

נאות מרדכי

פסח-חול המועד-ספירת העומר

שיעורים דרשות פסקים ותשובות
מרבינו מרן הגאב"ד
הגאון הגדול רבי **מרדכי גרוס** שליט"א

-מהדורה מחודשת-

חודש ניסן ה' תשפ"א

י"ל ע"י מכון "הוראה ומשפט"
שנ"י קהילות "חניכי הישיבות" בארה"ק

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג:

חיים יהודה בירנצוויג
רח' אבן גבירול 8
בני ברק
0533147874

בבית הרב שליט"א
רח' חידושי הרי"ם 3
בני ברק

דברי ברכה מרבינו מרן הגאב"ד שליט"א

בס"ד

ערב שבת קודש לסדר 'עלה הוא אשה ריח ניחח לה' [ויקרא א', יג'],
ארבע ימים לחדש ניסן, יומא דנשיא שבט ראובן ה'תשע"ז לבריאת עלמא.

תשית לראשם עטרת פז

יתברך האלקים ואדון האדונים, שמסר עולמו לשומרים, המה בעלי החסדים, שהנני נפעם
להסכמת טירחתם, במלאכת שמים באמונה, המה כמה מכתבי זעירא דמן חבריא, בעניני פסח
— חוה"מ, להעמידם בעריכתם, כפי הראוי להעלותם על שולחן מלכים, ולהיות מתבדרין בי
מדרשא להפיץ תורה והוראה לעדרי עדרים.

ועל כולנה, מופלא במעשיו ורב התבונה, ידידנו הרב הגאון המפואר, יושב ושונה באהלה
של תורה, רבי אברהם למשפחת ברנר שליט"א נפשו איוותה ויעש, בנפש שואפת ונאצלת,
עולה ומתגברת בגבורתה של תורה.

ברוכים אתם לה', ישלם ה' פעלם, ותהי משכורתם שלמה מהבורא ית"ש, יתברכו
ממרומים בכל משאלות לבם לטובה, ואך טוב וחסד ירדפם כל הימים, בשיר ושבת לחי
עולמים.

המצפה ומיחל לישועתו יתברך שמו
מרדכי גרוס

פתח השער

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, בו בתורתו בו בישועתו, עת הביאנו המלך חדריו, וניתנה לנו הזכות ללקט באמרים, עד שזכינו לעת הזאת, בהעלותנו על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, טנא מלא ברכה, מתנובת השדה אשר לרבינו מרן הגאב"ד שליט"א, השדה אשר ברכו ה', חלק ראשון מ'נאות מרדכי' שיעורי רבינו על המועדים, ועל של עתה באנו במקצת ענייני פסח וחולו של מועד.

ובעמדנו במפתן שערים המצוינים בהלכה, נבואה שעריו בתורה, ותבענה שפתותינו רון שבח ותהילה, שהחיינו והגיענו לזמן הזה, זמן שמחתנו שמחת התורה, עת זכינו לגמר מלאכה, בעריכת ה'סדר' בסימני ה'הגדה', במקצת מדברים אשר הגיד רבינו לקהל ועדה, ומדברים אשר דרש בפני שומעים מקשיבים, מהן אשר עלו על הכתב בקצירת האומר, ומהן אשר לא באו אלא לפרקים, ואף לראשי פרקים.

ובבואנו עם הספר, נבואה בהודאה ובהודעה, כי אף שנודע הוא בשערים, ושיעורי רבינו מרן הגאב"ד שליט"א נמסרים זה עשרות בשנים, ופסקי תשובותיו לאלפים ולרבבות מתבדרין בבי מדרשא, עד שידענו שאין ה'קובץ' משיב את הארי, ולא ניתן בדפוס כי אם כטיפה מן הים הגדול, מכל מקום לא הרפינו ידינו מן המלאכה, למען עמלי תורה בטהרה, מבקשי אמיתותה ויושר דרכה, ודורשי נתיבות מסורת קבלתה, ועוד היד נטויה בהכשר העת והעט בסייעתא מלעילא, ובזכות הרבים המבקשים דבר ה' זו הלכה.

ובעת נעילת שער, בצאתנו מן הכרך, נפרוס כפינו בתחינה ובבקשה לצור בורא העולמים, שיהא קובץ זה כחודו של מחט לפתחו של אולם, ובברכת ההודאה והנהנין קמיה רבינו מרן הגאב"ד שליט"א, השם לילותיו כימים למען הכלל והפרט, שיזכה עוד רבות בשנים לראות ברכה בפרי עמלו, להגדיל תורה ולהאדירה, להרבות פעלים לתורה והוראה והדין, לקיים גבולות ראשונים ביושר ואמת, ולהרחיב ארבע אמות של הלכה, בהעמדת דת טהרה ומסורת ההוראה ודין על תילה, בביצור חומותיה וסתימת סדקי פרצותיה, מתוך הרחבת הדעת עם בריות גופא ונהורא מעליא.

יזכנו הבורא יתברך בקרוב עם שאר כלל עמו ישראל, בהארת אור חדש על ציון, ונזכה כולנו יחדיו במהרה לאורו, עם ביאת משיח צדקנו, ובהאי שתא נזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים אשר יעלה דמם לפניו לרצון, ולשמות בשמחה שלמה בבנין ציון וירושלים אכ"ר.

מכון "הוראה ומשפט" שע"י קהילות "חניכי הישיבות" באה"ק

ניסן ה' תשע"ז

תוכן הענינים

שיעורים בהלכות פסח

א. חיוב טבילת כלים חדשים הנקנים מגוי . . . . . א

מקור החיוב ♦ אם הוא מן התורה או מדרבנן ♦ ענין הטבילה להוציאו מטומאת נכרי ולהכניסו לקדושת ישראל ♦ שימוש בלא טבילה יש בו סכנה וטומאה עצומה ♦ איסור ההשתמשות קודם הטבילה ♦ השחיית הכלים קודם טבילתם ♦ ברכה על טבילת כלים ♦ שיעור מים הנצרך לטבילה ♦ בעלות הגוי המחייבת בטבילה ♦ הגעלת כלי חדש מהשומן המרוח עליו ♦ סדר ההגעלה והטבילה ♦ טבילת כלים על ידי קטן ♦ כלי הניתן במשלוח מנות ♦ סוגי הכלים המחויבים בטבילה ♦ כלים שנמכרו לעכו"ם במכירת חמץ ♦ כשרות המקוה ♦ במקום ספק טבילה ♦ סדר הקדימה בטבילה ♦ כמה מילי דרוש בפרשת טבילת כלים

ב. שיעור האפייה וגדר קרימת פני המצה . . . . . ב

שיעור קרימת פנים לאשוויי לחם ♦ בטעמא דפלוגתת ת"ק ור"א אינה אלא בגזירת חיתוי ♦ אי מהני קרימת צד אחד לגבי מצה ♦ חילוק התירא דספק טומאה ברה"ר מדבר שאין בו דעת לישראל ♦ בהא דאין להתיר מחמת רוב כיון דהוא כרובא דליתא קמן ♦ בגדר מצוות השימור לשם מצה ♦ חלק שלא קרם אינו מצטרף עם רוב שאר המצה שקרמה ♦ בשיעור אפייה דאין חוטין נמשכים ♦ מסקנת ההלכה למעשה

ג. הלכות בדיקת חמץ . . . . . ג

שואלין ודורשין בהלכות הפסח ♦ בכלל האי דינא לחובת ביעור שלשים יום קודם הפסח ♦ מנהג קמחא דפסחא ♦ הטעם לחיוב בדיקת חמץ ♦ זמן הבדיקה ♦ בדיקה קודם ליל ארבעה עשר ♦ מצות הבדיקה בו יותר מבשלוcho ♦ בדיקה לאור הנר ♦ אם כיבוד מועיל בתורת בדיקה ♦ המקומות החייבים בבדיקה ♦ חמץ שאין בו שיעור כזית ♦ דין פירורים של חמץ ♦ פירורים שבתוך הספרים ♦ חמץ שנפלה עליו מפולת ♦ אופני הבדיקה המחויבים למעשה ♦ דין כלי החמץ

ד. דיני ערב פסח שחל בשבת . . . . . ד

שבת שלפני שבת ערב פסח ♦ יום חמישי שקודם הפסח ♦ ליל שישי שקודם הפסח ♦ יום שישי שקודם הפסח ♦ ליל שבת ערב פסח ♦ יום שבת ערב הפסח ♦ דיני ליל הסדר

ה. גדר איסור מלאכה בערב הפסח . . . . . ה

שייכות יום שחיטת הפסח עם שאר המועדות ♦ טעם אכילת המצה ביום הראשון חלוק מבשאר ימים ♦ יסוד וטעם איסור מלאכה בערב פסח אחר חצות לדעת הירושלמי ♦ אם איסור עשיית המלאכה הוא מדאורייתא או מדרבנן ♦ לדעת

הסוברים שאיסור המלאכה הוא מדאורייתא היינו מפני שהוא ♦ טעם איסור המלאכה לדעת רש"י ♦ אי שייך לומר בדעת הרמ"א שערב פסח איקרי מועד ♦ להלכה נקטינן כטעמא דהירושלמי שהוא מפני הקרבת הפסח ♦ לדינא נקטינן להתירא על ידי עכ"ם ♦ דין המלאכה קודם חצות היום ♦ המלאכות האסורות בערב פסח אחר חצות

ו. בגדר מצוות ארבע כוסות . . . . . צד

מדברי רש"י ורשב"ם נראה שהוא מדרבנן ♦ בדברי הרמב"ם מבואר שהוא בכלל המצוה להראות עצמו כאילו ♦ הטעם דחילקהו לארבע כוסות לשיטת הרמב"ם ♦ בשיטת התוספות שגדר המצוה היא ברכה על הכוס כקידוש ♦ ביאור מדוע ברהמ"ז דפסח נחשב כברכה על הכוס ♦ ביאור הגרי"ז בדעת שאר ראשונים שגדר המצוה הוא בשתיית הכוס ♦ ביאור האבי עזרי דדין אחד הוא של ברכה על כוס שיש בו דין שתיה ♦ בדינא דמוכר כסותו לקיום ארבע כוסות ♦ אף בארבע כוסות שייך ענינא דפרסומי ניסא ♦ בחילוק גדר ארבע כוסות מכוס של קידוש בשבת ♦ טעם חיוב ההסבה בכל ארבעת הכוסות

כמה דינים והלכות בקיום מצוות שתיית ארבע כוסות . . . . . קב

באיזה יין אפשר לקיים מצוות ארבע כוסות ♦ אדם שייך מזיקו ♦ חולה ♦ היין הראוי ♦ יין מבושל ♦ יין מפוסטר ♦ יין ממותק ♦ יין מוגז ♦ יין בטעמים ♦ מי צימוקים ♦ מיץ ענבים ♦ עירוב מים או מיץ ענבים ♦ חמר מדינה ♦ יין אדום ♦ יין של שביעית ♦ יין מגולה ♦ חשש יין נסך ♦ יין פגום ♦ תיקון יין פגום

אופן קיום מצוות כוס ראשון של קידוש ♦ זמן המצוה ♦ כוונת המצוה ♦ בנוסח הברכה ♦ האופן הראוי להדר ♦ יש לו כמה יינות ♦ אחיזת הכוס ♦ כוונת הברכה ♦ סדר הברכות ♦ ברכת בורא פרי הגפן ♦ ברכת שהחיינו ♦ ברכה אחרונה ♦ קידוש במקום סעודה ♦ אמירת הקידוש כל אחד לעצמו ♦ אחרים אם יוצאים ידי חובה

אופן קיום מצוות ארבע כוסות ♦ דין הכוס של ארבע כוסות כשאר כוסות של ברכה ♦ כוס שאינה טבולה ♦ שתהא הכוס מלאה על גדותיה ♦ הכוונה בשתייה ♦ מזיגת הכוס ♦ כוס של אליהו ♦ שתה שלא על הסדר ♦ הפסיק בשתייה ♦ שתה כוס שני קודם ברכת אשר גאלנו ♦ נשים בארבע כוסות ♦ אנוס ואין לו הגדה ♦ לא אמר ההגדה על הכוס ♦ שכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון

צורת ואופן שתיית הכוס ♦ שיעור רביעית ביין ♦ הכוס האחרונה ♦ היאך משערים הרביעית ♦ כוס שיש בה כמה רביעיות ♦ שיעור זמן שתיית הכוס ♦ שתיה תיכף לברכה ♦ נשפך היין מן הכוס ♦ חיוב נשים בשתייה ♦ חיוב קטנים בשתייה

ז. גדר החיוב במצות סיפור יציאת מצרים . . . . . קיח

בהא דהרמב"ם לא מנה אלא מצות ההזכרה של ליל הפסח ♦ חילוק החיוב בליל הפסח מבכל השנה לדעת הרמב"ם ♦ עפי"ז יבואר הא דאין מברכים על מצווה

זו בליל הפסח ♦ יבאר דיסוד קיום המצוה בהודאה ושמחה ♦ אי צריך הזכרה בפה או שבלב נמי סגי ♦ ביאור פלוגתת הרא"ש והרמב"ם אי שייכא הסיבה בכל הסעודה ♦ בדינא דהרמב"ם דצריך 'להראות' עצמו כאילו יצא ממצרים ♦ בפלוגתת רמב"ם ורא"ש אי איכא דין שומע כעונה בארבע כוסות ♦ ביאור פלוגתת הראשונים בחיוב הסבה דנשים ♦ מצוות הסיפור מדין 'זכור' ומדין 'והגדת' ♦ חיוב הסיפור מדאורייתא אף לדורות ♦ גדר מצוות זכירת יצי"מ אף בזמן עול גלות ושעבוד ♦ מצוות סיפור יצי"מ חשיבא כבאה מזמן לזמן ויכוון לפוטרה בברכת ♦ להלכה נקטינן דאין מצוות 'והגדת' אלא בבן ♦ ענין מצוות 'והגדת' בחידוש הדברים ובעדות שבהם ♦ אם אף בנות בכלל חיוב 'והגדת' ♦ קיום המצווה מדין שומע כעונה ♦ אי שייך קיום מצוות 'והגדת' על ידי שליח ♦ אופן קיום המצוה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו ♦ אף הלכות הפסח בכלל מצוות סיפור יציאת מצרים ♦ אם מקיים בהלכות גם מצוות 'והגדת' ♦ אם סיפור עשרת המכות בכלל סיפור יצי"מ ♦ כהנים ולוויים ואף גרים בכלל חיוב סיפור יציאת מצרים ♦ בהא דסיפר ראב"ע אף אחר חצות

ח. אופן קיום מצוות סיפור יציאת מצרים . . . . . קמ

ביאור דברי הרמב"ם שהשווה סיפור יצי"מ לזכירת יום השבת ♦ גדר ומהות מצוות הסיפור ♦ גדר מצוות הזכירה של ליל הסדר אינו כחיוב הזכירה שבכל השנה ♦ כוונת המצווה ♦ בהא דאין מברכים שהחיינו על מצוות הלילה ♦ הטעם דאין מברכים ברכת המצוות על סיפור יצי"מ ♦ טעם חיוב הנשים בסיפור יציאת מצרים ואם הוא מדאורי' או מדרבנן ♦ שיהא הסיפור אף לאשתו ובנותיו ♦ חיוב הסיפור כשאין הבן שואל ♦ באיזה גיל חל החיוב אצל בן והאופן הרצוי לקיום המצווה ♦ חיוב הגדה אף למי שאינו אוכל מצה ♦ קיום מצוות הסיפור באמירת ההגדה ♦ צורת האמירה בהרגשה ובשמחה ♦ גדר קיום 'והגדת' לבן בנך ♦ שלא יפסיק בעת אמירת ההגדה ♦ קידוש במקום סעודה ♦ מצוות הסיפור תלויה בחיוב המספר ♦ אמירת הא לחמא עניא ♦ כיסוי הקערה באמירת 'מה נשתנה' ♦ אופן שאלת מה נשתנה ♦ שאלת מה נשתנה על ידי בנות ♦ גילוי המצות בשעת אמירת ההגדה ♦ הגבהת הכוס באמירת 'והיא שעמדה' ♦ הזכרת שאר ניסים שנעשו לו ♦ לכתחילה יש לומר ההלל קודם חצות ♦ מצוות הלילה הם חלק מסיפור יציאת מצרים ♦ ענין הסיפור בדרך שבח והודאה

ט. מצוות אכילת המצה . . . . . קנח

גודל ענין אכילת המצה ♦ זמן אפייתה ♦ דין מצה גזולה ושואלה ♦ יש לשלם על המצות קודם הפסח ♦ היאך ינהגו אורח ובן האוכל אצל אביו ♦ גודל המצה ואם לעשות המצות בשיעור עשרון ♦ סדר הנחת המצות ♦ ברכת על נטילת ידיים ♦ נטילת ידי בעל הבית ♦ שלא יפסיק בדיבור בין נטילה לברכה ♦ הברכות שקודם אכילת המצה ♦ סדר חלוקת המצות לבני הבית ♦ נשים וקטנים בחיוב אכילת המצה ♦ כוונת האכילה ♦ אכילת שני כזיתים לכתחילה ♦ חשבון שיעור

הכזית ♦ שתהא אכילתו בהסיבה ♦ שיאכל המצה לבדה ♦ טיבול המצה במלח ♦ צורת אכילת שני הכזיתים יחדיו ♦ זמן האכילה בתוך כדי אכילת פרס ♦ שלא להפסיק בדיבור באמצע אכילתה ♦ סוף זמן אכילתה ♦ שריית המצה במים ♦ שרייה לצורך זקן או חולה ♦ בלע המצה או כרכה בסיב ♦ הקיא המצה אחר האכילה ♦ אינו יוצא ידי חובתו במצת טבל ♦ הפרשת תרומות ומעשרות מן המצות ♦ הפרשת חלה

י. בגדר מצוות אכילת מרור . . . . . קפ

דעת הרמב"ם באופן אכילת המצה והמרור ♦ בביאור דעת הרמב"ם שלא הזכיר הפסח בהדי כריכה ♦ חילוק גדר חיוב אכילת המצה אם באה עם הפסח או לא ♦ עוד אופן ביישוב דעת הרמב"ם ♦ בגדר העניין דמצוות מבטלות זו את זו ♦ בביאור דעת התוספות ודעימיה דאף להלל יוצא בדיעבד אף בלא כריכה ♦ שייכות המצה עם הפסח לדעת חכמים ♦ בגדר המצווה ד'על מצות ומררים יאכלוהו' ♦ אם בזמן הזה יש חיוב אכילת מרור בפני עצמו לדעת הלל ♦ שלא יסיח אחר אכילת כזית ראשון של מצה ♦ מה שהפסח נאכל עם מצה ומרור אינו מדיני הקרבן אלא ממצוות אכילתו ♦ אם לשיטת הלל בזמן הזה המרור מבטל טעם המצה ♦ בגדר מצווה הבאה כ'זכר' ואם שייכת בה ברכת שהחיינו ♦ עוד בשורש ענין הכורך

יא. הלכות אכילת אפיקומן . . . . . קצה

גדר חיוב אכילת אפיקומן ♦ הטעם דפסח נאכל על השובע ♦ דין האכילה על השובע של פסח חלוק מבשאר קרבנות ♦ טעם חיוב אכילת האפיקומן ♦ ביאור השיטות דבענין לאפיקומן שיעור שני זיתים ♦ שיעור זמן ואופן אכילתו ♦ באיזו מצה מקיים חיוב אפיקומן ♦ כוונת המצווה הרצויה ♦ נשים וקטנים במצוות אפיקומן ♦ בדינא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ♦ בתנאי ה'אבני נזר' ♦ באיסור האכילה אחר האפיקומן ♦ אם אף שתיה בכלל האיסור ♦ עבר ואכל אחר האפיקומן אי חוזר ואוכל אפיקומן ♦ בדברי הגר"ז דאם אכל מצה שמורה אחר האפיקומן אינו צריך לחזור ♦ המנהג לשייר מן האפיקומן לשמירה

יב. אמירת ההלל בליל הפסח . . . . . רח

סתמא דגמרא שחיוב הלל מדרבנן ♦ בדעת בה"ג שמנאו במנין המצוות ♦ דעת הרמב"ן לחלק בין הלל דר"ח לשאר ימים שגומרים בהם את ההלל ♦ דעות הראשונים שאף הלל דר"ח מדאורייתא ♦ טעם אמירת ההלל בזמן שחיטת הפסח ♦ לשיטת רש"י הוא משום דבר חידוש שבו כבשאר רגלים ♦ לדעת הר"ן ההלל בא על מצות קרבן פסח ♦ בדעת התוספות שההלל בא משום הנס ♦ אי מברכים עליו קודם אמירתו ♦ בדברי רב האי שאין מברכים עליו כיון שהוא בא בתורת 'שירה' ♦ בדברי בה"ג דחיוב הלל מדין שירה אינו אלא לאותם שנגאלו ♦ ביאור סוגיא דערכין לדברי בה"ג ♦ קושיא מהאי סוגיא לדברי הר"ן ♦ ביאור דעת

הראשונים שההלל הוא בכלל מצוות ההגדה וסיפור יציאת ♦ הטעם שבפסח
אומרים אותו בלילה ♦ ביאור האי דינא לומר ההלל קודם חצות ♦ מה עדיף
להקדים לחצות האפיקומן או ההלל ♦ הטעם דחיוב סיפור יציאת מצרים הוא כל
הלילה ♦ נפק"מ בהלל אי הוה ספיקא דאורייתא או דרבנן ♦ טעם שאין יוצאים
ידי חובת ההלל באמירת ההגדה ♦ כמה הלכות באמירת ההלל בליל הפסח ♦
הלל שבבית הכנסת ♦ הלל שעל סדר ההגדה

יג. כמה הערות בעניין דברים הדומים לחמץ . . . . . רכח

בשורש טעם גזירת קטניות ♦ אי איכא גזירת קטניות בתפוחי אדמה ובקמח שלהם
♦ אי יש לאסור משום מראית העין ♦ בכלל הדברים שיש בדומה כמותם באיסור
אי יש לאוסרם משום מראית העין ♦ ב' ענינים באיסור משום מראית העין ♦ אי
גזרינן מדעתנו משום מראית העין ♦ בדברים הנפוצים בהיתר

יד. בירורים למעשה בענין חמץ שעבר עליו הפסח . . . . . רל"ד

ביטל ולא ביער ודינא דשווג ♦ חיוב בדיקה אחר הפסח ♦ ספק חמץ שעבר עליו
הפסח ♦ לקנות אחר הפסח בחנות של מי שאינו שומר תו"מ ♦ חמץ שאין ראוי
לאכילה ♦ תערובת חמץ שנתערבה קודם הפסח ♦ חמץ שנתערב ושאר מוצרים
שיוצרו אחר הפסח

שיעורים בדיני חול המועד

א. דיני כיבוס בחולו של מועד . . . . . רמז

גדר כבוד חול המועד ♦ איסור כיבוס משום גזירה ולא משום מלאכה ♦ איזה
דברים נכללו בגזירת כיבוס ♦ באיזה דברים שייך היתר כיבוס כלי פשתן בזמנינו
♦ מהי צורת הכיבוס שנאסרה מחמת הגזירה ♦ דין כיבוס בגדי קטנים במועד ♦
בגדים שרגילים להחליפם מפני הזיעה ♦ דין מי שאין לו אלא חלוק אחד ♦
מטפחות הידים ♦ איך לכבס דברים המותרים ♦ גיהוץ וקיפול בגדים ♦ ניקוי
כתמים בבגד ♦ מי שהיה אנוס מלכבס בגדיו קודם יו"ט ♦ תליית בגדים וייבושן
בחול המועד ♦ ניקוי שטיחים ♦ מכבסה אוטומטית ♦ צחצוח נעלים ♦ תיקון
מכונת כביסה ♦ שטיפת הבית וניקיונו

ב. דיני כתיבה בחול המועד . . . . . רנט

כתב רגיל ♦ כתב רש"י ♦ כתב מרובע ♦ כתב אשורית ♦ כתיבה לועזית ♦ כתיבת
מספרים וסימנים ♦ קשקוש ♦ מילוי אות ♦ מחיקה ♦ כתיבה המותרת ♦ הגהה
♦ כתיבת חידו"ת ♦ כתיבת תשובה להלכה ♦ כתיבה מחשש לשכחה ♦ אגרת
שאילת שלום ♦ אגרת שתגיע ליעדה רק אחר החג ♦ כתיבת כתובת על גבי הזמנה

◆ דואר רשום או אקספרס ◆ הקדשה על ספר ◆ באופן האסור בכתיבה ◆ כתיבה שאינה מתקיימת ◆ כתיבה במחשב ◆ שמירה על דיסק ◆ מכונת כתיבה ◆ הדפסה במדפסת ◆ הסרת השגחה ◆ הוצאת תדפיס מהבנק ◆ צילום במצלמה ◆ פיתוח תמונות ◆ מצלמה שהתמונה נדפסת בה מיד ◆ הקלטה על גבי קלטת ◆ הקלטה בנגן ◆ באופן המותר ◆ אולטרא סאונד ◆ קיצור הדינים

ג. דין מלאכת בנין בחול המועד . . . . . רפח

בניית בית הכנסת ◆ בניה על ידי עכו"ם ◆ בניית בית הכנסת על ידי עכו"ם ◆ מלאכת קבלנות על ידי עכו"ם ◆ עבר ובנה בחול המועד ◆ מצוות ישוב ארץ ישראל ◆ הנחת אבן פינה ◆ קניית האבנים לצורך הבניה ◆ טיחה ◆ סתימת הסדקים ◆ סידור וצביעה ◆ בניה לצורך דבר האבד ◆ בדבר שעושהו לצורך המועד ◆ מעקה לבית ◆ בדבר האבד שספק אם תועיל המלאכה ◆ טירחה יתירה ◆ מלאכה שהותרה במקום הפסד ◆ אופן עשיית המלאכה בדבר האבד - מלאכה שהותרה לצורך דבר האבד מותר לגומרה לגמרי ◆ באדם חשוב ◆ ספק דבר האבד ◆ ספק על להבא ◆ בדבר שנחלקו בו הפוסקים ◆ בספק דבר האבד שהותרה בו המלאכה ◆ צרכי רבים ◆ לצרכי מצווה ◆ מכיון מלאכתו במועד ◆ כשיש הכרח וסיבה לעשות המלאכה דווקא בחול המועד ◆ כיון מלאכתו במועד ◆ דבר של טירחה ◆ עבר וכיון מלאכתו במועד ◆ פועל שכיון מלאכתו במועד ◆ בספק אם כיונו המלאכה במועד ◆ עבר ועשה מלאכה האסורה במועד ◆ קיצור כמה פרטים העולים לדינא

שיעורים בהלכות ימי הספירה

א. בדין ספירה הנעשית בצורת שאלה . . . . . רפג

השואל אם כך וכך היום לספירה וכיוון לספירת אותו היום אם יצא ◆ ספירה המסופקת אינה ספירה ◆ דיבור בלשון שאלה אינו אלא כהרהור ◆ ספירה בלשון שאלה הרי היא כמכוון שלא לצאת ◆ אם איבד ספירת שאר הימים באופן שלא חזר וספר ◆ אם ספירה שאין בה קיום מצווה נחשבת לספירה ◆ אף ספירה בלב מועילה כדי שיוכל להמשיך ולספור בברכה

ב. דיני נישואין וכלי שיר בימי ספירת העומר . . . . . רפח

קדושת הימים ◆ טעם האבלות וחומר הענין באותם הימים ◆ עוד טעם לאבלות ◆ מקור מנהג הגאונים לאיסור נישואין ◆ המנהגים באלו ימים אסורים ◆ היאך נקטינן הלכה למעשה ◆ במקום שהשידוך עלול להתבטל ◆ באופן שעדיין לא קיים פו"ר ◆ טעם השמחה בל"ג בעומר ◆ טעם השמחה ברשב"י ◆ נישואין בליל ל"ג בעומר ◆ רב המסדר קידושין ◆ השתתפות הנוהג איסור בחתונת הנוהג היתר

◆ אי שייך בזה איסור לא תתגודדו ◆ שידוכין ושאר סעודות מצוה ◆ מחולות
וכלי זמר בסעודת מצווה ◆ סעודת מרעים ◆ איסור כלי שיר בכל ימי הספירה

ג. הלכות הנוהגות בימי ספירת העומר . . . . . ש

בגדר איסור תספורת ◆ דיני ברכת שהחיינו וקניית דבר חדש ◆ דיני איסור
מלאכה ◆ תספורת ◆ ברכת שהחיינו וקניית דבר חדש ◆ שאר דינים ◆ מנהגים
בימי הספירה

כמה תשובות ופסקים בעניני הפסח

חודש ניסן . . . . . שמו

עירוב חצרות במצות מר"ח ניסן ◆ נתינת 'קמחא דפסחא' ע"י בעלי ממון שנעשו
בעלי חובות ◆ נתינת 'קמחא דפסחא' לפני חודש ניסן ◆ חלוקת מצות מצוה
ו'קמחא דפסחא' בביהכנ"ס ◆ גבאי שקנייתו מכספי 'קמחא דפסחא' זכתה בהגרלה
למי הרווח ◆ ברכת האילנות על פרדס שמור בשמיטה ◆ דרשת שבת הגדול

אפיית המצות . . . . . שיז

שיעור יובש החיטה למצה ◆ חיטים מחבל לכיש ◆ קצירת חיטין למצות ע"י
עכו"ם ◆ הוראות לקצירת חיטים ◆ שמירת קמח המצות ◆ חלונות פתוחים בחדר
שעומדת בו מטחנת החיטים ◆ קמח מצות שנטחן בלי השגחה טובה ◆ תערובת
קמח תפוז"א במצות משבולת שועל ◆ מקח טעות במצא חיטה במצה ◆ בדבר גז
הנמצא בחדר הקמח ◆ פרטים בשאיבת 'מים שלנו' ◆ זמן שאיבת 'מים שלנו' ◆
מים שלנו שיש בהם חשש קצת שמן ◆ 'מים שלנו' שנטפו לתוכם מי גשמים ◆
מים מינרליים ל'מים שלנו' ◆ בנידון מים שלנו ובמעלת חיטים ברחיים של יד ◆
מים שלנו מגולים ◆ מים שיש בהם כלור למצות ◆ הוספת הידורים בעסק המצות
◆ אפיית מצות בבית כנסת ◆ מעלת 'תנור ראשון' ◆ כוונת הלשמה ◆ אמר לשמה
באפיית מצות ולא ידע שהכוונה שימור מחמץ ◆ חלוקת תשלום הנסיעה לאפיית
המצות ◆ בסדרי אפיית המצות ◆ הוראות לאפיית מצות מכונה ◆ הכשרה של
מכונת אפיית מצות מכונה ◆ הוראות לאפיית מצות ◆ הנחת מצות אפיות על פי
התנור ◆ עובדים במאפיית מצות שאינם שומרי תו"מ ◆ בעל מאפיה שלא שילם
על הקמח והמוכר תובעו ואין הקונה פורע לו ◆ יציאת יד"ח מצה כשלא שילם
את דמיה ◆ הוראות באפיית מצות משבולת שועל ◆ שו"ת בעניני אפיית מצות
מכונה ◆ אפיית מצות בעת המגיפה ◆ אפיית מצות ע"י נשים ◆ מצות שנאפו
במים שבזמן תקופת ניסן ◆ לחץ אויר להשליך הפירוורין שנופלים על הבצק קודם
כניסתן לתנור. ◆ פרטים בסדרי טחינת החטים ולישת העיסה והפרשת תרו"מ
מהחטים ◆ חיוב טבילת כלים ב'ריידלר' ◆ הפקרת פירורי החמץ באפיית מצות

מצוה בער"פ אחר חצות ♦ בענין חשש מצה כפולה ♦ ציור בדיו על גבי המצות ♦ 'שביל' במצות ♦ הפרשת חלה במערבל המחובר לקרקע ♦ נוסח ההפקר באפיית מצות בערב פסח ♦ חתן באפיית מצות ♦ תנור גריל ♦ זהירות בפי התנור ועוד פרטים באפיית מצות ♦ חשש זיעה של המתעסקים באפיית מצות ♦ חיוב פועלים לעבוד ביום שישי אחר חצות ♦ עיכוב התשלום על מצות מצוה ♦ ריחיים של יד ושל מכונה ♦ פרטים הנצרכים לאופים מצות בער"פ אחר חצות ♦ התחילו הלישה קודם חצות ♦ הפרשת תרו"מ ♦ הפרשת תרו"מ על חיטים ששייכים בשותפות לגוי ♦ תרו"מ לחיטין לפסח ממקומות של יהודים ועכו"ם ♦ הפרשת חלה שוב בבית ♦ זמן הפרשת חלה במצות מכונה ♦ שיעור הפרשת חלה מעיסת שביעית ♦ הפרשת חלה על פירורים ממצות שלא הופרש עליהם

ערב פסח ..... שנה

תענית בכורים בחתן ♦ שכח ואכל בתענית בכורים ♦ סיום דקטן בערב פסח לפטור אחרים ♦ סיום כתיבת ס"ת אי הוי סעודת מצוה לענין תענית בכורים ♦ אכילת חמץ בער"פ ♦ לכתוב אגרת שלומים בער"פ אחר חצות היום ♦ לאכול בערב פסח מצה עבה ועוגות שנעשו מקמח מצה ♦ אופן דשייך להקל באכילת מצה בערב פסח ♦ טבל כלי במקוה ולא שילם ♦ תספורת וגילוח בערב פסח אחר חצות

בדיקת וביעור חמץ ..... שנה

אשה הבודקת חמץ לעצמה ♦ חיוב בדיקה במלון ♦ חיוב בדיקת חמץ ברכב שכור ובחדר שכור במלון ♦ השכיר דירה לאינו שומר תו"מ וזמן השכירות מסתיים בחוה"מ ♦ בענין בדיקת חמץ ע"י אחרים ♦ חיוב בדיקה בחדרו של עובד-זר ♦ ביעור פירורים ♦ פת שעטיפשה חייבת בביעור ♦ בדיקת חמץ בבתי החולים ♦ מכירת ארון תרופות שבביתו ♦ בענין בדיקת חמץ ♦ כל תשחית בהנחת פתיתים ♦ בדיקת חמץ במי שמכר החמץ ♦ שכח לבדוק במקום שאינו דר שם ♦ אי יש חיוב בדיקת חמץ בספרים ♦ בדיקת חמץ מאוחר בעצמו עדיף ממוקדם ע"י שליח ♦ בירך בטעות 'על בדיקת חמץ' ♦ בדיקת חמץ בלובי ובבריכה של המלון שמתארח בו ♦ איחור בדיקת חמץ לצורך כיבוד אם ♦ קיצור הלכות ביעור חמץ ♦ שריפת חמץ בליל י"ד ♦ שריפת חמץ במכליות המיוחדות לזה ♦ חמץ הנמצא בפסח

מכירת חמץ ..... שנה

דין זכין במכירת חמץ ♦ הרשאה לב' רבנים במכירת חמץ ♦ מכירת חמץ בעבור מי ששכח ♦ מכירת תרופות חמץ ♦ בענין מכירת חמץ גמור לנכרי קודם הפסח ♦ חשש חמץ שעבר עליו הפסח במכירת חמץ ללא תוקף חוקי ♦ מכירת חמץ כשאין הגוי יכול לבא לפניו ♦ מכירת חמץ לעכו"ם בע"פ שחל בשבת ♦ מכרו לגוי ובא לבטל המכירה כי אשתו מתנגדת, האם מבטל כיון דכך הוא בדיניהם ♦

מכירה לגוי שיהיה בסגר במשך חוה"מ ♦ מכירת חמץ של שביעית לגוי ♦ האם צריך לברר שהגוי במכירת חמץ הינו גדול ♦ שכח הגוי לקחת החמץ האם נאסר ♦ הטבלת כלים שנמכרו לגוי בטעות ♦ מאכיל חמץ לבע"ח במכון מחקר וזוהי עבודתו האם שרי בפסח ♦ צורת הקנייה במוצאי פסח ♦ להחמיר בדברים שאבותיו הקילו ♦ מי שסבר שמוכרים החמץ לרב ♦ חמצו של קטן ♦ שטרי הרשאה למכירת חמץ ♦ מכירת החמץ שבפחי האשפה ♦ חיוב מזוזה בחדר המושכר לגוי ♦ מנהלת בית ספר אם חייבת במכירת חמץ במשרדה ♦ מכירת חמץ בבית האסורים ♦ חיוב בדיקה בחדר של חבר כנסת ♦ אם הבעל צריך במכירת חמץ את רשות האשה ♦ בעלות החנות על החמץ כשעדיין לא שילמו ♦ חמצם של יתומים ♦ חילול על פרוטה חמורה הנמצאת בחדר שנמכר לגוי ♦ קנין סודר עם הגוי ♦ דג חמץ שנמכר לגוי ורוצה להעבירו למקרה אחר ♦ רשות הגוי להיכנס ♦ אם הגוי אינו רוצה כסף הוי הערמה ♦ מכירת חמץ הנשאר בפקדון ב'דיוטי פרי' ♦ קניה ב'דיוטי פרי' לצורך אחר הפסח ♦ מפעלי חסד יכולים למכור חמץ ממש ♦ מכירה פרטית לגוי מועילה גם לגר"א ♦ מכירת חמץ בעין ♦ מכירה בא"י של חמץ מחו"ל ♦ המוכר לגוי תרופות חמץ כמה מותר לו ליקח עמו לדרך ♦ הגישו לו חמץ במטוס ולא זכה בו אינו חייב לבערו ♦ לא ידעו מאיסור בל יראה ונשאר חמץ ברשותם בסך רב ♦ מכירת חמץ בשבת ע"י אודיתא ♦ מכירת חמץ אצל מרן רבינו (שליט"א) זצ"ל ♦ הזמנת חמץ בפסח בכרטיס אשראי ויגיע אחר הפסח ♦ דין חמץ שנמכר ושכחו לבדוק ♦ מכירת חמץ לשותפו הגוי ♦ הוצאת כלי בשבת מארון הנמכר לגוי ♦ הנחת רעל עכברים במקום המושכר לגוי ♦ מכירת חמץ על דבר שטעה וסבר שאינו חמץ ♦ שכח ולא מכר חמצו ושרפוהו אחרים האם חייבים לשלם לו ♦ מכר החמץ לגוי ומת הגוי ♦ מת הגוי שמכרו לו החמץ חלה שהופרשה ושכח לשורפה ♦ מכירה בדבר שיש בו קדושת שביעית ♦ זמן קניית החמץ מהגוי ♦ כשהגוי אינו יכול לבוא במוצאי פסח למכור החמץ בחזרה ♦ חמץ של ביהכנ"ס שעבר עליו הפסח ♦ כשאחד מבעלי המאפיה נוהג יו"ט שני ♦ תבע את הגוי שקנה החמץ חודשיים אחר פסח שנגנב החמץ והגוי טוען שכבר חזר לרשות ישראל ♦ הנאה מדמי חמץ שעבר עליו הפסח

איסור חמץ . . . . . שפה

אין לשנות בקוצו של יו"ד ממה שגזרו ונהגו ♦ ויטמין בתערובת חמץ ♦ שחיטת תרנגולי הודו ♦ שתית ואכילת דברים חמים מעל"ע קודם הפסח ♦ נתינת חמץ לשאינו שומר תו"מ ♦ אם מותר לבן חו"ל להאכיל לאביו בן א"י חמץ באסרו חג ♦ שקדים ואגוזים קלופים לפסח ♦ הכשר התבלינים לפסח ♦ אכילת אבקת שום בפסח ♦ הכשרה למפעל משקאות ♦ שימוש בדבר חריף ♦ מסננת במכוני חליבה ♦ הכשרת מחלבה לצורך הפסח ♦ אפו חמץ עם מצה ♦ מטליות לחות ♦ יסוד החומרות בדקדוק המאכלים בפסח ♦ סיבת החומרות בפסח ♦ סילוק חמץ בפסח ע"י פועל נקיון ♦ אשה שבעלה מכניס חמץ בפסח לבית ♦ חיוב תשלומין בגונב החמץ הנמכר לגוי ♦ אכילת דג שניצוד ע"י מצודה עם חמץ ♦ חמץ שנאפה

באחרון של פסח ע"י גוי לצורך ישראל ♦ דין חמץ של בן חו"ל ביו"ט אחרון לבן א"י ♦ מצות מכשרות שאינו סומך עליה מה דינם לאחר הפסח ♦ מי שיש לו בע"ח שמאכלו רק חמץ ♦ הסרת עור הדג לכתחילה ♦ חשש חמץ בריסוס שע"ג הפירות ♦ בליעות חמץ בתבשיל ♦ גביע ששתו בו יי"ש ♦ נהג מונית שמכניסים לרכבו חמץ ♦ חשש מראית העין במאכלים הדומים לחמץ ♦ מריחת גבינה אי הוי שרויה ♦ להחמיר על כלים שבשלו בהם שרויה ♦ הזכרת 'לחם' בפסח ובער"פ ♦ איסור בל יראה בחמץ שבמכליות של ארגוני צדקה ♦ המשכיר דירתו לשאינו שומר תו"מ ומניח בה חמץ ♦ קנה אחר הפסח דבר שיש בו חמץ ולא נמכר לגוי ♦ אם דברי האר"י על הנזהר מחמץ גם בחמץ אחר הפסח ♦ נייר אפיה ללא הכשר לפסח ♦ הכשרת שיש קיסר לפסח [ונפק"מ בדיני מקח] ♦ בנים בבית הוריהם המחזיקים חמץ ר"ל ♦ הבאת חמץ בשבת אסרו חג ע"י גוי

איסור אכילת קטניות ..... תה

גדר קטניות בפסח ♦ שמן זית שמעורב בו שמן כותנה ♦ נבטי דגן וקטנית ♦ חלב הנעשה מאורז לקטנים ♦ תיקון למי שנכשל באכילת קטניות בפסח ♦ פרטים בדיני קטניות ותערובת קטניות ♦ תבליני קטניות שהתערבו באוכל בפסח ♦ דין אכילת קטניות לבת אשכנזי שהתאלמנה מבן ספרד ♦ במי שאוכלים בביתם קטניות ♦ בגדרי איסור אכילת קטניות בפסח ♦ בישול קטניות בבת אשכנזי הנשואה לבן ספרד ♦ בישול קטניות [ושרויה] ביו"ט עבור הנוהג לאוכלם ♦ בישול קטניות בחול המועד ♦ שמן קטניות בתערובת

ליל הסדר ..... תיד

ליל הסדר צריך שמירה מיוחדת ♦ עריכת ליל הסדר בזמן המגיפה ♦ צליית הזרוע במנגל חשמלי ♦ בשר עוף צלוי בליל הסדר איך יתקנו ♦ בענין הכשרת קערה לליל הסדר ♦ נזכר ששכח להפריש חלה מהמצות ♦ לבישת 'קיטל' לאבל ר"ל ♦ קיטל בליל הסדר למסובין ♦ מרור שרוי במים בשקית ♦ תרומות ומעשרות במרור ♦ הפרשת תרו"מ בעלי חסה ♦ גמר מלאכה בחסה ♦ בענין מי שאינו יכול לאכול מצה כי אם ע"י תרופה ♦ הנזהר ממצות עבות מה מחוייב לעשות כדי להמנע מאכילתן ♦ קידוש קודם הלילה ♦ עשיית קידוש בליל הסדר במקום הצורך מפלג המנחה ♦ מנהגי ליל הסדר ♦ שכח להזכיר שבת בקידוש של ליל הסדר שחל בשבת ♦ לכיין בשהחינו על כל מצוות הלילה ♦ כוונה בברכת שהחינו גם על אפיית המצה ♦ זמן סיפור יצי"מ ומצות 'והגדת' ♦ נקיון השולחן אחר אכילת מצה ומרור ♦ שיעור חינוך למצוות מצה ♦ שתיית ד' כוסות למעוברת ♦ ד' כוסות בחמר מדינה ♦ עדיפות יין אדום ♦ שיעור ג' סעודות ביין וחזרת והכנת חרוסת מיין שביעית ♦ שתיה בתוך ההגדה שלא על דעת בעה"ב ♦ שתיה אחר קידוש לצורך אכילת מצה ♦ התחיל לאכול חריין ולא יכול להמשיך ♦ שבע ברכות בליל הסדר ♦ עריכת הסדר עד שולחן עורך במקום אחד והמשכו במקום אחר ♦ הסיבה אצל רבו ♦ בענין הסיבה בפני חמיו ♦ בחיוב מצות סיפור יצי"מ אי שייכא גם

בבן בנו ♦ כתיבה כדיבור בספור יצי"מ ♦ חובת ההשתדלות במצות והגדת לבנך
 ♦ במצות 'והגדת לבנך' ♦ והגדת לבנך בבנו גדול ♦ בענין והגדת לבנך ♦ בגדר
 סיפור יציאת מצרים ♦ אכילת מצה לתיאבון ♦ העדיפות בסיפור יצי"מ לאחרים
 ♦ שיעור כזית במצה המעורבת בסובין ♦ קידוש וד' כוסות בחמר מדינה ♦ בענין
 שתיית ד' כוסות לחולי סכרת ♦ היכול לשתות רק שיעור רוב כוס כהגר"ח נאה
 אם יקח כוס שיעור חזו"א ♦ אכילת כרפס פחות מכזית ♦ בטיבול כורך בחרוסת
 אי צריך לנער החרוסת ♦ נשים בסיפור יצי"מ ♦ אכילת קטניות לצורך קיום ד'
 כוסות ♦ שתיית ד' כוסות בחולי סוכר ♦ שכח הזכרת יו"ט בברכת על הגפן דכוס
 רביעי צריך לחזור ♦ חיוב טבילת כלים ל'כוס של אליהו' ♦ עוד בענין מהנ"ל ♦
 הצנעת כלי איסור ♦ אכילה אחר אפיקומן כשעברו כמה שעות ♦ הבטחת מתנת
 אפיקומן ♦ שתיית ד' כוסות ע"י קש ♦ אכילת המרור בסעודה ♦ חיוב הסיבה
 מהלעיסה או מהבליעה ושיעור אכילת פרס מאימתי ♦ אכילת מצות מכוסמין ♦
 מצות כוסמין ♦ הידור בעשיית ליל הסדר בעשרה ♦ להפסיק בדיבור באמצע הלל
 ♦ לדחוק עצמו באכילת מרור ♦ כוס ראשון שנמצא פגום ♦ הידור ב'חסה מרה'
 ♦ שהה כדי לגמור את כולה בהלל של ליל הסדר ♦ ברכה על שתיית מים אחר
 כוס ראשון ♦ שכח יעו"י בברהמ"ז ונזכר אחר כוס שלישי ♦ שתיית ד' כוסות
 בחולה צליאק ♦ אכילת מצה באינו בולע ♦ מצות שבולת שועל למצת מצוה ♦
 טעם מרור בעינין בכל הכזית וצריך ללועסו כולו ♦ עצה לאכילת מרור במי שמקיא
 ♦ הוצאת ממון למצת מצוה ♦ כיבוד אב בחולה צליאק שע"י אכילת מצה יפול
 למשכב ♦ שיעור שתיית ד' כוסות בקטנים ♦ אכילה אחר אפיקומן לאחר שינה
 ♦ שירה בקול בליל הסדר בשעה מאוחרת ומפריע לשכנים ♦ עכו"ם וכליהם בליל
 הסדר ♦ הליכה לישון מאוחר כשספק אם יקום לזמן ק"ש ♦ אכילת מצה עבה
 רכה למי שאינו מסוגל לאכול מצת מצוה ♦ מצה שרופה ♦ תיקון מצה שבורה
 באש ♦ שטיפה במי פה אחרי אפיקומן ♦ שש שעות אחר אכילת אפיקומן ♦
 מצוות מרור במי שרגיש לירקות ♦ הסבה בהכנסה לפה ובלעיסה ♦ שתיית כוס
 רביעי בבית אחר ♦ מי שאמר 'מעות אלו עבור קרבן פסח' ♦ הסבה במי שכואב
 לו הגב ♦ פטור מצטער בארבע כוסות ♦ בן א"י בחו"ל בסדר שני ♦ בן חו"ל
 בא"י לענין סדר שני בצנעה ♦ ברירת מצות שלימות לצורך לחם משנה אם חשוב
 בורר ♦ אכל אפיקומן ונזדמן לו מצה יותר כשרה האם יחזור ויאכל ♦ האם צריך
 להקפיד במצה של כורך ואפיקומן שיהיה 'לכם' ♦ נסיעה לצורך עשיית הסדר ♦
 לצרף ללחם משנה מצות מכונה לנזהר מהם ♦ חיוב ספור יציאת מצרים בפסח
 שני ♦ אכילת מצה משיירי מנחות בעזרה אף שאינה בהסיבה ♦ שמירת חתן וכלה
 בליל פסח

דינים השייכים בימי חג הפסח . . . . . תמט

תוספת בסעודת יו"ט ראשון של פסח ♦ 'סעודת אסתר' ביום ט"ז ניסן ♦ אכילת
 מצה כל שבעה בהסיבה וחיוב נשים בזה ♦ מנהגי חומרות לאורח ♦ הגשת שרויה
 למי שאינו מקפיד ♦ קיום מצות שמחה ברגל ע"י תלמוד תורה ♦ מתנה לאשה

ליום טוב ♦ מריחת ממרח על המצה בשאר ימי הפסח ♦ סוכר שנימוח לגבי איסור שרויה (אכילת דגים חיים ♦ בגד חדש לשבת או לשביעי של פסח ♦ טעם לצאת לברכת האילנות בערב שש"פ ♦ אכילת מצה בשביעי של פסח אחר שקיבל תוספת שבת ♦ בעל מאפיה שאמר שלא הופרשה חלה האם חשיב מזיק ♦ סעודה ג' בשביעי של פסח שחל בער"ש ♦ הבדלה על שכר ♦ קביעות סעודה במאכלי חולה צלייך ♦ אכילת חריין שעבר עליו הלילה ♦ בן חו"ל המאכיל חמץ בשש"פ לבן א"י ♦ שיעור הוצאת ממון לקיום מצוות מצה כל שבעה ♦ המקפידים שלא לאכול אצל אחרים בפסח אם מצטרפים לדימון ♦ עצה לנוהגים שמצה אחר הפסח ברכתה מזונו איך יכולים לברך המוציא ♦ ראיית רצפת העזרה בחול המועד ♦ השוכר לאשתו בגד ליום טוב האם קיים דין שמחה ♦ הקבלת פני רבו קודמת לעליה לכותל המערבי ♦ בגדר החייבים בראי' ברגל ♦ שמירת חתיכת אפיקומן כל השנה

תפילות חג הפסח . . . . . תנ"ט

הלל בבית הכנסת ♦ עוד בענין הנ"ל ♦ אמר מקדש ישראל וראשי חדשים ביום טוב ♦ אמר ביום ראש החדש הזה ותקן תוכ"ד יום חג המצות הזה ♦ שכח משיב הרוח בחוהמ"פ ספק בשחרית ספק במוסף ♦ סדר הפרשיות בפסח אם מעכב ♦ תשלומין למי שלא אמר הלל ביו"ט ראשון ♦ טעה ואמר הלל שלם בחוהמ"פ ♦ הזכרת יעלה ויבא במקום הזכרת יום טוב ♦ אמר המבדיל בין קודש לקודש בחול המועד ♦ קידש בליל שבת כנוסח יו"ט שחל בשבת ♦ חתמה בשבת מקדש השבת וישראל והזמנים ♦ אמירת הלל בביהכנ"ס בניגון ♦ פתח בחתימת מגן אבות ♦ אמירת אב הרחמים בשבת אסרו חג ♦ אמר חג הפסח במקום חג המצות ♦ קדימת שירת הים לפסד"ז במאחר לתפילת שביעי של פסח ♦ שכח לומר ויכולו בליל הסדר שחל בשבת ♦ הדליקה נרות יו"ט בשביעי של פסח ועדיין לא התפללה מוסף והלל ♦ אמר ביעלה ויבא חג הפסח במקום חג המצות ♦ חיוב נשים בהלל בליל פסח אחר מעריב ♦ אמר מוריד הגשם במוסף ♦ הזכיר בעל המחיה החג הזה ולא הזכיר פסח ♦ נזקי שכנים באמירת שירת הים בקול ועוד

חול המועד . . . . . תפ"ה

הנחת תפילין בחוה"מ ♦ חיפוש דירה ♦ קניית רכב ♦ תלישת בשמים לצורך הבדלה ♦ מלאכה בחוה"מ במי שאין לו מה יאכל ♦ נטילת צפרניים ♦ לשאול שאלות שאינם צורך המועד ♦ מלאכת אומן לצרכי רבים ♦ עבודה במעון ♦ הדלקת נר בקברי צדיקים ♦ תקון מכונת כביסה ♦ תפירת בגדים לצורך חתונה ♦ התחיל לגלח זקנו בטעות ♦ היתר גילוח לחולה ♦ העמדת סכין השחיטה שלא לצורך המועד ♦ פתיחת חנות כדי להמנע מקנס ♦ בנין בית המקדש בחוה"מ ♦ עבודה במחשב למניעת הפסד ♦ כיבוס גרביים ♦ נתינת ספריי על פאה ♦ כיבוס בגד ארוך כשיש לו קצר ♦ כתיבת ספר תורה ♦ עובד במכון והתחייב לסיים ♦ דיבורי מסחר בלי סיכומים ♦ כתיבה לצורך המועד ♦ קניית פלאפון לצרכי רבים ♦ בישול לצורך גוי ♦ בניית ת"ת ♦ טיפול פסיכולוגי ♦ בדיקת תפילין ♦ שתילה

בחממות ♦ מעשה הדיוט שנעשה רק ע"י אומן ♦ קניית דבר האבד בחנות
 שפתוחה כדרכה ♦ רפואה בחול המועד ♦ טיפול שיניים ♦ סגירת תחנת דלק
 שתגרום לאובדן לקוחות ♦ כיבוס בחוה"מ ע"י שעון מערב החג ♦ סידור שער
 בחול המועד ♦ כתיבת שטר תנאים ♦ מי שנפטרה אמו בחוה"מ אם מותר לילך
 לאירוסי נכדו בחוה"מ ♦ דין ניהום בחול המועד ♦ סעודת תנאים בחוה"מ פסח
 ♦ תליית ציצית בחול המועד ♦ תספורת ליוצא מבית חולים

ביעור מעשרות . . . . . תעז

אמירה לעכו"ם לבער מטבע מע"ש בשבת ♦ כמה ספיקות בביעור מטבע מעשר
 שני ♦ נזכר בליל שביעי של פסח שלא ביער הפרוטה חמורה ♦ ביעור מטבעות
 מעשר שני ♦ אמירת הודי בשעת הביעור ♦ שכת לבער פרוטה חמורה בערב
 שביעי של פסח

ימי הספירה . . . . . תעט

הזכרת מנין הימים אם עולה לספירת העומר ♦ ספירת ב' הימים בזא"ז בבין
 השמשות ♦ ספירת העומר וקידוש מי קודם ♦ עוד בענין הנ"ל ♦ בברכת ספירת
 העומר אמר "על הספירה" ♦ אף למקילים בכלי שיר בסעודת מצוה בספירת
 העומר הוא רק לנוהגים כן בכל סעודת מצוה ♦ מנה הימים ונזכר שלא בדרך ♦
 ספירה סמוך לשקיעה שמא ישכח ♦ ספר כהוגן וחזר תוכ"ד וספר שלא כהוגן ♦
 ספר הימים ולא הספיק לומר שבועות חייב לענות איש"ר ♦ תספורת בימי ספירת
 העומר ♦ תספורת בערב ל"ג בעומר לצורך חתונה בליל ל"ג בעומר ♦ תספורת
 לחתן בתוך שבעת ימי המשתה בספירת העומר ♦ קנה ס"ת ונחלה מותר להכניסו
 בספירת העומר בכלי שיר וריקוד ♦ כנס ייסוד כולל בספירת העומר יכולים לשיר
 בפה ולא בכלי שיר ורקודים ♦ תספורת בחוה"מ וספה"ע בעת מצוקת הנגיף ♦
 שמיעת כלי שיר ונגינות ברחובה של עיר בימי ספה"ע ♦ תספורת בימי ספירת
 העומר למוכרחים מחמת המגיפה ♦ תספורת בספה"ע לצורך שידוכין

כמה פסקי תשובות מאת הוד כבוד

מורן רבינו הגר"י א"ישיב (שלימ"א) זצ"ל . . . . . תפז

בדיקת חמץ לאחר הפסח ♦ לא גמר ההלל בליל פסח ♦ אמר חצי הלל
 ביום הראשון

שיעורים
בהלכות
פסח

חיוב טבילת כלים חדשים הנקנים מגוי

מקור החיוב

כתיב בקרא (במדבר לא כא-כג) "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה. אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא תעבירו במים". ובגמרא (ע"ז עה ב) 'תנא וכולן [כלי תשמיש שהוזכרו במתניתין שם] צריכין טבילה בארבעים סאה מנהני מילי אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת'. ומינה ילפינן לכלי סעודה של מתכת שעשאם עכו"ם, שבשעה שנכנסו לרשות ישראל הרי הוא חייב להטבילם.

במתניתין (ע"ז עה ב) 'הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל יטביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור'. ופירש"י 'את שדרכו להטביל כלומר כלי הראוי ליטהר בטבילה אין צריך תיקון אחר, כגון כלי שתשמישו על ידי צונן יטביל ותו לא צריך'. ובגמרא שם 'תנא וכולן [פרש"י אף הנגעלים והמלובנים] צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהני מילי, אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת. תני בר קפרא מתוך שנאמר

במי נדה שומע אני שצריך הזאה שלישי ושביעי, תלמוד לומר אך חלק, אם כן מה תלמוד לומר במי נדה, מים שנדה טובלת בהן, הוי אומר ארבעים סאה'.

ובביאור קרא ד"וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים" (במדבר לא כג) פירש רש"י 'כל דבר שאין תשמישו על ידי האור, כגון כוסות וצלוחות, שתשמישן בצונן ולא בלעז איסור. תעבירו במים מטבילו ודין', ולדבריו בהאי קרא כתיב דין טבילה של כלי חדש הנקנה מן הגוי, שאף בלא שייכות לבליעות איסור יש בו חיוב טבילה מעצם מה שהיה ברשות העכו"ם. אכן יש ראשונים שביארו להאי קרא ד'כל אשר לא יבא באש', דהיינו דבר שאין תשמישו באש אלא במים, ואיירי בכלים שבלעז איסור הצריכים הגעלה וטבילה^א.

אכן הרמב"ן (עה"ת שם) ביאר להאי קרא ד"תעבירו במים" דהיינו הדחה, וענינה בכיבוס ושפשוף הכלי, להסיר כל מה שנדבק ממנו, מהשימוש באיסור שהיה בו קודם לכן, דיש לעשות כל זה קודם שמגעילים אותו להתירו, וטבילת כלים חדשים הנקנים מן העכו"ם, ילפינן לה מקרא ד'אך במי נדה יתחטא'. והכריח זאת מלשון קרא, דאי כוונת קרא ד'תעבירו במים' לטבילה, היה לו לומר 'תביאו' במים, כדכתיב (ויקרא א לב) "במים יובא וטהר עד

^א כ"ה בסמ"ג (לאוין קמח בספר הישר לר"ת (תשובה א אות ב) במחזור ויטרי (עמ' רנו) בראבי"ה (פסחים סי' תסד) ברמב"ן (עה"ת שם) ובאיסור והיתר (כלל נח אות א).

הערב^ב. ומ"מ יהיה המקור מה שיהיה, עכ"פ ילפינן חיוב טבילה לכל כלי הנקנה מן העכו"ם, בין אם כבר נשתמש בו והוכשר על ידי הגעלה, ובין אם כלל לא נשתמש בו, וכ"ה ברמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז ה"ג) ובשו"ע (יו"ד סי' קכ ס"א).

אם הוא מן התורה או מדרבנן

ונחלקו הראשונים בגדר חיוב זה לטבול כלי הנקנה מעכו"ם אם מן התורה הוא או מדרבנן. דעת רוב הראשונים שחיוב זה מן התורה הוא דילפינן ליה מקרא הנ"ל והסמ"ק (מצוה קצט) אף מנאו בכלל מצוות עשה^ג, ויש ראשונים שסברו שאין חיובו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא^ד.

להכתא קי"ל שהוא מן התורה, וכן מוכח בשו"ע (יו"ד סי' קכ ס"ט) שכתב 'משכן עובד כוכבים כלי לישראל, אם נראה בדעת העובד כוכבים שרוצה לשקעו בידו טעון טבילה, ואם לאו יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו', ומהא דהצריך לטבול מספק מוכח דספיקא דאורייתא הוא [ומ"מ בלא ברכה דלגבי הא

דרבנן הוא וספק ברכות להקל] וכן נקט נמי בחידושי הר"ן. [אכן הרמב"ם לשיטתו דס"ל שהוא מדרבנן אכן פסק (שם ה"ו) שבכהאי גוונא שמשכן אצלו העכו"ם כלי אינו צריך להטביל הכלי].

וכן נראה נמי בדברי שו"ע שם (סעיף יד) שכתב 'אין מאמינים קטן על טבילת כלים', והוא מתרומת הדשן (סי' קנו) שביאר טעמא דחיוב טבילת כלים מן התורה הוא ואין קטן נאמן בדבר שחיובו מדאורייתא^ה. אלא שיש לדון בו מדברי השו"ע באו"ח (סי' שכג ס"ז) שהביא פלוגתא אי מטבילים כלים חדשים בשבת, ונקט שם לעיקר שמטבילים, ופירש זאת הט"ז שם משום דס"ל דטבילת כלים אינה אלא מדרבנן, וע"כ מדאו' אין בו משום תיקון כלי. וכבר עמד בזה בפרי מגדים שם שהוא סותר לדבריו ביו"ד שחיוב טבילת כלים מדאורייתא היא. ובביאור הלכה ביאר דבריו, שהטעם שאינו נחשב כמתקן כלי הוא משום, שאף שעיקר חיוב הטבילה מן התורה הוא, מכל מקום איסור ההשתמשות בכלי שאינו טבול אינו אלא מדרבנן, ואף רבנן שאסרו ההשתמשות

ב ע"ע בעמק שאילה (שאלתא קלו) שהעיר דהיה לו א"כ לומר כלשון קרא 'ומרק ושוטף במים' וכמבואר בזבחים (צג ב) שהוא הדחה, וע"ע בגור אריה וברא"ם שם.

ג וכן הוא בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' רנה) בדעת הרמב"ם והו"ד בבית יוסף (יו"ד סוף סי' קכ) ובכס"מ (מאכלות אסורות פי"ז ה"ה). ויש שהגיהו בדברי הרשב"א שכיוון לדעת הראב"ד ולא לדעת הרמב"ם.

ד כן נקטו רוב הפוסקים בדעת הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז ה"ה) שכתב 'טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחין מן הגוים ואחר כך יותרו לאכילה ושתייה אינה לענין טומאה וטהרה אלא מדברי סופרים' ועייין בכסף משנה שם שדן בדעת הרמב"ם. וכ"ה דעת הריטב"א (ע"ז שם) והרשב"א (בחידושו שם ובתורת הבית בית ד שער ז) בר"ן ומאירי (ע"ז שם) בלחם משנה וקרית ספר (מאכלות אסורות שם) פרי חדש (יו"ד סי' קכ סק"ו בדעת הרמב"ם).

ה וכ"ה בט"ז (ס"ק טז) בגר"א (אות טו) בפר"ח (סק"א).

הלשון 'מדמה אותו לגר שנכנס לקדושה על ידי טבילה'. וכ"ה ברשב"א יבמות (מז א) דטבילת כלים כגירות לצאת מטומאת עכו"ם ולהתקדש¹. ומטעם זה אף שקודם שקנאו הישראל מן העכו"ם היה הכלי מותר בשימוש [היכא דלא נשתמש בו ואין בו משום גיעולים], מכל מקום כשהוא נכנס לרשות הישראל הרי הוא חייב בטבילה כטבילת גירות^ט.

ואף אם לא השתמש בו העכו"ם קודם שלקחו ממנו הישראל צריך הכלי טבילה, וכמבואר בגמרא ע"ז (עה ב) מתוספתא (פ"ט) 'תנו רבנן הלוקח כלי תשיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן מטבילין והן טהורין, דברים שנשתמש בהם בהן על ידי צונן כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות, מדיחן ומטבילין והן טהורין. דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין, מגעילין ומטבילין והן טהורין'.

ובמיעם חיוב הטבילה אף קודם שנשתמש בהם הגוי ביאר הריטב"א (ע"ז שם) שהוא מפני שסופן של הנהו כלים כשהיו ברשות הגוי היה להשתמש בהם באיסור ויצאו עתה לקדושה'. ובאיסור והיתר (שער

בכלי לא אסרו מחמת כן את המאכל, וע"כ אין בו משום תיקון מנא¹.

בפרי חדש (ס"ק כו) כתב, דכלי זכוכית שאין חיוב טבילתם אלא מדרבנן, כל היכא שהוא ספק אינו צריך לטובלם. אכן בברכי יוסף הביא מערך השלחן, שאף בדבר שאין עיקר חיוב טבילתו אלא מדרבנן, מכל מקום יש להחמיר ולטבול אותו לכתחילה, והוא על פי מה דאיתא בגמרא ע"ז (לז ב) 'כי אתו לקמיה דרבי ינאי אמר להו הא מיא בשיקעתא דבנהרא זילו טבולין, והיינו דכל היכא שהטבילה נעשית בקלות בלא טירחה יש לטבול, והוא הדין אם כן במקום ספק, שיש לטבול ואין לסמוך על ספיקו לקולא¹.

ענין הטבילה להוציאו מטומאת נכרי ולהכניסו לקדושת ישראל

בירושלמי (ע"ז פ"ה הלכה טו) איתא בטעם החיוב ד'צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל'. וברמב"ן (ע"ז שם) כתב 'והטעם לזה שהצריך הכתוב טבילה זו לפי שיצא מטומאת הגוי ונכנס לקדושת ישראל עד שפלטו גיעולי העכו"ם'. ובאיסור והיתר (כלל נח סי' סג) ביאר דברי הירושלמי וכתב

ו וכ"כ בישועות יעקב (יו"ד שם סק"א).

ז וע"ע במנחת שלמה (ח"ב סי' סו אות ט).

ח והו"ד בריטב"א שם. וכ"ה בתשובות מהר"ח אור זרוע (סי' עג) ובסמ"ק (מצוה קצט)

ט ויעיין בריטב"א (ע"ז שם) מש"כ בדעת הרמב"ם.

י ואין הכוונה בזה בדווקא לדבר איסור ממש, דכל אכילת העכו"ם אינה אלא למלאות תאוותו, להבדיל מאכילת ישראל בדברים המותרים, שהיא נעשית בקדושה וטהרה, ועושה בה כמה מצוות, וכל ענינה אינה אלא לחזק גופו לעבודת הבורא, לקיום המצוות ולעמלה של תורה, ואיך אם כן יוכל להשתמש לצרכי גבוה בכלי המיוחד לטומאה.

נח אות קו) כתב, שהוא כדי להעביר מהם רוח טומאה ושם גויים ולהכניסם בקדושת ישראל, לפי שבחרנו ה' לנחלתו והבדילנו מן התועים וקדשנו בקדושתו שנאמר "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" (ויקרא כ כו)^א.

שימוש בלא טבילה יש בו סכנה וטומאה עצומה

ובחתם סופר (תורת משה פרשת צו בדרשה לשבת הגדול יט ב ד"ה וכן גיעולי) אחר שהביא לדברי הירושלמי שיסוד טעם הטבילה להוציאו מטומאת עכו"ם הוסיף וכתב, שהמשתמש בכלי בלא טבילה יש בו סכנה וטומאה עצומה^ב. ויש לידע חומר עניינים הללו אחר שראינו איזה אנשים שמקלים בזה אם משום שכחה או זלזול, ופעמים שמבקשים לסמוך על ספיקא דרבנן לקולא.

ובתורת מיכאל (לתלמיד האבני נזר) ביאר ענין הטבילה, שהרי קנינו של אדם כליו וממונו הרי הם כחלק מן האדם עצמו, כדאיתא לגבי תחומין בגמרא ביצה (טז א) הבהמה והכלים כרגלי הבעלים. וכן הוא בבבא קמא (ק"ט) כל הגוול את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל את נשמתו ממנו. ובירושלמי (סוף תרומות מ"ז) איתא דכל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס^ג. ומעתה, קניית כלי מגוי הוא כמין גירות של הכלי, שמשנתה הכלי בזה מטומאת נפש הגוי לקדושת נפש הישראל. ובוזר יבואר נמי מה שפסק האבני נזר זיע"א (הו"ד בשם משמואל פרשת מטות) שגר שנתגייר אינו צריך להטביל את כליו, כיון שטבילת גופו עולה לו נמי לטהרת כליו, והוא למבואר דכלי האדם נמשכים אחריו. אכן להלכה למעשה נקטינן דיש לו להטביל את כליו, כדכתב בשו"ת לב אריה (ח"ב סי' כה) וכן נקט מו"ר

יא ובשם משמואל (סוכות יום א תרע"ז) האריך לבאר בזה הענין להוציאו מרשות עכו"ם שמקורה בשלושת הקלי' הטמאות, ואותן ג' קלי' טמאות שורשן בג' עבירות חמורות של ע"ז ג"ע ושפ"ד.

יב והמכוון בדבריו, דטהרת הטבילה במים ענינה במים הבאים מצד ה'חסד' שהוא סטרא ימינא, הדוחה את הטומאה שבצד שמאל בחינת גבורה [ע"ע במדרש תלפיות ענף הטהרה ובא"ח ש"א הקדמה לתולדות] דטומאה אינה אלא רוח והרוח בטבעו אינו יכול להיכנס במים, ולכן כשבא הטמא אל המים נשלך ממנו רוח הטומאה [ע"ע בחדש לאברהם (מעין ב נהר כט)]. ובדרשות כתב החת"ס (הודפס בהגדה של פסח) שמה שהיה מהרי"ל רגיל לשים משכונות של עכו"ם שבידו אצל שולחן הסדר, אף שהם כלי עכו"ם שאינם טבולים, אין זה אלא מפני גודל כוחו של סיפור יציאת מצרים להפקיע מכל טומאה שתהיה, אף טומאה גדולה וחמורה כזאת של טומאת כלי עכו"ם.

יג וכ"ה בזה"ק (ח"א יג א וח"ג רעו א) ובשער המצוות לאריז"ל שכספו של האדם הוא בחינת שפע מניצוצי נפשו, וביאר שם עפ"י הטעם שחזר יעקב על פכים קטנים. וכ"ה בפירוש הגר"א זיע"א (אסתר ג יג) שביאר ארבעת החלקים שיש באדם, ושם שהחלק הרביעי שבאדם הוא קניינו, שכנגדו גזר המן גזירת 'כל שללם לבז'.

ההשתמשות קודם הטבילה אינו אלא מדרבנן, וגדר הטבילה אם כן אינו בתורת 'מתיר' אלא גדר מצוה וחיוב, דלא מסתבר שכשגזרו חכמים איסור השתמשות בכלים, אף קבעו לגדר הטבילה בתורת מתיר. ואכן בביאור הלכה (או"ח סי' שכג ס"ז ד"ה מותר) התיר מטעם זה טבילת כלים בשבת וכו"ל, שלא כדעת פרי מגדים דסבר (סי' תה"ו) שאף איסור ההשתמשות קודם הטבילה היא מן התורה, ומטעם זה מי שאין לו כוס טבולה אינו יכול לקיים בה מצוות ארבע כוסות.

והגם שבפסקי הרי"ד (ע"ז עה) ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' סא ס"ג) נקטו שאין איסור השתמשות כלל בכלי קודם טבילתו, ואין בו אלא מצוות עשה לטובלו, מכל מקום קיימא לן להלכה לאיסור כמתבאר בדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ז ה"ג) ברוקח (תפא) בתשב"ץ קטן (סי' שכו) בארחות חיים (טהרת הכלים ח"ב סי' י אות יב) בטור (סוף סי' קכ) וברמ"א (ס"ח) ושם שאף שימוש ארעי אסור קודם טבילה. ויש שנקטו שאף איסור ההשתמשות הוא מדאורייתא [כ"ה באו"ז (פסקי ע"ז סי' רצג) וברבינו שמחה (הו"ד במהר"ח או"ז סי' סג)] וכדבריהם נקטו מגדולי האחרונים [כ"ה בים של שלמה (ביצה פ"ב סי' יט) בפמ"ג (סי' תפו משב"ז סק"ז) בשאג"א (סי' נו) ובבית מאיר (סי' קכ ס"ק יא)]. אכן יש שנקטו שאין איסור ההשתמשות אלא מדרבנן, וכשיטה זו נקטו הישועות יעקב (קכ סק"א) ההפלאה (בסוף כתובות בחידושים מבנו עמ"ס ע"ז) ובביאור

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' צב אות ד וח"ו סי' רמה אות ב) שיש לטבול הכלי, אך כדי לחוש לדברי האבני נזר עדיף לו שיפטור ברכת טבילת הכלי על ידי אחר.

הרש"ר הירש בספרו חורב (פרק ט) כתב שדוגמא של קידוש מאכל האדם לצורך האצלת החומר הבהמי שבאדם כפי שתקנו חז"ל, מצויה כבר בתורה במצות טבילת כלים שכאן מקומה. וביאר, שזהו הטעם שטבילת כלים נעשית במקוה שיש בו ארבעים סאה, ואין מועיל להטבילם במים המכסים¹, כי טבילת הכלי יש בה גדר של טבילת אדם כביכול. וכן הוא בתויו"ט (שלהי ע"ז) שכתב דטבילת כלים ענינה הפיכת איסור להיות, וכבר הקשה שם בתוספות חדשים שהרי אין בו איסור, וע"כ שגדרו כמבואר לעיל. והוא כבר בדברי רש"י בפרשת מטות (שם לא כג) שכתב 'ורבותינו דרשו מכאן, שאף להכשירן מן האיסור, הטעין טבילה לכלי מתכות'.

איסור ההשתמשות קודם הטבילה

נמצא מעתה, דלשיטת הרמב"ם שחיוב טבילת כלים הוא מדרבנן, ענינו הן בעיקר המצוה בחיוב הטבילה והן בדין ההשתמשות, דכיון שחיוב הטבילה אינו אלא מדרבנן, אף איסור ההשתמשות בכלי קודם הטבילה אינו אלא מדרבנן. ואף לדעת רוב הראשונים שעיקר חיוב הטבילה הוא מן התורה, מכל מקום אפשר דאיסור

¹ ודרשוהו מקרא ד'אך במי נדה יתחטא' כדאיתא ברש"י שם (במדבר לא כג).

הלכה (סי' שכג שם)¹⁰. ולהלכה דעת מו"ר הגרשז"א זצ"ל (הו"ד בטבילת כלים פ"ד סוף הערה ב) שמה שאין איסור ההשתמשות אלא מדרבנן, הוא רק באופן שאינו יכול להטביל כבשבת, אך כשהוא יכול להטביל ואינו טובל יש בזה משום ביטול מצוות עשה.

יש מן הראשונים שסברו שהשימוש בכלי קודם הטבילה אוסר את המאכל, כדאיתא בברייתא (ע"ז שם) 'וכולם שנשתמשו בהם עד שלא יטביל ושלל יגעיל ושלל ילבן אסור', ומהא שהוזכרה הכא גם הטבילה בכלל הגעלה וליבון, הרי דגזרו בו קודם טבילה אטו קודם הגעלה וליבון, כיון שאף בטבילה יש משום תיקון הכלי¹¹. אך רוב הראשונים ביארו, שאיסור ההשתמשות האוסר אינו אלא בהגעלה וליבון, אך לא קודם טבילה שאין בה משום פליטת איסור, אלא משום הכנסה לקדושת ישראל [והוא תלוי בפלוגתת הבריות בסוגיא שם אי מותר או אסור] וכן קיי"ל להלכה שאינו אוסר המאכל. אכן השימוש בכלי קודם טבילתו אינו מפקיע מחיוב הטבילה¹².

השהיית הכלים קודם טבילתם

ביום של שלמה (ביצה פ"ב סי' יט והו"ד בא"ר הלכות שבת סי' שכג ס"ק יב) ובפמ"ג

(משב"ז שם סק"ה) שיש איסור להשהות כלים שאינם טבולים, ויסודו מגמרא ביצה (יה א) באיסור שהיית כלים טמאים, שמא יבא לידי תקלה להשתמש בהם בתרומה, דהוא הדין בכלים הנצרכים טבילה, מחשש שמא יבא להשתמש בהם קודם טבילתם. ומאידך, בלבוש (או"ח שם ס"ז) ובפמ"ג (יו"ד סי' קכ משב"ז סק"ה) נקטו להיתר. וביאור דבריהם, דכיון שאין איסור השימוש בכלי אלא מדרבנן, לא גזרו בו חכמים עד כדי כך לאסור השהייתו. וכ"ה בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קיז) בהגהה מבין המחבר, שהביא מצל"ח ומהר"ם (שלהי ביצה) שבדרבנן לא גזרינן, וכן הוא בביאור הלכה (שם ד"ה מותר). ומכל מקום אף שאין בו איסור מעיקר הדין, מכל מקום התבאר בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לה) שראוי להטביל מיד ככל מצוה שיש לו לאדם להזדרז בה.

בשו"ע (או"ח סי' רכג ס"ג) שהקונה כלים חדשים מברך שהחיינו. ושם (ס"ה) שאם קנה כלים שמשתמשין בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב. וברעק"א שם שבכלים חדשים הטעונים טבילה לא יברך ברכת שהחינו והטוב והמטיב קודם הטבילה, כיון שהכלי אינו ראוי לשימוש קודם טבילתו [כדמבואר ברמ"א (יו"ד סי' קכ ס"ח) שהוא אסור בשימוש אף לא בדרך ארעי].

מו"ע בראבי"ה (פסחים סי' תסד והו"ד בהגה"מ מאכלות אסורות פ"ז אות ח) ובפסקי ריא"ז (ע"ז עה ב). ובאבני נזר (או"ח סי' תיח אות י) ביאר טעמא שהוא כציצית דהיכא שאי אפשר להטיל בבגד ציצית מותר ללבשו בלא ציצית. ועיין נמי במנחת שלמה (ח"ב סי' סו אות יד).

מו"ה בתוספות ברא"ש בנמוקי יוסף ובתוס' ר"י מפריז שם וכ"ה בספר המנהיג (הלכות פסח אות ה) וכן נקטו האו"ז (ע"ז סי' רצז) ובה"ג (הלכות יין נסך).

יז כמבואר במאירי ובגאונים (ע"ז שם) ובאיסור והיתר (כלל נה).

ברכה על טבילת כלים

הרמב"ם לא הזכיר ברכה על טבילת כלים, ואף דס"ל שהיא מצוה דרבנן ובשאר מצוות דרבנן מצינו שמברכים עליהם, וכן כתב נמי הריטב"א (ע"ז שם) בדעת הרמב"ם דס"ל שאין מברכים על מצוה זו, וצריך לומר דס"ל שכיון שאין בה אלא הכשר לאכילה ושתיה, אין מברכים עליה כשם שאין מברכים על הגעלת כלים^י. ומכל מקום להלכה נקטינן לברך על טבילת כלים, כדהתבאר בריטב"א משמיה דהתוס' (ע"ז שם) ובמרדכי טור ושו"ע (יו"ד סי' קכ ס"ג) דמברכים.

ומברכים עליה עובר לעשייתן כבשאר מצוות, דרך לגבי טבילת אדם תקנו הברכה אחר הטבילה, משום טבילת גר שאין יכול לברך קודם לטבילה דעדיין גוי הוא ואינו מצווה [וכמבואר בפסחים ו] (א ובתוס' שם), ובפרט דאף בטבילת נדה ס"ל לב"י הברכה היא קודם הטבילה.

שיעור מים הנצרך לטבילה

מן התורה קיי"ל, דלטבילת כלים להעלותם מטומאה, סגי ברביעית מים, ואין צריך לזה שיעור ארבעים סאה מים, ודאיתא בפסחים (יז ב) 'אמר רב פפא הא דאמרת בקרקע טהורין לא שנו אלא מים אבל דם

לא, ומים נמי לא אמרן אלא דהוי רביעית, דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות, אבל לא הוי רביעית טמאין'. וברש"י שם פירש דברביעית מים הוא מקוה מדאורייתא, דכי כתיב ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי, דנפקא לן מ"את כל בשרו" מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים אין צריך אלא כדי שיתכסו במים, ובציר מרביעית גמרא גמירי לה דלא חשיב למיהוי מקוה, וכיון דבעלמא מדאורייתא לא מיטמו, ורבנן הוא דבטלו רביעית דמקוה שלא יטבילו כלים בפחות מארבעים סאה, כדאמרינן בנזיר (לה א) עשר רביעיות הן וכו'.

ולגבי חוב טבילה בכלי הנקנה מעכו"ם, אי סגי ביה נמי רביעית, או שמא בעינן מן התורה ארבעים סאה, הוא ב' תירוצים ברמב"ן (סוף ע"ז) דלתירוצן ראשון כיון דכתיב בהו "אך במי נדה יתחטא", דין טבילת הכלי כטבילת נדה שצריך בו ארבעים סאה, שהרי הושווה לטבילת הגר^י. אכן בתירוצן שני נקט הרמב"ן דמדאורייתא סגי ברביעית, ומה דאיתא בגמרא דצריך ארבעים סאה אינו אלא מדרבנן².

ולא־לכה קיי"ל שהוא מן התורה, וכדפסק השו"ע (סי' קכ ס"א) שמי מעין לטבילת כלים בעו ארבעים סאה, ואם חיוב ארבעים סאה במקוה לטבילת כלים לא היה

יח ואפשר שהוא אף לדעת הרשב"א בתשובה שנקט בדעת הרמב"ם שחיוב הטבילה הוא מדאורייתא [וכנ"ל דיש שנקטו בדבריו שהוא דעת הראב"ד ולא דעת הרמב"ם] דמ"מ אין מברכים עליה.

יט וכן היא דעת הרשב"א (תורת הבית בית ד שער ד ובתשובות ח"ד סי' שיח בתירוצן שני) הריטב"א (ע"ז שם) ור"ת בספר הישר (תשובה ז אות א) ראבי"ה (פסחים סוף סי' תסד) ותוספות (ע"ז שם ד"ה מים).

כ וכן היא דעת או"ז (סי' רפח) ורשב"א שם (בתירוצן ראשון).

אלא מדרבנן, א"כ היה סגי במעין בכל שהוא דהא במעין לא ביטלו חכמים לעיקר דינא, כדמצינו בכלים טמאים שבמעין די להם בכל שהוא מים, וע"כ א"כ מדבריו דחוב ארבעים סאה מן התורה הוא. ומשום כך היכא שהטביל הכלי והתעורר אחר כך ספק בהכשר המקוה אם יש בו ארבעים סאה, צריך לחזור ולהטבילו שוב בכשרות.

בעלות הגוי המחייבת בטבילה

חוב טבילה בכלי הנקנה מגוי, הוא בין בכלי שקנאו מן הגוי, ובין בכלי שקנאו מיהודי שקנה אותו מן הגוי ולא טבלו, ובדברי התוספות (ע"ז עה ב) התבאר, שאף אם הגוי קנה את אותו הכלי מ ישראל, ונעשה הכלי על ידי אותו ישראל, מכל מקום כיון שהיה ברשות העכו"ם הרי ישראל הקונה אותו ממנו מחויב להטבילו [וכ"ה ברא"ש שם (סי' לה) ובשו"ע שם (סי"א)] כא עם ברכה^{כב}.

מפעל של גוי ופועלים יהודים - בחכמת אדם (כלל עג ס"ד) כתב, שאף במפעל השייך לגוי אם הפועלים הם יהודים, יש לסמוך על מה שאומן קונה בשבח כלי, ולהחשיבו מחמת כן ככלי של

ישראל שאינו צריך טבילה. ודבריו צריכים ביאור, כי אף אי נימא שהפועלים קנאוהו בתורת אומן הקונה בשבח כלי, הא מ"מ אחר כן הוא נקנה לגוי בעל המפעל, ושוב יש לו להתחייב ככלי עכו"ם שקנאם מן ישראל שחייבים בטבילה, ומדבריו משמע שסבר בזה לפטורא בעכו"ם הקונה כלים מן ישראל, וקשה הוא הדבר לאומרו, והוא שלא כמשמעות שאר הפוסקים שהצריכוהו טבילה, וכן היא דעת מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל לחייבו טבילה. מלבד מה שיש לדון בו מסברה שהזכירו הפוסקים, שאין לומר בזה אומן קונה בשבח כלי, כיון שהפועלים אינם אלא שכיר יום שאין אומרים בו לכלל זה [כמבואר בב"מ (קיב א) שאין אומרים כן אלא בקבלן, והביאו הרמ"א (אה"ע"ז סי' כח סעיף טו) להלכה] וע"כ הוא צריך טבילה בברכה^{כג}.

בעלי מניות גויים - מטעם זה כל כלי הנקנה בצרכניה השייכת לרשת גדולה הנסחרת בבורסה, ובדרך כלל יש לה בעלי מניות עכו"ם, אף שנעשה על ידי ישראל הרי הוא חייב בטבילה. ואמנם צריך שיהיה דעה לבעל המניות בנעשה בחברה, שאם לא כן אין בעלות העכו"ם מעכבת^{כד}. וחברה בע"מ אף שהבעלות מוגבלת מ"מ

כא כ"ה נמי בט"ז (ס"ק יד) ובש"ך (ס"ק כה) בפרישה (ס"ק כא) בב"ח (שם) ובחכמת אדם (סי' עג ס"ג) בתוספות מעשה רב (אות מז) בשו"ת שיבת ציון (סי' יא) שו"ת חתם סופר (או"ח סי' קט) וגר"ז (שלהי הלכות פסח).

כב כן הורה מו"ר מרן הגריש"א, ודלא כשו"ת אגרות משה (ח"ג יו"ד סי' כא) דבלא ברכה, דאפשר שכוונת השו"ע היא רק בעשאו עכו"ם.

כג וכ"ה בערוך השלחן (סעיף נח) ודרכי תשובה (ס"ק פא).

כד כ"ה במנחת יצחק (ח"ג סי' א).

מדין [כדפירשו הרא"ש שם (פ"ה סי' לה) הטור (יו"ד סי' קכ) ואיסור והיתר (שער נח סעיף עז)] אמנם להרמ"א (שם) טובלו בלא ברכה, ואף היכא שלא הוסיף בו העכו"ם כלום משלו.

ומעתה, אי נימא דטעם הרמ"א הוא מדינא דאומן קונה בשבח כלי, אם כן אינו אלא בקבלן ולא בשכיר יום. ועוד יש לצרף בו להיתר, ממש"כ החזו"א (יו"ד סי' מד) שאם בדיני העכו"ם אין האומן קונה בשבח כלי, אם כן אין בקנייתו זו לחייב הכלי בטבילה. מלבד מה שלדעת רבים, כל היכא שהאומן קיבל שכרו, או בגוונא שהוא עושה בחינם, אין בזה לדינא דאומן קונה בשבח כלי^כ. אמנם יש בראשונים ואחרונים שפירשו טעם החיוב, משום שהעמדת הכלי נעשית על ידי העכו"ם, ואף שאין המתכת שלו^{כב}, ולפי זה יש לחייב בכל אופן בטבילה אף אם לא הוסיף בו כלום משלו. ואכן באופן שהוסיף העכו"ם בכלי משלו, לדעת רוב הפוסקים הוא חייב בטבילה בברכה^{כג}, או משום שאף כשנותן העכו"ם קצת משלו הרי זה נחשב כשותפות בכל הכלי^{כד}, או משום שהגוי

חשיבא כבעלים לחייב בטבילה^{כה}. וכן בחברה ממשלתית של גוים חשיבא כבעלות עכו"ם וחייבים בטבילה^{כו}. וכן כלים המיוצרים במפעל של יהודי, אם עברו דרך סיטונאי עכו"ם שהיו הכלים ברשותו, הרי נתחייבו בטבילה. אכן, כלים המובלים על ידי נהג עכו"ם, אף שאחריותו היא על העברתם והובלתם, מכל מקום אין נראה להחשיבו מחמת כן לבעלים, ואינם חייבים בטבילה.

פס יצור של ישראל במפעל של גוי - ישראל המזמין פס יצור ממפעל של עכו"ם, נראה שהכלים צריכים טבילה, ואף אם נחשב שהכלים שייכים לו מיד מעת ייצורם, מכל מקום כיון שהם באחריות המפעל עד שיגיעו אליו, יש בזה לחייבם בטבילה ככלי עכו"ם.

זם מתכת של ישראל שהעכו"ם עושה לו ממנו כלי - ישראל שנתן לעכו"ם טס של מתכת לעשות ממנו כלי, דעת השו"ע (יו"ד שם) שאינו צריך טבילה, ומקור דבריו מדברי התוס' בע"ז (עה ב ד"ה אי) כי אף אם אומן קונה בשבח כלי, מכל מקום אין שמו של העכו"ם עליו, ולא הוה דומיא דמעשה

^{כה} כ"ה דעת מור"ר הגרשז"א (בספר טבילת כלים פ"ב סי') ודלא כאותם הסוברים שבחברה בע"מ הוי רק שעבוד על הממון ולא על הגברא..

^{כו} כו אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' לט).

^{כז} כז כ"ה בקצות החושן (סי' שו סק"ד) ובדרכי תשובה (ס"ק פד) ודלא כנתיבות המשפט (שם סק"ד) ופני יהושע (גיטין כ.) דאמרינן כן אף בעושה בחינם.

^{כח} כח כ"כ המרדכי (ע"ז רמז תתנט) ובב"ח (יו"ד שם) שכן היא נמי דעת ריב"א וריצב"א.

^{כט} כט וכ"כ בש"ך שם (ס"ק כב) ובהגהות הגר"א (ס"ק כח).

^ל ל כ"כ הפר"ח (ס"ק לא) והחת"ס (סק"ט).

אותו, חדא משום כלי מומר, ועוד מחמת מניות העכו"ם ששייכים בו^ל.

שותפות יהודי ועכו"ם – כלי ששותפים בו ישראל ועכו"ם, מותר לישראל להשתמש בו בלא טבילה כיון שנחשב גם ככלי של השותף העכו"ם, וכמבואר ברמ"א (סי' קכ סעיף יא)^ל. אך אם קנה הישראל את חלק השותף הרי הוא חייב לטובלו (ש"ך שם ס"ק כו). וכן הקונה כלי שיש בו שותפות ישראל ועכו"ם, הרי הוא חייב בטבילה בברכה^ל. וע"כ כלים הבאים מחוץ לארץ יש לטובלם בברכה אף אם יש בהם גם בעלות ישראל, דהוה כקונה כלי שהוא בשותפות עם עכו"ם, משא"כ בכלים מתוצרת הארץ שטובלים אותם מחשש למניות העכו"ם, כיון שאינו אלא חומרא יש לטובלם בלא ברכה.

כלי שאינו מקבץ טומאה – בשו"ת שב יעקב (סי' לא) כתב, שכלי העשוי לחברו לקרקע אין בו דין טבילה, כיון שאין שייכת בו קבלת טומאה, וכותיה פסק בחכמת אדם (כלל עג סעיף יג ובנשמת אדם סו). אך החתם סופר (בשו"ע ס"ה) תמה על כך, כיון שהתבאר שטעם חיוב הטבילה בכלי של עכו"ם, הוא מפני שיצא מרשות הגוי

נחשב כמעמיד הכלי^ל, ונפק"מ בגיונא שהוסיף ולא העמיד הכלי. ואמנם דעת הט"ז (שם ס"ק יב) שבכל גיונא, אף אם הוסיף בו הגוי משלו, הרי הוא חייב בטבילה בלא ברכה^ל.

ספק אם יש בו חלק עכו"ם – יש לברר תמיד בכלים הנקנים בארץ אם אכן גם יוצרו כאן, כי מצוי מאוד הדבר שכלים וסכו"ם המיוצרים בחוץ לארץ, מופצים בארץ תחת מפעלים מקומיים, והם טעונים טבילה ככלי עכו"ם. ובאופן שקנה כלי מתכת ואינו יודע מה מקורם, יש לדון אם הולכים בו אחר הרוב ורוב עכו"ם הם, או שמא כיון שקנאו בחנות, דנים אותו כקבוע וכמחצה על מחצה. בתשורת שי (ח"ב סי' קד הו"ד בדרכי תשובה (ס"ק פא) כתב, שיש לטובלם בלא ברכה. אך יש מן הפוסקים שסברו שהולכים בו אחר הרוב, וכיון שרובא דבני חוצה לארץ הם עכו"ם, יש לו לטובלו בברכה, וכן היא דעת האגרות משה (או"ח ח"ג סי' ד). ובחזון איש (יו"ד סי' לו ס"ק טו) כתב, שבחוצה לארץ אף אם רוב בתי החרושת יהיו של ישראל, יש לטבול הכלים הבאים לשם מדין קבוע. והמחמיר לטבול כל כלי אף המיוצר בישראל אין מזניחין

^לא כ"כ החכמת אדם (כלל עג ס"ח).

^לב וכ"ה בשו"מ (מהדו"ב ח"ב סי' עג).

^לג וכ"ה בשו"ת בית אבי (ח"ב סי' פב) ובתשובות והנהגות (ח"ד סי' קנא).

^לד הבית מאיר הקשה אמאי לא נימא בו ברירה להחשיבו כאילו קנאו מן הגוי, ובמנחת שלמה (ח"ב סי' סו אות יג) פטרו משום דלאו דומיא דכלי מדין הוא.

^לה כ"ה דעת רוב הפוסקים שלא כדעת שו"מ (מהדו"ק ח"ב סי' עג) פרי תואר (ס"ק יב) שבמקום שותפות לא הוי דומיא דכלי מדין ואינו צריך טבילה.

ג) כתב בסוף דבריו שנכון להחמיר בזה^ט. ולפי זה מומר שחזר בתשובה יש מקום שיחמיר לטבול את כליו [אף אותם שאין בהם משום גיעולי איסור]^י.

הגעלת כלי חדש מהשומן המרוח עליו

כלי חדש אף הוא נקנה מישראל, יש להחמיר להגעילו בחשש שמא מרוח עליו שומן האסור, כי אחר שיוצאים הקדרות מן התנור ומתקררים, מלטשים אותם מבפנים ומבחוץ, ומטפטפים עליהם חומר היכול להכיל שומן מן החי, מלבד מה שבזמן עיבוד הברזל כדי לעשותו קדרה, מורחים עליו שומן בכדי להחליקו, ולצורך קבלת צורתו מחממים אותו בחום גבוה מאוד [כך הוא בנירוסטה אלומיניום וטפלון] וכן הוא בחזו"א (או"ח סי' קיט ס"ק יט) ובהר"ד סי' קי. הן אמנם שיש פוסקים שלא הצריכוהו הגעלה^י, או מפני שהכלי אינו בן יומו, או מפני שאותו השומן פסול מאכילה, מכל מקום לכתחילה יש להגעילו.

ונכנס לרשותו של ישראל, ואין בו שייכות לעניני קבלת טומאה, א"כ אף כלי העשוי לחברו בקרקע שאינו מקבל טומאה יש לחייבו בטבילה. ומגדולי זמננו חלקו בדבר זה, בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קטו) כתב, שסמכו העולם על השב יעקב, ומנהג ישראל תורה. אך בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קיד) כתב שאין דבריו להלכה^י, ולהלכה נקטין לחייבו בטבילה אף שאינו מקבל טומאה עכ"פ בלא ברכה.

כלי הנקנה ממומר – כלי שנקנה ממחלל שבת רח"ל, אף שדינו כעכו"ם לכל דבריו כמובא בשו"ע בכמה מקומות, מכל מקום כתב החתם סופר (יו"ד סי' קכ סט"ו) לפטור כליו מטבילה, ואף אם הוא רח"ל מומר לע"ז, דכיון שהוא עצמו אינו צריך טבילה לכשיעשה תשובה [כדכתב הרמ"א (יו"ד סוף סי' רסח)], וכן היא דעת רבים מן הפוסקים שנקטו כדבריו^י, אך יש שחייבו כלי המומר בטבילה כדין כלי עכו"ם, ובלא ברכה^י. ומו"ר בשבט הלוי (ח"ו סי' רמה) את

ל"ז וכמש"כ בשו"ת גידולי טהרה (סי' יז) שאין לדמות חיוב טבילה לדיני טומאה. וע"ע בפרי תואר וחכמת אדם (ריש כלל עג) והאריך בזה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' לז).

ל"ח וכ"ה בשו"ת דובב מישרים (ח"א סוף סי' סה) באגרות משה (ח"ג סי' ד) בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' יט) במשנה הלכות (ח"ו סי' קלו וחיי"ב סי' כט) ולהורות נתן (ח"ז סי' פו אות ג).

ל"ח כ"ה באבני נזר (יו"ד סי' קט) שהאריך בזה בתשובה ונקט לחיוב אלא שהניח בסוף דבריו בצ"ע. וכ"ה בתשורת שי (תנינא סי' קג) בלבושי מרדכי (מהדורא רביעאה סי' רמב אות ב) להטבילם בלא ברכה.

ל"ט כ"ה נמי בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' מח) בשו"ת דברי ישראל (או"ח סי' צח) וכ"ה במגיה בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב יו"ד סי' עד) ובשו"ת דעת הכהן (סי' רכז).

מ תשורת שי (שם).

מא כ"כ במנחת יצחק (ח"ד סי' קיב) בציץ אליעזר (חיי"ב סי' נה) ובמשנה הלכות (ח"ז סי' קיב).

סדר ההגעלה והטבילה

כלי חדש שבא להגעילו, לכתחילה יש לו להגעיל קודם הטבילה, ואם הקדים הטבילה להגעלה אינו צריך לחזור ולטבולו אחר ההגעלה. ויש הסוברים שכיון שחוב הגעלתו אינו לדעת הכל, ואף אינו בן יומו, אף לכתחילה יכול להטבילו קודם שהוא מגעילו, דאין שייך בו החסרון של טובל ושרץ בידו^{מב}. אך בכלי שנאסר מחמת בליעת איסור, הקדמת ההגעלה לטבילה מעכבת, שלא יחשב כטובל ושרץ בידו, ואם טעה והקדים הטבילה להגעלה, יחזור ויטבול אחר ההגעלה בלא ברכה^{מו}.

טבילת כלים על ידי קטן

יש להחמיר שלא לשלוח קטן לטבילת כלים המחויבים בטבילה מן התורה, כיון שאין הקטן נאמן על טבילת כלים, וכדכתב השו"ע (יו"ד סי' קכ ס"ד). ואף שיש שיטות שבדבר שבידו נאמן אף הקטן [כמובא במג"א (סי' תלו סק"ח) וכן נראה בשו"ת הריב"ש (סי' רמה הו"ד בש"ך סי' קכו

ס"ק לא)^{מז}] מכל מקום יש להחמיר בדבר^{מח}. אך מותר לשלוח כלים אלו עם הקטן שימסרם לגדול שיטבלם^{מח}, ונאמן הקטן לומר שנתנם לגדול, דמחזיקים שיעשה מה שצוהו^{מח}. וכיום שמצויות מצלמות אבטחה וכיו"ב יש להקל, כיון שבאופן זה מירתת הקטן מלשקר, וכל היכא שיודע אופן הטבילה נאמן הקטן לומר שטבל. אכן בכלים שאין חוב טבילתם אלא מדרבנן, לרוב הפוסקים נאמן הקטן לומר שהטבילם^{מח}, ואף דאיתחזק איסורא באותו הכלי^{מח}. ונאמן בזה אף בכלים שאינם שלו כמבואר בתוספות (פסחים ד ב ד"ה הימנוהו)^{מז}.

בגדול העומד על גביו ורואה הטבילה, מועילה טבילת הקטן ואף שאינו מכוון לשם מצוה, כיון שטבילת כלים אינה צריכה כוונה ואף בנפלו לתוך המים הוכשרו, רק צריך שיתבונן הגדול שהקטן טבלם כדין. ובכה"ג היה נראה לומר שיברך הקטן המקיים את המצוה, אכן דעת הגריש"א לחלק בזה^{נא}, בין כלי הקטן שיכול לברך עליהם, לכלים של גדול שיש לו לצאת בברכה בטבילה של גדול המברך.

מב דגול מרבבה (סי' קכא) ישועות יעקב (סק"א) ושערי דיעה (סק"א).

מג ש"ך (סק"ה) חכמת אדם (סי' עג ס"א) ובן איש חי (שנה ב מטות יח).

מד ועי' נמי בביאור הגר"א (ס"ק לב).

מה ועי' בחכמת אדם (כלל עב סוף סי' טז).

מו כ"כ בתורת הבית (משמרת הבית בית א שער א ח א).

מז ובתבואת שור (ס"ק סא) כתב שהוא מפני שמירתת לשקר בדבר היכול להתגלות.

מח כן נראה מתרומת הדשן (סי' רנז והו"ד בט"ז ס"ק טז) וכ"ה ברעק"א שם ובש"ך (סי' קלז ס"ק כא).

מו כמבואר במג"א (סי' תלו סק"ח) באליה רבה שם (סק"ט) בפמ"ג (שם ובסי' תנא במשב"ז סק"ו) ובחכמת אדם (כלל עב סעיף טז).

נ וכ"ה בש"ך (סי' קכו ס"ק כט) ברעק"א (או"ח סי' תלו) ובמשנה ברורה שם (בשעה"צ סק"ט).

נא והו"ד בספר עצי העולה (הלכות טבילת כלים ס"ק לה).

כלי הניתן במשלוח מנות

השולח במשלוח מנות עוגה וכיו"ב, ע"ג מגש ממתכת או מזכוכית שנעשו על ידי עכו"ם, כיון שאצל נותן המשלוח אין המגש נחשב לכלי אכילה אינו יכול לטובלו¹¹, ויש לדון אם מותר לו לשולחו כך בלא טבילה¹². אך המקבל צריך להיזהר שלא להשתמש בו ואפילו ארעי בלא טבילה, ולכן לא יחתוך עליו את העוגה ולא ישנהגה עליו, ויש לו להסירה מיד כיון שלגביו הוי כלי סעודה. ואפשר, שיזכה המוסר את המגש למקבל, או שיקנהו לו על ידי אחר, ואז יוכל הנותן לטבול המגש בעבורו¹³, שהרי אותו מגש מחויב בטבילה אצל המקבל שהוא כלי אכילה אצלו

סוגי הכלים המחויבים בטבילה

אין החיוב אלא בכלי סעודה

התבאר בגמרא (ע"ז שם) שאין חיוב הטבילה אלא בכלי סעודה של עכו"ם, [וכדפירש רש"י שם דרך הם

אמורים בהאי פרשה, דהא כתיב 'כל אשר יבא באש' ואין דרך להשתמש באש אלא בכלי סעודה. וברשב"א שם פירש, שלא הצריכה תורה ליבון אלא בכלי סעודה מחמת הבליעות] וכן נפסק ברמב"ם (מאכלות אסורות שם ה"ג וה"ו) ובשו"ע (שם ס"א). ואמנם אף לדעת רש"י שלא הזכיר ענין הבליעה, כבר כתבו האחרונים שאף לדבריו אין החיוב טבילה אלא בגוונא שהמאכל נוגע באותו הכלי¹⁴. ובכלל כלי סעודה אף כשמשמשים בו לצלי, כמבואר שם בשפודים ואסכלאות, וכל הנוגע במאכל נחשב ככלי סעודה, אף אם אין אוכלים ושותים עמו, כל שהוא הכשר המאכל. בכלל זה אף כיסוי הקדירה צריך טבילה כמבואר בשו"ע ורמ"א, ובגר"א שם (ס"ק טו) ביאר הטעם, משום שמרק וזיעת הכלי עולים לשם והוה ליה כקדירה. ונחלקו הפוסקים אם צריך שיהיה רוב תשמישו של אותו הכלי לסעודה¹⁵, או שדי שמשמש בו פעם אחת כדי לחייבו בטבילה¹⁶.

נג כן נראה מדברי הט"ז (יו"ד סי' קכ סק"י) בשואל כלי מחנוני שטבילתו מספק ובלא ברכה, וכ"ה בחתם סופר (שם סק"ז) וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ט ח"ח סי' ע)

נג אם להחשיבו אצלו כתשמיש ארעי המחויב בטבילה, כמבואר באו"ה (כלל נח אות פה) בסכין של סופרים, או שאינו נחשב כלל ככלי שהוא צורך סעודה, כי אינו אלא להעמדת העוגה שעליו, וה"ז ככלים העומדים למכירה עם אוכלים שבהם שאין צריכים טבילה ע"י המוכר.

נד דמהני בשביל אחר אף בלא ידיעתו כדאיתא בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' רנה) בלבוש (סי"ד) ובפר"ח (סק"ח).

נה כ"ה ברמ"א שם (ס"ח) בש"ך (ס"ק יז) בפר"ח (ס"ק כג) ובחכמת אדם (כלל עג אות ז).

נו כ"ה בפר"ח (יט) בשולחן גבוה (או"ח סי' תנא) בפתחי תשובה (סק"ו) בערוך השולחן (סעיף מ) בבן איש חי (מטות הלכה יא) וביד אפרים (גלין שו"ע סעיף ה).

נז כ"ה באיסור והיתר (כלל נה דין פד – פה) ש"ך (ס"ק יז) וכן נראה מדברי הרמ"א (סעיף ח). ואף דלגבי הגעלת כלים התבאר בשו"ע (סי' תנא ס"ג) שאינו אלא בכלי שרוב תשמישו למאכל, אין הכרח שכך הוא אף בדיני טבילה, שהרי לגבי דינא דבן יומו כתב המשנה ברורה (שם סי' מו) שאף להשו"ע לא אזלינן בתר רוב תשמישים.

שלא כברזלים של מצות שלא הוּו תיקון העיסה כל כך. ואמנם הט"ז (ס"ק ז) כתב, שמה שכתב הרמ"א שטוב לטובלו בלא ברכה, איירי נמי אכלי ברזל שמתקנים בהם את המצות שהזכיר אח"כ שאין צריכים טבילה, ויטבילם בלא ברכה דחד טעמא להם ולסכין של שחיטה.

קולפן ירקות - ונפקא מינה אם כן במקלף תפוח אדמה, דלטעם הש"ך והט"ז כיון שיש לו שימוש למאכל יש לטובלו, משא"כ לטעם הפר"ח אינו חייב טבילה כיון דאין בו שימוש חשוב כבבהמה. אמנם מקלף המיוחד לגזר ומלפפון שהוא הכשר האכילה שראויים מיד, פשיטא שיש לטובלו בברכה, דהא הוא נוגע במאכל עצמו ואינו מחוסר תיקון כלל.

להבי המיקסר - כמו כן להבים של מיקסר המיועדים לעשיית עיסה, אף הם תלויים בטעמים הנ"ל, דלהש"ך אינם צריכים טבילה כיון שאין בהם שימוש לדבר אחר, משא"כ לפר"ח דטוב לטובלו בלא ברכה, כיון שיש בו תיקון גדול בהכנת העיסה לפת או עוגה, [והוא חלק נפרד מהמיקסר עצמו דיש לטובלו אף אם הכלי עצמו מפלסטיק הפטור מטבילה].

כלי זכוכית - בתורה הק' הוזכרו ששה כלי מתכות, זהב כסף נחושת ברזל בדיל ועופרת. וחכמים (ע"ז עה ב) הוסיפו עליהם אף כלי זכוכית, כיון שבטבעם הם דומים לכלי מתכת, שאם נשברו יש להם תקנה בהתכה באש להשיבם לכלי, וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' קכ ס"א), ומשום כך כשהוא טובלם מברך עליהם ככלי מתכת

סכין של שחיטה - לדעת השו"ע (שם ס"ה) אינו צריך טבילה, כדעת המרדכי (פ"ק דחולין סי' תקעז) ומשום שאינו כלי סעודה דאין אוכלים הבשר כמות שהוא חי, ועדיין הוא נצרך לבישול או לצלי. ובגר"א שם (אות יד) הוסיף בו, שאין משתמשים בסכין של שחיטה לשום תשימ' אחר, ואדרבה מקפידים עליו דלהכי הוא נחשב כמוקצה מחמת חסרון כיס [כדמבואר בשו"ע (או"ח סי' שח ס"א)].

והנה באיסור והיתר (כלל נח סי' פד) כתב כהמרדכי, והוסיף דלפי זה הברזלים שמתקנים בהם המצות וכל כלים שתשימשו עם העיסה אינם צריכים טבילה, כיון שהעיסה מחוסרת אפייה, והרי זה כסכין של שחיטה שאינו צריך טבילה כיון דהבשר מחוסר צליה ובישול. וכבר הקשה הש"ך (שם ס"ק יא) על דברי רמ"א אמאי חילק בדבר, שלגבי סכין שחיטה חשש לדברי התשב"ץ (סי' שכו) וכתב שיש לטובלו בלא ברכה, ולגבי הברזלים שמתקנים בהם המצות כתב שאינם צריכים טבילה, כיון שבאיסור והיתר מדמי להו להדדי. וכתב, שנראה הטעם משום דברזלים גרעי טפי שאי אפשר להשתמש בהם לדברים אחרים, שלא כסכין שחיטה שאפשר להשתמש בו למאכל אחר [ובגר"א תמה על חילוק זה דהא נזהרים בו מתשימ' אחר וכנ"ל].

ובפרי חדש תירץ בזה, דבסכין שחיטת בהמה אף שהבשר עדיין צריך תיקון של בישול וצלי, מכל מקום עצם שחיטת הבהמה יש בה תיקון גדול וחשוב, ולכן יש לטבול הסכין שחיטה ככלי אכילה,

ובבב זה אף לכלי זכוכית העשויים מדורלקס ופיירקס, שהם כלים שמכניסים בהם חומר מתכתי המועיל להם שלא ישברו, וכן כלי קריסטל וקורל, בין אותם שנראה בהם המתכת כנגד הזכוכית ובין אותם השקופים, הרי הם ככלי מתכות ויש להטבילם בברכה.

פשוטי כלי זכוכית – לדעת רבים פשוטי כלי זכוכית אינם חייבים בטבילה, כיון שכל חיוב פשוטי כלי מתכות בטבילה, אינו אלא משום שהם מקבלים טומאה כשאר כלי מתכות, אך פשוטי כלי זכוכית שאינם מקבלים טומאה [כדמבואר במתניתין כלים (פ"ב מ"א ופ"ו מ"א)] אינם צריכים טבילה. ומכל מקום להלכה קיי"ל להצריכם טבילה, וכמבואר בשבט הלוי (ח"ו סי' רמה) שחייב להטבילו בברכה^{טא}. ויש לעיין במגש העשוי משני צדדיו מזכוכית, ויש בו טס מתכת מחוברת באמצע ביניהם, אם חיוב טבילתו מדאורייתא או לא.

אכן מגש חלות העשוי מקרש עץ, ומחובר עליו משטח של זכוכית, הרי הוא צריך טבילה, ודמי להמבואר בשו"ע (סי' קכ ס"ז) בכוס של כסף המוחזק מבחוץ בבסיס של עץ, הרי הוא חייב בטבילה בברכה, כיון שחלק הכלי הנוגע במאכל הוא ממתכת

[כדכתב באיסור והיתר (כלל נח דין פב) ובפמ"ג (או"ח משב"ז תנא לא)]. ואף שיש מגדולי האחרונים שסברו שחיוב הטבילה בכלי זכוכית הוא גם כן מדאורייתא^{טב}, מכל מקום לא קיי"ל הכי ונקטינן כדעת רוב הפוסקים דאינו אלא מדרבנן^{טג}, ומכל מקום מטבילם בברכה.

כלי שאר מתכות שלא הוזכרו בתורה – כלי שאר המתכות מלבד הששה שהוזכרו בתורה, דעת רוב האחרונים שאף הם מחויבים בטבילה מן התורה^{טד}, וכן ראיתי בדעת רבותי פוסקי הדור מו"ר מרן הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר זצוק"ל שסברו, שאף שאר כלי מתכות שלא הוזכרו בתורה חיוב טבילתם הוא מן התורה. הן אמנם דדעת האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קסד וח"ג סי' כב) שאין חיובם אלא מדרבנן, ואף בחשב האפוד (ח"ג סי' ע) נטה לפוטרו כיון שלא הוזכרו בתורה, והאריך בזה במחזה אליהו (ח"ב סי' נ ענף ד) מכל מקום להלכה מחמירים בזה. ולכן כלי נירוסטה ופלדה העשויים מברזל חייבים בטבילה מן התורה, והוא הדין בכלי אלומיניום אף שאין להם שום יסוד מקרא, ואף פשוטי כלי מתכות כיון שהם מקבלים טומאה יש להטבילם בברכה.

נח כ"כ במאמר מרדכי (או"ח סי' שנג סק"ח) ובמרכבת המשנה (טהרות קונטרס אחרון ענף ו אות ג).

נט כ"ה בפרי חדש (סי' קכ סק"ג) בפרי תואר (סק"ב) בפמ"ג (סוף סי' תנא משב"ז סק"ו) בחכמת אדם (כלל עג סעיף א) ברעק"א (על הט"ז ס"ק טז) פתחי תשובה (אות ג) ובמשנה ברורה (סי' תקט סק"ל).

ס כ"ה בתפארת ישראל בהקדמתו לטהרות (יבקש דעת אות מד) ובערוך השלחן (סכ"ג) וכן נראה בחזון איש (כלים סי' ה סק"ו).

סא ואמנם דעת מו"ר מרן הגריש"א זצ"ל להטבילו בלא ברכה.

החייבת בטבילה. וביותר, כשם שהתם הוא צריך להטביל אף את העץ [כדכתב בדרכי תשובה (ס"ק נו) משמיה דספר קהל יהודה] דאף העץ נחשב כחלק מהכלי העשוי מכסף, הוא הדין הכא יש לו לטבול אף את חלק העץ.

כלי פורצלן – קערות וצלחות העשויים מפורצלן וחרסניה, מאחר שנחלקו בהם הפוסקים, שלדעת רבים יש להטבילם כיון שהם מצופים בזכוכית, ואף שהוא ציפוי דק מאוד, מכל מקום יש בו חשיבות ותועלת כיון שהוא נעשה לצורך הכלי, והוא ככלי חרס המצופה במתכת שהוא חייב טבילה³⁰. ויש הסוברים שאינם צריכים טבילה³¹, ע"כ יש להטבילם בלא ברכה, כיון שכיום מצפים אותם בחומר הנקרא 'גלזורה' שהוא הנותן להם את הברק, והוא החומר שממנו מיוצרת הזכוכית.

כלי פלסטיק – כלים העשויים מפלסטיק, יש הסוברים שהם ככלי זכוכית, כיון

שאף להם יש תקנה אם נשברו על ידי התכה³². ואמנם הוא תלוי בסוג הפלסטיק, כי יש שאינם ניתכים ואם מחממים אותם הרי הם מתכווצים ונשרפים, ואי אפשר לעשות משייריהם כלום, וסוג זה לדעת הכל אינו חייב בטבילה. ואף בכלי הפלסטיק הניתכים, יש לחלק ממה הם עשויים, כי יש שעשויים משרף היוצא מן העץ והצמחים, ורק עליהם יש שסברו שהם חייבים בטבילה. אך אותם העשויים מנפט פשיטא שאין שייך בהם חוב טבילה כלל³³. ויש שפטרו כלי פלסטיק מטבילה³⁴, או משום דס"ל שכל כלי שאינו מקבל טומאה אינו כלי לחייב בו טבילה, או משום דס"ל שרק בכלי זכוכית תקנו חכמים תקנת טבילה, ולא בשאר כלים אף אותם הדומים להם. וכפי המציאות כיום, כלי הפלסטיק החשובים וקיימים כבקבוקים וכיו"ב, אינם ניתכים אלא נשרפים מיד, ואותם שאינם כלים חשובים הם הניתכים, והמנהג שנתקבל אצל רובא דעלמא הוא שאין צריך לטבול כלי זכוכית.

פב כ"ה באיסור והיתר (כלל נח אות פב) בש"ך (סק"ב) ובפרי חדש (סק"ד). וכן פסק בקיצור שו"ע (סי' לו סעיף ג) בבן איש חי (שנה ב מטות ז) בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' מז) בדרכי תשובה (ס"ק עט) משמיה דאהל מועד, וכן פסק מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל.

פג כ"כ בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' סז) והחיד"א בשו"ר ברכה (סק"ג) ובערוך השלחן (סכ"ט).

פד כ"ה בדרכי תשובה (ס"ק יד) בשם תשובת אהל אברהם (סי' כו) שכתב כן על כלי עצם, שאף שלא היו בזמן חז"ל מכל מקום דמו לזכוכית וחייבים טבילה. וכ"ה בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' סז הו"ד בפת"ש סק"ב) ובמסגרת השלחן (סי' לו ס"א הו"ד בדרכי תשובה שם ס"ק יב) בשו"ת קנין תורה (ח"ב סי' פד) שו"ת דברי שלום (ח"ו סי' רא) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' עז וח"ד סי' קיד אות ד).

פה כ"ה במנחת יצחק (ח"ד סי' קיד סק"ד) ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' ס אסק"ו).

פו שו"ת מלמד להועיל (סי' מט) וכן נקוט משמיה דמרן החזו"א, וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ב סי' נג) וכן היא דעת מו"ר מרן הגריש"א, וכ"ה בחלקת יעקב (יו"ד סי' מה) במשנה הלכות (ח"ז סי' קי) וכ"ה דעת מו"ר מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל.

שעיקרו ורובו הוא כלי זכוכית, הרי הוא חייב טבילה בברכה.

טפילון – כלי ממתכת המצופה בטפילון [שהוא מין פלסטיק] כיון שהציפוי טפל לכלי הרי דינו ככלי מתכת שמטבילו בברכה, וכן היא דעת מו"ר הגריש"א ומו"ר הגרש"ו זצוק"ל.

כלי קרמיקה – כלי מתכות המצופים בחומר הקרוי 'קרמי', יש להטבילם בלא ברכה, אכן יתכן שחומר זה מעורב עם זכוכית, ואז הוא תלוי מהו הרוב שבתערובת, שאם הרוב הוא זכוכית הרי הוא חייב בטבילה בברכה, ומאחר שקשה הבירור בדבר זה, יש להטבילו עם כלים אחרים המחויבים ודאי בברכה.

תבנית אלומיניום חד פעמי – תבנית אלומיניום העשויה לאפיה חד פעמית, נחלקו בה הפוסקים דיש אומרים שהיא פטורה מטבילה, כיון שאין לה שם כלי^{טז}. ויש אומרים שהיא חייבת בטבילה^{טז}, ובפרט אם היא ראויה לשימוש לכמה פעמים^{יז}. ואף באופן שבדעתו להשתמש בה כמה פעמים, נחלקו הפוסקים דדעת מו"ר הגרש"ו זצוק"ל שיש בו טעם לחיוב ויטבלנו בלא ברכה, ויש הסוברים שכיון

כלי חרס ואבן – כלים העשויים מחרס או מאבן פטורים מטבילה, כמבואר ברמב"ם (מאכלות אסורות פ"ז ה"ו) בשו"ע (שם סעיף ו-ז) ובחכמת אדם (כלל עג סעיף א).

כלים העשויים מכמה מינים – כלי שמעורבים בו כמה חומרים, שחלקם חייבים בטבילה וחלקם פטורים, הולכים בו אחר הרוב, כמבואר במתניתין (כלים פ"א מ"ד) ובתוספתא כלים (פ"א ה"ה) לגבי קבלת טומאה^{יח}.

אימייל – כלים העשויים ממתכת המצופה בחרס, דן בזה בתשובות מהרש"ם (ח"ג סי' כ) אם הציפוי מבטל ממנו את שם כלי מתכת, או שמא איפכא הציפוי מתבטל לכלי והכל נחשב ככלי מתכת. ומדברי חתם סופר בתשובה (יו"ד ריש סי' קיג) עולה להצריך בו טבילה בלא ברכה, וכן היא מסקנת מהרש"ם שם, וכן היא דעת רבותי מו"ר הגרשז"א ומו"ר הגריש"א זצוק"ל, שכלי אימייל צריכים טבילה בלא ברכה.

אבן באימייל המצוי כיום, הציפוי של הכלי עשוי מזכוכית המותכת בחום גבוה, שמעורבים בתוכה חרס בשיעור שבין חמש עשרה לעשרים אחוזים, ומאחר

^{טז} וזה התבאר בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' צא).

^{טז} כ"ה במנחת יצחק (ח"ה סי' לב וח"י סי' כג) אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' כג) ויען יוסף (סי' טו) חשב האפור (ח"ג סי' ע) קנין תורה (ח"א סי' נה) וכ"ה דעת מו"ר הגרשז"א והגרש"ו זצוק"ל.

^{טז} כ"ה דעת מו"ר הגריש"א זצוק"ל וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קיא) ויען אברהם (יו"ד סי' ט) ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' נט וח"ד סי' קצב).

^ע משנה הלכות (שם).

שבמהותה ועיקרה חד פעמית היא^{עא}, הרי היא פטורה מטבילה אף בכה"ג^{עב}, וראוי להחמיר ולהטבילו אף אם אין כוונתו להשתמש בו אלא באופן חד פעמי.

תבנית אלומיניום עבה שראויה לשימוש כמה פעמים, אך דעתו להשתמש בה רק לשימוש חד פעמי, יש אומרים שהיא פטורה מטבילה^{עג}, כדין קרן שמשמש בה ומשליכה, דלא הוי כלי היכא שמשמש בו רק פעם אחת [כדמבואר בתוספתא כלים (ב"מ פ"ו ה"א) והביאו הרמב"ם (כלים פ"ה ה"ז) להלכה] וכהנהו דסברי שדין טבילת כלים תלוי בקבלת טומאה, ויש רבים החולקים ומחייבים.

והיכא שאין רצונו לטבול התבנית, יש אומרים שמועיל לפושטה לטס חלק, ולחזור אחר כך ולהרים את צדדיה ולסוגרה, שבזה הוא נחשב שהיה גמר הכלי ביד ישראל, כדמבואר במתניתין כלים (פכ"ו מ"ב) בכיס של שנצות [עור] שנפשט טהור, וכדפירש החזון איש (כלים סי' ל אות ג) שכיון שבטל כל צורתו ממנו, אף שהדיוט יכול להחזירו, מכל מקום הוא מועיל כיון שאינו עומד להחזיר, ועוד שאין צורת כלי עליו. ולטעם שני שם, שמהני מטעם שאין צורת כלי עליו, הוא הדין הכא יהני מה שיפשוט צדדי התבנית, אף שאחר כך הוא מחזירם,

ונחשב כנעשה הכלי ביד ישראל. וכן היא דעת מו"ר מרן הגרש"א זצוק"ל שמועיל לבטל התבנית באופן זה ולבטלה מחיוב טבילה. הן אמנם שיש שדנו, שקימוט בעלמא של דפנות הכלי אין בהם לבטל שם כלי ממנה, ויש למעוך אותה לגמרי ורק אחר כך להחזירה למצבה הראשון, שרק באופן זה הוא מועיל.

ונידון זה הוא אף ברשת של מנגל חד פעמי, שדינה כתבנית חד פעמית לגבי טבילה, ואמנם אף שיש שהצריכו לטבול את כל הכלי, גם את החלק התחתון שמניחים בו הגחלים, כיון שהכל כלי אחד הוא, מכל מקום נראה שאין צריך טבילה אלא החלק העליון הנעשה לשימוש האוכלים, ולא החלק התחתון שאין בו שום שימוש לאוכל, אלא רק בשביל הדלקת הגחלים בתוכו.

כלי העשוי משני חלקים – כי שיש בו שני חלקים שכל אחד חולק שם לעצמו, כמו 'סלייסר' שיש בו סכין החותכת וקוצצת את המאכל, ויש בו גם כלי קיבול מפלסטיק, או מסחטת הדרים שיש את חלק המסחטה הסוחט, ומתחתיו יש את כלי הקיבול למיץ, או כלי קיבול מפלסטיק שהמשקה נשפך לתוכו, בכל אלו אין צריך לטבול אלא את חלק המתכת.

עא ונראה שאף אם משתמשים בה במשך זמן, כגון שאופים בה עוגה ופורסים אותה פרוסות פרוסות, או שיש בה תבשיל שמחממים אותו מידי פעם, אינו נחשב כשימוש רב פעמי דהכל שימוש אחד וחשיב שימוש חד פעמי.

עב ע"ע במחזה אליהו (ח"ב סי' ד).

עג כ"ה דעת מו"ר מרן הגרש"א זצוק"ל וכן בחלקת יעקב (או"ח סי' קנב אות ב).

כסוחר וכסרסור הקונה ומוכר שאין דעתו להשתמש בכלים לצורך סעודה בפועל, והרי הם ככלי סחורה הפטורים מטבילה^{טז}. ובקובץ שיטות קמאי (ע"ז שם) איתא עוד טעם להא דאין כלים הנמכרים לעכו"ם בפסח טעונים טבילה, ומשום שהיו ככלי של גוי שלקחו ישראל וטבלו, ושוב מכרו הישראל לגוי וחזר הגוי ומכרו לישראל, דבכהאי גוונא אין הכלי טעון טבילה, וכגר שטבל לגירותו שאין שייך להטבילו שוב לגירות, הוא הדין נמי בכלי שכבר הוטבל על ידי ישראל שאינו חוזר לחסרונו אצל העכו"ם, אכן דבר חידוש הוא ולא נקטינן כן להלכה, ויש אם כן לכתוב במכירה שאינו מוכר הכלי אלא רק החמץ שבו, ואם מכר הכלי יטבילנו אחר הפסח בלא ברכה.

בשרות המקוה

יש להקפיד שהמקוה שטובלים בו הכלים יהיה תחת השגחה ופיקוח, ובפרט מקוה כלים הנמצא בחנויות שהוא נצרך לכשרות מרב מוסמך המומחה בענייני מקוואות, כי הרבה פרטי דינים יש בזה, כמו ברשת הנמצאת בתוך המקוה שצריך שיהא בה נקב כשפופרת הנוד במקום אחד^{טז}.

כלים שנמכרו לעכו"ם במכירת חמץ

נחלקו הפוסקים במי שמכר כליו לעכו"ם במכירת חמץ אם צריך להטבילם, הסמ"ע (בקונטרס תקנות להסמ"ע הו"ד בשו"ת טוב טעם ודעת ח"ב סי' כח) נקט לדינא להצריכו טבילה, וכ"ה בחכמת אדם (כלל עג ס"ג) ובשו"ת שיבת ציון (סי' יא) משמיה דנודע ביהודה (והו"ד בשו"ת חת"ס או"ח סי' קט ד"ה אמנם)^{טז}. ומטעם זה הזהיר החתם סופר שלא לכתוב במכירת החמץ בסתמא שהוא מוכר כל מה שבחדר או כל הכלים שבארון, כי אפשר שיהיה באותם המקומות כלים הטעונים טבילה, אלא יכתוב רק 'החמץ הבלוע בכלים' וכיו"ב. ומאידך יש אומרים שהכלים הנמכרים לעכו"ם אינם צריכים טבילה אחר הפסח^{טז}.

ובטעם הפטור אפשר לבאר, שהוא משום שאין עושה המכירה אלא כדי שלא לעבור איסור, ואחר הפסח הדבר חוזר אליו, דמשום הא אינו נחשב ששמו של הגוי עליו, וכעין מה שכתבו התוספות (ע"ז עה ב ד"ה א) שאף אם אומן קונה בשבח כלי מכל מקום אין בו לחייב טבילה כיון דלא הוי דוגמת מעשה מדין, ואין שם העכו"ם עליו^{טז}. או משום שאין הגוי נחשב אלא

עד וכ"ה בשבט סופר (או"ח סי' סה) בגר"א בתוספת מעשה רב (הלכות פסח אות מז) וכ"ה משמיה דהחזון איש (בארוחת רבינו ח"ב עמ' יב אות טז) וכ"כ באור לציון (ח"ב פט"ז) וכן היא דעת מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל.

ענה כ"ה דעת השואל ומשיב (שתיתא סי' נא) וערוך השלחן (ביו"ד סעיף נב) וכ"ה דעת הגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קכג) שאינם צריכים טבילה, וחזר בו ממה שכתב בטוב טעם ודעת (שם).

עו כ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ד סי' לח) וכ"ה דעת מו"ר מרן הגרש"ו זצוק"ל.

עז כ"ה בשו"ת בית אבי (ח"ב סי' פב אות יג) וכ"ה דעת מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל (קובץ תשובות ח"א סי' ג).

עח כמבואר בשו"ע (סי' רא סעיף נב) וע"ע בשבט הלוי (ח"ט סי' קח).

במקום ספק טבילה

היכא שיש ספק בחיוב הטבילה, כתב הש"ך (שם סק"ה) מתשובת רש"י (הו"ד באיסור והיתר כלל נח דין פב) שטוב שיטביל אותו הכלי עם כלים אחרים החייבים, ויברך על הודאי ויכלול עמו את הספקות. ובאופן זה יכול לברך על טבילת 'כלים', אף שאין לו אלא כלי אחד המחויב בוודאי, כיון שיש לסמוך לו הנהו שיטות שאף בטבילת כלי אחד מברך בנוסח על טבילת 'כלים' ^{עט}.

סדר הקדימה בטבילה

הבא לטבול כלי מתכות וזכוכית, יקדים טבילת כלי המתכת שחיובו מן התורה, לטבילת כלי הזכוכית שאין חיובו אלא מדרבנן, וכדעת הסוברים כן בשאר קדימת מצוות, שמצוה דאורייתא קודמת לשל דרבנן⁹. מלבד מה שיש להקדימו מחמת הברכה, כמו שמקדימים ברכת החשוב יותר לשאינו חשוב [כמבואר בשו"ע (או"ח סי' ריא ס"א)]. ויש מי שכתב, שהיכא ששניהם עשויים מאותו החומר וחיובם שווה, יש להקדים בזה הכלי הגדול לכלי הקטן, כדמצינו בברכת האוכלים (שו"ע סי' קסח ס"ב) להקדים הגדול אל הקטן. אך יש לדון בו, כי כל זה אינו שייך לגבי ברכת המצוות, כי מצוות הכלי הגדול אינה גדולה יותר ממצוות הכלי הקטן, שלא כברכת

הנהנין שיש חשיבות גדולה יותר לפת גדולה וכיו"ב, ואם כן יש משמעות בזה להקדמת הברכה. ולא דמי כלל ללולב גדול וקטן, שיש לברך על הגדול, דהתם יש בו כלולב גדול הידור טפי, וממילא החפצא של המצוה גדולה יותר, מה שאין שייך בטבילת שני כלים.

המביא כלים לטבילה והוא עצמו גם כן טובל לטבילת עזרא וכיו"ב, לכאורה יש לו להקדים טבילת עצמו לטבילת הכלים. אכן הוא רק לדעת הרדב"ז (שו"ת ח"ח סי' סא) דס"ל שיש להקדים דבר מצוה לדבר הרשות, אך לדעת השאגת אריה (סי' כב וסוף סי' כח) וישועות יעקב (סי' כה סק"א) דס"ל שאין דין קדימה אלא בשני מצוות ולא בדבר הרשות, לדבריהם יוכל להקדים לטבול מה שירצה.

כמה מילי דרוש בפרשת טבילת כלים

החפץ חיים ביאר המקראות שבפרשת טבילת כלים, במאי דכתיב (במדבר לא כב-כג) "אך את הזהב וכו' כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים" וברש"י כתב 'ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו, וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה, אך המתכת יהיה כמות שהוא'.

⁹ ע"ע בפמ"ג (סי' רכג משב"ז סק"ו) ובשו"ת משפטי צדק (סי' סח).

^פ כ"ה בפני יהושע (ברכות נא). בנודע ביהודה (או"ח סי' לט) בצל"ח (ברכות כ ב) ובהגהות רעק"א (רס סעיף ז) וכן נראה מדברי המשנה ברורה (סי' תרעב סק"א). והוא דלא כמש"כ בשאגת אריה (סי' כב) שאין דין קדימה במצוות למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן.

מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה'. וכגמרא עירובין (נה א) 'רבא אמר לא בשמים היא (דברים ל יג) לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים'. הוי אומר, כי אם מבקש האדם לתקן ההליכה בדרכי העכו"ם, ולטהר עצמו על ידי העסק בקדושת לימוד התורה, צריך האדם לעסוק בתורה כהגעלה באש בחלק עמל התורה, וכטבילה במים בחלק הטהרה, שתהא דעתו שפלה עליו.

וכפי שהתבאר, שחיוב הטבלת הכלים הוא בכלי הסעודה, וכדברי הירושלמי שענינו להוציאו מטומאת נכרי ולהביאו לקדושת ישראל, כל זה יורה על גודל חובת האדם בקדושת שולחנו ואכילתו, וכדברי חז"ל (ברכות נה א ומנחות צז א) 'ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו, בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שאין בית המקדש קיים שולחנו של אדם מכפר'. וכתבה התורה חיוב הטבילה בלשון "אך במי נדה יתחטא", כי נדה ענינה ריחוק, וזוהי המטרה לבטל הריחוק ולהתקרב לקב"ה, והוא נעשה על ידי טהרת הכלים שמשתמש בהם לאכילה, על ידי כשרות המאכלים עצמם, ועל ידי דברי התורה הנאמרים על שולחן אכילתו. והוא דווקא בכלי מתכות כדביאר הגרש"ר הירש זצ"ל, שהמתכת יבטא את השלטון הרוחני של החומר, כי בכלי מתכות מלבד מה שצר האדם בחומר הקיים, אף ניתן למוססו

וכמו שכל כלי הכשרו הוא כפי מה שהוא תשמישו, בליבון בהגעלה ובכל כיוצא בו, עד שלא יהא נשאר בכלי שום לכלוך או חלודה, כך גם האדם הבא להכשיר את עצמו ולהתנקות מכל איסור בעין, יש לו להסיר תחילה החלודה, שהוא סור מרע ועזיבת החטא, בחרטה על העבר וקבלה על העתיד, ורק אז תועיל לו התשובה, וצריכה התשובה להיות תואמת להעמקת העבירה, שאם בערה בו אש היצר הרע חייבת גם שלהבת התשובה להתלהט בו כאש, בבחינת הבלא מפיק הבלא (שבת מא.). ועיקר ההכשרה היא על ידי התורה שנמשלה לאש, כדכתיב "הלא כה דברי כאש נאם ה'" (ירמיה כג כט) ובמדרש (ויקרא רבה כה א) 'נכשל אדם בעבירה אחת ונתחייב מיתה לשמים, מה יעשה ויחיה, אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפים, או לשנות פרק פעם אחת ישנה פעמים, או ללמוד פרק אחד ילמוד שני פרקים' עכ"ד הח"ח.

ונראה דזהו גם הענין בהמשך דהאי קרא, שצריך להעביר במים שהנדה טובלת בהם, ענינו כי מלבד ההגעלה צריכים גם לטבילה כדי להעלות מטומאת עכו"ם לקדושת ישראל, שהתורה נמשלה למים כדדרשין בגמרא ב"ק (פב.) לקרא ד"וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו כג) שאין מים אלא תורה שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיהו נה א) ודרשו חז"ל בתענית (י.) 'אמר רב חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה

לעקמו ולשנות את תוארו והרכבתו מכל וכל, ולהעמידו בפנים חדשות כיש מאין על ידי התכתו והשבחתו לנוזל, ויציקתו בתבנית חדשה לצור צורה חדשה שלא היתה מעולם, והיינו שלא רק צורת הכלי נשלטת על ידי האדם, אלא גם החומר שבו, והוא מעיד על שלטון הרוח שבאדם על החומר הגשמי העכור, וגודל הענין בקידוש האכילה והכנסתו בקדושת ישראל, לקדש אכילתו שתכפר על בעליה.

דינים העולים

- א. גר שנתגייר אין טבילת גופו מועלת לכליו ומכל מקום עדיף להתחייב בברכה על ידי אחר.
- ב. להלכה נקטינן שיש איסור השתמשות בכלי קודם טבילתו ואף באופן ארעי.
- ג. היבא שיכול להטבילו ומשתמש בו בלא להטבילו יש בו משום ביטול מצוות עשה.
- ד. להלכה נקטינן שאין השימוש בכלי קודם טבילתו אוסר המאכל.
- ה. שימוש בכלי קודם טבילתו אינו מפקיע חוב הטבילה ממנו.
- ו. אף שאין בו איסור מכל מקום ראוי שלא להשהות הכלי ולהטבילו מיד.
- ז. לא יברך ברכת שהחיינו והטוב והמטיב על כלי חדש קודם שיטבילו ויהיה ראוי לשימוש.
- ח. מברכים על טבילת הכלים עובר לעשייתן.
- ט. קיי"ל דמדאזי צריך שיעור ארבעים סאה בטבילת כלים וע"כ במקום ספק בזה יש לחזור ולהטביל.
- י. כל כלי שהיה ברשות הגוי, ואף אם קנאו הגוי מיהודי שעשאו, וכן אם קנאו היהודי מיהודי שקנאו מן הגוי, הרי הוא חייב בטבילה.
- יא. מפעל של עכו"ם אף אם הפועלים יהודים הכלים המיוצרים בו חייבים בטבילה.
- יב. כלים מיוצרי ישראל לחברה שיש בה בעלי מניות עכו"ם או לסימונאי עכו"ם חייבים בטבילה.
- יג. מוביל עכו"ם אף שנושא באחריות הכלים אינו מחייב בטבילתם.
- יד. כלי פס יצור של ישראל במפעל עכו"ם חייבים בטבילה.
- טו. מתכת של ישראל שהעכו"ם עשה ממנה כלי, לדעת השו"ע אין צריך טבילה, ולדעת הרמ"א טובלו בלא ברכה, ובהוספה העכו"ם משלו לרוב הפוסקים טובלו בברכה.

נאות חיוב טבילת כלים חדשים הנקנים מגוי מרדכי כג

טז. כלי המסופק אם של עכו"ם הוא יטבילנו בלא ברכה והמחמיר לטבול כל כלי אף מהארץ אין מוניהין אותו.

יז. כלי שנקנה משותפות עכו"ם וישראל חייב בטבילה, אך ישראל השותף המשתמש בו כל שלא קנאו מן הגוי אינו צריך לטבול.

יח. כלים הבאים מחו"ל חייבים טבילה בברכה. והמחמירים לטבול כלי המיוצר בארץ מחשש למניות עכו"ם יטבילוהו בלא ברכה.

יט. כלי שאינו מקבל טומאה חייב בטבילה ובלא ברכה.

כ. כלי שנקנה ממומר יש להטבילו בלא ברכה. וכן מומר החוזר בתשובה ראוי שיחמיר לטבול כליו [אף אותם שאין בהם גיעולי איסור].

כא. לכתחילה יש להגעיל כלי חדש מחשש שומן שעליו, ויש להקדים ההגעלה לטבילה ובדיעבד אינו מעכב.

כב. בכלי ישן שבלע איסור יש להקדים ההגעלה לטבילה, ואם טעה והקדים הטבילה יחזור אחר ההגעלה ויטבילנו בלא ברכה.

כג. יש להחמיר שלא לשלוח קטן להטביל כלים המחויבים בטבילה מן התורה.

כד. בכלים שחיובם מדרבנן מועילה טבילת הקטן.

כה. בגדול העומד על גביו מועילה טבילת הקטן.

כו. כלי הניתן במשלוח מנות כדאי שיזכה הנותן קודם לכן את הכלי למקבל ואז יוכל להטבילו בעבורו.

כז. אין חיוב טבילה בכלי עכו"ם אלא בכלי סעודה.

כח. סכין של שחיטה נחלקו בו השו"ע והרמ"א אם חייב טבילה.

כט. קולפן ירקות של גזר ומלפפון טבילו בברכה ושל תפוז"א תלוי במחלוקת הפוסקים ויטבילנו בלא ברכה.

ל. להבי מיקסר טוב לטבולם ובלא ברכה.

לא. כלי זכוכית קייל דאין חיובם אלא מדרבנן ומ"מ מטבילם בברכה.

לב. כלי שאר מתכות אף שלא הוזכרו בתורה חייבים בטבילה מדאורייתא.

לג. פשוטי כלי מתכות חייבים בטבילה.

לד. פשוטי כלי זכוכית חייבים בטבילה אף שאינם מקבלים טומאה.

לה. מגש מעץ ועליו משטח זכוכית כולו חייב בטבילה.

- לו. כלי פורצלן יש להטבילם בלא ברכה.
- לז. כלי פלסטיק התקבל בהם המנהג שאינם צריכים טבילה.
- לח. כלי חרס ואבן פטורים מטבילה.
- לט. כלים המעורבים מכמה חומרים הולכים בהם אחר הרוב.
- מ. כלי אימייל המצויים כיום חייבים בטבילה בברכה.
- מא. כלי המצופה מפלון חייב טבילה בברכה.
- מב. כלי קרמיקה יטבילם עם כלים אחרים המחויבים.
- מג. תבנית חד פעמית [של גוי] ראוי להחמיר ולהטבילה אף אם משתמש בה שימוש חד פעמי.
- מד. תבנית עבה הראויה לכמה שימושים והוא אינו משתמש בה אלא באופן חד פעמי נחלקן בזה הפוסקים אם היא חייבת בטבילה.
- מה. יכול לפשוט דפנות התבנית ולהחזירם כדי לפוטרה מטבילה, ויש שהצריכו למועכה ולא די בקימוט בעלמא.
- מו. רשת מנגל חד פעמי דינה כתבנית חד פעמית.
- מז. כלי העשוי שני חלקים ממתכת ומפלסטיק אין צריך להטביל אלא את חלק המתכת שבו.
- מח. כלי שמכרו לעכו"ם במכירת חמץ יטבילנו אחר הפסח בלא ברכה. וע"כ יש למכור החמץ שבכלי ולא את הכלי עצמו.
- מט. במקום ספק יפטור ע"י כלי אחר המחויב ויכול לומר בנוסח על טבילת כלים.
- נ. יש להקדים טבילת כלי המחויב בטבילה מדאורייתא לכלי שאין חיובו אלא מדרבנן.

שיעור האפייה וגדר קרימת פני המצה

אלא עיסה מיקרי, חזינן דליכא שם לחם
אלא כשקרמו פניו.

ובמתניתין שבת (יט:) איתא לגבי איסור
נתינת דבר שלא נתבשל על
האש עם חשכה, מחשש שמא יחתה
בגחלים לגמור בישולו, דאין נותנים פת
לתנור עם חשכה, ולא חררה על גבי גחלים
אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, ר"א
אומר כדי שיקרום התחתון שלה.

ובגמרא שם הסתפקו בכוונת דברי רבי
אליעזר, אם קרימת החלק
התחתון של הפת, הוא חלק הפת שפונה
ודבוק לדופני התנור, או שמא הוא החלק
הפונה לחלל התנור כלפי האור, ומסקינן
דהוא החלק הפונה לדופן התנור.

ופירש רש"י (שם כ. ד"ה מדובקים) שבזה
נפשט הספק לחומרא, משום
דהחלק הפונה לתוך התנור כלפי האור
ממהר לקרום, ולא די בהאי קרימה כדי
להתיר להשהותו על האש עם חשכה, אלא
צריך שיקרום גם החלק שלצד דופני התנור.
וביאר התוספות (ד"ה איבעיא) דלפי זה רבי
אליעזר לחומרא ות"ק לקולא, דלר"א בעינן
שיקרמו דווקא פניה שלצד הדופן, ולרבנן
מהני בקרימה אחת מפניה, וסגי אף בצד
העליון שכנגד האור^א.

שכיח הדבר במצות, הן במצות יד והן
בשל מכונה, שבזמן יציאתם מן
התנור כשהן עדיין חמות קודם שהתייבשו,
הם רכות ואפשר לכופפן, ופעמים שאף ניכר
על מראהן שלא נאפו יפה, והם עדיין
חיורים לבנים, והוא מחמת מה שלא
נילושה העיסה יפה, או מחמת נגיעת מצה
האחת על חברתה, או מחמת חום התנור
שחזק מידי.

ואף שהעולם מורגל לבדוק רק אם המצות
נפוחות או כפולות, יבורר להלן דאף
דברים הנ"ל צריך לבדוק, ועיקר בדיקת
דבר זה צריך לעשותה עם יציאת המצה
מהתנור. ובבירור הדברים יתברר מהו דינם
למעשה, אם יש חיוב בדיקה על כל מצה
כשיוצאת מן התנור, לראות אם היא רכה או
שנאפתה יפה, ונבא לדון נמי אם יש לחוש
בהם לכל הפחות, שלא לשרות מצות אלו
במים או במרק, או שלא לעשות מהם
עיגולים [קנידעל"ך].

שיעור קרימת פנים לאשוויי לחם

במתניתין מנחות (עח:) דאי שחט התודה
עד שלא קרמו פני הלחם
בתנור, ואפילו קרמו כולן חוץ מאחד מהם
לא קדש הלחם. וברש"י כת"י שם (ד"ה עד)
דקודם שקרמו פניה בתנור לאו לחם נינהו

^א דספק הגמרא הוא, אי דעת רבי אליעזר בקרימת הצד שלדופן התנור דווקא, ולרבנן מהני באחד מן הצדדים
ולקולא, או"ד דלר"א מהני בקרימת הפנים שלגבי האור ולקולא, ולפי זה רבנן מחמרי טובא דבעינן שיקרמו
כל פניה. ומסקינן כצד ראשון.

שבפת, דאם היא אפויה היטב עולה בה שכבה של קרום ונקרמים כל פניה.

ולפי זה לדעת רש"י, פלוגתת ר"א ות"ק היינו אי סגי בנקרם צד אחד של פת, או דבעינן קרימת שני פניה. אמנם להירושלמי לא נחלקו ר"א ות"ק בדבר זה, ולכו"ע לא בעינן קרימת פנים אלא בצד אחד, ופלוגתתם היא בשיעור הקרימה הנצרכת, דלר"א מהני בקרימה כשיעור מאכל בן דרוסאי, אך לת"ק בעינן טובא שתהא אפויה יותר בקרימת כל פניה.

ולחלכתא התבאר בשו"ע (או"ח סי' רנד ס"ה) דסגי גבי פת בנקרמו פניה בצד אחד כדי שתחשב אפויה, ויוכלו לתת אותה בתנור סמוך לחשיכה^ב. וברמ"א שם כתב לגבי פשטיד"א ופלאדי"ן, שצריך שיקרום פניהם למטה ולמעלה, ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי.

וכתבו האחרונים דלא פליג הרמ"א בזה על דברי המחבר, מדלא כתב דבריו בלשון יש אומרים, ולא באו דבריו אלא בפשטיד"א, או מפני שהחתיכה בה היא עבה, וליכא הוכחה דנאפית אלא בקרימת שני צדדים^ג. או משום דבפשטיד"א החלק העליון והתחתון אינו מגוש אחד, שהרי המילוי שבתוכה מפריד ביניהם, והרי זה כשני עוגות שכל אחת צריכה קרימת פנים בפני עצמה, ואמנם בעלמא גבי פת אף הרמ"א מודה שסגי

ואמנם כתבו התוספות, שבירושלמי משמע שרבי אליעזר בא להקל, מדקאמר שם מודה רבי אליעזר בלחם הפנים, שאין קרוי לחם עד שיקרמו פניו בתנור, ומשמע דלגבי שבת סגי בקרימה כל דהוא, ורק לגבי לחם הפנים בעינן קרימה מעליא.

והנה התוספות במנחות (נז: ד"ה ושמעין) כתבו, שמא באותו שיעור דתנן במתניתין, לגבי נתינת פת לתנור עם חשיכה, של כדי קרימת פניה, שמההיא שעתא חשיב אפייה גמורה, השיעור הוא כמאכל בן דרוסאי.

ונראה פשוט שאין לומר כן בדעת הירושלמי, דאם כן ששיעור חכמים הוא כמאכל בן דרוסאי, לפי זה שיעורא דרבי אליעזר הוא בפחות ממאכל בן דרוסאי, ואיך יתכן לומר דבפחות משיעור זה יחשב הלחם לאפוי, ואמאי אכן לא תהא בו גזירת שמא יחתה באופן זה, אם עדיין לא הגיע לשיעור מאכב"ד.

ואפשר דלהירושלמי שיעור מאכל בן דרוסאי הוא שיעורא דרבי אליעזר, ועל זה פליג ת"ק וס"ל דהשיעור הוא טפי, וצריך שיהא הדבר ראוי לאכילה שלא בשעת הדחק. ולפי זה צריך לפרש בדעת הירושלמי לישנא דקרימת התחתון שבה, שהכוונה בו היא לחלק התחתון

ב. יעוי"ש בנו"כ ביאור דברי השו"ע דמהני בכדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור.

ג. ביאור הגר"א שם.

האפייה יחשב 'לחם' כבתודה ושתי הלחם, אפשר דבעינן שיהא נקדם משני צדדים, ועל כל פנים שתהא קרימה כל דהו בכל מקום. ואפשר דזו כוונת הירושלמי במה שכתב, דמודה רבי אליעזר דבלחם הפנים בעינן קרימה מעלייתא, ומהאי טעמא דהתם בעינן שיחשב 'לחם'.

ולפי זה היה מקום לומר, דדינא דקרימת פנים לגבי שבת, חלוק בעצם מדינא דקרימת פנים למיקרי לחם, דבאופן שחלק מן הפת לא קרמה, לגבי שבת אף שיש חלק שאינו אפוי, מכל מקום כבר לא גזרו בו מחשש שמא יחתה, כיון שכבר אינו בהול לחתות באופן זה, אך לגבי דין 'לחם' יש בו חסרון אף במעט שלא נקדם, ובעינן שתהא הקרימה על פני כולה, דכל שלא קרמה כולה אף בקרימה כל דהוא אין עליה שם לחם.

אי מהני קרימת עד אחד לגבי מצה

ואמנם לדינא כתב הנודע ביהודה (שו"ת תנינא סי' פ) דאף לגבי מצה סגי בקרימת פניה מצד אחד לחודיה, ונראים הדברים דאחר דחשיבא מצה בקרימת פנים כה"ג, מהני באופן זה אף לצאת ידי חובת הקיום דמצוות מצה.

בקרימת צד אחד^ד. או משום דסתם פשטיד"א נאפית בתוך כלי, ובדבר הנאפה בכלי בעינן קרימת פנים משני צדדים, שרק אז ידעינן שנאפה מעבר לעברה^ה.

והתפרש שם בשו"ע שיעור הקרימה, שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש, ואפשר דאתי בזה לאפוקי מדעת הירושלמי לשיטת רבי אליעזר, דסגי אף בקרימה כל דהו שהיא פחות משיעור זה. ואמנם אפשר דהאי שיעור קרימה שהוזכר בשו"ע, אינו אלא בנקדם מצד אחד, אך בנקדם משני צדדים אפשר דסגי אף בנקדם מעט.

בטעמא דפלוגתת ת"ק ור"א אינה אלא בגזירת חיתוי

והנה הא דלא מצינו לפלוגתת ת"ק ור"א אלא גבי גזירת שמא יחתה, ולא לגבי שיעור אפייה דלחמי תודה ושתי הלחם, יתכן בפשוטו דהוא שייך רק לגבי גזירת חיתוי, דקיי"ל ביה דאם ראוי הדבר למאכל בן דרוסאי, לית ביה טעם וחשש הגזירה, ומפני שבאופן זה כבר אינו בהול לחתות, דבהא שייך לומר דסגי באפייה כל דהו לדעת הירושלמי, או בנקדם מצד אחד לרש"י אליבא דת"ק, אך במקום דבעינן שעל ידי

ד. דגול מרבבה שם.

ה. אבן העזר שם.

ו. ואפשר דזהו גם טעמא דלגבי מלאכת אפייה בעינן שיקדם משני צדדים, דקודם אותו הזמן אינו נחשב לאפוי, ומשום דשם 'לחם' הוא רק בקרימת שני צדדים. ואמנם אף לגבי גזירת חיתוי, דעת כמה ראשונים [סמ"ג סמ"ק וספר התרומה] דלהלכתא בעינן שנקרמו פניה משני צדדים, אלא דהתם אפשר דלדידהו סגי בקרימת פנים כל דהו.

ז. ויעויין בשעה"צ (סי' תסא ס"ק כג).

דמהנו בכל התורה כולה, דכיון דמצה צריכה שמירה, לא חשיבא שמירה אלא באופן הוודאי¹.

אך נראה דזה אינו, דהא בפסחים (לד.) נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בפסול היסח הדעת בקדשים, דר"י סובר דטעם הפסול בהיסח הדעת הוא משום טומאה, והיינו שאין זה פסול בעצם במה שהסיחו הדעת משמירת הקדשים, אלא מחשש שמא נטמאו בשעה שהסיחו דעת מהם, ואמנם אם יבא אליהו ויאמר שלא נגעה בהם טומאה שומעין לו. ור"ל סובר שפסול הגוף הוא, ומעלה היא בקדשים שהם נפסלים בכך, ושם פסול הוא לעצמו², ואף אם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעים לו, וקיימא לן להלכה כרבי יוחנן דפסול טומאה הוא³.

והיה מקום לדון בזה, דאף אי מצינו גבי לחמי תודה ושתי הלחם דחשיבי לחם באופן זה, מכל מקום לגבי חיוב מצוות מצה בעינן שתהא אפויה טפי, כדי לאשווייה שמורה מחימוץ, כיון דלדין שמירה מחימוץ לא חשיבא שמורה, כל שלא ברירא בוודאות דבר זה.

ועל דרך מה שכתבו האחרונים⁴, בדינא דספק טומאה ברשות הרבים טהור, למבואר ברמב"ן וריטב"א (חולין ב: ד"ה ואם) דלא אמרינן ליה בקדשים ותרומה, משום דכתיב בהו (במדבר יח ח) 'ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי', דבעינן ביה שמירה טובא, ובמקום ספק לא חשיבא שמירה⁵, דהוא הדין דלא יהני בהו ספק ספיקא או רוב, אף

ה. והוא בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קיז) ובשו"ת שו"מ (מהדו"ק ח"ג סי' פז ומהדו"ג ח"ג סי' קסז).

ז. בגמרא חולין (ב:) אמר רבה, שאדם טמא לא ישחוט בהמות קודש, אף באופן שהוא עושה כן בסכין ארוכה ואינו נוגע בבשר, ומפני שבמוקדשים צריך להיזהר אף מחשש טומאה רחוק, דילפינן לה מקרא ד'משמרת תרומתי', דבעינן בהו שמירה טובא. אך בדיעבד אם שחט ואמר אחר כך, שבירי לו שלא נגע בבשר אחר השחיטה שחיתו כשירה. והקשו הרמב"ן והריטב"א, מדוע צריך שיהא ברי בדבר זה שלא נגע בבשר, הא אף אם הוא מסופק בזה יש לנו להכשיר, כיון שהעזרה דינה כרשות הרבים [כמבואר בפסחים (יט:)] ודינא הוא דספיקא ברשות הרבים טהור [וכן הקשו שם התוספות (ד"ה דליתיה)]. ותירצו, שלגבי מוקדשים אין דנים אופן זה כספק טומאה, כי מאחר דילפינן מקרא דמשמרת תרומתי שצריך שימור לדבר, כל שאין ברי לו שהבשר טהור אינו נחשב שהוא משומר, ואם כן אף שמצד ספק היה מקום להכשירו מדינא דספק טומאה ברשות הרבים, מכל מקום טעם פסולו בספק מחסרון שאינו משומר.

י. והוא מקום ביאור לדברי מהרי"ץ גיאיות ובעה"ט שהביא הטור (ריש סי' תנה) שדווקא למצת מצווה בעינן מים שלנו, וכבר הקשה על כך הרא"ש (ס"פ כל שעה) דאי הוא משום חשש חימוץ, מה לי מצת מצווה מה לי שאר מצות, ומאיזה טעם יהיה דינה שונה. ולמבואר יש לומר, דהן אמנם שהוא חשש קלוש ורחוק שיחמיץ, אך במקום דבעינן שימור הוי חסרון, וס"ל להנהו ראשונים כאותם השיטות, שדין שימור אינו אלא למצת מצווה.

יא. כמבואר ברשב"ם שם (ד"ה פסול).

יב. וכמו שכתב הרמב"ם (פסולי המוקדשים פ"ט ה"ד).

לישאל שספיקו טהור, הם שני הלכות נפרדות, דטעמא דספק טומאה ברשות הרבים טהור, הוא משום דכך הוא דינא דברשות הרבים מטהרינן אף בדבר המסופק, והיינו דמחמת מציאות הספק אנו מטהרים, שלא כדבר שאין בו דעת לישאל, שמה שמטהרים אותו מספק הוא מפני שספק שלא ניתן לישאל עליו ולבררו, אינו בכלל ספק וממילא הוא טהור^{טו}.

וכן מבואר להדיא ברשב"א ריש נדה (ד"ה דאלו) בגדר דינא דאין בו דעת לישאל ספקו טהור, דכתב שם דהוי חסרון מצד המקבל, דגזירת הכתוב היא דדבר שאין בו דעת לישאל, אינו מקבל טומאה מן הספק אלא מן הודאי^{טז}.

ומהאי טעמא התבאר במתניתין טהרות (פ"ו מ"ד) דבספק טומאה ברשות הרבים הוא טהור, אף באיכא רגלים לדבר דאיכא ביה טומאה, שלא כדינא דאין בו דעת לישאל שאין התירו אלא בספק טומאה, אך במקום שיש רגלים לדבר שיש בו טומאה לא התירוהו.

והוא מטעם המבואר, דהא דמתירים מספק באין בו דעת לישאל, הוא משום שכל שאין שייך לברר הספק אינו בכלל ספק וטהור, אך כשיש רגלים לדבר שיש בו

ויש להבין אם כן, אמאי לא מהני לטהרו בספק טומאה ברשות הרבים, כיון דמספק נקטינן לקולא דליכא טומאה. וע"כ צ"ל דס"ל להרמב"ן, דגם לרבי יוחנן שהוא משום פסול טומאה, אין המכוון בזה לחשוש טומאה בעלמא, אלא דבמקום שיש לחוש לטומאה, ממילא איכא פסולא משום היסח הדעת, והא דאם יבא אליהו ויטהרנה יהני, היינו משום דבזה יהא בירור שאכן נשמר מפני הטומאה. אבל בספק טומאה ברשות הרבים^{יז}, כיון שלא היה על זה בירור שנשמר מפני הטומאה, איכא ביה פסולא דהיסח הדעת^{יח}.

חילוק התירא דספק טומאה ברה"ר מדבר שאין בו דעת לישאל

ובזה ניחא הא דהקשה באחיעזר (י"ד ס"א) על דברי הרמב"ן והריטב"א מהמבואר בגמרא סוטה (כט.) דילפינן מקרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז יט) דרק אם ודאי נגע בבשר לא יאכל, אבל בשר שהוא רק ספק טמא דינו שהוא טהור, ומשום דהוי דבר שאין בו דעת לישאל שספקו טהור^{יט}, והתם הרי איירי בבשר קודש ואף על פי כן מטהרינן מספק.

ולמבואר ניחא, דספק טומאה ברשות הרבים דטהור, ואין בו דעת

יג. בין אם הטעם דאזלינן ביה לקולא הוא מגזירת הכתוב דטהור, ובין אם הוא משום שיש לנו להעמידו על חזקת טהרתו.

יד. ויש ראייה לגדר זה מגמרא פסחים שם (לד:).

טו. יעוי"ש בגמרא החילוק אי הספק הוא על אדם שיש בו דעת לישאל, לספק על בשר שאין בו דעת לישאל.

טז. וטהרתו בתורת ודאי כאילו ידעין בוודאות שלא נגע בטומאה.

יז. וכעין פשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה.

המצה חשיבא לאפויה, הוי אותו הרוב כרובא דליתא קמן, דהא רוב מצות באופן שנקרמו פניהם אף מצד אחד, כבר אינם באים לידי חימוץ, ואם כן מהני טעם זה גם כדי להחשיבה לשמורה^ג.

בגדר מצוות השימור לשם מצה

והנה בחידושי רבנו חיים הלוי סוף הלכות חמץ ומצה (פ"ה ה"ו) מבואר, דבעיקר דינא שתהא המצה משומרת לשם מצה יש שני דינים, האחד בעצם מעשה השימור שצריך לשומרה מחימוץ שזהו עיקר השימור, ועוד דין יש בה בהחפצא של המצה, שיחול בה שם משומרת לשם מצה, וכמבואר בגמרא פסחים (לח): דאם שימר המצה לשם חלות תודה ורקיני נזיר, אינו יוצא בהם ידי חובת מצה בפסח, וילפינן לה מקרא ד'ושמרתם את המצות', דבעינן דווקא מצה המשומרת לשם פסח, יצאה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשם זבח.

הרי דאף שיש בה מעשה שימור גמור מן החמץ, מכל מקום כיון שהוא לא נעשה לשם מצה אין יוצאים בה ידי חובה, ובהכרח דיש גם דין בחפצא של המצה

טומאה, אין שייך טעם זה ואי אפשר לטהרו. שלא ככלל דספק טומאה ברשות הרבים, דהלכתא היא לטהרו אף כשהוא בספק טומאה, ומשום הכי אף אי איכא רגלים לדבר לטומאה, מכל מקום כל שהוא עדיין בכלל ספק טומאה הרי זה טהור^{יח}.

בהא דאין להתיר מחמת רוב כיון דהוא כרובא דליתא קמן

וכבר האריכו בו הרבה באחרונים, דחלוק דין רובא דאיתא קמן מרובא דליתא קמן, דכרובא דאיתא קמן כתשע חנויות מוכרות, הכרעת הספק על פי הרוב הוא משום רוב צדדים מהיכן פירש, ונמצא דהכרעת הרוב באה על עצם הספק, להכריע את עצם לידת הספק ולנהוג כרוב צדדים, שלא כרובא דליתא קמן כרוב נשים מתעברות ויולדות וכיו"ב, שאין בו הכרעה ואינו אלא רוב לברר הספק, דכיון דמסתבר כאותו רובא דליתא קמן, ממילא מסתמא היה כהרוב ואין לנו מקום להסתפק^{יט}.

ולמבואר, אף אי נימא דעל ידי רוב לא חשיבא שמירה, ולדין שמירה בעינן ודאי, מכל מקום לגבי מציאות זו אם

יח. ויעויין במשנת יעבץ (או"ח סי' כג אות ג).

יט. וכעין זה כתב רבינו בעל האבי עזרי [זמנים], והוא גם בשעורי הרמ"ם פסחים (עמ' מג) [לישב תמיהת רעק"א (מהדו"ת סי' קח) על שיטת הר"ן (חולין צה). דאף בפירש לפנינו ממקום הקביעות, מן התורה לא חשיב קבוע ואזלינן ביה בתר רוב, מהמבואר בתוספתא טהרות (ריש פ"ו) דבפירש לפנינו הוא נידון כמחצה על מחצה. והאריך לבארו על דרך זו, דשני עיני רוב איכא, רוב שמכריע הספק, ורוב שמחמתו אין הספק מתעורר כלל, ואף לר"ן שבפירש לפנינו יש דין רוב, מכל מקום הספק מתעורר והרוב מכריעו, אך אין בכח הרוב לבטל הספק שלא יתעורר.

כ. ובזה תתישב קושיית ערוגת הבשם, אמאי מהני רוב להתיר בטריפות, ומשום דהוא רובא דליתא קמן, והרבה יש להאריך.

לשמה, דדין סתמא שייך רק אם דין הלשמה הוא בחפצא, דאז שייך לומר שנקבע בה דינא דלשמה אף מסתמא, אך אם דין הוא על האדם לשמור מה שייך בו דמסתמא נעשה לשמה.

ויש לדון בזה אף להמבואר לעיל, דמחמת דין וחיוב השמירה שיש במצה בעינן אופן הוודאי, דלכאורה הוא מבואר יותר אי גדר הלשמה הוא בחפצא, דאז שייך לומר דלא נקבע בו מציאות לשמה אי אינו בתורת וודאי, ומטעם זה לא יועיל בו כל שאין האדם זוכר בבירור שכיוון בו לשם מצה, אלא אם כן נימא ביה דינא דסתמא לשמה. ואמנם אפשר על דרך שהבאנו לעיל, דאי מסתמא אמר שעושה לשמה שוב ליכא ספק לפנינו, ומהני כה"ג לדין שמירה כיון דלא מסתפקינן ביה.

והנה בהא דמבואר בגמרא מנחות (נג.) בעיסה שניכר בה סדקים כקרני חגבים, דגם לרבי יהודה דס"ל במתניתין פסחים (מו:) דלא הוי חמץ לחייבו כרת, מכל מקום לא הוי מצה הראויה למנחות, אין להוכיח דהגדר מחשש שמא נחמץ וממילא דחסר בו בשימור^{כא}, ובפרט דלדעת כמה אחרונים במנחות לא בעינן שימור, אלא כיון שאית ביה סדקים כתחילת חימוץ כבר אינו נחשב למצה.

שיחול בה שם משומרת לשם מצה, וכל שנעשה השימור לשם דבר אחר, לא חל בה שם משומרת לגבי מצה. נמצא דדין 'לשמה' במצות אינו דין גרידא במצוות אכילת מצה שצריך לשומרה מן החימוץ, דרק כה"ג הוא מקיים את מצוותה, אלא חסרון הוא בגוף הכשר המצה, דליכא עלה שם מצה כל שחסר בה 'לשמה'^{כא}.

ויש שתלו בו פלוגתת הראשונים^{כב}, אי מצה שמקיים בה מצוות כורך בעי שימור או לא, דלדעת הסוברים דבכורך לא בעינן מצה שמורה כדין הכזית הראשון, הוא מפני שדין הלשמה נאמר במעשה המצווה של אכילת מצה, וממילא קרא דחובת שימור לא אתי אלא אכזית ראשון, שמקיים בו המצוות עשה של אכילת מצה, ולא על קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, שהוא דין אכילת מצה עם הקרבן פסח, אך לדעת הסוברים דאף מצת המרור בעי שימור, הוא משום דגדר חובת השימור הוא מדיני הכשר המצה, דבלא"ה אף שאינה חמץ מכל מקום לאו שם מצה עלה, ולגדר זה בעינן השימור בכל המצות שמקיים בהם מצווה, דכולהו בעי שם 'מצה', ואף המצה הנאכלת בכריכה עם הקרבן פסח.

ועוד נפקותא יש בו בגדר השימור של המצה, אי שייך בה דינא דסתמא

כא. וכדין לשמה בגט וס"ת שמחיל שם וחלות בדבר.

כב. יעויין במגיד משנה (חמץ ומצה פ"ח הי"ג).

כג. ועל פי הרמב"ן בחולין (ב:) דכל דבר דבעי שימור, במקום ספק לא חשיב שימור.

חלק שלא קרם אינו מצטרף עם רוב

שאר המצה שקרמה

בהא דנתבאר דאי איכא חסרון קרימת פנים אין עליה שם מצה, אם כן באיכא חלק מן המצה שלא הקרים ואינו נחשב מצה, נראה דלא יצטרף אותו החלק לקיום מצוות האכילה עם שאר המצה אף אי רובא קרם, ומכמה טעמים. חדא, דדעת הגהות ברוך טעם (סי' תעא סק"ה) דלא מהני ביטול דמיעוט חמץ ורוב מצה לצאת ידי חובה במצה, כיון דאין חלק החמץ נעשה למצה ורק איסור חמץ הוא דאזיל¹³. ועוד אית ביה חסרון מטעם אחר¹⁴, מהמבואר בשו"ע (סי' תסא ס"ד) דבקיום מצוות אכילת מצה איכא הלכתא דבעינן טעם מצה, דהא מצה שבישלה אינו יוצא בה ידי חובתו, ואם כן ביטול ברוב אף אי מכשיר לה, מכל מקום לא משוי ליה טעם מצה¹⁵. ואין נראה לומר דלא בעינן שם לחם ומצה על כל חלק וחלק של הפת או של המצה, ואם רובה לחם ומצה איכא חשיבות זו אף על מיעוטה, וכל נידון האחרונים בזה הוא רק במיעוט אורז ורוב דגן, שכיון שמיעוט האורז מעורב בכולה, להכי נחסר בשיעור הדגן, משא"כ בנידון דידן דאין חסרון האפייה אלא על מקום מסויים¹⁶.

בשיעור אפייה דאין חוטין נמשכים

בגמרא פסחים (לז.) ומנחות (עח:) ת"ר יוצאין במצה הינא וכו' מאי מצה הינא אמר רב יהודה אמר שמואל, כל שפורסה ואין חוטין נמשכים הימנה, אמר רבא וכן לחמי תודה. ומקשינן שם בגמרא מה בא רבא לחדש בדבריו, הא פשיטא הוא שדין לחמי תודה הוא כדין מצה, דהא בתרווייהו כתיב לחם. ומתרצינן, מהו דתימא הואיל וכתיב גביה תודה 'והקריב ממנו אחד מכל קרבן' (ויקרא ז יד) דרשינן ליה לתיבת 'אחד' שיהא הלחם שלם ושלא יטול פרוס, והכא כמאן דפריסא דמיא קמ"ל. וכתב רש"י (פסחים שם ד"ה וכן) דהואיל וקרמו פניה דתנן במנחות כי האי גוונא בעינן, והיינו דשיעור קרימת פנים ושיעורא דפורסה ואין חוטין נמשכים הימנה חד שיעורא הוא.

ותמה הנודע ביהודה (תנינא או"ח סי' פ) דאי כוונת דבריו כן, דבשיעורא דשמואל דאין חוטין נמשכין, קאתי למימר לחומרא דלא נימא דסגי בקרמו פניה מעט, אלא צריך שיקרמו פניה כל כך, עד שפורסה ואין חוטין נמשכים אחריה, אם כן מאי קאמר בגמרא מהו דתימא וכו',

כד. ולדבריו צריך לומר, דהא דאיתא בירושלמי פסחים (פ"ג ה"א) תיפתר בחמץ ומצה שנתערבו, דאם ברובו חמץ חייב כרת, ואם ברובו מצה יוצא בה ידי חובתו בפסח, מיירי התם שהיה כזית מן המצה לחוד ואכל גם ממנו, או דאכל רק כזית אחד, ואמרינן ביה כל דפריש מרובא פריש, לדונו שאכל מכזית של מצה ואכמ"ל.

כה. ויעויין בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ט).

כו. ואף דבחלק שלא נקרם לא שייכא ביטול ברוב, דהא ניכר קודם אכילתו אותו המקום שאינו אפוי, מכל מקום כשהוא מעורב בפיו היה צריך להיות דיהני ביטול, לולא טעם הנ"ל דמחמתו אין מועיל.

כז. ויעויין שו"ת בית שערים (או"ח סי' ד ה).

יפה, דמאחר שנאפית כולה כאחד באותו מצב, וחום התנור שווה בכולה, אם כן מהני הקרימה בכולה, וכן יש לומר לגבי חוטים הנמשכים, שלא למיחש לחוטים הנמשכים במקום אחד, אם כלל המצה נאפית יפה.

אמנם הוא צ"ע במציאות, דהרי אנו רואים להדיא שיש מצות שבמקומות מסוימים, ובפרט בצדדים שלהם לא נאפו יפה, והם לבנים ורכים יותר במקומות אלו, ובפרט שקשה לכאורה לסמוך על בדיקה זו שאינה נפרכת, דלכאורה הוא שייך רק במצות עבות וכלחם הפנים, שאם אינם נפרכים על כרחך לנו שנאפו, משא"כ במצות הדקות שמתקשים מיד. ומהאי טעמא אף הוכחה שאין חוטים נמשכים ממנה ליכא, דבמצות דקות אין החוטים נמשכים, וכמבואר בערוה"ש (ס"ז). ובדיקה של דחיקת אצבע שהביא החק יעקב נמי אינה מועלת, וכמו שכתב החזון איש, שאנן שעושים הבליה קשה אין העיסה נדבקת באצבע. ואף בדיקות דחוטים נמשכים אינו שייך כל כך, דאינו אלא בזמן שהמצה עדיין חמה ולא בזמן שנצטננה כבר, ואם כן לית לן הוכחה רק מקרימת פנים.

שהיה צד לומר שלא יהני כה"ג בלחמי תודה, ואיך יתכן הו"א כזאת דלא יועיל בהם קרימת פנים, והרי מתניתין במנחות (עח:) היא דמהני. ויש ליישב^כ, דמתניתין יש לומר דאיירי דקרמו פניה משני צדדים, ושמאל איירי בקרמו פניה בצד אחד, ובהא קאמר שצריך שלא יהיו חוטים נמשכים^{כז}.

בשו"ע (סי' תסא ס"ג) דמצה שנאפית עד שאם פורסים אותה אין חוטים נמשכים ממנה יוצאים בה. ובדיקת דבר זה הוא על ידי ראייה אם חוטים נמשכים, או על ידי שתוחב אצבעו בתוכה ורואה שאין נדבק בה העיסה^{כח}. ואם קשה לו לקבוע על ידי בדיקה זו, ויש לו ספק אם חוטים נמשכים ממנה, כתב החק יעקב, דאם אין המצה נפרכת כשמטלטלין אותה, הוא הוכחה וסימן מובהק דאין חוטים נמשכים ממנה^{כט}.

ויש לעיין באופן שחוטים נמשכים במקום אחד, אי יש לחשוש לחימוץ באותו מקום, ואם יש להביא ראיה ממה שהמצה חזקה ואינה נפרכת שכבר נאפית כולה. דכעין זה בחזון איש (סי' קכ ס"ק יז) לגבי קרימת פנים, דבדרך כלל אין צריך לחשוש במצה למקום שלא נאפה

כח. יעויין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' נה) שכתב באופן אחר.

כט. אך התוספות במנחות (שם ד"ה פורסה) כתבו להדיא דשיעורא דאין חוטים נמשכים וקרימת פנים חד שיעורא הוא. וכ"כ הרמ"א (סי' רנד ס"ה) מהגה"מ דאין חוטים נמשכים קרי קרימת פנים.

ל. כ"ה בחק יעקב (הר"ד במשנ"ב ס"ק יג). ואמנם בא"ר דכל זה הוא רק אם המצה חמה, אבל אם נצטננה אפשר דאין ראיה מזה.

לא. יעויין בשעה"צ שם (ס"ק יט).

מסקנת ההלכה למעשה^{לד}

במצה רגילה מעיקר הדין סגי בקרימה מצד אחד, ויש מקום להדר למצת מצווה שתהא הקרימה משני צדדים^{לז}, אך אין צריך לזה שיעור קרימה של קליפה מהצד השני. והטעם דמצת מצווה חמירה להקפיד בה בזה, או משום דלגבי שאר מצות יש לצרף דעת מג"א וב"ח בדעת הטור, דסגי אף בלא קרימה כלל [אף דיש לדון בזה דאפשר דהמג"א נמי לא איירי במצות דילן שעושים אותן דקות]. ואיכא עוד טעם להחמיר במצת מצווה יותר מבשאר מצות, דכמו שהתבאר לעיל בדברי האחרונים, דבמקום שיש לו דין שימור בעינן שמירה ודאית ולא מהני ביה רוב, יתכן שהוא שייך אף במקום פלוגתא, דאף אי איכא שיטות רוב הפוסקים להיתר, יש מקום להחמיר ולומר שעדיין חסר בו שימור, אי יש מיעוט פוסקים שלדבריהם אין זה מצה ודאי.

כשיש ריעותא במצה שהיא רכה כשהיא חמה [אף דכל מצה רכה מעט כשהיא חמה, מכל מקום אפשר להבחין במצות שהן רכות טפי, או בחילוק ממצה אחרת שמתייבשת במהירות, ומצות אלו

ממתינים עליהם זמן מרובה עד שיתייבשו] ויש בה קרימת פנים רק מצד אחד, יש מקום להחמיר שלא לאוכלה כלל, וכמבואר במשנ"ב (סי' תסא ס"ק טו) ובשעה"צ (ס"ק כג) שאם ניכר ריעותא במצה שאינה אפוייה מבפנים, צריך שיקרום מכל צד באופן שאין לו בה ספק^{לז}, ואפשר דבעי בזה קרימה ממש כמבואר ברמ"א שיחא בקליפה, ולא מהני בה קרימה מעט^{לה}.

בספק קרימה אף מצד אחד ראוי שלא לאוכלה, ואף אם הוא רק במקום אחד יש להחמיר לנוטלו ועוד מעט סביבותיו, ואם מצטרף לזה גם רכות המצה, שמוכח שלא נאפה היטב אין לאוכלו.

בכל סוגי המצות המסופקים אין להחזירם לתנור אף אם עושה כן מיד כשיצאו, דאם לא נאפו יפה הרי הן מחמיצות מחמת חום התנור^{לז}. ואף שהיה מקום לומר מסברה, שאף במצה שיש בה הסימנים המועילים, מכל מקום אותו מקום שאינו אפוי יפה, נהי שאינו מחמיץ כמות שהוא, אבל בהצטרף מים עליו הוא מחמיץ כיון שאינו אפוי היטב, מכל מקום קשה לחדש כן אחר שלא הוזכר דבר זה

^{לז} א"ה וזאת למודעי, כי שיעור זה נמסר ברבים בשנת תש"נ, ויש לתת ע"כ הדעת שהרכה דברים נשתנו מאז במציאות [במכונות ובתנורים] ויש מקומות שהכניסו בהם שיפורים ותיקונים שהיה בהם להועיל לעניינים המוזכרים.

^{לז} דהא המח"ש ס"ל בהלכות שבת (או"ח סי' רנד ס"ה) והוא דעת עוד נו"כ שם, דהרמ"א פליג על השו"ע וס"ל דבעינן קרימה משני צדדים.

^{לז} ואף דיש שפירשו דהכוונה בו שיהיה הקרימה בצד אחד בכולו, אבל המעיין במקור הדבר שהוא בנוב"י (תניא סי' פ) יראה דמבואר בו להדיא דבעי קרימה משני צדדים.

^{לז} ותלוי נמי במה שנתבאר לעיל אי הרמ"א איירי רק בקרימה מצד אחד.

^{לז} כמבואר ברמ"א (סי' תסא ס"ג).

הוא רק באופן דליכא שום ריעותא, אך אם חזינן ריעותא כדוגמת לחות המצה, או דחזינן שלא נאפתה היטב כדרך שאר המצות, יש לנו לחוש אף לדבר זה דנשאר בה קמח, ואף דהוא חשש רחוק, מכל מקום אפשר שגם זה נכלל בשימור שלא להכניס עצמו לספקות.

ולכן יש להקפיד שיהיו המצות אפויות היטב מבלי שיישאר עליהם קמח. אמנם אף שהיה אפשר להקרים שני צדדי המצה על ידי היפוכה בתנור, מכל מקום באחרונים חששו לאותו הזמן שתהא המצה באויר התנור וחוצצת מהתנור שמא תחמיץ בו ואכמ"ל¹⁷.

ואמנם, מצות שאינו אוכלם מדינא, כיון שאינן ראויות לאכילה, הרי הן מוקצים ביום טוב של פסח, ובשבת שלפני הפסח. אך אם מה שאינו אוכלם אינו מדינא, לא נעשו מוקצים מחמת מה שמקפיד ואינו אוכלם.

בקדמונים. ומכל מקום אית ביה נפק"מ, דאף באופנים שמדינא המצה כשרה כמובא לעיל, מכל מקום יש להדר שלא לאוכלה שרויה במרק וכיו"ב, או שלא לעשות ממצות אלו קניידעל"ך.

וביאור הדבר, דהנה בשו"ע (סי' תסג ס"ג) כתב, דשרי לבשל מצה אפויה, ומשמעות הרמ"א מדשתיק דאודי ליה, וכן היא דעת הרבה מן האחרונים¹⁷. אמנם הגר"ז (סי' ו) כתב, דהמחמירים בזה אינם מן המתמיהים, דכיום דממהרים בלישה מצוי שנשאר קמח בעין הנראה לעין מעל גבי המצה, אך האחרונים פליגי ע"כ וסברי, דאף אם נותר קמח על גבי המצה, לא גרע מקלוי דאינו מחמיץ.

ויש מהאחרונים שהזכירו¹⁸, שיש לחוש שמא מחמת מהירות הלישה נשתייר קמח בעין בתוך עובי המצה, ואף דהמנהג של מי שאין מקפיד בזה הוא שאין לחוש לדבר זה, מכל מקום כל זה

¹⁷ מג"א וב"ח מהרש"ל (חכמת שלמה פסחים מ) חמד משה ופר"ח וכן היה מנהג הגר"א והחת"ס.

¹⁸ עיין שע"ת (סי' תנח סק"א).

¹⁹ יעויין שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כא אות יט) ושו"ת לבוש מרדכי (תליתאי סי' מב).

הלכות בדיקת חמץ

שואלין ודורשין בהלכות הפסח

בגמרא פסחים (ו.) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, ר' שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות, מאי טעמא דתנא קמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנאמר (במדבר ט ב) 'ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו' וכתב (שם) 'ויהי אנשים אשר היו טמאין לנפש אדם'. וכן פסק השולחן ערוך (סי' תכט ס"א) שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום.

ובגדר הדין נחלקו הראשונים^א, אם הוא דין לדרוש וללמוד הלכות הפסח שלשים יום קודם החג, או שהוא דין להקדים תלמיד השואל בהלכות הפסח לתלמיד הבא לשאול בענין אחר, ומסתימת דברי השולחן ערוך נראה, שדין הוא ללמוד הלכות הפסח שלשים יום קודם הפסח^ב. וכן דנו בו באחרונים^ג, אם דין זה הוא דוקא בפסח שיש בו ריבוי ההלכות, כגון טחינת החטים ואפיית המצות הגעלת הכלים וביעור חמץ, שהם דברים שאם אין עושים אותם כהלכותיהם קודם הפסח אין להם

תקנה בפסח, אך בשאר ימים טובים די בכמה ימים קודם החג, או שמא הוא בכל ימים טובים שדורשים שלשים יום קודם להם בהלכותיהם.

ומאחר שמקור דין זה הוא ממה שתיקן להם משה לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח וכו' (מגילה לב.) הוא דינא דאורייתא, ואף שיש ראשונים שכתבו שהוא דוקא בזמן הבית ומשום הלכות קרבן הפסח^ד, מכל מקום נפסק להלכה שאף בזמן הזה יש ללמוד ולדרוש בהלכות הנוהגות השתא.

ומטעם זה כתב בה"ג^ה, ששלשים יום קודם החג צריך לו לישראל ללמוד הלכות הפסח וללמדם לאנשי ביתו, ובירושלמי (פסחים פ"א ה"א) שבבית הועד שואלים קודם לשלושים יום, ומכיון שמתקבצים הרבה בבית המדרש ללמוד, שואלים ההלכות שלשים יום קודם, והיינו שלדבריו האי דינא להקדים לימוד ההלכות שלשים יום, דין הוא בצורך לדרוש לרבים. וכתבו הפוסקים שהאידנא לא נהגו בזה^ו, כיון שנפוץ המנהג שהרב דורש בשבת

א. הו"ד בביאור הלכה שם.

ב. אף שגרס בהאי דינא 'שואלין' בהלכות הפסח ולא גרס לתיבת 'דורשין' [וכבר האריך בזה בביאור הלכה שם שאין בזה הכרח כיון דהאי שואלין דורשין הוא יעווי"ש].

ג. יעווי"ן במשנה ברורה שם מה שהביא מבית יוסף וגר"א.

ד. יעווי"ן בב"ח (סי' תכט ס"א) שהביא כן ממהרי"ל.

ה. הו"ד בביאור הלכה שם.

ו. יעווי"ן בב"ח שם.

אסור לו להשאיר כן החמץ בלא לבערו, שמא ישכח לעשות כן אחר כך.

וכמו כן לכל אותם הנוהגים שלא לבדוק הספרים מפירושים המצויים בהם, או לעשות להם מחיצה [כמו שיבואר להלן] צריך להיזהר ולהקפיד משלשים יום שקודם הפסח שלא יכנס בהם חמץ, וכן שלא להניח חמץ בכל מקום שהוא עשוי לשכוח מהדבר ולהשאירו שם בלא ביעור, כיון שכבר חלה באותו הזמן חובת הביעור.

והוא כבר בגמרא פסחים (שם) ונפסק להלכה בשו"ע (סי' תלו ס"א) שהמפרש מיבשה לים והיוצא בשירא ואינו מניח בביתו מי שיבדוק¹, אם הוא קודם לשלושים יום אינו צריך לבדוק, אך אם הוא תוך שלשים יום הרי הוא זקוק לבדוק², והוא מטעם המוזכר שקודם לשלושים יום לא חלה עליו עדיין חובת ביעור, ועל כן אין עליו לבדוק אלא כשיגיע יום ארבעה עשר יבטלנו קודם זמן איסורו³, אך כשיוצא

הגדול ומלמד לעם את הלכות הפסח. ואמנם כיון דלרוב אין דרשה זו בהלכות המעשיות ועיקרה בפלפול ובדרוש, ואף אין הכל באים לשמוע הדרשה, הדר דינא לעיקרו לדרוש ברבים בהלכות הפסח.

בכלל האי דינא לחובת ביעור שלשים יום קודם הפסח

כתב מהרי"ל שבכלל האי דינא לשאול ולדרוש בהלכות הפסח שלשים יום קודם לפסח, גם להא שיש חובת ביעור באופנים מסוימים כבר משלשים יום שקודם הפסח, והיינו שמיום הפורים ואילך יש להקפיד ולהיזהר מחמץ הנדבק ויש להסירו, וכגון בספרים שמדביקים אותם בדבק שיש בו קמח, כי אף שמה שמדביקים בו בטל ואין צריך לבערו, מכל מקום הנשפך והיוצא לחוץ צריך לבערו, ואם מתעסק בזה ומדביק ספרים בשלושים יום שקודם הפסח, יש לו להסיר את כל הנשאר ולבערו קודם הפסח, שכיון שכבר חלה בהאי זימנא חובת ביעור,

ז. ובאופן שאין דעתו לחזור וכמבואר שם במסקנא, אמנם אם דעתו לחזור לביתו בתוך הפסח, הרי הוא חייב לבדוק ולבער קודם שיצא. וביוצא לדרך ודעתו לחזור קודם הפסח, אם יצא לדרך קצרה אין חוששים לו כי יוכל לחזור קודם החג ולבער, אך אם הוא יוצא לדרך רחוקה חיישינן שמא יתעכב מלחזור ולא תהא לו השהות לבער, או שיחזור רק בתוך החג, ועל כן הוא חייב לבדוק ולבער גם אם הוא יוצא קודם שלשים יום, וכמבואר במגן אברהם שם שהכל לפי הענין, אם מגביל עצמו ויש לנו לחשוש שמא לא יספיק הבדיקה. ח. ודנו בראשונים אם יש בו חיוב ברכה באופן זה, אכן הרמ"א בהג"ה (סי' תלו ס"א) נקט שלא יברך אז על בעור חמץ, והתבאר הטעם בביאור הגר"א שם שתקנת הברכה לא היתה אלא בבודק בליל ארבעה עשר, כיון שמה שהוא מוצא בבדיקתו הוא מצניעו כדי לבערו למחר, ונמצא שהבדיקה היא התחלת הביעור ושייך בה מטבע הברכה של 'על בעור חמץ', מה שאין כן במי שבודק בתוך שלשים יום הסמוכים לפסח, שכיון שאינו מבער מה שהוא מוציא, אלא מפנהו ממקום זה ומשתמש בו במקום אחר, אין שייכת בו אותה ברכה.

ט. ואמנם בחמץ הידוע, בב"ח ומג"א ועוד שחייב לבער קודם שיצא, ובר"ן וריטב"א ובכמה אחרונים להקל [ויעיין במשנ"ב (שם סק"ה)].

לדרך בתוך שלשים יום שכבר חלה עליו חובת בדיקה¹, אין לו לצאת עד שיבערנו².

האנשים שמצבם באופן זה, אף שאין הדבר ידוע לרבים, וחיוב הוא לסייעם ולתומכם.

מנהג קמחא דפסחא

ברמ"א (סי' תכט ס"א) כתב, ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח, וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך לתן לזה. ומקורו מירושלמי (בבא בתרא פ"א ה"ד).

שיעור הנתינה צריך להעריך על כל אחד לפי ממונו³, אמנם נראה שכל זה הוא דווקא בעניים הידועים לרבים שאוספים מכל הקהל בעבורם, שבוה די שיתן כל אחד ואחד לפי ממונו, אך כל שהוא יודע על עני מסוים שאין לו את צרכי הפסח, ואין הדבר ידוע לרבים שמשום כך אין מי שיתמוך בו ויעזורנו, באופן זה יש עליו חיוב לסייע לו ביותר כפי יכולתו, כדי שיהיה בידו להשיג את צרכי הפסח.

חיוב הנתינה בזה הוא אף על תלמידי חכמים הפטורים ממס, ואלה המשתמטים עצמם מליתן קמח עניים יש עוון בידם, וכיון שעניי העניים נשואות לזה והם יישארו בדוחק וברעבון, הרי הוא בכלל המבואר בגמרא סנהדרין (לה). שכל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים, וברש"י שם (ד"ה כל) שהיו רגילים לחלק צדקה בלילי תענית, והיו עניי העניים נשואות לכך, ואם לא יחלקו אז את הצדקה נמצאו העניים רעבים. ואף בימינו מצויים

ולעניים אם יכול ליקח לדבר זה מכספי מעשר, נראה לחלק שבמה שהוא חיוב עליו באותו שיעור ממון הרי הוא מחויב לתת משלו ולא מכספי מעשר, מה שאין כן במה שהוא מוסיף לתת יותר על המחויב שיכול לתתו ממעשר, וכמו שמצינו במהרי"ל (שו"ת סי' נד) לגבי מתנות

י. כן נראה מדברי הראשונים שבשלושים יום שקודם הפסח כבר יש למצות תשביתו, אמנם בדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ב ה"א) מבואר שמצות 'תשביתו שאור מבתים' אינה נוהגת אלא ביום ארבעה עשר בניסן, שהוא זמן הביעור וההשבתה.

יא. ונידון זה שייך אף במה שפסק השו"ע (סי' תלג ס"ו) ברפת של בקר שאינה צריכה בדיקה, כי אם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו, וכן כלול של תרנגולים שאין צריך בדיקה כי התרנגולים יאכלוהו, וכן באמצעה של חצר שאינה צריכה בדיקה מפני העורבים ושאר עופות המצויים שם, אך הוא דוקא בספק אם יש שם חמץ, אך בודאי היה שם חמץ לא סמכין ע"כ וצריך בדיקה. ונחלקו האחרונים באופן שודאי היה שם חמץ שהוא מחויב לבדוק בו, שלדעת מג"א דין זה הוא בכל שלשים יום שקודם החג, ולדעת המקור חיים הוא דוקא במה שהיה שם כליל ארבעה עשר אחר שהגיע זמן הבדיקה, שאז אין אנו סומכים שיאכלוהו עופות, אבל מה שהיה שם קודם לכן אף אם הוא בתוך שלשים יום הסמוכים לחג, אינו נחשב כודאי חמץ ואינו צריך בדיקה [ויש לדון בזה בדעת המשנה ברורה כי מחד גיסא בסי' תמג (סק"ה) סתם כהמקור חיים, שהוא רק מליל ארבעה עשר ואילך, ומאידך בשער הציון בסי' תסה (סק"ג) הביא רק לדעת מג"א].

יב. משנ"ב שם (סק"ו).

והקשו התוספות (ד"ה אור) כיון שהוא צריך לבטלו [כמבואר שם (ו:)] ואינו עובר עליו, מאיזה טעם הצריכו חכמים בדיקה כלל, ופירשו שהחמירו חכמים להצריכו בדיקה ולבערו כדי שלא יבאו לאוכלו, והטעם שהחמירו בו יותר מבשאר איסורי הנאה שלא הצריכו לבערם מחמת איסורם, הוא מפני ששאר איסורים נאסרו אף בשאר ימות השנה, ומחמת כן אנשים בדלים מהם, שלא כחמץ שהותר בכל השנה ולא נאסר אלא בפסח, ומשום כך אין האנשים בדלים ממנו ליזהר מלאוכלו.

ובביאור דברי רש"י, שפירש טעם הבדיקה כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, אף שהוא מחויב לבטלו ואחר שביטלו כבר אינו עובר עליו, כתב הר"ן (ד"ה אלא) לבאר דעתו, שכיון שביטול זה תלוי במחשבות בני אדם ואין דעותיהם שוות, אפשר שיקלו בכך ולא יוציאו את החמץ מליבם לגמרי, ולכן ראו חכמים להחמיר שלא יספיק בו ביטול והצריכוהו בדיקה וביעור.

בגמרא (ו:) אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל, ושם אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה, וברש"י שם (ד"ה ודעתו) שכיון שהיא חשובה בעיניו והוא חס עליה מלשורפה, הרי הוא עובר עליה בבל יראה ובבל ימצא. ונחלקו הראשונים באופן שבדק חמצו ולא ביטלו, יש אומרים שכיון שבדק היטב ועשה כל מה שמוטל עליו אינו עובר

לאביונים, שכיון שהם חובה עליו אין לו לתת ממצות מעשר, אמנם מה שהוא מוסיף יתר על חיובו יכול ליטול מכספי מעשר¹.

אף שהוזכר בשורש המנהג לקנות חטים ולחלקם לעניים לצורך הפסח, נראה שאם הדבר גורם בושע לעניים במה שנותנים להם דברי מזון וכדומה, יש לקיים המנהג באיסוף מצות בעבורם, ולתת להם הכסף בדרך כבוד.

אם העני הנצרך מהדר במצוות, ומחמת כן רבו הוצאותיו והוא נצרך ליותר, וכגון שהוא רגיל לקנות מצות מהודרות, כיון שריבוי ההוצאות בא לצורך הידור מצוה, מותר לו להדר בזה אף שהוא נוטלו מן הציבור, והרי הוא בכלל הנצרך לו להוצאות החג, שאף הוא בכלל חיוב הקמחא דפסחא לגביו.

הטעם לחיוב בדיקת חמץ

המשהיה חמץ ברשותו בימי הפסח עובר עליו בשני לאוין משום בל יראה ומשום בל ימצא, ואף ביטל מצות עשה של תשבתו שאור מבתיכם, ומשום כך מן התורה הוא צריך לבטלו ודי במה שאינו מחשיבו לכולם, וכמו שהאריכו הראשונים בגדר הביטול שמועיל אי מפני הביטול אי משום הפקר.

במשנה ריש פסחים אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. וברש"י (ד"ה בודקין) פירש טעם הבדיקה שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא.

1. וכן מבואר במג"א בשם השל"ה [הו"ד במשנ"ב (סי' תרצד סק"ג)]

עליו, וכל החשש אינו אלא ממציות גלוסקמא יפה שירצה בה שאז יעבור, ויש אומרים שאף אם בדק חמצו, כל שלא ביטלו ונמצא ברשותו הרי הוא עובר עליו, ומשום כך הצריכוהו לבטלו אף שבדק^י.

זמן הבדיקה

במשנה שם אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, והתבאר בגמרא שזמנו בליל ארבעה עשר בניסן. ובירושלמי (פ"א ה"ט) אסמכוה אקרא 'ושמרתם את היום הזה' שיהיו היום והלילה משומרים.

ואף שיש מן הראשונים שכתבו שלשון 'אור' לארבעה עשר מורה שזמן הבדיקה מיד משקיעת החמה, ואף ב"ח ומג"א נקטו שאפשר לבדוק החמץ מיד משקיעת החמה¹⁰, מכל מקום נקטינן להלכה שזמן הבדיקה הוא מצאת הכוכבים¹⁰.

תיבך אחר יציאת הכוכבים יש לו להתחיל לבדוק, ואינו מגדר זריזין מקדימין אלא שאז הוא זמן תקנת הבדיקה, או מפני

שבשעה זו מצויים האנשים בבתיהם, או כדי שלא יתירשלו או ישכחו. ומטעם זה יש להכין את כל מה שנצרך לו לצורך הבדיקה מבעוד יום, ואף לכבד ולנקות החדרים שהוא בודק בהם¹¹, ויניחו בני ביתו את פתיית החמץ קודם זמן הבדיקה, להכשיר הכל כדי שיוכל להתחיל בבדיקה מיד עם תחילת הלילה. ומכל מקום אף אם לא בדק מיד עם תחילת הלילה לא הפסיד המצוה, ובודק בברכה במשך כל הלילה.

בדיקה קודם ליל ארבעה עשר

אחר שתיקנו חכמים שתהא הבדיקה בליל ארבעה עשר, נחלקו הראשונים אם יש דין לכתחילה לבדוק דוקא באותו היום, או שיכול להקדים ולבדוק קודם ליל ארבעה עשר. כמו כן נחלקו האחרונים, במי שהקדים ובדק בליל י"ג לאור הנר, באופן שנוזהר היטב שלא להכניס חמץ באותו המקום, אם צריך לחזור ולבדוק שוב בליל ארבעה עשר כתקנת חכמים או לא¹².

יד. ובמשנה ברורה (סי' תלד סק"ו) נקט כדעת הרמב"ם והרא"ש שכל שבדק היטב שוב אינו עובר.

טו. וכן כתב החתם סופר בהגהותיו.

טז. ולשון 'אור' יתבאר לפי זה בהאי שעתא שיש עדיין קצת מאור היום.

יז. ברמ"א (סוף סי' תלג) הביא ממרדכי שכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה, ובמשנ"ב (שם ס"ק מז) פירש הטעם שאין הבית נבדק היטב בלא הכיבוד, ואף שלטעם זה היה מקום להקל בזה בזמננו שרגיל הבית להתכבד תדיר ואין מצוי בו עפר שיפריע לבדיקה, מכל מקום למעשה אף עתה צריך לנקות החדרים קודם הבדיקה.

יח. רוב האחרונים [הו"ד בשעה"צ שם (סק"ה)] ס"ל שאין צריך לחזור ולבדוק, אמנם בב"ח לבוש וט"ז שצריך לחזור ולבדוק. ובטעם הדבר כתבו הב"ח והט"ז (סק"א) שהוא מפני שקבעו זמן הבדיקה בליל ארבעה עשר כזמן קבוע, כדי שלא יבדקו בני אדם בזמנים חלוקים, וכמבואר בירושלמי שחצרות ירושלים צריכות בדיקה לחמץ אף שכבר בדקו אותם משום נותר, שלא לחלוק בין ביעור לביעור. ובלבוש (סי"א) הביא טעם אחר, שכיון שקודם ארבעה עשר לא חלה עדין חובת ביעור חמץ, חיישינן שלא יזהר ויכניס שם חמץ אחר בדיקתו.

ובשער הציון (סי' תלג סק"ה) כתב, כי אף אם מדינא מועילה בדיקה קודם ליל ארבעה עשר אף לכתחילה, מכל מקום יש לו למנוע עצמו מזה כיון שיפסיד אז הברכה^ט, וכל שיש בידו לקיים המצוה בברכתה יש לו להדר ולעשות כן^י.

ונראה להלכה, כי אף שודאי היה ראוי לכתחילה לעשות את כל הבדיקה בליל ארבעה עשר, שהוא אופן הראוי לכל הדעות, מכל מקום מציאות זו כמעט ואינה שייכת, כי איך יבדוק באותו הזמן כל המקומות שמכניסים בהם חמץ וחייבים בבדיקה, החורים והסדקים או שאר כלים וחפצים^{כא}, ומשום כך נראה שבכל האופנים שאין בהם הפסד ברכה מחמת הקדמת זמן הבדיקה, יש לו להקדים ולעשותם קודם ליל ארבעה עשר.

החק יעקב (סוף סי' תלג) כתב, שהמבואר ברמ"א (שם) שצריך לבדוק הכיסים ובתי יד של הבגדים, אינו מחייבי ודיני

בדיקת חמץ שחייבוהו חכמים לבדוק רשותו בליל ארבעה עשר, שהרי המפרש ויוצא בשיירא שלא יכנס בבית בפסח, התבאר דינו (סי' תלו ס"ג) שאם יוצא בתוך שלושים יום לחג הוא צריך לבדוק קודם שיצא, ואף על פי כן לא מצינו שיתחייב לבדוק כיסיו וכליו באותה שעה, ומוכח מכך שאין קיום מצות בדיקה וביעור בבגדים וכלים, כי לא תקנו חכמים לבער אלא מביתו ומרשותו, ובגדים וכלים אינם בכלל החיוב.

ולפי זה נראה, שאף לכתחילה יכול לבדוק כיסי הבגדים והכלים קודם ליל ארבעה עשר, כי מאחר ואין בדיקתם מדין בדיקת חמץ אין מברכים עליה, נמצא שאינו מפסיד הברכה בהקדמת בדיקתו, ומדברי החק יעקב משמע שאין שייכת בהם בדיקה אף בכלל בדיקת הבית, וברכת הבדיקה שעל הבית אינה עולה עליהם כלל^{כב}. ואף שבשאר פוסקים לא העתיקו דבריו, ואף מדברי הנודע ביהודה נראה שלא סבר כן^{כג},

^{יט}. כמבואר ברמ"א (סי' תלו ס"א) שהבדוק קודם הזמן אינו יכול לברך.

^כ. ואין לו לאדם לעשות מצוה שיש בה ברכה באופן שמפסיד הברכה, והוא על פי המבואר בגמרא (ב"מ קיד:): שערום לא יתרום מפני שאינו יכול אז לברך. ואף שיש לדון ולחלק בו, שהוא דין רק בתרומה כיון שיש לו אפשרות לתרום עם ברכה, ובמה שהוא תורם ערום הוא מפסידה, אך בבדיקה קודם ארבעה עשר לא שייכא ברכה בהאי שעתא, מכל מקום ילפינן מהתם שיש לו להדר בעשיית המצוה שתהא באופן שיהיה בה גם ברכה [אלא אם כן נימא, שכוונתו שהוא מפסיד הברכה לאותם שיטות הסוברים שיש לו לברך אף כשהוא בודק קודם ליל ארבעה עשר, וכיון שמספק הוא אינו יכול לברך, נמצא שבכל אופן שבדוק באותו הזמן הוא מבטל ברכה].

^{כא}. ואף אם יטרח לעמול בכל אלו, מכל מקום יגרם לעצמו מחמת כן הפסד וקושי במצוות היום שהוא מחויב בהם בליל הפסח.

^{כב}. ומוכרחים אנו לדבריו שאם לא כן שוב לא היה לו להקדים בדיקתם, אם גורם משום כך שלא יהיו בכלל הברכה הכללית של הבדיקה, שמברך עליה בליל ארבעה עשר.

^{כג}. דס"ל שכל מקום שיתכן שיש בו חמץ שעובר עליו אם לא יבערנו, ויש בו חשש שמא יבא לאוכלו, הרי הוא בכלל חיוב הבדיקה שחייבו חכמים, בין שהוא בבית ובין שהוא דבר המיטלטל.

בדיקה לאור הנר

בגמרא פסחים (ז:): שאין בודקין אלא לאור הנר לפי שאור הנר יפה לבדיקה. ובירושלמי (ריש פסחים) מבואר שאור הנר אינו מנהיר ביום ככלילה. ונחלקו האחרונים במי שהקדים ובדק ביום י"ג לאור הנר אם צריך לחזור ולבודק¹, ובמשנה ברורה (סי' תלג סק"א) הכריע בו שצריך לחזור ולבודק ליל ארבעה עשר כתקנת חכמים, ומכל מקום לא יברך מפני שיטת הפוסקים שבדיעבד יצא כבר בבדיקה ראשונה.

עוד בגמרא (שם ח.) שאכסדרה נבדקת לאורה, ובודקה ביום לאור החמה המצויה בה, ואינו צריך להביא לה אור הנר כלילה. ואף ארובה נבדקת לאור החמה המועילה להאיר כנגד החור המצוי בה. ומכל מקום אם יש זכוכית בחלון דינו כמן הצדדים, שאי אפשר לבדוק לאור החמה שכנגדו². ונראה שכל זה הוא רק בזכוכית שאינה שקופה לגמרי שהיא מגרעת מן האור הנכנס, אבל בחלונות שלנו השקופים לגמרי שאין הזכוכית שבהם מגרעת מן האור הנכנס נראה שאין חסרון, ומכל מקום טוב להחמיר אם אפשר. וכן נראה שאין

מכל מקום יש לסמוך על דעתו להתיר בהם הבדיקה קודם ליל ארבעה עשר, ולומר שאינו מפסיד ברכת הבדיקה מחמתה.

מוצות הבדיקה בו יותר מבשלוחו

נכון שיבדוק הוא עצמו ולא יתן המצוה לאחר דמצוה בו יותר מבשלוחו³. ומכל מקום אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו, יכול לבקש מאחרים שסייעוהו, ומעמידם אצלו בשעה שהוא מברך, ואחר כך יתפזרו לבדוק כל אחד במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית, אך אם לא שמעו את ברכתו, לכתחילה אין לו לשלחם לבדוק, כיון שחיוב ברכתם בספק ונמצאו בודקים בלא ברכה. ובאופן שאינו בודק ואינו מסייע כלל יברך השליח⁴.

אף שמדינא יכול לסמוך בבדיקה זו אפילו על נשים ועבדים וקטנים, מכל מקום לכתחילה אין לו למנות נשים וקטנים לבדוק החמץ, כיון שהבדיקה כהלכתה יש בה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו בה ולא יבדקו יפה⁵. ומטעם זה אף כשממנה גדול לבדוק לו יש לו לשאול אותו אם בדק יפה, וכמבואר בגמרא (פסחים ד.) שהשוכר בית מחברו צריך לברר אצלו אם בדקו.

כד. והוא אף לדעת הראשונים הסוברים שבשכירת פועל חשיב כעושה בעצמו.

כה. והוא כשלוחו אף לענין הברכה.

כו. וכמבואר בתוספות (שם ד: ד"ה הימנוהו) שאם היתה חובת הבדיקה מדאורייתא, לא היו נשים ועבדים נאמנים בה אף שבידם לעשותה, משום שיש בה טירחה יתירה וצריך להם דקדוק גדול.

כז. בביאור הגר"א (סוף סי' תלג) שצריך.

כח. משנ"ב (ס"ק ז) ממג"א.

צריך שיאיר עליו אור השמש ממש, ואף ביום המעונן יכול לבדוק כנגד החמה אם אורה רב^{כט}.

לכתחילה אף באכסדרה יש לו לבדוק בליל ארבעה עשר לאור הנר, ולא ביום ארבעה עשר לאור החמה אף שאורה רב^ל, ונראה שאף בזה יש להקל לכתחילה לבדוק ביום כנגד אור החמה, בדברים שאין בהם חיוב בדיקה מן הדין כמו שנתבאר^{לא}.

בטעם הדבר שבדקים לאור הנר ולא לאור האבוקה מצינו בגמרא שם כמה טעמים. מפני שיכול להכניסו לחורים ולסדקים, מפני שאורו לפניו ולא לאחוריו, מפני שאינו מתיירא לבדוק בו ואינו חושש שמא ישרף ביתו, ומפני שאורו נמשך ונח במקום אחד ואינו קופץ. ומבואר בזה, כי אף שילפינן דין הבדיקה לאור הנר מקרא, מכל מקום ענינו משום שכך הבדיקה טובה

יותר. וכיון שכן, במקומות הנבדקים היטב על ידי פנס וכיוצא בזה, שאף הוא אורו נכנס בחורים וסדקים, תועיל הבדיקה באופן זה. ואדרבה, פעמים שמחמת כן הוא מסלק חששו משריפה ובודק היטב.

עוד נראה, שכיון שעיקר מעלתו של נר הוא במה שבדק על ידו בחורים ובסדקים, נמצא שאם בודק במקום ישר שאין בו חורים וסדקים, יוכל לבדוק לאור החשמל שהוא מאיר היטב את אותו המקום. וכן פשוט שאף במקום שמצויים חורים וסדקים אין אור החשמל מגרע, וכשבדק בו על ידי נר אינו צריך לכבות האור הדולק בו.

אם כיבוד מועיל בתורת בדיקה

פסק השו"ע (סי' תלג ס"א) שאף המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכוון לבדוק החמץ ולבערו, ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אף על פי כן צריך לבדוק בליל יד^{כב}.

כט. דלא התמעט יום המעונן מראיה אלא לגבי נגעים, דילפינן לה מקרא דכתיב (ויקרא יג יב) 'לכל מראה עיני הכהן' וכמבואר במתניתין נגעים (פ"ב מ"ב).

ל. ומכל מקום כתב המשנ"ב (ס"ק ו) שבדיעבד נראה שאינו צריך לבדוק שנית, כיון שלדעת רש"י והרי"ף הוא אף לכתחילה [ודמאי יום י"ג באכסדרה הנבדקת לאור החמה, לבדיקת ליל י"ג לאור הנר שהרבה הקילו בה אף לכתחילה].

לא. היינו בכיסי בגדים בכלים וכיו"ב.

לב. ובמשנ"ב (ס"ק מה) שאף אם בדק בחורים וסדקים לאור הנר, גם כן לא הועיל כיבוד שעשה כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ומקור הדברים מירושלמי ריש פסחים, שהקשו שלא יצטרכו בדיקה בחצרות ירושלים שאוכלים בהם לחמי תודה ורקיני נזיר כיון דנבדקות תמיד מפני הנותר. והוא מלבד הטעם המובא בראשונים [מרדכי (רמז תקלה) ותרומת הדשן (סי' קלג)] שכיבוד אינו בדיקה גמורה, ועדיין חיישינן שמא נשתייר אחריו בגומא בחורים ובסדקים. ונפקא מינה בין הטעמים באופן שבדק במקום שאין בו חורים וסדקים [או באופן המוזכר שבדק שם לאור הנר] שטעם שלא חילקו בבדיקות יש לו לחזור ולבדוק בליל ארבעה עשר, אך לטעם שהוא מחשש שמא לא הועיל הכיבוד מפני הגומות והסדקים, במקום שאין בו גומות וסדקים לא יצטרך עוד בדיקה אחר הכיבוד.

החמץ שבו, הוא רק במקומות שוודאי השתמש בהם עם חמץ, אך במקומות שהוא רק ספק אם יש בהם חמץ, אין חיוב הבדיקה בהם מדאורייתא, ומכל מקום אין בו נפקותא למעשה, כיון שלמעשה כל המקומות הללו צריכים בדיקה.

ולמבואר אין צריך לבדוק בארונות הספרים, בארונות הבגדים, ובארונות המשמשים לחומרי ניקוי וכיו"ב, כשאין הדרך להכניס בהם חמץ, [ואין צריך לחשוש בהם שמא היה חמץ בכיס בגד וכיו"ב שהונח בהם ונפל ממנו, ומכל מקום בארונות הכביסה המיועדים לכך שמניחים בהם הבגדים כמות שהם, בהם יש לחשוש לחמץ הנופל מכיסי הבגדים] אך אם יתכן שהלך בתוך סעודתו כשחמץ בידו או בפיו ליטול ספר או בגד המצוי שם, אינם בכלל מקום שאין מכניסים בהם חמץ וצריכים בדיקה. וכן הספרים שהוא לומד בהם על שולחנו ודאי צריכים בדיקה, אלא אם כן הוא מקפיד בזה בכל ימות השנה שלא ללכת אל ארון הספרים עם חמץ, שאז אינו צריך בדיקה.

כל מקום שקטנים יכולים להגיע אליו הרי הוא בכלל מקום המסופק שמא יש בו חמץ, כי דרך קטנים להסתובב עם דברי מאכל ואפשר שישאירוהו שם, ובכלל זה לבדוק אף בחורים אם שייך שהניחום שם.

מקומות שמכניסים בהם חמץ כארונות המטבח המקרר וכל כיו"ב, צריכים בדיקה היטב בכל צדדיהם, ועל כן יבדוק אותם מבפנים ומבחוץ בצדדיהם על גבם ומאחוריהם.

ומכל מקום נראה שהכיבוד שרגילים לעשותו בערב הפסח, שמנקים הבית היטב עד שברור שאין בו חמץ, ומחטטים היטב במקום חורים וסדקים להוציא מה שיש בהם, יש בו להועיל להיחשב כבדיקה, ובכל אותם המקומות שכיבד אין עוד חיוב בדיקה מן הדין, ומועיל מה שכובדו ונבדקו לאור החמה באכסדרה או לאור הנר קודם ליל ארבעה עשר.

אמנם כל זה בכיבוד שנעשה על ידיו או על ידי בני ביתו, אך אלו המנקים ביתם על ידי אחרים, ובפרט אותם העושים כן על ידי אותן שאינן בני ברית, אין כיבודם עולה כבדיקה, כיון שעושים כן לצורך ניקיון ולא לצורך ביעור החמץ, ואינו מועיל אף אם אמרו להם להקפיד על אותם מקומות שלא ישאר בהם חמץ, ואין לסמוך עליהם בדבר זה.

המקומות החייבים בבדיקה

התבאר בפוסקים שחיוב הבדיקה אינו רק במקומות שרגילות להשתמש שם עם חמץ, אלא כל מקום שיש לחוש בו ואפשר שהכניס לשם חמץ חייב בדיקה, וכמדוקדק בלשון מתניתין (ב.) כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה, שרק המקום הוודאי והברור שלא נכנס לשם עם חמץ אינו צריך בדיקה, ומטעם זה הצריכו לבדוק אף באוצרות היין שהוא מסתפק מהם, כי פעמים שהוא נכנס אליהם באמצע הסעודה ופתו בידו.

אמנם הגר"ז חילק בזה, שכל החיוב מן התורה לבדוק הבית אם לא ביטל

אף מקום שלא נשתמש בו כמה חדשים, כל ששייך שהכניס בו חמץ ואפילו לזמן מרובה, הרי הוא חייב בדיקה ככל מקום שאפשר שיהיה בו חמץ, ואין לתלות בו שאף אם היתה בו פת ודאי התעפשה ונפסלה¹², כיון שמצויים הרבה מיני חמץ שאינם מתעפשים אף לאחר זמן מרובה.

חמץ שאין בו שיעור כזית

שיעור חמץ לעבור עליו בכל יראה הוא בכזית¹³. ונחלקו הראשונים בדין חמץ שאין בו כזית, יש אומרים שהוא מותר¹⁴, ויש אומרים שאף שמן התורה הוא מותר מכל מקום אסורו חכמים, אמנם להלכה נפסק שהוא אסור מדאורייתא כדין חצי שיעור¹⁵.

12. כמבואר בגמרא פסחים (טז).

13. דעת בית הלל במתניתין ריש ביצה ובגמרא שם (ז).

14. ולדבריהם המבואר בגמרא (מה). שיש חיוב ביעור בבצק שבסדקי עריבה אף שאין בו כזית, ומוכח אם כן שאסור להשהותו אף אם אין בו כזית, היינו דוקא באופן שהוא ראוי להצטרף לשיעור כזית, אך בלא"ה אכן אינו עובר עליו.

15. יעויין ברדב"ז (סי' קלה) בשו"ת חכם צבי (סי' פו) ובשאגת אריה (סי' פא).

16. בטור (סוף סי' תמב) הביא דעת הסוברים, שמסתימת דבריהם עולה שיש חיוב ביעור אף בלא צירוף לכזית, ודעת רבינו יחיאל מפריש שהחיוב הוא רק בכזית. ובמגיד משנה (חמץ ומצה פ"ב הט"ו) להדיא שחצי זית לבד חייב בביעור.

17. כיון שחובת הביעור היא מחשש שמא יבא לאוכלו, חייבוהו לבער אף בפחות מכזית, כיון שיש בו איסור אכילה משום חצי שיעור האסור מן התורה, ומכל מקום אם הוא מטונף קצת [אף שהוא ראוי עדיין לאכילת כלב] אינו חייב לבער.

18. במעשה רב (אות קעח) מבואר שצריך לבדוק הספרים מחמץ, ויש שגרסו בדבריו שפירורים אינם צריכים בדיקה, דהא אם סבר שחובת ביעור ליכא בפחות מכזית, כל שכן שלא יהא חובת בדיקה על פירורים שאין בהם כזית, [וכ"ה משמיה דהגרי"ז דאין חובת בדיקה בספרים, ויעויין עוד בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קמה)] אלא אם כן נימא דחשש הגר"א לאיסור כזית קטן שימצא בספרים. עוד אפשר בדעת הגר"א, דדעתו דאיכא חיוב בדיקה על פירורים אף דאין שייך בהו איסורא דכל יראה וכל ימצא, ומשום דחיישינן בהו שמא יבוא לאוכלם, ואפשר דמהאי טעמא בדק הגר"א את הספרים [ויעויין בשו"ת אור לציון (סי' לב) שהביא להוכיח דליכא גזירה דשמא יבא לאוכלו אלא כשיש בו שיעור כזית שהוא באיסור כרת].

אף באופן שביטל את חמצו ואין לו עליו אלא חובת ביעור מדרבנן, נחלקו הפוסקים אם חלה חובת הביעור אף על חמץ שהוא פחות מכזית¹⁷, ונראה דעת המשנה ברורה (סי' תמג ס"ק לג) כאותם הסוברים שאף פחות מכזית חייב ביעור, אמנם הוא רק בחמץ הראוי קצת לאכילה, אך אם היה מטונף קצת ופחות מכזית, לדעת הכל אינו צריך לבער¹⁸, ומכל מקום מנהג ישראל לבערו אף אם הוא מטונף קצת.

דין פירורים של חמץ

בדברי הגר"א בבאורו (סי' תמב סי"א) מבואר, שפירורים של חמץ אין בהם חובת ביעור¹⁹, וכדמוכח מגמרא (ז):
בדינא דרבי יהודה שהבודק צריך לבטל,

התכבדו, ולפירורים הנמצאים בה אין חובת ביעור^מ.

שמיח שעל הרצפה כיון שכמעט ואי אפשר לנקותו מפירורים שבו, ואף אי אפשר לפוסלם מאכילת כלב על ידי חומרי ניקוי חריפים שמא יפסד ויתקלקל, יש לסגור אותו במקום המוצנע^מ. ואם הוא מחובר ודבוק לארץ, יש לעשות לו מחיצה באופן שיפרוש עליו סדין או ניילון להדקו, ובאופן זה מסלק ממנו חובת הביעור ואף אין צריך למוכרו לגוי.

פירורים שבתוך הספרים

בספרים שאינו נזהר שלא להכניס בהם חמץ, ואפשר שנגע בהם בתוך סעודתו ויש בהם חמץ הצריך בדיקה, לשיטות הסוברים שאין חובת ביעור בפירורים, הרי הוא יכול לבדוק הארון מקופיא ולראות שאין בו חתיכות של

דמקשינן אי משום פירורין הא לא חשיבי, ומבואר אם כן שאין להם דין חמץ המחויב בביעור^מ. ודעת החזון איש (סי' קטז סק"ג) שיש בהם חובת ביעור^מ. ומטעם זה כתב, שכיון שחובת הביעור אינה מטעם איסור כל יראה, שהרי לגבי הא בטלי, אלא רק מחשש שמא יבא לאוכלם, אם כן מועיל מה שיפסיק בינו לפירורים במחיצה הגבוהה עשרה טפחים, ובאופן זה כיון שלא יבא לאוכלם שוב אינו צריך לבערם. ונראה דהוא הדין בפירורים שאין ניכר עליהם שהם מאכל ואין דרך אדם לאוכלם, או בפירורים המטונפים קצת שלא יבא לאוכלם, דאין כהאי גוונא חיוב לבערם.

בפירורים הנדרסים על הארץ שאין שום חשש שיבא לאוכלם אין חובת ביעור^מ, ומפני האי חששא שמא יבואו לאוכלו קטנים לא מצאנו חובת ביעור. ומטעם זה הרצפה אינה צריכה בדיקה, כי החתיכות הגדולות אם היו בה כבר

מ. ואף שאם יאכלם יעבור עליהם באיסור, דהא חצי שיעור אסור מן התורה, מכל מקום ס"ל דלא חייבוהו משום כך לבערם, כיון דמדינא הם בטלים מעצמם לגבי איסורא דכל יראה. דלא החמירו חכמים להצריך ביעור לחמץ אף אחר שביטלו מחשש שמא יבא לאוכלו, אלא במקום שלולא הביטול היה עובר בו באיסור כל יראה, אך בפירורים המתבטלים מאליהם ואין עוברים עליהם באיסור כל יראה, לא הצריכו חכמים ביעור. **מא.** וכן נראה בדברי חיי אדם (כלל קיט ס"ו). ולפי זה המבואר בגמרא שם שפירורים בטלים, היינו שמתקיים בהם דין הביטול אף בלא שיבטלם, אך באופן שהוא יודע מקיומם הרי הוא חייב לבערם מחשש שמא יבא לאוכלם. ומטעם זה הוא מחויב אף לבדוק ולחפש אחריהם, וכן אם עבר ושיהה אותם הרי הם אסורים בהנאה אחר הפסח.

מב. אף לדעת החזון איש.

מז. ואמנם התבאר בחז"א דיש חיוב בדיקה וביעור בפינות ובצדי הרצפה שהם מקומות שאין נדרסים כל כך.

מד. דהא לדעת החזון איש יש חיוב לבער פירורים שבו, כיון שאינם נדרסים כל כך בפירורים שעל גבי הרצפה, ואף יש יותר חשש שיבא לאוכלם בשעה שהוא יושב או שוכב עליו.

שמה יבא לפקח את הגל בתוך המועד ויעבור עליו^מ.

אמנם כל זה בספק אם יש חמץ תחת המפולת, שאין לנו לחשוש שיפקח את הגל מחמת הספק, אך אם ידוע שיש שם חמץ צריך לפקח הגל ולהוציאו, דאם לא כן יש לחשוש שמה יבא לאוכלו. ובאין בגל שלשה טפחים אינו נחשב כמבוער, ובכל אופן חייב לפקח הגל לבדוק אם אין שם חמץ.

וברמב"ן על התורה (שמות ב יט) מבואר, דחמץ שנפלה עליו מפולת גדולה שאין בידו לפקח הגל, ומחמת כן הוא אבוד ממנו ומכל אדם, הרי הוא מותר, ומשמעות דבריו שאף אינו צריך לבטלו^מ. ונראה דאין שום חילוק בזה בין אופן שנפל עליו הגל מאליו או שהפיל הוא את הגל, דכל שהחמץ במקום שאינו מצוי לו אינו צריך לבערו.

אופני הבדיקה המחויבים למעשה

חמץ הנמצא אחורי או תחת ארון כבד דינו כחמץ שנפל עליו הגל, כיון שהוא צריך לטרוח בעבורו להוציאו משם, ועל כן רק אם הוא חמץ ידוע דינו להוציאו משם, אך אם הוא חמץ שאינו ידוע אינו צריך לטרוח בו ולהוציאו. ומכל מקום אינו צריך לחטט אחריו על ידי מקל, ודינו

חמץ^מ. אמנם לדעת הסוברים שאף בפירורים יש חובת בדיקה, כיון שאי אפשר לו לבדוקם אלא בדף אחר דף, יש לו לעשות להם מחיצה כדי שלא יבא לאוכלם.

ומעתה, הנהוג שלא לבדוק הספרים היטב מפירורים יש לו על מי שיסמוך, ומכל מקום לא יעלה את הספרים על השולחן בפסח שמה יפלו מהם פירורים אל תוך מאכלו, וכן לא ישתמש בספרים שהוא רגיל להעלותם על שולחנו בימות השנה, כי בודאי יש בהם חמץ, ויעשה להם מחיצה.

והנהוג שלא להשתמש בספרים שלא נבדקו מפירורים ועושה להם מחיצה, יש לו לנהוג כן אף בספרים של אחרים או בספרים שבבית המדרש, כי מאחר שיש לחוש מאכילת פירורים המצויים בהם, מה לי אם הם שלו ומה לי אם הם של אחרים.

חמץ שנפלה עליו מפולת

במתניתין (מא:): חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, ובגמרא אמר רב חסדא וצריך שיבטלנו בלבו, והתבאר שם דשיעור מפולת בשלשה טפחים. ונחלקו הראשונים בחמץ שנפל עליו הגל, אי חיוב הביטול הוא מדאורייתא, או שמדאורייתא הרי הוא כמבוער ואף ביטול אינו צריך, ומכל מקום הצריכו חכמים ביטול מחשש

מזה. וודאי שיכול לסמוך על ניקוי הספרים באופן שפוחתים וסוגרים אותם, שבזה יש לתלות שכבר לא נשארו בהם חתיכות של חמץ.

מז. כן היא דעת רש"י ור"ן והו"ד במשנ"ב (ס"ק לח) ובשעה"צ (שם).

מז. וכן הוא בשער הציון (סי' תלג ס"ק מח) משמיה דהגר"ז, דכה"ג אף ביטול לכתחילה אינו צריך.

כחמץ הנמצא בחורים ובסדקים שאין עליו חובת בדיקה אלא עד היכן שידו מגעת, ואינו צריך לטרוח בו יותר^{מח}. ומכל מקום אם יכול לפוסלו מאכילת כלב על ידי שישפוך עליו חומרי ניקוי וכיו"ב ראוי לו לעשות כן^{מט}.

דבר המורכב מחלקים שיש טורח בפירוקם, כגון הכיסאות שצריך לפרקם, הצינורות והחלל שתחת הכיורים, הרי הם כחמץ שנפלה עליו מפולת שדי בו בביטול, ואין חיוב לפרקם כדי לחפש אם יש בהם חמץ. כמו כן הגומיות שבדלתות המקרר שמצוי בהם חמץ בסדקים, אין חיוב לפרקם, אלא יכניס בהם דבר דק ויוציא מהם כל מה שיוכל, והשאר שלא יכול להוציאו יפסול אותו מאכילת כלב על ידי שישפוך עליו חומרים חריפים.

מקפוא של מקררי 'נון פרוסט' שיש חלל בתחתיתו שנכנס בו האוויר הקר, אין חיוב לפרקו ולחפש בו מדין ביעור חמץ, אלא אם כן משתמש בו בימי הפסח, שאז הוא צריך לפרקו ולנקותו שם, כיון שהפירורים הנמצאים שם יוצאים אל תוך המקרר על ידי משב האוויר.

חמץ הנמצא בחריצי הכלים, בתנור האפייה במיקסר וכל כיוצא בהם, באופן שנראה החמץ לחוץ אלא שאינו יכול להוציאו, כיון שאינו נחשב כמבוער הרי הוא

מחויב לפרקו ולהוציאו. ואם מוכרו לגוי אינו צריך לבדוק הפירורים. ואף שאינו מתכוון למכור הכלי כדי שלא יצטרך לטובלו אחר החג כשחוזר וקונהו מן הגוי, מכל מקום שייכת מכירה על הפירורים לבדם, אגב מכירת שאר דברים שיש בהם חשש חמץ כתרופות וכיו"ב, וכיון שאינם שלו אין הוא מחויב לבערם, ואין עליו אלא להצניעם ולעשות להם מחיצה כדי שלא יבא לאוכלם.

חמץ הנמצא במקום גבוה הרי הוא חייב לבערו, ואינו דומה לחמץ שנפלה עליו מפולת שהוא כמבוער, כיון שיכול החמץ ליפול משם.

דין כלי החמץ

בשו"ע (סי' תנא ס"א) קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה וכו' אפילו אותם שעושים בהם דיסא ומיני קמחים, משפשפם היטב בענין שלא יהא חמץ נכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם, ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח.

והטעם שצריך לשפשף הכלים אף לדעת הפוסקים שאין חיוב ביעור בפירורים, הוא משום שבקדירות חששו יותר שמא ישתמש בהם בפסח ויבא לאכול

מח. כמבואר בשו"ע סי' תלג ס"ז.

מח. וכעין המבואר בשו"ע (סי' תמב ס"ו) לגבי חמץ הנמצא בסדק, שכיון שאינו יכול לחטט אחריו יניח עליו מעט טיט.

הכיבוד כבדיקה ואינו צריך לבדוק יותר, ואמנם בכלים שאי אפשר לנקותם מחמת החריצים שבהם^{נא}, יש עליו חיוב לבדוקם.

כלי חמץ שמשאירם בימי הפסח לנוי, אף שאין למחות ביד הנוהגים להניחם בגובה במקום שאין יד אדם מגעת לשם^{נב}, מכל מקום המחמיר בזה להצניעם תבא עליו ברכה^{נג}.

הפירורים, או מחמת חשיכות הפירורים שאינם בטלים, מאחר שהם עתידים להתערב עם המאכל שיבשל באותו הכלי.

ולפי זה היה מקום לחייב בבדיקת ליל ארבעה עשר את כל הכלים לראות שאין בהם חמץ^{נא}, אך מאחר שברוב הכלים אין מצויים חורים וסדקים, והחמץ שבהם ראוי להתנקות על ידי רחיצה, מועיל בהם

כמה דינים העולים

- א. בכלל האי דינא דשואלין ודורשין שלשים יום קודם החג, גם להיזהר מאותו הזמן מחמץ הנדבק ולהסירו, כיון שכבר חלה אז חובת ביעור.
- ב. כמו כן אותם הנוהגים שלא לבדוק הספרים או לעשות להם מחיצה, צריכים להיזהר מאותה שעה שלא יכנס בהם חמץ, שלא להניח חמץ במקום שעשוי לשכוח ולהשאירו שם בלא ביעור.
- ג. כיסי הבגדים והכלים יכול לבדוקם אף לכתחילה קודם ליל ארבעה עשר.
- ד. בדק ביום שלשה עשר לאור הנר יחזור ויבדוק בליל ארבעה עשר בלא ברכה.
- ה. אכסדרה נבדקת ביום לאורה ואין צריך להביא לה אור הנר בלילה.
- ו. זכוית שקופה באכסדרה אינה מגרעת ויכול לבדוקה לאורה, ומכל מקום טוב להחמיר בזה אם אפשר.
- ז. נראה שיכול לבדוק אכסדרה לאורה אף ביום המעונן כל שמאירה עליה השמש.
- ח. לכתחילה אף באכסדרה יש לבדוק בליל ארבעה עשר לאור הנר, ומכל מקום יש להקל בו בדברים שאין בהם חיוב בדיקה מן הדין.

ג. וכן נקטו החיי אדם והקיצור שו"ע.

נא. כתנור אפיה מצנעם וכל כיו"ב.

נב. כי אף שלא חילקו חכמים בגזירתם ואסרו החמץ אפילו אם הגביהו, מכל מקום כיון שאינן בני יומן, רוב תשמישם בכלי שני או בצונן, אין לחוש בזה.

נג. משנ"ב (סי' תנא סק"ז).

- מ. כיון שענין הבדיקה בנר ולא באבוקה הוא מפני שעל ידו נעשית הבדיקה טובה יותר, נראה שבמקומות שנבדקים טוב יותר על ידי פנס תועיל הבדיקה על ידו.
- י. במקום שאין בו חורים וסדקים יכול לבדוק לאור החשמל.
- יא. הבודק על ידי נר אינו צריך לכבות החשמל הדולק.
- יב. כיבוד אינו עולה לבדיקה, וכשכיבד הבית אף אם בדק בחורים וסדקים, יש לו לבדוק מולו כדי לא לחלוק בבדיקה.
- יג. כיבוד הנעשה בערב פסח כיון שמקפידים בו היטב נחשב לבדיקה.
- יד. אותם המנקים ביתם על ידי אחרים ובפרט אם אינן בני ברית אין כיבודם עולה בבדיקה.
- טו. חיוב בדיקה אינו רק במקום שודאי בא לשם עם חמין אלא אף במקום המסופק בזה ולא נפטר אלא מקום שודאי לא נכנס בו עם חמין.
- טז. אין לחשוש לחמין שנפל מכיס בגד שהונח באותו מקום אלא אם כן הוא מקום שמניחים בו תדיר הבגדים הצריכים כיבוס שאז יש לחשוש שנפל מהם חמין.
- יז. מקומות וחורים שקטנים עלולים לבא בהם הרי הם מחויבים בבדיקה.
- יח. מקום שמכניסים בו חמין צריך בדיקה בכל צדדיו.
- יט. אף במקום שלא נשמש בו כמה חדשים עדיין יש לחוש בו למין חמין שאינו מתעפש אף לזמן מרובה.
- כ. מנהג ישראל לבער חמין שאין בו כזית אף אם הוא ממונה קצת.
- כא. פירורים כיון דאף אם יש בהם חובת ביעור אינה אלא מחישש אכילה דהא במלי, לכן מועיל מה שיעשה להם מחיצה, וכן אין חובת ביעור באותם שאינם ניכרים או בממונפים קצת.
- כב. בפירורים הנדרסים על הארץ אין חובת ביעור ואין חוששים לאכילת קטנים.
- כג. שמיח יש להצניע כיון שקשה לנקותו, ואם הוא מחובר לארץ יש לעשות לו מחיצה ואז אף אין צריך למוכרו.
- כד. מי שנוהג באותם שיטות שאין חובת ביעור בפירורים ובודק ארון הספרים מקופיא לברר שאין בו חתיכות חמין יש לו על מי שיסמוך, ומכל מקום לא יעלה אותם בפסח על שולחנו.
- כה. הנוהג שלא להשתמש בספרים שלא נבדקו ועושה להם מחיצה יש לו לנהוג כן אף בספרים של אחרים ובשל בית המדרש.
- כו. לא ישתמש כלל בספרים שהוא רגיל בהם כל השנה על שולחנו.

- כז. נפל הגל וספק אם יש חמין תחתיו צריך לבטלו שמא יפקח הגל בתוך המועד ויבא לאוכלו, ואם ודאי יש תחתיו חמין הרי הוא מחויב לפקחו ולהוציאו.
- כח. במפולת גדולה שהוא אבוד ממנו ומכל אדם אף ביטול אין צריך.
- כט. כמה כללים ואופני בדיקה בדברים שיש בהם טורח לפרקם ולבודקם.
- ל. חמין הנמצא במקום גבוה חייב לבערו ואינו דומה למפולת כיון שיכול לפול משם.
- לא. כלי חמין משפשפם היטב וטוב לסוגרם ולהצניע המפתח.
- לב. בכלי נוי של חמין אין למחות במי שמניחם במקום גבוה, ומכל מקום המחמיר בזה ומצניעם תבא עליו ברכה.

בדיני ערב פסח שחל בשבת

פרק א

שבת שלפני שבת ער"פ (ז' ניסן)

- א. דרשת שבת הגדול נאמרת בשבת זו, כיון שצריך לדרוש בה בהלכות ובהנהגות ערב הפסח, וכן בדיני ערב הפסח שחל בשבת.^א
- ב. במוצאי שבת אומרים 'זיהי נועם ואתה קדושי' כבב"ל מוצ"ש.^ב
- ג. אם משתמש ל'בשמים' להבדלה בציפורן, יניחנו אחר ההבדלה במקום שמשכירו לעכו"ם, כיון שיש בו א'לכוד' שהוא בחשש חמין.^ג
- ד. יש לנקות היטב את בגדי השבת מחמין אחר שפושטם.^ד

פרק ב

יום חמישי (יב ניסן)

- א. יש להתענות תענית בכורות ביום חמישי.^א
- ב. כיון שתענית זו אינה בזמנה, יש להקל בה לגבי מי שיש לו מיחוש, שאף שבעלמא הותר לו רק מעט מיני תרגימא^א, כהאי גוונא יש להקל לו לגמרי שיוכל לאכול.^ב

א. משנ"ב (סי' תכ"ב סק"ב וסי' תל"ב) והוא בפמ"ג (משב"ז סק"א) דאם ידרוש בעניינים הללו בערב פסח לא יספיקו לתקן הנצרך.

ב. והוא אף לאותם הנוהגים שכשחל ערב פסח בערב שבת אין אומרים 'זיהי נועם', כיון שיש איסור מלאכה בערב שבת, ומשום שכשחל ערב פסח בשבת, אין איסור המלאכה בע"ש אף לנוהגים כן אלא כחומרא בעלמא. ועדיף לקדש הלבנה במוצ"ש זו, שמא ישכח לעשותה אחר כך מחמת טרדות החג. [והנוהגים להמתין ז' ימים שלמים מהמולד יבדקו זאת].

ג. (סי' תע"ב) הביא פלוגתת הראשונים אם באופן זה מקדימים התענית ליום חמישי או שאין מתענין כלל, וברמ"א כתב שיש לנהוג כסברא ראשונה ולהתענות ביום חמישי.

ד. כמבואר במשנ"ב (סק"ב).

ג. אף אם זמן הברית של בנו חל בשבת, או שהוא סנדק או מוהל בברית בשבת, מכל מקום צריך להתענות תענית בכורות ביום חמישי^ה.

ד. האב מתענה עבור בנו הקטן בכור, גם כשהבן יהיה בן שלשים יום ביום ששי או בשבת^ה. וכן אם הבן נעשה בר מצוה ביום ששי או בשב"ק, יש לאב להתענות אותה^ה.

ה. מי שלא התענה ביום ה' או שלא היה בסעודת מצוה, יתענה או יעשה סעודת מצוה ביום ו'^ה.

ו. י"א לעשות סיום גם ביום ששי^ט.

ז. הנוהג בכל שנה להשכיר המקומות שרוצה ליפטר בהם מבדיקה ולמכור את החמץ ביום י"ג, בשנה זו ישכיר וימכור אותו ביום חמישי שהוא י"ב ניסן.

ח. שאיבת מים שלנו לצורך אפיית מצות מצוה יעשנה ביום חמישי סמוך לבין השמשות^ה.

ה. והוא תלוי במה שדנו האחרונים בגדר תענית בכורות שמקדימים אותה ליום חמישי, אם היא תשלומין לתענית של שבת שאינו יכול להתענות בה, או שנעקרה תענית של שבת והוא קביעות זמן חדש לתענית. דאם תענית זו באה במקום שבת, אם כן יש מקום לפטור ממנה מי שאין עליו חיוב להתענות בשבת, כגון שהוא מוהל או סנדק או אבי הבן. ומכל מקום כיון דיש חשש שלבסוף תדחה הברית, ונמצא שלא נפטר מתענית של שבת, על כן יש לו להתענות ביום חמישי [וכעין מה שהסתפק בשערי תשובה (סי' תקנט ס"ק טו) בתשעה באב שחל בשבת שנדחה הצום לאחר השבת, אם מי שיש לו ברית באותו היום, שהותר לו לאכול בו כיון שהוא צום נדחה, יכול לאכול אף קודם זמן הברית, או שמא חיישין לתקלה שמא תדחה הברית].

ו. לכאור' אף הוא תלוי בחקירה הנ"ל בגדר תענית המוקדמת, אי הוה תשלומים לשבת או קביעות יום בפני עצמו, דאם היא בגדר השלמה אין שייך חיוב תענית לאב קודם שנעשה בנו בן שלשים יום ויצא בכלל נפל. ואמנם יש הסוברים דחיוב התענית בדעלמא אף לבן שעדיין לא הגיע לשלושים יום דרוב אינם נפלים, ואדרבה יתענה שיגן בעדו, והוא זכר להצלת בכורי ישראל. יעויין ברכ"י (סק"ו) ושע"ת (סק"א) וחידושי חת"ס פסחים (קח.).

ז. לכאור' אף הוא תלוי בספק הנ"ל, ומכל מקום הבן ודאי פטור דלא הגיע לכלל חיוב.

ח. דטעמא דאין מתענים ביום ו' אינו אלא לכתחילה דאין קובעים תענית לערב שבת [וכמבואר במשנ"ב (סי' תרפו סק"ג) לגבי תענית אסתר שחל בשבת והוקדם ליום חמישי דבלא התענה ביום חמישי מתענה ביום ששי, וברמ"א שם דבעלי ברית שהותרו באכילה ביום חמישי יתענו למחר ביום ששי]. ובפרט דיש שיטות שצריך להתענות ביום ו' וכמבואר בברכ"י ובפמ"ג [ובדבריו שם לגבי אסטניס שצם ביום ו'].

ט. לחשוש לאותם השיטות שיש להתענות ביום ששי. וכן מטעמא שהובא לעיל שכל שלא התענה ביום חמישי מתענה ביום ששי, וכן נהג בעל הקה"י זיע"א. ויש שנוהגים לשייר מסעודת מצוה של יום חמישי.

י. ואף הנוהגים לאפות המצות בליל פסח אין שואבים המים ביום ששי, וכמבואר ברמ"א (סי' תנה ס"א), והוא שמא יאחר ויעשה השאיבה בבין השמשות. ואם שכח לשאוב בליל חמישי ישאוב בערב שבת מבעוד יום,

[כמבואר במשנ"ב שם (סק"ק יד וטו)].

פרק ג

ליל שישי (יג ניסן)

א. מקדימים לבדוק את החמץ בליל י"ג, כיון שבלייל י"ד שהוא ליל שבת אי אפשר לבדוק.^{יא}

ב. יבדוק החמץ בתחילת הלילה, ואם מתענה וקשה לו לבדוק מיד אחר התענית, יאכל מעט עד שיעזר כביצה מזונות^{יב}, ואם קשה לו לבדוק בעצמו אחר התענית יצווה לאחר לבדוק.^{יג}

ג. דיני הבדיקה הם כבכל שנה בכל פרמיה ודקדוקיה ועם ברכה, ואף שבכל שנה אם בודק בליל י"ג אינו מברך, היינו משום שאינו זמנה, אבל בערב פסח שחל בשבת הרי הוא זמנה^{יד}. וגם האיסור באכילה ולימוד קודם הבדיקה הוא כבכל שנה. וכן יהיו החדרים נקיים קודם הבדיקה כבכל שנה^{טו}.

ד. לאחר הבדיקה מבטל החמץ, וישמור את החמץ שמשאיר לאכילה שלא יתפזר בבית. ורצוי שלא ליתן לקטנים מאכלי חמץ מזמן שאחרי בדיקת חמץ^{טז}.

ה. לא בדק בלילה יבדוק ביום, ולאור הנר במקום הנצרך בחורים ובסדקים. לא בדק ביום, נחלקו הפוסקים אם יבדוק בליל שבת ע"י עכו"ם שיחזיק לו הנר, ולהלכתא אין לבדוק אף במקומות שיש לו בהם אור שיכול לבדוק בהם בלא נר, ורק ביום השבת יבדוק במקום שאין צריך בהם לנר. ובמוצאי יו"ט יבדוק בברכה^{יז}.

ו. אם לא קידש הלבנה והגיע זמן בדיקת חמץ, נכון שיקדש קודם ואחר כך יבדוק^{יח}.

יא. שו"ע (סי' תמד ס"א). ומבואר בב"י הטעם, משום שהיתה התקנה לבדוק החמץ לאור הנר, ואף אם עבר ובדק בלא אור הנר חייב לחזור ולבדוק באור הנר בברכה, ונר מוקצה הוא ואסור בטלטול. וכ"ה הטעם בלבוש ובגר"ז (שם ס"א). ויש שהוסיפו בו טעם, כיון שצריכים לבדוק חפצים שהם מוקצים, ואף פירווי החמץ הם מוקצה אם הוא במקום שאין מגדלים בעלי חיים [כמבואר בשו"ע (סי' שח סעיפים כ"ז כ"ט)]. וגם דהוי טירחא יתירה בשבת, וכמבואר בתוס' (ד' ד"ה הימנוהו) דבדיקת חמץ הוא טירחא יתירא. יב. משנ"ב (סי' תע סק"ו). ואף דבעלמא מבואר במשנ"ב שאין לטעום, הכא שאני כיון שהוא צורך הבדיקה. יג. משנ"ב שם.

יד. סי' תמד ס"א ומשנ"ב שם סק"א.

טז. כמבואר בשו"ע (סי' תלג ס"א) ובמשנ"ב שם (סק"מו).

טז. ויעויין להלן פרק ה' סעיף ה' האופנים שאפשר ליתן להם מצה.

יז. ועי' במשנ"ב (סי' תלה סק"ג) דיש הסוברים שבודק ביום טוב ולא נהגו כן [יעויין שעה"צ שם (סק"ה)].

יח. דהוי מצוה עוברת [כדוגמת המבואר בנוב"י (מהדו"ק אר"ח סי' מא)].

פרק ד

יום ששי (יג ניסן)

א. אף שבכל שנה משכימים בערב פסח בבוקר^{יט}, בשנה זו אין צריך להשכים כיון שאין נאסר בו ביום באכילת חמץ^פ.

ב. לכתחילה ראוי למכור החמץ קודם זמן שריפת חמץ כפי שנוהגים בשאר השנים, כדי שלא יבואו למעות בו בשאר שנים^{כא}. ובכה"ג שיש בין המוכרים סוחרים שיסחרו בחמץ אחר"צ וכל כיו"ב, כותבים בשטר מכירה שנמכר החמץ לעכו"ם בסמוך לשבת.

ג. אף שבכל שנה מקפידים לכתוב שעות בשטר המכירה, כיון שאחר שעה שישיית אי אפשר למכור החמץ הואיל והוא נאסר עליו בהנאה, בשנה זו אין צריך לכתוב שעות, כיון שכל היום מותר בחמץ, ומכל מקום מבואר באחרונים לכתוב שיחול שעה אחת קודם שבת^{כב}. וכותב בשטר ההרשאה 'מלבד החמץ בשבת שאינו בכלל המכירה? וטוב אם יסמנו את המקום [ואין צריך למיחש שישאר לו חמץ כיון שזורקו לבה"כ וכיו"ב, ובפרט שכבר ביטל החמץ וליכא למיחש ביה לדאורייתא].

ד. נחלקו האחרונים אם יכול למכור מערב שבת החמץ שישאר לו בשבת בשעה חמישית, דיש הסוברים שאסור לעשות מעשה שיחול המכירה בשבת^{כג}.

ה. כיון שהשכירות והמכירה חלים קודם השבת, אין לדור בשבת במקומות המכורים, וכן אין ליתן לאחרים לאכול שם סעודתם, [מלבד שעת הדחק טובא שמקילים בזה], אמנם אכילת ארעי גרידא כגון שיאכלו שם רק את החמץ מותר.

יט. כמבואר במהרי"ל כדי שיגמור סעודתו קודם ארבע שעות [והו"ד בבאה"ט (סי' תכט סק"י) ובמשנ"ב שם (ס"ק יג)].

כ. ואומרים בתפילה 'מזמור לתודה' ו'למצח', ולא גזרו בזה אטו שאר שנים.

כא. כן דעת הרבה פוסקים [שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ) זכור לאברהם, מנחת אלעזר (ח"ג סי' כו)].

כב. אך אין כותבים שתחול המכירה בשבת דחיישינן שמא אף זה הוי בכלל איסור מכירה בשבת [יעו"ש שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ) ושו"ת שו"מ (ח"ו סי' כה) שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' קמו). ועי' עוד להלן בסמוך (אות ה)].

כג. עי' שו"ת רעק"א (סי' קנט) שמצדד לאיסור. והאור שמח (פי"ג משבת הי"ב) ושו"ת תורת חסד (ח"א סי' יג יד) וצמח דוד (על שו"ת רעק"א) מקילים בזה. ועי' חזו"א (דמאי סי' ט אות י"ב) וכ"ה בדעת תורה (סי' תמד סק"א) דמתיר. ושם כתב שיתנה עם העכו"ם, שלאותו הצד שאסור במכירה באופן זה, יחול הקנין מערב שבת על מה שישאר בשבת, וכיון שאיסור המכירה אינו אלא מדרבנן, מהני ביה ברירה בדרבנן. ואמנם כיון שלא נהגו כן, החמץ שנשאר בשב"ק מהסעודה לא הוי בכלל המכירה. [ויש לדון דגם לדעת רעק"א ז"ל לא ברירא דאסור באופן זה שהקונה אינו אסור בדבר כי הכא שמותר לעכו"ם].

ו. הגעלת כלים אפשר מדינא כל היום, וי"א שראוי להגעיל את הכלים לפני שעה חמישית שלא יטעו בשאר שנים, ולהלכה יש להקל. אבל עדיף להגעיל לפני חצות דלכתחילה אין לעשות מלאכה אחר חצות.⁷¹

ז. בכל שנה יש לנהוג בשינויים תותבות, גשר, פלטה, טבעות שיניים שאפשר להוציאם, שלא לאכול בהם מאכלים חמים כ"ד שעות, וסמוך לזמן האיסור יערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון או ישרה אותם במי מלח.⁷² ובשנה זו יש להכשירם בערב שבת⁷³, ולאחר מכן לא יאכל בהם מאכלים חמים של חמץ, או שאר מאכלים חמים אם יש בפיו פירורי חמץ⁷⁴, וכן ימנע מאכילת דברים חריפים.⁷⁵

ח. כיון שמצוה להסתפר בערב יו"ט יסתפר מערב שבת, ומדינא יכול כל היום וכן מותר לקוץ צפרניו כל היום, דאינו כערב פסח שאסור במלאכה אחר חצות, ומ"מ לכתחילה יקפיד להסתפר קודם זמן המנחה כבכל ערב שבת.⁷⁶

ט. ימבול בערב שבת לכבוד הרגל, ואף שאינו ערב יו"ט עולה לו לכבוד הרגל, ולכתחילה ימבול אחר חצות ועכ"פ משעה חמישית.⁷⁷

י. הנהגים באפיית מצות מצוה בערב פסח, אופים בשנה זו בערב שבת אחר חצות.⁷⁸ אמנם יש מגדולי ישראל שנהגו לאפות בליל הפסח.⁷⁹

כד. כ"ה במנהגי מהרי"ל (הל' ע"פ) דאמנם טעמא דקרנן ליכא, אבל טעם שטרודין בביעור החמץ והכנת הפסח איכא. אך מדינא שרי עד מנחה קטנה כמבואר בביה"ל (ריש סי' תסח). והקזת דם מותר כל היום [כה"ח].

כה. שני שלישי מלח ושליש מים לחצי שעה, ועדיף שקודם ישרה אותם כחצי שעה בחומץ כדי לפוגמם

כו. ויל"ע אם מותר להכשירם בשבת במי מלח משום איסור מעבד.

כז. ואף מי שיש לו סתימות בפיו ראוי לו להחמיר בהג"ל.

כח. יש שנמנעים לאכול מדברים חריפים בכל הפסח [ומכל מקום באכילת החרין אינו נחשב לדוחקא שמבליע כיון שהוא מפורר] אך מדינא מותרים כל הדברים החריפים.

כט. דיש לנהוג כן לכתחילה כמובא בסי' רנא (ס"ב) במשנ"ב שם (סק"ז) ובביאור הלכה.

ל. וכשטובל בשבת בבוקר יכול לכוין שיהיה ליו"ט. ולטובל בשבת אחה"צ לכבוד יו"ט נמי שרי, ולא הוי הכנה כיון שהטהרה היא עתה, אבל רבים לא נהגו בזה. יבדוק בגדי החול אחר שפשטם שאין שם חמץ.

לא. שו"ע (סי' תנח ס"א) ומשנ"ב שם (סק"א). ואף שטעם מנהג האפייה אחר חצות הוא מהיקש מצה לפסח, ובערב שבת אין שייך טעם זה כיון שאינו זמן הפסח, מכל מקום עושים כן כדי שלא לחלקו משאר שנים.

והוא בראשונים (פסחים יג). שהביאו כן מתוספתא (פ"ד ה"ט) וכתבו שהוא בא לאפוקי שלא יאפו במוצ"ש [אף שזמן צליית הפסח הוקשה נמי לאכילת מצה] ומכמה טעמים, שמא יעשה מלאכה במוצ"ש בין השמשות או שמא ישתהה במוצ"ש ומשום כך יאכל האפיקומן אחר חצות. ובט"ז (סוס"י תנח) כתב הטעם, מפני

שבאפיה שלפני הפסח מתבטל החמץ במשהו, משא"כ כשאופה בפסח דאיסורו במשהו. וברדב"ז (ח"א סי'

יא. אין אומרים הל' בזמן האפייה כיון שאינו זמן הקרבת קרבן פסח^{לז}, ויש שנהגו לאומרו^{לד}.

יב. טוב לבער את החמץ בערב שבת בשעה חמישית כמו בשאר שנים^{לה}, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים ולבערו אחר הזמן^{לו}.

יג. יכוון בביעור זה לקיים מצות תשבית^{לז}. ומ"מ אם שכח לברך בבדיקת חמץ [דבעלמא י"א דמברך בזמן השריפה] אף לדעות שמקיים מצוה בשריפה, מ"מ אינו מברך כיון שאינו מבטל בשעת הביעור.

(תעז) כתב הטעם משום טורח יו"ט, ומפני שטרוד במצוות הגדה. ועוד שמא יקדים מבעוד יום וכגמ' כתובות (ה.) דחיישין שמא ישחוט בן עוף [יעויין במאירי ובר"ן (פסחים שם) וברדב"ז (שם)].

אין צריכים לבטל הפירורים הנדבקים קודם שייעשו חמץ כפי שנהגים בשאר שנים, דהרי בערב שבת לא נאסרו. בברכי יוסף (תנח סק"ב) שהאופים מצות אחר חצות יתפללו מנחה קודם, ואף אותם החוששים בעלמא לשיטות הפוסקים שלא להתפלל מנחה גדולה [כמבואר בר"מ רי"ף ושו"ע] מכל מקום באופן זה יקדימו תפילתם. ובשע"ת (סק"א) ביאר הטעם שמא ישכחו להתפלל מחמת הטרדות, והעיר משום כך שאין לחוש לזה. אמנם בכה"ח (סק"ד) כתב הטעם, שאפיית המצות היא כקרבן פסח, וקרבן התמיד קודם לקרבן הפסח, ועל כן תפילת המנחה קודמת. ואף שטעם זה אינו שייך בשנה זו שאין זה זמן הפסח, מכל מקום יש מקום לנהוג כן כדי שלא לחלק משאר שנים, ועל כן כל סדר האפייה נעשה זכר לקרבן פסח גם בשנה זו. יפרישו מיד חלה מהמצות.

לב. כן נהגו רבי נתן אדלר, הפלאה, החת"ס זיע"א, וכ"ה דעת כמה ראשונים, וכ"כ במהרי"ל. והוא משום היקש לצליה וכנ"ל, וחביבות מצוה בשעתה ועוד טעמים.

לג. וכתב במנחת אלעזר (ח"א סי' נט אות ד) שאם אומר אותו הרי הוא בחשש הקורא הלל בכל יום כיון שאינו זמנו.

לד. כיון דהוי זכר לקרבן פסח שאמרוהו בו.

לה. שו"ע (סי' תמד ס"ב). ובמשנ"ב שם (סק"ט) שאף שלשון השו"ע 'קודם חצות', מכל מקום המכוון בזה לשעה חמישית כבכל השנים.

בכל השנים שורפין עד סוף חמש בכדי שיוכל לבטל אח"כ, אבל בשנה זו י"א שאפשר לשרוף בתחלת שש דאין צריך לבטל אח"כ, ולא חששו בזה אטו שאר שנים דכולי האי לא החמירו. מ"מ לכתחילה ראוי להחמיר כבשאר שנים.

לו. ואף דהוי מדרבנן אף בו חששו שלא יבוא לטעות.

לז. הנה דעת הרא"ש (פ"ב סי' ג) ומרדכי (סי' תקל"ג) בדעת רש"י, דרק ביום י"ד בשעה שישיית מקיימים מצות תשביתו, ולדבריו שריפה זו בערב שבת כל עיקרה אינה אלא שלא יבואו לטעות בשאר שנים. אך לדעת הרבה ראשונים מקיים מצוות תשביתו גם כששורף בי"ג, כמו שהוכיח הטור (סי' תמה) מלשון רש"י (כז:). והוא בעוד ראשונים, דכל ששורף משלושים יום קודם הפסח מקיים מצוות תשביתו.

יד. מבער כל מה שברשותו חוץ ממה שרוצה לאכול בשבת^מ, ולכתחילה [כבכל שנה] ישרוף לכל הפחות בזית, ויכול לשרוף כבר משחרית^{טז}.

מז. לא יבטל החמץ בשעת הביעור שהרי משאיר חמץ לשבת, דאף אם יכוין לבטל כל החמץ חוץ ממה שנשאר לשבת^מ, יש לחוש שיישאר גם מחמץ של שבת ובלא"ה יצטרך לבטלו^{מא}. ואם ביטל יחזור שוב בשבת ויבטל.

מז. י"א שאומר עכשיו היהי רצוני של שריפת חמץ, ואף דמשייר חמץ בביתו, מ"מ כל בזית שמבער הוי בכלל מצות תשבתו, ועכ"פ הכשר מצוה ודאי איכא ביה.

יז. משייר חמץ כדי ב' סעודות לו ולבני ביתו^{מב} [ולנהוגים שמחלקים סעודה שניה יש לשייר לשלש סעודות]. ויצמצם ככל האפשר שלא יישאר לו הרבה חמץ^{מג}.

יח. יש להסיר בערב שבת את המדבקות שעל החלות, כיון שלא אוכל החלה הדבוקה בו ולא יוכל לזרוקו לביה"כ משום מוחק. והחלה נחשבת לשלמה גם אחר גירוד מעט, וגם יכול לשרוף באותו מקום ותיחשב לשלימה.

לח. כדתנן בפסחים (טז). ארבעה עשר שחל בשבת מבערין את הכל מלפני השבת.

למ. ולית ביה איסור כל תשחית אף שעתה אינו מחויב בזה מדינא דהא אינו ערב פסח דמ"מ כך הוא מצוותו, ובפרט דכיון שמקיים המצווה אף כשמקדים אין זה נחשב השחתה.

מז. משנ"ב (סי' תמד סק"י).

מא. משנ"ב (שם ס"ק כב). ויעוי"ש (שו"ע ס"ו) דאף אם לא ישאר החמץ בביתו אחר סעודת השחרית, יש לו לבטל כדרך שהוא מבטל בשאר שנים.

מב. כמבואר בגמרא פסחים (יג). שאם חל ארבעה עשר בשבת מבערין את הכל לפני השבת וכו' ומשיירין מזון שתי סעודות. וכמבואר בשו"ע (סי' רעד ס"ד) דבסעודת ליל שבת ויום השבת בעינן לכו"ע פת. [ובאגרות חזו"א (ח"א קפה) כתב שישתמש במצה ללחם משנה] ואמנם הנהוגים לבצוע בכל שבת על שתי ככרות נהגו כן אף בשבת זו ויקחו ככרות קטנים.

מג. אף דלשון הגמ' (יג). הוא שמשייר מזון שתי סעודות, אינו בדווקא ויכול לשייר כפי הנצרך לו לאכילה [כמבואר ביה"ל (ריש סי' תמד) ממאמר מרדכי (שם סק"ג), שו"ת מנח"א (ח"א סי' נט) ארחות חיים ועוד (סי' תמד)]. והאוכלים חמץ אחר חצות יכתבו בשטר הרשאה גם שהם מותרים החמץ שיאכלו בע"ש.

והטעם שיש לו לצמצם החמץ ככל האפשר, הוא מפני שעיקר ביעור חמץ ע"י שריפה ואי אפשר בשריפה בשבת, ואף דאפשר לבער ע"י פירור וזריה לרוח, דאין בזה משום טוחן [מלבד דעת רבינו מנוח (פ"ג ה"ג) דס"ל דהוי טוחן] ולא משום זורה [כמבואר בשעה"צ (סי' תמו סק"ז)] מ"מ איכא איסור הוצאה לכרמלית במקום שאין עירוב, ואף שלפני שעה ששית אין חיוב ביעור מהעולם, מכל מקום צריך להוציא החמץ מרשותו למקום הפקר והוי הוצאה. ועוד דלכתחילה יש לקיימה בשריפה [אמנם לדעת בעה"מ (פ"ב דפסחים) מקיים מ"ע דתשבתו באכילה בערב פסח]. ומשום כך אף שכיום מצוי ביה"כ"ס, מ"מ ביעור באופן זה לא הוי לכתחילה ובעינן לבער בשריפה, מלבד מה שאם ישכח להשליך לביה"כ"ס לא יוכל לבער דהוי מוקצה.

יט. מדינא מותר לאכול חמין בערב שבת אחר זמן שריפת חמין, ולא חיישינן בזה שיטעה בשאר שנים בדבר חמור של איסור אכילה, ומי"מ יש שנמנעו בזה^מ.

כ. לנזהגים לאכול בכל שנה מצה עד ערב פסח יכול לאכול מצה ביום ששי כל היום.

כא. הבישול לשבת עדיף שיהיה בכלי פסח^מ, והמצקת שמשמש בה תהא גם כן של פסח, או שיבשל בכלים שלא השתמשו בהם במעת לעת בחמין, שמאכל הבלוע בכלי חמין שאינו בן יומו מותר אף באכילה. וכשמבשל בכלי של פסח לא יערה ממנו לכלי חמין משום אדים העולים, משום זיעה ומשום ניצוק^מ.

כב. יכול לבשל אף בכלי חמין, רק שאחר כן ישיר הגז לפסח, אם נשפך מהתבשיל על הכיריים^מ, אך לא יבשל מאכלים שנדבקים לכלי כקוגל אמריות וכיו"ב שאסור להדיחו בשבת אחר אכילה^מ. וי"א דה"ה שאין לבשל בכלי חמין מאכלים הנדבקים, שכיון שבישולם בכלי חמין בלועים הם מחמין^מ. והמנהג לבשל בכלי פסח.

כג. ידביק הנרות בפמוטים בערב שבת גם לצורך מוצאי שבת שהוא ליל יו"ט, ויש שנוהגים להדביק אבוקה לצורך יקנה"ז^ל.

כד. לכתחילה אין להשתמש ביו"ט בפתילה חדשה שהודלקה לצורך שבת וכבתה

מוד. בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קפז) ובחק לישראל החמירו דשמא יבואו לטעות בשאר שנים, ולא קי"ל כן.

מוד. כ"ה במ"א (תמד סק"ד ממחר"י וייל) ובפר"ח, וכ"ה במשנ"ב שם (סקי"ד).

מו. כ"ה בשעה"צ (סק"ד). ואם היה רק ניצוק בדיעבד אינו אוסר וכמבואר בפמ"ג שם (א"א סק"ד) אלא יעבירו לכלי שני של פסח, ומשם לכלי חמין, או שימתין עד שיצטנן פחות מיד סולדת בו, ואז יעבירו לכלי חמין, או שישתמש בצלחות חד פעמיות ויכול לערות מכלי פסח עליהם. אמנם במקום שאין עירוב ואינו יכול אח"כ להשליכם לחוץ, עדיף שלא להשתמש בכלים חד פעמיים כיון שנדבק בהם האוכל ולכתחילה אסור להדיחם, אך במקום שאפשר לו להשליכם, טוב שאף הסכור"ם יהיה מכלי חד פעמי.

מו. וכמבואר במג"א (סי' תקיט סק"א) דכשא"א מעיור"ט מותר להגעיל וללכך ביו"ט.

מח. וגם כיום שההדחה מלאכה קלה היא, אין להדיח משום הכנה. ומדינא יכול לבשל קטניות וכמבואר בערוה"ש (ס"ה) כיון שהוא קודם זמן איסור חמין.

מז. ולגבי שהייה דעת הרבה פוסקים דמותר להשהות מאכלים שנתבשלו בכלי אף אם הוא בן יומו כמבואר במשנ"ב (תמב סק"א) משום דהוי נ"ט בר נ"ט, ולגבי שהייה סומכים על הפוסקים הסוברים דחשיבא היתרא בלע. ואמנם החת"ס (אור"ח סי' קד) מחמיר בזה וכן דעת המחזה"ש (תמד סק"ד).

נ. דאסור להדביק את הנרות בפמוט ביו"ט כמבואר סי' תקיד ובמשנ"ב שם (ס"ק יח). אם שכח להדביק מערב שבת יבואר דינו בפרק ד' סעיף ו'.

בשבת^{נא}, ולכן ידליק קודם שבת ויכבה וישוב ידליק ביו"ט, או שיכין פתילות חדשות ליו"ט.

כה. אם הפמוטים עומדים על השולחן שאוכל חמץ לא ישים המפה תחת הפמוטים, כדי שיוכל ליטול את המפה ולנערה.

כו. המניחים עירובי חצרות נהגו לערב במצה בערב שבת זו לכל שבתות השנה^{נב}.

כז. ראוי לעשות תנאי מערב שבת להפריש תרו"מ וחלה, שמא מחמת טרדותיו ישכח להפריש מדברים שנצרך לו לשבת ויו"ט, ואומר נוסח ההפרשה קודם השבת, ושוב אומרו בלחישת בשבת או ביו"ט, ומועיל התנאי כיון שאת הסעודות של שבת לא מכר לעכו"ם. [חסה של נכרי אם נעקר ע"י ישראל, יש לעשר בלא ברכה].

כח. לא הפריש תרו"מ או חלה ונזכר בבין השמשות יכול להפריש^{נב}.

כט. בשנה רביעית ובשנת השמיטה הוא שנת ביעור מעשרות, וצריך לבער הכל מערב שבת, וכן להפריש תרומות ומעשרות מפירות מבל וספק מבל שברשותו, אף שאין רוצה לאכלם בשבת, ולבער תרו"מ והחלה ולחלל המעשר שני ולבערו.

ל. כל הדברים שאסור לעשות בשבת, ונצרכים ליל פסח, יעשהו בערב שבת, כגון פתיחת חבילות המצות [אם שכח לפתוח יש להקל לפתוח דרך השחתה באופן שלא יהא ראוי לכלי]. פתיחת בקבוקים ושקיות כגון של כלים חד פעמיים, [אם שכח לפתוח עדיף לפתוח ע"י שינוי]. בדיקת התולעים בחסה, וכן הנוהגים להכין מים מסוננים לפסח יכינו בערב שבת^{נב}.

נא. כמבואר במשנ"ב (סו"ס תקא) דכיון שפתילה שדלקה כבר יותר נוחה להדלקה וגם האור שבה יותר מבהיק, ממילא אית ביה איסור הכנה, אמנם ע"י ערוך השולחן שם (סט"ז).

נב. כמבואר ברמ"א (סי' שסח ס"ה) והוא מועיל אף שבע"פ אין אוכלין מצה, דמ"מ חזי לקטנים כמבואר האי טעמא באחרונים. ונחלקו האחרונים אם אפשר לערב בחמץ דיש הסוברים דאסור [דאף למבואר ברמ"א (סי' שצד ס"ב) דמצוה לאכול העירוב בשחרית, מכל מקום צריך שיהיה ראוי לכל היום] וכ"ה בשו"ת דובב מישרים (סי' קלח). ולהלכתא קי"ל בדעת הרמ"א דלא בעינן שיהא ראוי לכל היום, וכ"ה בחלקת יעקב (ח"א סי' ריא). אמנם בלא"ה אם רוצה שיהיה לו העירוב ליו"ט צריך שיהיה מצה, דלדעת הרמ"א (סי' תקיח ס"א) דברים שאין בהם צורך כלל אסור להוציא בלא עירובי חצירות. ובחמץ יעשהו ללחם משנה בליל שבת ובשבת יבצע עליו [ע"י סי' תקצו ס"ק מח לגבי עירוב תבשילין].

נג. משנ"ב (סי' רסא סק"ד).

נד. לכתחילה אין להוסיף יין אדום ביין לבן, דיש לחוש לסוברים שיש צביעה באוכלין [יעוין משנ"ב סי' שי"ח ס"ק ל"ט ושעה"צ שם וסי' שכ ס"ק נון] ולכן יש להכינו בע"ש, או שיכול לערב באופן שיתן היין הלבן באדום, שבוהו הוי צובע כלאחר יד.

לא. גם פעולות אשר אסור לעשותם בשבת ויכול לעשותם בליל יו"ט, יעשה בערב שבת כדי שלא יצטרך להמתין עד תחילת עריכת הסדר.

לב. כשמניח המרור במים כדי שלא יכמוש, יזהר שלא ישחה כ"ד שעות שלא יהא כבוש, ואם הניחו במים יאמר לעכו"ם להוציאו קודם שיעברו עליו כ"ד שעות, אך לא יוציאנו בעצמו דהוי הכנה^{נב}. והטוב ביותר להניח עליו החסה במקרה שלא יכמוש, ובקירור אינו נקרא כבוש^{נב}.

לג. אם חושש שעלי החסא יכמוש אין להשרותם במים בשבת^{נב}.

לד. יש שמפוררים בערב שבת את החרין וסוגרים בכלי עד ליל הסדר שלא יפוג מעמו, ויש שחוששים שיפוג מעמו ומפוררים אותו בליל הפסח בשינוי, כגון שאינו מרסק לצלחת אלא ע"ג המפה או השולחן, או שמחזיק את המגדרת הפוכה, ויש הסוברים שלכתחילה אין לנהוג כן^{נב}.

לה. יבין החרוסת בערב שבת כבכל שנה שמכינה מערב יו"ט משום דהוי דיכה שאסורה בתבלין, ויכול ליתן בה מעט יין מערב שבת, ואת עיקר היין יתן בליל הסדר^{נט}.

לו. לכתחילה יש להכין מי מלח קודם השבת משום איסור עיבוד, ואם לא הכין קודם שבת יתן ביו"ט בשינוי, שיכניס קודם המים בכלי ואחר כך יתן המלח^{נב}.

לז. יצלה את הזרוע והבשר שעליה בערב שבת^{סא}, וכן יצלה הביצה בערב שבת^{סב}.

נה. כ"ה בדע"ת (סי' תמד ס"א).

נו. יעוי' אג"מ (או"ח סי' קפה) ושבת הלוי (או"ח ח"א סי' קעו). ואין ראוי להניחו בתוך מטלית רטובה שיכול להיות מחמת כן בגדר כבוש. ואמנם בקלח אין חיסרון כמוש.

נז. ואף שמבואר (סי' שכא ס"א) דשרי להשקות את התלוש בשבת כדי שלא יכמוש, לא דמי להתם כיון שאינו לצורך השבת. ועיי' דע"ת (תמד ס"א). וכ"ה בפמ"ג (תעג א"א ס"ק ט"ו ומשב"ז ס"ב) דפליג על הא"ר דהתיר.

נח. עי' משנ"ב (סי' תקד ס"ק יט) ושע"צ שם (ס"ק לג) שחושש לדעת המג"א שאף ע"י שינוי אסור. אמנם מדבריו בסי' תעג (ס"ק ל) משמע שיותר לכתחילה, ויש שנהגו כן [כמבואר במעשה רב (אות קעב)].

נח. כמבואר בחיי אדם שאין איסור לישא ביו"ט. ויש מתירין להניח את כל היין בליל יו"ט ולא חששו כלל לאיסור צובע באוכלין, ומ"מ לכתחילה יש להחמיר ולחוש לדעת הסוברים שיש צביעה באוכלין.

ס. חיי אדם (סי' קל ס"ט), קיצור שו"ע (סי' קיח ס"ד), ועי' משנ"ב (סי' תעג ס"ק כא).

סא. במשנ"ב (תעג ס"ק לב) כתב הטעם דאין צולין בלילה כיון שאין אוכלין צלי בלילי פסחים. ובשע"צ (ס"ק לט) משמע דהוא דוקא בחו"ל שמשאירים את הזרוע לליל שני, אבל בא"י שאוכלים את הזרוע ביום מותר לצלות אותו בלילה. ועי' שע"ת שם (ס"ק י).

סב. ואף להשיטות דאין מקפידים שלא לאכול ביצה בליל פסח, דרך בשר צלי אסור, מכל מקום חיישינן להשיטות דאין מתירים לבשל דבר שאינו מפגי טעמו, ומשום כך צריך לעשותו מערב שבת כמבואר ברמ"א

לח. יש נוהגים להחליף בגדי יו"ט מערב שבת שלא יהא זילותא דשבת, וכן ראוי לנהוג.¹⁰

פרק ה ליל שבת

א. כשאוכל החמץ בחדר אחר או בפרוזדור וממשיך האכילה בבית, לכתחילה יהא הקידוש במקום הדלקת הנרות, וכשאי אפשר לו יכול לקדש גם במקום שלא הדליקו הנרות, והעיקר שיהא אור גם שם, וסגי בזה אם אחר שגומר אכילת החמץ, ממשיך הסעודה בכלי פסח במקום שדולקים הנרות.¹⁰

ב. אף מאכלים שאוכל במקום אחר נפטרו בברכת הפת, ואמנם כיון שאם משך ידו מאכילת פת, צריך לחזור ולברך במקום האחר על המאכלים, ויש לחוש דבכה"ג שיוצא חשיבא משיבת ידו מהפת, לכן יאכל בזית פת כשחוזר למקומו, וסגי לזה שבעה"ב בלבד יאכל, או שיאכל קודם אכילתו מאכלים שברכתם כמאכלים שאוכל בסעודה, וברכתו שברך עליהם פוטרת אף את המאכלים של תוך הסעודה, ואז אין צריך לחזור שוב לאכול פת. אמנם על אכילת בשר ודגים שהם ללפת את הפת, יש לסמוך שא"צ לחזור ולברך אף בלא אכילת פת שוב, ובלא ברכה קודם הסעודה.¹⁰

ג. באופן שעובר חדר לכתחילה צריך לחזור ולברך בהמ"ז במקום שאכל פת, ובפרט אם עובר מזהצצר לבית, [אם לא שרואה מקומו הראשון דבזה א"צ לחזור למקומו].¹⁰

ד. נחלקו הפוסקים אם מותר לאכול מצה בליל י"ד, די"א שהאיסור לאכול מצה בערב

(סי' תצה ס"א). אם לא בישל הביצה יבשלה בלילה ויאכלה בלילה או למחרתו [דגם בע"פ שחל בשבת מכינים הביצה שהיא זכר לחגיגה, אף שלא היו מקריבים חגיגה בשבת, משום דהוי זכר בעלמא, וגם שלא יראה שנחשב כקדשים, ושלא יטעו בו בשנים אחרות] ולא יקלפה דשורה רוח רעה כשעובר עליה לילה [כמבואר נדה (יז). ולהלכתא בגר"ז שמירת הגוף והנפש ס"ז].

סג. ועי' להלן בפרק ו' סעיף מ"ד.

סד. עי' במשנ"ב סוס"ר רעג (ס"ק לב) משמיה דהפמ"ג.

סה. יעוי' בשו"ע (סי' קעז ס"ב) מג"א (סק"ז) וביה"ל (שם) וחזו"א (סי' כז סק"ד). [ועי' בשו"ת מנח"י (ח"ו סי' מח) ושו"ת חשב האפוד (ח"ב סי' קלא)].

סו. אף דמבואר (בסי' קעז ובמשנ"ב שם) דבלא אכילת פת לא ישנה ממקומו, מ"מ לצורך מצוה מבואר שם דשרי, והכי נמי הוי כצורך מצוה. ועוד, דשם החשש הוא שמא ישהה וישכח לחזור למקומו, אבל הכא אין לחשוש שמא ישהה במקומו. ומטעם זה אין צריך לברך ברהמ"ז קודם שעובר למקום אחר. ואף שיש שנוהגים לברך ברהמ"ז אחר אכילת הפת קודם שעוברים להמשיך הסעודה במקום אחר, מכל מקום יש עדיף לאכול אף שאר הסעודה קודם ברהמ"ז, דבכה"ג נחשבת לסעודת שבת.

פסח הוא כבר מהלילה^{טו}, ולהלכה קיימ"ל דשרי^{טז}. וע"כ היה אפשר לקיים סעודת ליל שבת במצה. אולם נתפשט המנהג שלא לאכול מריח^{טז}.

ה. קטנים שאין מבינים בסיפור יצי"מ מותר להם לאכול מצה גם בשבת^{יז}. וכשמבינים בסיפור יצי"מ אף אם הם פחות מבן חינוך אסור [ולא פגי שיודעים לחזור על סיפור יצי"מ אלא רק כשמבינים הדברים]. וכן יש לנהוג ליתן לקטנים מצה כי בלחם יש חשש שיפזרו. ובלייל שבת בודאי אפשר להקל במצה גם בקטנים שמבינים בסיפור יצי"מ, וכן ראוי לנהוג.

ו. מותר לאכול קניידלך של קמח מצה כבכל שנה בע"פ, וכן דגים מבושלים או מטוגנים עם פירורי מצה^{יח}.

ז. נחלקו הפוסקים אם מותר לאכול בערב פסח מצה מטוגנת או מבושלת [כלומר שהכניסה למים רותחים ושהתה שם מעט], ולכתחילה יש להימנע^{יט}. אבל לקטנים או במוסדות לחולים וקנים יש להקל, וכן בליילה שרי^{יג}, ולא הוי בכלל מנהג שנהגו שלא לאכול מצה לי יום [ויש להקפיד שיהיה שלם לצורך לחם משנה].

ח. יש אומרים שהאוכלים מצה עשירה בשבת זו מברכים המוציא וברכת המזון אף

סז. כ"ה דעת מג"א תע"א סק"ו.

סח. כמבואר בסי' תע"א (משנ"ב שם ס"ק יב) דהאיסור הוא מעמוד השחר והוי רק חומרא בעלמא לאסור מליל, וכמבואר באג"מ (או"ח סי' קנה).

סט. והובא במשנ"ב (תע"א ס"ק יא). ויש שנוהגים שלא לאכול מצה שלשים יום קודם הפסח. ואף הנוהגים שלא לאכול מצות מכונה אלא רק יד, אין אוכלין מר"ח אף מצות מכונה. אין לאכול בערב פסח גם מצה שנילושה ונאפתה שלא לשם מצת מצוה וכמבואר להלן פ"ו ס"ז.

ע. כמבואר ברמ"א (סי' תע"א ס"ב).

עא. משנ"ב (סי' תע"א סק"כ) ואפשר דגם להגר"א המובא להלן שרי בזה, אך במהרי"ל נראה שגם זה אסור. עב. עפ"י דעת הגר"א [עי' משנ"ב (תמד סק"ח ושעה"צ שם (סק"א) וסי' תע"א (סק"כ)] ויתכן דמה שהמשנ"ב חשש להגר"א, אינו אלא אחר זמן איסור אכילת חמץ ולא קודם, דלדעת רבים אין איסור אכילת מצה קודם. ומדינא מותר.

עג. במצה מבושלת בפחות מכזית מברך מזונות, ואם יש לו תואר לחם גם בפחות מכזית מברך המוציא וברהמ"ז, כמבואר במשנ"ב (סי' תע"א סק"כ) ושעה"צ שם וסי' קס"ח.

במטוגן פחות מכזית המשנ"ב (סי' קסח ס"ק נו) ושעה"צ (ס"ק נב) נסתפק דאפשר שמברך המוציא, וכן דעת החזו"א כ"ו סק"ט שמברך המוציא.

בישול בכלי שני לא חשיב בישול. ועירוי מכלי ראשון הוא ספק.

בבזית^{טד}, ומי"מ כיוון שיש סוברים שצריך בה שיעור קביעות סעודה^{טו}, יש להחמיר כן ולאכול שיעור קביעות סעודה שהוא שיעור שרגיל לאכול כן^{טז}. אולם חוללים שקשה להם שיעור קביעות סעודה [להשימות שאין מצרפים דברים אחרים] יש להקל להם במצה עשירה שיטלו ידיים ויברכו ברכת המזון, ובפרט שלדעת הרבה שיטות יוצא יד"ח סעודת שבת בפת הבאה בכיסנין אף שלא בדרך המוציא וברכת המזון, וצ"ע

מ. מי שאין לו חמין ולא מצה עשירה, יש מקום להקל לו בלילה שיאכל מעט יותר מכביצה מצה, בכדי שלא לבטל מסעודת שבת

י. מי שאין לו אלא חלה אחת שלימה, יכול לצרף מצה ללחם משנה אף שאסור לאוכלה^{טז}. ויש שהחמירו בזה^{טז}.

יא. יעמוף את המצה שלא יבוא החמין ליגע בה^{טז}.

פרק ו

יום שב"ק (יד ניסן)

א. משכימין להתפלל, ולא יאריכו במי שברך ולא יוסיפו יותר משבעה קרואים⁹, ומי"מ יתפללו במתינות ולא במרוצה. המנהג בא"י להפטיר וערבה, ולהגרי"א ז"ל בפרשת השבוע. והנוהגים לומר שיר הכבוד יאמרוהו גם בשבת זו במתינות.

ב. בשעת הדחק שהזמן דחוק לסעודת שבת יכול לנהוג לאכול חמין עד סוף זמן אכילה לדעת הגרי"א ז"ל.

עד. הוא דעת מהר"ח או"ז (סי' עא) שיבולי לקט (סוסי' שדמ) והרדב"ז (ח"א סי' תכט) הו"ד בב"י (סי' תמד). וכתב הברכ"י שנכון שיאכל יותר מכביצה, דכשם ששבת קובעת למעשר כן הוא קביעות להמוציא וברהמ"ז. עה. שו"ת קול גדול (סי' עא) גינת ורדים (כלל ג' סי"א) ועוד. וכ"ה במאמר מרדכי (הובא בכה"ח תמד ס"ק יא).

עו. עי' אג"מ אר"ח (ח"א סי' קנה).

עז. עי' פמ"ג (תפ"ב משב"ז סק"א) לבו"מ (תליתאה יור"ד סי' מח אות ב) עין הבדולח (סי' סא). וכן נהג החזו"א כמבואר באגרת (ח"א קפה). ומשום מוקצה ליכא כיון שחזי לקטנים שאין מבינים בסיפור יצ"מ כמבואר ברמ"א (סי' תעא ס"ב) ופמ"ג (תמד א"א סק"א). אבל מצות שהכנים לסדר ומקפיד עליהם שלא ליתנם לקטנים, אם לא חשב מע"ש להניחם ללחם משנה הוו מוקצה [כמבואר פמ"ג שם ועקרי הד"ט (סי' יז אות לד)].

מרור לא חשיב מוקצה, דאף שיש נוהגין שלא לאכלו בערב פסח, מכל מקום אינו אלא מנהג.

עח. שו"ת פרי השדה (ח"ד סי' סח), כה"ח (רעד ס"ק יז) ועי' בצל החכמה (ח"ג סי' קי).

עט. ואף דבעינן שיהא אוחו שתיהן בידו ובוצע [כמבואר סי' רעד] לא איכפת לן בהא שיש חציצה ביניהם, ואם נגע ינקחו היטב.

פ. עי' משנ"ב (תמד סק"ד). יוצר יש שאומרים ויש שאין אומרים.

ג. מי שקם מאוחר לפני זמן המותר באכילת חמץ אם יש לו שהות לומר ברכות התורה, ענט"י, אשר יצר, אלקי נשמה, ברוך שאמר, אשרי, נשמת, ישתבח, ברכות ק"ש, ושמו"ע דשחרית, יעשה כן ויאכל פת לפני קריאת התורה ומוסף.

ד. ואם לא יספיק להתפלל גם באופן זה ולאכול סעודת שבת בפת קודם זמן האיסור, אין לו לאכול לפני התפילה.⁹⁸

ה. אם סיים התפילה אחר זמן אכילת חמץ אין לו לאכול מצה [כיון שהי' בפשיעה]. אף שלא יאכל סעודת שבת בפת⁹⁹, אלא יקדש וישתה שתי כוסות שיהא הקידוש במקום סעודה, ויאכל בשר וכו'.

ו. ברית מילה שחל בשבת, הוא כדין ברית בע"פ בכל שנה, שמליץ קודם ביעור החמץ.⁹⁹

ז. אין לאכול בערב פסח גם מצה שנילושה ונאפתה שלא לשם מצת מצוה.⁹⁹

ח. קטנים שאין מבינים בסיפור יצי"מ מותר להם לאכול מצה.⁹⁹ וכשמבינים אף בפחות מבן חינוך אסור [ולא כפי שיודעים לחזור על סיפור יצי"מ אלא כשמבינים הדברים]. וכן יש לנהוג ליתן לקטנים מצה כי בלחם יש חשש שיפזרו.

ט. מותר לאכול קניידלך של קמח מצה כבכל שנה בערב פסח, וכן דגים מבושלים או מטוגנים עם פירורי מצה.⁹⁹

י. נחלקו הפוסקים אם מותר לאכול בערב פסח מצה מטוגנת או מבושלת [כלומר שהכניסה למים רותחים ושהתה שם מעט], ולכתחילה יש להימנע.⁹⁹ אבל לקטנים או

פא. ואף שאיסור אכילה קודם התפלה הוא מדרבנן וסעודה בפת הוא דאורייתא, מכל מקום איסור חמור הוא של 'לא תאכלו' וכו', וגם לא ברירא שסעודה בפת הוא דאורייתא. [שו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' קעא)].

פב. כ"כ בכתבי אש (ח"ג סי' טז) ועי' בצל החכמה (ח"ג סי' קיא). וה"ה במי שאין לו חמץ שאין לו לאכול מצה כיון שפשע שלא הכין.

פג. כמבואר בספר זכר דוד (ח"א דף פ"ט) שענין המילה להסיר הערלה כמו"כ ביעור חמץ [ושם הובא דעה שיש למול אחר ביעור חמץ, ולא נהגו כן].

פד. עי' מכתבים ומאמרים (ח"ג סי' קצה).

פה. כמבואר ברמ"א (סי' תעא ס"ב).

פו. משנ"ב (סי' תע"א סק"כ). ואפשר דגם להגר"א המובא להלן שרי בזה, אך במהרי"ל נראה שגם זה אסור.

פז. עפי' דעת הגר"א (עי' משנ"ב (תמד סק"ח) ושעה"צ שם וסי' תעא (סק"כ)) ויתכן דמה שחשש המשנ"ב לדעת הגר"א אינו אלא אחר זמן איסור אכילת חמץ ולא קודם, דלדעת רבים אין איסור אכילת מצה קודם. ומדינא מותר.

מוסדות לחולים וזקנים יש להקל, ולא הוי בכלל מנהג שנהגו שלא לאכול מצה לי יום [ויש להקפיד שיהיה שלם לצורך לחם משנה]¹⁹.

יא. מדינא מותר לאכול מצה עשירה [היינו שנילושה בין או שמן או דבש או בניצים או בשאר מי פירות בלי מים כלל] גם ביום²⁰, ויש ראשונים שכתבו שיש לנהוג כן²¹, אולם יש שאסרו²². ובגוונא דהכרח הוא יש להקל כיון שאי"ז חמין מדינא, ויחד להם כלים נפרדים²³.

יב. מצה עשירה, אם אין בדעתו לאוכלה באופן של קביעות סעודה אינה מצטרפת ללחם משנה.

יג. עוגה מקמח מצה י"א שאין לאוכלה בערב פסח²⁴, וי"א דמותר²⁵.

יד. נכון לחלק סעודת שחרית לשנים ע"י שמפסיקין באמצע הסעודה ומברכים ברהמ"ז, כדי לצאת ידי דעת הסוברים שצריך לאכול סעודה שלישית בפת²⁶.

פה. במצה מבושלת אם בישל חתיכות בגודל כזית אין משתנית ברכתם ומברך עליהם המוציא וברהמ"ז, ואם בישל חתיכות קטנות מכזית מברך מזונות ומעין שלש (עי' סי' קסח ס"י).

במטוגן פחות מכזית הסתפק המשנ"ב (שם ס"ק נו) ושעה"צ (ס"ק נב) דאפשר שמברך המוציא, וכן דעת החזו"א (כו סק"ט) שמברך המוציא.

פז. כמובא בדברי התוס' והרא"ש (ר"פ ערבי פסחים) שכן נהג ר"ת בסעודה שלישית של ער"פ שחל בשבת, וכ"ה בשו"ע (תמד ס"א ותעא ס"ב), ומועילים בזה שאין צריך לשייר חמץ למזון ב' סעודות, דגם להרמ"א שמחמיר [וחושש לדעת הראשונים שמי פירות מחמץ, או משום שמא יפול עליו מים] הוא רק באכילה ולא בשחייה.

צ. בדבריהם שכן היה ראוי לנהוג, אך כיון שאין סיפק ביד כל אדם לעשות מצה עשירה לג' סעודות לא הטריחו רבנן [כ"ה בב"י (סי' תמד)].

צא. דעת הגר"א (סי' תמד סק"ז) הובא בשעה"צ (סק"א) דלהר"מ גם מצה עשירה בכלל האיסור ביום י"ד, ונוטה דעתו לשיטה זו, וחזינן למעשה שנמנעו מכך, ואפשר משום שחששו שיניחו גם לאחר זמן איסור אכילה ויתערב במאכלי הפסח.

צב. לבני אשכנז הנוהגים איסור באכילת מצה עשירה בפסח, יש להחמיר שמצה עשירה אסורה בזמן איסור אכילת חמץ, כמבואר בחק יעקב (סי' תמד) ובגר"ז, מלבד דעת הנוב"י (סי' כא) שהיקל בזה עד חצות.

ויש להקפיד בזה כבחמץ לבערם לפני זמן שריפת חמץ, דקי"ל כהרמ"א.

צג. כ"ה בשבט הלוי (ח"ח סי' קיז) עפ"י הרמ"א (סי' תעא ס"ב).

צד. כמבואר במשנ"ב שם דהרמ"א שהחמיר במצה שנאפית כתקנה ואח"כ נתפוררה ונילושה בין ושמין הוא רק אם יש תוריתא דנהמא (עי' שעה"צ ס"ק טז), ובני"ד אפשר דאין תוריתא דנהמא, ובפרט שרובה הוא משמן ביצים וסוכר ומיעוט קמח.

צה. דאמנם בגמ' (פסחים יג.) איתא משיירין מזון ב' סעודות ולא ג' סעודות, מ"מ מבואר כן בראשונים [כמובא מהר"ם חלאווה שם והגמ"י (פ"ג מחו"מ אות א) משמיה דהרא"ש והובא בב"ח ומג"א (ריש סי' תמד)] וכ"ה בביאור הגר"א שם ובמשנ"ב (סק"ח).

טו. ויאכל לכל הפחות מעט יותר מכביצה של פת דפחות מהא הוי אכילת עראי^{טו}, ומי"מ טוב שיאכל גם לסעודה זו מין תבשיל.

טז. ואחר כחצי שעה^{טז} נוטלים שוב ידיים לסעודה שלישית, ועדיף שיצא לגמרי מהבית ללימוד וכדו' דאז לכו"ע הוי הפסק^{טז}, ויאכל בסעודה זו יותר מכביצה וכנ"ל, ומיני תבשילין.

יז. שכח לומר רצה בסעודה ראשונה של שחרית, אם בירך כבר המוציא על סעודה שניה, ברהמ"ז של סעודה שניה פוטרנו על סעודה ראשונה, ואם לא נטל ידיו עדיין, מברך שוב ברהמ"ז.

יח. יאכלו סמוך לשולחן שלא יפלו פירורים על הרצפה, וכן יאכל במקום שאין רוח המנשבת או מאורר, ויש שאוכלים באופן שמכניסים את החלה בנייר.

יט. מן הראוי לנהוג שיאכל החמץ בתחילה, ואח"כ ינקה הפירורים מהשולחן ויחליף המפה, וימשיך הסעודה במאכלים הכשרים לפסח ובכלים של פסח. ויכול להמשיך האכילה גם אחר זמן שריפת חמץ. ובדברים שמלפתים בהם את הפת אין צריך לברך עליהם אף שאינו יכול כבר לאכול פת^{טז}.

כ. רבים נוהגים שבבוקר אוכלים מאכלים קרים, ואחר חצות אוכלים סעודה שלישית בתבשילים חמים שנתבשלו בכלים של פסח^ק.

ויהא שאין מקפידים בזה וסומכין לאכול אחר חצות בשר ודגים, [או עכ"פ רק הבעה"ב מחלק הסעודה לשנים], ובקטנים אפשר יותר להקל בזה. אמנם יחסרו להם מחמת כן הברכות של סעודה שלישית להשלים מאה ברכות.

צו. כ"ד המג"א המובא במשנ"ב (סי' רצא סק"ב) וכתב שם המשנ"ב שלכתחילה יש להחמיר כשיטה זו ולא סגי כזית. ואף שלכתחילה יש לאכול שיעור כדי שביעה בכל סעודה [ולא נצרכא שביעה מפת] כמבואר משנ"ב שם (ס"ק יז) הכא דהוא לצורך מקילים.

צז. כ"ה בחזו"א באגרת (ח"א קפה).

צח. דלהמ"א (סי' רצא סק"ל) מהמהרי"ל, ומשנ"ב שם (ס"ק יד) אם נשאר במקומו הוי סעודה אחת. וכ"כ לנהוג החזו"א באגרת (שם).

צט. יש שאוכלים החמץ במקום אחד וממשיכים סעודתן במקום אחר, ונתבארו דינים אלו לעיל בסעודת ליל שבת.

ק. כמובא מנהג זה במשנ"ב (סי' תמד ס"ק יד) וכ"ה בחזו"א באגרות (ח"א קפא), ומסתבר שטעמם שחששו בכלים של פסח שמא יפול איזה מאכל חמץ עליהם, ומה דלא חששו לזאת גם בלילה שלא לבטל לגמרי עונג שבת.

כא. כשנכנס באמצע הסעודה למטבח של פסח, יבדוק עצמו ובגדיו היטב שהם נקיים מחמץ, וכן יזהרו שהילדים לא יטלו מאכלי חמץ ויכנסו לבית הבדוק.

כב. יש שאוכלים במקום אחר בפרוזדור, מרפסת, חצר, דשם קל יותר לנקות וכיו"ב, אבל יש להקפיד שיהא במקום שהוא כבוד שבת. וכשאוכל בחצר יש ליטול ידיו שם, ויזהר שלא יטול במקום עפר. וכן יזהר שלא להשליך גרעיני פירות וירקות במקום שיכול לצמוח^{קא}.

כג. מותר לאכול ביצים אף שמניחין ביצה על הקערה בליל הסדר^{קב}.

כד. מי שיש לו סתימות בשיניים יש לו להימנע מלאכול בשבת זו עשרים וארבע שעות קודם זמן איסור חמץ דברים חמין שהיד סולדת בו, [ועכ"פ שלא יאכל וישהה חמץ חם ושלא ישתה חם כשפיו פירווי חמץ].

כה. לא יאכל במקום שיש שם שטיח כי קשה לנקותו, ואם חושש שם לפירורים לא ינקה במנקה שטיחים משום עובדא דחול, ויש סוגי שטיחים דאיכא בהם אף איסור מלבן.

כו. אסור לשטוף הרצפה גם באופן שאין לחשוש לסחימה, כגון במקל גומי בלא מטלית משום איסור הדחה^{קג}. ואם יש חמץ דבוק במקום אחד והוא מטונף מאד מותר לנקותו במים.

כז. מותר למטאטא הפירורים ולהוציא עם המטאטא לחוץ או שיקבצם בכף אשפה^{קד}.

כח. ינער את המפה שאכלו עליה ויצניעה בין שאר כלי החמץ^{קה}.

כט. ימטאטא את הבית במקל גומי שאין נדבקים בו הפירורים^{קי}.

קא. כה"ח (סי' שלו אות לד).

קב. אמנם בספר בא"ח (ש"א פ' צו) הזכיר מנהג שאין אוכלין, ולא נהגו בזה.

קג. שו"ע (סי' שלו ס"ג).

קד. דהוי טלטול מן הצד לצורך ניקוי הבית שמותר, ובמקום עפר יש לזהר לא לטאטא דהוי אשוויי גומות כמבואר סי' של"ז. [ובחצר מרוצפת ראה מש"כ בשש"כ (פרק כ"ג הערה י)].

קה. בפירורים הפחותים מכזית שהם מוקצים במקום שאין מצויים בו בעלי חיים [כמבואר בשו"ע (סי' שח סכ"ז)] אם צריך את המקום בו הם נמצאים, מותר טלטול מן הצד לצורך מקומו, ויכול לגרור אותם מהשולחן ע"י סכין לצלחת, ויערה בחוץ או בביה"כ, או שיקח את המפה וינערה בחוץ או בביה"כ.

קו. אף שמן הדין פירורים שדבוקים בקרקע א"צ ביעור כיון שנדרסים, מ"מ מבואר בפוסקים ומשנ"ב שטוב לכבד הפירורים, דהלכה היא שפחות מכזית חייב ביעור כמבואר בפמ"ג וחזו"א, וגם צריך בדיקה אחריו כדהוכיח החיי אדם (כלל קטו ס"ו) מהא שהצריכו בדיקה בחורים וסדקים אף שאין שם כזית. ובאיבוד צורה מעט יש מחלוקת אם צריך ביעור דאין חשש שמא יאכלנו. ובמטונף קצת אין צריך ביעור. הדבוק בכלי

ל. ינער בגדיו שלבוש בהם, וינקח בידו [ולא במברשת]. וינקח הכיסים והמכפלת שבמכנסיו שלא ישארו בהם פירורים, ישטוף ידיו וינקח צפרניו, ינקח השיניים בקיסם שאינו מוציא דם, אבל אם הוא פס"ר שמוציא דם אסור^{קז}.

לא. ראוי להשתדל שישאר לו מעט חמץ כדי לאבדו, לקיים מצות תשביתו^{קח}.

לב. אם נשאר לו חמץ אחר האכילה יכול ליתנו לעכו"ם, וליכא איסור דנתינה כיון דהוי לצורך מצוה. ובעל נפש יאמר לעכו"ם שלא להוציא החמץ לרה"ר שלא יחשבו שהוא שלוחו^{קט}.

לג. כמו כן יכול ליתנו לבהמה או לכלב שמוזנותיהן עליו. וכן יכול להשליכו בביהכ"ם ושומפו במים^ק.

לד. אין שם נכרי או בהמה והוא במקום שיש בו עירוב, ישליך החמץ הנותר לאשפה שברה"ר [העירונית וכיו"ב]. או יניח ברה"ר והוי הפקר גמור, כיון שמניחו במקום שלא יהיה ראוי, וא"צ להפקיר בפיו^{קיא}.

בסדקים ויחד יש בו כזית מצטרפין [עי' המבואר בסי' תמד ס"א]. וכל הנ"ל הוא אף בפירורים, כמבואר בחיי אדם שם ובגרא"א וכ"כ בחזון איש (סי' קטז ס"ק יג) שאף פירורים צריכים ביעור ובדיקה. מלבד לדעת הגר"ז (סי' תמג סוס"ק יח) דס"ל שפירורים אין צריכים ביעור אלא רק בחתיכה הפחותה מכזית. קז. כמבואר במשנ"ב (סי' שכו סק"ט), אבל במברשת אף בלא משחה ראוי להימנע, וכ"ש אם יש בה מים שאסור משום סחיטה, וגם כשהמברשת של ניילון שאינו בולע חששו לסחיטה בשערות, וי"א דאיסורא משום עובדא דחול, ולדבריהם במיוחדת לשבת מותר [וכ"ה במנח"י (ח"ג סי' מט)]. ומי שחושש שישאר בשיניו, יכול לאכול החלה ע"י שמטבילה במים, ועי"ז לא ידבק בשיניו כ"כ, ובפרט אלו שיש להם טבעות שיניים צריכים לחוש לזה, ולעשות כנ"ל.

קח. עי' ט"ז (ריש סי' תמד). ומצות תשביתו מקיים רק באופן איבוד מן העולם וכדלקמן בהשלכה לבה"כ.

קט. שו"ע (סי' תמד ס"ד), ומשנ"ב (ס"ק יז).

קי. כ"ה במשנ"ב (סי' תמד ס"ק כא), ויתכן שמקיים בזה מצות תשביתו דחשיבא כמבערו מן העולם, שמחמת מאיסותו נחשב שאינו ראוי כמבואר במשנ"ב (סי' תמה סק"ה) והוא דעת המג"א שם (סק"ב) והגר"ז (ס"ה). והחזו"א (סי' קיח סק"ג) פליג ע"ז וס"ל שכיון שלא נאבד מן העולם לא חשיבא מבעור מן העולם [אבל דבריו הם רק אחר זמן הביעור]. ולהמשנ"ב (סי' תמו סק"ו) ושעה"צ (סק"ז) דשרי לפורר חמץ בשבת ויו"ט ואין בזה איסור טוחן, יכול לקיים ביעור מן העולם לכו"ע ע"י שיפוררו וישליכו לביהכ"ס. ואמנם כיון שאח"כ הוא יוצא מביתו וחצרו, הוי כמשליכו למקום הפקר ומועיל גם להחזו"א. ולכן עדיף לזרוק לבה"כ ולא לשפוך עליו דבר הפוסלו מאכילת כלב כדי לקיים מצות תשביתו. [ראה ספר בדיקת חמץ וביעורו פ"ז הערה ב'].

קיא. אבל לא יניח באשפה שבבנינו שלא הוי מטונף ונמאס לגמרי מאכילת אדם ואינו כמבוער, ואף שהפקירו מ"מ מדרבנן חייב בביעור כיון דהוא ברשותו [עי' אג"מ (או"ח ח"ג סי' נז)]. וגם אם הפקיר חלקו, אי"ז ראוי שישתמש בו.

אם יש שם ירקות וכדו' יעטפם שלא יהיה במקום שיכול לצמוח. וכן ירקות של שביעית שא"א להדיחם מפירורי החמץ שעליהם וכיו"ב [ופעמים איכא איסור בורר], יעטפם משום קדושת שביעית.

לה. אם יש חישש שנדבק חמץ בכלי הסעודה, אם אפשר בקינוח באצבעו אסור להדיח ע"י עכו"ם, ואם אינם מתנקים בכך ידיחנו ע"י עכו"ם. ואם אין עכו"ם ידיחנו מעט בכדי שיעבור החמץ. ואח"כ יניחו במקום המושכר לעכו"ם ק"ב.

לו. כלים חד פעמים או מפה חד פעמית סגי להשליך לאשפה, ואף שכשמשליך לאשפה לא מקיים מצות ביעור, כאן אפשר שמקיים המצוה כיון שהוא רק מעט הדבוק בכלי ונמאם מיד.

לז. מותר למלמל כלי חמץ גם אחר זמן איסורו, ולהניחו במקום המושכר לעכו"ם ק"ב.

לח. מי שנשאר לו הרבה חמץ ושכח למוכרו בערב שבת ואינו רוצה להפסידו, אינו יכול למוכרו אותו בשבת ק"ב, אלא נותנו במתנה לנכרי בקנין המועיל הגבוהה או משיכה ק"ב.

לט. יבטל החמץ קודם שעה ששית ק"ב. ואומר הנוסח 'כל חמירא' שאומר בכל שנה בשעת ביעור חמץ ק"ב.

מ. חמץ אחר זמן איסורו הוא מוקצה ואין למלמלו, [והוא מוקצה מזמן איסור אכילת חמץ, ובמקום שמצוי נכרים או מקום שיש שם בע"ח הוא מוקצה מזמן שריפת חמץ]. וע"כ אם לא הספיק להוציא החמץ והגיע זמן האיסור, יש לפסלו מאכילת כלב ע"י שישפוך עליו אמה או סבון נוזלי שאינו מוקצה.

קיב. שו"ע (סי' תמד ס"ג וס"ד) ומשנ"ב שם. ולא הוי מוקצה כיון דהוי פחות מכזית ובטל לכלי, [במור"ק כתב דרך בכזית התירו, ולא קי"ל הכין].

ואם יש שם שומן אין להדיח במים חמין משום נולד, ויש מקילין לנקות את הכלים ע"י הערמה שישתה אח"ז בכלים, ומ"מ אם בנקל ישיג גוי עדיפא.

קיג. דאינו אלא כלי שמלאכתו לאיסור דשרי לצורך גופו. כלי חמץ שהצניעו במקום שהשכיר לעכו"ם, אם הם מכלים שאפשר להשתמש בהם ארעי יתכן דאינו מוקצה.

קיד. במשנ"ב (סי' תמד סק"כ) הביא מחלוקת האחרונים אם להתיר איסור מקח משום צורך מצוה, ולדינא נראה שלא התירו.

קטז. ואף שגם מתנה אסורה בשבת, מכל מקום לצורך מצוה מקילים כמבואר במשנ"ב שם (סי' טז).

קטז. כמבואר בשו"ע (תמד ס"ו) וברמ"א (ס"ב) שאחר שעה שישית נאסר בהנאה, וא"א לבטל כמבואר בגמ' פסחים (ו:) ובשו"ע (תלד ס"ב). ואף לדעות שביטול הוא משום הפקר, או לאלו האומרים 'להוי הפקר', מותר אף בשבת כיון שהוא לצורך, ועוד דהפר"ח (תלד סק"ב) ס"ל שכיון שא"א לאחר לזכות בזה משום איסור חמץ לא דמי למו"מ.

קיו. מי שלא התפלל התפילה רבש"ע וכו' מאתמול, יכול לאומרה היום ואין בזה משום איסור בקשה בשבת, כיון דהוי בקשה קבועה קודם ביעור חמץ.

מא. וכן יכול לומר לעכו"ם לטלטל החמין לבה"כ או למקום הפקר בכרמלית, דהוי שבות דשבות במקום מצוה ק"ח, אבל לרה"ר אסור לומר לו להוציא.

מב. אבל אחר שהגיע זמן שריפה, דבזה החיוב לבער מן העולם ע"י שריפה, אם אין לו אפשרות לבער את החמין באחת מדרכים הנ"ל, יכפה עליו כלי ובמוצאי יו"ט יבערנו.

מג. מי שלא הכשיר שינים תותבות או פלטות וגשרים בערב שבת, יש לסמוך להקל להכשירם בשבת, כיון שאינו אלא חומרא ק"ט. מותר לנקות השינים במים אחר שהכשירם בשבת קכ. וכן יש לנהוג לנקות השינים תותבות וכיו"ב במים חמין אחר גמר אכילת החמין בשבת.

מד. יש נוהגים להחליף עתה לבגדי יו"ט, דבזה ליכא זילותא דשבת, כיון שמוכח שעושה כן כדי שלא יהי עם בגד שנשתמש בו בחמין.

מה. כבכל שבת שצריך האדם להיות בשלות הנפש ובשמחה, אף בשבת זו צריך להיזהר בכך, וכ"ש שלא יכעס שמא מכניסין חמין וכיו"ב, כי הכעס הוא גופיה נמי חמין. וכן אין למעט בכבודה של שבת, לכן אין להשתמש לקידוש בכוס חד פעמי מנייר או מפלסטיק, דאף אם יוצאין בזה י"ח מ"מ אינו לכבודה של שבת קכא. וכמו"כ יאכל את החלה ליד השולחן ולא בידיו.

מו. תפילת מנחה יתפללו מוקדם כי עדיף לאכול סעודה שלישית קודם שעה עשירית.

מז. גם אלו שחילקו סעודת שחרית לבי סעודות, יאכלו סעודה שלישית לחוש לשיטות שצריכים לאכול אותה אחר חצות קכב.

קיא. משנ"ב (סי' תמד ס"ק כא). והא דברה"ר אסור משום דלא התירו אמירה לעכו"ם במקום מצוה, ועוד דלא ברירא שמקיים בזה מ"ע דתשביתו. וי"א דאם אין שם עכו"ם יכול לומר לקטן להוציאו. ובמקום שאין מטלטל בו רק בדרך חומרא, יכול לומר לעכו"ם או לקטן להוציאו.

קיב. וגם מפני דלא הוי מתקן כיון שנצרך לזה רק כשיגיע זמן האיסור [ועי' מנח"ש (ח"ב סי' ס' אות ל)].

קכ. שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' לז).

קכא. ואף בעלמא נמי כלים חד פעמיים לא הוו לכבודה של שבת, רק שבשבת זו הוי שעת הדחק, אבל לא בגביע הקידוש, כמו"כ הכלי שנוטלים בו הידים לא יהא חד פעמי.

קכב. שו"ע (סי' תמד ס"א ורצא ס"ב) שזמנה כן. ואף אותם המקפידים בעלמא להתפלל מנחה קטנה, בע"פ דהתמיד קודם לפסח ראוי להתפלל מנחה קודם [כ"ה בלוח א"י משמיה דהגר"ח ברלין זצ"ל. וי"א דטעמא דמקדימין בכל ערב פסח, הוא מחשש שמא ישכח להתפלל [עי' שע"ת (תנח ס"א)] אבל בגוונא דאין חשש שמא ישכח לא יתפלל מנחה גדולה.

מח. אין אומרים צדקתך, ולא ברכי נפשי^{קכג}.

מט. רבים הנוהגים בשבת הגדול לומר ההגדה מיעבדים היינו עד ילכפר על כל עונותינו יאמרוהו גם בשבת זו^{קכד}, ונכון לאומרו קודם השקיעה.

נ. אומרים סדר הקרבת קרבן פסח, והחולכים לכותל המערבי הולכים אחרי סעודה שלישית.

נא. הנוהגים לומר בערב פסח את אגרת הקודש של רבי שמעון מאוסטרופלי זצ"ל על מאמר דצ"ך עד"ש באח"ב הנדפס בהגדות יאמרוהו בשבת.

נב. לכתחילה יאכל בשר ודגים^{קכה}. וכשאינו לו יאכל פירות^{קכו}.

נג. קטניות אסור לאכול, דאיסורו מזמן אכילת חמין^{קכז}.

נד. מותר לאכול קודם שעה עשירית קניידלך ממצה כתושה מבושלת, וכן חרמזלאך ממצה כתושה ממוגנת^{קכח}.

נה. לא ישתה יין ואף לא מיין ענבים אחר שעה עשירית ובפחות מרוב כוס שרי^{קכט}.

קכג. כ"ה בד"מ ובגר"ז (ס"ב).

קכד. רמ"א סי' תל ומשנ"ב שם (סק"ב).

קכה. כמבואר בשו"ע (סי' רצא ס"ה).

קכו. כמבואר שם דיש דיעות דיוצאין בזה. ומבואר ברמ"א (סי' תמד ס"א וסי' רצא ס"ה) דבשבת זו יאכל בשר ודגים ופירות. [ובהא דבסי' תמד הקדים הרמ"א פירות לבשר ודגים, כתב החק יעקב שהוא משום שכדי שיאכל מצה לחיאבון, טוב יותר שיאכל פירות ולא בשר ודגים. ועוד, כיון שבשר ודגים בדרך כלל באים ללפת את הפת חיישינן שמא יבא לאכול עמהם מצה. אמנם להלכתא קי"ל כהמג"א (סק"ב) שיותר טוב שיאכל בשר ודגים לכתחילה וכ"ה בגר"ז ומשנ"ב שם (סק"ח).

קכז. ח"ס סי' תמ"ד סק"א כתב דשיעור פירות ומיני תרגימא הוא בכזית, וכן נוטה בתהלה לדוד שבבשר ופירות לא נצרך שיעור כביצה.

אף נשים חייבות בסעודה שלישית כמבואר בשו"ע (סי' רצא ס"ו).

קכז. ע"י חק יעקב (סי' תצא).

קכח. למקילים לאכול שרויה, ומטוגן בשמן שרי גם למחמירים במצה שרויה. וגם יש הנוהגים שבע"פ לא החמירו על שרויה. על קניידליך וחרעמזליך מברכים במ"מ כמבואר משנ"ב (סי' קסח ס"ק נט ושעה"צ ס"ק נג).

קכט. שו"ע סי' (תצא ס"א) דמעט אסור אבל הרבה מותר, ובמשנ"ב שם (סק"ו) דבפחות מכוס או עכ"פ מרוב כוס מותר. אבל קודם שעה עשירית קי"ל דמותר ודלא כמהרי"ל שכתב שאסור מחצות. ועדיף לקיים סעודה שלישית ביין מאשר בפירות [כמבואר בתוספת שבת (סי' רצא סק"ח)].

נו. אחר שעה עשירית לכו"ע אין לאכול מצה מבושלת ומטונגת או קניידלך קלא.

נז. ילמד בסעודה, דבזה מקיים סעודה שלישית קלא.

נח. מזמרים וזמירות כבכל שבת אף שלא אוכל פת.

נט. אחר שעה עשירית ימעט באכילה אף של פירות, ואם לא אכל עדיין סעודה שלישית יאכל מעט בשר דגים או פירות קלב.

ס. אסור להכין משבת ליו"ט, ולכן לא יסדר בשבת את המצות או את הכלי פסח עד הלילה, ועיי' עכו"ם יש להקל דלא הוי כשבות שאסרו, כיון דלא הוי מלאכה קלב. וכן אסור בשבת להוציא מאכלים מהמקפא גם אם יופשרו בשבת, אם כוונתו בזה לצורך יום טוב קלב.

סא. וכן אין לערוך שולחן הסדר בשבת, קלז ועדיף לערוך שולחן הסדר וכסאות להפכה מערב שבת בחדר אחר, שלא יצטרך להשתחות בעריכת הסדר קלב.

סב. סידור הבית מצעצועים מפוזרים וכדו', אם הוא לצורך שבת שאינו תואם להשתמש בחדר באופן זה מותר. ולכן מותר להסיר כלי סעודה שלישית ולנקות את השולחן שיהי' החדר נקי ומסודר כיון שהוא לצורך שבת, אבל בזמן הקרוב לשקיעה אסור.

קא. סי' תעא במשנ"ב (סק"ג).

התחיל לאכול קודם שעה עשירית מבואר בשו"ע (סי' תעא ס"ג) שיכול להמשיך עד בין השמשות. ובמאמר שם מבואר שהוא לאו דוקא בדבר דשייכא ביה ברהמ"ז כמזה עשירה לנוהגים בהיתר, אלא אף בבשר ודגים וכיו"ב.

קא. כמבואר בזה"ק (ויקרא פ' אמור דף צה) דרשב"י עסק במעשה מרכבה, והובא במג"א (תמד סק"ב ובביאור הגר"א (סק"ז) [ואף דשם ס"ל בדעת הוזה"ק דבשבת זו אין חיוב סעודה שלישית, צ"ל לדבריו דהא דרשב"י קיימו בד"ת, הוא משום דלגבי' הוי ד"ת כאכילה ואכמ"ל], ועיי' חת"ס בחי' (סי' תמד), מקו"ח, כה"ח (שם ס"ק יח).

קאב. עיי' שו"ע (סי' תעא ס"א) ובמשנ"ב (סק"ג ובסי' תמד סק"ח) וברמ"א (סי' תקנט ס"א) ובמשנ"ב שם.

קאג. עיי' פמ"ג (רס"י תקג בא"א) ודע"ת (סי' תמד).

קאד. י"א שמותר להחליף קודם ערבית לבגדי יו"ט, אף כשניכר ההבדל בבגדים [ועיי' לעיל פ"ד סעיף ל"ח ופ"ו סעיף מ"ד].

קאה. פמ"ג (סי' תמד א"א סק"א) ומשנ"ב (סי' תרסז סק"ה).

קאז. הנהגות הגר"ח זוננפלד ז"ל וכ"ה בשו"ת מהרי"ו (סוס"י קצג), ובכל עניני הפסח צריך להכניס מעיו"ט כמבואר בשו"ע (רס"י תעב) שיהיה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי שיוכל לאכול מיד כשתחשך. וגם משום דדרך בני חורין שמוכן שולחנם זמן רב קודם האכילה [ערוה"ש (סי' תעב)].

סג. יש לו לילך לישון^{קלז}, אבל לא יאמר בפה שהולך לישון כדי שיוכל להיות ער בליל הסדר. ומותר לומר לקטנים שילכו לישון בשביל שיוכלו להיות נעורים בליל הסדר.

פרק ז

דיני ליל הסדר

- א. אין לקבל תוספת יום טוב קודם צאת הכוכבים^{קלז}. תפילת מעריב יתפללו אחר צאת הכוכבים ותוספת מעט, לא יקדימו מזמן זה ולא יאחרו.
- ב. אומרים ותודיענו בתפילת שמ"ע, שכח לומר ותודיענו והתחיל ותתן לנו הי אלקינו, י"א שאינו חוזר ואומר ותודיענו אף שלא סיים את הברכה^{קלט}.
- ג. שכח לומר ותודיענו אינו חוזר ומתפלל, אך אסור במלאכות המותרות ביו"ט עד שיקדש ויבדיל, או עד שיאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'^{קמ}.
- ד. נשים שאינן מתפללות מעריב, קודם שעושות מלאכה יאמרו 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'^{קמא}, ובין השמשות אסורות אף להכין לצורך יו"ט.
- ה. לא קידש הלבנה יכול לקדשה בליל שבת או בליל פסח, ויאמר עד סיום הברכה בא"י מחדש חדשים, ועדיף לקדש הלבנה קודם תפילת מעריב.
- ו. אם לא הדביק הנרות בפמוטים מערב שבת, יקח כל"י שנרות יכולים להיכנס שם בלא הדבקה ובלא שפשוף בכח, ויכול להוציא שעווה הדבוקה בהם, אך עדיף להוציאו כלאחר יד דאפשר דהוי מוקצה, וכן את הברזלים שבתחתית הזכוכית שהוא כל"י קיבול לנרות לכתחילה עדיף להוציא כלאחר יד, כיון שאינן ראויים לתשמיש.
- ז. פקק צף מותר להשחיל ביו"ט הפתילה לתוכה, דלא הוי השלמת כל"י כיון שעומד להניח בו הפתילה, שהפתילה נשרפת והצף נשאר, מלבד אם הנקב סתום גם במקצת שאז אסור לפתוח ולא להרחיב.

קלז. מטה משה (סי' תר).

קלח. עי' שש"כ (ח"ב פרק מז הערה קיא).

קלמ. עי' שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' כג אות ב).

קמ. שו"ע (סי' תצא ס"ב) ומשנ"ב שם (סק"ד) וביה"ל (סי' רצד ד"ה ואם טעה).

קמא. שו"ע (סי' רצט ס"י).

ח. לכתחילה אין להשתמש ביו"ט בפתילה חדשה שהודלקה לצורך שבת וכבתה בשבת קמב.

ט. סדר הקידוש הוא יקנה"ז [ברכת היין, קידוש, ברכת מאורי האש, הבדלה, ושהחיינו]. ואומרים הבדלה זו מיושב כמו הקידוש לנוהגים כן בקידוש קמג. ומסיים ההבדלה בברכת 'המבדיל בין קודש לקודש', ואם טעה ואמר 'המבדיל בין קודש לחול' חוזר ומבדיל.

י. כשמוזג הכוס לקידוש והבדלה, אינו צריך למלאות הכוס על כל גדותיו עד שיישפך היין ממנו, אף שנוהגים כן בכוס הבדלה בכל מוצי"ש.

יא. בהבדלה בברכת בורא מאורי האש מסתכלים בכפות ידיים וציפורנים כבכל מוצאי שבת.

יב. נשים הנוהגות בלילה זה לומר נוסח הקידוש עם הבעה"ב, יכולות לומר גם נוסח ההבדלה, וגם ברכת בורא מאורי האש, וגם אם אין אומרות ברכת מאורי האש עונות אמן על ברכה זו.

יג. כדי לקיים מצוה מן המובחר ולברך במוצאי שבת על אבוקה, יש לקרב שתי נרות [שהודלקו לכבוד יו"ט] באופן שתיגע השלהבת זה בזה, ועדיף להכין נר קלוע מערב שבת ולהדליקו לצורך ההבדלה, ויניחו דולק על השולחן לכבוד יו"ט.

יד. בחתימת ההגדה בברכת 'אשר גאלנו' אין לשנות משאר השנים ואומרים 'מן הזבחים ומן הפסחים', ויש שנהגו לשנות ולומר 'מן הפסחים ומן הזבחים'.

טו. יש מי שאומר לעשות מאכל אחד יותר ממה שרגיל בכל ליל פסח לשם סעודת מלוח מלכה.

קמב. משנ"ב (סוס"י תקא ס"ק לד) דפתילה שדלקה כבר יותר נוחה להדלקה וגם האור יותר מבהיק, ואם כן אית ביה איסור הכנה [אמנם ע"י ערוך השולחן שם (סט"ז)].

קמג. שו"ע (סי' תעג ס"א) ומשנ"ב (סק"ג).

בגדר איסור מלאכה בערב הפסח

שייכות יום שחיטת הפסח עם

שאר המועדות

יש להבין הטעם, בהא דמצינו לקרא דשחיטת הפסח ביום י"ד ניסן, בכלל פרשת המועדים בקרא ד'אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם, בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה' (ויקרא כג ד-ה), ומהי שייכות אותו הקרבן עם כלל המועדים שהוזכרו באותה פרשה, כי אף אם שחיטת הפסח תלויה עם קידוש אותו החודש, מכל מקום איזה שייכות יש לה עם המועדים, וכבר עמד בזה הספורנו בפירושו שם^א.

ואפשר ביאור הדבר, דהנה בקרא (דברים טז ח) 'ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלו קיך לא תעשה מלאכה'. וברש"י שם פירש לשון קרא דעצרת, שהוא מלשון עצור עצמך מן המלאכה. דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה, לשון 'נעצרה נא אותך' (שופטים יג טו).

ועדיין יש לדון אמאי שביעי של פסח איקרי 'עצרת' בלשון דקרא, אי משום שאין בו שום מצווה אחרת מלבד ציווי זה שלא לעשות בו מלאכה, הא בחג השבועות נמי אין בו מצווה מיוחדת לאותו

היום מלבד איסור מלאכה, ואף על פי כן לא איקרי עצרת בלשון קרא אלא בלשון חכמים, ואי משום שהוא כשמיני עצרת שנקרא כן, הא בקרא גבי שמיני עצרת 'שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו' (ויקרא כג לו). וברש"י שם 'עצרתי אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר אמר, בני, בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם', וטעם זה לכאורה אין שייך אלא בשמיני עצרת שהוא יום בפני עצמו שהתווסף על ימי החג מחמת קושי הפרידה, שלא כשביעי של פסח שהוא בכלל ימי חג הפסח, מלבד מה שעדיין צריך בו ביאור, מה ענין ושייכות כנופיא דמאכל ומשתה דווקא אצל שביעי של פסח. ובהכרח שטעם יש בו שנקרא כך כשמיני עצרת.

טעם אכילת המצה ביום הראשון

חלוק מבשאר ימים

ובביאור הדברים יש להקדים, דהנה משמעות האי קרא ד'ששת ימים תאכל מצות' (דברים טז ח) היא שעניין וחיוב אכילת המצות הוא רק בששת הימים שעד

^א ויתבאר עתה ענין זה על דרך הפשט. ואמנם יבואו להלן דברי הגר"א שכתב בב' מקומות דערב הפסח איקרי יום טוב, וממילא אף הוא בכלל המועדים.

שביעי של פסח², והוא דלא כהמבואר בשאר קראי, דחייב אכילת המצה הוא בכל שבעת הימים, כדכתיב (שמות יב טו) 'שבעת ימים מצות תאכלו', וכתיב (ויקרא כג ו) 'ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכלו'.

והנה במהרש"א (פסחים קטז. ח"א ד"ה מצה) הקשה, מדוע לדעת ראב"ע אין מצוות אכילת המצה אלא עד חצות, הא כיון שבאה האכילה כנגד מה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, היה ראוי שתהא מצוות האכילה אחר חצות שאז יצאו ממצרים. ותירץ, דאכילת מצה להאי מ"ד שזמנה עד חצות, אינה באה כזכר ליציאת מצרים¹, אלא מטעם דאכילת מצה בליל פסח כדמיון המנחה לגבי כהן שאינה נאכלת חמץ¹, כי אז נתקדשו כל ישראל להבדיל בין ישראל למצרים².

מעתה מצינו שני דינים בדין אכילת מצה שבעת ימים, וחלוק טעם אכילת

המצה בלילה ראשון מטעם אכילתה בשאר ימים, כי אף שאכילת המצה בשאר ימים באה כזכר לחיפזון שביציאת מצרים, מכל מקום טעם האכילה בלילה הראשון, הוא מפני שדרגת אכילתם של כלל ישראל באותו הלילה היא כאכילת כהנים. וחלוקים הם בזמנם מטעם זה, דכיון שדרגת ישראל שהתעלו ככהנים היא מחצות של יום י"ד, שהוא זמן שחיתת קרבן הפסח¹, למבואר במהרש"א שזהו טעם איסור אכילת החמץ, כבר מאותו הזמן נאסרה עליהם אכילת חמץ שבעה ימים, ונמצא אם כן שהושלמו אותם שבעת הימים של דין אכילת המצה בשביעי של פסח¹, שלא כטעם אכילת המצה מפני החיפזון שהיה ביציאתם ממצרים, שלטעם זה מניין הימים מתחיל רק בט"ו, והושלמו אם כן שבעת הימים אחר שביעי של פסח.

ובזה יבואר היטב דקדוק לשון המקראות, דקרא ד'ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלוֹקֶיךָ לא תעשה מלאכה' (דברים טז ח) איירי באכילת קרבן

ב. ואמנם דרשין מינה בגמרא פסחים (קכ.). דאכילת מצה חובה רק ביום הראשון ובשאר הימים אינה אלא רשות.

ג. אף שאיסור אכילת החמץ תלוי בו כמבואר בקרא (שמות יב לט) 'ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ' וזהו הביאור במתניתין (קטז:): מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים שנאמר 'ויאפו את הבצק' וגו'.

ד. שנאמר בה 'מצות תאכל במקום קדש' ו'לא תאפה חמץ' (ויקרא ו ט – י).

ה. והאריך שם לבאר סוד הדבר באכילת המצה בלילה זה, שמאחר שאין שלטון הרע באותו הלילה, נעשית אכילת ישראל כאכילת כהנים שמאכלם בלא חמץ.

ו. ואף הוא בכלל לישנא דפסח שהוא לשון דילוג שדילגו והתעלו לאותה המדרגה.

ז. ואפשר שזוהי כוונת רש"י במה שכתב (במדבר טו מא) ששמונה חוטאים שבציצית, הם כנגד שמונה ימים ששהו ישראל, משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים, ומשום שיום י"ד של ערב הפסח מצטרף אף הוא לשבעת ימי החג מטעם המוזכר.

הפסח^י, ומשום כן נאמר בו דין אכילה של 'ששת ימים', כיון שדין אכילתו הוא מערב הפסח עד שביעי של פסח^ט, ודין האכילה של היום השביעי אינו אלא משום שהוא עצרת, להוסיף בו עוד יום נוסף לדין אכילת כהנים שבשבעת הימים שלפניו.

נמצאת אכילת המצה של יום השביעי משני דינים, מדין 'עצרת' לשבעת הימים שאכילתם מפני דרגת כהנים^י, ומדין אכילת מצה על שם החיפזון שהיה ביציאת מצרים, שמטעם זה דינה וטעם אכילתה הוא כשאר שבעת ימי הפסח. ומטעם זה נעשה ערב הפסח טעם וסיבה להא ששביעי של פסח נקרא יום טוב, כי מאחר שבערב פסח התעלו ישראל לדרגת כהנים, נעשה שביעי של פסח יום טוב של 'עצרת', ואיסור המלאכה שבו נגזר מאותו הטעם.

ובזה יבוארו דברי התורת כהנים שהקשה, מדוע איסור מלאכה של חג הסוכות נאמר גם ביום הראשון שנאמר בו (ויקרא כג לה) 'ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו' וגם בשמיני עצרת שנאמר בו (שם לו) 'שבעת ימים תקריבו אשה לה'

ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו, ופירש שהפסוק של שמיני עצרת בא לרבות איסור אף בדבר האבד^{יא}.

ויש להבין, מדוע הוקשה לתורת כהנים רק אקרא דסוכות ולא אקרא דפסח, הא בפסח נמי נאמר איסור מלאכה ביום הראשון בקרא (שם ז) 'ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו', ואף על פי כן נאמר איסור מלאכה נוסף אף על היום השביעי, דכתיב (שם ח) 'והקרבתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו'.

ולמתבאר ניחא, כי לגבי פסח באמת חלוקים הם הימים, וטעם המועד שבהם אינו שווה ביום הראשון וביום השביעי, כי היום הראשון של פסח הוא יום טוב מחמת יציאת מצרים, אך היום השביעי הוא יום טוב מחמת מה שבאו ישראל לדרגת ממלכת כהנים, והוא 'עצרת' לשבעת הימים שהתעלו בהם מערכו של פסח.

ה. וכדכתיב בפסוק שקודם לכן (שם ז) 'ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלקיך בו' וגו'.

ט. ואף שלגבי מדרגת הכהנים חשבינן ליה כשבעה ימים ומשום דמקצת היום ככולו, מכל מקום לגבי אכילת מצה חשבינן חיוב האכילה רק בששה ימים.

י. והוא כשמיני עצרת שאחר שישבו ישראל שבעה ימים בצילא דמהימנותא, נתבקשו להוסיף עליו עוד יום נוסף מקושי הפרידה, כך שביעי של פסח נקרא עצרת, מחמת שהוא מתווסף על אותם שבעת הימים, שהתעלו בהם ישראל לדרגת כהנים כמבואר במהרש"א.

יא. והו"ד ברש"י שם.

יסוד וטעם איסור מלאכה בערב פסח אחר חצות לדיעת הירושלמי

במתניתין (פסחים נ.) 'מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין', והיינו שעד חצות הוא תלוי במנהג אך מחצות ואילך הוא אסור¹. ובגמרא (שם נ:) מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי, דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, אינו רואה סימן ברכה לעולם². ומתצינן, דהתם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא, ובערב פסח הוא אסור כבר מחצות. אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה, הכא שמותי נמי משמתינן ליה³.

נמצא דמעיקר דינא אסורה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, ואיפליגו בה הראשונים⁴, אם הוא ממנחה גדולה⁵, או שהוא ממנחה קטנה⁶, ולעיקר נקטינן להלכה שהוא ממנחה

קטנה⁷, אף דמי שיש בידו ראוי לו שיחמיר מזמן מנחה גדולה. ובטעם הדבר שנאסרה המלאכה הובא באחרונים, שהוא משום כבוד שבת ויו"ט כדי שיהא פנוי להכין צרכי היום⁸.

ובטעם איסור עשיית מלאכה בערבי פסחים אחר חצות, ומה שנשתנה דינה משאר ימים טובים כמבואר בגמרא, התבאר בירושלמי פסחים (פ"ד ה"א) מה תלמוד לומר (דברים טז ו) 'שם תזבח את הפסח בערב' אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב אבל אסרו מלעשות מלאכה כהא דתני להן כל איניש דיהוי עלויה אעין וביכורין, האומר הרי עלי עצים למזבח וגזירות למערכה, אסור בהספד ובתענית ומלעשות מלאכה בו ביום. אמר רב יונה אילין תמידין קרבנותיהן של כל ישראל אינון, אם יהוו כל ישראל עולין לירושלים, לית כתיב אלא 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך', אם יהיו כל ישראל יושבים ובטלים והכתיב 'ואספת דגנך' מי אוסף להם את הדגן, אלא שהתקינו הנביאים הראשונים עשרים וארבע

יב. כמדוקדק מלשון מתניתין וכמבואר ברש"י שם (נ: ד"ה מא') בביאור קושיית הגמרא.

יג. מאותה מלאכה שאף אם ירויה במקום זה יפסיד במקום אחר [כמובא בשו"ע (סי' רנא ס"א) ובמשנ"ב (שם סק"ב)]

יד. והיינו שאינו רק בתורת מעלה שאינו רואה סימן ברכה אם עושה אלא איסור דרבנן יש בו דמשמתינן ליה אם עובר.

טו. הו"ד בשו"ע (סי' רנא ס"א)

טז. שהיא בשעה שישית ומחצה בשעות זמניות.

יז. והיינו בשעה תשיעית ומחצה שהוא שעתיים ומחצה זמניות קודם השקיעה.

יח. וכמבואר במשנ"ב שם (סק"ג) דהסומך על המקלין לא הפסיד [וכן סתם בסי' רנו סק"א].

יט. יעויין ביה"ל (שם ד"ה ויש) וערוך השלחן (שם ס"ד).

להדיא אי אף בזמן הזה הוי איסורא דאורייתא, או דעתה אינו אלא מדרבנן.

ובראשונים שם ביארו טעם האיסור בזמן הזה אף שאין מקריבים בו קרבן³, שהוא מכללא דגמרא (ביצה ה.) דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו^{3א}, ולפי דבריהם איסור המלאכה בערב פסח אף בזמן הזה הוא מדאורייתא^{3ב}. אמנם יש שכתבו שאין האיסור עתה אלא מדרבנן^{3ג}, שלא כפי הנראה מסתימת דברי התוספות (שם) שכתבו, שכיון שנאסר בזמן הקרבת הפסח נאסר לעולם, ומשמעות דבריהם שגדר האיסור עתה הוא כאותו איסור שהיה בזמן המקדש, ואם כן אף עתה הוא אסור מדאורייתא.

משמרות'. והיינו דילפינן מקרא לאיסור מלאכה בזמן הקרבת קרבן, הן בקרבן ציבור והן בקרבן יחיד.

אם איסור עשיית המלאכה הוא מדאורייתא או מדרבנן

והנה מפשטות לשון הירושלמי שכתב 'אבל אסרו מלעשות מלאכה', נראה שהוא איסור דאורייתא. ואמנם בלשון התוספות בפסחים (נ. ד"ה מקום) שהביאו דבריו, כתבו בסוף דבריהם 'ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר אז אסור לעולם', ולא נתבאר בדבריהם טעם הדבר לאיסור לעולם, אף בזמן הזה דליכא קרבן פסח, כמו שלא נתבאר בדבריהם

ב. כ"ה ברמב"ן במלחמות, בראב"ד בהשגות על המלחמות, ברבינו דוד, בר"ן ובחידושי הר"ן, בריטב"א ובמאירי.

כא. כמו שמצינו שם בגמרא לגבי מצוות ההגבלה שהיתה במתן תורה, שנאסרו ישראל מקרא ד'אל תגשו אל אשה' (שמות יט טו) ואם לא שהיה ציווי מפורש אחר כן בקרא ד'שובו לכם לאהליכם' (דברים ה כז), היה איסורא ד'אל תקרבו אל אשה' קיים.

כב. כן הוא בפמ"ג (סי' תסח א"א סק"ח) וכן נראה בדברי המהרש"א שם יעויין היטב.

כג. כן מבואר בדברי הצ"ח שם (ע"ד התוס' ד"ה בא"ד ונראה) שהקשה, דהיה מקום לדון בדמיון האופנים למבואר בגמרא ביצה, דהתם היה איסור מפורש ד'אל תגשו אל אשה', דמשום כך הוצרכו אחר כן לקרא להדיא דשובו לכם לאהליכם בכדי להתירו, אך הכא באיסור מלאכה בערב הפסח בזמן הזה, אף בזמן הקרבה לא אמר לא נאמר כלל איסורא להדיא על האי שעתא, וכל איסורא לא אתי אלא על זמן הקרבת הקרבן שהוא אסור במלאכה, ואם כן לכאורה אינו שייך להאי כללא דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, והיה מקום להתיר בשעה שאין קרבן אף אי ליכא קרא להדיא על כך. ותירץ לבאר הנהו שיטות ראשונים, דכיון דאיסורא דעשיית מלאכה בזמן המקדש, היה אף על אותם הטמאים או הנמצאים בדרך רחוקה, בהכרח אם כן שאסרוהו חכמים בכל גוונא, ואם כן הוא אסור אף בזמן הזה דליכא קרבן כלל. ולדבריו מבואר, דאף אי בזמן בית המקדש היה איסור עשיית המלאכה בזמן הקרבת הקרבן מדאורייתא, מכל מקום בזמן הזה אינה אלא מדרבנן כטמא וכמי שנמצא בדרך רחוקה. וכן הוא בשפת אמת שם דבזמן הזה אין האיסור אלא מדרבנן. וכן מבואר במצפה איתן שם, שפירש טעם איסור המלאכה בערב הפסח מטעם אחר שלא על דרך שפירשו הראשונים, שהוא משום גזירה שמא יבנה בית המקדש, ונמצא אף לדבריו שאין האיסור אלא מדרבנן.

ובצ"ח שם (בתוד"ה מקום) הקשה, אמאי א"כ בראש חודש וחול המועד אין איסור עשיית מלאכה מדאורייתא^{כז}, הא בראש חודש ובחולו של מועד קרבו מוספים. ותירץ, שכיון שגילתה תורה בתמיד שאינו אוסר במלאכה וכמבואר בירושלמי, שוב הוא אף בשאר קרבנות דכוותיה שכל ישראל מביאים אותם, ובכללם קרבן הבא בשביל כולם כמוספים, שאין אותו היום נאסר במלאכה בשביל אותו הקרבן^{כח}, שלא כקרבן פסח שאינו קרבן של ציבור, והוא מוטל על כל אחד מישראל^{כט}, ומשום כך יש בו לאסור במלאכה ביום הבאתו^ל.

לדעת הסוברים שאיסור המלאכה הוא מדאורייתא היינו מפני שהוא ביום טוב

ומ"מ עדיין יש לדון בו מהרבה מקומות ולשונות ראשונים, דס"ל דקרבן פסח

חשיב קרבן ציבור^כ, וא"כ לדבריהם שוב תקשי קושיית הצ"ח, מאי שנא ר"ח וחוה"מ מפסח שלא נאסרה בהם מלאכה^{כא}. ובפשטות יש להוכיח מהא, דגדר איסור עשיית מלאכה בערב הפסח, אינו רק מחמת עצם הקרבת הקרבן שהיתה באותו היום, אלא שהקרבת הקרבן שהיתה בו היא טעם וסיבה להחשיבו כיום טוב, ומשום כך טעם זה לאיסור עשיית מלאכה מחמת קדושת היום שייך אף בזמן הזה דליכא הקרבה.

וכן הוא בביאור הגר"א (יו"ד סי' שצט סק"ט) שכתב, על המבואר שם בדברי הרמ"א (ס"ג) שבערב פסח מותר האבל לכבס ולרחוץ אחר חצות^{כב}, דנראה דחשיב כמו מועד דקרא חשבו בתוך המועדים^{כג}. וכוונת דבריו למבואר לעיל בקרא 'אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם' (ויקרא כג ד) וסמך ליה (שם ה) 'בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים

כז. וכמבואר בדברי התוספות בחגיגה (יח. ד"ה חולו) בשם הירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ג) דחוה"מ אינו אסור במלאכה אלא מדרבנן.

כח. והיינו דהצל"ח מבאר דברי הירושלמי, דהיתר עשיית המלאכה בכל יום אף שקרב בו קרבן התמיד, אינו מפני משום דקרא ד'אספת דגנך' מורה על הכרח היתר המלאכה, והוא סיבה כדי לקיים אסיפת הדגן, אלא שגילוי וילפוטא יש בו, שקרבן ציבור אינו אוסר בעשיית מלאכה.

כו. ואף שהתבאר בגמרא (יומא נא.) דכיון דאתי בכנופיא חשבין ליה כקרבן ציבור, מ"מ צ"ל דלגבי הא לאסור בו מלאכה ל"ח קרבן ציבור.

כז. וכתב שם שמצא כן בביאור הרא"ם לסמ"ג (לא תעשה עה).

כח. וכפי הנראה מגמ' יומא (נא.) מטעמא דאתי בכנופיא.

כט. מלבד המלאכות האסורות בחוה"מ מפני המועד.

ל. אף דבשאר ערבי הרגל לא הותר בכך אלא סמוך לחשכה.

לא. והוסיף דכן מדמי בגמרא פ"ד דפסחים (נה:) ובפ"ב דמו"ק.

פסח לה"י²⁷. וכן הוא בקרא (במדבר כח ט ז) 'ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה"י', דבהנהו קראי אחשביה רחמנא לערב הפסח בכלל המועדים²⁸.

מסור לחכמים, ועל כן אף שערב פסח אסור במלאכה מפני שהוא יום טוב, מכל מקום מסרו הכתוב לחכמים לקבוע בו אופני וגדרי האיסור.

ולפי זה יש לדון במה שכתב הגר"א על דברי הרמ"א (או"ח סי' רנא ס"א) שלא נאסרה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, שהעושה אותה אינו רואה סימן ברכה, אלא דוקא כשעושה אותה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך ארעי לפי שעה ולא קבע עליה שרי. והוכיח הגר"א לדבריו, ממה שבערב פסח מושיבים שובכים וגורפים ומבריכים, וכל שכן שיהיה מותר לעשות כן בערב שבת, ולכאורה למבואר בדבריו שערב פסח חשיב יום טוב, מדוע לא נאסרה בו מלאכה אף כשעושה אותה דרך ארעי.

וצריך לומר, דלדעת הגר"א גדר אותו היום הוא כחול המועד, שאף לדעת הראשונים שאיסורו של חוה"מ במלאכה הוא מדאורייתא, מכל מקום הותרה בו מלאכה לצורך דבר האבד ולצורך הרבים ושאר אופנים המותרים, ומשום שהדבר

ולפי זה היה מקום לדון, לדברי הגר"א ופני יהושע שערב הפסח נחשב ליום טוב, אם הוא טעם לאסור בו נישואין אחר חצות כביום טוב, דבשור"ת הרדב"ז (ח"ג סי' אלף יח) מבואר דמותר לישא אשה בערב פסח אחר חצות²⁹, והוא כבר בדברי התוספות במו"ק (כג. ד"ה ואמר) דהא דאיתא התם דיוסף הכהן נשא אשה, היינו בערב פסח מבעוד יום. ובהכרח לומר, שאין בו לסתור את דבריהם, דכיון דטעם האיסור לישא אשה ביום טוב הוא מגדר שמחה, דילפינן לה מקרא ד'ושמחת בחגך' ולא באשתך, אפשר שאף הגר"א מודה דהדין החיובי של שמחה אינו אלא ביום טוב ממש, ולא בערב פסח אף דאיכרי יום טוב, וכן מסתבר³⁰.

טעם איסור המלאכה לדעת רש"י

ואמנם דעת הרבה ראשונים, שאף בזמן שהיה המקדש קיים והיו מקריבים

לכ. וכמבואר בדברי רש"י (סוטה מא. ד"ה מריש) דהוה אמינא לבאר קרא 'במעד שנת השמטה' (דברים לא י) על ראש השנה דשמיטה, ומטעם דאיכרי מועד כיון שאף ראש השנה הוזכר בפרשת המועדות, והוא בכלל 'אלה מועדי ה'' שנאמר בתחילת הפרשה, חזינן ד'מועד' איירי אכל אותם שהוזכרו באותה הפרשה.

לד. ואין בזה לסתור המבואר בירושלמי, דהא גופא שיש בו קרבן הוא טעם לזה שאותו היום נקרא יום טוב, וכן מבואר בפני יהושע (פסחים נ.) שפירש על דרך זו בדברי הירושלמי.

לד. והאריך בזה בגליוני הש"ס בפסחים ריש מקום שנהגו (נ.) וכן הוא לדינא בברכי יוסף (סי' תע ס"ב) והכי קיי"ל להלכה.

לד. ומשום כך להלכה מותר לישא אשה בערב הפסח.

קרבן הפסח, לא היה איסור המלאכה בערב הפסח אלא מדרבנן¹⁷.

וברש"י במתניתין (ג. ד"ה שלא) פירש הטעם שלא לעשות מלאכה בערב הפסח, שהוא 'כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר כדאמר בפרק בתרא (קט.) חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו'. ואף שיש שפירשו¹⁸, שדבריו באו רק על מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה קודם חצות, שעל כך פירש שהוא בשביל שיוכל להסב מהר, אך אחר חצות אף לרש"י טעם האיסור הוא מפני הקרבת הקרבן וכמבואר בירושלמי. מכל מקום יש מהראשונים שהבינו בדבריו¹⁹, שהאיסור אחר חצות אף הוא מטעם שלא יהא טרוד במלאכה וישכח הכנת צרכי המועד, ולפי זה לדברי רש"י אין האיסור אלא מדרבנן²⁰.

אי שייך לומר בדעת הרמ"א שערב פסח איקרי מועד

בשו"ע (סי' תסח ס"א) הביא פלוגתת הראשונים, אי הותרה עשיית

מלאכה בערב הפסח אחר חצות, על ידי אינו יהודי או לא, וברמ"א שם דהמנהג הוא כדעת מי שמתיר. ואף שהיה מקום לתלות האי פלוגתא בהא גופא, אי איסור מלאכה בערב פסח הוא מדאורייתא או מדרבנן, דאי הוא איסור דאורייתא אסרוהו אף על ידי עכו"ם, מכל מקום השיטה שהביא השו"ע לאיסור היא דעת המרדכי, והוא סבר שאין איסור המלאכה אלא מדרבנן.

ובביאור הגר"א שם כתב, שמשמע שבאיסור דרבנן פשיטא להו דמותר, ואף דבשבת אסור אף במידי דרבנן, שאני שבת דעיקרו מדאורייתא כמו שכתבו התוספות בהרבה מקומות, ומחול המועד אין ראייה כמו שכתבו התוספות (בבא מציעא צ. ד"ה אבל). ולסברא ראשונה [היינו דעת האוסרים עשיית מלאכה אף ע"י אינו יהודי] יש לומר, דהוא הדין בערב פסח דגם כן בכלל מועד הוא²¹. ועוד יש לומר, דבכלל איסור מלאכה גזרו אטו שבת.

ומבואר אם כן בדברי הגר"א, שגדר זה שערב הפסח איקרי מועד, הוא

¹⁷ כן מבואר בדברי הרמב"ם (כלי המקדש פ"ו ה"ט-י ויום טוב פ"ה ה"ז-י"ח) וכן הסיק הרמב"ן במלחמות (פסחים שם) ובחידושי רבינו דוד, במאירי, ובמהר"ם חלאווה, בריטב"א, ברא"ש, ובתוספות רבינו פרץ (פסחים ריש מקום שנהגו) וכ"ה בסמ"ג (ל"ת עה) בתוספות בחגיגה (יז: ד"ה אלא) ובשו"ת מהר"י מינץ (סי' ד) וכן סתם המשנ"ב (סי' תסח סק"א) דהאיסור הוא מדברי סופרים.

¹⁸ כ"ה בחק יעקב באור חדש בצל"ח ובשפת אמת.

¹⁹ כ"ה ברמב"ן במלחמות בר"ן וברבינו פרץ בריש מקום שנהגו.

²⁰ ובפרי חדש סבר להוכיח מגמרא פסחים (ב:) מהא דקאמר רבי אליעזר 'אמינא לך אנא מלאכה דרבנן ואת אמרת לי חמץ דאורייתא' דאין איסור עשיית המלאכה אלא מדרבנן, אמנם באחרונים כתבו שאינו ראייה כיון דהתם איירי על מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אף קודם חצות.

²¹ מ. וכמבואר לעיל בדבריו בהלכות שמחות דערב פסח בכלל 'מועד' הוא.

שלא חילק בזה, מכל מקום כיו"ד (שם) חזר בו והסכים לדעת הראשונים שהתירו לאבל בכיבוס ושאר דברים אחר חצות^{מא}.

להלכה נקטינן בטעמא דהירושלמי שהוא מפני הקרבת הפסח

בביה"ל (סי' תסח ס"א) מבואר^{מב}, שכיון שרוב הפוסקים תופסים לעיקר בטעם איסור עשיית מלאכה בערב פסח, כהירושלמי שהוא משום שחיתת הפסח, אפשר שאין להחמיר כשחל ערב הפסח בשבת^{מג}, דהא ערב שבת אינו זמן הקרבה^{מד}.

עוד היה מקום לתלות בטעם האיסור, אי האי דינא לאסור עשיית מלאכה שייך אף בקטן, והיינו אי מותר לו לעשות מלאכה, או אי מותר לתת לו לעשותה משום איסור ספיה, דלכאורה אי הוא מטעם הקרבת הקרבן לא שייכא בקטן, דהא קיימא

רק לדעת הסוברים שאיסור מלאכה בערב הפסח היא מדאורייתא, ונאסרה משום כך אף על ידי עכו"ם, אך לדעת המתירים הסוברים שאינה אלא מדרבנן, אין גדר האיסור מפני שהוא מועד, ויש להבין אם כן אמאי נקט בהלכות שמחות (יו"ד סי' שצט סק"ט) בדעת הרמ"א שהתיר אבלות אחר חצות, שהוא מפני שערב הפסח איקרי מועד, אחר דדעת הרמ"א כאן להלכתא כדעת המתירים לעשות המלאכה על ידי מי שאינו יהודי.

בשו"ע (יו"ד שם) דערב פסח אחר חצות שווה לשאר ימים טובים, לענין הא דקודם היום אינו נחשב כיו"ט ויש בו דיני אבלות, וכ"ה סתימת דבריו באו"ח (סי' תקמח) דלא כדעת הרמ"א דהתיר אחר חצות, וחילק בין ערב פסח לשאר ערבי יום טוב, ואף שמדברי הרמ"א באו"ח (שם) משמע

מא. ואמנם יש לדון בדברי הרמ"א אם התיר רק למי שהוא בתוך שלושים לאבלותו או אף למי שבתוך שבעה [דבכחמ"א (סי' קסט ס"ג) דאף בתוך שבעה ליכא אבלות ורגל מבטלה, וכ"ה בשו"ת אבן ישראל (ח"ז סי' כג) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קעג)] והוא דלא כהמבואר בש"ך (יו"ד סי' שצט ס"ק יא) לאסור, וכ"ה בדברי הגר"ז (סי' תעב ס"ז) וכ"נ מדברי משנ"ב (סי' תקמח ס"ק לא) שכתב לחלק בין ערב פסח לשאר ערבי ימים טובים רק באופן שחל יום השביעי בערב הפסח, וכ"ה בכף החיים. [ומכל מקום אף שאין אומרים באותו היום למנצח וכמבואר בשו"ע (סי' תכט ס"ב) אין בו להחשיבו מחמת כן ליום טוב].

מב. וכ"ה בשו"ת נחפה בכסף (או"ח סי' ז) ובשו"ת זרע אמת (ח"א סי' סד).

מג. אף לדעת רש"י שהוא כדי שלא יהיה טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ותקון מצה לצורך הלילה וכו' שייך ענין זה אף כשחל הפסח במוצאי שבת. [ואף דאינו מצוי שישכח לבער, מכל מקום הא תקנו איסור אף למי שכבר הכין כל צרכי החג מבעוד יום].

מד. ואף שלשאר דינים מצינו בכמה מקומות, שגזרו בערב פסח שחל בשבת אטו שאר ערב פסח, מכל מקום סבר המשנ"ב שכאן הקילו יותר כיון שנקט לעיקר שכל האיסור אינו אלא מדרבנן, ועל כן לא עשו גזירה לגזירה. ודאי דין ערב הפסח הוא כשאר ערבי ימים טובים, שאין עושים בהם מלאכה מן המחה ולמעלה, עכ"פ מזמן מנחה קטנה וכמו שהתבאר בשו"ע שהעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם.

לן 'שה לבית אבות' לאו דאורייתא^מ. אמנם יראה בפשיטות לאסור המלאכה בקטן אף לטעמא דהירושלמי ומכמה טעמים. א. דהא מחנכים את הקטן לאכילת קרבן פסח אי שייכא ביה. ב. דהא יש אומרים שאף שאינו חייב בקרבן, מכל מקום שייך למנותו על הקרבן. ג. כיון שבגדלותו יהיה חייב סגי בזה לאיסורא, דהעיקר בזה הוא שאיסור המלאכה הוא מפני שאותו היום הוא יום הקרבת קרבן, דהא נאסרו בו אף טמא ומי שהיה בדרך רחוקה^מ.

אף דבשו"ע (סי' תסח ס"א) הביא פלוגתא הראשונים, אי נאסרה מלאכה בערב הפסח אף על ידי אינו יהודי, והקדים דעת הסוברים לאיסור, מכל מקום התבאר לעיל דנקטינן כדעת הרמ"א דהמנהג הוא כדעת המתירים, ועל כן מי שלא הספיק מלאכתו יכול לעשותה אחר חצות על ידי עכו"ם. ומכל מקום אף דמעיקר דינא הותרה המלאכה על ידי עכו"ם, אף אם היא מלאכה כבניית בית שנעשית בפרהסיא^מ, על כל פנים ראוי להחמיר בזה למעשה שלא לעשות מלאכה שבפרהסיא אף על ידי עכו"ם.

לדינא נקטינן להתירא על ידי עכו"ם

דין ערב הפסח הוא כשאר ערבי שבת וימים טובים, שאין עושים בהם מלאכה מן המנחה ולמעלה, עכ"פ מזמן מנחה קטנה וכמו שהתבאר בשו"ע (סי' רנא ס"א וסי' תסח ס"א), שהעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם. ואף דלישנא דאינו רואה סימן ברכה מורה על עשיית מלאכה בשכר, התבאר בטור (סי' רנא) שהאיסור הוא אף בחינם.

דין המלאכה קודם חצות היום

במתניתין פסחים (ג.) מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. והתבאר שבמקום שנהגו לעשות בו מלאכה, הותר להתחיל ולגמור עשיית מלאכה קודם חצות^מ. ובמקום שנהגו בו איסור מלאכה קודם חצות, זמן האיסור הוא מנץ החמה אך בכל הלילה

מז. בקרא (שמות יב ג) 'ויקחו להם איש שה לבית אבות' ודינן בגמרא (נדרים לו.) אי האי דינא דאורייתא שצריך למנות על הפסח את בני ביתו הוא אף בקטנים או שלא נאמר האי קרא לגבי קטנים והיינו ש'שה לבית אבות' לגבי קטנים אינו דאורייתא.

מז. וכשם שלסוברים שטעם איסור מלאכה הוא כדי שלא יהא טרוד במלאכה ויכין עצמו לחג, אסרו אף למי שכבר הכין צרכי החג, או למי שאחרים מכינים בעבורו.

מז. כן מבואר בשו"ת אהל יצחק (או"ח סי' כ) ובשו"ת תפארת אדם (או"ח סי' כט).

מז. משנ"ב (סי' תסח ס"ק כט). ויש לדון במקומות שנהגו לעשות בהם מלאכה, אם שייך בזה שממדת חסידות או מי שהוא בעל נפש ימנע עצמו מן המלאכה.

המלאכה אף בירושלים^{נא}, ונכון למעשה להיזהר בזה שלא לעשות מלאכה בירושלים מהנץ החמה^{נב}, ומכל מקום יש מקום להקל בתספורת בכיבוס ובתפירה טפי מבשאר מלאכות^{נג}.

המלאכות האסורות בערב פסח אחר חצות

עשיית מלאכה - כל מה שהותר בחולו של מועד, כמלאכה שהיא מעשה הדיוט ואינה מעשה אומן, או מלאכה שהיא לצורך דבר האבד, או על ידי פועל עני שאין לו מה שיאכל, הותר נמי בערב פסח אחר חצות, דהא איסור המלאכה בערב פסח קל מחולו של מועד^{נד}. אמנם במלאכה שהיא מעשה אומן, נקטינן להלכה שאסורה בערב

שלפניו מותר^{נט}. והכלל בזה, שכל מקום הוא בחזקת מקום שנהגו לעשות בו מלאכה בערב פסח קודם חצות, עד שיתברר הדבר שאין עושים בו מלאכה^{נז}.

ירושלים התבאר דינה בפר"ח (סי' תסח סק"ג) שאין לעשות בה מלאכה אף קודם חצות, כדין המקומות שנהגו שלא לעשות בהם מלאכה. והוא על פי דברי התוספות בפסחים (יד. ד"ה שתי) שהביאו את דברי הירושלמי, שדין ירושלים כמקום שנהגו שלא לעשות בו מלאכה שצריך לנהוג בה איסור, ומטעם שמתקבצים לשם אף ממקומות שנהגו בהן איסור, אף שיש באחרונים שסברו שאינו אלא בזמן שהמקדש היה קיים שהיו מתקבצים בה ברגל, אך בזמן הזה הותרה

מט. שו"ע (סי' תסח ס"ג) ובמשנ"ב שם (ס"ק יא).

ג. אף דברמ"א (סי' תסח ס"ג) שלדין מקום שנהגו שלא לעשות, מכל מקום אין זה מוסכם בדברי האחרונים [יעינין בט"ז (סק"ג) מה שהביא ממהרי"ל, במג"א (סק"ו) בחק יעקב (סק"ח) ובערוך השלחן (ס"ה)] וכמבואר במשנ"ב שם (ס"ק יב) ובדבריהם שהוא תלוי כל אחד לפי מנהג מקומו.

נא. כ"ה באדמת קודש (או"ח סי' י) ובנחפה בכסף (או"ח סי' ז).

נב. כ"כ במחזיק ברכה שם וכ"ה בלוח ארץ ישראל.

נג. כ"ה בכף החיים (סק"ד) ומקור ההיתר הוא מהמבואר שם במתניתין (נה.) בדברי חכמים שג' אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות החייטים הספרים והכובסים, וברמב"ם (יום טוב פ"ח הי"ט) פירש הטעם מפני שבג' מלאכות הללו יש צורך גדול. ונחלקו בזה הראשונים אם אותם בעלי אומניות הותרו בעשיית מלאכה אף במקום שלא נהגו לעשות בהם מלאכה שנאסרו שם שאר מלאכות, או שאף במקומות שנהגו לעשות בהם מלאכה, אין היתר אלא לגמור המלאכה קודם חצות אך אין להתחיל בה באותו הזמן, מלבד בג' האומניות שהותרו אף להתחיל המלאכה קודם חצות, ולהלכה בשו"ע (סי' תסח ס"ה) העמיד היתר דשלשה אומניות במקום שנהגו ולענין להתחיל המלאכה קודם חצות, וברמ"א שם התיר בהם אף במקום שנהגו שלא לעשות. ומכל מקום כתב הנחפה בכסף שיש מקום להחמיר בזה כהפר"ח שאסר בירושלים אף ג' אומניות, ועדיף אם כן להסתפר בירושלים בי"ג.

נד. כמבואר ברמב"ם (יום טוב פ"ח ה"ה) ובסמ"ג (סוף סי' עה) וכ"ה במג"א (סי' תסח סק"ג) דכל מה שהותר בחול המועד כל שכן שהותר בערב הפסח, ובמשנ"ב שם (סק"ז).

ושאר צרכי הקהילה, שוודאי נחשבים כצרכי רבים אף ששייכים ליחידים⁹. אמנם דבר שאין בו שותפות לרבים, אף אם יש הרבה יחידים הצריכים לו והנהנים ממנו, אינו בכלל צרכי רבים להיתירו¹⁰.

מלאכה שאינה גמורה התבאר בשו"ע (סי' תסח ס"ב) שלא נאסרה מלאכה זו בערב פסח, אלא אם כן עושה אותה כדי להשתכר, אבל מתקן הוא כליו ליום טוב¹¹, וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו מותר. ומטעם זה הותרו מלאכות הללו כשעושה אותן בחינם אף אם הן מעשה אומן, בין אם עושה אותן לעצמו ובין אם עושה אותן לאחרים¹².

מלאכה שניכר בה שהיא לצורך יום טוב אף שלדעת השו"ע (סי' רנא ס"ב)

הפסח אף אם היא נעשית לצורך המועד¹³. אלא אם כן הוא בשביל צרכי רבים, שאז הותרה המלאכה אף אם לא יהיה בה צורך במועד¹⁴, כמו שהותרה בחולו של מועד¹⁵, אך גם באופן זה לא הותרה אלא מלאכת הדיוט ולא מלאכה שיש בה מעשה אומן¹⁶, אלא אם כן היא לצרכי רבים ויש בה גם צורך המועד, שאז הותרה גם מלאכת אומן, ואף אם כיוון מלאכתו לאותו הזמן¹⁷.

גדר צרכי רבים הוא כלל הדברים המשותפים לרבים כמו תיקון העיר ורחובותיה, התקנת תאורת רחוב לרבים וכל כיו"ב שמהותו לצורך הרבים. ובכלל זה כל המלאכות הנעשות לצורך תלמוד תורה ישיבה או שאר מקומות לימוד לרבים, ואין צריך לומר לצורך בתי כנסיות ובתי מדרשות

גה. כ"ה בבית יוסף ובפרי חדש, באלהיו רבה (סק"ו) בגר"ז (ס"ד) ובחיי אדם (כלל קכט ס"ז) בשולחן גבוה (סק"ה) ובערוך השלחן. ושלא כדעת רדב"ז (שו"ת סי' רמג) ומהר"י מינץ (תשובות סי' ד) דס"ל בדעת ראבי"ה (סי' תצה) שאף מלאכה שהיא מעשה אומן הותרה לצורך המועד, וכ"ה בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' פח).

גו. ויעויין בביה"ל (סי' תקמד ס"א ד"ה צרכי) שהכריע בו שמותר אף ליטול שכר.

גז. כמבואר בשו"ע (סי' תקמד ס"א).

גח. כמבואר שם (ס"ב).

גט. וכמבואר במשנ"ב שם (ס"ק יב). ואמנם בשאר האופנים שלא הותרה מלאכה בחולו של מועד אם כיוון מלאכתו לאותו הזמן, יש לדון מה יהא באופן זה כשכיוון המלאכה לערב הפסח.

ס. ותיקון רמקול המכריז על כניסת שבת ויו"ט הותר לתקנו לצורך יום טוב אף במעשה אומן וכנ"ל והותר אף בערב הפסח.

סא. יעויין עוד בגדר הדבר בריטב"א מועד קטן (ד:).

סב. אמנם מלאכה גמורה לתפור לו בגד לא הותרה אף בחינם וכמבואר ברמ"א שם.

סג. כמבואר במשנ"ב שם (סק"ח). ובשעה"צ (סק"י) שם לאסור אף במלאכות קטנות אם עושה אותן בשכר, ולהתיר במעשה הדיוט אף בשכר. ומקור דבריו מתשובת נודע ביהודה (או"ח סי' קד) שהתיר מעשה הדיוט בשכר אף בחולו של מועד, וכל שכן אם כן שיש להקל בזה בערב פסח אחר חצות דקייל טפי [ונדלא כהגר"ז (ס"ד) שאוסר אף בזה]. ויעויין עוד בכף החיים (ס"ק כד).

הותרה בערב שבת ואפילו בשכר^{טז}, מכל מקום בערב פסח אין להתיר משום כך^{טז}.

מלאכה דרך ארעי כהשקאה שטחית של גינה תפירת כפתור או כתיבת מכתב מרעים, אף שהותרה בערב שבת^{טז}, נראה שיש לאוסרה בערב פסח^{טז}.

משא ומתן שאינו מלאכה כחנוני וכיו"ב, כיון שהתבאר להתירא בערב שבת^{טז}, יש להתירו אף בערב פסח אחר חצות, ומכל מקום כיון שלגבי שבת התבאר שראוי להקדים בו שעה אחת קודם השקיעה^{טז}, נראה שהוא הדין אף בערב פסח.

בהבלעת השכר אף שהיה מקום לדון בו לאיסורא, כיון שעיקר הקפידא היא בשם מלאכה ואינו דומה לשבת שהשכר הוא האסור, ואם כן יש מקום לאוסרה אף באופן שמבליע השכר, מכל

מקום אחר שהותר בחולו של מועד, לעשות את אותן מלאכות שהתבאר בהן שאין לעשותן בשכר אם מבליע השכר^{טז}, יש להקל בזה אף בערב פסח^{טז}.

העושה מלאכה אצל בעל הבית חייב להפסיקה בערב פסח אחר חצות, שלא כבערב שבת שהוא צריך להמשיך לעבוד אצלו^{טז}, כל שלא התנה עמו על כך מתחילה^{טז}. וכן אף שהותרה מלאכה עד סמוך לכניסת השבת והיו"ט על ידי עני שאין לו כדי צרכו, כדי שיוכל לענג השבת והיום טוב בבשר ודגים, מכל מקום בערב פסח לא הותר אלא אם כן אין לו מה שיאכל וכבחולו של מועד.

עשיית מסחר יש שהקילו בו בערב פסח אחר חצות, כיון שהוא רק דרך משא ומתן, ולא החשיבוהו בכלל מלאכה האסורה^{טז}, ויש שהחמירו אף בזה^{טז}, ולמעשה אף שיש להקל בו מעיקר דינא

סד. כמבואר שם במשנ"ב (סק"ז) להתיר תספורת אף בספר ישראל הנוטל שכר, כיון שניכר על הפעולה שהיא לצורך שבת. שלא כדעת הגר"א שפקפק בזה [הור"ד בביה"ל שם (ד"ה ומסתפרין)]
סה. וכדחזינן בתספורת שנאסרה בערב הפסח אף שהותרה בערב שבת וכמבואר להלן בסמוך.

סו. כמבואר ברמ"א (סי' רנא ס"א) ובמשנ"ב שם (סק"ד).

סז. ואמנם יעויין בביאור הגר"א (ריש סי' רנא) שכתב להתירא.

סח. כמבואר בסי' רנא ובמשנ"ב שם (סק"א).

סח. כמבואר במג"א (סי' רנו) והור"ד במשנ"ב שם (סק"א).

ע. אף דדעת רבים לאסור בכהאי גוונא מ"מ נקטינן עיקר להלכה להתירא.

עא. אף דיש מקום להאריך בגדר היתר זה דהבלעה, מכל מקום הגדרת ההיתר היא מפני שסברו, דאי מובלע השכר ולא ניכרת נטילתו, הוה כאילו נעשית המלאכה בחינם בלא נטילת שכר.

עב. כיון שבערב פסח הוא איסור מלאכה, ולא רק שאינו רואה סימן ברכה כבערב שבת.

עג. כ"כ בריב"ש וכמבואר ברמ"א (תו"מ סי' שלא ס"א).

עד. שו"ת בית דוד (סי' רמג).

עה. שו"ת כנה"ג (סי' תרצו הגהות ב"י אות ה).

הגר"ז סבר שאף על ידי עצמו אסור לו להסתפר אחר חצות, ומכל מקום אם שכח יכול להסתפר על ידי עכו"ם^ע. ולהלכה נקטינן בו להתירא^ע.

ובהלכות שבת (סי' רנא ס"ב) כתב הרמ"א, שאף שאסרו לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, מכל מקום מסתפרים כל היום אפילו מספר ישראל. ובמג"א שם הביא מהכל בו, לפרש דבריו שהוא רק במעשה הדיוט,

בערב פסח אחר חצות, מכל מקום מזמן מנחה קטנה ולמעלה יש להחמיר בו, ומדינא דאיסור מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, כיון שיש שהחמירו בזה אף בערבי שבתות וימים טובים.

תספורת התבאר ברמ"א (יו"ד סי' שצט ס"ג) לאיסורא בערב פסח אחר חצות^ע. ואם לא הספיק להסתפר קודם חצות התבאר בש"ך (יו"ד שם ס"ק יב) שיכול להסתפר על ידי עצמו^ע. ואמנם

עו. וכ"ה במשנ"ב (סי' תסח סק"ה). אף דיש מקום לדון בהאי איסורא, דהא בגמרא מכות (יד.) מבואר דטעם האיסור בתספורת בחולו של מועד הוא כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ובריטב"א שם הקשה מדוע הוצרכו להאי טעמא ולא אסרו התספורת מטעם מלאכה, ותירץ שכיון שהוא תיקון הגוף אין לאוסרו משום מלאכה, דיפוי פנים כצורך אוכל נפש דמי [וכן מבואר בתוספות (שם ד"ה ושאר) וברמב"ן (בליקוטים שם) ברשב"א במאירי בר"ן וברש"י (שעל הרי"ף)]. ומעצם הדבר דכתבו הראשונים שיש מקום להתירו, ואין לאוסרו משום מלאכה, או מפני שהוא תיקון הגוף או מפני שיש בו שמחה, מוכח שסברו שתספורת נחשבת למעשה אומן, שאל"כ אם הוא מעשה הדיוט אין צריך טעם להתירו.

עז. ובטעם דבריו אפשר דהוא משום שסבר שתספורת נחשבת כמעשה הדיוט, או מפני שסבר שמעשה אומן הותר לצורך המועד, בצירוף טעמא שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול [דהא בלא"ה קיי"ל לאיסורא במעשה אומן אף שהוא לצורך המועד].

עח. כמבואר לעיל משו"ע (סי' תסח ס"א). ואף דפר"ח כתב שאין להתיר התספורת על ידי עכו"ם אלא בצורך גדול, דאינו דומה לשאר מלאכות שהותר לעשותם בערב הפסח על ידי עכו"ם, כיון שבתספורת הוא מסייע לעכו"ם בהטיית עצמו וחשיב אם כן שנעשה המעשה על ידו [וכמבואר בגמרא מכות (כ:) לאיסור לאו דהקפת הראש אף לגבי ניקף, מהאי טעמא דכיון דהוא מסייע חשיב אף לגביה כלאו שיש בו מעשה] מכל מקום נקטינן להלכתא כהמבואר ברדב"ז (שו"ת ח"א סי' רמג) שהתיר, כיון שהוא מסייע שאין בו ממש, ולא דמי להמבואר בגמרא גבי ניקף, דהתם התבאר שיש איסור לאו אף לגבי ניקף, ואין צריך אלא להחשיב הלאו כלאו שיש בו מעשה, שבוה סגי במה שהוא מסייע להחשיבו כעושה מעשה, משא"כ הכא דבעינן לקבוע בו איסור מלאכה מחמת מה שהוא מסייע, שכיון שאותו סיוע אין בו ממש לא קבעינן ביה איסור. [ויסוד זה דמסתפר חשיב כמסייע שאין בו ממש כבר מבואר בריטב"א (מכות שם) ובראשון לציון (ביצה כב) וכ"ה בט"ז (יו"ד סי' קצח ס"ק כא) ובנקודות הכסף שם] ויעויין עוד בשו"ת זרע אמת (ח"ב יו"ד סי' מז וסי' פח פט) בשו"ת בית דוד (או"ח סי' רמד).

עט. כמבואר בהערה שלעיל וכן היא סתימת המשנ"ב (סק"ה) להתיר התספורת על ידי עכו"ם.

שהרי אף בחול מועד התירו מעשה הדיוט כמבואר שהדיוט תופר בו כדרכו⁹. אמנם המג"א סבר שכל גילוח נחשב כמעשה אומן, שאם לא כן לא היה נאסר בערב פסח אחר חצות¹⁰.

חצות מותר אחר חצות ואפילו בשכר¹¹. ולדעת הסוברים כהשו"ע להתיר כן בחולו של מועד, בערב הפסח יכולים ליטול אחר חצות אף לכתחילה¹².

צחצוח נעליים יש להקל בזה בערב פסח כדעת רבים המקילים בו אף בחול המועד¹³. ואף לנוהגים להחמיר בזה בחולו של מועד¹⁴, מכל מקום בערב פסח קילא טפי. **כתיבה** בכתב רגיל, כשם שהותרה בחולו של מועד כך הותרה בערב פסח, ואף אם כותב לאחרים¹⁵. ואם הוא ספרים

הבא ממדינת הים או היוצא מבית האסורים הותרו בתספורת על ידי ישראל ואפילו בשכר, וכדין חולו של מועד המבואר במתניתין (מו"ק יג:)¹⁶. **נמילת ציפורנים** לכתחילה יעשה זאת קודם חצות, ואם לא נטל קודם

פ. יעויין שם שהוכיח הכל בו דבריו מגמרא פסחים (נה) ויש לדון בדבריו שם [ומכל מקום אף שחולו של מועד וערב שבת חלוקים בטעם האיסור, על כל פנים ס"ל למתירים דאין שייך שיהא אותו דבר מותר בחול המועד ואסור בערב שבת]. וע"ע בביאור הגר"א שם שכתב שגזרו לאסור תספורת אף במעשה הדיוט.

פא. נמצא דלדעת הכל בו מותר להסתפר בערב שבת, כי אף בחוה"מ לא אסרו תספורת שהיא מעשה הדיוט, ולדעת הגר"א גזרו בחוה"מ על תספורת אף במעשה הדיוט, ועל כן היא אסורה אף בערב שבת [ויש לדון בגדר האיסור כי טעמא דשלא יכנס מנוול אינו שייך בערב שבת, ואף דבכלבו כתב לאסור מטעם שטרוד במלאכה ויבא לידי חילול שבת, ובגר"ז לאסור כדי שיהא פנוי לצרכי שבת, מכל מקום אין סיבת האיסור שייכת למה שנאסרה תספורת בחולו של מועד]. ומעתה כיון שתספורת אינה מלאכה, יש לדון בטעם האיסור שאסרו להסתפר בערב פסח. ובהכרח צריך לומר, כהמבואר במאירי (מו"ק יד.) שאף שישור האיסור שאסרו חז"ל הגילוח הוא כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול, מכל מקום אחר שאסרוהו מטעם זה קבעוהו כאיסור מלאכה [ובזה פירש טעמא דאנשי משמר מותרים לספר ביום חמישי לכבוד שבת ואעפ"כ אסורים בחולו של מועד אף לכבוד שבת, כיון שטעם האיסור באנשי משמר אינו משום מלאכה אלא כדי שלא יכנסו מנוולין, ורק בחוה"מ אחר טעמא שלא יכנסו מנוולין אסרוהו כמלאכה].

פב. ויעויין בגר"ז (סי' תסח ס"ה).

פג. כ"ה במשנ"ב (שם סק"ה) ובשעה"צ (סק"ז) הביא בטעם ההיתר משום שאף בחוה"מ רוב הפוסקים מתירים [כמבואר בשו"ע סי' תקלב] ויש א"כ לסמוך על זה בערב פסח דקייל טפי.

פד. יעויין עוד בשו"ת בית דוד (סי' רמד) בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' ס) ובשו"ת חקרי לב (סוף סי' סח).

פה. ועל דרך דברי שעה"צ הנ"ל, דבחוה"מ מצינו בזה להקל ולא חששו בו משום ממרח או משום כיבוס, כמבואר בשו"ת מלמד להועיל (ח"א סי' קיג) ובילקוט הגרשוני (או"ח סי' תקלד) ובשו"ת יגל יעקב (סי' כה) ושו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קפא וח"ו סי' רמד אות ג) ובפקודת אלעזר (או"ח סי' תקלד).

פו. כמבואר בשו"ת לבושי מרדכי (תליתאי או"ח סי' ו) ובשבילי דוד (או"ח סי' תקלד) והכי מטו משמיה דמרן החזו"א זצ"ל.

פז. כ"ה בדברי הגאונים (סי' תסח אות תשיג).

בערב הפסח אחר חצות דעדיפא מלהניחו לחול המועד.

צילום במצלמה יש להקל בו באופן שלא תהיה לו ההזדמנות לצלם אותו הדבר אחר הפסח, וכדעת רבים שהתירו צילום בחולו של מועד באופן זה.

כיבוס אסור אחר חצות¹³, אך הוא דווקא באופן שמפעיל המכונה אחר חצות¹³, אך אם מפעיל קודם חצות, הותר

או חידו"ת שכותב דרך לימודו התבאר בשו"ע (סי' תסח ס"ב) שמותר אף בכתיבה גמורה והגונה¹⁹, והוא הדין בחולו של מועד אף אם אינו לצורך המועד²⁰. ואף דבפר"ח כתב שאפשר שלא הותר אלא לצורך המועד, מכל מקום כבר השיג עליו בשולחן גבוה (סק"ט) וכן הוא להדיא במרדכי להתיר מטעם שבמלאכת שמים הוא עוסק³. ומכל מקום כל שיועד שיצטרך לכתובה בחולו של מועד²¹, יכתוב זאת

פח. וכמבואר במשנ"ב שם (סק"ט) שכיון שעושה כן דרך לימודו אינה נראית כמלאכה גמורה, שבודאי אינו מתכוון לכתובה גמורה והגונה.

פז. כמבואר בשו"ע (סי' תקמה ס"ב) ובמשנ"ב שם (סק"ט).

צ. ובפרט כשאנו כותב במחשב אלא בכתב רגיל שלנו דמעיך הדין הותר בחוה"מ כמבואר בשו"ע (סי' תקמה ס"א) וודאי שיהא מותר בערב הפסח. [ואף בכתיבה במחשב אפשר להקל ולהתיר כשעושה כן דרך לימודו, כי לא נאסר בחולו של מועד מחמת עצם מלאכת הכתיבה, אלא מחמת חשיבות תוצאת המלאכה שנעשית על ידו מלאכת אומן, ובערב פסח אין לאסור משום כך כשכותב דרך לימודו].

צא. כגון בכתיבת צ'קים או טפסי הפקדה וכל כיוצא בזה.

צב. ויש לדון בו ביסוד האיסור, דהא איפליגו הראשונים במו"ק בטעם איסור כיבוס בחוה"מ, דיש שאסרוהו והחשיבוהו כמעשה אומן, אך להלכה קיימא לן כדעת הסוברים שאינו מעשה אומן, אלא שהוא נאסר מטעם שלא יכנס לרגל בבגד מלוכלך, כמו שמצינו לגבי תספורת שאסרו כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ויש לדון אם כן מאיזה טעם נאסר בערב הפסח, דאין האיסור בו אלא משום מלאכה. ואמנם ברש"י (מו"ק יח ד"ה כלי פשתן) משמע שטעם האיסור הוא משום טירחה, ואפשר כוונת דבריו דלא אסרו מטעם שלא יכנס מנוול אלא בדבר שיש בו טירחה, דמחמת הטירחה לא יעשה כן קודם [וכן משמע במשנ"ב (סי' תקלד סק"א וס"ק יב)]. ואמנם עדיין יש לדון בו, דהא בכיבוס במכונה שלנו אין בו טירחה ומאיזה טעם יש לאסרו, וע"כ צ"ל דנקטו כדעת אותם הראשונים שהטעם הוא כדי שלא יכנס מנוול לרגל שהוא הטעם לרוב הפוסקים, ומטעם זה אסרוהו אף במכונה [ויעיין עוד בשש"כ (פרק מא הערה ק"ט)] ובערב פסח הוא גם כן אסור כהמאירי הנ"ל שקבעוהו כאיסור מלאכה [ואפשר אף בלא"ה דגם אם האיסור הוא רק כדי שלא יכנס מנוול ואין בו משום מלאכה, מכל מקום אחר חשש זה יש לאסרו דכבר לא חשיבא צורך יום טוב]. אמנם יש לדון בו מדברי המשנ"ב (סי' תסח סק"ז) שהחשיב הכיבוס כמלאכה גמורה שמטעם זה אסור, שאם כן מאיזה טעם נאסר כיבוס שלנו שאינו אלא מעשה הדיוט, אא"כ נימא שכוונת דבריו מטעם שיש בו טירחה [וכמו שמצינו בראשונים [ריטב"א (מו"ק ב:) ומאירי (שם) וכפי הנראה מסוגיית הגמרא (שם י.) דאין מפשילין חבלים] שיסוד טעם איסור מלאכה בחולו של מועד הוא מפני שיש בו טירחה] וטירחה אסורה אף במעשה הדיוט [אא"כ נימא שאף כוונת המשנ"ב כשהזכיר לטעם מלאכה הוא כהמבואר במאירי שקבעוהו לאיסורא כמלאכה].

צג. כמבואר במשנ"ב (סי' תסח סק"ז) והוא במגן האלף (שם סק"ו) ובכף החיים (סק"כ).

הדבר אף אם ממשיכה המכונה לפעול ולכבס אחר חצות, כיון דלא עשה שום מלאכה אחר חצות^{טז}. וכיבוס בבגדי קטנים מותר.

ואמנם למבואר שטעם האיסור הוא מפני הטרחה שבדבר^{טז}, שמשום כך הותרה בחוה"מ הבערה הוצאה ואיסור תחומין, כיון שהן מלאכה שביסודה אין בה טרחה, יש לדון במלאכה שבעצמותה יש בה טורח, אלא שהוא עושה אותה בלא טורח. דהנה בשו"ע (סי' תקמז סי"ב) דאין לתלוש עשבים ועפר בחול המועד בבית הקברות כמו שנוהגים לעשות בחול. והתבאר באליה רבה^{טז}, דאין האיסור אלא כשעושה כן לצורך ניקוי בית הקברות, אך אם עושה כן אחר הקבורה זכר לתחיה מותר^{טז}. וממה שהוצרך להיתר מטעם שהוא זכר לתחיית המתים, ולא התירו בלא כן מחמת מה שאין בו טרחה, מוכח דכיון שמלאכת תלישה יש בה בעצמותה טורח, הרי היא אסורה אף

באופנים שאין בהם טורח^{טז}. ואמנם עדיין יש לדון בו בכיבוס בזמננו, דעתה שהכל נעשה על ידי מכונה נעשית מלאכת הכיבוס כמלאכה שאין בה שום טרחה, אין טעם לאוסרה והיה מקום להקל בזה בערב פסח^{טז}, ומכל מקום כיון שנהגו להחמיר בזה יש לנהוג כך ולא לכבס במכונה בערב פסח אחר חצות.

ומכל מקום באופן שנותן במכונה בגדים שהם לצורך יום טוב, שהותר לו לכבסם בערב פסח אחר חצות, הותר להוסיף בהם גם בגדים שאינם לצורך המועד, כל זמן שהמכונה עדיין אינה פועלת^{קא}.

שטיפת הבית הותרה כרגיל אף על ידי מטלית וחומר ניקוי, וכפי שהותרה בחולו של מועד^{קא}.

גיהוץ הותר בערב פסח אף אחר חצות, ואף באופן שמגהץ היטב עד

צד. שו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' נא).

צה. וכמבואר באריכות בהערה שלעיל.

צו. הו"ד במשנ"ב שם (ס"ק כה).

צז. היינו המבואר בשו"ע (יו"ד סי' שעו ס"ד) שיש בו רמז לתחיית המתים מהפסוק (תהלים עב טז) 'ויציצו מעיר כעשב הארץ'. ויעויין עוד בש"ך שם (סק"ד).

צה. וכן מוכח מדברי הרדב"ז (שו"ת ח"ב סי' תשכז) שדן לגבי צידת זבובים בחול המועד לאיסורא אף שאין בו שום טרחה, ומטעם שעיקר מלאכת צידה היא מלאכה שיש בה טורח.

צט. דהא בשו"ע (סי' תקמ ס"ב) התיר משום כך ליטול גבשושית שבבית, ומשום שאין בה טורח, וכמבואר שם במשנ"ב (סק"ז). ואף שבמלאכת בונה מצד עצמה יש בה טירחה, מכל מקום כיון שבבית אין בנטילת הגבשושית אופן של טירחה הרי היא מותרת.

ק. כמבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ג) להתיר בחוה"מ וכ"ש לער"פ. והביאור בזה, דכיון שלגבי אותם הבגדים אינו אלא ריבוי שערס, אין עליהם שם כיבוס, ומעשה הכיבוס מתייחס רק לבגדים המותרים.

קא. כמבואר בשבט הלוי (ח"ו סי' רמד אות ב).

המנהג^ק, אפשר דערב פסח גרע והוא אסור מדינא^{קט}. אך קודם חצות אף בערב פסח אינו אלא מנהג ותלוי במנהג המקומות^ק.

בחינם - איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות הוא אף בחינם.

ע"י אינו יהודי - מי שלא הספיק לעשות מלאכתו קודם חצות של ערב פסח יכול לעשותה אחר חצות ע"י אינו יהודי.

בערב פסח שחל בשבת אין להחמיר באיסור עשיית מלאכה בערב שבת.

שאינן ניכרים הקמטים^{קב}. ואע"פ שהמנהג הוא שלא לגחץ בחולו של מועד, מכל מקום כיון שאינו אלא מנהג ומעיקר הדין הותר הגיהוץ^{קג}, אין לאסור מחמת המנהג בערב פסח^{קד}.

תפירת בגד מחדש על ידי שקורע את התפירות שבו וחוזר ותופרו מחדש, אסורה כיון שהיא מלאכה גמורה^{קה}.

הספד אסור בערב פסח^{קז}, כבכל שאר הימים שבחודש ניסן^{קח}, ואמנם כיון שאין האיסור בכל החודש אלא מפני

קב. דהותר בחוה"מ משום דהוי מעשה הדיוט ויעויין בשו"ת בית דוד (סי' רצט).

קג. כמבואר בשו"ע (סי' תקמא ס"ג).

קד. אלא אם כן נכרים הקמטים היטב, שבאופן זה הוא מעשה אומן, כמבואר בשו"ע שם ובמשנ"ב (סק"ח).

קה. דעת תורה (ס"ד) ודברי גאונים (אות כה).

קו. כמבואר בפמ"ג (סי' תקמז משב"ז ד"ה משמע) והו"ד בביה"ל (שם ד"ה שמתר).

קז. שמבואר בשו"ע (סי' תכט ס"ב) שהם ימים שאסור להספיד בהם.

קח. כמבואר בב"ח (סי' תקעג) לגבי איסור תענית וכ"ה במג"א (שם סק"א) בגר"א (שם ד"ה אבל) ובפמ"ג שם (א"א סק"א).

קט. דהא לדעת הגר"א ופנ"י שהתבאר בדבריהם לעיל שערב פסח חשיב יום טוב, ודאי שיש לאסור בו הספד מדינא ולא רק ממנהג. ואמנם בירושלמי חגיגה (פ"ב ה"ד) האומר הרי עלי עצים למזבח וגזירין למערכה אסור בהספד ותענית ומלעשות מלאכה בו ביום. וערב פסח חמיר מהאי יומא דהבאת קרבן, דהא המביא קרבן יחיד התבאר ברמב"ם שאין איסורו אלא ממנהג [כמבואר ברמב"ם (כלי המקדש פ"ו ה"ט-י)] ובערב פסח כתב הרמב"ם (יום טוב פ"ח הי"ז-יח) לגבי איסור מלאכה באותו היום, שמחמת החגיגה ושחיטת הקרבן שיש בו איסורו מדברי סופרים [ואמנם במשנה למלך (יום טוב שם ד"ה העולה) כתב, שערב פסח אסור מדינא בהספד ותענית, אלא שלא מצא דין זה להדיא, ואכן צ"ב אמאי לא הביאו הרמב"ם עם איסור המלאכה].

קי. כמבואר במתניתין פסחים (ג). וכן הוא בשו"ע (סי' תסח ס"ג) וטעם האיסור באותו הזמן שמא יימשך בו אחר חצות [כמבואר בנחפה בכסף (סי' ז) ובחידושי הצ"ח (פסחים שם)]. ואמנם במקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה אף קודם חצות הוא אסור אף בצינעא דאף בו שייך טעמא דשמא יגרר, וכדחזינן בדינא דההולך ממקום שעושים בו מלאכה למקום שאין עושים ודעתו לחזור שלא הותר אלא במדבר ולא בתוך העיר ואפילו בצינעא [כמבואר בשו"ע (סי' תסח ס"ד) ובמג"א (שם סק"ז) ובגר"ז (סי') ומשנ"ב (סק"ק יז)].

בגדר מצוות ארבע כוסות

מודברי רש"י ורשב"ם נראה שהוא

מדרבנן

ובמעט הדבר, התבאר בדברי רש"י

ורשב"ם ריש פרק ערבי פסחים

(צט:) שהוא כנגד ארבע לשונות של גאולה,

האמורים בפרשת וארא בגאולת מצרים,

והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי¹, ומקור

דבריהם בבראשית רבה (פרשה פח), והוא

בירושלמי פסחים (פ"א ה"א). והיינו שבכל

לשון של גאולה, יש משמעות שאינה

עיקר מצוות ארבע כוסות היא מדרבנן,

וכמבואר בלשון הגמרא בפסחים

(קט: וק"ז): ארבעה כסי תיקנו רבנן דרך

חירות. ואף לאותם הגורסים בדברי

הירושלמי (פ"א ה"א) 'מנין לארבע כוסות מן

התורה' אינו אלא אסמכתא².

א. ומכל מקום מצינו בתשובות רבי נוטראי גאון שמי שלא שתה מלקין אותו.

ב. והא דבגמרא (קח.) פירש רש"י גבי חיוב נשים בארבע כוסות טעם אחר, ומשום שג' כוסות כנגד שלש

פעמים שהוזכר הכוס בחלום שר המשקים, והכוס הרביעי הוא כוס של זימון בברכת המזון. התבאר בשדי

חמד (מערכת חמץ ומצה ס' טו אות ו) על פי המבואר במדרש, שארבע לשונות של גאולה הם כנגד ארבעה

מיני שעבודים שהיו במצרים, וימררו את חייהם, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, להמית הילדים, התבן

והקש שיקוששו הם עצמם. שכיון ששתי הגזרות שגזרו על הבנים היו רק על הזכרים ולא על הנקבות, על

כן הוצרך רש"י לטעם אחר בחיוב נשים בארבע כוסות, ומטעם כוסות שבחלום שר המשקים. והא דבמשנה

לא פירש כנגד הכוסות של שר המשקים, היינו משום שהוזכר שם החיוב לתת לעני ואפילו מן התמחוי, ולא

מצינו חיוב זה בכוס של זימון. ועיין עוד בכלי חמדה (פרשת וארא). והביא שם לדברי רבי חיים ברלין שסבר

משום כך לדון בדבר החדש, שאשה המקבלת מן התמחוי אין חייבים לתת לה אלא ג' כוסות ממה נפשך,

כי אם טעם ארבע כוסות הוא כנגד ארבע גאולות, אם כן אינה צריכה אלא ב' כוסות כנגד גאולות שהיא

שייכת בהם, ואם באנו לחוש לטעם שני שהוא כנגד הכוסות שנאמרו בשר המשקים, אם כן יש לתת לה רק

ג' כוסות שנאמרו בחלום, ואין צריך לתת לה הכוס הרביעית של ברכת המזון. אמנם בשדי חמד דחה דבריו,

שאם כן אין לנו כלל מקור לחיוב נשים בארבע כוסות, ואין להם להתחייב אלא בב' כוסות, שהרי מהמבואר

במשנה שלא יפתחו לו מארבע כוסות ואפילו מן התמחוי, מוכח שאין טעם הכוסות כנגד כוסות של פרעה,

שאם כן מאיזה טעם נשתנה לילה זה לתת לו הכוס של ברכת המזון מן התמחוי, ובהכרח שאינו אלא מפני

ארבע לשונות הגאולה, ואם כן אין לנו לגבי נשים אלא ב' כוסות כנגד שתי לשונות השייכים בהם. וכתב

משום כך, דאין שום נפקא מינה בין הנהו טעמי, וודאי אינם אלא רמז ואסמכתא בעלמא, ואף בלא אותם

הטעמים היה נראה לחז"ל לתקן ההודאה לקב"ה ארבע פעמים בלילה הזה, וכיון שאין אומרים שירה אלא

על היין, תקנוהו בארבע כוסות של יין. ולפי זה בכל אופן נוטלים מן התמחוי ארבע כוסות, כי הכוס הרביעית

לא באה בשביל ברכת המזון אלא בשביל ההודאה, ואף לטעם שהוא כנגד לשונות של גאולה, נראה לחייב

נשים בכלהו, כי אף הם היו באותו הנס, וכללו אותם חז"ל בכלל חיוב האנשים, ולא פלוג רבנן והשוו

תקנתם שהכל חייבים בכל ארבע הכוסות.

בחרו, ועל כן תיקנו ארבע כוסות כנגד ארבעת הלשונות.²

בדברי הרמב"ם מבואר שהוא בכלל המצוה להראות עצמו כאילו יצא ממצרים

אמנם הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז הלכה ו-ז) כתב, 'בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו, כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. לפיכך כשסוער אדם בלילה הזה, צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין לו מהם'.

והתבאר בחידושי מרן הגרי"ז (שם פ"ז ה"ט ד"ה ולפ"ז) שיסוד המצווה של ארבע כוסות לשיטת הרמב"ם, הוא שיראה עצמו דרך חירות כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, ועיקר חיוב זה להראות עצמו

הוא מדאורייתא, אלא שחכמים תיקנו בשביל זה שתיית ארבע כוסות שענינם דרך חירות. ומקור דבר זה הוא מדברי הגמרא בפסחים (קט: וק"ז): ארבע כוסות תיקנו רבנן 'דרך חירות', הרי דיסוד התקנה והמצווה של ארבע כוסות, הוא בשביל שיהיה דרך חירות.³

הטעם דחילוקו לארבע כוסות לשיטת הרמב"ם

ואמנם יש לומר, דאף להרמב"ם בעינן לטעם שהביא הירושלמי, דארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה, כי אף ששורש הטעם הוא בשביל דרך חירות, מכל מקום היתה התקנה לארבע כוסות כנגד לשונות של גאולה. ועל דרך זו מבואר במהר"ל (גבורות ה' פרק ס) לפרש דברי המדרש (בראשית רבה פח) בשייכות ענין הכוסות, להנהו המוזכרים אצל פרעה בסוף פרשת וישב, כי אחר שמצינו אצל פרעה שהיה מלך שנאמרו בו ארבע כוסות, יש בו רמז כי הכוסות הראויים למלך יותר מבן חורין הם ארבע, וע"כ תיקנו כנגד זה ארבע כוסות דרך חירות, וזהו גם עיקר הפירוש

ג. ובמרדכי (ריש ערכי פסחים) תמה על דבריהם, מהמבואר במתניתין (פסחים ק"ז): דמצה זו שאנו אוכלים על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, ואם טעם הארבע כוסות הוא כנגד לשונות של גאולה שהוזכרו בקרא, מדוע אם כן לא תיקנו מחמת כן לאכול ארבע מצות, אף שאכילת מצה היא מצוה שכבר מחויב בה מן התורה, ומאידך טעם הוצרכו לתקנה חדשה של שתיית ארבע כוסות של יין. ועל כן פירש, שהוא כנגד ארבע כוסות האמורים לישועה, 'ה' מנת חלקי וכוסי' 'כוסי רוי'ה' ובקרא ד'כוס ישועות' שנאמר בלשון רבים נרמזו עוד שנים הרי ארבע. ונראה ליישב קושייתו, על פי המבואר ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) שיש בשתיית ארבע כוסות דרך חירות, ויש בהם להראות כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, שלכך תיקנה דווקא על היין, כי באכילת המצה אף דבאה זכר לגאולה, מכל מקום לא ניכר בה ענין החירות.

ד. ואמנם הרשב"ם דפירש לה (צט: ד"ה ולא) מטעמא דלשונות של גאולה, לא גרס בגמרא (ק"ז): אלא 'ארבע כוסות תיקנו להו רבנן וכל חד וחד נעביד ביה מצוה', בלא תיבות 'דרך חירות'.

במה שתיקנום כנגד ארבע לשונות של גאולה עיי"ש.

בשיטת התוספות שגדר המצוה היא ברכה על הכוס בקידוש

בתוספות (פסחים צט: ד"ה לא) מבואר, דאף דסברא היא שיכול אדם להוציא את בניו ובני ביתו בארבע כוסות שלו, דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש של כל השנה שאחד מוציא בו את כולם, מכל מקום נראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד. ובחידושי מרן הגרי"ז הובא מה שכבר תמה הגר"ח על דבריהם, דמה ענין ארבע כוסות לקידוש של כל השנה, הא בכל השנה המצוה היא הברכה וזהו עיקר הקידוש, ובוזא אכן שייך דינא דשומע כעונה, שיכול להוציא בו את חברו ידי חובתו, אבל בארבע כוסות הלא עיקר המצוה היא השתייה של הכוסות, ומאי שייך להוציא בזה את האחר. ומכאן הוכיח שסברו התוספות שגם בארבע כוסות אין עיקר המצוה בשתיית הכוסות אלא בברכות שעל הכוס, והוא ממש דוגמת קידוש של כל השנה ושאר כוסות של ברכה. וכן הוא בדברי התוספות בסוכה (לח. ד"ה מי) שמסתמא לא תיקנו ארבע כוסות, אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה.

ונראה דלשיטת התוספות [לפי מה שביאר בו הגרי"ז] מי שאין לו יין, לא יברך ברכת אשר גאלנו ולא ברכת ההלל, כיון שחיוב ארבע כוסות ענינו בברכה על הכוס שהכוס מעכב. וכמו שמצינו בכוס של

ברכת המזון בפסח שהתבאר בגמרא פסחים (קז:): שענינו דין ברכה על הכוס, אף למאן דס"ל דברכת המזון בעלמא לא בעי כוס. ומטעם זה התבאר בטור (סוף סי' תפד) דאף דבברכת המזון דעלמא, אם לא אכל אינו יכול להוציא את האחר ידי חובתו, מכל מקום בליל הפסח אפשר דמוציא אף בלא אכילה, כיון דאין בו רק חיוב ברכת המזון אלא גדר חיוב ברכה על הכוס.

ביאור מדוע ברהמ"ז דפסח נחשב כברכה על הכוס

ואמנם נראה, דטעם הדבר שחלוק גדר ברכת המזון דפסח, מברכת המזון של כל השנה, כמבואר בגמרא שהוא אף למאן דס"ל דברהמ"ז דעלמא לא בעי כוס, אינו מחמת מה שמזכיר בה יציאת מצרים בברכת נודה לך, שמשום הא שייכא האי ברכה לחובת היום, וחשיבא ברכה על הכוס, אלא דבעיקר שבח דברכת המזון סגי לאשוויי ברכה על הכוס, ועל כן אף אם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בברכת המזון, יצא ידי חובת ברכה על הכוס מעצם מה שהזכיר בו שבח של ברכת המזון.

ביאור הגרי"ז בדעת שאר ראשונים שגדר המצוה הוא בשתיית הכוס דרך חירות

בשו"ת הרא"ש (כלל כה) פירש המבואר בגמרא פסחים (קח:): גבי ארבע כוסות, שאם השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא, ואמר רנב"י והוא דשתה רובא דכסא, שהטעם שאינו יוצא בשתיית האחרים, אף

ומישום כך אם שתאן חי, אף שלענין כוס של ברכה אף יין חי מועיל, ויצא על ידו ידי חובת ארבע כוסות של ברכה, מכל מקום ידי חובת המצוה של חירות לא יצא, כי השתיה באופן זה שאין היין מזוג אינה דרך חירות^ט. וכן להיפך, אם לא שתאן על הסדר אלא בבת אחת, אף שקיים מצוות השתיה שהיא משום דרך חירות, ויצא ידי קיום של חירות, מכל מקום לא יצא ידי חובת ארבע כוסות, כיון שלא קיים אותם בכוס של ברכה.

ביאור האבי עזרי דדין אחד הוא של ברכה על כוס שיש בו דין שתייה

אמנם האבי עזרי (מהדו"ת חמץ ומצה פ"ז ה"ט) תמה על דברי הגרי"ז, מאי שייך שיצא ידי חירות ולא יצא ידי חובת ארבע כוסות, הא כל דין השתייה מדין חירות ענינה מדין שתיית ארבע כוסות של ברכה, ולא חיוב נפרד של שתיית ארבע כוסות של יין, ואם לא יצא ידי חובת ארבע כוסות במה יצא ידי חירות, ובהכרח אם כן ש'ידי חירות' אין הכוונה לחובת שתיית יין משום חירות, דכל זמן שאינם כוסות של

שעל ידם נתקיימה שתיית רוב הכוס^י, הוא מפני שאם לא שתה בעצמו את רוב הכוס לא יצא ידי חובת יין^י, ומכל מקום מבואר בדבריו שמלבד ענין אמירת הברכה על הכוס יש בו גם חיוב של שתיית יין.

ועל דרך זו ביאר בחידושי מרן הגרי"ז את דברי הגמרא בפסחים (קח:) לגירסת הרי"ף והרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ט) שאם שתה את ארבעת הכוסות ביין חי שאינו מזוג, יצא ידי חובת ארבע כוסות אך לא יצא ידי חירות, ואם שתאן בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבע כוסות. ומשום דאיכא תרתי מילי במצוות ארבע כוסות לדעת הרמב"ם, מצוות שתיה שיסוד ענינה הוא דרך חירות^י, וחובת קיום ארבע כוסות של ברכה, כי אף שעיקר התקנה של ארבע כוסות היא בשביל שיראה עצמו דרך חירות, ובשתיית ארבע כוסות של יין הוא מקיים את המצוה, כיון שיש בה את המעשה המורה דרך חירות, מכל מקום כך היתה התקנה [וכמבואר בגמרא (קט: וק"ז:)] שיהיה כל אחד מהם כוס של ברכה בפני עצמו, שיעשו מצוה על ידו, ואף הוא בעיקר המצוה^י.

ה. וכמבואר בגמרא עירובין (מ:): לגבי ברכה על הכוס, שהמברך צריך שיטעום הוא או אחרים, ואף בקידוש ביום הכיפורים היו מביאים הכוס לקטן לשותת, לולא דחיישינן שמא אתי למיסרך.

ו. או מפני שהאחרים השותים שותים בשביל חיוב עצמם בארבע כוסות, ואין שתייתם עולה להשלים שיעור שתיה של אחר.

ז. והמכוון בזה הוא שירגיש שמחה בשתייתם.

ח. ומטעם זה אף אם שייך דינא דשומע כעונה, להחשיב לו אמירת ההגדה כאמורה על הכוס, מכל מקום אינו מקיים דרך החירות, אלא אם כן שותה הכוס בעצמו.

ט. ומטעם זה גם צריך להקפיד לכתחילה, שיהיה היין שהוא שותה ערב לו, כי רק באופן זה הוא שותה אותו דרך חירות, ומכל מקום בדיעבד אינו מעכב.

ברכה אין יוצא בהם ידי חיוב שתיית יין דרך חירות.

ועל כן פירש, שאין בזה שני דינים נפרדים לגמרי, לשתות ארבע כוסות של יין ולקיים חובת ארבע כוסות של ברכה, כשכל דין נפרד ועומד בפני עצמו בלא חברו, אלא עיקר הדין הוא קיום חובת ארבע כוסות של ברכה, אלא שיש בו עוד חיוב לשתות את אותם הכוסות של ברכה, שלא כבשאר כוסות של ברכה שאין בהם דין שתיה ומהני בהו טעימה.

בדינא דמוכר כסותו לקיום ארבע כוסות

מצינו חומר במצוות ארבע כוסות, וכמש"כ בשו"ע (סי' תעב סי"ג) דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ימכור מלבושו או ילוה, או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות. ומקור דבריו ממתניתין ריש ערבי פסחים (צט:): אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי.

וברמב"ם הלכות חנוכה (פ"ד הי"ב) כתב, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. ובמגיד משנה שם כתב, שמקור דבריו מדינא דמתניתין, דאפילו עני שבישראל לא יפחות מארבע כוסות, דהטעם בו הוא משום פרסומי ניסא¹, וכל שכן שהוא בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום [וכמבואר

ברמב"ם (שם הי"ג) באין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, שמקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה, ומעדיפו על היין לקידוש היום, דהואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להדליק נר חנוכה שיש בו זכרון הנס]. ומבואר בדבריו דבפרסומי ניסא נר חנוכה עדיף מארבע כוסות. אמנם בלחם משנה שם כתב, דלא היה לו למגיד משנה ללמוד דין זה בכל שכן אלא מהוא הדין, כיון שהם שווים דבשניהם יש ענין של פרסומי ניסא.

אף בארבע כוסות שייך ענינא דפרסומי ניסא

בשדי חמד (מערכת חנוכה אות כא) הביא לדברי השו"ע (סי' תרעא ס"א) שצריך ליזהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק. ובבאר היטב שם כתב, אבל אינו חייב להשכיר עצמו כמו בארבע כוסות, ומבואר בדבריו דנר חנוכה קל מארבע כוסות, אלא שלא הראה מקור לדין זה.

ובביאור דעת הרב המגיד שהעדיף נר חנוכה מארבע כוסות, הביא השדי חמד למה שכתב בשו"ת כנף רננה (סי' פד) דאף שבארבע כוסות איכא נמי פרסומי ניסא, מכל מקום עיקר הפרסומי ניסא אינו בארבע כוסות שאינם אלא מדרבנן, אלא במצה ומרור ופסח והגדה שהם מדאורייתא, נמצא שארבע כוסות אינם אלא חלק מחלקי

¹. וכמבואר בגמרא פסחים (ק"ב). דדינא דמתניתין שלא יפחתו לעני מארבע כוסות ואפילו מן התמחוי, הוא אף לר"ע דס"ל בעלמא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, דהכא מודה משום פרסומי ניסא.

המצוות שבאים לפרסומי ניסא, שלא כמו נר חנוכה שכל המצוה היא פרסום הנס, ועל כן היא עדיפה מארבע כוסות, ואף לדברי הלחם משנה ששוים הם, מכל מקום לא גרע נר חנוכה מארבע כוסות.

ובבבב דבריו לדבר חידוש, שמוכר כסותו גם בעבור קיום מצוות מצה, אף שהיה מקום לומר שאין דין מכירת כסות אלא בעבור ארבע כוסות, שהם כנגד הגאולה שהוא כנס שלא כדרך הטבע, ועל דרך מה שפירש החידושי הרי"ם^{יא}, הטעם דמוכר כסותו בשביל נר חנוכה אף דהוא מצוות עשה, ומשום שהיה בו נס חוץ לדרך הטבע.

בחילוק גדר ארבע כוסות מכוס של

קידוש בשבת

באבני נזר (סי' תקא אות ב) ביאר דעת מגיד משנה, מאי שנא משבת שאף שיש בה זכר למעשה בראשית, אינו מוכר כסותו בעבור קידוש היום, מארבע כוסות שיש בהם פרסומי ניסא לניסים של יציאת מצרים, וצריך למכור כסותו בעבורם. וכתב, דשאני המצוות שביליל הפסח, שהם לפרסם לבניו ולבני ביתו כדכתיב 'והגדת לבנך', משא"כ בשבת שהוא רק לעצמו. ובכל מצוות דלעצמו אינו מחויב למכור כסותו, שהרי אם חישב לעשות מצוה ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, משא"כ במצוה דלגבי אחרים דמה לאחרים במחשבתו. ועל כן, קידוש היום שאין הקיום שבו אלא

לעצמו, דומה לשאר מצוות שאינו מוכר כסותו בעבורם.

וכן הוא בשו"ת שבות יעקב (או"ח ח"ג סי' מט) דכתב לבאר, הא דעדיף נר חנוכה מקידוש היום, אף דבקידוש היום הוא מעיד שהקב"ה ברא עולמו ונח ביום השביעי, ואין לך נס גדול מזה, שברא הקב"ה כל הבריות מאין על ידי דיבור בעלמא, דמכל מקום בהא עדיף נר חנוכה מקידוש, במה שפרסום הנס שבו הוא לרשות הרבים, שלא כקידוש היום שאינו אלא לבני ביתו.

ואמנם בעיקר דינא אי מוכר כסותו לקידוש היום, כתב בצפנת פענח (הלכות חנוכה פ"ד הי"ב) דאף בקידוש היום איכא דינא דמוכר כסותו, וכן מבואר בדברי הגר"א (או"ח סי' תרעא ס"א).

ובדינא דמוכר כסותו לקיום מצות ארבע כוסות, אי מוכר אף להידור מצוה כיון אדום שאינו אלא להידור^{יב}, נראה לתלותו בהאי פלוגתא גבי נר חנוכה, דלמבואר במשנ"ב (תרעא סק"ג) אין דינא דמכירת כסותו בעבור הידור, אך לאור שמח (חנוכה פ"ד הי"ב) מוכר כסותו אף בשביל הידור מצוה.

טעם חיוב ההסבה בכל ארבעת

הכוסות

בגמרא פסחים (קח.) שתי מימרות משמיה דרב נחמן, אם יין צריך הסיבה או

יא. הו"ד בספר ויברך דוד (בסוגיא דכבתה במסכת שבת).

יב. אי משום קרא ד'אל תראה יין כי יתאדם' אי משום דדמי לדם.

הרוב, מכל מקום כיון שהוא ספק בדין דרבנן, אם נלך בו לקולא ככל ספק דרבנן, נמצינו פוטרם אותו ומבטלים חיוב קריאת המגילה לגמרי, ומשום כך יש לו לקרוא ביום הראשון, ואז הוא פטור מלקרוא בשני כיון שהוא ספק.

ויש לדקדק, מאי שנא ממה שכתב לגבי ארבע כוסות, שאף שאין חיוב הסיבה אלא בשנים מהם, מכל מקום יש לו להסב בכולם כדי שלא לעקור את מצוות ההסיבה לגמרי, ומדוע לא נאמר כן אף לגבי קריאת המגילה, שבמקום המסופק יצטרכו לקרוא בשני הימים. או לאידך גיסא, מדוע לא נחייב אותו בהסיבה רק בשני כוסות ראשונים, ונפטרנו מספק בכוסות האחרונים, כמו שכתב לגבי קריאת המגילה במקומות המסופקים, דלא ידעינן אם היתה בהם חומה מימות יהושע.

וכתב לחלק, בין אופן שהספק הוא בתקנת חכמים, שאז כדי שלא לעקור תקנתם צריך לקיימה בכל מה שאפשר, ומשום כך במצוות הסיבה הוא מיסב בכל ארבעת הכוסות, כי אם חיוב ההסבה הוא בכוסות אחרונים לא קיים כשהיסב רק בראשונים, וכן אם חיוב ההסבה הוא בשני כוסות ראשונים לא קיים אם היסב באחרונים, לאופן של ספק שאינו בעצם התקנה, כספק בזמן קריאת המגילה, שתקנת

שאינו צריך, ומפרשין שם בגמרא דלא פליגי ביניהם, דחדא מיניהו איירי בשני כוסות ראשונים, וחדא מיניהו בשני כוסות אחרונים, אלא שנחלקו בגמרא באיזה שני כוסות יש יותר טעם שיצטרכו בהם הסיבה, שיש שפירשו הדין שצריך הסיבה בשנים ראשונים¹, ויש שפירשו דין זה בשנים אחרונים², וכיון שלא הוכרע הדבר מסקינן שבכל ארבעת הכוסות צריכים הסיבה.

ובראשונים דנו, אם ההלכה שצריך להסב בשתיית כל ארבעת הכוסות היא בתורת ודאי, או שהיא רק מספק כיון שאין אנו יודעים איזה שני כוסות צריכים הסיבה. וכתב הר"ן, כי אף שבעלמא אנו פוסקים בספק דרבנן לקולא, מכל מקום כאן הצריכו חכמים הסיבה בכל ארבעת הכוסות, מפני שאין בהסיבה טרחה ובקל הוא יכול לקיימה. ועוד, שאם לא כן נמצא שמחמת הספק אנו מבטלים את מצוות ההסיבה לגמרי.

ובמשנה למלך (מגילה פ"א הי"א) הקשה סתירה בדבריו, מאי שנא ממה שכתב שם לגבי עיירות המסופקות, דלא ידעינן בהו אם הם מוקפות חומה מימות יהושע או לא, שהורו הגאונים ללכת בהם אחר רוב עיירות שאינן מוקפות, ולקרוא בהם בארבעה עשר. ועוד, כי אף אם נאמר שהוא ספק השקול, ואין שייך ללכת בו אחר

יג. ומשום שבהם מתחיל ענין החירות, באמירת ההגדה שעניינה גאולה וחירות, שלא כשבני כוסות אחרונים שבאו אחר אמירת ההגדה.

יד. כי אז הוא אחר אמירת ההגדה ואחר סיפור יציאת מצרים שאנו כבני חורין, שלא כבכוסות ראשונים שאנו מזכירים בהם 'עבדים היינו' ואין בהם מקום להסבה.

נפשך, יש לנו לחייב ההסיבה בהם ולפטור הכוסות הראשונים מספק^{טז}.

בקהלות יעקב (ברכות ס"א א אות ד-ה) פירש כוונת הר"ן, שבמה שכתב שאם נלך אחר התירא דספק דרבנן לקולא יפקע חיוב ההסבה, אין הטעם משום שיאמר האדם שאם התירו לו צד ספק זה מטעמא דספק דרבנן לקולא, יש להתיר לו גם הצד השני, אלא שכיון שכל חיובי הלילה חלים על האדם בתחילת הלילה, הרי כבר מתחילה הוא נחשב כמסתפק על כל ארבעת הכוסות אם הוא מחויב להסב בהם, ובזה שייך הטעם שאי אפשר להתיר שום צד מספק כי הצד השני מוכיח לעומתו, וכיון שכח שניהם שווה מאי אולמיה האי מהאי, מה שאין כן בחיוב קריאת המגילה שהספק הוא על שני ימים נפרדים.

ולדינא כתב השולחן ערוך (סי' תעה ס"ז) שכל מי שצריך הסבה, אם אכל או שתה בלא הסבה לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסבה^{יז}. אך הרמ"א סבר דאינו חוזר ושותה אלא בשני כוסות ראשונים, אך אם לא היסב בכוס שלישי ורביעי, אינו חוזר ושותה דיש בה חשש שנראה כמוסיף על הכוסות. ואמנם כיון

הקריאה במקומה עומדת, אף אם אותם המקומות המסופקים יקראו אותה רק באחד מן הימים, שאף שאין בספק דרבנן להקל עליהם ולפוטרים לגמרי מחיוב קריאתה, מכל מקום באופן שהמקום המסופק קרא בארבעה עשר, יש לנו לפוטרו מספק שלא יצטרך לחזור ולקרוא שוב בחמשה עשר.

וברעק"א פירש כוונת הר"ן^{טו}, שבהכרח יש לנו להצריך הסיבה בכל ארבעת הכוסות, כי אם מדינא דספק דרבנן לקולא, יהיה לנו להקל ולפטור בכולהו, דבשני כוסות ראשונים יפטור עצמו מספק שמא דין ההסיבה בשנים האחרונים, וכשיגיע לכוסות האחרונים יהפוך ידו להיפטר, ויאמר שמא הראשונים צריכים הסיבה, ונמצא עוקר בוודאי תקנת חכמים להסב. אך הקשה הרעק"א על דבריו, דמכל מקום יש לנו לחייבו בהסיבה בשני כוסות אחרונים ממה נפשך, ואין שייך לפטור בהם כלל מדינא דספיקא דרבנן לקולא, כי אם חיוב ההסיבה נאמר בהם הרי מחויב להסב, ואם חיוב ההסיבה נאמר בשני הכוסות הראשונים, כיון שלא היסב בהם לא יצא, ונמצא ששני הכוסות האחרונים נעשו ראשונים שהוא מחויב להסב בהם, ומאחר שהשנים האחרונים חייבים בהסיבה ממה

מז. בתשובות שבסוף דרוש וחדוש [בתשובה לרבי ליב].

מז. ואמנם קושייתו היא רק לשיטות הסוברים, שמקום שתיית הכוסות על סדר ההגדה אינו מעכב, ומשום כך באופן שלא יצא בכוסות הראשונים, נעשו שנים האחרונים כראשונים אף ששתה אותם אחר אמירת ההגדה, שאם היה מקום השתייה מעכב, אינו יכול לצאת בהם אם שתאם אחר אמירת ההגדה.

יז. והוא כדעת הרא"ש (פסחים קח) ושלא כדעת הרמב"ם שאין ההסיבה מעכבת.

הכוס הראשון כל כוס שיצטרך לחזור ולשתות, ובזה אף אם לא יסב כדין, יוכל לחזור ולשתות בלא ברכה.

שדנו בו האחרונים באופן שחזור ושותה הכוסות הראשונים, אי יש בזה חיוב ברכה או לא^י, מן הראוי שיכוון לפטור בברכת

כמה דינים והלכות בקיום מצוות שתיית ארבע כוסות

באיזה יין אפשר לקיים מצוות ארבע כוסות

ארבע כוסות^כ, ועל פי רוב יוכל לקיים החיוב במיץ ענבים באופן שלא יוזק.

חולצה אין לו להחמיר על עצמו לשתות ארבע כוסות אם הדבר מזיק לו, דעובר בזה על עשה דונשמרתם. ובאופן שאינו יכול לאכול ולשתות אלא דרך צינורית, הוא פטור מחיוב ארבע כוסות, כשם שהוא פטור מחיוב אכילת מצה ומרור, דאין חיובם אלא בפה כדרך אכילה^כ. ואם שתאן כדרך, יצא ידי חובתו אף אם הקיאם אחר כך, כיון דהקיום תלוי בהנאת גרונו,

אדם שיין מזיקו מבואר בשו"ע (ס"י) שצריך לדחוק עצמו ולשתות^ט, ואף חולי סכרת יחפשו יינות יבשים הראויים להם^ג, אמנם כל זה באופן שהוא רק מצטער משתיתו וכואב בראשו משום כך, ואין בכלל זה אם יפול למשכב מזה, דבאופן זה אין לו לשתות דאינו דרך חירות^{כא}.

ומטעם זה אף אם יגיע על ידו לידי חולי שאין בו סכנה, הוא פטור משתיית

יח. יעויין משנ"ב שם ס"ק כא.

יב. והוא מתשובת הרשב"א שהוכיח כן מגמרא נדרים (מט:): וירושלמי פסחים (פ"י ה"א) דרבי יהודה היה חוגר ראשו מפסח ועד עצרת, מפני מיחוש הראש שבא לו מארבע כוסות ששתה. ובאופן זה הוא אף מברך על שתיית הכוס כיון שהוא ראוי לאחרים, וכדמצינו בקמח שעורים (ברכות לו.) שאף שהוא מזיק, מכל מקום האוכלו מברך עליו כיון שנהנה ממנו [וכשמין זית דאין מברכים עליו רק מפני שאינו נהנה, אמנם אם נהנה מברך עליו אף שהוא מזיק].

כ. ומ"מ מי שהוצרך לזריקות אינסולין, אף אם יכול לשתות ולא ישפיע עליו היין לרעה על ידי זריקות נוספות, אין לו לשתות ואסור לו לגרום לזה.

כא. ערוך השולחן (סי"ב) ומשנ"ב (ס"ק לה) ושעה"צ (שם נב) מסברא.

כב. ואף שהתבאר שדרך חירות אינו מעכב בשתיית ארבע כוסות, דהא התבאר בגמרא (קח) דאם שתאן חי יצא ידי חובת ארבע כוסות אף שלא יצא ידי חירות, מכל מקום כיון שחולה שאין בו סכנה פטור ממצוות דרבנן, יש כאן פטור כללי באופן זה. ואמנם יש הסוברים [שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רס) ושו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' לב)] דבחולי שאין בו סכנה יש חיוב של ארבע כוסות.

כג. יעויין שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' יח).

ומכל מקום יש להדר לחזור ולשתות, ולחוש להשיטות שאף הנאת מעיו בעיניו^{כד}.

היין הראוי אף שבקידוש של שבת ויום טוב התבאר בשו"ע (סי' ערב ס"ב) דמקדש אדם על יין מגתו, וסוחט אשכול ענבים ואומר עליו קידוש היום, מכל מקום בארבע כוסות צריך שיהיה ביין הערב לו, כמבואר ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ט) ולכתחילה צריך יין המשכר שזהו יין של חירות^{כה}, ומצוה מן המובחר ביין ישן, ויש להקפיד בדבר זה ולהדר בו, אף אם היין הטוב עולה לו בתוספת דמים, ומן הראוי שיטעום היין קודם החג לדעת מהו החביב עליו. ורצוי שאף נשים היכולות ישתו כן לכתחילה^{כו}, אלא שישתו בו השיעור המצומצם. אמנם כיון דרבים התירו בארבע כוסות במשקה שאינו משכר, מי שהדבר קשה לו לסיפור יציאת מצרים כדין, יכול לשתות מיץ ענבים, ואם אפשר לו יוסיף בו מעט יין לחריפות.

יין מבושל לכתחילה אין לקחתו לקיום ארבע כוסות, כי דעת רבים מן

הראשונים שאי אפשר לקדש עליו^{כז}, והידור מצוה הוא ביין שאינו מבושל, ומכל מקום אם אין לו יין אחר שטוב ממנו, יוצא לכתחילה אף במבושל^{כח}.

יין מפוסטר מעיקר הדין אינו נחשב כיון מבושל^{כט}, ויכול לצאת בו לכתחילה ידי חובת ארבע כוסות.

יין ממותק על ידי דבש או סוכר, אף שדעת הרבה ראשונים והרמב"ם שאין יוצאים בו ידי קידוש כיון דאינו ראוי לניסוך, מכל מקילים בזה ובפרט לגבי ארבע כוסות שצריך לקחת להם יין ערב^ל, אך הנוהגים כדעת הרמב"ם לא יקחו יין כזה אף לארבע כוסות.

יין מוגז הרי הוא כיון לכל דבר ויוצאים בו ידי חובת ארבע כוסות.

יין בטעמים שהוסיפו בו טעם של פירות וכל כיוצא בזה, לכתחילה אין ראוי להשתמש בו לקידוש ולקיום מצוות ארבע כוסות, ואף שהוא יין גמור ולא נתנו בו אלא מעט חומר בטעם הפרי, מכל מקום

כד. יעויין במנחת חינוך (מצוה י) ובשו"ת קנין תורה (ח"ג סי' נד).

כה. וכדחזינן (גדרים מט:): ברבי יהודה, שאחז צדעיו מפסח ועד שבועות מחמת שתיית היין.

כו. ובגמרא כתובות (סה). דמותרת האשה לשתות יין משכר כשבעלה עמה.

כז. יעויין בשו"ע (סי' רעב ס"ח).

כח. יעויין בא"ר (סי' רעא ס"ק יא, ובגר"ז שם, ובסי' תעב ס"ב ובמנ"ב שם (ס"ק לט).

כט. הפיסטור הנעשה כיום ביין, שמרתיחים אותו בחום של 80 עד 95 מעלות אינו נחשב למבושל, כיון שביין מבושל לגבי כוס של ברכה ולגבי יין נסך, נחלקו הראשונים (יעויין יר"ד סי' קכג) מאיזה זמן הוא נחשב כמבושל, אם מזמן שירתיח או משעה שימעט מידתו, ופיסטור אין בו הרתחה ואין בו מיעוט מידה, ובפרט לדעת הסוברים שחסרון מבושל הוא משום שינוי טעמו, שבפיסטור אין היין משנה את טעמו.

ל. מלבד מה שיש טעם להקל בו כיון שהסוכר המעורב בו היה בו מתחילתו.

בעינן שיהיה ביין טעם של יין ולא של דבר אחר.

מי צימוקים אם שורה אותם שלשה ימים במים^א, וקיבלו המים מחמת כן טעם יין הרי זה כייין^ב, וכשם שיוצא בו ידי קידוש^ג, יכול לצאת בו ידי חובת ארבע כוסות^ד, ואם בישראל במים יש להם דין יין אף קודם שעברו שלשה ימים.

מייץ ענבים אף שדעת רוב הפוסקים שיוצאים בו לכוס של ברכה בשאר ימות השנה^ה, יש מגדולי ההוראה הסוברים שאין יוצאים בו ידי חובת ארבע כוסות, דבעינן בהו יין המשכר שהוא דרך חירות, ועל כן כל שאפשר לו ובידו הדבר יקיימם על ידי יין^ו. ומ"מ כיון דבעינן שתהא

השתייה ערבה לו^ז, יכול לערב ביין מעט מיץ ענבים וכיו"ב ויוצא ידי שניהם. ומי שקשה עליו שתיית יין יוצא שפיר במיץ ענבים, דכיון שבא מן היין אף הוא בכלל חירות, אך כששותה מיץ ענבים לא יערב בו מים כלל, ואם יכול עדיף טפי שיערב בו מעט יין כדי להרגיש טעם היין.

עירוב מים או מיץ ענבים למי שקשה עליו שתיית יין ומערב בו מים או מיץ ענבים, שיעור העירוב הוא בכל אופן שיישאר בו רוב יין, ולמעשה יש להקל עד שני שליש מיץ ענבים ושליש יין, כל שיורגש בו עדיין היטב טעם היין^ח.

חמור מדינה כשר לארבע כוסות ומי שאינו יכול לשתות יין מיץ ענבים או מי

^א יעויין בביאור"ל (סי' תעב ס"ו) בשיעור המים שיכול לתת בצימוקים וישאר עליהם שם יין, דהסיק שם שהוא בכל גוונא שמורגש בהם טעם היין.

^ב והוא אף אם שורה הצימוקים ללא שום חרצנים.

^ג יעויין גמרא בבא בתרא (צז.) ובשו"ע (או"ח סי' רעב ס"ו ויו"ד סי' קכג) ובש"ך (ס"ק לד) ובמשנ"ב (שם ס"ק נז).

^ד משנ"ב (סי' תעב ס"ק לז).

^ה וסברו שאין חסרון במה שנותנים בו חומרים המעכבים את תסיסתו, שלא כדעת כנה"ג ורדב"ז דאין יוצאים ידי חובה ביין שאינו יכול לבא לידי תסיסה, ולהלכה יש לסמוך על זה מעיקר הדין, ואינו אלא הידור מצוה לחוש לדעות הפוסלים [ומכל מקום באופן שמוציאים את החומרים המעכבים את התסיסה קודם שממלאים אותו בבקבוק, או באופן שאם יוסיפו לו שמרים יחזור לתסיסתו, יוצאים בו ידי כוס של ברכה לדעת הכל].

^ו ובפרט למי שיודע שהוא עתיד לשתות בתוך הסעודה מים או שאר משקים, דלכתחילה יש לו לחוש לשיטות הסוברים שדוקא יין פוטר שאר משקים אך מיץ ענבים אינו פוטר.

^ז כמבואר ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ט).

^ח ומ"מ יש לברר קודם לכן כמה מים כבר הוסיפו על אותו היין. והסוכר ששמים ביין אינו נחשב כמים למעט שיעור תוספת המים.

צימוקים, יקיים דין ארבע כוסות בחמר מדינה^ט, ויוצא בו אף ידי כוס ראשון שהוא של קידוש^נ. וחמר מדינה בארץ ישראל הוא מיץ תפוזים או אשכוליות טבעי. ומ"מ כיון שמברך על שתייתו ברכת שהכל, לא יברך על כוס שני ורביעי, ויוצא בברכה שבירך על הכוס הראשון והשלישי.

יין אדום מצוה לחזר אחריו^א, אם אין הלבן משובח הימנו^ב. ומותר ביום טוב לערב יין לבן ביין אדום, אף להשיטות דבשבת אסור משום צובע^ג. ומכל מקום אם הניח צבע מאכל אדום ביין, אינו מועיל כיון שאין האדמימות באה מן היין.

יין של שביעית יוצאים בו לכתחילה ידי חובת ארבע כוסות, אך יש להקפיד בו באמירת עשר המכות, שלא ישפוך ממנו מעט יין כנגד אמירת המכות, כיון שבזה הוא מפסיד את היין, דהא המנהג הוא שלא לשתות מאותו היין, ולא יועיל בזה שלא יאבדנו וישאירנו עד שיתקלקל, כי עיקר מעשה השפיכה מן הכוס הוא הפסדו.

יין מגולה התבאר בשו"ע (סי' תעב ס"א) דאף שבזמן הזה שאין חוששים לגילוי, מכל מקום אין מקדשים עליו. ואף שאינו נפסל מחמת גילוי אם שהה מגולה רק שעה מועטת, מכל מקום כתב החיי אדם שיש להיזהר בזה, ואף באופן זה אין לקדש עליו. ומה שכוס שני אינו נחשב כמגולה אף ששוהה זמן מרובה על השולחן, היינו משום שהכל נחשב כקידוש ארוך.

חשש יין נפך כיון שיש הסוברים שאין לקדש על סתם יינם^ה, יש להיזהר באופן שמזמין לביתו אנשים שאינם שומרים שבת, שלא יגעו ביין או במיץ ענבים^ו, ואם יודע שלא יוכל לשומרם יש לו לבשלו קודם החג

יין פגום [והיינו שהוא נותר בכוס ששתו ממנו] אין ראוי לארבע כוסות, וכשאי אפשר לתקנו עדיף שיקח חמר מדינה ולא יברך עליו, ומכל מקום בדיעבד אם לא ידע שהוא פגום, וקיים בו מצוות ארבע כוסות יצא ידי חובתו.

א. ואמנם בחידושי מרן הגרי"ז כתב, דבחמר מדינה יוצא ידי חובת כוס של ברכה, אך אינו יוצא ידי שתיית יין דרך חירות, ואם יכול לשתות יין אלא דעתה אין לו כי אם חמר מדינה, צריך לשתות יין לכשיזדמן לו. ולדבריו בחמר מדינה אינו צריך לברך בעצמו על כוסו, ויכול לצאת בו על ידי אחר כבקידוש.

ב. אף שבעלמא אין יוצאים בחמר מדינה ידי חובת קידוש.

ג. כי מלבד קרא ד'אל תרא יין כי יתאדם', דמוכח מיניה שהאדמימות מעלה היא ביין, בארבע כוסות יש בו עוד ענין במה שיש בו זכר, למה שהשתמש פרעה בדם תינוקות של ישראל.

ד. טור ורמ"א (תעב יא).

ה. והוא שיטה המובאת בשע"צ (שיח אות סה).

ו. בבאר היטב (סי' רעב סק"ב) הביא לתשובת באר עשק (סי' קט) שכתב להתיר בזה, כיון שתקנת הברכות קדמה לתקנת וגזרת סתם יינם, ונראה מדבריו שהוא סובר כדעה שהביא לבסוף שבאופן זה אינו נחשב מברך אלא מנאץ

ז. למבואר לעיל שפיטור אינו נחשב לבישול ויש בו משום יין נסך.

תיקון יין פגום התבאר בבית יוסף שהוא על ידי שיוסיף בו יין אחר, ובדיעבד אם אין לו יין יכול לתקנו אף על ידי מים או שאר משקים. ונהגו באופן התיקון להוסיף יין בכוס הפגומה, ולהחזיר הכל אחר כך לכלי המזיגה כדי לקחת ממנו שוב. וטעם הדבר מפני שמלבד ענין תיקון הפגימה שמתקיים במה שמוסיף יין על אותו הכוס, התבאר ברמ"א שיש בו גם ענין שיהא היין 'חי' שימזגנו לצורך הכוס של ברכה, ומשום כך אחר שנפגם ובטלה מזיגתו הראשונה, יש להחזירו לכלי ולקיים בו מזיגה חדשה.

אופן קיום מצוות כוס ראשון של קידוש

זמן המצוה של כוס ראשון של קידוש, הוא בשעה שהיא ודאי לילה, ואף שקידוש של שבת אפשר לעשותו אף קודם לכן בזמן תוספת שבת, דין ארבע כוסות שונה כיוון שזמנם הוא בזמן אכילת המצה^מ, וזמן אכילת המצה הוא בלילה^מ,

מלבד מה שבלאו הכי יש בו חיסרון דאין הקידוש במקום סעודה, כיון שאינו יכול לאכול המצות מבעוד יום^מ, ואין זה לכתחילה שיקיים הסעודה בשתיית כוס נוסף, דאין לשתות בין כוס ראשון לשני אלא לצורך גדול^מ, ויש לו להקדים ולמהר בזה ככל האפשר^ל.

כוונת המצוה יש לו לכוון קודם הקידוש לצאת ידי מצוות קידוש^{נא}, ומצוות כוס ראשון של ארבע כוסות, דאף שהיא מצוה דרבנן לכתחילה ראוי לכוון בה בכוונת המצוה, ואף הנשים יש להם לכוון כן דאף הם בכלל חיובים הללו, וראוי לכוון אף בטעם המצוה שהיא באה על גאולת מצרים. וכולהו מלבד מה שמקיים במצות שתיית ארבע כוסות גם לשמחת יום טוב^{נב}.

בנוסף הברכה לא תיקנו על מצוה זו נוסח ברכה מיוחד לקיומה, בא"ה אמ"ה אקב"ו לשתות ארבע כוסות, ומצאנו לזה ב' טעמים בדברי הראשונים^{נב}, או משום

מז. ובתרומת הדשן (סי' קלז) כתב טעמא, מפני דכוס של קידוש הוא אחד מארבע כוסות, דכולהו בתר הגדה ומצה ומרור גרירי.

מז. דהוקשה לפסח מקרא דעל מצות ומררים יאכלוהו, ופסח אינו נאכל אלא בלילה.

מח. כן כתב הט"ז (סי' תעב ס"א).

מט. כמבואר בשו"ע (סי' תעג ס"ב).

נ. כמבואר בשו"ע (סי' תעב ס"א). מלבד מה שיש בו גם הטעם ששייך בכל לילי שבת, וכמו שכתב הטור שיש לו למהר מקרא ד'זכור את יום השבת לקדשו', שדין הזכירה הוא על היין, ומשום כך צריך להקדים הזכירה תיכף לכניסת היום, דטעם זה שייך אף בכניסת יום טוב, או מטעם שהקידוש והסעודה באים עם התפילה [כמבואר ביפה ללב (קו"א סי' רמא מזה"ק עקב דף רמב)] דהוא טעם ששייך אף בימים טובים.

נא. ודנו בו הפוסקים אם הוא מדאורייתא כקידוש של שבת או שהוא רק מדרבנן, ומכל מקום הכרעת המגן אברהם (סי' רעא) שהוא מדרבנן וכן הוא במשנ"ב שם (סק"ב).

נב. כמבואר בראשונים (פסחים קח) אמנם בלילה אין חיוב השמחה אלא מדרבנן.

נג. אבודרהם רוקח ומהרי"ל.

ויין חשיבי כחדא, ואין מברך עליהם הטוב והמטיב.

אחיזת הכוס ככל כוס של ברכה שמקבלו מאחר בשתי ידי^{נב}, ואוחזו בימינו ולא יסייע בשמאל^{נב}, אלא אם כן קשה עליו הדבר, שאז יכול להניח יד שמאלו תחת יד ימינו לסומכה, באופן שלא תיגע בכוס. ובכל ארבעת הכוסות יש לו להגביה הכוס טפח מעל השולחן, ונהגו כן אף באופן שאין עמו עוד מסובים^{נב}, יברך עם שני כיסויים לראשו כבברכת המזון, וישים עיניו להסתכל בכוס בשעת הברכה שלא יסיח דעתו ממנו^{נב}.

יכוון בברכה של כוס ראשון בפירוש שלא יפטור את הכוס השני, כיון שיש שיטות הפוסקים שהוא נפטר בברכה של הכוס הראשון^{נב}, ומנהגנו הוא כשיטת

שבכוס של קידוש הוא כבר מצווה ועומד, ואם כן אין שייך להכלילו בכלל ברכת וציונו על ארבע כוסות, או משום דמחוייב לעשות בהם הפסק, שהרי אם שתאן בבת אחת לא יצא, ולא מצאנו ברכה אלא במצווה הנעשית בבת אחת בלא הפסק^{נב}.

ראוי להדר בו כבכל המצוות, שתבא המצוה מממון שלו ולא שיקבלנה במתנה מאחר, ועל כן הנמצא בליל הסדר אצל אחרים, ראוי לו שישלם בעבור היין ששותה לארבע הכוסות כדי שיבא משלו.

יש לו כמה יינות יעמיד את כולם על השולחן בזמן הקידוש, כי אם יביאם אחר כך יכנס בספק ברכת הטוב והמטיב, ובפרט בליל הסדר שיש שחוששים לברכת הטוב והמטיב, כיון שנחשב על ידה כמוסיף על הכוסות, ולענין זה מיץ ענבים

נד. ויש לדון בו מברכת ספירת העומר לשיטת הבה"ג שהיא מצוה אחת המתמשכת. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נב) כתב על הא דאין מברכים על מצוות כתיבת ספר תורה, דחיישינן במצוה המתמשכת שמא יארע בה קלקלה באמצע. ובפרשת וארא כתב החת"ס הטעם דלא תיקנו ברכה על ארבע כוסות, מפני שלעתיד לבא אפשר שיהיו ששה כוסות, אף כנגד הלשונות 'והבאתי' ו'ונתתי'. ובשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת סי' נד) פירש הטעם, דכשם שאין מברכים על מצוות צדקה דיש בה פורענות, במה שאין מתקיים בנו קרא ד'אפס כי לא יהיה בך אביון' כך גם בארבע כוסות יש בו ענין הפורענות, דאילו היינו זוכים לא היינו מספרים, והיה מתקיים בנו מקרא (ירמיה כג) ד'לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את ישראל מארץ מצרים'. ויש שכתבו (פקודת אלעזר סי' תעג) שהוא מחשש שמא ישתכר, ולא יוכל לקיים המצוה ותהא הברכה לבטלה. וצ"ע בו דאין שכיח שישתכר כל כך עד כדי שכרותו של לוט.

נח. וכדביאר הט"ז (סי' קפג) דבזה הוא מראה חביבות קבלת הכוס עליו.

נו. ככוס של ברכת המזון (שו"ע סי' קפג ס"ד).

נז. היינו אף שצ"ק טעמא להראותו לשאר המסובים, מכל מקום נהגו להגביהו בכל גוונא אף בליכא עוד מסובים.

נח. ואף כשאומר נוסח הקידוש מתוך ההגדה יש לו להסתכל מפעם לפעם בכוס.

נמ. רא"ש וטור סי' תעד ס"א.

הרמ"א (סי' תעד ס"א) שמברכים ברכה ראשונה על כל כוס וכוס.

לענות אמן על ברכה זו, כדי לצאת בה על שאר המצוות.

סדר הברכות מתחילה מברך ברכת היין, ולאחריו הקידוש, ולבסוף מברך ברכת שהחיינו, ואם טעה והקדים ברכת שהחיינו לקידוש היום יצא. אמנם בהקדים קידוש היום לברכת בורא פרי הגפן נחלקו הפוסקים, דיש סוברים דכיון דעביד כבית שמאי לא יצא⁹, אך להלכה יכול לסמוך על שיטות הפוסקים שאף באופן זה יצא ידי חובתו¹⁰.

ברכת בורא פרי הגפן לשו"ע אין מברכים אלא על כוס ראשון של קידוש ועל כוס של ברכת המזון, אמנם לרמ"א מברך בורא פרי הגפן על כל ארבעת הכוסות. ומ"מ ברכה אחרונה אינו מברך אלא על האחרון כדלהלן.

ברכת שהחיינו שמברך בקידוש של ליל הסדר, באה גם על שאר כל מצוות הלילה, ולכן אף אשה המברכת ברכת שהחיינו בהדלקת הנרות, יש לה

ברכה אחרונה התבאר ברמ"א (סי' תעד) דאין מברכים ברכה אחרונה אלא על כוס אחרון בלבד, והיינו שכוס ראשון ושני נפטרים בברכת המזון. ואף שבדרך כלל זמן אמירת ההגדה הוא ביותר משיעור עיכול¹¹, ובאופן זה הרי מפסיד ברכתו שכבר בירך¹², מכל מקום כיון שעוסק באמירת ההגדה שהוא צורך הסעודה וזה חיובו, נמצא שכך היא צורת שתיית הכוס ששותים אותו ושוהים בו בסיפור יציאת מצרים, ולכן אין זה נחשב כהפסק לברכה שבירך, ואדרבה אין לנו לחייבו לברך ברכה אחרונה מיד אחר הקידוש, שאם כן יחשב כמסיח דעתו מן הסעודה, ויבטל מעלת הקידוש במקום סעודה¹³. ומכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו ישתה מים¹⁴, או יאכל איזה פרי בזמן אמירת ההגדה¹⁵.

צריך שיהיה הקידוש במקום סעודה ומכל מקום אין הפסק אמירת ההגדה

ב. גר"ז (סי' תעג ס"ו).

כא. תוספת שבת ותהלה לדוד (סי' רעא ס"ק טו).

כב. שהוא קרוב לשעה בין ופחות מכן במיץ ענבים.

כג. כמבואר במשנ"ב (סי' קצ סק"ח) שאם דעתו לשתות עוד יין אחר ברכת המזון, אלא שידוע שעד שישתה יעבור זמן יותר מכשיעור עיכול, צריך לברך ברכה אחרונה, שאם לא כן יפסיד ברכתו

כד. מנחת שלמה (ח"א סי' יח אות י').

כה. ואין צריך לברך עליהם, דיין פוטר כל המשקים, ונפטרו בברכת כוס ראשון.

כו. ואין לחוש בכהאי גוונא, דלא אסרו אלא שתיית יין דנראה על ידי זה כמזלזל בארבע כוסות, ויש המתירים אף חמר מדינה (גר"ז סי"ג). ואף דבעלמא אנו מחמירים שלא לשתות כלום בין כוס ראשון לשני אף לא שתיית מים, מכל מקום למי שחושש מפני הפסק עדיף בכהאי גוונא, משיפסיק בברכה אחרונה שיש בו חיסרון לגבי קידוש שצריך שיהיה במקום סעודה.

מבטל ענין זה, לא מיבעיא לדעת הסוברים שהוא רק במי שישן שנת קבע או הסיח דעתו^{טו}, או במי ששינה מקומו והסיח בזה דעתו^{טז}, או במי ששהה שיעור עיכול^{טז}, אלא אף לדין הסוברים כדעת הרמ"א (סי' רעג ס"ג) דהפסק זמן מרובה נמי חשיב הפסק לבטל מציאות הקידוש במקום סעודה, מכל מקום כיון שתקנו חכמים אמירת ההגדה באמצע, הרי קבעו צורת הקידוש של ליל הסדר באופן זה, שכך הוא צורת הקיום להחשיבו במקום סעודה^{יז}. ואמנם אף שהתבאר שמצד הפסק אמירת ההגדה אין לחשוש בזה, אך יש

להיזהר בו שלא יהא בו הפסק אחר, ויקפידו שלא לצאת מהחדר^{יח}, אם לא שנצרך הדבר^{יט}.

נהגו רבים שהקידוש אומר כל אחד ואחד לעצמו והוא מב' טעמים, או מפני דס"ל דאף דאיכא לדינא דשומע כעונה, מ"מ אין בו להחשיבו כברכה על הכוס כלפי השומע^כ. או דבאו לחוש לשיטת הסוברים, שבמה שמזכירים בקידוש ליל הפסח ליציאת מצרים, יוצאים בו ידי חובת סיפור יציאת מצרים^{כא}, ולחוש לשיטת הסוברים שבסיפור יציאת מצרים לא אמרינן שומע כעונה^{כב}.

סז. והוא דעת האשל אברהם.

סח. כ"ה דעת הגינת ורדים (כלל ג סי' כ).

סט. מהריק"ש הו"ד בברכי יוסף.

ע. והאריך בזה המנחת שלמה (שם אות ב).

עא. בשו"ת לר' יוסף מסלוצק הביא בשם רבו הגר"ח מוואלווין, שדרכו היה לצאת אחר הקידוש שבכל השנה ולא היה אוכל מיד, ומטעם שמצינו שאם יצאו מקצת מן המסובים והניחו מקצתם אצל השולחן לא איבדו קביעותם, וכיון דשאר השומעים נטלו ידיהם לסעודה, נחשב כלפי כולם כקידוש במקום סעודה, ואף דיש לדון בדבריו דהא לא אכלו יחדיו אלא רק שתו מעט מכוס של קידוש, מכל מקום בכוס של קידוש בליל הסדר, ששונה כל אחד מלוא לוגמיו, נראה דאפשר לסמוך על כך.

עב. ובנשים היוצאות הרבה, יש להם להקפיד באמירת ההגדה לומר עשרת המכות, שחייבות בזה משום סיפור יציאת מצרים [דאף להראשונים שאינו מחויבות מדאורייתא מכל מקום מדרבנן חייבות] ופסח מצה ומרור שאם לא אמרום לא יצאו ידי חובת ההגדה.

עג. וכמבואר בחזו"א (או"ח סי' כט אות ג) דתליא אם נחשב השומע כהשומע בכל פרטיו והכל מתייחס לשומע אף לאשוויי האי ברכה כברכה על הכוס, או דחיישנן שאין ההתייחסות ביניהם אלא בדיבור ויעויין עוד בקה"י (ברכות סי' יג).

עד. פר"ח (סי' תעג ס"ו). ויש שכתבו דמשו"ה אף אם קידוש ליל יום טוב בעלמא אינו אלא מדרבנן, מ"מ בליל הסדר הוא מדאורייתא. וברבינו ירוחם (נתיב ח"ד) כתב בשם רבינו פרץ, שהקידוש שמזכירים בו יציאת מצרים, הוא הברכה על סיפור יציאת מצרים.

עה. ומכל מקום מי שהוא חולה ואינו יכול לשותות, ישתדל עכ"פ לשמוע ולצאת בזה מדין שומע כעונה, כיון שהוא מועיל לדעת כמה מהפוסקים.

אם אחרים יוצאים ידי חובתם בקידוש יקפידו לכתחילה שלא יאמרו אותו כמה אנשים יחדיו בקול, דתרי קלי לא משתמע^{טו}, ויש לזהר בזה אף לגבי קטנים היוצאים בקידוש, ובדיעבד יש להקל בזה כיון שמחמת החביבות אף תרי קולות נשמעים.

אופן קיום מצוות ארבע כוסות

דין הכוס של ארבע כוסות כשאר כוסות של ברכה^{טז}, וצריך שתהא שלימה ולא חסרה במקצת או סדוקה בשפתה או בדפנותיה. וצריכה שטיפה מבפנים והדחה מבחוץ^{טז}. והרבה נוהגים לעשותו סמוך לסדר, אף שמעיקר הדין יכול לשטוף ולהדיח הכוס אף מבעוד יום^{טז}.

צריך שתהא נאה כפי כחו^{טז}, וכן הוא גם בכוס של נשים וילדים שהגיעו לחינוך.

כוס שאינה טובה^{טז}, אם כלי זכוכית היא שאין טבילתה אלא מדרבנן, יכול להשתמש בה.

ימלא הכוס על גדותיה^{טז}. ואיכא ב' דעות אי צריך למלאות עד שישפך ממנו מקצת, או שממלא עד קודם שמתחיל להישפך ממנו, ולא הוכרע הדבר וינהג בו כל אחד כמנהג אבותיו^{טז}.

יכוון בשתייתם לקיום מצוות ארבע כוסות ולמצוות שמחת יום טוב, שיש אומרים שהיא מן התורה^{טז}, ויש אומרים שאינה אלא מדרבנן^{טז}.

עו. כמבואר באליה רבה והו"ד במשנ"ב (סי' רעא סק"ג).

עז. כ"ה בחיי אדם (כלל קל ס"י) ובמשנ"ב (סי' רעא ס"ק סחומקורו מדברי הראשונים

עח. כשאין הכוס נקיה הוא מדינא, ואף אם היא נקיה יש לשטוף ולהדיח משום חיבוב והידור מצוה (לקט יושר דף פז, ב"ח סי' תעט עפ"י שו"ת מהרש"ל סי' פח והו"ד בפמ"ג משב"ז ריש סי' תפו). ויש אומרים שאין צריך, אלא רק לנוהגים כן על פי קבלה כשאר ימות השנה. וכבר התבאר בשעה"צ (סי' קפג ס"א) דניגוב מבפנים ומבחוץ הרי הוא כשטיפה והדחה.

עט. סידור יעב"ץ וחי אדם (כלל קל ס"א).

פ. כמבואר בשו"ע (תעב ס"ב).

פא. פר"ח (סק"ט) וגר"ז (סכ"ד). וברמ"א (תעב סט"ו) שלא יקח כוס שפיו צר דאין יכול לשתות בו הרביעית כאחת, והוסיף שלברכת המזון בלא"ה אין לוקחים אותו, כיון שצריך ליתן עיניו בתוכו, וצ"ע דמשמע שבשאר כוסות אין צריך להניח עיניו בתוכו.

פב. יעויין ט"ז (סי' קפג סק"ד) וגר"ז (ס"ב) ובמשנ"ב (שם סק"ט) שהביא ב' הדעות ולא הכריע בדבר.

פג. והא דממעטין בגמרא (פסחים עא.) והיית אך שמח להוציא לילי יום טוב הראשון, היינו דוקא מקרבן ומשמחת אכילת בשר של שלמי שמחה אך לא מעצם השמחה [מנחת ברוך (עט) ואבנ"ז (אור"ח סי' תעג)] ויש אומרים שאינו אלא ביו"ט הראשון של סוכות, אך בפסח שיש בו מצות אכילת פסח, לא נתמעט מחיוב שמחה [חזו"א (קכט י')].

פד. אור חדש (פסחים קח: ושאגת אריה סי' סח).

מזיגת הכוס תהא לשם כוס של ברכה.^ה ונהגו שלא ימזוג לעצמו אלא אחר ימזוג לו^ה, ונהגו כן אצל כל בני הבית^ה, ויכול לתת לקטנים שימזגו שיש בזה גם ענין חינוך למצוות. ומ"מ אין ראוי שיבקש הבן מאביו שימזוג לו^ה. וכהן יכול למזוג לאחרים^ה. ואפשר לכבד בזה הקטנים שימזגו, וגם יש בו ענין לחנכם במצוות.

בכוס של אליהו ימזוג בעצמו או על ידי אחד מבני הבית שציווהו וכבדו בעל הבית בזה.

שתה ארבע כוסות בזה אחר זה **שלא על הסדר** לא יצא, וצריך לחזור ולשתות עוד ג' כוסות^ג. וכל שכן אם שתה כוס אחת שיש בה ארבע רביעיות בארבע פעמים,

דלא הוי אלא כשתיית כוס אחת, וצריך לחזור ולשתות עוד שלש כוסות^ג. ואם שותה הכוס שיש בו ארבע רביעיות בארבע פעמים וכסדר ההגדה הוא ספיקא דהפמ"ג^ג, ובביאור הלכה הכריע בו דיצא ידי חובתו^ג.

הפסיק בשתיית ארבעת הכוסות ושהה בין כוס לכוס, אלא שלא אמר ההגדה בינתיים, יש אומרים שיצא^ג, ויש אומרים שלא יצא^ג.

שתה כוס שני קודם ברכת אשר גאלנו בערוך השלחן (סי' תעב סי"א) דיצא ידי חובתו, כיון דברכות אין מעכבות, ואמירת ההגדה אין לה שיעור, ונמצא ששתאה אחר ההגדה^ג.

פה. דברמ"א (קפג) פירש ש"ח' פירושו מזיגה לשם כוס של ברכה, שלא ימצא כוס מלא וישתמש בו. **פו**. אף דיתכן והמכוון הוא למזיגת היין במים דהוא דרך חירות, מכל מקום נהגו בזה אף במזיגת הכוס מהבבוק.

פי. אף דברמ"א (תפו א) נראה שהוא רק לגבי בעל הבית.

פח. ואפשר דהוא בכלל המבואר בקידושין (מה): דלא חציף איניש לשווי' לאביו שליח, וכמבואר בשו"ת תורה לשמה (סי' רסח) דהוא אף במידי דמצוה. ואף אם האב מסכים לזה, אין מועיל דלאו בכל גוונא מוחל במחילה גמורה, ואף מיחסרה בחירות האב על ידי זה.

פט. דמהני בזה מחילת כבוד.

צ. שו"ע (תעב ס"ח) והוא מגמ' (קח:).

צא. רשב"ם תוס' ור"ן שם ודלא כפרש"י.

צב. סי' תעט (א"א סק"א).

צג. שם ד"ה על הסדר.

צד. בית יוסף (סי' תפד) ומשום דס"ל דאין הסדר מעכב והעיקר שתהא הפסקה ובביאוריה"ל (תעב ס"ז) הביא כדבריו.

צה. פר"ח, וכן נראה דעת הט"ז (סק"ז), ובמג"א (סק"ח) פירש כן את דברי השו"ע שהשותה שלא כסדר לא יצא ידי חובתו היינו ששתה הכוסות ולא אמר ההגדה, וכ"כ הגר"ז (סט"ז) ופמ"ג (תעד משב"ז סק"א).

צו. וצ"ע מדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"י) דמשמע שאף הברכה היא מדין 'על הסדר'.

נשים המצוות בארבע כוסות יש להם ליוזר לומר עכ"פ מקצת מן ההגדה ואת הברכה, ואם לאו לכל הפחות לשמוע זאת, שאם לא כן לא חשיבא שתיה שניה לכוס שני, דההגדה היא המפסקת בין הכוסות.

אף להשיטות שארבעת כוסות מצוה אחת הן¹³, מ"מ מי שאין לו אלא ג' כוסות, נראה מדברי מג"א ששותה כמה שיכול¹⁴.

מי שאנוס ואין לו הגדה ישתה הארבע כוסות לזכר, וי"א שכיון שהוא אנוס יוצא ידי חובה אף בלא אמירת ההגדה¹⁵, ולמעשה לא יברך ברכת בורא פרי הגפן אלא על כוס ראשונה של קידוש ועל כוס של ברכת המזון.

לא מזוג כוס שני עד אחר ההגדה ולא אמר ההגדה ע"י הכוס, תליא בהאי פלוגתא בגדר ארבע כוסות, שאם הם מדין כוס של

ברכה יש לו לחזור ולומר ההגדה, אך אם העיקר הוא קיום השתייה אינו צריך לחזור. ומ"מ אף לשיטות דהוא מדין כוס של ברכה, אם מזג הכוס ונשפך לו קודם הברכה יצא ידי חובתו¹⁶. ובשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' כב) כתב, דאם היה יין מונח על השולחן אין צריך לחזור על ההגדה, וחשיב כאמר ההגדה על הכוס¹⁷, ואם לא היה יין על השולחן חוזר על עקרי ההגדה. ומ"מ נראה כהנהו שיטות שאין חיוב ההגדה על הכוס, ואין צריך לחזור ולומר ההגדה¹⁸, וכפי דחזינן שאם לא היסב חוזר ומיסב, ולא מצינו שצריך לחזור ולומר ההגדה.

שבח לומר יעלה ויבא בברכת המזון ונזכר אחר שתיית כוס שלישי, אף שצריך לחזור על ברכת המזון, ונמצא שלא היה כוס שלישי על ברכה, מכל מקום נראה שאין צריך לחזור ולברך על הכוס¹⁹, דעיקר ברכת המזון יש לו ולא חיסר אלא ההזכרה

צו. והוא תלוי בפלוגתת שו"ע ורמ"א הנ"ל בברכת בורא פרי הגפן, אי כהשו"ע דאין מברכים על כוס שני ורביעי, דכוס ראשון פוטר השני, וכוס שלישי פוטר הרביעי, או כהרמ"א דמברכים על כל כוס וכוס משום דהוה מצוה בפני עצמה.

צה. אף בדמהר"ל (גבורות ה' פרק מט) כתב שאינו שותה כלל, מכל מקום מדברי מג"א (סי' תפג) שדן במי שיש לו כוס אחד, שיקיים בו מצות קידוש, ומי שיש לו ב' כוסות יקיים הקידוש וברכת המזון, מוכח שיש לו לקיים כל מה שבידו.

צב. פמ"ג סי' תעד מ"ז סק"א.

ק. כדמצינו לגבי קידוש (סי' רעא סט"ו) דאם נשפך לו הכוס ולא הסיח דעתו דאין צריך לחזור ולקדש.

קא. ועיי"ש דצריך שיהיה היין שבשולחן בכלי מלא בשביל לצאת על ידו.

קב. כנראה מדברי הלבוש (סי' תפג ס"א).

קג. לא מיבעיא לדעת הבית יוסף (סי' תפד) דאין ההגדה מעכבת השתייה, אלא אף לפר"ח שהיא מעכבת, מכל מקום כיון דלא חיסר אלא הזכרה ויצא ידי חובת ברכת המזון, הוא נחשב ששתה הכוס על ברכה.

צורת ואופן שתיית הכוס

שיעור רביעית בין נצרך הן בגודל הכוס שצריך שיהיה בשיעור שמחזיק רביעית ^{קד}, והן בשתייה שלכתחילה צריך לשתות כל הרביעית בבת אחת ^{קד}, ומי שקשה לו הדבר יוצא ידי חובתו בשתיית רוב רביעית ^{קד}, שהוא שיעור מלא לוגמיו באדם בינוני ^{קט}. ואם היתה הכוס גדולה

שחזור בשבילה ^{קד}. ואמנם כדי שתהא עתה ברכת המזון על הכוס, מברך על הכוס ומקיים בו כוס רביעי של ארבע כוסות, כדי שלא יהא מוסיף על הכוסות ^{קט}.

אמנם אם טעה ולא אמר ברכת המזון על הכוס, יש לו לחזור וליטול ידיו ולאכול מצה, כדי שיתחייב על ידה בברכת המזון שיברך אותה על הכוס.

קד. וכן היא דעת מרן הגר"ש ואזנר זצוק"ל ויעויין עוד בשו"ת קנין תורה (ח"ז סי' לח) ושו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' קיז קיח).

קה. ולא דמי למבואר במשנ"ב (סי' תעז ס"ק יז) במי ששתה הכוס השלישי קודם אפיקומן, שצריך לחזור ולשתות עוד כוס אחר, שאין בו חסרון דמוסיף על הכוסות, כיון שהכוס הראשונה ששתה היה בטעות, כי שם אין זה מקום שתיית אותו הכוס, שלא כשכח הזכרה בברכת המזון ששתה הכוס במקומה אלא שלא בדרך ברכת המזון [יעויין בשו"ת ויען דוד].

קו. שו"ע (תעב ס"ט) ומשנ"ב שם (ס"ק כט).

קז. כמבואר ברמ"א (סי' תעב ס"ט) שאין ליקח לארבע כוסות כוס שפיו צר מפני שלא יוכל לשתותו בבת אחת, ומקור הדברים בתרומת הדשו. ואין בו חסרון דגרגרן המבואר בשו"ע (סי' קע) כיון דהוי לצורך קיום המצוה [שו"ע (תעב ס"ט) ומשנ"ב (שם סק"ל)]. ואמנם מדוקדק במשנ"ב (ס"ק לד) שההידור לשתות בבת אחת הוא על רוב הרביעית, ואף שלכתחילה יש ענין לשתות את כל הרביעית, מכל מקום הדין של 'בבת אחת' לא נאמר אלא על רוב רביעית, אך מ"מ יש להדר בכלולו כמובא במחז"ש (ס"ק יא) בדעת הב"ח, וכפי הנראה מלשון הרמ"א. ובכוס שיש בה יותר מרביעית שהתבאר בח"א (כלל קל ס"י) שיש בה דין לכתחילה לשתות את רוב הכוס, פשוט דא"צ לשתותה כולה בבת אחת כי אינו אלא חומרא.

קח. ואף שלגבי כוס של קידוש מצינו (סי' רעא ס"ג ובביאור"ל שם) דמהני שיעור מלא לוגמיו, דלא עבדינן תרי חומרי להחמיר בו כשיעור הגדול, וגם שלא יהני שיעור מלא לוגמיו ידיה, מכל מקום לגבי פסח דבעינן שתיית כוס, יש להחמיר שאינו מועיל וצריך שישתה הכוס או רובה. וזהו גם טעם החילוק מדוע בכל כוס של ברכה סגי ברוב רביעית, וכאן יש לו לכתחילה לשתות רביעית, כי בכל כוס של ברכה אין השתייה אלא מדינא דהמברך צריך שיטעום, ובהא ודאי שמועיל רוב, אך בארבע כוסות יסוד קיומם בשתייה, ומשום כך לכתחילה יש לו לשתות רביעית.

קט. ולא דמי לכוס של קידוש דמהני בה לכתחילה ברוב רביעית, דהתם אין צריך אלא שיהיה כוס של ברכה, ואין דין וחיוב שתיית יין אלא חיוב טעימה מדין המברך צריך שיטעום, משא"כ גבי ארבע כוסות שיש בהם חיוב שתייה, ואמנם אף בד' כוסות מהני בדיעבד ברוב רביעית מדין רובו ככולו [ואמנם יש הסוברים דאף בקידוש לכתחילה צריך לשתות כל הרביעית, אלא דהמצוה שיש על השומעים לטעום ממנו עדיפא].

ומחזיקה יותר מרביעית, יש אומרים שלכתחילה צריך לשתות את כולה^{ק"י}, ויש אומרים דאף בהא סגי ברוב כוס^{ק"א} ומ"מ צריך למלאות הכוס, דהוא מדיני כוס של ברכה שיהיה מלא^{ק"ב}. ומכל מקום אף כשצריך לשתות את כל הכוס, אין צריך לשתות הטיפות הנשארות בשולי הכוס^{ק"ג}.

בכוס האחרונה בעינן שישתה רביעית, כדי להוציא עצמו מספק שיוכל לברך לאחריה ברכה אחרונה^{ק"ד}. ויש אומרים שאף בכוס ראשונה ראוי לו להשתדל לשתות רביעית, כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה^{ק"ט}.

משערים הרביעית לכתחילה כשיעור הגדול שהוא 150 סמ"ק,

ובדיעבד כשיעור הקטן שהוא 86 סמ"ק^{ק"ט}. והוכרע בזה להלכה^{ק"י}, שבדאורייתא יש להחמיר כשיעור הגדול, ובדרבנן יכול לסמוך על השיעור הקטן. ועל כן בכוס ראשון של קידוש שעיקרו מדאורייתא, יש לו לקחת כוס שיש בה כשיעור רביעית הגדול, אך בשאר כוסות וכן במי שיוצא הקידוש בשמיעה מאחר, ואינו שותה הכוס הראשונה אלא מדין ארבע כוסות, כיון שאין החיוב אלא מדרבנן אפשר להקל בו בדיעבד כשיעור הקטן.

אם שיעור מלא לוגמיו שלו גדול מרביעית צריך לשתות כמלא לוגמיו^{ק"ח}, ואם מלוא לוגמיו הוא פחות מרוב רביעית, דעת דה"ח שסגי במלוא לוגמיו, אך המשנ"ב

ק"י. ב"ח, פר"ח (סק"ל).

ק"א. שו"ע (תעב ס"ט).

ק"ב. שו"ע (קפג ס"ב) ורע"א (ס"י).

ק"ג. אשל אברהם.

ק"ד. כמבואר בשו"ע (קצד) דיש סוברים שמשקים ברכתם ברביעית, ומ"מ כיון דאינו אלא בשביל לצאת מן הספק, דהא יש הסוברים שמהני מלא לוגמיו שהוא רוב רביעית, מהני ביה כשיעור הקטן שברביעית.

ק"ט. כיון דיש הפסק זמן מרובה בין הקידוש לסעודה, במה ששותה הרביעית חשיב מקום סעודה (ליקוטי מהרי"ח). ואף שלגבי עצם ההפסקה בהכרח צריך לומר שאינה מעכבת, כיון שההגדה היא צורך הסעודה, מכל מקום כיון דאם יצא ממקומו הפסיד הקידוש, יש לו לשתות רביעית דחשיבא כסעודה, ואז כבר קיים הקידוש במקום סעודה ולא בטל הקידוש לכשיצא. ואמנם כל זה הוא רק לכתחילה, דהא נקטינן לעיקר דינא דבשביל לאשוויי קידוש במקום סעודה צריך לשתות עוד כוס מלבד הכוס של הקידוש.

ק"י. אף ששיעור רביעית יין הוא כביצה ומחצה בקליפתה, מכל מקום התקטנו השיעורים עד כדי מחצה ונעשה השיעור כג' ביצים [יעוין בצל"ח (פסחים קטז): בגר"א במעשה רב (אות עד) ובחתם סופר (תשובה או"ח סי' קכז)].

ק"יז. בית אפרים (יו"ד סי' טז) ובמשנ"ב (סי' רעא ס"ק סח) ובביאור"ל (שם סי"ג).

ק"יח. אמנם דעת הר"ן בפסחים דאף בכה"ג סגי ברור רביעית.

פליג שצריך לשתות רוב רביעית, כשיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני קיט.

כוס שיש בה כמה רביעיות בשו"ע (סי' תעב ס"ט) הביא בזה פלוגתת הראשונים, די"א ששותים ממנה כמה בני אדם כשיעור הרביעיות שבה קכ, וי"א שצריך לשתות רוב הכוס, אף באופן שהיא מחזיקה כמה רביעיות קכא. ובשיטה זו דנו האחרונים, אם יש דין לכתחילה לשתות את כל הכוס קכב, או שאף לכתחילה מהני בשתיית רובה קכג. ומכל

מקום כתב הפר"ח (תעב ס"ט) דאף דלכתחילה יש הידור בכוס גדול לשתות את כל הכוס קכד, עכ"פ לעיקר דינא סגי ברוב רביעית קכה. ובגרי"ז (חמץ ומצה פ"ז ה"ט) הביא פלוגתת הראשונים, אם הוא דין רוב רביעית או שיעור מלא לוגמיו, ותלאו בגדר חיוב שתיית הכוס קכו.

שיעור זמן שתיית הכוס התבאר ברמ"א (סי' תעב ס"ט) שצריך לשתות בלא הפסק גדול בינתיים. ובמג"א (שם ס"ק יא) שלא ישהה מתחילת השתייה ועד סופה

קיט. יעויין ביה"ל (סי' רעא סי"ג) ובחזו"א (או"ח סי' לט ס"ק טז) ומכל מקום אצל קטן משערין במלא לוגמיו ידידה ואין צריך כשיעורו של גדול [גר"ז (סי' קצ ס"ב) ביאור"ל (שם) משנ"ב (סי' תעז ס"ק מז) ושעה"צ (ס"ק סח)].

קכ. כל בו (סי' נ יא, ב) וארחות חיים (ליל פסח סי' ו).

קכא. הוא דעת הרמב"ן ומהר"ר שם טוב, ובדרכי משה (סק"ה) שכן היא דעת המרדכי.

קכב. ב"ח, פר"ח (סק"ט) וגר"ז (סי"ט).

קכג. כן נראה מדברי ארחות חיים, וכן מלשון השו"ע דלי"א מהני רוב כוס לכתחילה, וכ"ה בחק יעקב (ק"כ) וערוה"ש (סי"ג).

קכד. וכן כמבואר בב"ח בח"א (כלל קט סי"י) ובערוה"ש (סי"ג).

קכה. וכ"ה בגר"ז ומאמר מרדכי.

קכו. דלשיטת התוספות (קז. ד"ה אם וקח: ד"ה רובא) דסברו דבעינן לשתות מלא לוגמיו ככוס של קידוש, וכל ענין שתיית רוב כוס אינו שיעור מצד עצמו, אלא דרך הוא שיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני [ואמנם בעוג מלך הבשן בעינן טפי מרובא כמבואר בתוספות] היינו משום דס"ל דארבע כוסות שווים בעיקר דינם לכל כוסות של ברכה, ועיקר מצותם היא ברכה על הכוס, ונמצא אם כן ששתייתם היא מדינא דהמברך צריך שיטעום וככל כוסות של ברכה, ובה שפיר השיעור כמלא לוגמיו שהוא שיעור טעימה. אך להרמב"ם (חוי"מ פ"ז ה"ט) שהזכיר שתיית רוב הכוס ולא הזכיר שיעור דמלא לוגמיו [כמו שהזכיר בקידוש (שבת פכ"ט ה"ז)] משמע דס"ל דשאני מקידוש, דבקידוש עיקר הענין הוא ברכה על הכוס ומהני ביה טעימה, וכאן הוא דין שתיה של ארבע כוסות, ולכן צריך בדווקא שישתה רוב הכוס, דבעיקרו היה צריך לשתות את כולו אלא דמועיל רובו ככולו, ואין בו שום מקום לשיעור דמלא לוגמיו. ואפשר עוד נפקותא בהא, במי ששתה יין חברו ולא ידע שאינו שלו, דאם הוא דין שתיית ארבע כוסות, איכא בכהאי גוונא חסרון דמצוה הבאה בעבירה, אך אם אין בו אלא דין אמירה על הכוס, אפשר דבכהאי גוונא אינו נחשב שנעשית המצווה עצמה בעבירה, ואין בו חסרון דמצוה הבאה בעבירה.

ולברך^{קצא}, ולא יפסיק בו לענות אמן על ברכת אחרים^{קצב}, ומכל מקום בדיעבד אם ענה אמן על ברכת בורא פרי הגפן אינו צריך לחזור ולברך.

נשפך היין מן הכוס, אם הוא קודם הברכה יחזור וימלאנו כדי שתהא הברכה על כוס מלא, ואם נשפך לאחר הברכה קודם ששתה, יש להדר ולהוסיף בו כדי שתהא גם השתייה מכוס מלא^{קצג}, ואינו צריך לברך על היין שמוסיף, כיון שהיה לפניו בשעת הברכה מתחילה, ודעתו עליו בברכת בורא פרי הגפן.

אף נשים חייבות בארבע כוסות אף שהיא מצוה שהזמן גרמא כיון שאף הן היו באותו הנס^{קצד}. ובלבוש הוסיף בו טעם, דמאחר שתיקנו שתיית ארבע כוסות בזמן אכילת המצה, כשם שנשים חייבות

יותר משיעור זמן שתיית רביעית^{קכו}. ואם שהה יותר משיעור זמן שתיית רביעית הוא מחלוקת הפוסקים אם יצא או לא^{קכז}, ולכן כל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס, יש לסמוך על אותם השיטות שיצא, ולא יחזור וישתה בין הכוסות. אמנם כל זה בכוס ראשון או בשני כוסות האחרונים שאסור לשתות אחריהם מפני שנראה כמוסיף על הכוסות, אך בכוס שני שמותר לשתות אחריו יחזור וישתה^{קכט}. ואם שהה בשתייתו יותר מכדי אכילת פרס שהוא שיעור הפסק לשיטת הכל, הרי הוא כנמלך ואף בשתי הכוסות האחרונים צריך לחזור ולשתות.

ישתה היין תיכף לברכה ולכתחילה לא ישהה בו אפילו בשתיקה יותר מכדי דיבור^{קל}, ובדיעבד אם שהה בשתיקה כל שלא הסיח דעתו אינו צריך לחזור

קכז. וכמו שהתבאר בביאור^ל (סי' תריב ס"י) שהשהיות שבתוך השתייה הם בכלל שיעור הזמן, ואין צריך לשהות רביעית בין שתייה לשתייה, אלא כל ששהה בין השתיות והשהיות יותר מרביעית אין השתייה מצטרפת.

קכח. כמובא בשולחן ערוך (סי' תריב ס"י).

קכט. יעויין במשנ"ב (סי' תעב ס"ק לד).

קל. כמבואר בשו"ע ורמ"א (סי' רו ס"ג).

קלא. יעויין משנ"ב (סי' רו ס"ק יא-יב וסי' כה ס"ק כט).

קלב. כמבואר במשנ"ב (סי' קסז ס"ק לה).

קלג. אשל אברהם (מהדו"ת סי' קפג).

קלד. כן הוא לישנא דגמרא בפסחים (קח:) וברש"י שם כתב דעיקר הנס נעשה על ידם כמבואר בסוטה (יא:) דבשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים. אמנם התוספות (ד"ה היו) הקשו דלשון 'אף' אינו מורה שהן העיקר, ועל כן פירשו שאף הם היו באותה הסכנה וניצלו ממנה. ובשפת אמת (מגילה ד.) פירש הטעם דרש"י לא פירש כהתוס', משום דנשים לא היו בשעבוד מצרים, וכמבואר במדרש שהכינו מים חמים ודגים לבעליהן, וכל עבודת אנשים לנשים לא היה אלא באקראי. ואמנם הוא מבואר בדברי המרדכי במגילה (סי' תשפ) שפירש ענין הנס אצל נשים כיון שאינן יכולות להתקיים בלי הזכרים. ובמהר"ם חלאווה כתב, דאף שלא נשתעבדו הנשים מכל מקום אף הם היו בכלל הגלות.

במצוות אכילת מצה כך הן חייבות גם בשתיית הכוסות.

להבין בסיפור יציאת מצרים^{קלז}, שאם לא כן לא יצא ידי חובת הכוס שעל ההגדה, והוא כשתאן בבת אחת שלא יצא.

חוב ארבע כוסות הוא אף בקטנים^{קלח},
ונחלקו הראשונים אם הוא אף
בתינוקות שלא הגיעו לחינוך, או רק באותם
שהגיעו לחינוך^{קלז}, ומ"מ להלכה אין הקטן
מחויב אלא משהגיע לחינוך^{קלז}. ועכ"פ צריך

נהגו להכין כוסות לשתיית ארבע כוסות,
אף לקטנים שלא הגיעו לחינוך כדי
שישאלו^{קלט}. ויש אומרים שהוא משום
פרסומי ניסא^{קמ}.

קלח. וכיון דמברכים על כל כוס וכוס הוי כל אחד כמצוה בפני עצמה, ואף דאין מחנכים אלא למצוה בשלימותה, מכל מקום קטן שהגיע לחינוך ואינו ער בכל הסדר, ישתה לכל הפחות הכוסות הראשונים.

קלז. בגמרא פסחים (קח:) ת"ר הכל חייבים בארבע כוסות, אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות. א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוק ביין, אלא מחלקים להם קליות ואגוזים שלא יישנו. ובביאור דברי רבי יהודה כתב הר"ן, דבכי הא לא שייך לחנכם במצוות, דכיון שאין נהנים ושמחים בו אינו להם דרך חירות. ולהר"ן פלוגתת ת"ק ור"י היא בתינוקות שהגיעו לגיל חינוך, דלר' יהודה פטורים אף בכה"ג [וכ"ה ברשב"ץ ופר"ח בדעת הרמב"ם] שלא כהמבואר ברשב"ם שם דלא איפליגו אלא בלא הגיע לחינוך, אך בהגיע לחינוך לכו"ע חייב. ובביאור פלוגתתם נראה, דלרבי יהודה ארבע כוסות עיקר קיומם בתוצאה להרגיש על ידם דרך חירות, משא"כ לרבנן אף דהסיכה לחובת השתיה היא מדין חירות, מכל מקום הקיום הוא בעצם המעשה. [ולפי זה היה מקום לומר דהוא טעם לרבי יהודה אמאי לא תיקנו בו ברכה, דאין המצוה במעשה אלא בתוצאה, ובוזה ליכא ברכה דוגמת המבואר בבית יוסף (סי' תלב) שאין מברכים על ביטול חמץ כיון דהוא בלב, הכי נמי הכא דאין שייך ברכה על הרגשת חירות. אף דיש לחלק דהתם כל עיקר ומהות המצוה אינה אלא ביטול בלב, שלא כהכא שהמצוה נעשית על ידי מעשה של שתיה בפועל, אף שתוצאותיו הם בלב].

קלז. ואף דלגבי מצה כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"י) דקטן שיכול לאכול פת מחנכים אותו במצות ומאכילים אותו כזית מצה, והוא קודם זמן חינוך של קטן, יש לחלק בין אכילת מצה דהוא מידי דאכילה, ושייך בו חיובא אף בלא הבנה כיון שלא צריך כוונה [וכדמצינו גבי איסור חלב ועריות לאסור אף במתעסק שכן נהנה, וכשם דאין צריך כוונה לאיסורא, הוא הדין דשייך חיובא במצות עשה דאכילה בהנאה בלא כוונה, ומכל מקום כתב בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' נז) שצריך שיהא כבן שלש או ארבע ששייכת בו הבנה במקצת] לשתיית ארבע כוסות שענינם משום חירות, וצריכים להיות על סדר ההגדה, דכולהו לא שייכא אלא בקטן שהגיע לחינוך.

קלח. כן כתבו הגר"ז וקיצושו"ע, שצריך שיבין מהו יום טוב, ויבין את סיפור יציאת מצרים. ובחק יעקב כף החיים וערוך השלחן כתבו שהוא כבן שית או שבע כל אחד לפום חורפיה. ובגר"ז כתב שצריך שיהא יכול להישאר ער במשך כל עשיית הסדר, ואפשר שהוא לשיטתו דסבר שסדר ההגדה מעכב בארבע כוסות, וכל שלא שתאם על סדר ההגדה לא יצא, אמנם כבר התבאר דלדין יצא ידי חובתו אף בלאו הכי.

קלמ. כ"ה במהרי"ל (ס"ק כז) ובסדר היום. ולפי"ז אם אינם יודעים לשאול אין צריך. ומכל מקום אין בזה דיני כוס שיהא בו שיעור וכיו"ב, ואף כוס ניר או חד פעמי כשר לגבי חינוך.

קמ. במקור חיים (תעב ס"ו) שאף לקטנים בני יומן צריך להניח כוס ושמא הוא מטעם פרסומי ניסא.

גדר החיוב במצות סיפור יציאת מצרים

**בהא דהרמב"ם לא מנה אלא מצות
ההזכרה של ליל הפסח**

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א) מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח. ומבואר בדבריו דאיכא מצוה מיוחדת של סיפור יציאת מצרים בליל הפסח, ואף מנאה כמצוה בפני עצמה במנין המצוות (מצוה ח).

ובהלכות קריאת שמע כתב הרמב"ם (פ"א ה"ג) ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע. ויש להבין, כיון שסבר הרמב"ם דמצוה היא להזכיר יציאת

מצרים בכל יום, מאיזה טעם א"כ לא מנה מצוה זו במנין המצוות, ומאי שנא הזכרה דליל הפסח דילפינן לה מקרא ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' שמנאה בכלל המצוות, להזכרה שבכל יום דילפינן לה מקרא ד'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך' שלא נמנית כמצוה בפני עצמה^א.

הן אמנם דהצל"ח (ברכות יב: ד"ה מזכירין) והקרבן אורה (שם ד"ה והנה יציאת) כתבו, דאין ה"נ ואם היה כתוב 'זכור את יום צאתך' וגו', אכן היה בו ציווי והיתה המצוה נחשבת כמצוה בפני עצמה, אך מכיון שלא נאמרה מצוה זו בלשון צווי ולא נאמר אלא 'למען תזכור', אין בה אלא נתינת טעם למצוות אכילת פסח ומצה שנכתבו קודם לכן, והיינו שטעם אכילתם הוא כדי שעל ידם תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, וכדפירש רש"י בפרשת ראה (דברים טז ג) להאי קרא וכתב, 'למען תזכור על ידי אכילת הפסח והמצה יום צאתך'. ואף שממילא אנו למדים מזה שזכירת יציאת מצרים כל ימי חיך היא מצוה [וכלשון הרמב"ם בהלכות קריאת שמע] מכל מקום אינו נכנס בכלל מנין המצוות^ב. אלא שעדיין

א הן אמנם שבאור שמח (הלכות קריאת שמע שם) מבואר, דאף שלשון הרמב"ם ש'מצוה' להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, מכל מקום אין כוונתו בזה למצוות עשה, אלא שמאחר שכתבה התורה כמה וכמה פעמים ענין זכירת יציאת מצרים, שלתכלית זו יצאו ממצרים בחפזון, ומפני זה צוה בפסח ובשאר מצוות 'למען תזכור', מוכח שכך הוא רצון הבורא שיזכירוהו בכל יום. מכל מקום דוחק הוא בלשון הרמב"ם שכתב לשון מצוה, ושוב צריך ביאור החילוק אמאי לא מנאו הרמב"ם בכלל המצוות.

ב וכעין מש"כ הרמב"ם בשורש החמישי.

מה התווסף בחיוב זה יותר מהחיוב הכללי של הזכרת יציאת מצרים בכל השנה. ואם משום שבליל הפסח יש בו דין 'סיפור' ולא 'הגדה', ואם כן לא די בו ב'הזכרה' כבכל השנה, הא מפורש להדיא בפרי חדש שבליל הפסח אף אם רק 'הזכיר' יציאת מצרים יצא ידי חובתו. וכן מבואר בדברי הראשונים שהקשו¹, אמאי ליכא ברכה על סיפור יציאת מצרים שבליל הפסח, ותירצו משום שהוא יוצא בזה ידי חובתו בהזכרה שבקידוש². וברשב"א [הו"ד באבודרהם] פירש הטעם בזה, משום שהיא מצוה שאין לה קצבה, וכדבריו בתשובה (ח"א סי' יח) שמצווה שאין לה קצבה אין מברכים עליה³. ומוכח אם כן, שיוצא ידי חובתו [אף על חלק הקיום של 'והגדת לבנך'] בעצם הדבר שהזכיר יציאת מצרים, ואף אם לא קיים בה ענין ה'סיפור'.

ולמבואר בדעת הרמב"ם נחא גדר החיוב שבליל הפסח, שהיא מצוה בפני עצמה של הזכרת יציאת מצרים, ואדרכה אפשר דמינה גופא הוכיח הרמב"ם, שמצוות ההזכרה של כל השנה אין בה מצוה בפני עצמה, ואינה אלא אופן הקיום של מצוות קריאת שמע, שאם לא כן מה נתחדש במצוות סיפור יציאת מצרים שבליל הפסח. ואמנם אף לגדר זה בדעת הרמב"ם, שהזכרת יציאת מצרים שבכל השנה היא חלק ממצוות קריאת שמע, אין הכוונה שאין

צריך ביאור בזה לומר, שרמזה תורה את מצוות סיפור יציאת מצרים שבכל השנה, בציווי מצוות אכילת המצה בליל הפסח.

חילוק החיוב בליל הפסח מבכל השנה לדעת הרמב"ם

ובפשוטו יש לבאר, שסבר הרמב"ם שחיוב ההזכרה שבכל יום, אינו גדר מצוה בפני עצמה, אלא דין הוא במצוות קריאת שמע שיש להוסיף בה ולקרותה עם פרשת יציאת מצרים, וכמדוקדק בלשון הרמב"ם שם שכתב ש'קריאת שלש פרשיות אלו על הסדר היא הנקראת קריאת שמע', דהיינו שקריאת פרשת הזכרת יציאת מצרים, הרי היא חלק מקריאת שמע. וכן נראה מדברי שאגת אריה (סי' ב) שהביא מפרי חדש (או"ח סי' סז) שהוכיח מדברי הרמב"ם שג' פרשיות של קריאת שמע הן מן התורה [והוא עצמו פליג שם וס"ל שאף פרשה שניה אינה מן התורה ורק פרשה ראשונה מן התורה] ומוכח שפרשת הזכרת יציאת מצרים היא חלק מקיום מצוות קריאת שמע. ויש לבאר כוונת דברי הרמב"ם, במאי שייכא זכירת יציאת מצרים לקריאת שמע, דמהאי טעמא לא מנאה הרמב"ם כמצוה בפני עצמה.

דהנה כבר דנו המפרשים, לבאר גדר חיוב הזכרת יציאת מצרים בליל הפסח,

ג כ"ה ברי"ף וברשב"א והו"ד בהגדה של פסח מעשה ניסים לבעל התיבות.

ד וכ"ה בפרי חדש (סי' תעג ס"ו). א"ה - ואין להקשות אם כן אמאי לא יברך הברכה על מצוות הסיפור קודם ההזכרה שבקידוש, דאפשר דאין מברכים הברכה קודם הקידוש, כיון שבכה"ג אין הברכה מתייחדת על הסיפור בפני עצמו, כי אם על הקידוש שמתקיים בו נמי סיפור יציאת מצרים.

ה וע"ע בתשובת הרא"ש (כלל כד).

חיובה אלא בזמן קיום חיוב אמירת קריאת שמע, דודאי שיש לה חיוב הזכרה בפני עצמה אף אם לא הזכירה בקריאת שמע, אלא שלכתחילה יש להזכירה בזמן קריאת שמע כפרשה שלישית [וכדיבואר להלן טעם הזכרתה עם קריאת שמע], ואם מאיזה טעם לא הזכירה בהאי שעתא, עדיין יש עליו חיוב הזכרה של יציאת מצרים שנצטוו להזכירה בכל יום [ונכמבואר להדיא בדברי המשנ"ב (ס"ז ע"ס"ק כג) שחיוב הזכרת יציאת מצרים הוא אף אחר זמן קריאת שמע] ואין בזה סתירה למבואר בדברי הרמב"ם¹.

ביאור שייכות החיוב בכל השנה עם מצוות קריאת שמע

ובביאור דעת הרמב"ם, שחיוב ההזכרה שבכל יום שייך עם מצוות קריאת שמע, והגדרת שורש החילוק בזה בין חיוב ההזכרה שבכל השנה לחיובה בליל הפסח, נראה על פי מה שכתב החינוך (מצוה כא) שחיוב זה הוא אף בנשים². וכבר תמה המנחת חינוך בטעם חיוב הנשים בהזכרת יציאת מצרים שבלייל הפסח, אמאי אינן פטורות מטעם שהיא מצוות עשה שהזמן

גרמא³. וביאור הדברים עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת יתרו, אקרא ד'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', שיש בו להורות סיבת קיום המצוות ע"י עם ישראל, שכיון שהקב"ה הוא שהוציאם מארץ מצרים מבית עבדים, יש להם לקבל על עצמם את כל מצוותיו. וכ"ה ברש"י שם שפירש להאי קרא, שכדאי היא ההוצאה מבית עבדים כדי שתהיו משועבדים לי, והיינו שיש בו טעם לחיוב קיום המצוות, כעבד הקנוי שחייב לעבוד את אדונו, דהיציאה מארץ מצרים הפקיעה אותם מעבדות פרעה, ונעשו על ידה עבדי ה'. נמצא שחיוב ההזכרה שבכל השנה, שמזכירים יציאת מצרים בפרשה שלישית, אחר קבלת עול מלכות שמים בפרשה ראשונה, וקבלת עול מצוות בפרשה שניה, הוא להזכיר את טעם חיוב המצוות. וזהו נמי שורש דברי הפרי חדש, שנקט בדעת הרמב"ם שג' פרשיות של קריאת שמע הם מדאורייתא, כי עצם מצוות קריאת שמע היא בקבלת עול מלכות שמים וקבלת מצוות, והזכרת יציאת מצרים שבה היא חלק מהמצווה כיון שבאה לבאר סיבת החיוב⁴.

¹ ואמנם בגמרא ברכות (יג:) דמבואר שיש להזכיר יציאת מצרים בזמנה פירש"י דהיינו בזמן קריאת שמע, וחזינן שייכות הזכרתה למצוות אמירת קריאת שמע.

² וכן נראה נמי מדברי הרמב"ם דלא הזכיר כלל בהלכות חמץ ומצה להא דנשים פטורות.

³ דאף בארבע כוסות לא התחייבו אלא מדרבנן, ומטעמא דאף הן היו באותו הנס, כמבואר בדברי התוספות בכמה דוכתי [ויעיין בדבריהם במגילה (ד. ד"ה שאף)] וע"ע בחינוך שם דס"ל דמה"ט שהיו באותו הנס חיובן הוא מדאורייתא.

⁴ והוא דוגמת מה שכתב ברבינו יונה (ברכות ד:) בטעם סמיכות גאולה לתפילה, דהוא משום שבגאולה מצרים התחייבו ישראל לעובדו בכל לבבם, ועבודה שבלב היא תפילה, וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל, מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו, כך הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא.

אמנם כל זה הוא בחיוב הזכרת יציאת מצרים שבכל השנה, שנכללה במצוות קריאת שמע לדעת הרמב"ם. אך במצוות ההזכרה של ליל הפסח, סבר הרמב"ם שלא באה כסיבה לחיוב אלא כהודאה על הנס, וגדר חיובה הוא מחמת אותו הזמן, שכשם שחייב אדם לברך על הנס, כשמגיע למקום שנעשה לו נס, ולומר ברוך שעשה לי נס במקום הזה, כך חייב אדם לברך על הנס בזמן שנעשה לו הנס, ולכך ציוותה תורה בזמן לילי הפסח להודות על הנס שהיה באותו הזמן [ואף שלענין הודאה היה סגי במה שמזכיר זכר ליציאת מצרים, מכל מקום כל מה שמספר הניסים והנפלאות שנעשו באותו הלילה ומאריך בדברים, הרי זה משובח וכדכתב הרמב"ם].

נמצא, שלדעת הרמב"ם שיש שני מצוות נפרדות, מצוות הזכרת יציאת מצרים שבכל יום, ומצוות הזכרה בליל הפסח, א"כ כשמזכיר יציאת מצרים בליל הפסח יש בו את שני העניינים, קיום מדין ההזכרה שבכל השנה, שעניינה להעמידו בסיבת החיוב לקיום המצוות, ויש בה גם קיום הזכרה מדין ליל הפסח שהיא הודאה על הנס שנעשה באותו הזמן. ומשום כך נמי איכא להאי דינא ד'כל המרבה לספר הרי זה משובח', דווקא בליל הפסח ולא בשאר ימות השנה, ומשום שבפסח שחיובו משום הזכרת הנס כל מאי דמפרט טפי עדיף. ומטעם זה אין מברכים ברכה על סיפור יציאת מצרים בליל הפסח לדעת הרמב"ם,

עפ"י יבואר הא דאין מברכים על מצווה זו בליל הפסח

ועל פי זה יתבאר דברי הרא"ש בתשובה (כלל כד) במה שנשאל שם מדוע אין ברכה על הזכרת יציאת מצרים בליל הפסח, ותירץ שהרבה דברים ציווה הקב"ה לעשותם זכר ליציאת מצרים, כהפרשת בכורות וכיו"ב שאין מברכים עליהם, וצ"ע כוונת תירוצו. ולהנ"ל יתבאר, דהנה באבדורהם (עמ' פ) פירש הטעם שלא תיקנו ברכת אקב"ו על מצוות קריאת שמע, שהוא מפני שיסוד הברכה קודם קיום המצווה, הוא כדי לקבל ע"ע עול מלכות שמים קודם קיומה ועשייתה [כדמבואר בגמרא ברכות (מ:)], ואין שייך א"כ בקריאת שמע שהמצווה עצמה היא קבלת עול מלכות שמים.

ועל דרך זו נמי כוונת דברי הרא"ש, במה שפירש הטעם שאין ברכה על הזכרת יציאת מצרים, כיון שהרבה דברים הצטוו לעשותם זכר ליציאת מצרים, שכיון שס"ל בחיוב ההזכרה שבכל השנה כדעת הרמב"ם, הרי שטעם הזכרת יציאת מצרים הוא לבאר טעם חיוב קיום המצוות, וא"כ מאותו הטעם שאין ברכת המצוות על קריאת שמע, הוא הדין שאין ברכה על הזכרת יציאת מצרים, כי ענין הברכה הוא לקבלת עול מלכות שמים, ואינו שייך במצווה שעצם חיובה וקיומה הוא לקבל עול מלכות שמים.

^י שהיא מצווה בפני עצמה שאינה שייכת לליל הפסח, ולא מנאה במנין המצוות רק משום שהיא בכלל מצוות קריאת שמע.

כיון שאף בליל הפסח יש את חיוב ההזכרה של כל השנה, שענינו בקבלת עול מלכות שמים, ואין נצרך בו ברכה לענין זה, כשם שאין מברכים עליו בשאר ימות השנה.

אכן קצת קשה כי אין זה אלא טעם שאין נצרך ברכה ולא טעם שלא לברך, ומאיזה טעם א"כ יפטר מברכה אם יש טעם לברך מחמת הקיום השני שיש בה בתורת הודאה על הנס. ובהכרח צריך לומר שענין זה לא שייך בו ברכה, כיון שהוא ברכת ההודאה ולא שייכא ביה 'וצונו' להודות [כשם שמי שנעשה לו נס באיזה מקום מלבד הודאתו אינו מברך ברכת המצוות על הציווי (להודות) ועכ"פ הוא כבר טעם לרמב"ם דליכא ברכה על הסיפור בליל פסח אף בלי תוספת זו שיש בזה שני קיומים.

ובזה ניחא נמי טעם חיוב הנשים במצוות סיפור יציאת מצרים בליל הפסח לדעת הרמב"ם שנראה מסתימת דבריו כמש"כ החינוך, כי אף שהן פטורות מחיוב זה בכל השנה, היינו משום שהוא בכלל מצוות קריאת שמע שנשים פטורות ממנו, אך במצוות ליל הפסח שהיא באה כהודאה, הרי אף הנשים בכלל הזכרת הנס וההודאה עליו^א. ואפשר שמקור דינו הוא ממה דאיכא קרא ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', דע"כ שהוא גדר חיוב

שונה משל כל השנה, דחיובו משום הזכרת הנס שנעשה לאבותינו.

אמנם לשאר ראשונים ליכא מצוה מיוחדת בחיוב ההזכרה בליל הפסח, ואין בה טעם חיוב נפרד משום הודאה, אלא חיובה כבכל השנה כדי להזכיר טעם החיוב בקיום המצוות, שהוא מפני שהוציאנו הקב"ה מבית עבדים ונעשינו לו עבדים, וביום היציאה ממצרים נצטוונו להעמיד ולקיים ענין זה, שטעם חיוב קיום המצוות הוא מחמת מה שהוציאנו ה' ממצרים.

יבאר דיסוד קיום המצוה בהודאה ושמחה

ונראה לומר עוד, דחילוק חיוב ההזכרה של ליל הפסח מחיוב ההזכרה שבכל השנה, הוא בשורש הגדרת החיוב, דבכל השנה אין בו אלא חיוב הזכרה בעלמא, שלא כזכירת יציאת מצרים בליל הפסח שיסודה וענינה בהודאה ושמחה, וכדרך המודה שהוא חוזר היטב על פרטי המעשה בכדי לעורר שמחתו והודאתו. וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנז) 'הוא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מי שיוסיף במאמר ויארץ הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס,

^א ואין זה מטעמא דאף הן היו באותו הנס שאינו אלא מדרבנן, דזה שייך כשיש מצוה ומחייבים הנשים באותה המצוה מטעם שאף הן שייכים בה דאז אינו אלא מדרבנן, אך כאן שטעם עיקר ויסוד החיוב של הזכרת הנס שייך אף בנשים, אף הן בכלל החיוב מדאורייתא [והכא אין שייך למש"כ הגר"ז (ריש מסכת ערכין) דחיוב מטעמא דאף הן היו באותו הנס אינו כגוף חיוב המצוה, כיון שבסיפור יציאת מצרים חובת השירה וההודאה על יציאתם שווה לשל האנשים].

ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ולהודות לו יתעלה על כל הטוב שגמלנו, יהיה יותר טוב כמו שאמרו וכל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'.

וכן הוא ברמב"ן שכתב (שמות יבמ ב) 'וטעם הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם, שזה הלילה שהיה שמור לשם להוציאם ממצרים, הוא לה' כלומר מקודש לשמו שמורים לכל בני ישראל לדורותם, שישמרו אותו לעבוד בו לפניו באכילת הפסח, וזכירת הנסים לתת הלל והודאה לשמו כמו שנאמר (שם יג י) 'ושמרת את החוקה הזאת'¹.

וזהו יסוד דברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ו) שכתב דחייב אדם 'להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וילפינן לה מקרא ד'זכרת כי עבד היית' וגו', ומאחר שיש לו לזכור שהוא בעצמו היה ונפדה ויצא לחירות, אם כן לא סגי בזה בהזכרה ובסיפור בעלמא, אלא יש לו להודות ולשמוח על יציאתו לחירות'².

אי צריך הזכרה בפה או שבלב נמי סגי

בשאלת אריה (ס"י יג) כתב לדון מהא דדרשין במגילה (יח.) לקרא

יב וע"ע בפנים יפות (שמות שם) ובמהר"ם שיק (מצוה כא).

יג והוא הטעם למבואר בספרים דאף דקיי"ל בדרשה דקרא ד'כל' ימי חיך בא לרבות את הלילות, וממילא אין מזכירין לימות המשיח דהא בהא תליא, מכל מקום חובת מצות הזכרת יציאת מצרים דליל הפסח קיימא ושייכא אף לימות המשיח, ומהטעם המבואר דהא דאין מזכירין הוא מפני צרות אחרונות שמשיחות את הראשונות, ואין טעם זה שייך אלא בחובת 'הזכרה', אך בחובת הודאה הבאה ממציאות שהוא חש ומרגיש שהוא עצמו יצא ממצרים, אין מה שיפיג הודאתו ושמתחו. ובשורש הדבר זהו נמי דמיון זכירת יציאת מצרים לזכירת השבת כדאיתא ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א) דענינו זכרון מעשה בראשית בהתחדשות בטובו בכל יום מעשה בראשית, דכן הוא נמי בזכרון יציאת מצרים בהודאה על התחדשות בכל זמן כאילו עתה יצא משם שזהו גדר חובת הסיפור. ובשו"ת משנה שכיר (ס" ק') הוסיף בו, דכשם ששורש מצוות זכירת השבת הוא בכל יום ויום מימות החול, וכדאיתא ברמב"ן (פרשת יתרו) אהאי קרא דזכור את יום השבת לקדשו, שישיראל מונים כל הימים לשם שבת, היום ראשון בשבת שני בשבת וכו' שעל ידי זכירת השבת בכל ימות השבוע, בהגיע השבת תהא זכירתו כראוי, וכך הוא נמי בהזכרת יציאת מצרים, שעל ידי הזכרתו כל השנה יוכל לזכור אותו למעשה בליל הפסח, להחשיב עצמו כאילו הוא יצא ממצרים עד שהוא שמח ונותן על כך הודאה לקב"ה.

ואפשר ביותר, דהא דילפינן להזכרה דכל השנה מהאי קרא דלמען תזכור שנאמר בקרבן פסח ומצה, הוא משום דתוקפה וענינה של הזכרה בעלמא בכל השנה הוא בא מקיום ההרגשה בליל הפסח של יציאה בפועל [ומטעם זה לא מנאוהו מוני המצוות כמצוה בפני עצמה דיסודה במצוות סיפור דליל הפסח]. ושמא הוא הטעם למבואר בבאר היטב (ס"י תעב) שנהגו לשבור מן המצה של אפיקומן כדי לחלותה ולשומרה בכל השנה, ובשערי תשובה שם שהוא זכר ליציאת מצרים, והביאור דאף בזה שורש הדבר להזכירו עבודת הזכרת ותחושת יציאת מצרים שבליל הפסח, שהיא הטעם להשאיר חובת הזכרתו בכל השנה כולה.

דזכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים זכור בפה. דמוכח אם כן דרך משום דאיכא קרא דלא תשכח, נמצא ייתור קרא ד'זכור' לחיוב הזכרה שהיא צריכה להיות בפה, ולפי זה בזכירת יציאת מצרים דליכא קרא יוכל לקיימה אף במחשבה. ואמנם לגדר זה שיסוד הקיום בליל הפסח הוא בתורת שמחה והודאה, אם כן ודאי שהוא צריך להיות בפה, דבזה בא ביטוי ההודאה והשמחה ואין צריך ייתור קרא להא.

ואף לדרך זו יבוארו דברי הרא"ש בתשובה (כלל כד סי' ב) במה שכתב לגבי סיפור יציאת מצרים בליל הפסח, 'ולאו דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו'. והדברים צריכים ביאור, דהא להדיא כתיב 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר', 'ולמען תספר באזני בנך וכן בנך', וודאי אם כן שצריך שתהא הזכירה בפה, וכמו שכתבו מהר"ם אלשקר (הו"ד בשו"ת הרא"ם סי' מב) פרי חדש ופרי מגדים (בפתיחה להלכות קריאת שמע) והתבאר נמי בחינוך (מצוה של) דבעי לקיימה בפה.

ולמתבאר ניחא, דהא דבעינן הזכרה בפה אכן אינו מצד חיוב ההגדה,

אלא משום שיסוד מצוות הסיפור בליל הפסח היא משום חובת ההודאה והשמחה, ואין שייך להא בלא שיזכיר שמחתו והודאתו בפה. ומטעם זה נמי אין מברכים על מצוות סיפור ההגדה וכמו שכתב הרא"ש שם, דהברכה מורה על חוב העשייה, והוא סותר לענין ההודאה שצריכה ההרגשה לבא מצד עצמה¹¹ [והברכה בסופה נמי לא באה על ההגדה אלא על ענין הגאולה]¹⁰.

ביאור פלוגתת הרא"ש והרמב"ם אי שייכא הסיבה בכל הסעודה

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ח) 'ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך'. ובחידושי הגרי"ז שם (ה"ז) דקדק מדבריו, מהא דשייכא מצוות הסיבה בכל הסעודה, דע"כ דסבר הרמב"ם דאין ההסיבה חלק מקיום מצוות אכילת המצה או שתיית הכוס, אלא מצוה בפני עצמה היא שיאכל וישתה בלילה הזה כשהוא מיסב דרך חירות, אלא שחכמים קבעו למצוה זו בשעת אכילת המצה ושתיית ארבע כוסות, ולכן בכזית הראשון

יד ויתבאר בזה נמי דברי האבודרהם בסדר ההגדה שכתב, שאין מברכים על ההגדה כיון שיצא במה שאמר 'זכר ליציאת מצרים' בקידוש, דאף שיש תוספת חיוב בליל הפסח בהרחבת סיפור המאורעות ולא די בהזכרה בעלמא, מכל מקום על האי חיובא לא שייך לחייב בברכה, כיון שהוא בא בתורת הודאה ושמחה דאין שייך עליה חיוב ברכה.

¹⁰ ואפשר נמי דזו כוונת רב האי גאון [הו"ד בר"ן בפסחים (ק"ז)] דטעמא דאין מברכים על אמירת ההלל בליל הפסח הוא משום דהוי 'שירה', דהמכוון בזה שהוא בא בתורת הודאה ועל הודאה לא שייכא ברכה כמושגת [ומשום הזכירה דבכל השנה אכן סגי בהזכרה בלב] וע"ע בגדר אמירת ההלל בליל הפסח.

בהסיבה, שלא כהרמב"ם דפירש לה על חובת ההסבה, שאם לא היסב לא יצא ידי חובת הסבה, אף שיצא ידי חובת אכילת מצה, ומינה הוציא הרמב"ם שאף אם היסב בשאר האכילה הרי זה משובת, דהאי יצא משמע שאינו מחויב בהסבה בכל הסעודה, אך מעיקר דינא שייכת שפיר מצוות ההסבה בכל הסעודה.

בדינא דהרמב"ם דצריך 'להראות' עיצמו כאילו יצא ממצרים

במתניתין פסחים (קטז:) שנו 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. אכן הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) פסק לדינא ש'בכל דור ודור חייב אדם 'להראות' את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו כג) 'ואותנו הוציא משם' וגו' ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים טו טו) 'וזכרת כי עבד היית' כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות. וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פוחתין לו מהם'.

והתבאר אם כן בדברי הרמב"ם, שגדר סיפור יציאת מצרים בליל הפסח, הוא מצוה לספר בנס שאירע בלילה זה, ואף מה שיש לו להראות

היא חובה ובשאר אינה חובה כי אם שהדבר משובת. וכן היא דעת השולחן ערוך (או"ח סי' תעב ס"ז) שלכתחילה יש להסב בכל הסעודה. ולפי זה אם אכל מצה או שתה ארבע כוסות בלא הסיבה, אין כאן שום גריעותא במצוות אכילת המצה ושתיית ארבע כוסות, רק שלא קיים מצוות ההסיבה שהיא מצוה נפרדת.

והוא דלא כדעת הרא"ש (פסחים פ"י סי' כ) שכתב 'ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן, ואם אכל בלא היסב לא יצא כדאמר לעיל ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מיסב אין לא מיסב לא, ואם אכל בלא היסב יחזור ויאכל בהסיבה'¹⁰. ומשמע מדבריו, שדין ההסיבה הוא דין שנאמר בעיקר קיום מצוות אכילת מצה, שכך היא מצוותה לאוכלה בהסיבה, ולכן אם אכלה בלא הסיבה יחזור ויאכל בהיסב לקיים מצוות האכילה. דהא להרמב"ם דס"ל שאין ההסיבה שייכת לקיום מצוות אכילת המצה כלל, והוא דין רק על מעשה האכילה, כיון שכבר אכל יצא ידי חובת מצה, ומה שיאכל עתה כבר אינו כזית ראשון שיוצא בו, ולא שייך אם כן לדינא שיחזור ויאכל בהסיבה.

ישורש פלוגתתם בביאור האי גמרא (פסחים קח.) דהשמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, והיינו דאם לא היסב לא יצא, דלהרא"ש קאי אאכילת מצה שתלויה קיום מצוותה בהסיבה, ואם אכל בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול

¹⁰ וכן הוא בתוספות פסחים (קח. ד"ה כולהו).

לאחרים במעשים את ענין נס היציאה לחירות, על ידי אכילת הסעודה בהסיבה ושתיית ארבע כוסות, אף הוא חלק מהזכרת יציאת מצרים של אותו הלילה". ולכן יש גם ענין הסיבה ומשובח הוא במה שמיסב בכל אכילתו, ויש בו אם כן שני דינים בהסיבה, הסיבת הסעודה שענינה 'להראות' את זכר נס היציאה של אותו הלילה, והסיבה זו אינה מעכבת אם לא קיימה, מלבד ההסיבה בקיום מצוות אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות, שהיא מצוה מדיני האכילה להורות שהם אכילה של מצוה, והסיבה זו מעכבת היא.

שלא כשאר שיטות דסברי, שאין שום תוספת בהזכרת יציאת מצרים בליל הפסח יותר מקיומה בכל השנה, שלדידהו אין חיוב הזכרה של הנס שהיה באותו הלילה, וממילא ליכא נמי חיוב להראות עצמו במעשה כאילו יצא, ודי בזה במחשבה לראות את עצמו כאילו יצא, ואף אין שום ענין בהסיבה בכל הסעודה.

בפלוגתת רמב"ם ורא"ש אי איכא דין שומע כעונה בארבע כוסות

ובזה תתבאר פלוגתת הרמב"ם עם הרא"ש והתוספות, אי איכא דינא דשומע כעונה בארבע כוסות או לא, דלדעת

התוספות (פסחים צט: ד"ה לא) נראה דאדם מוציא אחרים ידי חובתם אף בארבע כוסות, וכן היא נמי דעת הרא"ש (פסחים פ"י ס" כא) שהביא לדבריהם, שלא כדעת הרמב"ם שכתב (חמץ ומצה פ"ז ה"ז) 'וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין'. והיינו משום דלהרמב"ם שענין החיוב הוא בהזכרת הנס, ובמה שמראה עצמו דרך חירות כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים, אם כן ודאי שיש דין שישתה בעצמו דבזה מראה הדרך חירות, משא"כ להתוספות והרא"ש שאין בו אלא חיוב אמירת ההגדה על הכוס, בלא שום דין להראות את עצמו כאילו הוא יצא, ומטעם זה יכול שפיר לצאת בחיוב הכוס על ידי אחר מדין שומע כעונה כבשאר מצוות.

ביאור פלוגתת הראשונים בחיוב הסבה דנשים

ובזה יבואר נמי ענין חיוב ההסבה בנשים, דהנה השו"ע (אור"ח ס" תעב ס"ד) כתב 'אשה אינה צריכה הסיבה אלא אם כן היא חשובה'. וברמ"א שם כתב 'וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פרק ערבי פסחים ורבינו ירוחם) אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב' (ד"ע). ויש לבאר פלוגתת

יז ואמנם החתם סופר (בפרשת כי תצא) כתב 'אך החיוב על כל אדם מישראל לראות עצמו בכל יום כאלו הוא בעצמו יצא ממצרים ויודע נפש הגר, ואם אינו מרחם עליו הרי הוא כמכחיש שאיננו בכלל אותם הוראים עצמם בכל יום כאלו יצאו היום ממצרים, על כן הזהיר על זה מאוד'. ומבואר בדבריו דהאי ענינא ד'להראות' אינו רק בליל הפסח אלא הוא בכל השנה. וכעין זה בשל"ה (מסכת פסחים מצה עשירה אות רפג) שכתב 'על כן בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא, וזהו ענין הזכרת יציאת מצרים בכל יום כאילו היום יצא'. וכ"ה נמי בתניא (פרק מז).

ושייך שפיר קיום ד'להראות עצמו'
באכילה בהסיבה.

מצוות הסיפור מדין 'זכור' ומדין 'והגדת'

מצוה על האב לספר לבנו סיפור יציאת מצרים בליל הפסח, כדכתיב (שמות יג ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. וכבר התבאר בבית הלוי בגדר הסיפור, והטעם שהוא שייך אף באופן שהוא חכם ויודע תוכן הסיפור, שענינו לשוח בנפלאות ה' כדכתיב (תהלים קז כב) 'ויספרו מעשיו ברנה', גדר החיוב הוא הסיפור וההבעה, וכדמצינו גבי יתרו דכתיב (שמות יח ח) 'ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה'', אף דכתיב (שם ח א) 'וישמע יתרו' ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק וכבר ידע הסיפור.

והוא מבואר בדברי הרמב"ם בספר המצוות (עשה קצו) ומקור דבריו ממכילתא דרשב"י ומדרש הגדול בפרשת בא (יג ג). והיינו שבליל הסדר יש שני חיובים, האחד לזכור את יציאת מצרים, מהא דכתיב (שמות יג ג) 'ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', ועוד מצוה יש בו באופן שיש לו בן שאז נצטווה מקרא ד'והגדת לבנך' (שם יג ח), וכמבואר נמי בדברי הרמב"ם בהלכותיו (חמץ ומצה פ"ז הלכה א-ב). ומטעם זה כשבנו נמצא אצלו, יש לו לכוון בתחילת ההגדה לקיים שניהם, מצוות עשה של 'זכור', ומצוות עשה של 'והגדת לבנך', אף שבמנין המצוות להרמב"ם נמנו כאחד.

הראשונים בזה, אי איכא חיוב הסיבה בזמן הזהאי לאו, מלבד מה שצריך ביאור אמאי רק נשים יכולות לסמוך בזה על ראבי"ה שלא להסב.

ולמבואר נחא, דבהא תליא דאי גדר האכילה בהסיבה היא להראות את טעם אכילת המצה בחירות אבותינו שיצאו ממצרים, אכן מה לי שאין נוהגים עתה בהסיבה, הא אין בזה לפטור כלל מהסיבה, כיון דמכל מקום יש להראות שהאכילה היא לזכר חירות ולא בתורת אכילה בעלמא. משא"כ אם גדר ההסיבה היא בשביל הזכרת הנס, וכמו שכתב הרמב"ם שיש לו לאדם 'להראות' את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, בהא ודאי תליא אם היום דרך הוא להסב או לא, דאי אין דרך להסב אין מראים בזה שום דרך חירות.

ויש לומר מעתה, דחיוב האשה בהסיבה אינו אלא מגדר החיוב 'להראות' את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אך חיוב הסיבה מדין הזכרת הנס שהיה לאבותינו אינו שייך כלל בנשים, כיון שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ומטעם זה אין הנשים חייבות בהסיבה, דאף 'להראות' אין שייך בזמן הזה שאין במעשה ההסבה להראות החירות, ואין חיוב זה שייך אלא באנשים, כי אף שאין שייך אף בהם 'להראות' עצמם על ידי זה כאילו הם יצאו ממצרים, מכל מקום יש בה בהסיבה זכר לחירות אבותינו. אכן הרמב"ם סבר דשייכא שפיר הסיבה אף בזמן הזה, כיון שיש בה מנהג חירות, ולכן היא שייכת שפיר אף בנשים,

חיוב הסיפור מדאורייתא אף לדורות

ומצוות עשה זו של סיפור יציאת מצרים, התבאר בפסיקתא זוטרתא (שמות יג ח) שהיא מן התורה אף בזמן הזה, כיון דלא תליא בקרבן הפסח אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו^{יח}, ומצה אף בזמן הזה היא מן התורה^{יט}. ובקרא (שם יב יד) כתיב 'לדרתיכם חקת עולם תחגהו', ובאזה"ח שם פירש דאי מ'לדרתיכם' לחודא לא היה החיוב אלא בימי חירות, אך בימי גלות שאנו משועבדים לא היה שייך האי חיובא, דמה מקום יש לזיכרון לטובה שפסקה, וע"כ ת"ל 'חקת עולם' לומר שיהא החיוב אף בזמן של שעבוד.

וברש"י שם כתב ממכילתא, דאי מקרא ד'לדרותיכם' שומע אני מיעוט דורות שנים, ת"ל 'חקת עולם תחגהו' שיש לחיוב זה אף אחר כך. ובמגן אברהם (בפירושו זית רענן) פירש כוונת רש"י בהאי הו"א שלא יהא חיוב סיפור יציאת אלא שני דורות, דהיה מקום לומר דמשעה שבאו ישראל לארץ, עם כלל הניסים שהיו להם באותו הזמן, כבר אין צריך לזכור בה את יציאת מצרים, וכדוגמת דברי הנביא ירמיהו (טז יד) 'ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים'. וברמב"ן יליף לה מקרא (שמות יב מב) 'שמרים לכל בני ישראל לדרתם', שחיוב סיפור יציאת מצרים נוהג אף לדורות.

גדר מצוות זכירת יציאת מצרים אף בזמן עול גלות ושעבוד

וגדר מצוות זכירת יציאת מצרים לזמן עול הגלות, אף שיש על ישראל עדיין שעבודים אחרים, התבאר בדברי המהר"ל בגבורת ה' (פרק סא), שכיון שבמצרים היה השעבוד אף על החלק הרוחני, זיכרון יציאת מצרים ענינו בחירות הרוחנית שהיא קבועה ונצחית, במה שנהיו ראויים להיות בני חורין מצד מעלתם, והשעבוד המקרי אין בו כדי לבטל חירות זו שהיא רוחנית וקבועה מאז יציאתנו ממצרים. ואף בגלות אנו נחשבים כבני מלכים, כמו שאנו מזכירים בתפילת מעריב, 'ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם'.

ובדברי שאול המשיל הדבר, לאדם עני שהיה מחוסר לחם ונבער מדעת, והאיר מזלו פתאום והעשיר, ובכספו שכר לו תלמיד חכם שילמדו תורה ודעת, וזכה לתורה וגדולה במקום אחד, ולזכרון אותו היום שמזלו החל להאיר קבע לו חג מידי שנה בשנה. לימים התהפך הגלגל ושב להיות עני כבתחילה, אך את יום גדולתו המשיך להחזיק, כי אף שאבד ממונו מכל מקום התורה שרכש על ידו נשארה לו לנצח. וכן הוא הדבר בשמחת יציאת מצרים, כי אף שעדיין אנו משועבדים, מכל מקום עיקר השמחה אינה על עצם השחרור, אלא על התורה שזכינו לקבלה אחר

יח אף בזמן המקדש שהיה הפסח קרב היה קיום המצווה תלוי אף בקרבן הפסח, מכל מקום קיבלו חז"ל דקרבן הפסח אינו לעיכובא, ואינו תלוי אלא במצה ומרור המונחים לפניו.

יט כדמסקנת הסוגיא בפסחים (קטו).

היציאה, כי כל עיקר היציאה היה בעבור הקיום של 'תעבדון את האלוקים על ההר הזה', ובאותה חמדה גנוזה שאנו מורשים לבנינו אחרינו מדור לדור, אנו שמחים אף בימי גלותנו³.

וע"ד זו איתא בחתם סופר (דרשות ח"ד עמ' שסז דרש יז) הטעם שאין מברכים על סיפור יציאת מצרים, כיון דקיימא לן כהאי מ"ד (פסחים קטז:): דמתחיל בגנות ומסיים בשבח, ומתחיל בתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, וכשם שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כך הוא חייב נמי להראות ענין זה, שמתחילה היו עובדי ע"ז ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, ולהכי הוי כטבילת גרים שאין ברכת הטבילה אלא לאחריה, כיון שבעודו גוי אינו יכול לומר 'וציוונו', דה"ה הכא אינו יכול לברך על מצוות הסיפור מתחילה, בשעה שצריך להרגיש עצמו כעובדי ע"ז כדי להודות על מה שקרבנו המקום, אלא רק לבסוף בהיותו במדרגה של ישראל, שאז אכן מברכים 'אשר גאלנו' וכו'.

מצוות סיפור יציאת מצרים מוזמן לזמן ויכוון לפוטרה בברכת שהחיינו

בברכת שהחיינו שמברך בשעת הקידוש, רצוי שיכוון גם על סיפור יציאת

מצרים, דכיון שהתבאר שחיוב הסיפור בליל הפסח אינו אותו החיוב של ההזכרה בכל השנה, נמצא אם כן שמצוות סיפור יציאת מצרים בליל הפסח, היא מצוה הבאה מזמן לזמן. וביותר מצינו בדברי הנצי"ב (העמק דבר שמות יג ז) שדייק קרא דכתיב 'מצות יאכל את שבעת הימים', ומה דכתיב לאחריו הציווי של 'והגדת לבנך', דמצווה זו של 'והגדת לבנך' היא בכל שבעת הימים של פסח, שבכל עת שבנו שואלו על אכילת מצה ואיסור אכילת חמץ, ישיב לו כשם שמשיבים בליל הפסח שעבדים היינו לפרעה במצרים והקב"ה הוציאנו משם, ולדבריו ודאי שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ובאור"ח (סוף פרשת בא) כתב ביותר, שכל היכא שבנו שואלו על מצוות הקשורות ליציאת מצרים, כגון ששואלו על מצוות פדיון הבן, או מצוות פדיון פטר חמור או עריפתו, או נתינת בכור בהמה טהורה לכהן וכיו"ב, ישיבנו ומקיים בזה מצוות סיפור יציאת מצרים, ויליף לה מהאי קרא דכתיב (שמות יג יד) 'והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים', דהאי חיובא הוא בכל זמן ואפילו אם שואלו הבן 'למחר'⁴.

³ וזהו ענין כל המרבה לספר אף בימי הגלות הרי זה משובח, שמראה בזה גודל ההבנה שהשמחה העיקרית היא על התורה שזכינו לקבל ביציאתנו ממצרים.

⁴ בא א"ה - ולכאורה לדבריו אין שייך בו ברכת שהחיינו דהא שייכא בכל השנה בכל עת ששואלו הבן בענינים השייכים ליצי"מ.

להלכה נקטינן דאין מצוות 'והגדת' אלא בבן

בחינוך (מצוה כא) התבאר, שאף ששיקור המצוה היא 'והגדת לבנך', מכל מקום מקיים האדם מצוות ההגדה, אף באופן שמספרה לאחר שאינו בנו. ואמנם ודאי אף לדבריו בנו קודם לאחר, ואם יש בידו האפשרות לספר לבנו הוא קודם לכל אדם אחר, ואף אם אותו אחר הוא יתום שאין לו אב שיספר לו. והוא שלא כדעת המכילתא (שמות יג ח אקרא ד'והגדת לבנך') והרמב"ם דס"ל שאין הקיום אלא בבן ממש, ובאופן שמספר לאחר אין בו אלא מצוות זכירת יציאת מצרים בפני עצמה ולא קיום של 'והגדת'. ואף שמדברי שבלי הלקט (צד א) נראה דס"ל כהחינוך, מכל מקום להלכה לא קיי"ל הכי, אלא כדעת הרמב"ם שאין קיום מצוות 'והגדת' אלא בבן.

ומצוה זו של 'והגדת לבנך', עיקר קיומה הוא לבנים קטנים,

ובאופן שהקטן מבין מה שמספרים לו כמבואר במתניתין פסחים (קטז). שכפי דעתו של בן אביו מלמדו³³. וכבר דנו האחרונים בגדר המצוה, אם הוא חיוב בפני עצמו המוטל על האב לספר, או שגדר החיוב הוא בידיעת הקטנים, שיש עליו חיוב לדאוג שידעו הקטנים מסיפור יציאת מצרים [והרבה נפק"מ בדבר ואכמ"ל³⁴]. ומכל מקום לשני הצדדים, אם מאיזה טעם לא סיפר האב לבנו, אף שלא קיים את מצוות 'והגדת לבנך' מכל מקום לא ביטל את עצם מצוות סיפור יציאת מצרים הנלמדת מקרא ד'זכור'³⁵.

ענין מצוות 'והגדת' בחידוש הדברים ובעדות שבהם

ומכל מקום אף ששיקור מצוותה בבנים קטנים³⁶, נראה מדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ב) שיש חיוב 'והגדת לבנך' אף

כב שאם אינו מבין מה שאומר לו ודאי שאינו מקיים בזה מצוות 'והגדת לבנך', וכדחזינן בדברי הרמ"א (ס"ח תעא ס"ב) משמיה דתרומת הדשן, שתלה דין אכילת מצה בערב הפסח אחר חצות בחיוב סיפור יציאת מצרים, דאין איסור אכילת מצה אלא בקטנים שכבר הגיעו לכלל קיום מצוות והגדת לבנך ולא באותם הקטנים יותר, ומוכח א"כ דליכא חיוב באותם שלא הגיעו לכלל זה ואינם מבינים מה שמספרים להם. וענין זה אינו שייך למצוות חינוך, כי גם אם לא הגיע הבן לגיל חינוך למצוות סיפור יציאת מצרים, ואינו בכלל הציווי של 'זכור' לחנכו לזה, מכל מקום יש חיוב והגדת לבנך על האב ללמדו לפי דעתו והבנתו [אלא שאפשר שאף שאין הדינים תלויים זה בזה, מכל מקום במציאות הם באים באותו הזמן, דבאותו הזמן שהוא ראוי לשמוע הסיפור ולהבינו, הרי הוא בכלל חינוך למצוה זו].

כג ויעויין להלן (בפרק הבא) נפק"מ בזה כשנרדם הבן אם יש להעירו לשמוע הסיפור.

כד ודלא כמש"כ בספר תולדות שמואל (מצוה כא ס"ו א אות ו) שכל היכא שיש לו בן ואינו מקיים בו מצוות 'והגדת לבנך' הרי שחסר אצלו אף בקיום מצוות סיפור יצי"מ, דהוא דבר מחודש ובפרט למבואר שהם שני חיובים נפרדים [וע"ע בשו"ת חיי הלוי (ח"ב ס"ו לח סק"א)].

כה ובזמן שהקטן מבין מה שמספרים לו כנראה מדברי הרמ"א (ס"ח תעא ס"ב) משמיה דתרומת הדשן לגבי אכילת מצה בערב הפסח.

לבניהם'. והיינו שיש לו לומר הסיפור באופן של עדות.

ובאופן שיש לו כמה בנים חל חיוב 'והגדת' על כל בן ובן בפני עצמו, ועל כן על כל אחד מהם לשאול את האב, ואינו יוצא ידי חובתו עד שיספר לכולם, ואין מועיל מה שסיפר לאחד מהם¹⁰. ואמנם אף שהתבאר שיש לו חובת סיפור אף באופן שלא שאל הבן, מכל מקום נראה שיש לו להקדים בזה את הבן ששואלו לאותו שאינו שואל, ואפשר שבאופן זה אף בנו גדול קודם לקטן כיון שהוא שואלו וצ"ע בזה. ובאופן שיש לו בן שאין לו שום ידיעה בענין יציאת מצרים, התבאר במהרה"ל (גבורת ה' פ"ב) דיש להקדימו לבן שכבר יודע עיקר הדבר, ואין צריך אלא להוסיף ולבאר לו טעמי הדבר.

אם אף בנות בכלל חיוב 'והגדת'

באחרונים האריכו בענין זה אי בנות אף הן בכלל חיוב 'והגדת'. יש שרצו לומר¹¹, דכיון דכתיב 'והגדת לבנך' אין החיוב אלא לבנים ולא לבנות, וכדמצינו לגבי פדיון הבן דאמר קרא (שמות לד כ) 'כל בכור בניך תפדה' ודרשינן בגמרא (קידושין כט). בניך ולא בנותיך. וכ"ה שם לגבי תלמוד תורה דדרשינן לקרא (דברים יא יט)

לבניו הגדולים¹², אלא שנראה פשוט שאין שייכת מצוות האב באופן זה, אלא אם כן יש לו לחדש ולהוסיף להם דברים, אך בגדול שיודע ומבין הכל בעצמו נראה בפשטות שבאופן זה אין כלפיו חיוב 'והגדת'. וטעם הדבר, כי אף שהתבאר לעיל משמיה דבית הלוי, שיש ענין בסיפור כדי לשוח בכל נפלאותיו, מכל מקום מצוות 'והגדת' אינה אלא בדברים שאין יודעים לבן ואביו מחדשם לו¹³, וכמדוקדק בדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז) שהביא (שם ה"א) שיש מצוה 'לספר' ביציאת מצרים, ולגבי בנים לא הזכיר את מצוות הסיפור אלא כתב (שם ה"ב) לישנא ד'להודיע'. וביאור הדבר, כי סיפור בא על דבר הידוע, אך הודעה באה על דבר שאינו ידוע, וזהו שורש ציווי 'והגדת' בהתחדשות הדבר¹⁴.

כמו כן ציווי ההודעה לבניו, יש בו גם ענין שיהא האב ממחיש את זה לבניו באופן הברור כעדות, שבזה הוא מעיד להם על אהבת ה' שהיתה לישראל ביציאתם ממצרים. וכלשון הפסוק בתהלים (עז ג-ז) 'אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו. לא נכחד מבניהם לדור אחרון וגו'. ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם. למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו

כו וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' סז סק"ז) ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' רטו).

כז וכן נקט בספר תולדות שמואל (מצוה כא סי' א אות ו).

כח וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ט סי' ח יא).

כט ואף שבשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' לח סק"ג) כתב שיוצא ידי חובתו בסיפור לאחד מן הבנים אינו נראה.

ל כ"נ בערוך השלחן (סי' תעג סעיף כא) וכ"ה בהגדה של פסח אגודת אזור, ובטירת כסף (פרשת בא סוף דרוש ג).

'ולמדתם אותם את בניכם' ולא בנותיכם, ובגמרא סנהדרין (סח:) גבי בן סורר ומורה דרשין קרא (דברים כא ח) 'כי יהיה לאיש בן' ולא בת, וביבמות (עז:) 'ת"ר בנים ולא בנות וכו'. ומכל מקום אף לאותם השיטות לא התמעטו בנות אלא מחיוב 'והגדת' של אב, אך ענין חינוך למצוות סיפור יציאת מצרים איכא אף בבנות.

אמנם נקטינן עיקר לדינא שאף בנות בכלל מצוות והגדת, וכפי המוכח מדברי מגן אברהם (סי' תעא סק"ז) דאף את הבנות אסור להאכיל מצה בערב הפסח דומיא דבן, ובבן טעמא הוא מפני שאחר שמילא כרסו מהם לא יוכל לומר 'בעבור זה' דכבר אין לו חידוש בדבר^א, ע"כ א"כ מדבריו דאף הבנות בכלל חיוב הסיפור^ב.

ואין לתמוה ממה שנאמר החיוב בלשון זכר של 'והגדת לבנך', דכבר התבאר בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' רחצ) דאין ממעטים הבנות כשסיבת החיוב קיימת אף אצל נשים ואין טעם למעט, וכדמצינו

^א עיי"ש בדברי הרמ"א ובמשנ"ב (ס"ק יג).

בגמרא (קידושין לד.) לגבי מזוזה שיש בה שמירה על הבית, שיש לחייב נשים מסברה 'אטו גברא בעי חיי נשי לא בעו חיי'^ג. וה"ה הכא לגבי סיפור יציאת מצרים, שכיון שענינו להשריש האמונה בלב הבנים, אין שום סברה למעט הבנות מאותו החיוב.

וכן נראה דעת מהרי"ל דבהלכות הגדה שלו (דף טו) איתא 'העיד מהרי"ל על חמיו שפעם אחת שאלתו בתו אבא למה הגבהת הקערה והתחיל עבדים היינו'^ד, וע"כ שיש קיום מצווה אף ע"י הבת. וכ"נ בקיצוש"ע (סי' קיט ס"ד) שכתב שאם אין תינוק ישאל בן אחר או בנו או חברו או אשתו. ואמנם יאמר להם בשפה שיבינו כמבואר ברמ"א (סי' תעג ס"ו) שיאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים^ה.

ואחר שהובא לעיל בריש הדברים דנקטינן להילכתא כהחינוך [וכמבואר שם שהוא נמי דעת הרמב"ם] שאף נשים בכלל חיוב סיפור יציאת מצרים, נקטינן למעשה שאופן חיובם כחיוב האיש, ואף הם צריכים

^ב וכן דקדק מדבריו בשו"ת להורות נתן (ח"ט סי' יב). ואף שיש מקום לומר דלאיסור אכילה בערב פסח סגי במה שיש דין חינוך, ואין צריך לזה שיהא חיוב והגדת לבנך מדאורייתא, מכל מקום דוחק לומר שהוא משום דין חינוך שיש אף בבנות.

^ג וכ"ה בחתם סופר (יו"ד סי' פט) לגבי דין גיד הנשה בנשים [שדנו בו הכו"פ והחינוך ועוד] שיש לאוסרו אף בנשים אף שבקרא (בראשית לב לג) נאמר לישנא דעל כן לא יאכלו 'בני ישראל' את גיד הנשה, ומה"ט דאין שום טעם למעט.

^ד מבלי לומר 'מה נשתנה'.

^ה זה ואף שהיה מקום לתלותו אי נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, שאם אף הם בכלל החיוב אז אף הוא מחויב במצוות 'והגדת' כלפיהם [יעויין בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' קכו)] מכל מקום אין שום הכרח לזה, כי אף אם אין הבנות בכלל אותו החיוב, מכל מקום כיון שהוא מצווה בחיוב 'והגדת לבנך', אם אף בנות בכלל חיובו, הרי הוא מחויב לומר להם, אף אם הם מצד עצמם אין חיוב סיפור.

אי שייך קיום מצוות 'והגדת' על ידי שליח

יש אומרים שכיון שמצוות 'והגדת לבנך' אינה נחשבת כמצווה שבגופו, ואין עיקרה אלא שהבן ישמע הסיפור, לכן יכול לקיימה על ידי שימנה שליח שיספר לבנו, והיא כמצוות מילה שיכול לקיימה על ידי שליח, וכמצוות תלמוד תורה שהכל מקיימים אותה על ידי שליח, כששולחים בניהם ללמוד תורה אצל אחרים.¹⁰ ואמנם אף דנקטינן כן להלכה, מכל מקום כשהדבר אפשרי יש עדיפות לסיפור על ידי האב, כיון שמחמת קרבת הקשר שלו לבנו, יש בו את האפשרות להשריש בו הסיפור וגודל האמונה יותר מאדם אחר.

וממעב זה בנים הנשואים ההולכים לאביהם בליל הסדר, יוצאים את חיובם מדין שליחות במה שראש המשפחה מספר סיפור יציאת מצרים לילדיהם, ואף באופן שלא עשאוהו שליח להדיא בשביל כך. וביותר אפשר שבמה שהם שומעים את אביהם מספר לילדיהם, הרי הם מקיימים בזה את מצוות 'והגדת לבנך' שלהם מדין שומע כעונה, והרי זה כאילו הם המספרים

לומר ההגדה באופן שישמיעו הדברים לאזנם כי כך הוא אופן פרסום הנס.¹² אא"כ יש שם אורחים או שהם כמה משפחות האוכלות יחדיו, שאז אין ראוי שישמע קולן אצל האנשים וע"כ תאמר האשה ההגדה בשקט¹².

קיום המצווה מדין שומע כעונה

כששומע סיפור יציאת מצרים מאחר, הרי הוא יוצא בזה מדין שומע כעונה, כשאר מצוות שמקיימם באופן זה, וכל שהאומר כיוון להוציא וכווננו השומעים לצאת יצאו בזה ידי חובתם.¹³ וביותר דיש הסוברים שכך היא ההנהגה הראויה, שיהא אחד אומר ההגדה וכולם שומעים ממנו, כיון שמתקיים בזה ברוב עם הדרת מלך¹⁴. ובאופן זה אף אם כבר סיפר לעצמו, או שכבר יצא ידי חובתו בכל אופן שיהיה, יכול להוציא האחרים ידי חובתם, כבכל המצוות שאף אם יצא מוציא. ומכל מקום נהגו רוב העולם שלא לצאת מדין שומע כעונה, אלא שיאמר כל אחד סיפור ההגדה לעצמו, דשמא מחמת אריכות הסיפור או מטעם אחר לא ישמע כלו.

¹⁰ וראה עוד להלן (בפרק הבא) בטעם חיוב הנשים בסיפור יציאת מצרים ואם הוא מדאורייתא או מדרבנן.

¹¹ ותסמוך בזה על השיטות שאין הנשים מחויבות או שתצא ידי חובתה באמירת בעל הבית [וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' ט) ובמועדים וזמנים (ח"ז סי' קפ)].

¹² כ"ה במנחת חינוך (מצוה כא) בחתם סופר (שו"ת אר"ח סי' טו) ובגר"ז (סי' תעב סעיף כב וסי' תעג סעיף כד).

¹³ כ"ה בגר"ז (שם) וכן נהג הגר"א כמבואר במעשה רב (אות קפג).

¹⁴ כ"ה בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' סז סק"ח).

לילדיהם, ותליא בגדר הקיום מדין שומע כעונה ואכמ"ל^א. ומכל מקום לכתחילה אף כשנמצא אצל אחרים, ודאי עדיף סיפור האב לבניו ממש, שלא על ידי שליחות ובלא האי דינא דשומע כעונה.

אופן קיום המצוה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו

בהא דצריך שיהיו המצה והמרור מונחים לפניו בזמן סיפור יציאת מצרים שהוא אמירת ההגדה, וכדרשו חז"ל (פסיקתא זוטרותא שמות יג ח) לקרא ד'בעבור זה', לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אין זה רק גדר זמן הקיום, שיהא סיפור יציאת מצרים באותה שעה שהמצה והמרור מונחים לפניו, אלא יש בו גם דין שיהיו לפניו בהאי שעתא, דהא דרשינן להא נמי [והוא בגמרא פסחים (לו.)] מקרא ד'לחם עוני', לחם שעונים עליו דברים הרבה^ב. ומשמיה דהגרי"ז שיש בזה שני הלכות, חדא מדין סיפור יציאת מצרים דדרשינן לה מקרא ד'בעבור זה', שצריך שיהיה הסיפור בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, והשני מדין אכילת המצה דילפינן לה מקרא ד'לחם עוני', שיהא קיום מצוות מצה על מצה שענו עליה באותו הזמן דברים הרבה בסיפור יציאת מצרים.

באור שמח דקדק לשון הרמב"ם, במש"כ שדין 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', הוא כמו הדין שנאמר

'זכור את יום השבת לקדשו', ופירש כוונת דבריו באותו הדמיון לזכירת שבת, שכשם שבשבת יש מצווה לזכור אותה בקידוש על היין, כך גם זכירת יציאת מצרים מצוותה שתהא על היין. ודבריו צריכים ביאור, דהא לדעת הרמב"ם והרבה ראשונים דעימיה, אין הדין 'קדשהו על היין' בשבת אלא מדרבנן, והכא משמעות לשונו בדמיון לסיפור יציאת מצרים שהוא מדאורייתא, ומה"ת שיהא חיוב על היין מדאורייתא. ועוד, דהא מקור דברי הרמב"ם בהא הם דברי המדרש רבה (שמות יט ז) דאיתא שם 'אומר הקב"ה למשה והזהר לישראל, כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית, כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם וכו'', ואינו שייך כלל לדין קידוש על היין.

ומכא מקום לדברי האור שמת, מלבד האי דינא שצריך שיהא סיפור יציאת מצרים על מצה ומרור, ומלבד האי דינא שצריך שיהיו עליו שני תבשילים זכר לפסח וזכר לחגיגה, אחר שבעוונותינו חרב הבית ואין לנו הקרבן שיהא מונח לפניו, יש גם דין שיהא הסיפור על היין, ולדבריו אפשר שיש ענין שיהא אף היין על השולחן בעת אמירת ההגדה וסיפור יציאת מצרים. ובגר"ז (סי' תעג סעיף כ) כתב ביותר, שאף החרוסת צריכה להיות לפניו בשעת הסיפור, כיון שהיא באה זכר לטיט שנשתעבדו בו

מא וכפולוגת האחרונים לגבי קיום ברכת כהנים בכהן השומע מאחר ומדין שומע כעונה אף שאין הקהל שומעים את ברכתו.

מב ומהא ילפינן להאי דינא שמגלה המצות בשעת אמירת ההגדה וכמבואר ברמ"א (סוס"י תעג).

אבותינו במצרים, ואף הוא אם כן חלק מסיפור יציאת מצרים.

ובאופן שאוכלים על כמה שולחנות שיש לכל אחד מהם מפה נפרדת, מן הראוי הוא שיהיו המצה והיין החרוסת ושני התבשילים מונחים על כל שולחן ושולחן בנפרד. וצריך שיהא הסיפור על מצה שיוצאים בה ידי חובת מצוות מצה, ואם רבים הם המסובים יש להביא את המצות [הכזיתים] שיצאו בהם ידי חובתם, כדי שיהיו על השולחן בעת אמירת ההגדה, ויתקיים ענין זה אצל כל אחד ואחד מהם במצת מצוה שלו¹⁰.

אף הלכות הפסח בכלל מצוות סיפור יציאת מצרים

פעמים רבות שמתעוררות שאלות הלכתיות בליל הסדר ודנים מה ההלכה בדבר, וראוי אם כן לכוון לצאת אף בזה ידי סיפור יציאת מצרים, וכמבואר בדברי המכילתא (סוף פרשת בא) 'רבי אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות הפסח עד חצות לכך נאמר מה העדות וגו'. ובתוספתא פסחים (פ"י) 'חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפילו בינו לבין בנו אפילו בינו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית בייתוס בן זונין בלוד, והיו עוסקין כל הלילה

בהלכות הפסח עד קרות הגבר' [ודלא כגירסת הגר"א שגרס שם שהיו 'מספרים ביציאת מצרים' כל אותו הלילה ואכמ"ל] והביאוהו הטור והשו"ע (סי' תפא ס"ב) להלכה ש'חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותנו עד שתחטפנו שנה'.

והתבאר במהר"ל (גבורת ה' פ"ב ה"י) שהלכות הפסח הם חלק מסיפור יציאת מצרים, וכדחזינן שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלים וכו' מצה זו וכו' ומרור זה וכו' שהם ההלכות שבכל דבר ובכלל סיפור יציאת מצרים. וכבר הסתפק הגרי"ז בדבר זה, אי רק ההלכות השייכות לאכילת המצה וקרבן הפסח בכלל קיום מצוות הסיפור, או שמא כל ההלכות ואף אותן השייכות לאיסור אכילת חמץ, ונראה לומר דכל ההלכות בכלל כיון שכולם באים משורש אחד.

והנה הר"ן בפסחים (ו.) הקשה, דמחד גיסא איתא בגמרא שם ששלושים יום קודם החג שואלים ודורשים בהלכות הפסח, ומאידך גיסא בגמרא מגילה (לב.) איתא, שמשו רבינו לימד להם לישראל הלכות חג בחג הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת, והאריך בזה הט"ז (ריש הלכות פסח) ביישוב הקושיא¹¹. ולמבואר נחא, דאין ה"נ ושואלים ודורשים שלושים יום

מג אף שיש לדון בגדר 'מונחים לפניך' אם הוא דווקא על אותו השולחן ממש, או אף בשולחן הסמוך הנמצא באותו החדר, ואם הוא תלוי בגדרי 'מוקף' של מעשרות.

מד וע"ע בביאור הלכה שם (ד"ה שואלין).

קודם החג ללמוד את הלכות החג, אך משה רבינו תיקן והעמיד את לימוד ההלכות באותו היום, לקיים בו את מצוות הזיכרון.

אם מקיים בהלכות גם מצוות 'והגדת'

ואמנם אף שמקיים בהלכות את מצוות סיפור יציאת מצרים, מכל מקום אין הכרח לומר שיש בו גם קיום למצוות 'והגדת לבנך', כיון שמצוות סיפור יציאת מצרים ענינה בזכירה, וזכירה בעלמא מתקיימת אף על ידי לימוד ההלכות, כמבואר בתורת כהנים (ריש פרשת בחוקת) לגבי חיוב זכירת השבת וזכירת חטא העגל מעשה מרים וביאת עמלק 'כשהוא אומר 'שמור' הרי שמור בלב, מה אני מקיים 'זכור' בפה'. ובראב"ד שם ביאר דבריו דבפה היינו לימוד ההלכות, דבלימוד הלכות שבת הרי הוא מקיים ציווי ד'זכור את יום השבת', וכן בלימוד הלכות ע"ז יש קיום לזכירת חטא העגל, בהלכות נגעים לזכירת מעשה מרים, ובהלכות מגילה למחיית עמלק, והוא הדין דבמצות 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' יש חיוב לשנות בפיו את הלכות הפסח^{מח}.

וכן הוא בקיום מצוות סיפור יציאת מצרים, שמצוותה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, שאף בהלכות יש את קיום הזכירה, וכדחזינן בדברי המכילתא שרבי אליעזר שסובר שקיום קרבן הפסח הוא עד חצות, וממילא מצוות סיפור יציאת מצרים אף היא עד חצות, אכן סיים ההלכות בחצות, דאחר חצות אין בלימוד ההלכות קיום לאשוויי שעה שמצה ומרור מונחים לפניו.

אמנם אף שמסברה היה מקום לחלק בין ענין הזכירה לחיוב 'והגדת'^{מח}, עדיין יש מקום לדון ולומר שאולי מקיים בהלכות אף את מצוות 'והגדת לבנך', דהא חזינן שעל שאלת הבן החכם, עונים לו נמי בדבר הלכה דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ומכל מקום למעשה ודאי שעדיף לקיימו בסיפור ממש.

אם סיפור עשרת המכות בכלל סיפור יציאת מצרים

אף שהרמב"ם (ביד החזקה ובספר המצוות עשין מצוה קנז) לא הזכיר כלל במצוות הסיפור את עשרת המכות, אלא רק את ענין היציאה ממצרים, מכל מקום נראה בפשטות

מה ומדוקדק כן ממה שפירש הרמב"ם לדברי המכילתא, דהא דעוסק בינו לבין עצמו דילפינן לה מקרא ד'ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה' הוא כציווי של 'זכור את יום השבת', והיינו שכשם ששבת זכירתה על ידי ששונה בפה את הלכותיה, כך בזכירת יום היציאה ממצרים יהא שונה בפיו הלכות הפסח.

מז והאריך בזה בספר זאב יטרף (פסח סי' נג) והוכיחו מהא דתני בתוספתא דחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה, והיינו דאף שכבר סיפר לבנו הניסים והנפלאות, עדיין הוא חייב ללמוד הלכות הפסח כל הלילה, דלא פטריה רחמנא מחיוב זכירה אלא כששונה בפיו דברי הלכה. ופירש בזה להא דבמכילתא ותוספתא הקדימו חיוב דבינו לבין עצמו לחיוב דבינו לבין אחרים, שהוא היפך חובת הסיפור מדינא דוהגדת לבנך שענינו טפי בסיפור לאחרים, ומשום דבחובת לימוד ההלכות כל שאינו חייב ללמוד בעצמו אינו חייב ללמד אחרים [וכדאיתא בגמרא קידושין (כט:)] לגבי תלמוד תורה.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. כבר עמדו המפרשים, הא דעת רבי אלעזר בן עזריה (ברכות ט.) שאכילת הפסח אינה אלא עד חצות, ולדבריו קאמר רבא בשלהי פסחים (קכ:): 'אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו', דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי^ט. ואמאי אם כן איכא לחיוב סיפור יציאת מצרים אף אחר חצות, הא אינו אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו. ודוחק לומר דתנאי זה שאין סיפור יציאת מצרים אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, אינו אלא בחיובא ד'זהגדת לבנך', אך מצות 'זכור את היום הזה' שייכא אף כשאין מצה ומרור מונחים לפניו.

מלכד מה שצריך ביאור המשך ההגדה 'אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות, וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח' ומאי שייכא כל זה להא דהיו מספרים כל אותו הלילה.

שאף סיפור עשרת המכות בכלל המצווה הוא, וכדכתיב ביה (שמות י ב) 'ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בס'. וכן נראה מדברי המשנה ברורה (סי' תעג ס"ק סד) שאף סיפור עשר המכות בכלל סיפור יציאת מצרים, ועכ"פ ודאי הוא בכלל כל המרבה לספר שהוא משובח.

כהנים ולווים ואף גרים בכלל חיוב סיפור יציאת מצרים

כהנים ולווים אף שלא השתעבדו בארץ מצרים, מכל מקום הרי הם בכלל חיוב סיפור יציאת מצרים, כיון שלא יכלו לצאת משם בלא שנגאלו^מ. ובאור החיים (פרשת בהעלותך) כתב כן לגבי גרים, שאף הם חייבים בסיפור יציאת מצרים אף שלא יצאו משם, כיון שהיתה הגאולה גאולת עולם גם לנפש הגר, והגם שלא היה בנגלה מכל מקום היה בנסתר כי שורש הקדושה אחד הוא, וכשהיו אבותינו במצרים היתה כללות הקדושה טבועה בטומאת מצרים, ואם ח"ו כללות הקדושה טבועה אין תרופה לענפים^מ.

בהא דסיפור ראב"ע אף אחר חצות

בהא דאמרינן בהגדה 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'.

מז כמבואר בהגדת שמחת הרגל לחיד"א והוא מטעם שאם לא היו נגאלים היו מצויים במ"ט שערי טומאה, ומזה הטעם היו נגדרים לשעבוד.

מז והר"ד בשערי תשובה (סי' תעג ס"ק יב) ובברכי יוסף שם (כב).

מט וכן הוא במכילתא (סוף פרשת בא).

נ אכן בהגדת מנחם חן כתב כחילוק זה.

ובאחרונים כתבו ליישב^{נא}, דהא דכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, אינו רק בלילי הפסח, אלא אף בכל השנה בהזכרת יציאת מצרים בבוקר ובערב, יש להרבות בסיפור והוא משובח^{נב}. והוא כבר בדברי הרשב"ץ (בפירושו על ההגדה שם) שכתב 'וכל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח כל שכן בלילה הזה.

ומענתה יש ליישב, דאף דסיפור יציאת מצרים של ליל הפסח תליא בזמן פסח מצה ומרור, ואחר חצות שאין זה זמנם אף אינו זמן סיפור, מכל מקום יש דין לספר כל הלילה מדינא דכל המרבה לספר שהוא שייך בכל השנה. ויתבאר לפי זה סדר ההגדה, שאחר הבאת המעשה שהיו מספרים כל אותו הלילה, הביאו המקור לחיוב הסיפור בלילות. ואפשר דמהא גופא המקור לדברי הרשב"ץ, ומהא דסיפרו כל אותו הלילה, אף שמשום חיוב סיפור יציאת מצרים של ליל פסח אין בו חיוב אחר חצות, וע"כ שיש לחיוב זה להרבות בסיפור כל השנה כולה, ובזה עדיף החיוב שבכל השנה מהחיוב שבלייל הפסח, במה שזמנו אף אחר חצות.

אכן להרמב"ם שפסק (קרבן פסח פ"ח הט"ו) שמצוות אכילת קרבן פסח היא כל

הלילה [ואין זמן חצות אלא מדרבנן וכדי להרחיק מן העבירה] אם כן לדבריו אף יציאת מצרים כן, ולדבריו צריך לומר שחלוק חיוב ליל הפסח משל כל השנה, שבכל השנה הוא חובת גברא ובליל הפסח הוא חובת היום, וכדכתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א) שמצוות הזכירה בפסח היא כזכירת השבת. ומטעם זה נמי לא מנה הרמב"ם כמצות עשה לחיובא דכל השנה, אלא רק לחיובא דליל הפסח שהוא חיוב מצד היום.

ומטעם זה נמי לא מנה הרמב"ם כמצות עשה לחיובא דכל השנה, אלא רק לחיובא דליל הפסח שהוא חיוב מצד היום. ומשום כך נמי כתב הרמב"ם (עבודת כוכבים פ"ב ה"ג) 'כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל יטמא כהן למתים. וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות, חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח, ואכילת הפסח ושחיטתו, והקהל ושמחה שהנשים חייבות', ולא הוצרך לומר שהן חייבות אף בסיפור יציאת מצרים, דכיון שחיוב הסיפור בלילה זה מחובת היום הוא, הרי זה בכלל חיובם בקידוש היום שהזכיר הרמב"ם דהא היום מחויב בהזכרה.

נא כן הוא בשו"ת דגל ראובן (ח"ב ס"י) ובספר עמק ברכה (סדר ליל פסח אות ג) ובהגדה של פסח אמרי שפר להנצי"ב.

נב וכדחזינון שמאריכים בסמיכות גאולה לתפילה ומזכירים אף לקריעת ים סוף.

כמה דינים העולים

- א. מי שבנו נמצא אצלו יש לו לכוון בעת אמירת ההגדה לקיים מצוות עשה של יזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ומצוות עשה של 'והגדת לבנך'.
- ב. רצוי לכוון בברכת שהחיינו גם על מצוות סיפור יציאת מצרים.
- ג. כשמושיב לבנו על מצוות השייכות ליציאת מצרים כפדיון הבן ופטר חמור יש בו קיום מצוות סיפור יציאת מצרים.
- ד. מי שיש לו כמה בנים חל חיוב 'והגדת' על כל בן ובן ועל כל אחד מהם לשאול את האב.
- ה. יש להקדים הבן השואל לאותו שאינו שואל והבן שאינו יודע מסיפור יציאת מצרים לאותו שידע.
- ו. אף הבנות בכלל חייב סיפור יציאת מצרים ואופן חיובם כחיוב הבן.
- ז. אף שיוצא ידי חובתו בשמיעה מאחר ומדין שומע כעונה מכל מקום נהגו רוב העולם שכל אחד מספר לעצמו.
- ח. אף שמועיל בזה שליחות מכל מקום במקום שאפשר יספר האב עצמו לבן.
- ט. בנים נשואים האוכלים אצל אביהם יוצאים חיובם בסיפור האב ומכל מקום לכתחילה עדיף שיספר הבן עצמו לבנו.
- י. יש אומרים שמלבד מה שצריך שיהא הסיפור על מצה ומרור צריך גם כן שיהא על היין והחרוסת.
- יא. כשאוכלים על כמה שולחנות מן הראוי שיהיה כל הנצרך על כל שולחן ושולחן.
- יב. יש לתת על השולחן את כל מצות המצווה שמקיימים בהם אכילת הכזית.
- יג. כשדנים בשאלות הלכתיות וכיו"ב יכוונו לצאת בזה ידי חובת סיפור יציאת מצרים ואפשר שמקיימים בזה אף מצוות 'והגדת'.
- יד. נראה שאף סיפור המכות בכלל המצווה.
- טו. כהנים ולוויים ואף גרים בכלל המצווה ואף שלא השתעבדו במצרים.

אופן קיום מצוות סיפור יציאת מצרים

במנחת חינוך (מצוה כא) נקט בדעת הרמב"ם דנשים פטורות ממצות סיפור יציאת מצרים.

האור שמח פירש בדעת הרמב"ם, שבא לדמות דינא דפסח לדין השבת, וכשם שבשבת מי שאין לו יין לקדש עליו את היום, יכול לקדש על הפת, כן הוא הדין בכוס ראשונה שבלייל הסדר שהיא כוס של קידוש, שאף שהיא אחת מארבע כוסות שצריך לשתות, מכל מקום אם אין לו יין יכול לקדש על הפת. אמנם קצת דוחק הוא לומר כן בדברי הרמב"ם, שבא לחדש דינא דקידוש על הפת בלייל הפסח, בכלל ההלכה של מצוות סיפור יציאת מצרים.

עוד יש לבאר דברי הרמב"ם על פי מה שהתבאר ברבינו בחיי (פרשת ויקהל) לבאר הטעם שהזהירה תורה וציווה משה את ישראל ב' פעמים על שמירת השבת, שאחת היא אזהרה ליחידים ואחת היא אזהרה בהקהל לכל ישראל, וכ"ה בשו"ת הרשב"א (תשובה צד). והוא על דרך מה שכתב המהר"ל בשורש הבנת ענין השבת, שאין המכוון שמשום ששבת הבורא באותו היום ממלאכת הבריאה, משום כך באה קדושת השבת, אלא להיפך מחמת קדושת השבת העליונה נסתיימה מלאכת הבריאה שלמטה. ואפשר שזו גם כוונת הרמב"ם בדמיון זיכרון יציאת מצרים לזיכרון השבת, שבא לבאר ששניהם מאותו ענין, שאין מטרת גאולת ישראל באה כדי להוציאם מגלות מצרים, אלא להיפך מחמת

ביאור דברי הרמב"ם שהשווה סיפור יציאת מצרים לזכירת יום השבת

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א) מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומקור דבריו במדרש רבה (שמות יט ח) אומר הקב"ה למשה והזהר לישראל, כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית, כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם וכו', כשם שבתחלה הם שבעה ימי בראשית, וכשם שהשבת מתקיימת אחת לשבעה, כך יהיו אלה שבעה ימים מתקיימים בכל שנה ושנה. ובביאור הדברים, מדוע צריך להביא ראיה לדין הזכירה, ממה שמצינו את ענין הזכירה בשבת, מצינו כמה ביאורים.

יש שכתבו שכוונת הרמב"ם לומר בזה, שחייב סיפור יציאת מצרים הוא אף על נשים, וכשם שהן חייבות בזכירת יום השבת, מפני שהוקש זכור לשמור והן בכלל השמירה, כך הן חייבות בסיפור וזכירת יציאת מצרים. אמנם יש לדון בו בדברי הרמב"ם, דלא הזכיר בשום מקום חיוב זה בנשים, ואף במניין המצוות כשמנה המצוות שהזמן גרמן שנשים חייבות בהן, לא ממה מצוה זו של סיפור יציאת מצרים, ודוחק הוא לומר שרמז דין זה בהלכה זו. ואמנם

בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח. וביאור דבריו על פי המבואר במכילתא (פרשת בא) שיש שני פסוקים על מצוות סיפור יציאת מצרים בליל טו', הפסוק של 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', והפסוק 'בעבור זה' המורה על ליל טו' שמצה ומרור מונחים בו, והוצרכו שניהם מפני שקרא ד'זכור' הוא חיוב על האדם עצמו לזכור, וקרא ד'בעבור זה' איירי על 'והגדת' שהוא חיוב הסיפור לבנו.

גדר מצוות הזכירה של ליל הסדר

אינו כחיוב הזכירה שבכל השנה

במשנה (ברכות יב:) מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא שנאמר (דברים טז) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות, וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח. ומבואר כאן מקור חיוב ההזכרה של יציאת מצרים בלילות כל השנה, והתבאר במפרשים וכן מורה גם לשון הרמב"ם בפירוש המשנה שם¹, שאף שחלקו חכמים על דרשתו של רבי אלעזר בן עזריה, מכל מקום אין שייך כאן הכלל

מטרת גאולתם שצריכה לבוא אליהם היו מתחילה בגלות.

גדר ומהות מצוות הסיפור

ובפשטות יש לפרש כוונת הרמב"ם, שבא לבאר בזה גדר ומהות המצווה, שכשם שמצוות הזכירה בשבת אינה רק זכירת היום אחר ששת הימים, אלא יש בה גם מהות 'לקדשו', הוא הדין במצוות סיפור יציאת מצרים שבלילה זה, שאינה רק בסיפור והזכרת הניסים והנפלאות, אלא יש בה גם לקדש את מצוות הלילה, וכשם שבשבת יש מצווה של 'קדשהו' בכניסתו^א, כך גם בפסח ענין סיפור יציאת מצרים, יש בו לקדש היום טוב בכניסתו.

עוד יש מפרשים, שעניינו לבאר ולהרחיב גדר חיוב הסיפור, שכשם שבשבת ענין זכירתו בכניסתו, היא על ידי זכירת ששת הימים הקודמים לו, שבזכירת ששת ימי המעשה, הוא מבחין ומבדיל בינם לבין יום השבת, שבו שבת הבורא ממלאכה, כך גם בסיפור יציאת מצרים, אין די רק בעצם מעשה סיפור היציאה והגאולה, וסיפור הניסים שהיו באותו הלילה, אלא יש לספר את כל הניסים שקדמו לגאולה, שכולם יחדיו הביאו לנס הגאולה שהיה באותו הלילה.

ובהמשך דבריו שם כתב, ומנין ש[מצוות הסיפור היא] בליל חמשה עשר, תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר

^א שהיא מצוה דאורייתא ומדרבנן היא אף בימים טובים.

^ב וכן פסק בהלכות (קריאת שמע פ"א ה"ג).

אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, הוא שיהא סיפור יציאת מצרים על המצה והמרור, ובזמן שבית המקדש קיים מצוות הסיפור היתה אף על אכילת הקרבן¹.

דעת הנתיבות (פתיחה להגדת מעשה נסים) שצריך לספר את כל מה שאירע מראש ועד סוף, ואם חיסר דבר אחד לא יצא, ולמד כן בקל וחומר מקריאת המגילה, שאין חובתה אלא יום אחד בשנה בזמן שנעשה הנס, אולם באחרונים לא נקטו כן להלכה. וטעם החילוק משום שבסיפור המגילה אין משמעות לכל סיפור ופרט בפני עצמו, דיש בה מעשים שמצד עצמם אין בהם נס, ורק צירוף המקרים ורצף סיפור הדברים הוא שמביא לכלל הנס שהיה, ולכן אם מחסיר אחד מפרטי מעשה המגילה לא יצא, מה שאין כן בסיפור יציאת מצרים, שכל מכה ומכה היה בה נס בפני עצמו, וכן בשאר השתלשלות הדברים, ולכן אף אם לא הזכיר כל הפרטים, יש משמעות לסיפור ויוצא בו ידי חובתו.

יש מגדולי האחרונים שסברו, שענין החיוב בהזכרת יציאת מצרים שבכל השנה, הוא המשך ותוצאת חיוב הסיפור שבליל הסדר², עד שיש מקום לפטור בקטן שהגדיל אחר טז' ניסן, שאין לו חיוב הזכרת יציאת מצרים שחרית וערבית מדאורייתא

שיש ללכת אחר הרבים, כי לא נחלקו חכמים על ראב"ע על עצם הדין, ואף לדבריהם יש חיוב הזכרת יציאת מצרים בלילות כל השנה, אלא שהם סברו שאי אפשר ללמוד זאת מהפסוק שדרש ראב"ע ודרשוהו ממקום אחר³. ויש להבין אם כן, איזה חיוב התחדש בלילה זה להזכרת יציאת מצרים, יותר מחיוב ההזכרה הכללי שיש בשאר ימות השנה, ומצינו בזה כמה ביאורים בדברי האחרונים.

יש שתייצו, שחיוב ליל הסדר שונה בעיקרו מחיוב הזכרת יציאת מצרים בכל השנה, כי בכל השנה גדר המצווה הוא 'להזכיר' את יציאת מצרים, אך בליל הסדר המצווה היא 'לספר' את סיפור היציאה עם כל פרטיו. ועוד, כי בכל השנה המצווה מוטלת עליו עצמו, ואילו החיוב של סיפור בליל הסדר הוא כלפי בנו כמו שנאמר 'והגדת לבנך'. ועוד הם חלוקים, כי בכל השנה אין צריך לזכור אלא את יציאת מצרים עצמה, ואילו בליל חמשה עשר בניסן יש לו להזכיר גם את השתלשלות הענינים שהביאה ליציאת מצרים, וכל חילוקים הללו הם בכלל חיובא דאורייתא של הסיפור בלילי הפסח. מלבד מה שיש בו החילוק שדין הסיפור בליל הסדר הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, דבכלל דינא דרבן גמליאל (פסחים קטז.) שכל שלא

ג יעויין בדברי הצ"ח בברכות (יב: ד"ה מזכירין).

ד ומדוקדק כן בדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ה) שכתב על אמירת פסח מצה ומרור ש'דברים האלו כולן נקראין הגדה'.

ה ופירשו בזה הטעם מדוע לא הזכירו הרמב"ם ולא מנה מצוות הזכירה שבכל השנה כמצווה בפני עצמה [יעויין בצ"ח (ברכות יב: ד"ה מזכירין) שעמד בזה].

בשאר מצוות הלילה, מדוע אין מברכים עליהם ברכת שהחיינו. ואין לומר דברכת שהחיינו של קידוש פוטרת את כל מצוות אותו הלילה, דהא מצינו בשאר מצוות של ימים טובים כתקיעת שופר וכיו"ב, שאף שמברך ברכת שהחיינו בקידוש היום, חוזר ומברך שהחיינו בזמן קיום המצווה, ומאי שנא הכא דאינו מברך על מצוות הלילה בפני עצמן.

ויש ליישב, שכיון שכוס ראשון של קידוש הוא חלק מקיום מצוות ארבע כוסות, וקיום מצוות שתיית ארבע כוסות היא כחלק מסיפור יציאת מצרים¹, נמצא שברכת שהחיינו שמברכים בו אינה רק על עצם כניסת היום, אלא יש בה גם שייכות למצוות המחויבות בו. ועוד², דברכת 'אשר גאלנו' שמזכירים בה יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור, עולה במקום מצוות שהחיינו על אותן המצוות, אלא שעדיין יש לדון בו לפי זה, מאיזה טעם קבעו הברכה אחר קיום מצוות הסיפור ולא לפניה ואכמ"ל.

הטעם דאין מברכים ברכת המצוות

על סיפור יצי"מ

במעמא דאין מברכים ברכת המצוות על מצוות סיפור יציאת מצרים מצינו כמה טעמים. הרשב"א כתב הטעם³, מפני שהיא מצוה שאין לה קצבה. ואמנם יש

במשך אותה השנה, כיון שהיה פטור בה בעיקר חיובה שביליל הסדר, ומכל אלו חזינו גודל יקרת מצוות הסיפור באותו הלילה ורום ערכה, שיש בה להשפיע זיכרון המצווה לכל השנה.

כוונת המצווה

יש לכוון קודם קיום מצוות סיפור יציאת מצרים לכוונת הרצון לקיום המצווה. יש אומרים שכשם שבסוכה לא די שיכוון בכללות לשם מצוות סוכה, וצריך גם לזכור את טעם המצווה שציוונו הבורא על מצווה זו זכר לענני הכבוד, דילפינן לה מקרא ד'למען ידעו', כך גם במצוות סיפור יציאת מצרים לא די בכוונה כללית של סיפור, אלא יש לכוון גם את טעם המצווה, דאף הכא איכא לשון זה בקרא ד'למען תספר' באזני בנך ובן בנך, ועל כן צריך לכוון הטעם והרצון להשריש אצל הבנים האמונה בבורא ובהשגחתו הפרטית.

בהא דאין מברכים שהחיינו על

מצוות הלילה

ואחר שהתבאר שמצווה זו היא מצוות סיפור של ליל הסדר, ואינה בכלל הזכרת יציאת מצרים שהצטוונו בה בכל השנה, יש לברר מאיזה טעם אין מברכים עליה ברכת שהחיינו⁴. וכן יש לתמוה

ו א"ה יעויין מג"א (תרצב א) דמשמעות דבריו דלא תקנו ברכת שהחיינו במצוה דלית בה תקנת ברכת המצוות.

ז כמבואר בהגהות הגר"א (סי' תעז) ויבואר להלן.

ח כן כתב האבודרהם.

ט הו"ד באבודרהם וכן כתב בארחת חיים (סי' יח).

בהם, מכל מקום התבאר טעם הדבר בגמרא (קח:): שהוא משום שאף הן היו באותו הנס. ויש לדון בזה אם חיובן מדאורייתא, או שמא כיון דטעמא משום שאף הן היו באותו הנס אין חיובן אלא מדרבנן¹.

עוד טעם מצינו לחיוב הנשים בסיפור ההגדה, שמאחר שחייבות באכילת המצה ומדרשה דגמרא (פסחים מג.) דדרשינן לאיסור חמץ גבי נשים², כך ישנם אף בכלל חיוב אכילת מצה, ומדרשה דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ומאחר שחיוב הסיפור הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, וכדדרשינן בגמרא (שם לו.) דאיכרי לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה, לכן אחר שחייבות באכילת מצה, ממילא מחויבות נמי בסיפור התלוי בה, ולביאור זה יהיה חיוב הסיפור בנשים מדינא דאורייתא.

עוד טעם יש בדבר³, דאחר שנשים חייבות בשתיית ארבע כוסות, שדינם לכתחילה להיות על סדר ההגדה, ממילא מחויבות הנשים אף בסיפור ההגדה, שאם לא כן היאך יקיימו חיוב ארבע כוסות כתיקונן, ולטעם זה אין חיובם אלא מדרבנן.

לדקדק בזה למבואר לעיל, כי מאחר שאין יוצאים בה בהזכרה בעלמא, ובענין לספר את סיפור היציאה, אם כן אף שאין לה קצבה למעלה, מכל מקום יש לתקן בה ברכה כיון שיש לה קצבה למטה, שיהיה בו תורת סיפור ולא הזכרה בעלמא⁴. והמהר"ל (גבורות ה' פרק סב) כתב, שכיון שהמצווה היא בתורת סיפור ולא בתורת זיכרון בעלמא, אם כן צריך בה הבנה למה שהוא אומר, ובאמירה בעלמא בלא הבנת הדברים לא יצא, נמצא שעיקר קיום המצווה הוא בהבנת והרגשת הלב, ודבר שעיקר קיומו בלב אין מברכים עליו, דלא תיקנו חכמים ברכה על המצוות אלא באותם שקיומם על ידי מעשה⁵.

טעם חיוב הנשים בסיפור יציאת

מיערים ואם הוא מדאורייתא או מדרבנן

בשולחן ערוך (סי' תעב סי"ד) דאף הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל המצוות הנוהגות באותו הלילה, ובכללן למצוות סיפור יציאת מצרים. ואף דהן מצוות עשה שהזמן גרמן שנשים פטורות

¹ א"ה ואמנם בלשון הרשב"א שאף בדיבור אחד יוצא.

² יא ועל דרך זו ביאר הבית יוסף (סי' תלז) טעמא דליכא ברכה על ביעור חמץ, דמאחר שמצוות 'תשבייתו' קיומה בלב, לא תיקנו ברכה על מצוה שבלב.

³ יב א"ה יעויין בדברי התוספות במגילה (ד. ד"ה שאף) ותליא בב' התירושים. ובחיי אדם (סי' קל סי"ב) דחיובן אינו אלא מדרבנן, כיון דשתיית הכוסות בעינן על סדר ההגדה, אך החינוך (מצוה כא) נקט שכיון שאף הם היו באותו הנס חיובן הוא מדאורייתא.

⁴ יג ושם דאי לאו האי דרשה, הוה דרשינן הקישא לאידך גיסא, דליכא איסורא כשם שליכא חיובא דאכילת מצה כיון דהזמן גרמא יעוי"ש.

⁵ יד והוא בחיי אדם (כלל קכט ס"ב).

של 'והגדת לבנך', ובלא הבנת הדברים אין יוצאים ידי חובת סיפור. ואשה היוצאת בהגדת בעלה על ידי שמיעה, יש לו לכוון להוציאה ויש לה להתכוון לצאת, ומכל מקום באשה הטרודה ואין בידה לומר ההגדה, אף שלכתחילה צריכה להשתדל בזה, מכל מקום בדיעבד יצאה ידי חובתה במאמר רבן גמליאל, באמירת פסח מצה ומרור.

חובת הסיפור כשאין הבן שואל

במשנה (קטז.) וכאן הבן שואל אביו, ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה וכו'. ואף שיש הסוברים¹, שאין החיוב אלא באופן שהבן שואל, ואם אין הבן שואל אין האב מחויב בסיפור², וכסתמא דקרא והיה כי ישאלך בנך וגו', מכל מקום נקטינן להלכה, שאף שלכתחילה הוא צריך להיות באופן של שאלה ותשובה, שישאל הבן ויענהו האב, מכל מקום חובת הסיפור אין תלוי בשאלת הבן, וחייב לספר לו אף אם לא פתח ושאל³, וכן הוא ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז

ולדינא נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים עם כל פרטיו וחוביו, אך מכל מקום יש נפקא מינה בדבר אם חיובם הוא מדאורייתא או מדרבנן, דמאחר שסיפור יציאת מצרים הוא דבר התלוי בדיבור, שייך בו הקיום באופן של שומע כעונה, ומעתה יש לדון אם איש המחויב בדבר מדאורייתא, יוכל לצאת ידי חובתו בהגדת וסיפור האשה, דאי חיובא מדרבנן לא יוכל לצאת על ידה⁴, אך אם חיובא הוא מדאורייתא, אף דגדר החיוב חלוק ביניהם, דהאיש מחויב ומצווה בעצם הסיפור, ואצל האשה אין זה אלא מחלקי מצוות אכילת המצה, דבעינן שתהא לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה, מכל מקום מסתבר דכיון דתרווייהו מחויבים מדאורייתא יכול לצאת על ידה.

שייחא הסיפור אף לאשתו ובנותיו

מאחר שנתבאר שאף הנשים בכלל חובות סיפור יציאת מצרים, אין לקרוא ההגדה בקריאה והגדה בעלמא, אלא יש לבאר ולהסביר להם כדי שייכנו אף הם את סיפור יצי"מ⁵, כי זהו עיקר החיוב

¹ זו א"ה ואמנם תוכל להוציא אשה אחרת ידי חובתה וכמבואר בפמ"ג (סי' תעט א"א סק"ב).

² זו וכבר נהגו בזה החת"ס והח"ח שהיו קוראים ומסבירים ההגדה לבני ביתם.

³ יז והוא דעת הרא"ש (שו"ת כלל כד אות ב) שמן התורה אין החיוב אלא אם כן שואלו, וכשאנו שואלו אין חיוב הסיפור אלא מדרבנן.

⁴ יח ובהגהת הגרי"פ על הרס"ג (עשה לג) הוכיח כן, ממה שעושים כל מיני פעולות כדי לעורר את הבן לשאול, ואם מן התורה היה חיוב הסיפור אף באופן שאינו שואל, לא היו נזקקים לכל זה. ואף שבאופן שהבן שואל יש עליו חיוב לענות לו מדינא ד'ולמדתם אותם את בניכם', מכל מקום מצוה נוספת יש בה באותו הלילה מדיני סיפור יציאת מצרים.

⁵ יט וכדדרשינן במכילתא לקרא ד'והגדת לבנך והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר' וכו', יכול אם ישאל אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו, ת"ל 'והגדת לבנך' ואף על פי שלא שאלך' [ובדעת הרא"ש דליכא חיוב כה"ג ע"כ דס"ל דדברי המכילתא כאסמכתא בעלמא].

ה"ב) שמצווה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו.³

ומכל מקום ודאי שלכתחילה יש להקפיד שיהיה הדבר באופן של שאלה ותשובה, וכפשטא דקרא 'והיה כי ישאלך בנך' ואפילו הוא מספר לבנו גדול. וביותר איתא בפני משה על הירושלמי (פסחים פ"י) שאף אם אין הדבר ברור לבן ואינו יודע לשאול, אביו מלמדו איך לשאול כדי שיהיה קיום הסיפור בצורת שאלה ותשובה.

באיזה גיל חל החיוב אצל בן והאופן הרצוי לקיום המצווה

קטנים וקטנות שבאו לכלל חינוך ויש בהן דעת שמבינים הסיפור, יש להם חיוב מדין חינוך לומר ולספר ההגדה, או לכל הפחות שישמעו מאחרים את סיפור ההגדה, ולכתחילה יש להם לומר או לשמוע את כולה, כל אחד לפי הבנתו וכלשון הרמב"ם (חמץ ומצה שם) שהוא תלוי בדעתו של הבן. וכן מבואר בגר"ז (סי' תעב סעיף כה) שמשעה שהגיעו לגיל חינוך יש עליהם מצוות אמירה מצד עצמם לומר כל ההגדה.

ואדרבה, התבאר בראשונים שעיקר חיוב והגדת לבנך, הוא באופן זה שאין הבן מבין מצד עצמו בסיפור יציאת מצרים, שצריך לספר לו ולהחדיר בלבו האמונה. ואף שמצוות הסיפור היא אף בגדולים וכמבואר שם בגמרא (קטז). שאפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה, מכל מקום אין בו קיום מצוות 'והגדת לבנך' אלא במי שצריך שיספרו לו⁴.

ומטעם זה יש להשתדל שיישאלו הקטנים נעורים עד אחר קיום מצוות אכילת מצה ומרור, וכמבואר בשעה"צ (תעב סק"ב) דעיקר השאלה והתמיהה של התינוק הוא בשעה שרואה את המעשה בעיניו, שאז הוא שואל מדוע אוכלים המצה בהסבה, ומאיזה טעם אוכלים המרור, ואם קשה עליהם הדבר ישתדל לכל הפחות שיישאלו ערים עד אמירת 'עבדים היינו', שהוא התשובה על שאלתם, דזהו עיקר המצווה שידעו ענין יציאתנו ממצרים⁵.

ובאופן שנדרם הבן קודם שספרו לו סיפור יציאת מצרים, בפשטות דין זה אי צריך להעירו או לא תלוי בגדר החיוב כלפיו, שאם חיוב הוא מחיובי האב לקיים

כ א"ה ואמנם בשבלי הלקט (פירוש ההגדה סי' ריח) שיפתח לו פתח, כדי שיבין וישאל ויתחייב להשיבו.

כא וכפי שהתבאר לעיל (בפרק הקודם) ד'ענין מצוות והגדת בחידוש הדברים ובעדות שבהם'.

כב משנ"ב (סי' תעב ס"ק ג). ומטעם זה התבאר בגמרא (פסחים קב:) וכ"ה ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ג) והביאו להלכה בשו"ע (סי' תעב סעיף טז) שיש לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו, ולגרום להם בזה שלא ישנו. [ובעצם ענין חלוקת האגוזים בדווקא יעויין בדעת תורה למהרש"ם (או"ח סי' תקפג) שהביא למש"כ בספר חסידים (אלף קנג) משמיה דהפוסקים לבאר הטעם שלא לאכול אגוזים בראש השנה, כיון שמזיקים שרויים על העץ שגדלים בו האגוזים, וא"כ מהאי טעמא נהגו בליל הסדר דווקא באגוזים להראות שוא ליל שימורים ואין המזיקים שולטים בו. ואכן הוא אף בדברים שנאמרה בהם להדיא סכנה, ומהאי טעמא חתן או כלה יכולים ללכת בו יחידי, וכן יולדת הנצרכת ליסוע ביום זה אינה צריכה לומר תפילת הדרך.]

אינה אלא עד חצות^{כב}, והמבואר בטור מתוספתא (והוא בשו"ע סי' תפא ס"ב) שחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה, והמבואר בתשובת החכם שעונים לו בהלכות ובדינא דמשנה (ק"ט): אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אין הכרח שהכוונה בכל אלו שמקיים מצוות סיפור יציאת מצרים, דאפשר שאינו אלא למעלה בעלמא שיש ענין בסיפור והזכרת הניסים כל הלילה.

וממנעם זה יש לו לאדם לספר סיפור יציאת מצרים עם אמירת ההגדה, ולא יסמוך על סיפור הדברים בזמן סעודתו אם הוא אוכל אחר חצות, כיון דיש הסוברים שאחר חצות אינו מקיים מצות הסיפור של יציאת מצרים. מלבד מאי דבעינן שיהא הסיפור 'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', והיינו קודם אכילת המצה והמרור. ואמנם אם הוא קודם חצות ואחר שכבר אכל המצה ומרור, ודאי שיש לו קיום מצוות סיפור יציאת מצרים בהאי שעתא, ודרשה ד'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך' לאו דווקא כשאוכלם, אלא

מצוות 'והגדת' אין האב חייב להעירו בשביל כך, וכמבואר בגמרא ברכות (כ.). שלמצוות חינוך אין צריך להעיר את הבן. אמנם אם מצוות 'והגדת' חיוב הוא על האב ללמד את בנו כדי שידע הסיפור, אם כן באופן שנרדם יש לו להעירו על מנת שיוכל לספר לו כדי שידע.

ובשולחן ערוך (סי' תעב ס"א) כתב, שמטעם זה יש למהר בעשיית הסדר בשביל התינוקות שלא יישנו^{כג}, אבל לא יאמר הקידוש עד שתחשך, כי אף שבכל שבת יכול להתפלל תפילת ערבית מפלג המנחה, ולקבל השבת מבעוד יום, ויוצא ידי חובת קידוש אף שעדיין לא חשכה, מכל מקום בליל הסדר אין לו לעשות כן, כיון שכוס ראשון מלבד מה שמקיים בו מצוות הקידוש הוא חלק ממצוות ארבע כוסות שדינה להיות כשוודאי לילה, כיון דבתר הגדה ומצה ומרור גרירה^{כד}, ומצה זמנה בלילה דהוקשה לקרבן פסח מקרא דעל מצות ומררים יאכלוהו, ובקרבן פסח נאמר 'ואכלו את הבשר בלילה הזה'.

ואמנם לדעות הסוברים שמצוות אכילת מצה אינה אלא עד חצות, אף מצוות סיפור יציאת מצרים התלויה בה

^{כב} ובשעה"צ שם (ס"ב) הסתפק בכוונת שו"ע, אם הכוונה היא להזדרז בעשיית הסדר, שלא ישהה הרבה זמן עד האכילה, כדי שיוכלו התינוקות לשאול כל השאלות, או שהכוונה היא שיש לו לקצר בהגדה כדי להזדרז לבא לאכילת המצה, שאז ישאלו התינוקות על אכילת המצה והמרור ועל ההסיכה והטיבול בחרוסת, שאין דומה מי ששואל בסתמא, למי ששואל בעת עשיית המצווה כדי להבינה, כיון דעיקר השאלה והתמיהה של התינוק היא בשעה שרואה את המעשה בעיניו ותמה בו, והניח בצ"ע.

^{כד} מלבד הטעם שהביא בפמ"ג (משב"ז ס"ק א) דבעינן קידוש במקום סעודה ובזמן הראוי לסעודה.

^{כה} כמבואר במנחת חינוך (מצוה כא).

בשעה הראויה לאכילתם ואף שכבר קיים מצוותו ואכלם¹³.

חיוב הגדה אף למי שאינו אוכל מצה

אף מי שמחמת חוליו אינו יכול לאכול מצה, מחויב במצוות סיפור יציאת מצרים. ומכל מקום אם יש בידו לאכול כזית מצה ואין לו בזה סכנה, יאכל הכזית מצה לקיום המצוה, ואף אם יודע שאחר שעה או שעתיים יקאהו, לית לן בה דמכל מקום כבר קיים המצוה.

קיום מצוות הסיפור באמירת ההגדה

עיקר נוסח ההגדה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה, אלא שהוסיפו בה אחר כך הוספות, וכמבואר בגמרא (קטז). שנחלקו רב ושמואל בביאור דברי התנא שם, מהו מתחיל בגנות ומסיים בשבח, דלרב הגנות הוא 'מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו', ולשמואל 'עבדים היינו', ולהלכה למעשה פסקין דאמרין לתרווייהו.

וברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ד) כתב, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח, ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודה זרה, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו, והבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים, וכל הרעה

שגמלנו, ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח.

ומבואר בדבריו, שאין ענין קיום סיפור יציאת מצרים באמירת ההגדה, במה שפותחין בגנות ומסיים בשבח, רק לגבי החלק הגשמי של השעבוד, במה שהיינו עבדים לפרעה במצרים עם כל הרעה שגמלנו, ולבסוף כל הטובות הנסים והנפלאות שנעשו לנו, אלא חלק ממצוות הסיפור היא לספר גם הענין הרוחני שיש ביציאתם ממצרים, היאך מעובדי עבודה זרה נהפכו ישראל לעם ה'¹⁴.

ומה שתיקנו נוסח קבוע באמירת ההגדה, אף שיכול כל אחד לספר המעשה בלשונו שלו, התבאר בסדר היום שהוא מפני אותם שקשה עליהם הדבר, ולא יוכלו לספר בלי הנוסח שנקבע. ומשום כך יוצאים ידי חובת סיפור באמירת ההגדה, כי לכך נתקנה בעבור אותם שלא יוכלו לספר בפני עצמם. ואמנם אם רואה שמחמת הרחבת העניינים שבסיפור, ישנו התינוקות קודם שיגיע לקיום מצוות מצה ומרור, יש לו להזדרז באמירה בלא שיוסיף הוספות, כדי שיקיימו התינוקות את עיקר המצווה.

וממעם זה, אף שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, וודאי ענין גדול הוא להוסיף עוד פרטים

כו ויעוין בכל בו (סי' נא).

כז ועוד אריכות בזה לעיל בפרק הקודם 'בגדר מצוות זכירת יציאת מצרים אף בזמן עול גלות ושעבוד' ובחתם סופר שם.

באופן שירגישו עליו הרגשה זו, שהוא חש שהוא עצמו יצא משם, ולדעת הרמב"ם בלא הרגשה זו לא קיים חובת הסיפור^{כט}.

וממנעם זה התבאר בפוסקים שיש לאומרה בקול רם ובשמחה, שבזה מראה הרגשתו מה שמרגיש כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, שהנס נעשה לו עצמו ולא רק לאבותיו^ל. והתבאר בספרים, שבשעה שמתכוון האדם להשריש האמונה ביציאת מצרים בו ובבני ביתו, מושפע עליו אותו השפע האלוקי שהיה בזמן יציאת מצרים, עד שמרגיש כאילו הוא עצמו יצא ממצרים. וכבר הביאו מדברי הקדמונים, שאף שקשה לכל אדם להשיג שלימות אהבת ה' ויראתו, מכל מקום שני לילות בשנה מסוגלים לזה מאוד, והם ליל הסדר וליל יום הכפורים, שאז יכול האדם להשיג שלימות אהבתו ויראתו.

בגר"ז שחייב לומר ההגדה בישיבה דרך חירות, וכמו שמצינו בהלל שאף שבעלמא נאמר בעמידה, בליל הפסח אומרים אותו בישיבה דרך חירות, ומכל מקום לא יסב באמירת ההגדה, אלא צריך לאומרה באימה וביראה.

ומדרשים, ולהרבות הסיפור ככל האפשר, וגם רצוי שיספר את דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא שמבאר ענין יציאת מצרים, ומכל מקום יקיים כל אלו, רק אם לא יחסיר מחמתם כלל אמירה מסדר הכתוב בהגדה.

צורת האמירה בהרגשה ובשמחה

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. ושם (ה"ז) לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה, צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וגו'.

ומבואר בדברי הרמב"ם^{כח}, שלא די בזיכרון שעושה ליציאת מצרים של אבותינו, אלא צריך שירגיש בעצמו כאילו הוא יצא משם, ואינו רק פרט נוסף בחיוב הסיפור אלא הוא הגדרת המצווה, שצורת הסיפור צריך שתהא באופן שהוא מרגיש שהוא עצמו יצא מצוצשם. וכמבואר במהר"ל שאמירת ההגדה צריכה להיות

^{כח} כמדוקדק בשינוי לשונו דבמתניתין (קטז:): איתא, בכל דור ודור חייב אדם 'להראות' את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אך הרמב"ם כתב שחייב אדם 'להראות' את עצמו, והיינו שלא די שירגיש כן בעצמו אלא צריך שיעשה מעשה להראות זאת אף לאחרים.

^{כט} בבתי הנפש לחיד"א כתב שצריך להראות בהתלהבות בגופו, שיכירו וידעו כל היושבים בביתו מתנועת שמחתו, כאילו הוא יצא עתה ממצרים.

^ל ובמנהגי חתם סופר (סי' יג הגהה אות יג) מבואר, שאף שבעלמא היתה עבודתו מתוך התלהבות פנימית, והקפיד שלא תראה התלהבותו כלפי חוץ, מכל מקום היה אומר את ההגדה בקול חוצב להבות אש, עד שהיה נשמע למרחוק בקרית חוצות.

בשלימות הוא בסיפור האב לבנו²⁷. ומטעם זה אף שיש קיום מצוה בכל אופן של סיפור, וכמבואר בחינוך שיש קיום מצווה אף כשמספר לאחרים ולא רק לבנו, מכל מקום אם אוכל אצל אחרים ושומעים הסיפור מבעל הבית, ישתדל האב לספר אף הוא לבניו שעיקר המצווה בכך.

שלא יפסיק בעת אמירת ההגדה

התבאר בפוסקים שאין להפסיק באמירת ההגדה שלא לצורך²⁸. ובביאור הלכה (סי' תעג ד"ה הרשות) הביא מהרמב"ן שאף קודם ההגדה, כל שמזג הכוס והכין עצמו לאמירת ההגדה, אף שלא התחיל עדיין לדרוש עליו בהגדה גם כן אסור להפסיק. ובדרכי משה ביאר הטעם, שסיפור ההגדה הוא כתפילה שמספרים בה כבוד הקל ושבחיו, ולכן ראוי שלא להפסיק בה כבתפילה. ואף אותם שהתירו להפסיק באמירת ההגדה, אסרו לעשות כן מברכת 'אשר גאלנו'.

ולכתחילה יאמר ההגדה בנחת בקול רם ובהשמעת המילים לאוזנו, ומכל מקום בדיעבד אף אם לא השמיע לאוזנו יצא, אך בהרהור בעלמא לא יצא דבעינן 'והגדת'²⁹.

גדר קיום 'והגדת' לבן בן

מי שאוכל אצל אביו ואביו עורך הסדר, יוצא אף הוא ידי חובת מצוות והגדת לבנו, במה ששומעים בניו מסיפור אביו, ומכל מקום מן הראוי שיספר אף הוא לבניו, כדי לקיים המצווה בשלימות. דהא דכתיב (שמות י ב) 'ולמען תספר באזני בן ובן בן', כבר התבאר בחתם סופר בביאור האי קרא, שאין הכוונה בזה שיש קיום במה שהסב מספר לנכדו, ואם שמע הנכד מן הסב שפיר התקיימה בזה המצוה, ואין עוד ענין סיפור באב, אלא שזהו גדר צורת הסיפור, שיספר האב לבנו באופן כזה שיחקקו הדברים בלבו כל כך, עד שהבן יוכל להעבירם לבנו אחריו³⁰, אך ודאי שעיקר קיום המצווה

²⁷ ובזה התבאר בפוסקים, החילוק בין מצוות זכירת יציאת מצרים שבכל השנה למצוות הסיפור שבליל הפסח, כי בשאר לילות הענין הוא לזכור, ואפשר לקיימו אף בזכירה בלב, אך בליל הפסח אף למ"ד דהרהור כדיבור בכל התורה כולה, מכל מקום לקיום מצוות סיפור יציאת מצרים צריך הגדה בפיו דווקא.

²⁸ וכן כתב ההפלאה בפנים יפות שם. וע"ע ברמב"ן ובכלי יקר שם. וכעין זה במהרש"א בקידושין (ל). אקרא ד'והודעתם לבניך ולבני בניך', שגדר החיוב בתלמוד תורה הוא ללמד הבנים באופן שיוכלו ללמוד את בניהם אחר כך, וע"ע במקנה שם.

²⁹ ויעויין בבני יששכר (מאמר חדש ניסן) ואגרא דכלה (פרשת בא) דילפינן מהאי קרא כפשוטו שהחיוב הוא אף לבן בנו, וכמצוות תלמוד תורה שמצוה על האדם ללמד בן בנו, וכמבואר בגמרא קידושין (ל). ומשו"ה במקום שאין בו לסתור את חיוב האב אצל בנו [כגון שאין לו אב או שאינו מצוי כאן] יש לחוש ללישנא דקרא כפשוטו, ולנהוג כן לכתחילה שמלבד החיוב לספר לבנים ולבנות, יש גם חיוב לספר לבני בנים.

³⁰ יעויין שו"ע (סי' תעג ס"א) ובמשנ"ב שם (סק"ד).

קידוש במקום סעודה

אם יצא ממקומו אחר הקידוש לחדר אחר, או אף מחוץ לאותו הבית, קודם שהתחיל בסעודתו, אף שבכל קידוש של שבת אם הסיח דעתו, הפסיד על ידי זה הקידוש וצריך לחזור ולקדש, מכל מקום בליל הסדר אף אם יצא והשתהה באותו המקום אינו חוזר ומקדש, כיון דאף בשבת אין מוכרע הדבר, ובליל הסדר יש בו חסרון דמוסיף על הכוסות. ועצם אמירת ההגדה לכולי עלמא לא חשיבא הפסק לענין זה¹². ומכל מקום כיון שפעמים יוצא ממקומו אחר שתיית הכוס הראשון, רצוי שישתה בכוס ראשון רביעית שלמה, שאז להרבה דעות כבר יצא בשתיית הכוס ידי קיום קידוש במקום סעודה¹³.

מצוות הסיפור תלויה בחיוב המספר

בן חוץ לארץ הבא לארץ ישראל ועושה בה יום טוב שני, מספר סיפור יציאת מצרים לבנו הגר בארץ ישראל, אף שאצלו אותו הלילה אינו ליל הסדר, ומקיים בזה מצוות והגדת לבנו, דאזלינן בתר המספר המחויב בדבר, ודין הוא באב שמחויב לספר באותו הזמן¹⁴. ומשום כך בן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ, אינו יכול לספר ההגדה

בליל שני בסיפורה לבן חוץ לארץ, כיון שהוא אינו בר חיובא באותו היום, ואינו יכול להוציא מי שמחויב בדבר.

אמירת הא לחמא עניא

באמירת 'הא לחמא עניא' מגביה הקערה¹⁵, ואומר בקול רם שישמעו זאת כל המסובים¹⁶. וכבר נתבאר ענין הקול רם, שיש בו גם הענין להראות הרגשת השמחה. ואף שיש מן הראשונים שחששו להגבהת הקערה, מחמת הזרוע והביצה המונחים עליה, דבאופן זה הוא נראה כמקדיש קדשים בחוץ, מכל מקום אף הגר"א שחשש לדבר זה, לא ביטל הגבהת הקערה אלא שהיה מכסה התבשילים שעליה בשעת הגבהתה, ומעיקר דינא פסקינן שאין צריך לחוש לזה, ויכול להגביה כל הקערה עם התבשילים שעליה, ויגביהנה באופן שיראו המסובים, כששיעור הגבהה לכל הפחות טפח, ומגלים המצות בשעה שאומרים 'הא לחמא עניא'.

יש שנהגו שרק בעל הבית מגביה הקערה, אולם בחיי אדם (כלל קל סעיף יט אות ז) כתב שכל המסובים יאחזו הקערה ויגביהוה יחדיו¹⁷.

¹² דאף הוא צורך אכילה כדדרשו בגמרא פסחים (לו.) לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה.

¹³ מלבד ענין שתיית כל הכוס מדיני שתיית ארבע כוסות.

¹⁴ ולא דמי למצוות מילה דחיוב האב בבן או על הבן הוא.

¹⁵ שו"ע (סי' תעג ס"ו).

¹⁶ משנ"ב שם (ס"ק סא).

¹⁷ מלבד אשתו שלא תאחז עמהם שמא תתבייש מחמת כן בימי נידותה.

שהמנהג להדיח הכוס בכל פעם קודם ששותה בו.

אופן שאלת מה נשתנה

שאלת 'מה נשתנה' היא ממתניתין פסחים (קטז.) והתירוצ' לקושיות שבה הוא באמירת 'עבדים היינו'. ומאחר שכן, יש לו להסביר לבן שעתה באה התשובה לשאלותיו.

מעיקר הדין די באחד מן המסובים השואל 'מה נשתנה', ויש בזה קיום לסיפור יציאת מצרים דרך שאלה ותשובה. ויש הנוהגים שכל הבנים והנכדים המשתתפים בסדר שואלים שאלה זו, ואין בזה חסרון דתרי קלי לא משתמעי, דמפני חביבות המצוה משתמעי בה אף תרי קלי, מלבד מה דאין צריך לצאת בזה מדין שומע כעונה, ואין הענין אלא שיבא הסיפור בצורת שאלה, ואם שומע השאלה שפיר סגי בהכי. ואמנם אם לוקח הדבר זמן רב, עד שמחמת כן צריכים אחר כן לקצר בסיפור ההגדה, יש לאחד לשאול בשביל כולם, ולא להפסיד אמירת ההגדה מחמת כן.

אף קטן יכול לשאול שאלת 'מה נשתנה', ואף על פי שאינו יכול להבין התשובה שיענו לו, אך צריך שיבין לכל הפחות

ובטעם הגבהת הקערה מצינו כמה ביאורים. יש שכתבו שהוא בשביל התינוקות שיתעוררו לשאול^{מא}. ויש שכתבו שהוא דרך שמחה והוא כשם שמגביהים הכוס באמירת 'לפיכך'^{מב}. יש שכתבו שהוא כדי שיראו הכל את המצות ויחבבום, ומטעם זה מגלים המצות בשעת ההגבהה^{מג}. ויש שכתבו שהוא בא לבאר לכל, שעיקר אמירת ההגדה היא אמירת דברים על המצה, שלכך נקראת לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה^{מד}.

ביסוי הקערה באמירת 'מה נשתנה'

אף שמעיקר הדין, צריך לסלק הקערה מן השולחן קודם שאלת 'מה נשתנה', כדי שיראו התינוקות וישאלו^{מה}, מכל מקום כיום אין נוהגים לסלקה מן השולחן, וסומכים על כך שדי במה שמכסים אותה כדי שיהיה שינוי לתינוקות שישאלו, ומיד אחר הכיסוי מוזגים כוס שני, כדי שאף בזה יראו התינוקות השינוי, במה שמוזגים לשתות כוס שני קודם הסעודה וישאלו.

אף שמעיקר דינא, אין הכוס צריך הדחה אחר שתיה ראשונה, בשעה שמוזג בו כוס שני, מכל מקום יש מקום לסמוך למי שמחמיר בו לשוטפו, דהא בדרכי משה כתב

מא רשב"ם פסחים (קטז: ד"ה ואין).

מב שו"ת מהרש"ל (סי' פח) וראבי"ה (סי' תקכה).

מג לקט יושר (דף פד).

מד הגהות מנהגים (צו).

מה כמבואר בגמרא פסחים (קטז:) וברשב"ם ותוספות שם.

ומרור. ולהלכה נקטינן כפירוש רש"י שכל ההגדה בכלל זאת, ועל כן יש לגלות המצות בכל אמירת ההגדה, מלבד באמירת 'והיא שעמדה' שלוקח בה הכוס בידו, וכדינא דכיסוי הפת בזמן הקידוש, שלא תראה בושטה כשמקדימים עליה היין.

יש שנהגו להניח על השולחן, את כל המצות שיאכלו אחר כך בשעת קיום מצוות אכילת מצה, כיון שבכל אלו מתקיים ענין ה'לחם עוני' שעונים עליו דברים הרבה, אך אין זה אלא חומרא והעיקר הוא בשלושת המצות שבקערה.

אף המרור והחרוסת צריכים להיות מונחים על השולחן בזמן אמירת ההגדה, וכדדרשינן בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ובכלל זאת אף החרוסת המורה לטיט שנשתעבדו בו במצרים.

הגבחת הכוס באמירת 'והיא שעמדה'

וגביה הכוס בימינו בשעה שאומר 'והיא שעמדה'. ובטעם הדבר שמגביהים הכוס בשעת אמירת 'והיא שעמדה', מצינו כמה ביאורים. יש בראשונים שכתבו שהוא מפני שאין אומרים שירה אלא על היין. ועוד טעם מצינו¹⁰, שהוא מפני שמזכירים בו את ההצלה והישועה שהיתה לנו ולאבותינו, וכתיב בקרא (תהלים קט זיג) 'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא'. וביותר, כי מעיקר דינא יש הסוברים שצריך להגביהה הכוס במשך כל זמן ההגדה, כי כולה

השאלה ששואל, כי אם אינו מבין מה ששואל, וחוזר רק על המילים שלימדוהו אין בכך כלום, ומכל מקום לכתחילה עדיף שישאל מי שמבין גם התשובה שמשיבים לו אחר כך.

באופן שזימרו ה'מה נשתנה' יש שכתבו שיחזור אחר כך וישאל, כי העניין בזה הוא לאומרו בצורת שאלה ולא בצורת שיר.

נהגו רבים לחלק אגוזים ושקדים לילדים אחר אמירת מה נשתנה כמבואר בשו"ע (סי' תעב סט"ז) והוא מגמרא (קח:) ובשביל שלא ישנו.

שאלת מה נשתנה על ידי בנות

בנות אסורות לשיר 'מה נשתנה' בפני אורחים, ולכתחילה יש להחמיר בזה אף בפני אחים, ומכל מקום אם רק אומרות ה'מה נשתנה' ואין שרות אותו, לית ביה משום קול באה ערוה ואין לחוש בזה¹¹.

גילוי המצות בשעת אמירת ההגדה

צריכות המצות להיות מגולות בזמן אמירת ההגדה, דהא דרשינן בהן (פסחים לו.) הדרשה לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, וברש"י (שם ד"ה שעונים) פירש הכוונה, שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו ההגדה. וברבינו חננאל שם, פירש זאת על דינא דרשב"ג דכל שלא אמר ג' דברים הללו בפסח, לא יצא ידי חובתו, פסח מצה

מו ולעיקר דינא דקול באשה ערוה ראוי לאסור מגיל ג' שנים ואילך ובגדולה הוא אסור מדינא.

מוז והוא בלקט יושר בשם הרוקח.

הרמב"ם שמצוות הסיפור אינה אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו. ולהלכה נקטינן כמבואר ברמ"א (סי' תעב ס"א) שיקדים עצמו כדי שגם את ההלל יקרא קודם חצות.

מצוות הלילה הם חלק מסיפור יציאת מצרים

הגר"א (סי' תעב ס"א) כתב על דברי הרמ"א, שצריך להקדים ולומר אף ההלל קודם חצות, שהוא מפני שצריך לשנות הכוס הרביעית קודם חצות, ומבואר בדבריו שמצוות הלילה וחיוב שתיית ארבע כוסות, אף הן בכלל סיפור יציאת מצרים שמצוותו עד חצות, והיינו כשם שמקיים מצוות הסיפור בדיבור ובסיפור, כך גם מקיים המצוה על ידי המעשים שעושה, שמראה בהם היציאה לחירות, וממילא אף שתיית ארבע כוסות בכלל כל זאת, כיון שתיקנום זכר ללשונות הגאולה.

עוד מבואר בדבריו, שאף מי שהוא אלם ר"ל, שאינו יכול לקיים מצוות הסיפור על ידי דיבור, מכל מקום שייך בו קיום ענין הסיפור, על ידי קיום מצוות אכילת מצה ומרור, ההסיבה ושתיית ארבע כוסות. ובזה יבוארו דברי הר"ן שכתב, על המבואר במשנה פסחים (קטז). בדעת רבן גמליאל, שכל שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובתו, שהכוונה היא שלא יצא ידי חובתו כראוי, ואין הכוונה שלא יצא ידי חובתו כלל, ולכאורה דבריו קשים דמהיכי תיתי שיצא בלא ההידור, ואיזה קיום שייך אם לא אמרם, ולמבואר בדברי הגר"א יתיישב טובא, כי עיקר המצווה של מצוות

חשיבא שירה, אלא לפי שקשה הדבר השאירו התקנה על עיקרה, ועיקר השירה היא באמירת 'והיא שעמדה'.

הזכרת שאר ניסים שנעשו לו

בשו"ע (סי' ריח ס"ה) דמי שנעשו לו ניסים הרבה, כשמגיע לאחד מן המקומות שנעשה להם בו נס, צריך להזכיר שם אף את כל שאר המקומות שנעשו לו בהם ניסים, ויפטור הכל בברכה אחת. ומטעם זה, מן הראוי שבשעה שמזכיר בלילה הפסח את נס היציאה ממצרים, יזכיר אף את הניסים שהיו בשאר גלויות, וכפי שאנו מזכירים באמירת 'והיא שעמדה'. וכן מבואר ברעיא מהימנא פרשת בא (בזה"ק) שצריך להזכיר בלילה זה כל שאר הניסים שנעשו. ומטעם זה ראוי לכל אדם להזכיר בו אף ניסים פרטיים שנעשו לו.

לכתחילה יש לומר ההלל קודם חצות

בהא דמבואר בגמרא (ברכות ט.) שהלל בלילי פסחים מצוותו עד שיעלה עמוד השחר, יש ראשונים שכתבו שהוא רק לדעת ר"ע שהפסח נאכל כל הלילה, אך לראב"ע דמצוותו עד חצות, אף ההלל אינו נאמר אלא עד חצות. ויש הסוברים שכל זה הוא בהלל שאומרים קודם אכילת האפיקומן, שיש להקדימו קודם חצות כדי שאף האפיקומן יאכל קודם חצות, אך ההלל שאחר האפיקומן אפשר לאומרו אף אחר חצות. ובארחות חיים וכלבו כתבו, שיש קיום מצוות סיפור יציאת מצרים, אף בהלל שאומרים אחר ברכת המזון, שלא כדעת

מצרים, וזכירת חסדו יתברך עלינו, יש גם הודאה לקב"ה על גאולתנו ועל פדות נפשנו, והיינו שתוצאת סיפור יציאת מצרים היא, להגיע להכרה בעוצם הנס עד שהוא משבח ומודה לבורא על כך. וזהו עוד חילוק בין סיפור יציאת מצרים שבליל הפסח, לחיוב הזכירה שבשאר ימים, כי בשאר ימים תכלית הזכירה היא להביא את האדם להכרה מחודשת בחיובו לעבודת הבורא, ותיכף לגאולה תפילה שהיא עבודת הקרבנות, ועל דרך הכתוב 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה', אך בליל הסדר תכלית הסיפור היא לבא לכלל זאת, שירגיש השמחה שביציאה מעבדות לחירות ומאפילה לאור גדול, עד שהוא מודה ומשבח על כך.

ואמנם התווסף בחיוב סיפור יציאת מצרים, ענין ההרגשה שחייב להראות עצמו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, וכבר עמדו בזה שענין קשה הוא ביותר עד שיחוש בעצמו הרגשה זו שמציאותו בכלל גאולת מצרים, ויכוון בזה בברכת 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו'^{מח}. ועיין עוד באור החיים (במדבר כג כב) במש"כ אקרא ד'אל מוציאם ממצרים' דלא כתיב שהוציאם אלא הוא בלשון 'מוציאם' שהוא לשון הווה, והאריכו בזה טובא ברמח"ל ומהר"ל.

סיפור יציאת מצרים הוא מקיים בשאר מצוות הלילה.

ובזה יבוארו גם דברי הדגול מרבבה שכתב, שמי שהתאחר עד סמוך לחצות, ואין לו שהות לאמירת ההגדה קודם חצות, שידלג ההגדה כדי שיאכל המצה והמרור קודם חצות. ויש להבין לכאורה, מאיזה טעם יפסיד מצוות ההגדה שהיא מצוה דאורייתא של סיפור יציאת מצרים, בשביל אכילת מרור שאין מצוותה אלא מדרבנן. ולמתבאר בדברי הגר"א נ"חא, כי אף באכילת המרור יש קיום מצוה של סיפור יציאת מצרים, ושפיר יקיים עתה האכילה, וסיפור ההגדה יאמר אחר חצות.

וזהו הביאור גם בדברי הרמ"א (סי' תעב ס"ז) שכתב, שלכתחילה יסב כל הסעודה, ולא רק באכילת המצות ושתיית הכוסות, ולדברי הגר"א יש בו ביאור והבנה, כי אף במה שאוכל סעודתו בהסבה דרך חירות, הוא מקיים את מצוות סיפור יציאת מצרים.

ענין הסיפור בדרך שבה והודאה

מזה דאמרינן בסוף ההגדה 'לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה' ומתחילים לומר ההלל, מוכח שמלבד המצווה במה שמספר בעצם מעשה הניסים שעשה לנו הבורא ביציאת

כמה דינים העולים

- א. מלבד המזנה לקיום מצוות סיפור יצי"מ, יש לכוון בה גם הטעם של והגדת לבנך, שהוא להשריש אצל הבנים האמונה בבורא ובהשגחתו הפרטית.
- ב. אין מברכים ברכת שהחיינו על מצוות הלילה, ואין מברכים ברכת המצוות על סיפור יצי"מ.
- ג. נשים חייבות בשתיית ארבע כוסות ובכל המצוות הנוהגות בלילה, ובכללן למצוות סיפור יצי"מ, ונחלקו אם חייבם מדאורי או מדרבנן.
- ד. לכתחילה אף אשה תאמר כל ההגדה, ואם היא טרודה תאמר לכל הפחות פסח מצה ומרור.
- ה. יש לקרוא ההגדה בביאור והסבר שיבינו אף השומעים.
- ו. חיוב סיפור האב הוא אף אם לא פתח הבן לשאל.
- ז. קטנים חייבים בסיפור משהגיעו לחינוך ועיקר החיוב נאמר בהם.
- ח. יש להשתדל שישארו הקטנים נעורים עד אחר קיום מצוות אכילת מצה ומרור, ויש למחר התחלת הסדר בשביל כך.
- ט. יש לספר סיפור יצי"מ עם אמירת ההגדה, וקיומה עד חצות שהוא זמן הראוי למצה ומרור, אף באופן שכבר קיים מצוות אכילת המצה והמרור.
- י. ענין גדול להוסיף פרטים ומדרשים, ולהרבות בסיפור היציאה מלבד הנוסח שתיקנו בהגדה.
- יא. יאמר ההגדה בהרגשת שמחה ובקול רם כאילו הוא יצא ממצרים.
- יב. יאמר אותה בישיבה ובדרך חירות כאמירת ההלל, ולכתחילה יש לו להשמיע המילים לאוזנו.
- יג. ישתדל האב לספר לבנו אף כשעורך הסדר והמספר הוא הסב.
- יד. לא יפסיק שלא לצורך בעת אמירת ההגדה, ויש שאמרו שהוא משעת מזיגת הכוס אף שעדיין לא התחיל לדרוש עליו בהגדה.
- טו. רצוי שישתה רביעית שלמה בכוס ראשון כדי לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה, ומ"מ אם יצא ממקומו אחר כוס ראשון אין צריך לחזור ולשתות.
- טז. חיוב הסיפור תלוי במספר ולא בשומע, וע"כ בן ארץ ישראל מספר לבן חו"ל ביו"ט ראשון, ולא ביו"ט שני שאז אינו מחויב ואף שהשומע מחויב באותו היום.
- יז. יאמר 'הא לחמא עניא' בקול רם ויגביה הקערה, ויש שנהגו שכל המסובים אוחזים בה.

- יח. יש שהחמירו להדיח הכוס בכל פעם קודם ששותה ממנו.
- יט. באמירת מה נשתנה די בכיסוי הקערה ואין נהוג לפלוקה מן השולחן.
- כ. אם יש חשש שיפסידו אמירת ההגדה יש לקצר בשאלת מה נשתנה שישאל אחד בשביל כולם.
- כא. יש שהקפידו אחר שזימרו מה נשתנה לחזור ולאמר זאת דרך שאלה.
- כב. בנות לא יזמרו מה נשתנה כשיש עוד מסובים, וודאי שאסור כן בפני אורחים.
- כג. יש לגלות המצות בזמן אמירת ההגדה חוץ משעה שאומר והיא שעמדה שלוקח הכוס בידו וצריך לכסותם.
- כד. יש שהחמירו להניח על השולחן בזמן ההגדה את כל המצות שיאכלו אחר כך, ומכל מקום העיקר הוא בגי המצות שבקערה.
- כה. המצה והמרור צריכים להיות מונחים על השולחן בזמן אמירת ההגדה.
- כו. באמירת והיא שעמדה יגביה הכוס בימינו.
- כז. יש להקדים ולקרוא ההלל קודם חצות.
- כח. גם מי שאינו יכול לקיים מצוות סיפור יצי"מ, מחויב במצוות מצה ומרור הסיבה ודי כוסות.
- כט. תכלית סיפור יצי"מ בליל הסדר כדי שירגיש השמחה שביציאה מעבדות לחירות.

מצוות אכילת המצה

גודל ענין אכילת המצה

במור (ריש סי' תנח) הביא דעת הסוברים, שיוצאים ידי חובת אכילת מצה רק במצה שאפה אותה בערב פסח אחר חצות, כיון דהוקשה המצה לפסח, וכשם שהפסח אינו נשחט אלא ממש שעות ולמעלה אף מצה כן^א. ומבואר בדבריהם, דהיקש המצה לקרבן אינו רק באכילה אלא כבר בהכשר המצה, והיינו שהוקשו שניהם בתוכן הדבר, דעשייתה היא כעשיית קרבן, ועבודות שבה הם כנגד העבודות שיש בו בקרבן, העריכה כנגד השחיטה הולכתה והגשתה אצל התנור כקבלה והולכה אצל הקרבן, ואפייתה היא כנגד זריקת הדם.

ובשבלי הלקט (סי' ריג) הביא דעת רבינו שלמה שכתב, שבערב פסח שחל באחד בשבת אסור לאפות מצות בערב שבת, ופירש טעם דבריו שאינו רק משום הידור מצוה, אלא הוא מפני שמצינו בו איסורא דאורייתא, שהרי הוקשו המצות לקרבן פסח בקרא ד'צלי אש ומצות', מה עשיית פסח משבע שעות ומחצה ואילך אף עשיית מצה כן.

וכן מבואר במהרש"א (פסחים קטז.) שכתב, על ענין המצה כי קודש קדשים היא ואין ראוי להיות בה חמץ, שזהו טעם אכילת מצה בליל פסח כדמיון המנחה לגבי כהן, כי אז נתקדשו כל ישראל להבדיל בין ישראל למצרים.

ואף לגבי אכילתה מצינו כן, וכמו שכתב בחתם סופר (חו"מ סי' קצו בהשמטות) שמצות עשה של אכילת מצה היא יחידה שנשארה לנו מכל מצוות האכילה שבתורה, כי אין לנו לא פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר שני, רק מצוה אחת משנה לשנה^ב. ומכל אלו נחזי גודל חשיבות קיום מצוות אכילת המצה, דכל כמה דאפשר להוסיף ולהדר בה הרי זה משובח.

בחי אדם (סי' קל ס"ז) הביא מהשל"ה שראה בני עליה שהיו מנסקים את המצה ואת המרור להראות בזה חביבות המצוה.

זמן אפייתה

אף שמעיקר הדין יוצאים ידי מצוות מצה אף במצות שנאפו יותר משלשים יום

^א ואף לחולקים הסוברים שאפשר לאפות קודם לכן מכל מקום לכתחילה עדיף לאפות באותו הזמן דחביבה מצוה בשעתה

^ב ואף דאיכא מצוות אכילת כזית פת בסוכה בלילה הראשון, ואף יש הרבה ראשונים שסברו שאף חיוב האכילה בערב יום הכפורים הוא מדאורייתא, מכל מקום אין קיום המצוה באופנים הללו בעצם האכילה, כי בסוכה עיקרו לקיום מצוות הישיבה בסוכה שבאה על ידי מעשה אכילה, ובאכילה בערב יום כפור עניינה להכשר הצום, והמצוה היחידה שהקיום בה הוא בעצם האכילה היא מצוות אכילת מצה.

קודם החג, והגר"א אף הקפיד בזה מפני כמה טעמים לאפות את מצותיו עוד קודם יום הפורים, מכל מקום הידור מצוה הוא לצאת במצות שנאפו בתוך שלשים יום לחג, לצאת דעת הב"ח (סי' תנח סק"א) שהביא דעת הסוברים שהוא לעיכובא, ואין יוצאים ידי חובה במצה שנאפתה יותר משלשים יום קודם החג אף אם אפאזה לשם הפסח¹, וכן הוא בפמ"ג (שם סק"א) שכתב, שלכתחילה לא יצא ידי חובתו במצות אלו, אלא אם כן אין לו מצות אחרות.

יש המהדרים לאפות המצות מראש חודש ניסן אך אין לזה מקור בדברי הפוסקים.

מצוה שנשמרה מחימוץ משנה שעברה יכול לצאת בה ידי חובתו ובלבד שיבדקנה שלא התליעה.

דין מצוה גזולה ושואלה

בגמרא פסחים (לה). איפליגו ר"מ ורבנן אי יכול אדם לקיים מצוות מצוה במצה של מעשר שני, דלר"מ אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, כיון דדרשינן לה גזירה שווה לחם לחם מחלה², ומעשר שני לאו ממנו הוא אלא ממון גבוה, מה שאין

כן לחכמים הסוברים שמעשר שני ממון הדיוט הוא ויוצאים בו. וברא"ש שם דקדק מהכא דאין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה, כיון דילפינן הכא דאף במצה בעינן שתהא 'לכם', וכתב שכן הוא ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ז), וכן פסק השולחן ערוך (סי' תנד ס"ד) להלכה.

ובדעת הרמב"ם דנו המפרשים, אם טעמו לפסול מצוה גזולה הוא מחסרון 'לכם', או שמא הוא מטעם מצוה הבאה בעבירה, ולהלכה נקטינן לחומרא שהחיסרון הוא משום שאין זה 'לכם' וכדעת הרא"ש, ומטעם זה אינו יוצא ידי חובתו אף במצה שנגזלה מן העכו"ם³. ואף למאן דאמר דגזול עכו"ם מותר מכל מקום יש בו החיסרון שאינו שלו⁴.

יוצא ידי חובתו במצה השואלה, דאף שהתבאר לגבי ארבע מינים, שאין יוצאים בשאול מחסרון שאינו נחשב 'לכם', היינו דווקא בדבר שצריך להחזירו, אך במצה כיון שהשאלה לו חברו ודאי אין דעתו שיחזירנה לו בעין, וכוונתו על כרחך על מנת שיאכל אותה ויחזיר לו אחרת, ועל כן אין זה שאלה אלא כהלואה ויוצא בה⁵.

ג. וביאור דבריהם משום דמדמינן לה לסוכה ישנה שאין יוצאים בה אלא אם כן חידש בה דבר, ובמצה כיון דאין שייך לחדש בה לא יצא.

ד. במצה כתיב (דברים טו ג) 'לחם עוני' ובחלה כתיב (במדבר טו יט) 'והיה באכלכם מלחם הארץ' וכשם שבחלה בעינן משלכם דילפינן לה מקרא ד'עריסתכם' (שם טו כ) כך הוא גם במצה.

ה. כמבואר בבבאורה"ל (סי' תרמט ס"א ד"ה בגזול) דאף גזול עכו"ם בכלל האי פסולא.

ו. כמבואר במגן אברהם (סי' תרלז ס"ג) מספר יראים, וכן כתב החזון איש (בבא קמא סי' י) ודלא כהחת"ס (ר"פ לולב הגזול) דלא ס"ל הכי.

ז. ט"ז (סי' תנד סק"ד) משנ"ב (סק"ט) וגר"ז (שם ס"ט).

בקנין חצר אף אם לא נתכוון לכך, דהא חצירו של אדם קונה לו אף שלא מדעתו, מלבד מה שבשעת האכילה נטל את המצה בידו וקנאה בקנין יד¹.

ואף באופן שקנה המצות בקנין חצר קודם הפסח, עדיין יש טעם לשלם בעבורם קודם הפסח, דאפשר שאם לא ישלם באותו הזמן ישתכח הדבר מליבו ולא ישלם בעבורם אף אחר המועד, וחיישינן לדעת הסוברים שנעשית המצה למפרע גזולה בידו ולא יצא בה. מלבד הטעם הכללי שיש מעלה במצוות שבאו על ידי נתינת דמים.

היאך ינהגו אורח וכן האוכל אצל אביו

אורח הסועד על שולחן אחרים וכן בן האוכל אצל אביו, יש לדון בו דלכאורה גרע משואל מצה, דהא בעל הבית לא השאילה לו, וכבר דנו בו באחרונים שאינו יכול לצאת בה, כיון דאין לו בה אלא רשות אכילה אך אינה שלו². ולטעם זה

אך אם לקח מצת חברו שלא מדעתו, אינו יוצא בה ידי חובתו, דשואל שלא מדעת דינו כגזול³.

יש לשלם על המצות קודם הפסח

ומטעם זה כתב המשנ"ב (סי' תנד ס"ק טו) שיש לשלם על המצות, כי מה שמשכס לרשותו אין בו די בשביל לקנותם, כיון שבאופן שהמוכר גילה בדעתו בעת המכירה שהוא דחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, אם דוחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מעיקר הדין לא קנה⁴. ועוד טעם יש בו⁵, כי קנין משיכה והגבהה שעושה בהם, לשיטת הרבה ראשונים אינו מועיל אלא מדרבנן, וקנין דרבן אינו מועיל לדאורייתא, ושוב מדאורייתא לא חשיב 'לכם', ועל כן ישלם בעבורם קודם הפסח, דמעות קונות מטלטלין מן התורה.

ואמנם על פי רוב כיון שלקח כל אחד המצות לביתו, הרי קנה אותם

ח. כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' קצ ס"ז) ואמנם התבאר בשו"ע שם (סי"א) שהמוכר שדהו מפני רעתה חל המכר אף אם המוכר זקוק למעות, וברעק"א בהגהות שם כתב שאף אם הוא דחוק למעות, מכל מקום אם אמר לו בפירוש שמוכר לו אותה בקנין גמור מעכשיו חל המכר, ואם כן אין כמעט מציאות שמחמת דוחק המעות של המוכר תתבטל המכירה, כי קניית מצות היא כמוכר שדהו מפני רעתה, דמה יעשה המוכר עם המצות אחר הפסח.

ט. כמבואר בכך החיים (שם ס"ק מא).

י. ואפשר דהא דבאחרונים לא סמכו על כך, והצריכו לשלם על המצות קודם הפסח, היינו משום שחששו לדעת הסוברים שאין היד קונה אלא מה שמונח בתוכה ולא בצידה, ואף באופן שמעמיד הדבר באופן שעומד באוויר היד לגובה, אין היד קונה אלא מה שבתוכה ממש, ואם כן נמצא שלא קנאה במה שהיתה בידו. ואף שמכניס המצה לפיו קודם האכילה אפשר דסרו שאין בזה להועיל בתורת קנין יד. ויעויין במחנ"א (קנין משיכה סי' ד) ובבאר יצחק (השטמות סי' כג).

יא. כן הוא בשפת אמת (סוכה לה). וביד המלך (חמץ ומצה פ"ו ה"ז). ובאבני מילואים (אבן העזר סי' כח ס"ז) שאף שפסק הרמ"א (שם) שאורח שיושב אצל בעל הבית ונטל חלקו וקידש בו הרי היא מקודשת, מכל מקום לא חשיב שלו ואין לו בזה אלא היתר אכילה.

צריך האב להקנות לבנו את המצה כדי שיצא בה ידי חובתו, ולא חזינן מעולם שנהגו כן^{יב}.

וביאור הדבר, מפני שאין הבעלים יכול להיחשב כבעלים בדבר כל שאינו בשליטתו^{יג}, ואם כן בשעה שהאורח נוטל המצה והיא עוד לפניו עדיין לא זכה בה, ובשעה שהכניסה לפיו כבר אינה ראויה לבעליה ואינה בשליטתם, ואף אין להם בה תביעת ממון לגביה דהא ברשות קאכיל לה, ומשום כך פקעה בעלות הבעלים וזכה בה הבעלים, ונמצא שקיים המצווה במצה שהיא שלו, דאף שלא נתכוון לקנותה באכילתו, מכל מקום פיו כחצרו וחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו.

וזהו ביאור דברי הריטב"א (סוכה לה). הסובר, שמי שאכל מצה גזולה יצא בה ידי חובתו, כיון שמשעה שלעסה קנאה, והוא כמבואר שבשעה שלעסה וכבר אינה בשליטת הבעלים הרי פקעה רשותם, וממילא נמצא שקיים המצווה בשלו, אלא דאנן לא פסקינן כדבריו ונקטינן גבי גזול מצה שלא יצא^{יד}, ומשום שיש להם לבעלים

זכות ובעלות באותו החפץ, לעניין זה שיכול לתבוע את תשלומיו מן הגזולן, דלענין זה חשיב שהחפץ עדיין בשליטתו^{טז}. ומכל מקום באכל מצה גזולה שלא יצא וצריך לחזור ולאכול אחרת, לא יברך שנית על אכילה שניה שאוכל, דלגבי ברכה חיישינן לדעת הריטב"א שכבר יצא באכילה ראשונה.

גודל המצה ואם לעשות המצות בשיעור עשרון

כתב הרמ"א (סי' תעה ס"ז) שנהגו העולם לעשות את שלושת מצות הסדר מעשרון זכר ללחמי תודה, ובמשנ"ב (שם ס"ק מו) הביא את דברי הבית מאיר שמפקפק על מנהג זה וכתב שבכמה מקומות נשתקע המנהג. וטעם דבריו מפני שנראה כאוכל לחמי תודה בחוץ, וכעין מה שמצינו בשו"ע (סי' תעג ס"ז) שמגביהה המצה בשעה שאומר 'מצה זו', וכן לגבי מרור באמירת 'מרור זה', אף שבאמירת פסח אינו מגביהה ואינו אווז הבשר שהוא זכר לפסח, ומשום שהוא נראה בזה כמגביה קדשים בחוץ^{טז}, דאף שעושים זיכרון

יב. ויעיין באמרי בינה (פסח סוף סי' כג) וביד המלך (חמץ ומצה פ"ו ה"ז) שאין צריך להקנות המצה לבני ביתו או לאורחים.

יג. וכמבואר בחו"מ (סי' רנט ס"ז) לגבי אבידה.

יד. וכמבואר בהגהות רעק"א (סי' תעה) דלא פסקינן כדבריו.

טז. ואמנם יש לדון לדעת הריטב"א, אמאי סבר רבי מאיר (פסחים לח). שאין אדם יוצא ידי חובתו במצת מעשר שני כיון שאינה שלו, ואמאי לא נימא הכי אף התם שבשעה שהוא לועסה הוא קונה אותה. ובהכרח יש לחלק, דלגבי מעשר שני כיון שהוא אוכל הדבר מדיני מעשר שני, אם כן אין כאן מעשה גזילה ואדרבה אכילתו היא מקיום דיני הדבר, מה שאין כן בגזולן שמה שהוא אוכל החפץ הוא נגד דעת הבעלים, ולכן יש במעשה הגזילה הפקעת בעלותם.

טז. משנ"ב שם (ס"ק עב).

להרבה דברים בלילה זה, מכל מקום אין לעשות הזיכרון בגוף הדבר שיראה כקרבן^{יז}.

לא יאפה המצה רחבה מידי דעל ידי זה היא נחשבת כמצה עשירה, וכמבואר בגמרא פסחים (לו.) דבעינן לחם עוני פרט לחלוטה ואשישה.

סדר הנחת המצות

שלושת המצות צריכות להיות שלמות, ואף ששוכרים האמצעית ב'יחץ' מכל מקום צריך שבתחילה תהיה שלמה. כמו כן מן הראוי שיהיו מהודרות, הן בכשרות והן ביופי והן באפיה^{יח}, ושתהיה האמצעית גדולה מעט מן האחרות, כדי שיוכל ליטול אותה בנקל בשעה שהוא שוכרה ב'יחץ', מבלי חשש 'מעבירין על המצות'.

נהגו העולם, כשמניחים את שלושת המצות בקערה זו על גב זו להפסיק בין מצה למצה, והתבאר טעם הדבר במהר"ל דכל מצה מצווה בפני עצמה היא, אמנם הרבה לא נהגו כן וכמבואר בחיי אדם (כלל קל ס"א)^{יט}. והרוצה לצאת שתי השיטות יעשה הפסק ביניהם, אך ימשוך המצות מעט כלפי חוץ באופן שיגעו זו בזו, ובחלק הבולט כלפי חוץ לא יהא הפסק ביניהם.

למבואר באליה רבה (סי' רעא ס"ק טז) שהמפה שמכסים בה הלחם משנה בשבת, צריך שתהיה לבנה זכר למן שנאמר בו (שמות טז לא) 'והוא כזרע גד לבן', אם כן שייך טעם זה אף במצות, שאף בהם יש קיום ללחם משנה, ועל כן המפה שמכסה בה המצות אף היא תהא לבנה.

ברכת על נטילת ידיים

כיוון שמי שלא הסיח את דעתו מנטילת הידיים לאכילת הכרפס, ושמר ידיו עד זמן אכילת המצה, אינו יכול לברך בנטילת ידיים שקודם אכילת המצה, מן הראוי שילכלך את ידיו בנגיעה במקומות המכוסים, או שיתחייב בנטילת ידיו על ידי עשיית צרכיו, כדי שיוכל ליטול ידיו בחיוב בשביל אכילת המצה, ואין בזה משום גורם לברכה שאינה צריכה^כ.

נטילת ידי בעל הבית

יש הנוהגים שאין בעל הבית נוטל ידיו בעצמו אלא אחד מן המסובים נוטל לו, והרבה גדולי עולם נהגו כן. ויש שנהגו לכבד בדבר זה אחד מן הבנים הקטנים שיכבד בזה את אביו, ויש להקפיד בזה שלא יעשוהו קטנים שלא באו לגיל שש שנים, וכמבואר בדברי הרמ"א (סי' קנט ס"א) שקטן כהאי גוונא אינו יכול ליטול ידי

יז. וכמבואר בשו"ע (סי' תעו ס"א) שמתעם זה אין צולים הגדי כשהוא שלם.

יח. היינו שיהיו אפוויות כדין ולא חרוכות וכמו שיבואר להלן.

יט. וכתב שם שהוא מנהג בורות.

כ. ומכל מקום חייב ליטול ידיו כיון שלא כיוון לצאת בנטילת ידים של אכילת הכרפס וכמבואר בביה"ל (ריש סי' תעה).

הגדול, והרי הוא כמעשה קוף כל שלא הגיע לגיל חינוך.

שלא יפסיק בדיבור בין נטילה לברכה

אף הנוהגים לומר בפה את סימני הסדר, וכן אותם הנוהגים לומר ה'לשם יחוד', יאמרו סימן ה'מוציא מצה' קודם נטילת הידיים כדי לא להפסיק בין נטילה לאכילה^{כא}. ומטעם זה יקדים כל מה שצריך לבאר למסובים, בצורת קיום המצווה או בשאר פרטים הנדרשים לקיומה, קודם הנטילת ידים כדי לא להפסיק בין נטילה לאכילה.

הברכות שקודם אכילת המצה

כתב המהרש"ק (האלף לך שלמה סי' שכא) שאם אכל המצה ולא בירך המוציא קודם אכילתה, כיון דחשיב כגזולין [ונכמבואר בגמרא ברכות (לה.) שהאוכל בלא ברכה הרי הוא כגזול אביו ואמו] הרי זה כאוכל מצה גזולה ולא יצא ידי חובתו. ובכסף משנה (ברכות פ"א ה"ב והט"ז) כתב, שדברי הגמרא דחשיב כאילו גונב אביו ואמו, הוא אף במי שלא בירך ברכה אחרונה, ולדבריו יש להיזהר אף בברכה אחרונה, שאם לא בירך לא קיים והפסיק מצוות אכילת מצה. ולמעשה לא קיימא לן כדבריו, מלבד מה שיש אומרים שאם בירך ברכה אחרונה, אינו נחשב כגזולין אף אם לא בירך מתחילה^{כב}.

בשעת הברכה צריך להוציא הפסק המפה שביניהם, כדי שיגעו המצות זו בזו, ומכסה אותן מלמעלה, ומברך ברכת המוציא על שלושתן, ושומט המצה התחתונה מידו אחר ברכה ראשונה, ומברך ברכת 'על אכילת מצה' רק על שתי המצות העליונות, על השלימה העליונה ועל המצה החצויה האמצעית שתחתיה. ומאחר שפלוגתת הראשונים היא, במה מקיים את מצוות אכילת המצה, ובמה מקיים את ה'לחם משנה', יכוון בשעת הברכות על שני המצות, שתהא כל ברכה חלה על המצה שבה היא מתקיימת, אם במצה העליונה אם באמצעית שתחתיה. וכן יניח עשר אצבעותיו על המצות כדרך שנהגו בברכת הלחם^{כג}, ולא נהגו לסמן בה מקום הבציעה כשם שנהגו בפת בשאר ימות השנה.

יכוון בברכת 'על אכילת מצה' לפטור כל אכילות שבאותו הלילה, ומלבד שתי המצות שבוצע עליהם יכוון גם על מצת הכורך ומצת האפיקומן, כדי לצאת אף ידי שיטות הסוברים שמקיים מצוות אכילת מצה באכילת מצת האפיקומן.

כוונת הנוסח 'אשר קדשנו במצותיו', התבארה בדברי האבודרהם שקדושה זו היא מלשון קידושין ונישואין, שכביכול קידש הקב"ה לעם ישראל במצותיו, והמצוות נקראו אמונה כמו שכתוב 'כל מצוותיך אמונה'. וכבר התבאר

כא. אף שיש שהקילו בזה וסברו שאמירה זו נחשבת כצרכי הסעודה.

כב. יעויין שו"ת דבר יציב או"ח (סי' פד).

כג. יעויין שו"ע (סי' קסז ס"ד).

בדברי הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"ז) שברכת המצוות היא ברכת הנהנין, כיון שנהנית הנפש ממעשה המצווה^{כד}.

אף הנוהגים שחותכים הקצה מן הפת מפני שהוא קשה לשכחה, לא מצאנו שינהגו כן בליל הסדר או בשאר לילות, ואף לא במצות מכונה המרובעות שיש להם קצה.

סדר חלוקת המצות לבני הבית

כיון שבעל הבית מוציא את כל המסובים בשתי הברכות שמברך קודם אכילת המצה, יש לדון בסדר חלוקת המצה מהו הסדר הנכון והראוי, כי אם יחלק מיד אחר הברכה לכל בני הבית, הרי מפסיק על ידי זה בין ברכה שבירך לאכילתו, ואם יקדים ויאכל ורק אחר כך יחלק המצה לבני הבית, אם כן יהיה בזה הפסק גדול לבני הבית, בין הברכות שיצאו בהם בשמיעתם לבין אכילתם. ומצינו בזה שני מנהגים.

מנהג החתם סופר וכן נהג הגרי"ז מבריסק, שבעל הבית מברך תחילה ברכת המוציא, ונותן לכל אחד מן המסובים מן המצה העליונה ומן התחתונה, ומוסיף עליהם משאר המצות שעל השולחן להשלים להם לשיעור כזית, ואחר כך מברך 'על אכילת מצה'^{כה}. וטעמם משום שסברו, שעיקר ענין סמיכת האכילה לברכה, הוא

לגבי ברכת 'על אכילת מצה', ולגבי ברכת המוציא לא חשיב הפסק, כיון שכל זמן שאינו ראוי לאכול עדיין אינו חשיב כמפסיק, וקודם שבירך ברכת על אכילת מצה חשיב שלא הגיע זמן האכילה, כיון שעדיין אינו ראוי לאכול.

ויש שנהגו שבעל הבית מברך את שתי הברכות ואוכל, ורק אחר כך נותן המצות לשאר המסובין, כי ההפסק שלו כיון שבירך בפועל, חמור יותר מהפסק שלהם שרק יצאו בברכתו מדין שומע כעונה, ואף למנהג זה נותן להם מעט משתי המצות שבצע עליהם, ומשלים משאר מצות לשיעור כזית.

ואמנם בשו"ת רבי ידידיה טיאה ווייל הביא, שמנהג הקדמונים הוא שכל אחד מברך לעצמו על המצות שלפניו, ואין יוצאים בברכות בעל הבית. ואף בזה יש כמה אופנים. יש אומרים שמתחילה מכינים לכל אחד ואחד שני כזיתים של מצה, ומברכים יחד עם בעל הבית, כשהוא נותן לכל אחד מן המסובים חלק מכל מצה שבצע עליה. ויש שסברו שהמסובים מברכים כל אחד לעצמו רק אחר שבעל הבית גמר אכילתו וחילק להם. ויש נוהגים בזה שלכל אחד מן המסובים יש שתי מצות משלו שהוא בוצע עליהם וכל אחד אוכל משלו.

כד. ובראשית חכמה מבואר שעל ידי עשיית המצוות מתקדשת הנשמה ומתלבשת באור חדש שהוא לבוש רוחני לנשמה. ובחתם סופר הביא מהכוזרי שענין הברכה הוא לקבל על ידה אור קדושת המצווה, שעל ידי מעשה הברכה נעשה כלי ראוי ומוכשר לקבל אור המצווה וקדושתה.

כה. ובמנהגי חתם סופר (סי' י אות יז) מבואר שברכה זו היה מברך כל אחד מהמסובין לעצמו. וכן הובא משמיה דהגרי"ז.

אף שלכל המנהגים צריך להוסיף עוד מצות מלבד מה שבצעו עליהם, בשביל שיהיה לכל אחד מן האוכלים שיעור שני זיתים, מכל מקום לא נהגו להניח את כל אותם המצות על השולחן בזמן ההגדה, שיהיו כולם בכלל 'לחם עוני' שעונים עליו דברים הרבה, וסמכו בזה על מה שיש חלק מן המצות על השולחן שעליהם מתקיימת אמירת ההגדה.^כ

נשים וקטנים בחיוב אכילת המצה

בגמרא פסחים (מג:): נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו', כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, והני נשי נמי הואיל וישנן בבל תאכל חמץ ישנן בקום אכול מצה.^כ ומכל מקום כיון שעל פי רוב קשה עליהם האכילה, יכולות להקל באכילת כזית אחד, ואין צריכות להחמיר באכילת שני זיתים.

וברמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"י) כתב, קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה. ובמגיד משנה שם דקדק דבריו, ממה שכתב ענין החינוך בקטן 'שיכול' לאכול פת, ולא בקטן המבין או יודע ענין המצווה, שמשמע שכל שהוא יכול לאכול המצה, מאכילין אותו מדין חינוך, אף אם הוא קטן שאינו מבין.

אמנם להלכה נקטינן, שאין חיוב חינוך לקטן אלא כשהגיע לגיל חינוך כבן חמש או שש שמבין ענין האכילה, ואף יכול לאכול כזית מצה כדי אכילת פרס. ומה שכתב הרמב"ם לשון 'שיכול', היינו שבשביל דין חינוך צריך שיהא הקטן יכול לאכול המצה בפני עצמה בלא שרייה במים, אף שלגבי גדול המחויב במצווה, אם אינו יכול לאכול המצה כמו שהיא, הוא חייב לדחוק עצמו ולאכולה על ידי שרייה במים.^{כז}

אף שהתבאר ברמ"א (סי' תע"ב) שאיסור אכילת מצה בערב פסח לקטן תלוי בגיל חינוך אם יודע לספר בסיפור יציאת מצרים, מכל מקום לגבי חינוך למצוות אכילת מצה, הוא תלוי בגיל חינוך של אכילת מצה, ואף אם אינו יודע לספר ביציאת מצרים.

שיעור זמן אכילה בקטן להחשיבו כיכול לאכול המצה בתוך כדי אכילת פרס, היינו ביכול לגמור אכילת המצה בשיעור זמן של תשע דקות, שהוא זמן כדי אכילת פרס לחומרא ביום הכיפורים. ואף שדעת המשנה למלך (חמץ ומצה פ"א סוף ה"ז) שיש קיום מצוה אף באכילת חצי שיעור, ומי שיש לו רק חצי כזית מצה מחויב לאכולה, מכל מקום אין מחנכים הקטן שאין

כו. שו"ת בית שערים (או"ח סי' רלו) ושו"ת מחנה חיים (סי' כא) ובאמרי בינה (או"ח סי' יד).

כז. בשו"ע (סי' תע"ד) שגם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצוות הנהוגות באותו הלילה, וטעמא מבואר בגמרא (פסחים קח.) כיון שאף הן היו באותו הנס. ובהא דלגבי אכילת מצה צריכים גם לטעמא דישנן בבל תאכל חמץ יעויין בתוס' מגילה (ד. ד"ה שאף).

כח. שו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קכז).

יכול לאכול כזית שלם, דלמא אתי למיסרך ולסבור שזהו שיעור החיוב אף לכשיגדל^{כט}.

עכו"ם הנמצא בבית ישראל אסור להאכילו מן המצות שאוכלים בליל הסדר כמבואר בט"ז (סי' קסז ס"ק יח) דמפני חשיבות המצה לא יתננה לנכרים.

כוונת האכילה

אף שיש ראשונים הסוברים דבמצוות שעניינם וקיומם באכילה אין הכוונה מעכבת, וכמו שמצינו לגבי איסורים (כריתות יט:): שמי שמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה^ל, ויש באחרונים הסוברים שאף שמצוות צריכות כוונה, מכל מקום הכוונה אינה מעכבת הקיום ואינה אלא לאיכות המצווה, מכל מקום לא נקטינן כן להלכה, וקיימא לן דאף במצוות שבאכילה בעינן כוונה, וכל שלא כיוון בהם לא יצא^{לא}.

ועל כן קודם אכילת המצה יכוון לצאת ידי חובת מצוה דאורייתא של אכילת מצה כדכתיב 'בערב תאכלו מצות', וראוי לו לכוון גם טעם המצווה שהוא מפני שהוציאנו הקב"ה ממצרים בחפזון ולא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, דיש הסוברים שזו צורת קיום דינא דרבן גמליאל במתניתין (פסחים קטז). דכל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ידי חובתו וחד מינייהו מצה^{כז}.

ואם אכל ולא כיוון באכילתו לצאת ידי חובת אכילת מצה הרי הוא חייב לחזור ולאכול^{כח}, אלא שאינו מברך על אכילה שניה, דחיישינן לשיטת הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ג) שבמצוות התלויות באכילה יוצא אף בלא כוונה וספק ברכות להקל. וביותר, שיש לו לסמוך על המבואר בירושלמי פסחים (פ"י ה"ג) שכיון שהיסב באכילתו, חזקתו שהתכוון לשם מצווה והרי זה כאילו כיוון בה^{כט}.

כט. שו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון).

ל. וכן מורה פשטות הסוגיא בנוזיר (כג.) שמי שאכל פסחו לשם אכילה גסה יצא ומשמע דאין צריך כוונה למצווה. אמנם התוספות בפסחים (קז: ד"ה דילמא) פירשוהו שיצא ידי חובת הפסח כיון דאכילת פסחים אינה מעכבת אך וודאי דלא קיים מצוות אכילה.

לא. כ"ה המסקנא בשאגת אריה (ס"ק) וכ"כ הישועות יעקב (ס"ו) וכן הסיק המשנ"ב (ס"ו) ס"ק ט"ט) שאם לא כיוון לא יצא כלל.

לב. והוא פלוגתת הראשונים בדברי רבן גמליאל שם, ואף שרובם סברו שכל שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא ידי חובתו, היינו ידי חובת סיפור יציאת מצרים, מכל מקום בארחת חיים להרא"ש בכל בו באבודרהם וברבינו מנוח כתבו, שכל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ידי חובת אותן המצוות, והיינו שאם לא אמר את טעם אכילת המצה, לא יצא ידי חובת מצה, וכן בפסח ומרור.

לד. ואינו יכול לסמוך בזה על אכילת המצה שיאכל עם המרור דהא איכא שיטות שבכרכם יחדיו אינו יוצא ידי חובת מצה כמובא לעיל.

לה. וכעין המבואר במשנ"ב ס"ו ס"ק ז' ובביאור"ל שם דבאופן שהוכיחו מעשיו שכוונתו למצווה סגי [ויעויין עוד בנודע ביהודה (תנינא ס"ו צג)].

דין זה דבעינן אכילת שני כזיתים מצינו שני טעמים.

טעם אחד מצינו בדברי הראשונים¹⁷, שהוא מפני שבמצה השלימה הוא מקיים מצוות לחם משנה ובמצה הפרוסה הוא מקיים מצוות אכילת מצה, ויש לו אם כן לקחת כזית מצה מכל מצווה ומצווה¹⁸. אמנם לטעם זה שאחד מן הזיתים בא לחיוב 'לחם משנה' של כל השנה¹⁹, אין החיוב בזה אלא לבעל הבית הבוצע אך מאיזה טעם יתחייבו שאר המסובים באכילת עוד כזית מלבד מה שמקבלים מבעל הבית. ועוד, שלטעם זה אין מועיל מה שמוסיפים מצות אחרות בשביל שיעור אכילת כזית, כי על אותם מצות שמוסיפים לא חלה ברכת 'המוציא', ואינו נחשב אכילת כזית מפת 'המוציא'.

עוד טעם מצינו לאכילת שני זיתים, שהוא מחמת פלוגתת הראשונים (הו"ד בטור ס"י תעה) אם ברכת 'על אכילת מצה' היא על השלמה או על הפרוסה, לכן מספק אוכל כזית משניהם כדי לצאת ידי כל השיטות²⁰. **ואמנם**, כיון דלא שייך לתקן שייתן כל המצות בקערה באופן שיוכל כל אחד ליטול משם הכזיתים שלו, דהא התבאר בדברי הראשונים שלא ליתן בקערה

הב"ח (ס"י תעב) הביא דעת מהר"ל (גבורות ה' פרק מח) שיש קיום מצוות מצה בכל מצה שאוכלים באותו הלילה, ודקדק כן מלשון הרמב"ם שכתב (חמץ ומצה פ"ו ה"א) שמצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר, שנאמר בערב תאכלו מצות וכו', ומשאכל כזית יצא ידי חובתו. ומשמעות דבריו, שיש קיום מצווה בכל אכילה שאוכל, אלא שחיוב כבר אין לו אחר אכילת כזית. ומטעם זה אף שאינו יכול לכוון לצאת ידי חובת המצווה בכל הכזיתים, דהא לשאר שיטות אין בזה מצווה ויש בו אף חשש בל תוסיף, מכל מקום כשאוכל המצות בלילה זה לא יאכלנו בדרך אכילה בעלמא, אלא ידע ויבין שלדעת הרמב"ם הוא מקיים מצווה באותה האכילה²¹.

אכילת שני כזיתים לכתחילה

בגמרא ברכות (לט:) אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב. וכיון שלקיום מצוות אכילת המצה בעינן אכילת כזית, פסק השולחן ערוך (ס"י תעה ס"א) שצריך לאכול כשני זיתים, כזית מן השלמה וכזית מן הפרוסה. ובביאור

17. יעויין עמק שאלה (ס"י נג).

18. טור (ס"י תעה) ובשו"ת הרא"ש (כלל יד).

19. כן כתבו הב"ח (ס"י תעה ס"א) ומג"א (שם סק"ד).

20. וכמבואר ברמ"א (ס"י קסז ס"א) שיש לבצוע לתת מן הפרוסה כזית לכל אחד

21. פרי חדש ופרישה שם וכ"כ במשנ"ב (שם סק"ט).

אלא שלושה מצות, אם כן אין שייך שיאכלו המסובים כזית מדין 'לחם משנה' ממצות בעל הבית^ט, ולכן הראוי והנכון הוא שייתן לפני כל אחד מן המסובים, או לכל הפחות לאנשים שבהם, שלושה מצות או על כל פנים שתי מצות, כי רק באופן זה יוכל כל אחד לקיים אכילת שני זיתים, ממצה פרוסה שמקיים בה מצוות אכילת המצה וממצה שלמה שמקיים בה מצוות לחם משנה.

וכ"ז זה אינו אלא לחומרא ולכתחילה, אך לעיקר דינא נקטינן כשיטות הראשונים שברכת על אכילת מצה איירי אפרוסה, דהא דרכו של עני בפרוסה, ואם כן יוצא כל אחד ידי חובת אכילת מצה באכילת כזית מן המצה הפרוסה^{מא}.

חשבון שיעור הכזית

כיון שנחלקו הראשונים בשיעור כזית אם הוא חצי ביצה או שליש ביצה^{מב}, יש להחמיר בדינא דאורייתא לאכול כשיעור

חצי ביצה. ומאחר דאף בו איכא פלוגתא באחרונים, אי שיעור ביצה הוא בקליפתה^{מג}, או ששיעור הביצה היא בלא קליפתה^{מד}, כיון דאיירינן בדאורייתא יש להחמיר אף בזה, ולאכול שיעור הביצה עם קליפתה.

ואחר שחידשו האחרונים^{מה}, שהתקטנו השיעורים עד כדי מחצית ויש להוסיף על שיעורים שלנו, אם כן לחומרא יש לו לאכול שיעור ביצה שלימה עם קליפתה. אמנם כל זה הוא רק בכזית אחד שדין אכילתו מדאורייתא, אך בכזית שני יכול להקל ששיעורו הוא שליש ביצה בלא קליפתה^{מו}.

ולכן יקח לכזית ראשון שצריך בשבילו שיעור כביצה שלימה בקליפתה, מצה שיש בנפח שלה חמישים גרם מים, וכיון שהמשקל הסגולי של המצה הוא יותר מחצי ממשקל הסגולי של המים, נמצא שיעור כזית עשרים ושמונה גרם. וכיון שמוסיפים עליו עוד חמשה גרמים, כדי להכניס המצה בדחיסה אל תוך נפח המים, הרי צריך לכזית

מ. אף דלשיטת הדברי חמודות [הר"ד במשנ"ב סי' קסז ס"ק טו] שטעם נתינת הכזית לכל המסובים הוא כדי שלא יהיה נראה כצר עין, אין שייך חסרון זה במצות הסדר דברור הוא שמה שאינו נותן יותר הוא מפני שאין לו ולא מפני שעיניו צרה.

מא וכמבואר בגר"ז (סי' תעה ס"ח) והר"ד במשנ"ב (שם ס"ק יא).

מב בשו"ע (סי' תפו ס"א) הביא דעת התוספות בחולין קג: שהוא כחצי ביצה, ובפרי חדש נקט כדעת הרמב"ם (שבת פ"ח ה"ח) שהוא כשליש ביצה.

מג כן נקט במשנ"ב שם (סק"א) וכדבריו בסי' תריב (סק"ב). וכן הוא בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' ל).

מד כן הוא בנודע ביהודה (סי' לה) בדגול מרבבה (סי' תריב) וכן הוא דעת החזון איש (או"ח סי' לט ס"ק יז).

מו צ"ח פסחים (קט:; וחתם סופר (או"ח תשובה קצו).

מו. ואמנם דעת החתם סופר (או"ח סי' קצו) ורבינו חיים מוואלוז'ין וכ"ה במנחת ברוך (יר"ד סי' מד) ששיעור הכזית נקבע בכל דור לפי שיעורים שלו ואין צריך להוסיף על השיעורים, ובכזית שני שאינו מדין תורה יכול לסמוך על שיטתם.

מצה בין שלושם ושלש לשלושים וחמש גרם של מצה^{מז}.

ויש להוסיף על כך עוד כמה גרם של מצה, כיון שאף שהפירושים הנשארם לו בין החניכים מצטרפים, מכל מקום מה שיש אצלו בין השיניים אינו מצטרף^{מח}, מלבד מה שאפשר שיש בה חלקים חרוכים שאין מצטרפים לשיעור^{מט}. ושיעור זה הוא כחצי מצת יד וקרוב למצת מכונה שלימה^{נא}.

ולגבי חולים [כחולי צליאק שמזיקים להם מיני הדגן וכל כיוצא בהם] שקשה להם האכילה, די להם בשיעור שבע עשרה גרם מצה שהוא כשיעור שלישי ביצה. ואמנם אם מזיק להם האכילה, הרי הוא בכלל סכנה ואסור להם לאכול כלל^{נא}.

שתהא אכילתו בהסיבה

צריך שתהא אכילתו בהסיבה, ואם אכל ולא היסב צריך לחזור ולאכול, כמבואר בשולחן ערוך (סי' תעב ס"ז). אמנם לא יברך על אכילה שניה שחזור ואוכל בהסיבה, דסמכין על דעת הראב"ה שבזמן הזה אין צריך להסב, ולשיטתו אינו צריך כלל לחזור ולאכול. ואם אכל אחד מן

הכזיתים בהסיבה, והשני אכלו בלא הסיבה, אינו צריך לחזור ולאכול הכזית השני שוב, דבדיעבד יצא באכילת כזית אחד.

גמור סעודתו ונזכר אחר ברכת המזון שאכל בלא הסיבה, צריך לחזור וליטול ידיו ולחזור ולאכול, אך לא יברך בפעם שניה אלא ברכת 'המוציא' ולא ברכת 'על אכילת מצה', ומטעם המוזכר דלשיטת ראב"ה אינו מחויב לחזור ולאכול המצה פעם שניה, ואין לו חיוב וציווי על אכילת מצה^{נב}.

שיאכל המצה לבדה

יאכל המצה בפני עצמה בלא צירוף שום דבר אכילה אחר, ואם טעה ואכל עמה עוד דבר מאכל, יחזור ויאכל עוד כזית מצה לבדה לקיים בה החיוב, אך לא יברך על אותה אכילה, דחיישין לדעת הסוברים שיצא אף שאכלה עם עוד דבר^{נב}. וכן באופן שאכלה רק עם המרור, יש לו לחזור ולאכול כזית מצה בפני עצמה ולא יברך עליו.

החלק החרוך שבמצה אין יוצאים בו, והרי הוא כאכילת מצה עם דבר אחר, ועל כן יש להסירו קודם האכילה, אך יקפיד

מז. יעוין בחזון איש (או"ח סי' לט ס"ק יז) ובמצות ושיעורי תורה (סי' יז).

מח. כמבואר בחתם סופר (או"ח סי' קכז) ובכתב סופר (סי' צו) ובמהר"ם שיק (או"ח סי' רנ).

מט. וכן הסובין שנותנים בה שאינם מצטרפים לשיעור כמבואר במשנ"ב.

נ. ואחר שאוכל שיעור הקרוב לארבעים גרם מצה הרי קיים בזה אכילת שני זיתים מדרבנן, דהא לשיעורא דרבנן די בשבע עשרה גרם בשביל כזית.

נא. ואם אוכלים מצות משיבולת שועל יש להם להקפיד ולבדוק אם הוא שיבולת שועל של חמשת מיני דגן.

נב. יעוין בשו"ע (סי' תעב ס"ז) ובביה"ל שם (ד"ה לא יצא) דהוא תלוי בפלוגתת שו"ע ורמ"א.

נג. והו"ד להלן בענין אכילת מצה שכרכה בסיב.

להסיר החלקים החרוכים רק אחר הברכה, כדי שתהא הברכה על מצה שלימה.

טיבול המצה במלח

כתב הרמ"א (סי' תעה ס"א) שאין המנהג לטבול המצות במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח. ואף שכתב השו"ע (סי' קסז ס"ד) שהמלח מגן מן הפרעניות, והתבאר במדרש (והוא בתוספות ברכות מ. ד"ה הבא) טעם הבאת המלח קודם הבציעה^{נז}, שהוא מפני שכשישראל יושבים וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצוות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגן עליהם, מכל מקום התבאר בלקט יושר שבפסח שהוא ליל שימורים אין לחשוש לזה.

אמנם יש הנוהגים כרמ"א בשאר דברים ואף על פי כן טובלים המצה במלח, והנוהגים כהשו"ע נמי טובלים אותה במלח^{נח}, ובפרט לשיטת הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"ח) שטובלים המצה בחרוסת שאם כן טובלה נמי במלח, אך יזהר שלא ללפת אותה עם ליפתן וכל כיוצא בו שמבטל טעם המצה.

נז. הו"ד במשנ"ב (סי' קסז ס"ק לב).

נח. כף החיים (ס"ק יד).

נו. וכן הוא בחיי אדם (כלל קל סק"ט).

צורת אכילת שני הכזיתים יחדיו
ב"שון השולחן ערוך (סי' תעה ס"א) שיאכלם בהסבה ביחד כזית מכל אחד, ומשמעות דבריו שצריך לאוכלם ולבולעם יחדיו^{נא}, וכן היה מנהג החתם סופר להכניסם יחדיו לפיו^{נב}, ואופן זה קשה מאוד לרוב האנשים להכניס לפיהם שני כזיתים ולאוכלם, ועל כן יכול להכניסם לפיו בזה אחר זה, באופן שיכניס כזית ויבלענו ואחר כך יכניס השני ויבלענו.

ומנהג העולם שאף אין מכניסים לפיהם שני הכזיתים יחדיו, ואף כזית אחד אין מקפידים להכניס, אלא אוכלים אותם מעט מעט בלא הפסק עד השלמת אכילת שני כזיתים בשיעור זמן אכילה של פחות מכדי אכילת פרס^{נא}.

זמן האכילה בתוך כדי אכילת פרס

בשו"ע (סי' תעה ס"ו) אכל כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית יצא, ובלבד שלא ישהה בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס. ונחלקו האחרונים בשיעור זמן זה, יש שכתבו שהוא שיעור ב' דקות, ויש שסברו שהוא שיעור זמן של ג' דקות, ועל

נז. א"ה בחידושי (חולין קג. ד"ה כי) כתב החתם סופר דמצווה מן המוכחר להכניס המצה לתוך פיו בבת אחת, אך אין צריך לאוכלם יחדיו, אמנם בתשובותיו (או"ח סי' קכז) משמע דאף בבליעה צריך לבולעם בבת אחת.

נח. ואין בו חסרון של אכילה ברעבתנות כל שעושה כן לצורך מצוה. ומכל מקום לא יאכלם באופן המשונה דהא מצה איקרי מכשירי קרבן [[כמבואר בפסחים (צ.)] ובקרבנות בעינן אכילה למשחה ולגדולה, וכדרך שהמלכים אוכלים (זבחים נח:). ויעיין באבני נזר (סי' שעח) ושו"ת חזון נחום (סי' צט).

כן לכתחילה יש להחמיר לגמור האכילה תוך ב' דקות, ומכל מקום בדיעבד לא תהא אכילה בזמן ארוך יותר מד' דקות^ט.

מדינא וכמבואר בחק יעקב (סי' תעה ס"ק יד) שאין זה אלא חומרא והידור בעלמא^{טו}.

סוף זמן אכילתה

זמן אכילת המצה הוא עד חצות כמבואר בשו"ע (סי' תעז ס"א) לגבי אפיקומן, וטעמא משום שהיא באה זכר לפסח, וכראב"ע שאינו נאכל אלא עד חצות, והוא מימרא דרבא (פסחים קכ:): דאם אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ויש בראשונים שכתבו, שאף לר"ע שעיקר זמנו מדאורייתא עד חצות, מכל מקום מדרבנן תיקנו שיש לו לאוכלו עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה^{טז}. ואם איחר האכילה ח"ו אחר חצות, יאכל אחר חצות בלא ברכה^{טז}.

שריית המצה במים

אף אותם שאינם מקפידים שלא לאכול שרויה בפסח, אין להם לשרות המצה במים אף לא לזמן מועט, כיון דלקיום המצווה בעינן טעם מצה, והוא בטל במים אף בשרייה מועטת. ובדיעבד אף אם נשרתה המצה במים יצא בה ידי חובתו, אם לא נימוחה מחמת כן. אמנם אם נימוחה או שהתמססה או אפילו קרובה

אמנם יש הסוברים, שבזמננו כיון שהתקטנו השיעורים, ומחמת כן אנו מגדילים את שיעור האכילה פי שניים, אם כן אף זמן האכילה מתארך בפי שנים, ועל כן מי שקשה לו לגמור אכילתו בשיעור זמן האמור יכול לסמוך על כך.

זמן קביעות אותו השיעור, הוא משעה שמתחיל לבלוע את המצה, ולא משעה שהכניסה לפיו או שהתחיל ללעוס.

שלא להפסיק בדיבור באמצע אכילתה

אף שכתב השו"ע (סי' תעה ס"א) שלא יסיח בדבר שאינו מעניין הסעודה עד שיאכל כריכה זו [היינו מצת ה'כורך'] כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו, מכל מקום אם טעה ודיבר אינו צריך לחזור ולברך שוב, כיון שכבר חלה הברכה על תחילת האכילה, ואין הדיבור נחשב כהפסק בקיום המצווה שהתחיל בה^{יז}. ובשל"ה החמיר שלא לדבר עד אחר אכילת האפיקומן, ומי שבידו לעשות כן תבא עליו ברכה, אך אין זה

נמ. ראה חתם סופר (ח"ו סי' טז וסי' כג) ושיעורי תורה, ערוך השלחן (סי' רב) חזון איש (או"ח סוס"י לט) ואגרות משה (ח"ד סי' מא).

ס. שו"ע (סי' קסז ס"ו) ובמשנ"ב שם (ס"ק לז).

סא. וכן כתבו הגר"ז (שם סי"ח) וכף החיים (ס"ק לח).

סב. והר"ד בביאור"ל (סי' תעז ס"א ד"ה ויהא).

סג. דשמא אין זה זמן חיוב וספק ברכות להקל כמבואר בביאור"ל (שם).

להיות נימוחה, לא יצא בה ידי חובתו^{טו}.
וברש"י פסחים (לה. ד"ה דאין) כתב הטעם
שאין יוצאים בה ידי חובה מפני שאין זה
דרך אכילה^{טז}.

מקום לא יניחו אותה בשאר משקים או
ברוטב שיש בהם לבטל את טעם המצה,
ובדיעבד יצא ידי חובתו אף כה"ג.

ומי שקשה עליו אכילת המצה, אפשר לו
לפורר המצה ולטחון אותה הדק,
ובאופן זה יוכל לבולעה בנקל^{טז}, ויכול לברך
עליה אף באופן זה ברכת המוציא וברכת
המזון^{טז}. או שישתה מים יחד עם אכילתה
כדי להקל הבליעה^{טז}, ואין בזה קפידא אף
לאותם המקפידים שלא לאכול שרויה^{טז}.

בלע המצה או כרכה בסיב

בשולחן ערוך (סי' תעה ס"ג) כתב, שאם
בלע המצה יצא אך אם כרכה
בסיב ובלעה לא יצא. ומבואר בדבריו שאף
בבליעת המצה אינו יוצא אלא בדיעבד, אך
לכתחילה אין לו לאוכלה באופן זה,
דבעינן שירגיש בפיו את טעם המצה.
וטעם הדין שאם כרכה בסיב לא יצא, הוא
משום דאף באכילה שבאה לקיום מצווה

שרייה לצורך זמן או חולה

זקן וחולה שקשה להם לאכול מצה יבשה,
מותר להם לשרות המצה במים אף
לכתחילה, אך יש לזהר שלא ישרה את
המצה מעת לעת, דאז היא נחשבת לכבוש
ודבר הכבוש דינו כמבושל. ומטעם זה לא
יניחנה במים חמים ואפילו בכלי שני, דאף
הוא נחשב כמבושל לגבי שבת^{טז}. ומכל

סד. כמבואר בבית יוסף וה"ד בביאור"ל (סי' תסא ס"ד) ויעויין במשנ"ב שם (ס"ק יז).

סה. ומכאן ראייה למה שהסתפק בו המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח) אם הדין שאינו עובר באיסורים
כשאכלן שלא כדרך אכילתם, הוא אף במצוות שאינו מקיימן ואינו יוצא בהן אם אכלן שלא כדרך אכילתן,
דהא ברש"י כתב טעם זה להא דלא יצא ידי חובת מצוותו.

סו. כמבואר בשו"ע (סי' שיח ס"ה) דכלי שני אסור בבישול אחר אפיה.

סז. ביאור"ל (סי' תסא ס"ד ד"ה יוצא).

סח. כמבואר בגמרא ברכות (לז:) ומנחות (עה:).

סט. כ"ה בשו"ת בנין ציון (סי' כט). ואף שלא נהגו כן לשתות בזמן אכילת המצה מכל מקום לגבי זקנים
וחולים היא העצה העדיפה.

ע. במשנ"ב שם (ס"ק יח) כתב שמותר להטביל את המצה במי פירות ולאוכלה, ואף שיש חולקים בזה כך
היא סתימת הסוגיא במנחות (כג:) וכל שכן אם כן שיהא מותר לשתות עם אכילתה מעט מים, ומכל מקום
לא נהגו העולם לעשות כן.

בעינן שתהא דרך אכילה^{עא}, וכהאי גוונא שהיא כרוכה בסיב אין זה דרך אכילה. ולפי זה בהכרח, שבליעת מצה נחשבת כדרך אכילה שהרי יוצא בה בדיעבד^{עב}. או דנימא כדכתב הפמ"ג (סי' תעה א"א ס"ק יד) דהחסרון הוא מחמת מה שלא נגעה המצה בגרונו, דכהאי גוונא שאין הנאת גרונו חשיב כאילו לא אכל^{עג}.

ולמבואר, אם כרך המצה באוכל אחר ואכלה לכאורה יצא ידי חובתו, לא מיבעיא אי נימא דהחסרון בכרכה בסיב הוא מפני שאינו דרך אכילה, דכהאי גוונא שכרכה במין אוכלים וודאי דרך אכילה היא, אלא אף לטעם דבעינן שתיגע בגרונו, דאף בהא אפשר לומר שכל שאכלה באופן שהאכילה נגעה בגרונו שפיר, ואף שהמצה עצמה לא נגעה^{עד}.

ואם בלע המצה עם המרור, כתב השולחן ערוך (שם) שיצא ידי מצה ולא יצא ידי מרור^{עה}. ואין המרור מבטל טעם המצה באופן זה, כיון שלא לעסו ולא התערבו טעמי שניהם^{עו}.

הקיא המצה אחר האכילה

אכל מצה והקיא לדעת רוב האחרונים יצא ידי חובתו^{עז}, כיון דקיום המצווה תליא בהנאת גרונו והא נהנה, ומכל מקום אף שמעיקר דינא יצא, עדיף שיחזור ויאכל לצאת ידי שיטת הסוברים, שלא די בהנאת גרונו וצריך גם להנאת מעיו^{עח}. ובכתב סופר כתב, שזקן שקשה עליו האכילה יכול לקיים המצווה באופן זה שיאכל כזית ויקיאנו, אך באופן זה לא יוכל לברך ברכת המזון, דחיישינן לדעת הסוברים דבעינן הנאת מעיו^{עט}.

עא. וכמבואר בדברי רש"י בפסחים (לה. ד"ה דאין) דזהו חסרון מצה דנימוחה במים [ויעויין ראש יוסף שם]. ובדבריו מקום להכריע ספקו של המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח) שכשם שבאיסורים אינו עובר באכילה שלא כדרך, כך גם במצוות אינו מקיים באכילה שלא כדרך.

עב. כ"ה בנודע ביהודה ויעויין בתורת חיים (חולין קכ).

עג. וראיתו מדברי הרשב"ם בפסחים (קטו: ד"ה כרכן) שביאר החיסרון באכילת מצה הכרוכה בסיב שהוא כזורק אבן לחמת, שמשמעותו שאין זה חסרון בדרך האכילה, אלא שהוא תנאי בקיום מצוות האכילה שתיגע המצה בגרונו.

עד. כן הוא בפרי חדש והו"ד במשנ"ב (סי' תעה ס"ק לג) ושלא כדעת המאירי (פסחים שם) שאף אם כרכה בדבר מאכל לא יצא ידי חובתו.

עה. דבמרור בעינן שירגיש הטעם כמבואר בגמרא פסחים (קטו:) כמש"כ 'זימרו את חייהם'.

עו. משנ"ב (שם ס"ק לא).

עז. חתם סופר (שו"ת או"ח סי' קכז) מנחת חינוך (מצוה י) אמרי בינה (דיני פסח סי' כג) ושו"ת תורה לשמה (או"ח סי' קכה).

עח. מקור חיים (ריש סי' תנד)

עט. ועוד דנו באחרונים אם באופן זה שהקיא מתקיים הקידוש להחשיכו שהיה במקום סעודה.

אינו יוצא ידי חובתו במצת טבל

הפרשת תרומות ומעשרות מן המצות

בגמרא פסחים (לה: דרשין קרא (דברים טז ג) דלא תאכל עליו חמץ, דאין יוצאים ידי חובה באכילת מצת טבל, ומשום שאין יוצאים במצה אלא באופן שאם לא עשאוהו מצה אלא חמץ, היה איסורו משום כל תאכל חמץ, יצא זה שאין איסורו משום כל תאכל חמץ אלא משום כל תאכל טבל. ובשאגת אריה (סי' צז) הקשה, מדוע אינו יוצא ידי חובתו במצת טבל, נימא שתבוא מצוות עשה של אכילת מצה, ותדחה הלא תעשה של איסור אכילת טבל. ותירץ באור שמח, דאין שייך לצאת ידי חובה במצת טבל כיון שהפקיעתה התורה מכל תשמיש, ובכלל הפקעת התשמישים של טבל הוא גם תשמישים של מצווה שלא יוכל לצאת בו ידי חובה.⁹

עוד טעם כתבו הראשונים להא דאין יוצא במצת טבל^{9א}, מפני שהיא מצווה הבאה בעבירה, וקיימא לן שאף בשוגג אינו יוצא ידי חובתו על ידי עבירה. ומכל מקום בעינן גם לדרשה דלעיל, כיון דאיכא בראשונים שסברו שאין בו חסרון מטעם מצווה הבאה בעבירה כיון שבידו לתקנה.

כיון שבזמן הזה אין נותנים המעשר ראשון ללוי, מפני שכולם בספק שמא אינם לוויים, והמוציא מחברו עליו הראיה, דנו האחרונים אם יש בכהאי גוונא חסרון שאינו 'לכם' או לא, ובחתם סופר (ריש פרק לולב הגזול) סבר שאף שאין צריך לתת אותו מכל מקום אינו נחשב 'לכם', ולכן יש שהקפידו להפריש המעשר ראשון בפועל, והלוי מוכרם או נותנם בחזרה לבעלים. ומכל מקום אף מי שלא עשה כן ולא הפריש המעשר ראשון, יש לו על מי שיסמוך כדעת הסוברים, שכיון שאינו צריך לתתו מדינא דהמוציא מחברו עליו הראיה, ממילא נעשה כשלו ושפיר קרינן ביה 'לכם'.¹⁰

וכהאי גוונא אף לגבי מעשר עני, דאם הוא מעשר עני וודאי יש לו להקפיד לתתו לעני, ומכל מקום בדיעבד אף אם לא עשה כן יצא, שהרי מי שגזל סאה חטים וטחנה ועשאה לחם, קנאה בשינוי וחשיבא כשלו לצאת בה.

הפרשת חלה

אינו יכול להפריש חלה ביום טוב אלא מעיסה שנלושה ביום טוב, או

9. ובוה יתבאר מה שפסק הרמב"ם (פ"ו ה"ח) שאם אכל מצת טבל לא יצא ידי חובתו, והביא הטעם משום דרשה הנ"ל. והקשו עליו מאיזה טעם לא יצא, והרי לשיטתו שאין איסור חל על איסור, אם כן איסור טבל לא חל על איסור חמץ. ולמבואר נ"ח, דמה שאין יוצא בטבל אינו מחמת איסורו, אלא משום שהפקיעוהו מתשמישים ובכללם אף תשמישי מצווה.

10. יעויין ר"ן רש"י ומאירי.

11. מלבד מה שיכול להפריש המעשר ראשון ממקום אחר ואם כן אין לחשוש שהמעשר שני עדיין בתוך המצות.

באופן שנצטרף לו ביום טוב לשיעור חלה, אך אם היתה עיסה שנילושה כשיעור חלה קודם החג, אסור להפריש ממנה את החלה בחג¹⁹, ומצה שלא הפריש ממנה החלה, מלבד עוון טבל שיש בידו, אף אינו יוצא בה ידי חובתו.

זמן הפרשת החלה לכתחילה הוא מיד כשמביא המצות לביתו, או בזמן הלישה באפיית מצות מכוונה, וכבר נהגו שמפרישים החלה בערב הפסח. ומכל מקום כשמפריש חלה ממצות מכוונה, יכוון לפטור בזה רק את מצותיו, שאם לא כן יפטרו על ידי הפרשתו כל המצות, ויגרום על ידי זה ברכה לבטלה למי שיפריש אחר כך מן השאר¹⁹. ואמנם בשם המהרי"ל דיסקין כתבו, שכיון שהמצות עומדות להתחלק בין האנשים, ומתחילה אין העיסה בעבור אדם אחד, ממילא לא חלה הפרשתו אלא בעבור המצות שלו.

אם שכח ולא הפריש יבקש בעבורו מצות אחרות מאחרים ויאכל אותם, דאין להתיר לו ההפרשה ביום טוב מחמת מה שרוצה לאכול ממצות שלו שאפה לעצמו. ואם אין לו מצות מאחרים הכרעת הפוסקים היא שיעבור על איסור דרבנן בהפרשת

החלה ביום טוב, כשביל לקיים מצווה דאורייתא של אכילת מצה¹⁹, ומאחר שמפריש החלה לקיום המצווה, יכול כבר להפריש על כל המצות שברשותו, ואין בו משום מרבה בשיעורים¹⁹.

המהרי"ל דיסקין נתן בזה עצה למי ששכח להפריש חלה קודם יום טוב, שיקנה מן המצות לקטן מופלא הסמוך לאיש, שהפרשתו מועילה מן התורה, ומאידך מותר לספות לו איסור דרבנן לצורכו. ואמנם אם נזכר שלא הפריש והוא עדיין בין השמשות, יכול להפריש החלה באותו הזמן, כיון שאיסור ההפרשה אינו אלא שבות ולא גזרו שבות בין השמשות.

בחלת חוץ לארץ שאין חיובה אלא מדרבנן, אוכל ממנה מה שצריך כשבילו, ומשייר ממנה קצת למחר ומפריש אחר יום טוב מן המשויר¹⁹. ובמצות ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ, נחלקו האחרונים אם דינם כחלת ארץ ישראל או כחלת חו"ל¹⁹.

אכל כבר הכזיתים ונזכר אחר האכילה שלא הפריש חלה על אותם המצות, אם הוא בחוץ לארץ יחזור ויאכל

פג. כמבואר בשו"ע (סי' תקן ס"ג ובמשנ"ב שם) ויעויין עוד במשנ"ב (סי' תמו).

פד. פתחי תשובה (יו"ד סי' שכו) ומקור חיים (סי' תנו סק"ב).

פה. כן הוא בפרי מגדים (סי' תס משב"ז סק"א) ובשאגת אריה (סי' כג) דהקילו בשביל מצוות מצה אף שבשאר מצוות לא התירו איסור דרבנן כמו לעלות באילן וכיו"ב בשבילם.

פו. יעויין שש"כ (פי"א אות טז).

פי. שו"ע (סי' תקן ס"ג) ומשנ"ב שם (ס"ק כא).

פז. במשנה למלך (תרומות פ"א הכ"ב) כתב שדינה כחלת ארץ ישראל, ודלא כהב"ח (סי' שלא) שנקט שדינה כחלת חוץ לארץ, ויעויין בזה במנחת חינוך (מצוה רפד).

מעיסותיהם, ויעשה ההפרשה שעה או שתיים קודם הלילה, ויפריש בה בעבור כל אלו שלא הפרישו ולא יזכרו להפריש עד צאת הכוכבים, ואז אף מי ששכח יכול לאכול ממצותיו ולסמוך על אותה ההפרשה. אמנם לכתחילה יפריש כל אחד לעצמו ולא יסמוך לכתחילה על הפרשה זו, ובפרט שיש שיטות הסוברים שמי שפשע וסמך על הפרשה זו אין לו תקנה בה, דלא הועילה אלא למי ששגג ושכח^{צב}.

יש הנוהגים בהפרשת חלה של מצות לומר בנוסח הברכה 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להפריש חלה תרומה' כמבואר במג"א (סי' תנו ס"א) וכל אחד ינהג בזה כמנהג אבותיו.

שוב, לקיים המצווה במצות אחרות וישייר מהם מקצת, ומכל מקום לא יברך שוב על אכילה שניה, כיון שאפשר שיצא במצות שאכל אף שלא הפרישם, כיון שהיתה לו האפשרות לשייר מהם לצורך חלה, ובאופן זה אין האכילה נחשבת לאכילת איסור^{צג}. ואם הוא בארץ ישראל, יש לו להשיג מצות אחרות שהפרישו מהם חלה, ולחזור ולקיים המצווה באכילתם עם ברכה^{צד}. ובאופן שאכל המצה ח"ו בלא להפריש ממנה חלה, יש הסוברים שבמוצאי יום טוב יש לו להפריש ממה שאכל^{צה}.

רצוי שיהיה בכל עיר מי שמפריש על כל בני העיר ששכחו להפריש חלה

כמה דינים העולים

- א. יוצא ידי חובה אף במצה שנשמרה מחימוץ משנה שעברה אם לא התליעה, ומ"מ הידור מצוה הוא לצאת ידי חובת המצווה במצות שנאפו בתוך שלושים יום לחג.
- ב. אין יוצאים ידי חובה במצה גדולה אף אם גדלה מן העכורים, והוא הדין בשואל שלא מדעת שגלן הוא, ומכל מקום כשחוזר ואוכל שנית לא יברך.
- ג. יש לשלם על המצות קודם הפסח ולקנותם בקנין מעות המועיל למטלטלין מן התורה.
- ד. לא תהא המצה רחבה מידי שלא תחשב מצה עשירה.
- ה. שלושת המצות שבקערה יהיו שלמות והאמצעית תהא גדולה מעט מן האחרות.
- ו. הרוצה לצאת שיטת הכל יפסיק בין המצות וימשוך אותם מעט כלפי חוץ שיגעו שם זו בזו.

פמ. שו"ת פני מבין (או"ח סי' קכא) ושו"ת להורות נתן (ח"ב סי' כג).

צ. אמנם יש הסוברים שאף באופן זה לא יברך דאפשר שיצא כדעת השאגת אריה (סי' צז).

צא. ברכי יוסף (סי' שכג) ויעויין שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' מו).

צב. כן הוא לגבי עירוב תבשילין (סי' תקכז).

- ז. המפה שמכסה בה המצות תהא לבנה זכר למן.
- ח. קודם הנטילה יגע במקומות המכוסים כדי שיהא מחויב ליטול ידיו.
- ט. יש שנהגו שאין בעל הבית נוטל ידיו בעצמו אלא ע"י אחר ויש להקפיד שיהיה ה"ה מעל גיל שש.
- י. לא יפסיק באמירת י"שם יחודי או 'מוציא מצה' בין נטילה לברכה.
- יא. לא בדרך ברכה ראשונה ה"ז כגזל מצה ולא יצא ידי חובתו.
- יב. בשעת הברכה יוציא הפסק המפה כדי שיגעו המצות זו בזו, כ"כ יניח עשר אצבעותיו על המצות.
- יג. כשמברך שתי הברכות יכוון שתחול כל ברכה על אותה המצה שבה היא מתקיימת.
- יד. יכוון לפטור בברכה על אכילת מצה כל אכילות אותו הלילה.
- טו. לא נהגו לסמן מקום הבציעה כבפת, וכן לא נהגו לחתוך הקצה מפני השכחה כבשאר ימות השנה.
- טז. אף שקיום המצווה לכלל המסובים הוא בשאר מצות שלא בצעו עליהם, מכל מקום אין צריך שיהיו אותן המצות על השולחן בזמן ההגדה.
- יז. נשים שקשה עליהם אכילת שני כזיתים יכולות להקל באכילת כזית אחד.
- יח. קטן המבין את ענין האכילה ויכול לאכול כזית מצה בכדי אכילת פרס לחומרא [תוך תשע דקות] מחנכים אותו לכך, ואין מחנכים אותו באכילת חצי שיעור.
- יט. אף שהתבאר שאיסור אכילת מצה לקטן בערב פסח תלוי אם יודע לספר בסיפור יציאת מצרים, מכל מקום לחיוב אכילת מצה מחנכים אותו אף אם אינו יודע לספר.
- כ. אסור להאכיל ממצות ליל הסדר לעכו"ם.
- כא. יכוון קודם האכילה לצאת י"ח קיום 'בערב תאכלו מצות' ולמעט המצווה שיצאו בחפזון ולא הספיק בצקם לחמין.
- כב. אכל ולא כיוון חוזר ואוכל בלא ברכה.
- כג. לכתחילה ייתן לפני כל אחד מן המסובים ג' מצות כדי שיוכלו לקיים אכילת שני זיתים משלמה ומפרוסה.
- כד. כזית אחד שהוא מדאורייתא יש להחמיר ולאכול כשיעור ביצה עם קליפתה, ובכזית שני יכול להקל שיהיה כשיעור שליש ביצה בלא קליפתה.

כה. חולי צליאק וכיו"ב אם הותרה להם האכילה יכולים להקל ולאכול כשיעור שלישי ביצה [17 גרם].

כו. אכל בלא הסיבה לא יצא וחוזר ואוכל בלא ברכה. ובדיעבד מועיל הסיבה בכזית אחד.

כז. צריך לאכול המצה לבדה בלי שום דבר אחר עמה, ומטעם זה יש להסיר גם החלק החרוך שבה.

כח. אין טובלים המצה במלח בליל הסדר.

כט. מנהג העולם באכילת שני הכזיתים שאוכלים אותם מעט מעט בלא הפסק עד השלמת השיעור בפחות מכדי אכילת פרס [לכתחילה ב' דקות ובדיעבד ד' דקות ולמי שקשה לו יכול לאוכלה בזמן כפול] ושיעור הזמן אינו נקבע משעת הכנסה לפה אלא משעת בליעה.

ל. לא יפסיק בדיבור בזמן אכילתה, והמחמיר שלא לדבר עד אכילת האפיקומן תבא עליו ברכה, ומכל מקום אם הפסיק אין צריך לחזור ולברך.

לא. זמן אכילתה עד חצות ואם אחר יאכלנה בלא ברכה.

לב. אף אם אינו מקפיד על אכילת שרויה, מכל מקום לא ישרה המצה במים דבעינן טעם מצה ואם שרה עד שנימוחה לא יצא ידי חובתו.

לג. לצורך זקן וחולה הותר לשרות המצה אך יזהר שלא תשרה מעת לעת שאז דינה ככבוש, ובדיעבד הם יוצאים אף במצה שהניחוה בשאר משקים או ברוטב.

לד. מי שקשה עליו האכילה ישתה מים עם אכילתה להקל הבליעה ואין בו משום שרויה, או שיפורר ויטחון המצה וכך יבלענה בנקל, ואף באופן זה מברך עליה המוציא וברכת המזון.

לה. בדיעבד אם בלע המצה יצא אך אם כרכה בסיב לא יצא. ואם כרכה בדבר מאכל יצא.

לו. אף אם הקיאה אחר אכילתו קיים מצוותו.

לז. מצת טבל שאכלה אין יוצא בה ידי חובתו.

לח. נהגו להפריש החלה בערב פסח, ומכל מקום כשמפריש במצות מכונה יכוון שלא לפטור את כל העיסה אלא רק את שלו.

לט. שבת ולא הפריש חלה יקח משל אחרים ולא הותר לו להפריש ביום טוב בשביל שיוכל לאכול ממצות שלו.

מ. במצת חוץ לארץ שלא הפריש ממנה חלה יכול לאכול המצות ולשייר מהן בשביל הפרשת חלה.

מא. מצות ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ הוא מחלוקת הפוסקים אם דינם כחלת איי או כחלת חו"ל.

קעט

מרדכי

מצוות אכילת המצה

נאות

מב. אכל המצות בלא להפריש מהם חלה יחזור ויאכל לקיום המצווה אך לא יברך על אכילה זו.

מג. יש הנוהגים לומר בנוסח הברכה של הפרשת החלה מהמצות 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להפריש חלה תרומה'

בגדר מצוות אכילת מרור

בפני עצמו. השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש כהלל^א.

ונחלקו שם הראשונים בביאור דברי הגמרא, האם התנא של הברייתא סובר כדעת הלל, ולא בא אלא לחדש שאף לדעת הלל דבעינן לכרוך המצה והמרור יחדיו, מכל מקום אף אם אכלם זה בפני עצמו וזה בפני עצמו יצא^ב, או שהוא סובר כדעת חכמים החולקים על הלל, ואף לדבריהם אין איסור לכרוך הפסח עם המצה והמרור יחדיו, ולא באו אלא לומר דינא שיוצאים בזה אפילו כשאכל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.

דעת הרמב"ם באופן אכילת המצה והמרור

הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"ו) כתב, ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך בא"ה אמ"ה אקב"ו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו, מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. ובראב"ד שם דזהו כהלל ומכל מקום בזה

בגמרא פסחים (קטו.) אמר רבינא אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא, לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן מצה בזמן הזה [דליכא לקרבן הפסח] דאורייתא ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא, ואפילו למאן דאמר מצוות אין מבטלות זו את זו, הני מילי דאורייתא בדאורייתא או דרבנן דרבנן, אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטל ליה לדאורייתא. והתבאר שם בגמרא שהתנא הסובר שמצוות אין מבטלות זו את זו באופן שחיוב שניהם שווה הוא הלל^א, דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן [את בשר הפסח עם המצה והמרור] בבת אחת ואוכלן שנאמר 'על מצות ומררים יאכלוהו'.

ושם אמר רבי יוחנן חלוקים עליו חבריו על הלל דתניא, יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן, תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלוהו, אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. מתקיף לה רב אשי אי הכי מאי אפילו, אלא אמר רב אשי האי תנא הכי קתני, יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן, תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלוהו, אפילו זה בפני עצמו וזה

א. היינו הלל הזקן שלא כבעל המימרא שהוא הלל האמורא [וכמבואר בהגהות יעבין].

ב. דכיון דאין המצווה אלא בשביל זכר למקדש אין מברכים עליה, וראה עוד מה שהובא להלן [בגדר מצוות שלא באו אלא כזכר] דהא מצינו מצוות שלא באו אלא לזכר ומברכים עליהם.

ג. כן היא דעת הר"ן והתוס' שם.

הסדר לא דייק. ובמגיד משנה כתב, דכיון דפסק הרמב"ם כמסקנת הגמרא שם, דכיון דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, מברך על מצה בפ"ע ואוכלה ואחר כך מברך על המרור בפ"ע ואוכלו, אם כן לא נתבאר טעמו של הראב"ד שהשיג בזה שלא דקדק הרמב"ם בזה הסדר.

אמנם בלחם משנה ביאר כוונת הראב"ד, דדעתו להשיג בזה שתי השגות, דכיון דלא נפסקה והוכרעה ההלכה לא כרבנן ולא כהלל, אם כן היאך פסק הרמב"ם דאי אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו יצא, ושמא הלכתא כהלל דמחויב לכוון שניהם יחדיו¹. ועוד, שבמה שאמר שלא דייק הרמב"ם בזה הסדר, כוונתו להשיג דכיון דאיירי הרמב"ם בזמן שבית המקדש היה קיים, אם כן ברוצה לצאת ידי הלל יש לו לכוון הפסח עם המצה והמרור, ואמאי אם כן לא הזכיר את הפסח בהדי כריכה.

בביאור דעת הרמב"ם שלא הזכיר הפסח בהדי כריכה

הן אמנם דהיה אפשר לומר בדעת הרמב"ם, דסבירא ליה כשיטות הראשונים, דאף הלל עצמו לא היה כורך מצה ומרור, אלא בתורת דין לכתחילה, ואף הוא מודה דיצא ידי חובתו אף אם לא כרך, אך מכל מקום אין בו ליישב אלא השגה ראשונה, היאך פסק הרמב"ם דיצא אי אכלם

כל אחד בפני עצמו, כיון דאף להלל יוצא בזה, אך אין בו ליישב השגה שניה שתמה הראב"ד, מאיזה טעם השמיט הרמב"ם את הפסח, ולא הזכיר בהדי כריכה אלא את המצה והמרור.

חילוק גדר חיוב אכילת המצה אם באה עם הפסח או לא

ובביאור דעת הרמב"ם אפשר לומר, דאחר דמצינו דב' עניינים הוו בקיום אכילת המצה, דיש בה קיום מצוה ד'על מצות ומרורים יאכלוהו', שנאמרה באכילת קרבן הפסח שהיה עם מצה ומרור [וקיומה בכריכה לשיטת הלל ובלא כריכה לשיטת חכמים] ויש בה עוד מצוה בפני עצמה שאינה שייכת לקרבן פסח, ואין קיומה אלא לגבי מצה דילפינן לה מקרא ד'בערב תאכלו מצות', נמצא שמצוות אכילת המרור קיומה רק עם קרבן הפסח, אך מצוות אכילת המצה חלוקה, שיש בה קיום עם קרבן הפסח, ויש בה עוד קיום בפני עצמו שאינה שייכת בו לקרבן הפסח. ולפי זה אפשר לומר, דס"ל להרמב"ם דקיום מצוות אכילת מצה מחיובא ד'בערב תאכלו מצות', הוא בדווקא כשאנו אוכל המצה עם קרבן הפסח, אך בזמן שאוכל המצה והמרור עם קרבן הפסח, אינו מקיים בה אלא לקרא ד'על מצות ומרורים יאכלוהו'².

ד. וכדנהוג בזמן הזה דאחר אכילת שניהם בפני עצמם אוכל שניהם בכריכה כדי לצאת דעת הלל.
ה. דלא כמו שהיה נראה בפשטות, דקיום המצווה הנלמד מקרא ד'בערב תאכלו מצות', שייך אף בזמן שבית המקדש קיים, דמלבד מה שהוא מקיים חיובא מקרא ד'על מצות ומרורים יאכלוהו' כשאוכלה עם הפסח, הוא מקיים גם כן מצוותה במה שיש לאוכלה מקרא דבערב תאכלו מצות.

נמצא אם כן, שכשאוכל המצה והמרור עם קרבן הפסח, כיון שעניין החירות בא באכילת הפסח, אין המצה והמרור באים אלא כטפל וכתנאי לאכילת קרבן הפסח, ואין אם כן למצוות האכילה מצד המצה בפני עצמה, אך באופן שאינו אוכל את הפסח, יש את קיום המצווה של המצה בפני עצמה מקרא ד'בערב תאכלו מצות', שיש בה לבטא עניין החירות כנגד המרור המבטא עניין השעבוד.

ומעתה יובנו דברי הרמב"ם, דכיון שסבר הלל דמצוות אין מבטלות זו את זו, לכן בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך הפסח המצה והמרור יחדיו, אך לדידן אף דבעלמא אי הוה חשבינן ליה כמצווה, לא היו מצוות מבטלות זו את זו¹, מכל מקום כיון דחיישינן שמא אין הלכה כהלל, נמצאו המצה והמרור כאכילת רשות לגבי הפסח², דהרי כשאוכל המצה עם הפסח לקיים מצוות 'על מצות ומרורים יאכלוהו', אין בה את הקיום של 'בערב תאכלו מצות', ואם כן לדידן דחיישינן לשיטת חכמים אין שייך לאוכלם יחד עם הפסח בזמן שבית המקדש היה קיים, ורק כשאוכלם בלא קרבן הפסח אין בזה שום חסרון, כיון דשניהם נחשבים כרשות ואינם מבטלים זה את זה. ומשום כך פסק הרמב"ם (ה"ו) שאם בזמן שבית המקדש היה קיים, אכל המצה והמרור יחדיו בלא הקרבן פסח, אינו צריך

וטעם וביאור הדבר, מפני שיסוד קיום מצות פסח מצה ומרור הוא בטעם המצה, שבפסח הוא על שם שפסח הקב"ה על בתי אבותינו שהוא מעניין החירות והגאולה, במרור הוא על שם שמיררו המצרים את חיינו בעבודה קשה שהוא מורה על ענין השעבוד, ובמצה יש את שני העניינים, יש בה את ענין החיפזון ביציאתם ממצרים, במה שלא הספיק בצקם להחמין שהוא מורה על החירות, ויש בה את ענין השעבוד והעבדות שמורה הלחם עוני שבה. נמצא ענין קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, שבאכילת קרבן הפסח עם המצה והמרור, קרבן הפסח שהוא עיקר המצווה הבא זכר לחירות, נאכל עם המצה והמרור הטפלים לו שיש בהם להורות על השעבוד, דעל ידי הזכרת השעבוד יש ביטוי לעניין החירות.

אמנם כל זה שייך בזמן שבית המקדש היה קיים, ובמי שאוכל המצה והמרור עם קרבן הפסח, אך בזמן הזה שאין לקרבן הפסח, או אף בזמן בית המקדש במי שהיה ערל או טמא או בדרך רחוקה שלא אכל מן הפסח, כיון שאין לו את ענין החירות השייך לקרבן הפסח, מי שאוכל רק מצה ומרור הרי הוא מקיים את ענין החירות באכילת המצה³, ובהא מתקיים חיובא ד'בערב תאכלו מצות', כיון שעל ידי אכילתה מתבטא ענין החירות.

1. וכמבואר דיש בה ענין החיפזון המורה על החירות.

2. הן מצד קיום המצווה דאין בה לבטל חברתה, והן מצד טעם המצווה שאין בו לבטל חברתה, כי מאחר שאין מבטלות זו את זו הוה כמין בשאינו מינו דלא בטל.

3. וכדמקשינן בגמרא אתי רשות ומבטל מצוה.

לחזור ולאוכלם שוב כל אחד בפני עצמו כבזמן הזה, כיון דכשאוכלם בלא הפסח דתרווייהו רשות לא ביטלו זה את זה.

וייבן היטב מה שכתב הרמב"ם (שם ה"ח) שבזמן הזה, אחר שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת, ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש. והטעם, משום שבזמן הזה שאין לקרבן הפסח, חיוב אכילת מצה הוא מדאורייתא, דיש מצווה לאוכלה מדינא ד'בערב תאכלו מצות', וכיון שכן אתי אכילת המרור שאינה אלא מדרבנן, ומבטלת אכילת המצה שהיא מדאורייתא, ומשום כך כתב הרמב"ם לאוכלם כל אחד בפני עצמו, שאם יאכל המצה בכריכה אחת עם המרור לא יצא, ויצטרך לחזור ולאכול כל אחד בפני עצמו^ט.

עוד אופן ביישוב דעת הרמב"ם

ובעוד אופן יש ליישב דעת הרמב"ם, על פי מה שכתב (ה"ח) שבזמן הזה

שאין שם קרבן, אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש. ובראב"ד שם השיג על דברי הרמב"ם, במה שכתב שחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת, וכתב שהוא הבל. ובמגיד משנה כתב, שאף כאן לא ביאר הראב"ד את טעם השגתו, כי אף שנהגו כהרבה מן האחרונים הסוברים, שאין טיבול במצה כשאוכלה לבדה, מכל מקום אינו טעם להחשיב דברי הרמב"ם הבל מחמת כן, כי לא דבר ריק הוא מאחר שיש שיטות הסוברים כדבריו.

ובביאור כוונת דברי הראב"ד נראה שהוא על דרך מה שהקשה הטור על דברי הרמב"ם, היאך שייך לטבל המצה בחרוסת, והרי אכילת החרוסת היא רשות, ובא טעם אכילתה ומבטל קיום מצוות אכילת המצה שהיא חובה, וכשם שאין שייך לכרוך המצה שחיובה מדאורייתא, עם המרור שאינו אלא מדרבנן, דכל דרבנן לגבי דאורייתא כרשות לגבי חובה. ואמנם יש

ט. נמצא שאף אם סבר הרמב"ם בשיטת הלל שבזמן בית המקדש היה כורך הפסח עם מצה ומרור, מכל מקום לדין אי אפשר לכורכם עם הפסח, כיון דבזמן הפסח ליכא חיובא דבערב תאכלו מצות, ונמצאו מצה ומרור לגבי הפסח כרשות ומבטלים אותו, אך בזמן הזה דליכא קרבן פסח ומצוות אכילת מצה בפני עצמה היא מדאורייתא מקרא דבערב תאכלו מצות, משום כך אף דבזמן הזה כורכים המצה עם המרור זכר למקדש כהלל, והלל לא עשה כן אלא עם הפסח, מכל מקום כיון דבזמן הזה ענין החירות בא על ידי אכילת המצה, אם כן בכריכה שלה עם המרור נעשה זכר לכריכת הקרבן שהיה במקדש, שבו היה ענין החירות בזמן שבית המקדש היה קיים.

להבין אם כן דעת הרמב"ם בזה, מדוע אין בטיבול זה לבטל טעם המצה¹.

והנראה לומר בדעת הרמב"ם, על פי מה שכתב (חמץ ומצה פ"ו ה"ב) בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא², בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא, שהמרור כטפילה למצה, כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא³. ובראב"ד שם השיג, שזה שיבוש כיון שאין טעם למרור, אלא שאינו טועם טעם מרור אלא אם כן לעסו. והיינו שאין הטעם למה שאינו יוצא ידי חובת מרור, בבליעת המרור עם המצה כאחד, כמו שפירש הרמב"ם שהוא מפני שהמרור הוא טפל למצה, אלא משום שלא טעם את טעם המרור כל זמן שלא לעסו. ובמגיד משנה פירש כוונת הרמב"ם, שבא לבאר מדוע יצא ידי חובת מצה באופן שבלעה עם המרור, ומדוע לא יהא המרור חוצץ ויהיה בזה החיסרון שהוא כבולע מצה הכרוכה בסיב, שאף ידי חובת מצה לא יצא, ועל זה פירש הרמב"ם שאין המרור מפסיק בין המצה לפיו כיון שהמרור טפלה למצה, שלא ככרכה בסיב שהסיב מפסיק ואינו יוצא אף ידי חובת מצה. ומעתה יש להבין, מאיזה טעם המרור נחשב

כטפילה למצה אף שהוא בא בתורת מצה, ומאיזה טעם גם אינו נחשב כחציצה לגבה.

בגדר העניין דמצוות מבטלות זו את זו

ושמא אפשר לומר, ויהיה בזה גם ביאור לשיטת הרמב"ם, דהנה ביסוד הענין דמצוות מבטלות זו את זו מצינו שני ביאורים בראשונים, יש שפירשו שהוא חיסרון בקיום המצה, שאם מעורב בה מצה אחרת וכל שכן אם מעורב בה מעשה רשות, יש בזה חיסרון בקיום מעשה המצה. ויש שפירשו⁴, שהוא מחמת חסרון הטעם, וכדוגמת דברי הגמרא שלא לאכול המצה עם המרור בזמן הזה, שהביאור בזה הוא שטעם המרור מבטל את טעם המצה, והוא הדין בכל אופן של מצוות המעורבות, שטעם המצה מתבטל מחמת העירוב.

ולפי זה אפשר לומר בדעת הרמב"ם, שהוא סובר שאף אם לדברי הלל מצוות אין מבטלות זו את זו, מפני שמדין המצה לא שייך שתבטל האחת את חברתה כיון שהכל נחשב כמצה אחת, מכל מקום יש למרור לבטל את מצוות המצה מחמת ביטול הטעם, שכשאוכלם כאחד אין לו את טעם המצה.

1. ויעויין בדברי התוספות בפסחים (קיד. ד"ה אע"פ) שכתבו הטעם שאין החרוסת מבטל טעם החזרת כיון שכל עיקר מרור לא נתקן אלא בטיבול בחרוסת מפני הארס ועל כן לא מיקרי ביטול בכך [ובהגהות מהר"ב רנשבורג שם כתב ככוונת דבריהם, שהוא מפני שאינו אלא טיבול בעלמא ואינו אכילה, והוכרח לזה שאם לא כן אין בדבריהם ליישב לדעת ראב"צ דטעמא דחרוסת הוא זכר לטיט].

2. וכמבואר הטעם בגמרא (קטו:) מפני שבמצה אין דין להרגיש טעמה ועל כן אף בבליעה יצא, שלא כמרור שצריך להרגיש טעמו ולכן אינו יוצא בו בבליעה.

3. כיון שאין דרך אכילה בכך והרי הוא כזורק אבן.

4. והוא דעת התוספות בזבחים (עח. ד"ה אלא).

שבלעה, מכל מקום יש בה חיסרון במה שטעם המרור מבטל את טעם המצה, משום שהמרור הוא מדרבנן וכרשות לגבי מצוה, ויש בו לבטל טעם המצה שהיא מדאורייתא, ומאיזה טעם אם כן הבולע מצה ומרור יצא, ומדוע אין דינו ככורך מצה ומרור שאינו יוצא ידי חובתו.

ובזה יתיישוב, שלכך הוצרך הרמב"ם להביא הטעם שהמרור טפילה למצה, שמשום כך אין לו כח לבטל טעם המצה, מאחר שהוא בא כחלק מאותו הקיום וכטפל לו. וזה גם הביאור בדברי הרמב"ם מתמיהת הטור, מדוע טיבול המצה בחרוסת אינו מבטל קיומה, והא טעם החרוסת שהיא רשות צריכה לבטל טעם המצה המחויבת, ומפני שחרוסת הבאה להטעים טעם המצה, היא כמרור הטפל למצה שמשום כך אין בטעמו לבטלה.

ויש לדקדק לפי זה מהמבואר בגמרא, דלא לכרוך איניש בזמן הזה מצה ומרור לאוכלם בהדי הדדי, כיון דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא. וברשב"ם (שם ד"ה ומבטל) פירש שהמרור מבטל לטעם המצה, ויש לדון בדבריו,

דהנה הקשו האחרונים, מדוע יצא ידי חובה בבליעת המצה והרי אינו דרך אכילה. והתבאר הטעם בתורת חיים (חולין קכ). ובמשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח) מפני שחסרון מה שאין זה כדרך אכילה אינו אלא פטור באיסורים¹⁷, אך בקיום מצוות יוצאים אף בכהאי גוונא, ומהאי טעמא יוצאים ידי חובת מצה אף שלא כדרך אכילתה. אמנם כל זה אינו שייך באכילת קרבן הפסח, דהא דינו כשאר קרבנות, דבעינן שתהא אכילתם 'למשחה' ולגדולה כדרך שהמלכים אוכלים, ובה חלוק הוא ממצוות מצה ומרור, שלקיום מצות אכילה שלהם אין צריך שיאכלם כדרך אכילה.

ויש לדון אם כן, שכשם שכשאוכל הפסח המצה והמרור יחדיו, אף שמצד עצם קיום המצוה אין חיסרון, ואין בקיום האחת לבטל חברתה, דהא אין מצוות מבטלות זו את זו, מכל מקום יש בו חסרון במה שטעם המרור מבטל את טעם הקרבן פסח¹⁸, שצריך להרגיש טעם אכילתו מדינא ד'למשחה', ומשום כך סבר הרמב"ם שבזמן שבית המקדש היה קיים לא היה שייך לאוכלם יחדיו מחסרון טעם¹⁹, ואם כן אף בזמן הזה, אף שבמצה אין דין להרגיש הטעם, דהא יוצא בה ידי חובה אף באופן

יד. וכמבואר בגמרא פסחים (כד:).

טז. דהתייבא לגבי טעם מצוות המצה, דלא אכפת לן מביטול הטעם, דהא אף אם בלע המצה יצא, כיון דלא בעינן בה שתהא כדרך אכילה, אך בקרבן הפסח דצריך שיאכל כדרך אכילה יש חיסרון דטעם המצה והמרור מבטלו.

טז. ולפי"ז אין צריך לחידוש המוזכר, לומר שסובר הרמב"ם שבזמן שבית המקדש קיים, כשאוכל פסח מצה ומרור יחדיו אין מתקיים במצה החיוב של 'בערב תאכלו מצות', דאף אם מקיימים בה חיוב זה מכל מקום אי אפשר לאוכלם יחדיו דטעם המרור מבטל טעם הקרבן.

מאיזה טעם שייך כאן חסרון טעם¹, הא אף אם בלע המצה יצא, דאין המצה צריכה שיהיה טעם באכילתה².

בביאור דעת התוספות ודעימיה דאף להלל יוצא בדיעבד אף בלא כריכה

נחלקו הראשונים אם מה שהיה הלל כורך הפסח עם המצה והמרור הוא לעיכוב או לא. הרשב"ם והרמב"ן (במלחמת ה') סברו דהוא לעיכובא, ולדעת הלל אם אכלן בלא כריכה לא יצא ידי חובתו, אך התוספות ובעל המאור ומאירי סברו דאף לפי הלל אינו אלא לקיום מצוה לכתחילה, אך בדיעבד יצא ידי חובתו אף אם לא כרכן.

ואף דבפשטות כוונת שיטות אלו, שהדרשה שדרש הלל לאוכלם יחדיו מקרא דעל מצות ומררים יאכלוהו אינה מעכבת, מכל מקום החזון איש (סי' קנד) פירשו באופן אחר, שאף לדעת התוספות אין יוצאים ידי חובת המצווה של 'על מצות ומררים יאכלוהו', אלא באופן של כריכה וכמו שדרש הלל לקרא, ומה שכתבו שבדיעבד יוצא ידי חובתו אף בלאו הכי, היינו שיש לו את קיום המצוה של 'בערב תאכלו מצות' שמתקיימת אף בלא כריכה.

ובזה פירש ענין האכילה בכריכה שהיא זכר למקדש, ויש לה מקום קיום אף אחר שכבר אכל המצה בפני עצמה, כיון שאף בזמן שבית המקדש היה קיים, אי אכל המצה בפני עצמה שלא בכריכה היה צריך לחזור ולאוכלה בכריכה, דאף שכבר יצא ידי חובת מצוות 'בערב תאכלו מצות', מכל מקום ידי חובת 'על מצות ומררים יאכלוהו' לא יצא אף בדיעבד בלא כריכה.

שייכות המצה עם הפסח לדעת חכמים

ואף בשיטת חכמים החולקים וסוברים, דאף בזמן שבית המקדש היה קיים, אין צריך לכרוך הפסח עם המצה והמרור, נחלקו הראשונים אי לשיטתם לא יצא באופן שאכלם בכריכה, ומשום שמצוות מבטלות זו את זו³, או שאף לדבריהם יצא כשאכלם בכריכה, אלא שאין זה אופן הקיום לכתחילה⁴.

ולדבריהם שאין דין אכילה בכריכה, היה נראה דביאור קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, היינו דבזמן שיש לקרבן הפסח אוכלים הפסח עם המצה והמרור, אך לא הוכרחו שניהם לזמן אכילה אחד, ואין דין להסמיך אכילת המצה והמרור לזמן

יז. ואמנם במהר"ם חלאווה ובעוד ראשונים שם פירשו החיסרון מעצם הדבר, שמצות המרור שהיא מדרבנן מבטלת מצות המצה דאורייתא, בלא שייכות כלל לטעם המצה המתבטל.

יח. ודוחק לומר דדינא דלא ליכרוך הוא לכתחילה, והמבואר דאם בלע מצה יצא הוא בדיעבד, דהא לישנא דגמרא לא לכרוך מורה, דאף בדיעבד אינו יוצא ככהאי גוונא.

יט. כן היא דעת רשב"ם ובעל המאור ועוד ראשונים.

כ. וכמו שכתב בפרי מגדים (סי' תעה משב"ז ס"ק ד) בדעת התוספות דלכתחילה צריך לאוכלם בפני עצמם ובדיעבד יצא אף אם אכלם בכריכה.

אכילת הפסח, ויוכל לאכול המצה והמרור בתחילת הלילה והפסח בסוף הלילה.

ואף דבגמרא פסחים (קכ.) דרשינן קרא ד'כל ערל לא יאכל בו' דקאי על אכילת קרבן הפסח, שערל וכן נכר אין אוכלים בקרבן פסח, אבל אוכלים הם במצה ומרור, ומשמעות דברי הגמרא דאף בזמן שבית המקדש היה קיים, גם מי שלא אכל את קרבן הפסח, יש לו עדיין מצוות אכילה של מרור דמצוה בפני עצמה היא^{כא}, מכל מקום ודאי דלשיטת חכמים קשורים הפסח המצה והמרור זה עם זה, אף שאין הכרח לסמיכות אכילתם בזמן אחד.

בגדר המצווה ד'על מצות ומררים יאכלוהו'

הרמב"ם לא מנה המצוה ד'על מצות ומררים יאכלוהו', וטעם דבריו פירש הגר"ח דהוא מפני שהוא סובר שהוא מצוה בקרבן הפסח שיש לאוכלו על מצה ומרור, ומשום כך כתב דכיון דהמצוה והמרור באים רק כתנאי לאכילת הפסח, הוא יכול לאכול חצי זית מצה וחצי זית מרור^{כב}. אמנם מדברי הרמב"ן בפרשת בא על הפסוק (שמות יב ח) 'ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מררים יאכלוהו', מבואר

שדרש זאת על המצה, וקרא ד'יאכלוהו' איירי אף על המצה, ואין המצה והמרור באים כטפלים לקרבן הפסח, נמצא לדבריו שבזמן שהיה קיום של מצוות כורך, היה צריך לאכול מן המצה כזית דווקא, ואם יאכל ממנה פחות מכזית, לא יצא ידי חובתו במה שאכלה עם הפסח.

אם בזמן הזה יש חיוב אכילת מרור בפני עצמו לדעת הלל

יש לדון בזמן הזה שחיוב המרור אינו אלא מדברי סופרים, אם לדעת הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ואוכלן כאחד, בזמן הזה יש מצוות אכילת מרור בפני עצמו, או שמא אף בזמן הזה לדעת הלל אין קיום מצוה למרור בפני עצמו, אלא אם כן אוכלו באופן של כריכה, כי אף שבפשטות יש מצוות אכילת מרור מדברי סופרים בפני עצמה אף לשיטת הלל, מכל מקום משמע מדברי הגר"א (סי' תעה) שלשיטת הלל אין יוצאים ידי חובה באכילת מרור בפני עצמו, אלא אם כן אוכלו בכורך^{כג}. ולפי זה נמצא שאכילת הכורך אינה רק זכר בעלמא למקדש, אלא היא כעין מה שהיה במקדש, שלפי הלל מקיימים מצוות אכילתה רק באופן שכורך^{כד}.

כא. ויש ראשונים שפירשו דברי הגמרא רק במצה, ומרור לא הוזכר בגמרא אלא אגב שיגרא דלישנא,

כב. וכן הוא באבני נזר (סי' שפג סק"ז).

כג. וכן הוא בגר"ז (סי' תעה סי"ח)

כד. ואפשר אולי דמטעם זה הגר"ז בסידורו בהגדה של פסח לא גרס את אמירת זכר למקדש כפי הגירסא שבידינו, כיון שאכן אינו זכר בעלמא אלא אופן אכילתו ממש כאכילה שהיתה בזמן שבית המקדש היה קיים, כיון שאין קיום למצוות המרור בלא הכריכה [ובפרט לשיטת הסוברים (רבינו חננאל ועוד ראשונים) שאף בזמן המקדש לא היה הלל כורך פסח מצה ומרור אלא רק מצה ומרור].

של א יסיה אחר אכילת כזית ראשון של מצה

בשולחן ערוך (סי' תעה ס"א) כתב, שמשעה שברך על אכילת מצה, לא יסיח בדבר שאינו מעניין הסעודה עד שיאכל המצה והמרור בכריכה, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו, והיינו שמלבד קיום המצוה דאורייתא של 'בערב תאכלו מצות' שמתקיימת באכילת המצה, יש בה גם קיום לאוכלה באופן של כריכה.

ובמ"ז (סק"ז) כתב¹¹, שלדעת הלל עיקר המצוה היא בכריכה זו, והיינו שאף את מצוות המצה אינו מקיים באכילתה בפני עצמה אלא רק כשהוא כורכה, ומשום כך כיון שאנו חוששים לשיטת הלל, מה שיש לכוון בברכת המצה על הכריכה, אין זה כוונה בעלמא למצוות הכורך שהיא מדברי סופרים, אלא כוונה על קיום המצוה של אכילת מצה שהיא מדאורייתא, שקיומה באופן של כריכה¹².

השל"ה (ריש פסחים) כתב¹³, שבברכת על אכילת מצה יש לכוון לפטור גם את אכילת מצת האפיקומן, והמכוון בזה מפני שחוששים לשיטת רש"י ורשב"ם (פסחים קיט:): הסוברים שמצוות אכילת מצה מתקיימת בכזית האחרון שהוא גמר

האכילה. ובפשטות רש"י ורשב"ם אזלי בהא לשיטתם, דסברי דהלל היה כורך הפסח עם המצה והמרור, ואם כן כשם שהפסח היה נאכל על השובע, אף המצה והמרור שהיו באים עמו היו נאכלים על השובע, ומשום כך סברו שכזית המצה שמקיימים בו את מצוות האכילה הוא הכזית הבא באחרונה, שהוא כזית הנאכל על השובע, נמצא לדבריהם שבאכילת האפיקומן מקיימים את מצוות אכילת מצה, ומשום כך כתב השל"ה שמלבד מה שאין להפסיק בדיבור בין הברכה של אכילת המצה והמרור לקיום מצוות כורך, אין להפסיק בדיבור אף אחר אכילת הכורך עד אחר אכילת האפיקומן.

ובשער המלך (ח"ב שער ואמרתם זבח פסח) מבואר, דכיון שחוצים את ההלל וגומרים אותו אחר ברכת המזון, בלאו הכי אין להפסיק בדיבור עד גמר ההלל. ובמרדכי כתב הטעם מפני שאין להפסיק בין הכוסות. ואף דבחזק יעקב (סי' תעה ס"ק יא) העיר על השל"ה, וכתב שחומרא יתירא היא לומר שלא להפסיק בדיבור, דבשלמא בכורך אין להפסיק משום דיש לחשוש לדעת הלל, אך ביותר מכך אין לחשוש, מכל מקום כיון דהשל"ה נקט כן¹⁴, יש להחמיר בזה לכתחילה שלא להפסיק

כה. וכן הוא במהר"ל בגבורות ה' (פרק סג).

כו. וכל ההפסקים הנעשים בה אחר כך, במה שמברך ועוד דברים, אינו נחשב כהפסק בברכת המצה, כהמבואר במאמר מרדכי ושאר פוסקים, מפני שהוא נעשה בשביל תקנת חכמים.

כז. וכן הוא בפרי מגדים (סי' תפו) ובשעה"צ (סי' תעז סק"ד).

כח. והביאו בפרי מגדים ובשער הציון.

בדיבור בעלמא, מברכת אכילת המצה עד אחר אכילת האפיקומן.

כתב הב"ח שאם הפסיק בדיבור אחר אכילת המצה קודם קיום מצוות כורך, אינו מעכב ואין צריך לחזור ולברך, והטעם משום דאף לפי הלל כבר יצא ידי חובת מצה, אלא שלדבריו נתקנה מצוה באופן של כורך, ובשביל מצוה זו אינו חוזר ומברך על המצה^{כט}. ובמג"א (סק"ח) כתב טעם אחר, מדוע אם דיבר אחר אכילת המצה וקודם הכורך אינו חוזר ומברך, ומשום שהוא כמי ששח בין התקיעות שאינו חוזר ומברך.

והמרור, והוכיח דבריו מגמרא פסחים (ע.) דדעת בן תימא, שחגיגה הבאה עם קרבן הפסח אף היא כפסח, ואינה נאכלת לשני ימים ולילה אחד, ומסקינן שם דאף אינה נאכלת אלא צלי, והיינו דסבר בן תימא דדין החגיגה הבאה עם הפסח כדין קרבן הפסח שהיא באה עמו. וממה שלא הזכיר בן תימא גם לדין זה, שחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת עם מצה ומרור כפסח, מוכח דהאי דינא שיהא הפסח נאכל עם מצה ומרור, אינו דין בדיני קרבן הפסח, אלא הוא מדיני המצוה של אכילת הקרבן, ומשום כך אין שייך שיהא דין זה אף בקרבן הבא עם קרבן הפסח.

מה שהפסח נאכל עם מצה ומרור אינו מדיני הקרבן אלא ממצוות אכילתו

המשנה בזבחים (נו:) הביאה את חילוקי הדין של פסח משאר קדשים, במה שאינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי. והקשו שם התוספות (ד"ה הפסח) מדוע לא הזכיר התנא גם דין זה שאינו נאכל אלא על מצות ומרורים, ותירצו בתירוצ' אחרון דלאו מצוה דגופיה הוא, ולא הזכיר התנא אלא דינים שהם בגוף הפסח.

אם לשיטת הלל בזמן הזה המרור מבטל טעם המצה

לדעת רוב הראשונים, בזמן הזה אף לדעת הלל אינו יכול לאכול המרור עם המצה, מפני שגם להלל יש לחסרון זה, שבא מרור שאין חיובו אלא מדרבנן ומבטל למצה דאורייתא, ומשום כך אנו אומרים באכילת הכורך שהוא זכר למה שעשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים^ק, דהא בזמן הזה אף לפי הלל אין לו לכורך כיון שמבטל בזה טעם המצה.

וביאר הגר"ז דהאי דינא שכורך הפסח עם המצה והמרור אינו מדיני עצם הקרבן, אלא מדיני מצוות האכילה של הקרבן, שיש לה להיאכל עם המצה

אמנם לדעת התוספות (שם ד"ה אלא אמר) שלפי הלל אף בזמן הזה אין המרור מבטל טעם המצה, ומחמת המצווה דרבנן שיש לו לכורך נעשה הכל מדרבנן שאינו

^{כט}. והוא דלא כהט"ז (סק"ז) והמהר"ל (גבורות ה' פס"ג) הסוברים [והו"ד למעלה סבמוך] דלשיטת הלל אינו יוצא ידי חובת מצה באכילתה בפני עצמה, ועיקר מצות המצה היא באופן של כריכה.

^ק. וכמבואר במשנ"ב (סי' תעה ס"ק כא).

מבטל, נמצא שאף בזמן הזה יש דין כריכה לשיטת הלל, ואכילת הכורך לא באה רק כזכר למקדש כהלל.

בגדר מצווה הבאה כ'זכר' ואם שייכת בה ברכת שהחיינו

הר"ן (סוף פסחים) הקשה, מדוע אין אומרים ברכת שהחיינו על מצוות ספירת העומר, כשם שאומרים אותה על כלל המצוות בעשייה ראשונה. עוד הקשה, מדוע אין סופרים בחוצה לארץ שתי ספירות מספק, דאין אנו יודעים מאיזה יום מתחילה הספירה. עוד הקשה, היאך מברכים בחוצה לארץ ביום הראשון, והרי הוא ספיקא דיומא. ותירץ, שכיון שמצוות ספירת העומר בזמן הזה לא באה אלא כזכר למקדש, וכמבואר בגמרא מנחות (סו.) דאמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא, מטעם זה אין מברכים עליה ברכת שהחיינו.

וביאר בזה מרן הגר"ז, דאף שמצינו מצוות דרבנן שמברכים עליהם ברכת שהחיינו, כהדלקת נרות חנוכה וכמצוות הפורים, מכל מקום יש לחלק בגדר המצוות שבאו כ'זכר', כי יש מצוות שיסודם במצווה דאורייתא שרבנן המשיכו בה החיוב, כנטילת לולב כל שבעה שביום הראשון הוא מדאורייתא אף בגבולים, וחז"ל המשיכו מצווה זו אף לשבעת הימים,

ובמצווה זו ענין ה'זכר' למקדש היינו המשכת הקיום של המצווה דאורייתא, אך יש מצוות שכל כולם לא באו אלא כזכר למקדש, וכספירת העומר שאין בה ענין ההמשכה, ואין גדר קיום המצווה לקיים הספירה שהיתה בזמן שבית המקדש היה קיים, אלא מצוות הספירה כולה לא באה אלא כקיום זכר למקדש, ובאופן זה שהמצווה היא לעשות זכר למקדש, יש בה איזה קלישות שמשום כך אין אומרים בה מצוות שהחיינו^א.

ויש בזה גם עוד טעם לשיטות הראשונים, שאין מברכים על מצוות כורך אף שהיא מצוה דרבנן, וכתבו הטעם שכיון שלא באה אלא כ'זכר' למקדש אין שייך לברך עליה, דבפשטות כוונתם נמי על זו הדרך, שמה שתיקנו כאן מצוה זכר למקדש, אין ענינה בקיום המצווה דאורייתא שהיתה בזמן המקדש, וכל כולה כמצווה בפני עצמה שבאה זכר למקדש, ועל כן לא תיקנו בה ברכה.

ואפשר שזה הביאור בדברי השאגת אריה (סי' ק) שהביא בשיטת הרא"ש, שלקיום מצוות כורך אין צריך שיאכל כזית, והיינו משום דכל ענין הכזית באכילת המרור, אינו אלא מפני ברכת על 'אכילת' מרור, שאין שם אכילה בפחות מכזית, אך באכילת הכורך שאין אנו מברכים עליה, אין

^א ובזה ביאר דברי התוספות במגילה (כ: ד"ה כל) שכתבו, שאחר שבירך על הספירה אומר יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו', אף שאין אומרים כן בתקיעת שופר ולולב, כיון שלבנין בית המקדש אין עתה אלא הזכרה, שלא כשופר ולולב שיש להם גם עשייה. והיינו שכוונתם היא, שבספירת העומר אין זה קיום הספירה שהיתה בזמן המקדש אלא קיום מצוה זכר למקדש, ומשום כך ענין אמירת ה'יהי רצון' היא שנוכה לקיים מצוות הספירה כצורתה שהיתה במקדש.

צריך לאכול בה כזית מרור או כזית מצה. וכבר תמחו עליו האחרונים, כיון שמצוה זו באה כזכר למקדש, ובמקדש היה צריך לכורך כזית¹², מדוע אם כן מצוה זו אינה צריכה שיאכל בה כזית. אמנם בדעת השאגת אריה אפשר לומר, שהוא סבר שכיון שאינה אלא כזכר למקדש, אין ענין להשוותה ממש כמו שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים. וזהו גם ביאור שיטות הסוברים שאין צריך הסיבה במצוות כורך¹², דלא בעינן דומיא דמקדש ממש.

ונראה שזה גם הביאור בדברי שער הציון (ס"ק"ג) שהביא שיטת הסוברים, שמצה של כורך אינה צריכה להיות משומרת לשמה, אף שלכאורה בפשטות בזמן שבית המקדש היה קיים, היה למצה שכורכים בה את אותם הדינים ככל התנאים הנצרכים במצה¹², ומפני שמכל מקום עתה לא באה אלא כזכר למקדש, ואין צריך שיהיה קיומה באותו האופן שהיה אז.

ובזה יבוארו גם דברי השולחן ערוך (סי' תעה ס"א) שאחר הכריכה קודם האכילה, אומר 'זכר למקדש כהלל' ואוכלן. ובביאור הלכה שם תמה, שלא מצאנו לשום פוסק שכתב שאומרים כן, ומדוע אין

אמירה זו נחשבת כהפסק בין הברכה לאכילה, והרי דוחק לומר שהיא נחשבת מעניין הסעודה. ולמבואר נחא, כי ענין האמירה היא לבאר ולהדגיש שזוהי מהות המצוה, שלא באה כהמשך הקיום שהיה במקדש, אלא כמצוה חדשה שכל מהותה היא במה שנעשית כזכר למקדש.

עוד בשורש ענין הכורך

במה שהתבאר שבמצוות אכילת המצה יש שני דינים, האחד משום מצוות אכילת הקרבן שהמצה והמרור באים כטפלים לו, והשני משום קיום מצוות אכילת המצה, ובזמן שאין בית המקדש קיים ואינה נאכלת עם הקרבן, אין בה הקיום של 'על מצות ומררים יאכלוהו', אלא רק את הקיום של 'בערב תאכלו מצות', יש מקום לבאר הגדר אף מהפן המוסרי של המצוה.

כידוע דפסח נקרא בתורה חג המצות, וחכמים קראוהו במשנה ובגמרא חג הפסח¹³, והיינו דיש בו גם ענין ומהות המצה וגם ענין ומהות הקרבן.

והנה יש לבאר, מה היה ענין היציאה ממצרים בחיפזון, שעל שם כך

¹²ב. שלא כדעת האבני נזר והגר"ח [הו"ד למעלה בגדר המצוה דעל מצות ומררים יאכלוהו] שסברו דקיום מצוות כורך היא מצוה בקרבן הפסח, ומשום כך יכול לקיימה בחצי זית של מצה ובחצי זית של מרור.

¹³א. אף דלהלכה קיימא לן דצריך.

¹⁴ד. כך היא הפשטות אף שבזכר יצחק (סי' פ) ובתשובות בן פורת (לרבי יוסף ענגל, סי' ו) כתבו, שבמצת הכורך אף בזמן שבית המקדש היה קיים, לא היה צריך את כל תנאי המצה, ואף מצה שאינה ראויה לכל שבעה כשרה בה.

¹⁵ה. וכבר האריכו בזה בתוספות חדשים על המשניות.

ומאידך, בקרבן הפסח התגלתה אהבת הבורא אל כלל ישראל, שכביכול עם כל טומאת מצרים ירד אליה הקב"ה ופסח על בתי ישראל להצילם, וזהו שורש שם חג הפסח לעורר אהבת הבורא לישראל בענין זה שפסח הבורא על בתינו במצרים¹⁷.

וזהו ענין ליל הפסח להורות על גילוי חלקי האהבה, וכמבואר בקדמונים שיש בו שני חלקים, חלק אמירת ההלל שיש בו להורות אהבת הבורא לישראל, שמשום כך הוא בא כהודאה, וחלק קיום מצוות המצה שהוא גילוי אהבת ישראל אל הקב"ה, אמנם שלימות אותה אהבה של הבורא לישראל, היא במה שאנו נחוש ונרגיש אהבתנו אליו [וכמו שמצינו ענין האש בקרבנות, שאף שיורדת האש מן השמים, מכל מקום מצוה להביאה מן ההדיוט] כי לעורר האהבה בשלימות יש לצרף אליה שני החלקים [וכשבת שיש בה אהבת הבורא במתנה טובה שנתן לנו מבית גזיו, וכמבואר בתרגום על קרא ד'ויכל אלוקים', ומכל מקום אף דקביעא וקיימא, יש לנו הדין של 'זכור את יום השבת לקדשו' להתחבר אל אותה הקדושה, וכן בהרבה מצוות כתפילין של ראש ושל יד שמצינו בהם ענין זה, דשל ראש יורו על אהבת הקב"ה לישראל, ושל יד יורו האהבה

נצטוונו באכילת מצה, והרי בגמרא ברכות (ט) התבאר שהיתה גאולת ישראל מהלילה, ולא יצאו בפועל עד היום שלמחרת, ומאידך טעם אם כן הוצרכו לצאת בחיפזון. וביותר שהרי כלל ישראל היו כבר מוכנים לאופן אכילתו, וכמבואר בציווי קרא 'וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם', ומה משמעות העניין שהיתה אכילתו בחיפזון שמחמתה נתקנה מצוות אכילת המצה.

והמכוון בזה על פי דברי הנביא 'כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה', ופירושו שבאה לעם ישראל במדבר תשוקה גדולה אל הבורא יתברך, שלא היתה שייכת כלל בארץ מצרים, ולא היתה בה האפשרות לאותה הקירבה, כי כה רבה היתה טומאתה עד שלא ירדה אליה שכינה, אף בשביל לדבר עם משה עד זמן יציאתם¹⁸, ומחמת השתוקקות זו זכו לליווי השכינה בלכתם, וכמבואר בקרא שה' הולך לפניו יומם, נמצא שהיציאה בחיפזון באופן שלא הספיק בצקם להחמיץ יש בה להורות אהבתם לבורא יתברך, וזהו שורש ענין חג המצות שענינו לעורר הקירבה שלנו לקב"ה.

¹⁷ וכדדרשין קרא 'ובמורא גדול' זהו גילוי שכינה.

¹⁸ וזהו שלימות האהבה בהתייחדות ישראל עם הבורא שהיתה ביציאתם ממצרים, שהיתה אהבת ישראל לבורא ואהבת הבורא אל ישראל [וכידוע ד'אהבה' יעלה כמנין יג' וב' פעמים יעלו כו' כמנין הוי' דזהו ענין כפילות האהבה של הבורא לנו ושלנו לבורא כמבואר]. וזהו מה שאמר בקרא (שמות ו ג) 'ושמי ה' לא נודעתי להם', והיינו שעם כל מה שנתגלה הבורא לאבות באופן הפרטי, מכל מקום חלק זה של שלימות שם ההוי' כמבואר, שבא מכפילות האהבה של עם ישראל אל הבורא והאהבה של הבורא אל הכלל עדיין לא נודעה להם.

לטיט, יש בו גם חלק המתקת המריירות, שהוא העמדת האהבה עם היראה ושימורה על ידה^{לח}.

ומעתה, אחר יום הראשון של הפסח שיש בו קירבת ואהבת הבורא והדביקות בו, צריך האדם לבנות עצמו באותם חמישים הימים, להעמיד היראה שתעמיד שוב את אותה הדביקות שהיתה, ואז הוא זוכה ביום חג השבועות לחזור לדרגה שהיה מצוי בה ביום הפסח, בבחינת רצוננו לראות את מלכנו, שבאמירת נעשה ונשמע ביקשו ישראל לחוש את אהבת הבורא, וכנגדה ירד הקב"ה בהר סיני באש שהיא בחינת התקרבות הבורא לישראל, אך תנאי לכל אלו היה בהקדמת היראה, וכמו שנאמר 'ויחרד כל העם אשר במחנה', כי העמדת אהבה זו וההתקשרות בין אהבת ישראל לקב"ה ואהבת הבורא לישראל, לא באה אלא על ידי היראה.

ושמא זהו ענין הכורך לכוון הפסח עם המצה והמרור, כי הפסח יורה על חלק אהבת הקב"ה לישראל, שמשום כך נקרא פסח על שם שפסח הקב"ה על בתי ישראל, והמצה תורה על אהבת ישראל לקב"ה כמו שהתבאר שמשום כך נקרא חג זה בלשון תורה חג המצות, והעניין הוא לקשר את שניהם יחדיו עם המרור המורה

של ישראל לקב"ה, וכקידוש בכורות שהוא זכר ליציאת מצרים, שאף שהתקדשו הבכורות באהבת הבורא כדכתיב בקרא, מכל מקום אף הישראל צריך לחזור ולקדשם ואכמ"ל^ל.

וכבר אמר דוד המלך 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו', כי איך תישאר אותה אהבה וישתמר אותו החיבור, אלא שכבר התבאר בקדמונים שאף שהיראה קודמת לאהבה, מכל מקום אף אחר האהבה באה היראה, והיא היראה של האדם שזכה להתקרבות ואהבת ה', שבא אצלו הפחד שמא תסתלק ממנו אותה האהבה, וכמו שהאריך בזה הריקאנטי על הכתוב שנאמר באברהם 'עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה', כי ודאי שהיה אברהם בדרגה של אהבת ה' שהיא גבוהה מירא ה', ומכל מקום אחר שראו את זריזותו של אברהם ושאר חלקי הקיום במעשה העקידה, נאמר בו שהיה ירא באותה אהבה שלא תפסק ממנו.

ואף כשזוכים להתקשרות ואהבת הבורא בליל הפסח, יש לתת בו גם ענין היראה שלא תיפרד אותה הדביקות. וזה הרמז המצוי במרור שבא עם הפסח והמצה, כי ענין המרור המורה על היראה וטיבולו, בא להורות על שימור האהבה עם היראה, שמלבד מה שיש בטיבולו בחרוסת זכר

^{לח}. וכענין 'בנים אתם לה' אלוקיכם' ששם ה' יורה על הרחמים, ושם אלוקים יורה על היראה ועל הדין, להורות כי העמדת אותה אהבה הבאה בבחינת בנים היא על ידי יראה בהכרת 'אלוקיכם'. וכמו שמצינו בקבלת עול מלכות שמים, בפסוק ראשון שבקריאת שמע שנאמר בו 'שמע ישראל ה' אלוקינו', כי העמדת אהבת ה' היא בבחינת יראת אלוקינו.

קצד

נאות

בגדר מצוות אכילת מרור

מרדכי

אל היראה, שצריך האדם לבא אל יראת ה'   עם קרבן הפסח, בקיום המצווה במקדש
כדי לקיים להמשיך ולהעמיד את אותה   עצמו שלא באה רק ל'זכר', לאכול בקרוב
אהבה. 'זכנו ה' לקיים מצוות הכורך במהרה   מן הפסחים ומן הזבחים.

הלכות אכילת אפיקומן

גדר חיוב אכילת אפיקומן

אכילת האפיקומן באה כזכר לקרבן פסח, שבזמן בית המקדש היה נאכל בסוף הסעודה כדי שתהא אכילתו על השובע, וכמבואר בגמרא פסחים (ע.) שחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיהא הפסח נאכל על השובע. והוא במכילתא (פרשת בא) דדרשין קרא 'על מצות ומרורים יאכלוהו' מלמד שהפסח נאכל על השובע ואין מצה ומרור נאכלים על השובע, והיינו שאכילת הפסח באה לאחריהם כדי שיהא הוא נאכל על השובע. וברמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ג חמץ ומצה פ"ה ה"ט ובספר המצוות עשין מצוה נ) התבאר גדר הדבר^א, שאין המצווה לאכול הפסח כשהוא שבע, אלא שתהא שביעתו מקרבן הפסח^ב.

וידוע מהגרי"ז דב' ענינים הוו בדבר הבא ל'זכר', ענין אחד יש בו שהוא טעם וסיבה להמשך עתה הקיום, כפי שהיה

בזמן שביהמ"ק היה קיים^א, ולגדר זה יש בקיום עתה את אותם ההלכות כפי שהיו במקדש, ועוד ענין יש בו שלא שייך להמשך אותו הקיום^ב, אלא שהוא גדר חיוב חדש שבא זכר למקדש^ג, ונפקא מינה בדבר שלגדר זה אין בו הכרח הקיום כפי שהיה במקדש.

ובזה יתבאר מה שהוזכר בשערי תשובה ובעוד פוסקים^א, שיש המניחים את האפיקומן ומשמרים אותו לסגולה, ויש שהעירו על כך היאך הותר הדבר, הא כיון שיש בו מדיני הפסח, שהוא נאכל על השובע, שאינו נאכל בשני מקומות ואין אוכלים אחריו, מדוע לא יהא בו גם איסור נותר כבקרבן פסח.

ולמבואר נחא, לא מיבעיא אם תקנה מחודשת היא שבאה זכר למקדש, שאף שבצורת האכילה קבעוה באותו האופן שהיה הפסח נאכל במקדש,

א. אף דמדברי הרמב"ם נראה דאינו מעכב.

ב. וכן הוא בגר"ז (ס"א). ואף דמדברי משנ"ב (סי' תעו סק"ו) אין נראה כן, מכל מקום ברור דיש לדחוק כן בכוונת דבריו, וודאי דאין הענין לאוכלו אחר שהוא שבע אלא שתהא השביעה על ידו.

ג. כדוגמת נטילת לולב במדינה כל שבעה או אכילת מרור בזמן הזה.

ד. כדוגמת ספירת העומר שהיא מצוה מחודשת מדרבנן, ואין בה שום המשך למצוה שנתקיימה במקדש, וכמבואר בדברי אמימר (מנחות סו.) דממני יומי ולא שבועי כיון שאינה אלא כזכר ולא כהמשך אותו החיוב.

ה. שהרי עתה מתקיימת המצוה באכילת מצה ולא באכילת בשר, ואדרבה, אפשר דהוא עצמו טעם לצורת הקיום במצה, להורות שלא בא כהמשך קיום אותה המצוה שהיתה במקדש אלא כתקנה מחודשת זכר לאותה המצוה, וכעין מצות כורך דמבואר בשאגת אריה (סי' ק) שמעיקר דינא דכורך אין צריך שיהיה בו כזית, ומוכח דגדר חיוב מצוה הבאה ל'זכר' אינו כהמשך לאותה המצוה.

ו. יעויין באר היטב (סי' תעו סק"ד).

מכל מקום עצם המצוה אינה באה בתורת קרבן פסח, אלא אף אם נאמר שיסוד המצוה כהמשך הקיום של קרבן פסח, מכל מקום אין לאסור בו השארת המצה מטעם איסור נותר, שהרי איסור נותר אינו שייך לקרבן פסח, דהא איתיה בכולהו קדשים, ואף אם תמצי לומר שנתנו למצוות אפיקומן דין שתהא כקרבן הפסח, מכל מקום פשוט דאין זה אלא בחלק שאוכל, ואין שייך לומר כן במה שהוא מותר להחיל עליו שם נותר.

הטעם דפסח נאכל על השובע

בטעם הדבר דקרבן פסח היה נאכל על השובע, מצינו כמה ביאורים בדברי הראשונים. רש"י (מתני' סט: ד"ה ובמועט ודף ע. ד"ה על השבע) פירש הטעם דבכה"ג אית ליה הנאה מאכילתו. ובשאר ראשונים כתבו הטעם¹, שהוא כאכילת קדשים שנאמר בהם (במדבר יח ח) 'למשחה', ודרשין לה בגמרא (סוטה טו. וחולין קלב:) שתהא אכילתם דרך חשיבות וגדולה כדרך שהמלכים אוכלים אותה². ויש שפירשו הטעם, שאם יאכלנו ברעבון מחמת תאוות האכילה תחשב

אכילתו כאכילה גסה³. ובירושלמי (פסחים פ"ו ה"ד) כתב הטעם⁴, שחיישין שאם יאכלנו כשהוא רעב, יאכל הבשר שסביב העצמות ויבא משום כך לידי שבירת עצם. ובמרדכי (בסדר של פסח בשלהי פסחים) פירש הטעם שהוצרך הירושלמי לטעם חדש בפסח מפני איסור שבירת עצם, ולא די לו במה שהוא ככל הקרבנות הנאכלים על השובע, שהוא מפני שהוקשה לו מדוע נאכלת החגיגה קודם קרבן הפסח, והרי אף היא ככל הקדשים שצריך שתהא נאכלת על השובע, וע"כ פירש דבפסח חששו יותר להצריך שיהא נאכל על השובע שמא יבא בו לידי שבירת עצם. עוד טעם מצינו בראשונים⁵, שהוא בשביל שיישאר טעם המצה בפיו. ובבעל המאור (פסחים קיט: ד"ה והא) כתב הטעם, שהוא מפני שצריך שיאמר לאחריו את ההלל מתוך שביעה⁶.

דין האכילה על השובע של פסח חלוק מבשאר קרבנות

ואף דינא שיהא הקרבן נאכל על השובע הוא דין בכל הקרבנות, מכל מקום

ז. והוא ברשב"ם (פסחים קיט: ד"ה כגון) ברש"י (פנ. ד"ה אין מפטירין) באו"ז (ח"ב סי' רנו) ובגר"ז (חזקו ס"א) גם כן הזכיר טעם זה.

ח. וכבר דנו בו בעלמא בעצם דינא דלמשחה אם הוא מן התורה או רק אסמכתא בעלמא.

ט. כן הוא ברש"י נזיר (כג. ד"ה ואחד) אקרא דצדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ דדרשוהו באכילת קדשים לחלק אם אוכלם לשם שמים או באכילה גסה, ופירש שם רש"י האופן של אכילה גסה שאוכלם מפני רעבון. ובתוספות בבא קמא (ק: ד"ה אכילה) משמע שהוא בשביל שיאכלנו לשם מצוה ולא לשם תענוג אכילה.

י. והו"ד בתוספות (פסחים ע. ד"ה לאו) ובבעה"מ ומלחמות (שם כו:).

יא. תוספות בפסחים (קכ. ד"ה מפטירין) ורשב"ם (קיט: ד"ה כגון)

יב. וכמבואר בגמרא תענית (כה:) שאין אומרים ההלל אלא על נפש שבעה וכרס מלאה. וברש"י שם (כו. ד"ה אלא) שמתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר נאה להאמר על השובע.

דבר דממילא מחמת איסור האכילה שלאחריו^{יז}. וכבר נתבאר שאין אוכלים אותו אחר השביעה בזמן שהוא כבר קץ מאכילתו, שאם כן אף הוא בכלל אכילה גסה^{יח}, ואף לא בזמן שהוא כבר אינו מתאוה לאכול עוד, כי אף שמקיים המצוה אף באופן זה מכל מקום אינה מצוה מן המובחר^{יט}, אלא אוכלים אותו בזמן שהוא אומד עצמו שהוא עוד חפץ לאכול, ובאופן שעל ידי אכילתו תבא לו לאדם השביעה, ואם כבר שבע והביא עצמו למצב שאין לו עתה רצון לאכול עוד, יש לו להמתין זמן מה עד שיוכל לאוכלו לשובע^{יט}.

טעם חיוב אכילת האפיקומן

ביסוד טעם תקנת אכילת האפיקומן נחלקו הראשונים, יש שפירשו^כ, שהוא הכזית שיוצאים בו ידי חובת מצות מצה, שתיקנו חכמים שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח, וכיון שקיום מצות המצה מתקיימת באכילת האפיקומן, בברכה שמברכים מתחילה על אכילת המצה המכוון

חלוק קרבן פסח משאר קרבנות בדין זה, ומצינו בזה כמה חילוקים. יש שכתב^{כא}, שהוא מפני שבשאר קדשים די באכילת כזית, אך בפסח בשביל שתהא בו חשיבות אכילה על השובע בעינין לכל הפחות כביצה^{כב}. עוד חלוק הפסח משאר קרבנות במה שצריך שתבא שביעתו קודם לכן דוקא על ידי בשר^{כג}, שלא כבשאר קדשים דלא אכפת לן על ידי מה באה שביעתו ומה יאכל קודם לכן. ועוד, כי בשאר קדשים נאמר דין זה שיהיו נאכלים על השובע רק על חלק הכהנים ולא על חלק הבעלים, אך בקרבן פסח נאמר דין זה על חלק הבעלים שהוא הנאכל.

ולמתבאר, הטעם שנקרא שמו 'אפיקומן' אינו שייך לעצם עיקר טעם חיוב אכילתו, אלא שהוא בא לרמוז על דין זה שלא לאכול שום דבר אחריו, וכמבואר בשו"ע (סי' תעז ס"א) דטעם אכילתו בסוף הסעודה, הוא מחמת מה שהוא בא זכר לקרבן הפסח שהיה נאכל על השובע, ואינו

יג. הר"י פערלא בפירושו על הרס"ג (עשה מז).

יד. וזהו הטעם שנוטלים לשיטתם שני כזיתים למצות אפיקומן כדי שיהא בו שיעור כביצה שהיא אכילה חשובה.

טו. וכמבואר במתניתין (סו:): שקודם לו אוכלים משלמי חגיגה.

טז. וכן הוא בפמ"ג ובגר"ז ובאריכות בספר סדר היום.

יז. כמבואר ברמ"א (סי' תעז ס"א) ובמשנ"ב שם (סק"ו) ועל זה נאמר בגמרא (נזיר כג והוריות י') 'ופושעים יכשלו בס'.

יח. משנ"ב (סי' תעז סק"ו).

יט. ואף אם יאחר על ידי זה זמן חצות יש לו להמתין, כי מה יועיל לו אם יאכלנו עתה בזמנו בעודו שבע, אם תהא אכילתו אכילה גסה שאינו יוצא בה ידי חובתו.

כ. רש"י ורשב"ם (קט:).

הוא על אכילת האפיקומן הנאכל לשובע^{כא}, ולדבריהם מה שהוא 'זכר' הוא רק טעם מדוע קבעוהו חכמים באופן זה שאין המצה נאכלת בתחילה, אך עצם קיום אכילתה אינו רק 'זכר' אלא חובת אכילה מחיובא דאורייתא. ויש שסוברים וכן נפסק עיקר להלכה^{כב}, שאכן את מצות אכילת מצה הוא מקיים מתחילה, ואכילת המצה של אפיקומן באה זכר לקרבן הפסח^{כג}.

ביאור השיטות דבעינן לאפיקומן שיעור שני זיתים

בש"ע (תעז ס"א) פסק להלכה, שלחוב אפיקומן די באכילת כזית אחד,

כא. וכ"ה בשעה"צ (סי' תעז סק"ד).

כב. סי' תעז ס"א.

כג. והאריך בזה בערוך השולחן (שם ס"ב).

כד. כ"ה בב"ח בט"ז ובמג"א.

כה. וכן העתיק במשנ"ב (שם סק"א) שלכתחילה טוב שיקח שני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו.

כו. ואף שמעיקר הדין היה אפשר שיאכל כזית אחד, ויתנה בו שהוא אוכלו לפי החיוב הנצרך, או לקיום חובת מצה או זכר לקרבן הפסח, יתכן הטעם שלא תקנוהו בכזית אחד, מפני שחששו לדעת הרשב"ם שהוא בא זכר לקרבן פסח ומצה הנאכלת עמו, שלדבריו אינו נאכל בתורת ספק אלא מדין ודאי, שכך היא צורת אכילתו כפי שהיה נאכל במקדש, שהיתה המצה נאכלת עם קרבן הפסח, ונמצאנו צריכים שני זיתים כזית אחד לקרבן פסח והשני למצה הנאכלת עמו.

כז. וביותר שלדעת רש"י והרשב"ם ודעימייהו שאכילת האפיקומן באה לקיום חובת אכילת מצה, אלא שתיקנו חכמים זכר לקרבן הפסח לקיים מצוה זו באכילה על השובע, יתכן שבזה ביטלו חכמים את דין אכילת כזית שאכל מתחילה שלא יצא בו ידי חובתו, כדי שלא יצא אלא בכזית שאוכל לשם אפיקומן ואכמ"ל.

כח. וכן נראה מדברי התוספות במגילה (כא. ד"ה לאתווי) שכתבו, שאף שצריך לאכול האפיקומן קודם חצות מכל מקום ההלל יכול לאומרו אף אחר חצות, ולכאורה יש לדון בזה מדברי הרמב"ן (שורש ח) שכתב שהלל בליל הפסח הוא מדאורייתא [ואף לדעת החולקים הא מתקנת נביאים הוא כמבואר בגמרא פסחים (צה:)] דילפינן לה מקרא (ישעיה ל כט) 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג' ומאיזה טעם אם כן לא יצטרך לומר ההלל קודם חצות, ובהכרח שדין מיוחד הוא באפיקומן כיון שבאכילתו מתקיימת מצות אכילת המצה שעל כן צריך להקדימו קודם חצות.

אמנם במהרי"ל (סי' צח והו"ד בדרכי משה) הצריך לאכול שני זיתים, משום שהם שיעור כביצה שהוא שיעור דבר חשוב. ובנו"כ השו"ע שם פירשו בו^{כז}, שהוא זכר למצה וזכר לקרבן הפסח^{כח}, ולדבריהם טעם אכילת שני זיתים הוא כדי לצאת ידי שיטות הראשונים הנ"ל, כי יש הסוברים שהוא עיקר מצוות אכילת כזית מצה, ויש הסוברים שהוא בא רק כזכר לקרבן הפסח, ולצאת שיטות שניהם הוא אוכל שני זיתים^{כט}. ומטעם זה שחששו לשיטות אלו שהוא יוצא ידי חובת מצה באכילת האפיקומן^ל, ודאי יש לכוון בשעת האכילה שאפשר שבזה הוא מקיים את מצוות אכילת כזית מצה^כ. הן אמנם שבדברי מהר"ל

מבואר טעם אחר בזה^{כט}, שהוא כדי שישאר טעם מזה בפיו כפי שמצינו החיוב בקרבן הפסח בזמן שביהמ"ק היה קיים^ל.

שיעור זמן ואופן אכילתו

מי שהדבר ביכולתו ודאי יש לו לנהוג באכילת האפיקומן כבכזית ראשון, הן בשיעור זמן האכילה שהוא כדי אכילת פרס לחומרא, והן בצורת האכילה לאכול הכזית בבת אחת, ומכל מקום למבואר שאין ענינו אלא משום זכר, אפשר להקל בו במי שקשה עליו הדבר, ולהחשיב לו שיעור כזית בשליש ביצה^{לז}, וכן במי שקשה לו בשיעור האכילה הקצר, שיכול להקל בשיעור כדי אכילת פרס עד שיעור זמן של חמש דקות. ואמנם באכילת שני הכזיתים של אפיקומן, יראה לומר שאף מי שיכול לא יאכלם בבת אחת^{לז}, כיון שלדעת הראשונים יש באחד מהם מצוה דאורייתא של אכילת מצה, וקיימא לן דמצוה דרבנן לגבי מצוה דאורייתא חשיבא כרשות לגבי חובה, ואם כן טעם כזית האפיקומן שאינו אלא מדרבנן מבטל טעם

דעת הגר"א כדעת השו"ע שדי בכזית אחד לקיום מצות אפיקומן, ואפשר טעם דבריו בזה מפני שהוא סובר כהחיי אדם (כלל קל סעיפים יד יט) דטעם אכילת שני כזיתים הוא מפני שהאחד כנגד קרבן פסח והשני כנגד קרבן חגיגה^{לא}, ומשום כך די לו בכזית אחד לשיטתו (סי' תעא ס"ב) שבאכילת הביצה שבקערה כבר נתקיים זכר אכילת קרבן חגיגה^{לב}.

ואמנם מי שאוכל שני כזיתים וחושש לדעת החיי אדם, כשאוכל האפיקומן ואומר בו הנוסח שהוא אוכלו זכר לקרבן פסח, שהיו אבותינו אוכלים אותו על השוכע בזמן שביהמ"ק היה קיים, יש לו להוסיף שם אף זכר לחגיגה, אך מכל מקום יקפיד להקדים באמירתו החגיגה

כט. ולדבריו לא באה אכילת האפיקומן לקיום אכילת מצה זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ואף לא כזכר לקרבן פסח.

ל. ובדרכי משה הביא שיש שנהגו כן אף באכילת היום לאכול הכזית מצה באחרונה, אך לא נהגו בזה כיון שקרבן פסח לא היה נאכל אלא בלילה.

לא. אף שיש לדון בדבריו ממתניתין (סט:) דמבואר שם דחגיגה קודמת לאכילת הפסח.

לב. והו"ד במשנ"ב שם סקי"א.

לז. כמבואר במשנ"ב (סי' תפו ס"א) שבדרבנן אפשר להקל כשיעור זה, ובפרט כאן שאף מדרבנן אינו אלא לזכר, וביותר למובא למעלה משמיה דהגר"ז שאין גדר המצוה להמשיך מה שהיה בזמן ביהמ"ק אלא תקנת אכילה חדשה.

לח. אף שבאכילת המצה בתחילה יש לו לכתחילה לאכול השני זיתים בבת אחת.

מקיום אכילת המצה בתחילת הסעודה, התבאר בגר"א שהוא כדי ששתי האכילות שאוכל לשם מצה יהיו בפרוסה^ט. והוא ניחא יותר למבואר לעיל, שעיקר אכילת אפיקומן הוא כדי לחשוש לשיטות שמקיים עתה את מצות אכילת מצה. ובגר"ז כתב הטעם, שכיון שנתקיימה מצות אכילת מצה בחלקה הראשון של מצה זו, יש לקיים מצוה גם בחציה השני. ומטעם זה יש להקפיד שתהא אכילת האפיקומן ממצה שקיימו בה המצוה בתחילה.

באופן שאין לו די באותה המצה לחלק לכל המסובים, יראה על כל פנים לתת ממנה מעט לכל אחד, והשאר יתן ממצה אחרת, שכיון שהוא בא כזכר לקרבן פסח שנאכל למנויו והיתה אכילתו בחבורה, יש ענין שכל אחד מן המסובים יאכל מאותה מצה.

אם נאבדה לו המצה או ששכח את המקום שבו הטמין אותה^י, לוקח מצה שמורה

הכזית השני שבא לקיום מצות מצה שהיא דאורייתא^{יב}, ועל כן יש לו לאוכלם בזה אחר זה^{יג}.

אף דבעלמא נחלקו הפוסקים בכלל מצוות האכילה, במי שקשה עליו האכילה איש לו מצוה מכל מקום אף בפחות מכזית^{יד}, יתכן דבמצוות אכילת אפיקומן שאין חיובה אלא מדרבנן, לדעת הכל יש בה קיום מצוה אף בפחות מכזית^{טז}.

באיזו מצה מקיים חיוב אפיקומן

כתב בשו"ע (סי' תעז"א) שלאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה, כזית כל אחד זכר לפסח הנאכל על השובע. וכבר התבאר לעיל (סי' תעג"ו) שכשחוצה המצה האמצעית לשתיים כדי לקיים בה מצות מצה, נותן חציה תחת המפה לשמרה כדי לקיים בה מצות אפיקומן. והטעם שמקיימים מצות אכילת האפיקומן, דווקא בחצי המצה שנותרה

לח. הן אמנם דבליקוטי חבר בן חיים כתב מרבו החת"ס דאכל כל הכזיתים בבת אחת, הן הכזיתים של אכילת מצה, הן הכזיתים של המרור והכורך, והן הכזיתים של האפיקומן, מכל מקום יש לדחוק בכוונתו שבזיתים של אפיקומן כוונתו לכל כזית בפני עצמו.

לז. ואין לחשוש בו מדינא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כשאוכלם בזה אחר זה, דיתכן שיש להקל בו במצה שהיא באה כהמשך הקיום, ובפרט דנשאר לו טעם מצה בפיו ואכמ"ל.

לז. וכפי שמצינו לצד האיסור דכיון שחצי שיעור אסור מן התורה, אף פחות מכשיעור דאיסור הוא בלאו.

לח. וכן הוא בערוך השולחן (סי' תעז"ג) שיש קיום מצוה אף בפחות מכשיעור. ושם לגבי שני בני אדם שאין להם אלא כזית אחד, כתב שיטילו גורל ביניהם מי יקיים את המצוה. ואם יש להם שיעור שני זיתים, יאכל כל אחד מהם כזית אחד ולא יניחו לאפיקומן [דהא לרש"י ורשב"ם אין האפיקומן אלא לחיוב מצוות מצה] ואם יש לו שלשה כזיתים יאכל כל אחד מהם כזית לחיוב מצות מצה, וכזית שלישי יחלקו ביניהם שיקבל כ"א חלק מכזית לקיום מצות אפיקומן, שאינו אלא לזכר ובשעת הדחק מקיימים אותו אף בפחות מכזית.

לז. וכמו שכתב במשנ"ב שם (ס"ק נח).

מ. והוא הדין באופן שקשה לו למלאות הבקשה של מי שנטל ממנו האפיקומן ומתנה בה את החזרתו.

אחרת^{מא}. ובאופן שאין לו מצה שמורה אחרת, הוא יכול לסמוך על המצה שאכל קודם לכן בסעודה, ואף על פי שלא כיון בה לשם מצות אכילת אפיקומן, אינו מעכב כיון שלא באה אלא כזכר בעלמא.

כוונת המצווה הרצויה

הכוונה הרצויה באכילת האפיקומן, אינה רק בכוונה בעלמא למה שתיקנו חז"ל באכילה זו, אלא יש לו לכוון להדיא שאכילה זו באה כזכר לאכילת קרבן פסח, ויכוון גם לקיים בה מצות אכילת מצה לדעת הרבה ראשונים, ויכול להוסיף בו הכוונה לדעת החיי אדם שמתקיים בה גם זכר לקרבן חגיגה.

נשים וקטנים במצוות אפיקומן

אף נשים בכלל חיוב אכילת אפיקומן [כמבואר בשו"ע (סי' תעב סי"ד) שהם בכלל כל המצוות הנוהגות באותו הלילה] והוא להדיא בפרי מגדים שנשים בכלל חיוב אפיקומן, לא מיבעיא להשיטות שאכילת אפיקומן נעשית כחובה, אלא אף לשיטות שהיא באה רק לזכר אף נשים בכלל החיוב.

מא. רמ"א סי' תעז ס"ב ומקור דבריו מרוקח (סי' רפג).

מב. כמובא בגר"ז (סי' תמד ס"ב).

מג. אף שיש בדברי המשנה ברורה סתירה בדין זה מכל מקום לעיקר דינא אפשר לסמוך על דעת הרבה ראשונים שהסיבה אינה מעכבת בזה.

מד. והוא קצת ראייה למה שהבאנו משמיה דהגר"ז שלא בא האפיקומן כהמשך מצוה והקיום למה שהיה בזמן ביהמ"ק אלא רק כזכר בעלמא.

מה. כפי שדנו הראשונים בכזית מצה ראשונה אם טיבול מבטל בה הטעם [הו"ד במשנ"ב (סי' תסא ס"ק יח)].
הן אמנם דבאכילת קרבן פסח כתב הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ח) שיש לטבול במשקין ובמי פירות, היינו דוקא בבשר עצמו שאין הטיבול מבטל טעמו, אך במצת אפיקומן יש להקפיד בזה.

מו. כלישנא קמא בגמרא (ק"ט:).

ואמנם נשים שקשה עליהם האכילה יכולות להקל ולאכול רק כזית אחד לאפיקומן, ובפרט לדעת החיי אדם שכזית שני בא זכר לחגיגה, ונשים פטורות מקרבן חגיגה. קטנים וקטנות יש לו לחנכם בחיוב מצות אפיקומן^{מב}, אך בזה יכול לסמוך על דעת השו"ע והגר"א שלאפיקומן די בכזית אחד.

חיוב אכילתו בהסיבה, ובדיעבד אם שכח ולא היסב אם קשה עליו האכילה יכול להקל ואינו צריך לחזור ולאכול^{מג}.

אף שאכילתו היא מצוה מכל מקום כיון שלא בא אלא כזכר אין מברכים עליו^{מד}.

ראוי שלא לטבלו ולא למרוח עליו שום דבר ולחשוש שלא לבטל בו טעם מצה^{מה}.

בדינא דאין מפטירין אחר הפסח

אפיקומן

להלכה קיימא לן שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן^{מו}, וכשם שאין אוכלים אחר אכילת קרבן פסח, הוא הדין שאין לאכול אף אחר אכילת מצת

האפיקומן שהיא זכר לאכילתו. ובטעם הדבר נאמרו כמה טעמים. יש שפירשו שהוא כדי שישאר טעם מזה בפיו¹⁰, ויש שפירשו הטעם משום שיש חיוב לספר ביציאת מצרים כל אותו הלילה¹¹, ובבעל המאור פירש הטעם שאין אוכלים אחר האפיקומן, שאם יתירו לאכול לאחריו שמא ישאיר אכילתו לאותה שעה ונמצא שלא תהיה אמירת ההלל על נפש שביעה¹². ויש שכתבו הטעם³, שהוא מחשש שמא לא יאכל האפיקומן על השובע. ויש שפירשו בו הטעם, כי כך הוא מראה דרך בן חורין שזוהי אכילתו ואינו אוכל אחריה עוד.

בתנאי ה'אבני נזר'

באבני נזר (סי' שפא) כתב, על שיטת ראב"ע שזמן אכילת מצה הוא עד

חצות וילפינן לה מגזירה שווה¹³, שביאור הדבר הוא שעד חצות הוא זמן אכילתו, ומכאן ואילך הופקע אותו הזמן ואינו שייך לזמן אכילת הפסח, ונמצא אם כן שלדעת ראב"ע אחר חצות אין צריך שישאר טעם המצה בפיו¹⁴. ובאופן זה יכול לאכול האפיקומן קודם חצות ושוב לחזור ולאכול אחר חצות ולהתנות בו¹⁵, שאם ההלכה כראב"ע שזמן אכילתו עד חצות, א"כ מה שאכל קודם חצות הוא לקיום מצות האפיקומן, ואחר חצות יכול לאכול אכילה חדשה שהרי אחר חצות אין כבר הדין שישאר טעם מזה בפיו, ואם הלכה כר"ע שזמן אכילת אפיקומן הוא כל הלילה, אם כן הוא מתכוון לצאת באותה אכילה שאוכל אחר חצות¹⁶. ובעת הצורך אפשר לסמוך לכתחילה על דבריו.

מז. רשב"ם (שם) רמב"ם ותוספות (קכ). וכן הוא משמעות דברי הגמרא שם דמיתנין לטעמא דנפיש טעמיהו. **מח.** והביאור בדבריהם הוא שאם יאכל אחר האפיקומן ימנע עצמו מסיפור יציאת מצרים, או שהמכוון בטעם זה הוא כדי שישאר טעם המצה בפיו כדי להזכירו לספר יציאת מצרים כל הלילה **מט.** וכמובא לעיל מגמרא תענית (כה:) שיש ענין לאמר ההלל על נפש שבעה.

נ. רשב"א רמב"ן במלחמות ר"ן ורבינו דוד.

נא. בגמרא ילפינן לה מ'בלילה הזה' שנאמר בקרא שעבר בו הקב"ה בארץ מצרים שהכוונה בו היא לחצות, ל'בלילה הזה' שנאמר באכילת הפסח שאף הוא עד חצות, והוקשה לאבני נזר מאי שייכא הא להא, ומהיכא תיתי למילף אכילת קרבן פסח מהתם.

נב. ולדבריו מיושבים דברי הטל תורה (לר"מ ארק כתבים קכא) שהקשה היאך מקריבים נדרים ונדבות בערב הפסח, והרי ממעט באכילתם שהוא יום ולילה לאוכלם עד חצות. ולדברי האבני נזר ניאח, כי אחר חצות יכול לאכול הנדרים והנדבות, ואין אכילה שאחר חצות בכלל דינא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

נג. ובגרי"ז שדברי האבני נזר נכונים, ומי שאוכל האפיקומן אחר חצות אף אינו צריך להתנות בפירוש, אלא מציאות האכילה האחרונה היא הקובעת מהי אכילת אפיקומן שלו, ואם כן אף בלא תנאי יצא ממ"נ הן לראב"ע והן לר"ע.

נד. הן אמנם בבית הלוי (ח"א סי' לד) כתב בדעת הרמב"ם שבמצה לא עשו סייג לאוכלה עד חצות, ויכול לאוכלה כל הלילה כדעת ר"ע, שמ"מ את האפיקומן שבא זכר לאכילת הפסח צריך לאכול עד חצות, כדוגמת קרבן פסח שעשו בו סייג עד חצות כדי להרחיק האדם מן העבירה. ויש לדקדק בדבריו שא"כ היה לו לרמב"ם

טעם המצה¹¹, אכן סתימת הפוסקים לאסור אף אכילת מצה אחר אכילת האפיקומן.

אין צריך להקפיד באכילת שיעור האפיקומן שלא להוסיף עליו יותר מן השיעור מחשש איסור האכילה אחר אכילת האפיקומן, אי משום שיטות הסוברים הנ"ל שבאכילת מצה ליכא איסורא, אי מסברא דאף כשמרבה בשיעור יותר מהנצרך, מכל מקום כל האכילה נחשבת כאכילת האפיקומן¹². ואם רוצה לחשוש ולהחמיר יתנה באכילתו שאינו מכוין לצאת ידי חובת האפיקומן אלא בכזית [או שני כזיתים] שיאכל לבסוף.

אם אף שתיה בכלל האיסור

נחלקו הראשונים אם שתיה אף היא בכלל האיסור, ואסור אף לשתות אחר אכילת האפיקומן. יש הסוברים שלא יתכן ששתיה מבטלת אף היא טעם מצה, שהרי אחר אכילת האפיקומן שותים עוד שתי כוסות¹³, ויש הסוברים שאין האיסור אלא במשקה המשכר, ומשום שמחמתו לא יוכל

ואמנם להלכה למעשה דבר פשוט הוא, שאיסור האכילה אחר אכילת האפיקומן, ודאי שהוא אף אחר חצות¹⁴, ומה שלדידן אסור לאכול עד חצות אין בו לסתור דברי האבני נזר, כי מאחר שאנו חוששים לדעת ר"ע שזמן אכילת הפסח היא כל הלילה, לדבריו צריך שישאר טעם מצה בפיו כל הלילה.

באיסור האכילה אחר האפיקומן

יש לסמוך על שיטות הסוברים¹⁵, שמי שישן בליל הפסח אחר אכילת האפיקומן יכול לאכול שוב אחר שיקום, ומכל מקום מסתבר שאינו במי שנרדם על מקומו, אלא הוא רק במי שישן בגדר שינת קבע ולכה"פ חצי שעה.

גם באופן שקיים מצות האפיקומן בבליעה או באופן שהקיא את האפיקומן לא הותר באכילה, ועדיין קיים הדין שיש לו להשאיר טעם האפיקומן בפיו.

יש שיטת הסוברים שמותר לאכול מצה אחר האפיקומן כיון שאינו מבטל בזה

לחלק בדבר ולא לכתוב כן בפשטות שהותרה אכילת מצה כל הלילה אם אכילת האפיקומן בדוקא עד חצות. ואדרבה שמא משום כך הותרה אכילת האפיקומן אחר חצות כל הלילה, כדי לחלק בו מהגזירה של פסח שהרחיקו בו לאוכלו עד חצות, ולא עשאוהו דוגמת פסח כדי שיכיר ויחלק האדם בינו לבין חיוב הפסח, לדעת שאינו מדאורייתא אלא כזכר, ולא יבא לכלל איסור כל תוסף.

נח. כמבואר ברמב"ן במלחמות וברמב"ם (פ"ח ה"י) ובהגהות מימוניות (שם אות כ).

נז. חק יעקב סי' תפא ס"א פמ"ג (שם א"א סק"א) ובגר"ז (ס"א).

נז. וכן נראה מתשובת הרשב"א (סי' רב).

נח. וכמו שכתבו האחרונים [יעויין ברמ"א (סי' תעט)] לגבי שתיית כוס שלישי שיכול לשתות בו כוס גדול המחזיק כמה וכמה רביעיות ולשתותו לפרקים, ואין בו משום מוסיף על הכוסות דכולהו כחד חשיב, ומסברא יש לומר כן גם באכילת האפיקומן שלכל האכילה שם אחד של אכילת אפיקומן.

נז. כן הוכיח הרא"ש (סי' לג) וכן הוא להלכה בטור (סי' תפא) ברמב"ן ובר"ן.

לספר בסיפור יציאת מצרים בהמשך הלילה⁹, ולדבריהם יש להתיר באופן שכבר חטפתו שינה והתעורר¹⁰, ויש הסוברים שכשם שאכילה מבטלת טעם מצה, כך גם שתיית משקים מבטלת את טעם המצה¹¹, ונפסק להלכה¹², שכל שתיה אסורה אחר אכילת האפיקומן חוץ משתיית מים¹³.

מייצי פירות טבעיים הרי הם בכלל האיסור, וכדוגמת המבואר בפוסקים לאסור בתפוחים הנכבשים בבית הבד.

נחלקו הפוסקים בשתיית תה וקפה, שהם תבלין בתוך מים, אם יש בהם להפקיע טעם מצה¹⁴, יש הסוברים שהותר לשותותם כיון שאינם מפקיעים טעם

המצה¹⁵, ויש הסוברים שאף בכך מפקיע טעם המצה¹⁶. ולהלכה למעשה¹⁷, מי שנצרך לזה כדי למנוע עצמו משינה או מכל טעם אחר, יכול לשתותם אחר הסעודה¹⁸.

מי סודה מוגזים פשוט שהרי הם בכלל מים שהותר לשתותם אחר האפיקומן, ואפשר שבכלל זה אף כשיש בהם טעמים נוספים.

אף לשיטות הסוברים שאם אכל אחר האפיקומן צריך לחזור ולאכול¹⁹, מכל מקום אם עבר ושתה אינו צריך לחזור ולאכול האפיקומן, ויכול לסמוך בזה על דעת הסוברים ששתיה הותרה אחר אכילת האפיקומן.

פ. ויש שכתבו [הראב"ד בתמים דעים (סי' ל)] שהאיסור הוא מפני העניים שאם ישתו אחר האפיקומן לא יישאר להם יין ליום טוב שני, ולדבריהם אין שייך טעם זה בארץ ישראל דליכא אלא יום אחד של יום טוב.

פא. כ"כ חק יעקב פרי מגדים וגר"ז.

פב. ובמהר"ל (גבורת ה' סוף פרק סה) ונהר שלום (סי' תפא א) כתבו, שלדבריהם צריך לומר שאף ששותים עוד שתי כוסות אחר אכילת האפיקומן, מכל מקום אין להוכיח ממדי דמצוה שאינו מבטל טעם האפיקומן ואכמ"ל.

פג. הרמ"א כתב דכל המשקים אסורים חוץ מן המים, ובכנסת הגדולה (סק"ז) כתב שכן היא גם דעת השו"ע אף שלא הזכיר בדבריו אלא איסור אכילה, וכ"ה במשנ"ב (סי' תעח ס"ק ב).

פד. הן אמנם דיש שאסרו לשתות אפילו מים [מרדכי סוף הפרק והו"ד בבית יוסף, תוספות (ק"ז: ד"ה רביעי) מרבינו יוסף טוב עלם.

פה. והוא הדין בשתיית קולה וכיו"ב שאף שאינו מים ומחמת מתיקותו הוא חמור ממים שיש בהם טעם, מכל מקום אינו חמור יותר מתה וקפה.

פו. פרי חדש (סי' תפא סק"א) ברכי יוסף בית דוד (סי' רסב) באר היטב (סק"א) וכ"ה במשנ"ב (סק"א). אמנם החיד"א (מורה לאצבע סי' ז אות ריא) התיר בזה רק אם הוא בלא סוכר.

פז. כנסת הגדולה (סי' סב) ומאמר מרדכי (סי' תפא סק"א).

פח. כן הוא בשער הציון שלצורך גדול הותר לשתות אף שאר משקים שאינם משכרים.

פט. מרן החתם סופר זיע"א שתה קפה אחר אכילת האפיקומן, ומרן הגרי"ז שתה תה אחר אכילת האפיקומן, ומרן הגרי"ש אלישיב חילק בזה להתיר בתה ולאסור בקפה.

ע. והו"ד להלן.

אף שנקטינן לאיסור עישון ביום טוב, מכל מקום אותם המתירים לעצמם לעשן ביום טוב, יש להם להחמיר לכתחילה כי אף העישון מפיג טעם המצה, אלא אם כן יש להם בזה צורך גדול להפיג השינה שיכולים להקל.

עבר ואכל אחר האפיקומן אי חוזר ואוכל אפיקומן

הבית יוסף (סי' תעז) הביא מאבודרהם (דין אפיקומן עמ' רלד) שבדיעבד אם אכל אחר האפיקומן אינו צריך לחזור ולאכול אפיקומן^{נא}, שלא אמרו לגבי פסח אלא שאין מפטירין לאחריו אפיקומן, אבל לא אמרו שאם הפטירו צריכים לעשות פסח שני, ואפיקומן שלא בא אלא לזכר לא עדיף מן הפסח^{נב}. אמנם באליה רבה (סק"ג) חילק בזה שהוא רק בעומד אחר ברכת המזון שכבר אין לו תקנה, אך קודם שבירך ברכת המזון חוזר ואוכל האפיקומן^{נג}.

בדברי הגר"ז דאם אכל מצה שמורה אחר האפיקומן אינו צריך לחזור ולאכול אפיקומן

בגר"ז (סק"א) שאם אכל מצה שמורה אחר אכילת האפיקומן, אינו צריך לחזור ולאכול אפיקומן שנית, ונראה המכוון בדבריו כי בזה לא ניטל טעם מצה בפיו^{נד}, ואין אומרים שטעם מצת רשות חשיב ומבטל טעם מצת חובה. ומקור דבריו לפי זה הוא מדברי הרא"ש (סי' לה) דאין במצה שמורה לבטל טעם מצה. ויש שפירשו מקור דבריו^{נז}, שהוא מוכרח מדין אכילת שני זיתים לאפיקומן, שהתבאר שהוא בא להוציא עצמו מפלוגתת הראשונים^{נח}, אי כהרא"ש שאפיקומן בא זכר לפסח, אי כהרשב"ם (ק"ט:) שהוא משום חיוב מצה הנאכלת עם הפסח, ומטעם זה אינו יכול לאוכלם יחדיו בת אחת כדי שלא יבטל האחד את חברו, נמצא בהכרח שהוא אוכל כזית השני אחר קיום האפיקומן, ועל כרחך

נא ובא לבאר בזה הטעם דמי שלא אכל אפיקומן סומך על מצה שמורה שאכל בסעודה אף שאכל אחריה עוד דברים אחרים.

נב וכן הוא במגן אברהם (שם סק"ה) בערוך השלחן (סנ"ג) ובמשנ"ב (סי' תעז ס"ק יב).

נג ויראה שאף המשנ"ב כיון לזה אף שלא הזכירו בפירוש, דהא בסי' תעז ס"ק יב כתב דבדיעבד יצא, ובסי' תעז סק"א כתב שבדיעבד אם אכל אחריו שום דבר יחזור ויאכל כזית מצה שמורה לשם אפיקומן, וע"כ החילוק כא"ר דקודם ברכת המזון חוזר ואוכל ואחר ברכת המזון יצא בדיעבד. [ובמה שכתב משנ"ב (סי' תעז סק"ד) דבדיעבד אם שכח ואכלו בלא הסיבה אינו צריך לחזור ולאכול אם קשה עליו האכילה, וכבר עורר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' מו) דמשמע שבמי שאין קשה לו חוזר אף שכבר אכל, והוא סותר לדינא דבדיעבד אינו חוזר, אף הוא יתיישב לדברי הא"ר דאיירי קודם ברכת המזון].

נד כי דוחק לומר שכוונתו שבזה תחשב לו אותה אכילה כאפיקומן, וכדין מי ששכח לאכול אפיקומן שסומך על מצה שמורה שאכל בסעודה אף שלא כוון בה.

נז הליכות שלמה (סדר ליל פסח פ"ט צפון אות נד).

נח והו"ד למעלה בביאור השיטות דבעינן לאפיקומן אכילת שיעור שני זיתים.

אם כן שאין בו חסרון דאין מפטירין אם הוא באכילת מצה שמורה. אמנם משיטות הסוברים^{טו}, שאם אכל האפיקומן שלא בהסיבה אינו חוזר ואוכל, משום שנמצא על ידי זה אוכל אחר אכילת האפיקומן, מוכח שאיסור זה הוא אף באכילת מצה ושלא כהגר"ז^{טז}.

המנהג לשייר מן האפיקומן לשמירה

מנהג ישראל לשייר ממצת אפיקומן לשמירה וחיוב מצוה, כדאיתא בחק יעקב (סי' תעז סק"ג) במג"א (סי' תק סק"ז) ובשערי תשובה (סי' תעז סק"ד) והוא זכרון

ליציאת מצרים. אכן בשו"ת משנה שכיר (או"ח סי' קכב) כתב, דכיון שמצינו לגבי כמה דינים שיש לאפיקומן דין כקרבן הפסח, דהא אין אוכלים אחריו ואינו נאכל בשני מקומות [כדאיתא בשו"ע (סי' תעז ס"א) וכדמבואר במג"א שם (סק"ב) אם כן מהאי טעמא אף אסור להותיר ולשייר ממנו דהנותר ממנו צריך שריפה, וכל המובא שהיו מותירים לסגולה אינו אלא בלילה שני בחוצה לארץ, ובלילה ראשון יש לעשות סגולת המצוה משאר מצות מצווה שבירך עליהם ולא ממצת האפיקומן, אך להלכה לא נהגו כן ולא חששו לכל זאת.

כמה דינים העולים

- א. אופן אכילת האפיקומן הוא בזמן שהאדם אומד עצמו שהוא עוד חפץ לאכול, כדי שעל ידי אכילתו תבא לו השביעה.
- ב. אין אוכלים אותו אחר השביעה בזמן שהוא כבר קץ מאכילתו, כי אופן זה הוא בכלל אכילה גסה.
- ג. אכלו בשעה שכבר אינו מתאוה עוד לאכול לא קיים מצוה מן המובהר.
- ד. אם כבר שבע מסעודתו ימתין עד שיוכל לאכול האפיקומן על השובע ואפילו יפסיד מחמת כן זמן חצות.
- ה. קיום מצות האפיקומן יהיה במצה החצויה שקיים בה מצות אכילת מצה.
- ו. אם אין די במצה לחלקה לכל המסובים יראה לכה"פ לתת ממנה מעט לכולם וישלים ממנה שמורה אחרת.
- ז. נאבדה לו מצת האפיקומן יקח מצה שמורה אחרת, ואם אין לו יסמוך על מצה שאכל בסעודה.

עז. מגיד משנה (חמץ ומצה פ"ח ה"ז) ורבינו מנחם (שם ה"ג) רש"ש (פסחים ק"ט:) וחי אדם (כלל קל ס"ק יג).
 עה. אמנם המשנ"ב (סי' תעז סק"ד) נקט במי ששכח ואכלו בלא הסיבה, דאם אין קשה עליו האכילה יחזור ואכל.

- ח. יש לבזון באכילתו שהוא זכר לאכילת קרבן פסח, ויכוון גם לקיים בה מצות אכילת מצה להרבה ראשונים, ויכול להוסיף בו גם כוונה לקרבן חגיגה כדעת החיי אדם.
- ט. יש שהצריכו לאכול שני כזיתים לקיום מצוות אפיקומן.
- י. נשים בכלל החיוב ומי"מ מי שקשה לה האכילה תאכל כזית אחד.
- יא. קטנים יש לו חיוב לחנכם לאכילת אפיקומן ומי"מ יסמכו לבתחילה על השיטות שדי בכזית אחד.
- יב. חיוב אכילתו בהסיבה ובדיעבד אם לא היסב וקשה עליו האכילה אינו חוזר.
- יג. כיון שלא בא אלא לזכר אין מברכים עליו.
- יד. ראוי שלא למבול ולא למרוח עליו כדי שלא לבטל טעמו.
- טו. בעת הצורך יש לסמוך על דברי האבני נזר לבתחילה להתיר אכילת מצה אחר הצות.
- טז. אף לדעת האבני נזר פשוט הוא שלדידן דחיישינן לשיטת ר"ע אין לאכול אחר האפיקומן ואפי' אחר הצות.
- יז. יש לסמוך על דעת הסוברים שהותרה האכילה בישן אחר אכילת האפיקומן ומי"מ הוא רק בישן שינת קבע.
- יח. איסור האכילה אחר אכילת האפיקומן הוא אף למי שקיים המצוה בבליעה ולא באכילה ואף למי שהקיא אחר אכילתו.
- יט. סתימת הפוסקים לאסור אף אכילת מצה אחר האפיקומן.
- כ. אין צריך לדקדק לאכול דוקא כשיעור המחויב ואף כשמוסיף באכילתו הכל משם אפיקומן הוא, והחושש יתנה שמכוון לצאת רק בכזית [או שני זיתים] שיאכל לבסוף.
- כא. אף שתיה אסורה אחר אכילת האפיקומן מלבד שתית מים ומים מוגזים דינם כמים.
- כב. מי שנצרך לזה יכול להתיר אף בשתיית מים וקפה.
- כג. עבר ושתה אינו צריך לחזור ולאכול האפיקומן.
- כד. אותם המתירים לעצמם לעשן ביו"ט [אף שאנן נקטינן לאיסור] יחמירו שלא לעשן אחר אכילת האפיקומן אם לא שהוא לצורך גדול.
- כה. עבר ואכל אחר האפיקומן באליה רבה כתב דאם הוא קודם ברכת המזון חוזר ואוכל מצה לשם אפיקומן ואם הוא אחר ברכת המזון אינו חוזר ויצא בדיעבד.

אמירת ההלל בליל הפסח

סתמא דגמרא שחיוב הלל מדרבנן

בתוספות בברכות (כ: ד"ה בתפלה) וכן הוא בתוספות הרא"ש ובר"י החסיד (שם) דאין חיוב אמירת הלל אלא מדרבנן. ונראה מקור דבריהם מגמרא ברכות (יד.) 'בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא, בהלל ובמגילה מהו שיפסיק, אמרינן קל וחומר קריאת שמע דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא, או דלמא פרסומי ניסא עדיף'. וכן פסק הרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ה) 'אף על פי שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליה אק"ב וצונו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב'. ושם (ה"ו) 'ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים, בכל הימים שגומרין בהן את ההלל, ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל'. ובמגיד משנה שם כתב שמקור דבריו מגמרא ברכות הנ"ל.

בדעת בה"ג שמנאו במנין המצוות

בספר המצוות (שרש ראשון) השיג הרמב"ם, על מה שמנה בה"ג במנין המצוות לשמונה עשר ימים שגומרים בהם את ההלל. ואף שביאר דטעמו משום שקריאת ההלל הוא שבח 'ששבח בו דוד עליו השלום את האל יתעלה שצוה בה משה', והיינו שהוא בא על פי ציוויו של

משה, מכל מקום נקט הרמב"ם שאינו אלא מדרבנן, וכמו שכתב 'וכבר התבאר שכל מה שתקנו הנביאים ע"ה שעמדו אחר משה רבנו הוא גם כן מדרבנן'. וכן כתב נמי במנין המצוות הקצר.

וברמב"ן שם (ד"ה והפליאה) הקשה על תמיהת הרמב"ם, שתמה היאך מונים להלל ששיבח בו דוד כמצוה דאורייתא, מפני שמה רבינו ציוונו בה, והא הרמב"ם עצמו מנה בספר המצוות (מצוה ה) המצוה להתפלל לקב"ה, שנאמר "ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם", אף שבתלמוד אמרינן תדיר שתפילה אינה אלא מדרבנן, וכדמפורש בגמרא ברכות (לג.) שאנשי כנסת הגדולה תיקנוה. וע"כ הביאור בזה, כי אף שנצטוו ישראל להתפלל אל הקב"ה, ולבקש ממנו לבדו את משאלותם בעת צרכם, מכל מקום החיוב להתפלל בכל יום בוקר וערב, זהו תקנת חכמים שתיקנום כנגד תמידים, ואף אז לא פירשו מטבע התפילה, וכל אחד התפלל כפי צחות לשונו וחכמתו, עד עזרא ובית דינו שתקנו שמונה עשר ברכות שיהיו ערוכות בפי כל". ואם כן למה יתפלא הרמב"ם, הא אף מצוות הלל כך היא, שעיקרה במה שנצטווה משה בסיני שיאמרו ישראל שירה במועדיהם, על מה שהוציאים ממצרים והבדילים לעבודתו, ובא

א וכן הוא נמי לגבי ברכת המזון שציוויו מן התורה [כמבואר בגמרא ברכות (מח:)] ומשה תיקן ברכת הזן, יהושע תיקן ברכת הארץ, ושלמה תיקן ברכת בונה ירושלים, ונוסח אמירתו המתוקן תיקנו הנביאים.

דוד ותיקן להם את ההלל הזה כדי שישירו בו. וכן הוא נמי ברא"ה (ברכות יד) שהלל עיקרו מן התורה, ורק נוסח ההלל מדרבנן, וכדין אבילות שעיקרו מן התורה ופרטי דיניו מדרבנן.

מלבד מה שדן שם, שאין ראיה שאותם המזמורים של הלל הם מדור המע"ה, כי שמא למשה רבינו הם, כתפילה למשה ואחד עשר מזמורים שעמו, וכגמרא פסחים (ק"ז). דדנין בהלל זה מי אמרו, דלדעת רבי אליעזר משה אמרו על צרתם עם פרעה, ולדברי חכמים הוא לא בא על צרה ידועה של פרעה, אבל הוא שירה לכל הפרקים והצרות ולגאולה העתידה. ובזה יישב לדברי בה"ג אמאי מנה ההלל בכלל המצוות דאורייתא.

דעת הרמב"ן לחלק בין הלל דר"ח לשאר ימים שגומרים בהם את ההלל

ואדרבה, דקדק לישנא דגמרא (תענית כח:) 'הלל דראש חודש לאו דאורייתא', דמשמע שפיר שהוא דווקא בהלל דראש חודש, אך בימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הוא דאורייתא. וכך היא מסקנת דבריו דמדאורייתא הוא, או מהלכה למשה מסיני, או שבכלל חיוב השמחה הוא דכתיב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות" וגו' כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא דעבידא [אלא שמיטו ראשי חדשים בגבולים מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה].

וכן הוא בגמרא ערכין (יא.) דדרשינן מנין לעיקר שירה מן התורה, ורב מתנה דריש לה מהכא דכתיב (דברים כח מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב", איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זה שירה. ואם כן בימים טובים דכתיב בהו שמחה, ונתרבו בהם כל מיני שמחות, אף השירה בכללם.

והא דאיתא בגמרא ברכות (יד.) שאין חיוב ההלל אלא מדרבנן, כתב הרמב"ן ליישב דלא איירי התם אלא על ימי החנוכה, ועל ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל [דומיא דמגילה דשנאוה שם עם ההלל] אך הלל של אכילת פסחים, אכן מן התורה הוא, וכדמוכח מפשטי השמועות שהוזכרו. אמנם במגילת אסתר שם כתב, דמסתימת לשון הגמרא 'הלל דרבנן' משמע שבכל גוונא קריאת ההלל אינה אלא מדרבנן, ולא רק הלל של ראש חודש. ועוד מדקאמר שם בגמרא 'או דלמא פרסומי ניסא עדיף', דהאי לישנא שייך יותר בהלל של רגלים שקוראים אותו זכר לגאולת מצרים, שלא כהלל של ראשי חדשים שהוא מנהג בעלמא, כדאיתא בגמרא תענית (כח:).

דעות הראשונים שאף הלל דר"ח מדאורייתא

בספר הפרדס (הו"ד בקובץ שיטות קמאי ברכות שם) נקט, שחיוב אמירת הלל מדאורייתא הוא, ובכללו אף הלל שאומרים בחנוכה, ומשום דמצוות ההלל היא לשבח ולהודות לקב"ה בימים אלו שנעשו ניסים לאבותינו. וכתב הרי"ף משמיה דמר שמואל

שלא היו בזמן הנס אינו אלא מדרבנן, ולדבריו הלל בא בתורת הודאה ודלא כר"ד הבבלי דסבר שהוא בא על הנס.

וכן הוא בשאלות (פרשת וישלח שאלתא כו) שכתב 'דמחייבין בית ישראל לאודויי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא'. ובהעמק שאלה שם דקדק לשונו, דחייב ההודאה מדאורייתא אינו אלא בשעה שאירע הנס, ולא ביום ההוא בכל שנה, דזה אין לו עיקר מן התורה אלא מדרבנן. והיינו שפירש רש"י במגילה (יד.) אהא דאיתא התם 'ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה', ודרשינן לה התם בקל וחומר, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן². וכתב רש"י 'מעבדות לחירות ביציאת מצרים אמרו שירה על הים'. ויש להבין, והרי אין מצוה לומר שירה בשביעי של פסח בכל שנה. אלא שכך הוא הקל וחומר, שכשם שמשא וישראל אמרו שירה באותה השעה, כך ודאי שבשעה שיצאו ממות לחיים אמרו שירה באותה שעה³.

בן חפני גאון שהוא מן התורה כדכתיב "והוא תהלתך". ויישב לגמרא ברכות (יד.) דהא דאיתא התם דהלל אינו אלא מדרבנן, היינו דלגבי חיוב קריאת שמע שיש לה פרשה ידועה, חשבינן להלל כחיוב דרבנן, אף שוודאי חיובו נמי הוא מדאורייתא. וכן הוא ביראים השלם (סי' רסב) ובסמ"ק (מצוה קמד.) ובזהר הרקיע (עשין אות יט) כתב שהוא בכלל "קדש הלולים לה'" שמשם נצטוינו להלל השם כשתגדל שמחתנו בריבוי הפירות, וה"ה בכל יום שמחתנו, ואף לדבריו מדאורייתא הוא.

בפירוש הר"י פערלא על הרס"ג בספר המצוות (עשה נט) הביא למש"כ הר"ד הבבלי ז"ל, שחיוב ההלל בכל המועדות מדאורייתא הוא זכר ליציאת מצרים, ולדבריו הוא בא על הנס. אמנם הביא שם מסמ"ק (סי' קמו) שחילק בזה, דאכן עיקר מצות הלל להודות על הנס מדאורייתא היא, אך מהא דמדמי לה לברכת הגומל בארבעה הצריכים להודות, מוכח דאין זה אלא לאותן שאירע להם הנס כבברכת הגומל, אבל לדורות אצל אותם

² ואמנם בשו"ת חתם סופר (יו"ד סוף סי' רלג) כתב 'ואפשר קריאת הלל ומגילה הוה קל וחומר דאורייתא לומר שירה, כמו שצוה בפסח לספר יציאת מצרים בפה, הכי נמי ממות לחיים חייב לומר שירה בפה דווקא'. ובזה הצדיק לדברי בה"ג שמנאם במנין המצוות. אלא שכתב שלא היה לו למנותו כמצוה בפני עצמה, כיון שהיא כלולה בכלל סיפור יציאת מצרים

³ ודלא כטורי אבן שפירש אמירת ההלל על שחיטת הפסח, דהא הלל דמצרים שקבעו לומר על שחיטת הפסח בכל שנה כמו במצרים, אינו אלא מפרטי מצוות הפסח, ומי שאין לו פסח אף הלל לית ליה, והכי נמי בזמן הזה ההלל בהגדה אינו אלא מדרבנן. וביאר בזה להא דאיתא בגמרא מגילה (ז.) ששלח להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות, ולא קבעו עד שמצאו לו רמז מן התורה, ומהא דלא קבעו מקל וחומר, ע"כ דכל מה שנאמרה לקרות מרוח הקודש, אינו אלא לאותה השנה, ונתחדש על ידי נביאים שביניהם מקל וחומר לקרותה בכל ישראל, אך חיוב קריאתה לדורות אינו אלא מדרבנן [ואינו נחשב כהוספה של נביאים על חיוב תורה כיון שיש לה עיקר מן התורה].

כתב הרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ו) 'ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים, בכל הימים שגומרין בהם את ההלל'. ובראב"ד שם השיג וכתב 'ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם'. וכתב ע"כ המגיד משנה 'ובאמת שבפרק ערבי פסחים אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה, אבל לאמרו בימים קבועים מדבריהם הוא, ואף על פי שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון, זה דעת רבנו הוא הנראה'.

והגרי"ז (הלכות חנוכה) פירש זאת עפ"י דברי רב האי גאון (הו"ד בר"ן פסחים קיז:) שכתב, שהטעם שאין מברכים על הלל של ליל הפסח, הוא משום שאין קוראים אותו בתורת 'קריאה', אלא אומרים אותו בתורת 'שירה'. וביאר, ששני דינים יש אם כן בהלל, הלל של ליל הפסח הבא בתורת שירה, שלא נתקנה בו ברכה, והלל הנאמר ב"ח ימים שגומרים בהם את ההלל, שדינו הוא דין קריאה ונתקנה עליו ברכה, כמו על כל מצוה שהיא מדברי סופרים. ולפי זה, כל עיקר קרא "השיר יהיה לכם" אינו אלא על הלל הנאמר מדין 'שירה', והוא אמנם מדברי קבלה, והרמב"ם איירי ב"ח ימים שגומרים בהם את ההלל, שלא הוזכרו בפסוק זה, וכל עיקר מצוותם אינה אלא מדרבנן.

ולפי זה ניחא, המבואר בגמרא פסחים (קיז.) שתקנו לומר הלל על כל פרק וצרה, וברש"י ורשב"ם שם דהאי צרה היינו חנוכה, דנמצא לפי זה שאמירת

ההלל בחנוכה אף היא מדין שירה, וכן הוא נמי במסכת סופרים (פ"כ ה"ט) דהלל דחנוכה כהלל דלילי פסחים לאומרו בנעימה [אלא שלהגרי"ז עדיין צ"ב, דהא אין שייך תורת שירה, אלא בשעת הנס ולא לדורות, ושוב תקשי מאי שירה שייך בהלל דחנוכה לדורות].

ולדברי הגרי"ז ע"כ צ"ל, דהא דשייכא האידנא עניין השירה בהלל דלילי פסחים, הוא על פי מה שכתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) דבכל דור ודור חייב אדם 'להראות' את עצמו כאילו יצא ממצרים, וכיון שכן בכל שנה חשיב כשעת ההצלה והגאולה, ושייך שפיר לאומרו בתורת שירה, ככל הלל הנאמר בעת הצרה בתורת שירה.

טעם אמירת ההלל בזמן שחיטת הפסח

במתניתין פסחים (סד.) תנן 'הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר (שמות יב ו) ושחטו אתו כל עדת ישראל, קהל עדה וישראל. נכנסה כת ראשונה וכו'. קראו את ההלל, אם גמרו שנו ואם שנו שלשו, אף על פי שלא שלשו מימיהם. ר' יהודה אומר, מימיהם של כת שלישית לא הגיעו ל"אהבתי כי ישמע ה"', מפני שעמה מועטין'.

ויש להבין, מהו יסוד אמירת ההלל בזמן שחיטת קרבן הפסח, והא התבאר בגמרא (פסחים קיז.) 'אמר רב יהודה אמר שמואל, שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו

מילי, למקור אמירת ההלל בזמן שחיטת הפסח, אלא רק לחילוק פסח ראשון שאומרים בו הלל בעת אכילתו, מפסח שני שאין אומרים בו הלל באכילתו אלא רק בעשייתו, דאכן סיבת חיוב אמירת ההלל בעת עשיית הפסח דבר פשוט הוא.

עוד שם בגמרא מקשינן מאי טעמא זה וזה [פסח ראשון ושני] טעונין הלל בעשייתן, ומתריצין 'איבעית אימא לילה קא ממעט יום לא קא ממעט. ואיבעית אימא אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל'. וברש"י שם כתב בביאור איבעית אימא קמא 'לילה דפסח שני מיעט אבל יום שהוא זמן עשייתו לא מיעט, והרי הוא כפסח ראשון שטעון הלל בשעת שחיטתו, כדארמין בתמיד נשחט (לעיל סד). ולקמן (קז). אמרינן נביאים שביניהן תקנו להם שיהיו אומרים על כל פרק ופרק וכל דבר חידוש'. ובביאור אידך איבעית אימא כתב רש"י 'דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל'. והתבאר אם כן בדברי רש"י, שיסוד אמירת ההלל בעת שחיטת ואכילת קרבן הפסח, הוא מתקנת הנביאים לומר ההלל על כל רגל ורגל, כי טעם אמירת ההלל בכל רגל ורגל, הוא מחמת שיש בו 'דבר חידוש' בחידוש הבריאה שבכל יום טוב, ואם כן אף אכילת הפסח ושחיטתו דבר חידוש הם להצריך בהם אמירת ההלל.

נמצא לדברי רש"י, שטעם אמירת ההלל הוא משום 'דבר חידוש', והאי מיעוטא דדווקא לילה המקודש לחג בעי הלל, אינו ממעט אלא לילה ולא יום, וטעם

אומרינן אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן'. וברשב"ם שם (קטז: ד"ה על) התבאר, דהאי 'על כל פרק ופרק' היינו על כל רגל ורגל, ו'על כל צרה וצרה' היינו לישנא מעליא שאם ח"ו תהא צרה עליהן ויושעו ממנה, אומרים אותה על גאולתה וכגון חנוכה. ומעתה, כיון דזמן שחיטת הפסח אינו עת הרגל, ואף אינו זמן של צרה, יש לבאר מאיזה טעם יש בו חיוב אמירת הלל.

לשיטת רש"י הוא משום דבר חידוש

שבו כבשאר רגלים

במתניתין (פסחים צה.) שנו 'מה בין פסח הראשון לשני, הראשון אסור בבל יראה ובל ימצא, והשני חמץ ומצה עמו בבית, הראשון טעון הלל באכילתו, והשני אינו טעון הלל באכילתו, זה וזה טעונין הלל בעשייתן, ונאכלין צלי על מצה ומרורים, ודוחין את השבת'. ובגמרא שם (צה:) 'מנא הני מילי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אמר קרא (ישעיה ל כט) "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל'. ופירש רש"י שם 'השיר יהיה לכם ביום שתגאלו מן הגלות, כליל התקדש חג כמו שאתם נוהגים לשורר בליל התקדש חג, ואין לך לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו. לילה המקודש לחג כגון פסח ראשון, שאין מקודש לחג כגון ליל אכילת פסח שני שאינו יום טוב'. ואף מדקדוק קושיית הגמרא חזינן, דלא מקשינן מנא הני

החילוק דפסח שני אינו טעון הלל באכילתו כי אם בעשייתו, היינו משום דאכילת הפסח חשיבא כדבר חידוש, מהא גופא שזמן זה מקודש לחג. ואכן אף לאידך איבעית אימא דטעם אמירת ההלל הוא מפני שהוא 'דבר מצוה', יש לבאר על זו הדרך, דודאי דאין אמירת ההלל על כל דבר מצוה אלא רק באותו שיש בו חידוש, אלא דלהאי תירוצא אין החידוש בעצם שחיטת הפסח אלא בדבר מצוה שבוה. ומעתה לשיטת רש"י, אמירת ההלל בלילי הפסח היא מאותו גדר שאומרים ההלל בשאר רגלים, ומשום דבר חידוש שבו.

והוא שלא כהמבואר בחידושי מרן הגרי"ז (הלכות חנוכה) שהביא לבאר בדעת רב האי גאון, דהלל דלילי הפסח דילפינן ליה מקרא ד"השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", אינו כדין אמירת ההלל שבשאר הרגלים, דבכל הרגלים דינו מדין 'קריאה', שלא כבילי הפסח שדינו מדין 'שירה', וכלשון קרא "השיר יהיה לכם".

ולדברי רש"י היה מקום לדון, מה מקום להאי דינא דמתניתין (סד.) שאם רבו הפסחים וגמרו לקרוא את ההלל קודם גמר עשיית הפסחים, היו שונים ומשלשים לקרותו עד גמר שחיטתו, דהתינח אי כהגרי"ז שענינו שיר על הקרבן, דשפיר כל היכא דעדיין נשחט הקרבן בעינן לשיר, אך לדברי רש"י שדינו בהגדה וקריאה כבכל השנה, מה ענין לשנות ולשלש בו כל שלא נגמרה שחיטת הפסח. וע"כ צריך לומר בדעת רש"י, דאחר שיש דין אמירת הלל בעת שחיטת הפסח מדיני ההלל, שפיר יש

בו נמי קיום דין שירה על הקרבן, ומדיני הקרבן הוא שצריך לשנות ולשלש בו.

ובזה יבוארו נמי דברי התוספתא (הו"ד בתוספות שם ד"ה קראו) 'ישראל שוחטין את פסחיהן ולוים קוראים את ההלל' דכיון שיש בו קיום שיר על הקרבן היו הלויים קוראים את ההלל. ומהאי טעמא נמי תקעו בהאי שעתא מגדר שיר על הקרבן, ומטעם המבואר דבדין אמירת ההלל בהאי שעתא, כבר קבעוהו כשיר על הקרבן.

לדעת הר"ן ההלל בא על מצות קרבן פסח

ובאופן אחר יש מקום לבאר, על פי דברי הר"ן (פסחים קיז:) שהקשה מהא דתניא במסכת סופרים (פ"כ ה"ט) 'ר"ש בן יהוצדק אומר שמונה עשר יום ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל, ואלו הן, שמונת ימי חנוכה, ויום טוב של עצרת, וחג הסוכות, ויום שמיני עצרת, ויום טוב הראשון של פסח, ולילו' על הא דשנו בגמרא ערכין (י:) להא דרבי שמעון בן יהוצדק דאמר שבשמונה עשר ימים היחיד גומר את ההלל, ולא קתני התם לילה הראשון של פסח. ותירץ, דבגמרא ערכין לא שנו אלא להלל הבא מחיובי הרגל והזמן, ועל כן לא שנו התם להלל דליל הפסח, שלא בא אלא על עשיית מצוה, וכשם שלא מנו התם להלל הנאמר בעת שחיטת הפסח. וחזינן מדבריו, דלא ס"ל כרש"י דגדר הלל דליל הפסח כדין הלל דכל השנה, אלא גדר ההלל של ליל הפסח, אף הוא בכלל מצות ההלל של קרבן הפסח,

והוא שייך אף בזמן הזה כיון דמצות אכילת המצה במקומה קיימת.

בדעת התוספות שההלל בא משום הנס

אכן התוספות בסוכה (לח. ד"ה מי) כתבו, שאף שנשים פטורות מאמירת ההלל ברגלים, ומשום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום הן חייבות בהלל של ליל הפסח^ד, כיון שהוא בא על הנס ואף הן היו באותו הנס. ומבואר לכאורה בדבריהם שלא כדברי הר"ן, שאין ההלל דליל הפסח בא על מצות האכילה אלא על הנס. אמנם יתכן שאין דבריהם אלא בזמן הזה, אך בזמן המקדש אף התוספות מודו שהיה ההלל בא על מצות אכילת הפסח. ובהא דמדמינן בגמרא (פסחים צה.) להלל הבא על אכילת הפסח עם הלל הבא על שחיטתו, צריך לומר בדעת התוספות דס"ל דאכן אף הלל הבא על שחיטת הפסח הוא משום הנס

אי מברכים עליו קודם אמירתו

ושם בר"ן כתב עוד, שמהא דמברכים בליל הפסח אחר קריאת ההלל ברכת 'יהללוך', משמע שמברכים אף לפניו אקב"ו לגמור את ההלל, וכדרך שמברכים בכל

הימים שגומרים בהם את ההלל, שאי אפשר שיברכו לאחריו ולא לפניו, וכדשינו בגמרא (נדה נא:) שכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה נמי לפניו. והוא שלא כדעת הטור (או"ח סי' תעג) שהביא דעת הראשונים [רי"ן] גיאת ח"ב עמ' ק ואבי העזרי סי' תקכה, וכן היה נוהג הרא"ש (הלכות פסח, ובשור"ת כלל יד סי' ה), שאין מברכים קודם ההלל של ליל הפסח, כיון שמפסיקים בו בסעודה ואין אומרים את כולו בפעם אחת, ועל כן יש לצאת בברכה הנאמרת בבית הכנסת באמירת ההלל בתפילת ערבית, ולפטור בה הברכה באמירת ההלל אחר כך בעת האכילה. אכן הר"ן ס"ל, דכיון שכך היא צורת אמירתו ויש טעם לחלקו, משום הכי לא הוה הפסק, דהפסק הבא מחמת המצה אינו מבטל המצה^ה, ומברכים עליו קודם אמירתו כשאר אמירת הלל^ו.

בדברי רב האי שאין מברכים עליו כיון שהוא בא בתורת 'שירה'

אכן הר"ן הביא שם (ד"ה אבל) למה שכתב רב האי גאון בתשובה, שאין מברכים על הלל שבילי פסחים 'לגמור את ההלל', כיון שאין אנו קוראים אותו בתורת 'קריאה' אלא בתורת 'שירה'^ז, וכדשנו במתניתין

ד דהא מבואר בגמרא פסחים (קח.) שהן מחויבות בארבע כוסות, ומסתמא לא תיקנו ארבע כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה.

ה וכדמצינו לגבי תקיעות דמיושב ודמעומד, שברכה אחת לשניהם ואסור להפסיק ביניהם, ואעפ"כ אומר תפילה ואשרי כיון דסדרו של יום אינו הפסק.

ו ולא נוחא ליה שיהיו יוצאים בברכה שעל אמירת ההלל שבבית הכנסת, דהפסק גדול הוא עם אמירת ההלל שבביתו בלילה.

ז והיינו שאינו בא בתורת מצות אמירה אלא כביטוי לשבח והודאה.

פסחים (קטז:): 'לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל' וכו'. ובדברי הראשונים שם מצינו שני ביאורים, אמאי ליכא ברכה על הלל הבא בתורת 'שירה', יש שפירשו שאין שייך ברכה אלא על עשיית מצוה וכו',^ב אך כיון שברכה ושירה מעניין אחד הם^ג, אין שייך לברך על השירה כשם שאין מברכים על הברכה, וכשם שלא מצינו ברכת המצוות על ברכת המזון או על התפילה. ולדבריהם אכן ברכת 'יהללך' הנאמרת אחר ההלל, אף היא אינה באה על ההלל^ד, דהא ליכא ברכה על שירה לא לפנייה ולא לאחריה, ואינה באה אלא כברכה על הכוס^ה. ויש שפירשו בדעת רב האי גאון, שהטעם שאין אומרים ברכה על 'שירה', הוא משום שההלל בליל הסדר בא כחלק ממצוות ההגדה, ושניהם באים על סיפור יציאת מצרים, וכיון שאינו אלא חלק מן המצווה אין מברכים עליו [ויתבארו דבריהם להלן].

ובשוי"ת הר"י מיגאש (סי' מד) כתב
 'וששאלת למה אין מברכים בלילי הפסח על ההלל, דבר זה אין לו טעם אלא שכך תקנו חז"ל, ונראין הדברים שאין מברכין על ההלל אלא ביום, משום דמצוה

הוא לקראו ביום כמו שהיו עושים במקדש, שהיו ישראל קורין את ההלל על קרבנותיהן, אבל בלילי פסחים קריאת ההלל לאו מצוה היא, שהרי לא היו עושים קרבנותיהם בלילה, אלא כעין שמחת בעלים היא ונתינת שבח והודאה לפני המקום ואין מקום לברכה'. ומקור דבריו ממתניתין (פסחים צה). ומגמרא (שם) דאיכא הלל בעשיית הפסח ואיכא הלל באכילתו [ואכן בפסח שני ליכא הלל אלא בעשייתו].

ואפשר לפרש דבריו על דרך מש"כ רב האי גאון, שענין ההלל משום 'שירה' הוא, דמשום הכי אין אומרים עליו ברכה, למבואר דאין שייך לברך על ברכה. והוא מדוקדק קצת בדבריו, במה שכתב שהוא 'כעין שמחת בעלים', והיינו שענינו בהילול וקילוס על הנסים. או שכוונתו לומר בזה, דמשום כך מישך שייכא לסיפור יציאת מצרים^א.

בדברי בח"ג דחייב הלל מדין שירה
אינו אלא לאותם שנגאלו

בחיודושי הגרי"ז על התורה (מפי השמועה
אות קמד) כתב בדעת רב האי

ח והוא על דרך דברי הריטב"א (פסחים ז: ד"ה והילכתא) שהביא מר"ת 'שהברכות הללו אינן באות על מצוה זו לגמרי הנעשית עכשיו, אלא מודה ומשבח להקב"ה שצונו לעשות מצוה זו כשתבא לידו, ותיקנוה כאן להודיע שזאת המצוה נעשית לשם יוצרנו'.

ט ותתישב בזה דעת רב האי גאון עם מה שהביא הר"ן, דאיכא טעם לברכה מכללא דכל שמברכים עליו לאחריו מברכים עליו אף לפניו.

י ואכן הוא טעם לדידן דמברכים ברכת 'יהללך' אחר אמירת ההלל בבית הכנסת, ואף על פי כן חוזרים ומברכים אותה אחר אמירת ההלל בסדר, והוא משום דברכת יהללך שבסדר, לא באה בתורת ברכה אחרונה, אלא מדין ברכה על הכוס.

יא ולביאורים אלו שפיר זמן אמירת ההלל בכל הלילה ואינו אלא מעלה לאומרו קודם חצות וכדיבואר להלן.

גאון, והוא כבר בדברי הבה"ג (סוף הלכות לולב הו"ד ברבינו ירוחם נתיב יא) שאמירת הלל מדין שירה אינה שייכת אלא באותם שהם עצמם נגאלו מהצרה, אך אין שייך לומר שירה על גאולת האחר. כי רק הלל הבא בתורת אמירה שיש בו קיום מצוות אמירה, שייכת בו תקנת אמירה אף לדורות, אך הלל הבא כביטוי להודאה, אינו שייך אלא באותו שניצל מן הצרה ומבקש לשיר ולהודות.

ואכן לדבריו, אמירת ההלל בזמן הזה, שאינה באה כזכר לאמירת ההלל בהאי שעתא שנגאלו, אלא כשירה על השתא, ענינה כמו שכתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) 'בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר ואותנו הוציא משם וגו' ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית'. ומאחר דצריך האדם להראות את עצמו כאילו יצא 'עתה' ממצרים, ממילא הוא בכלל אמירת הלל אף בתורת שירה, וכמדוקדק לשון 'לפיכך אנחנו חייבים להודות' ו'שעשה לנו' וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה^{יב}.

אמנם בדברי בה"ג עצמו עדיין יש לדון, דכתב שם דהא דקאמרינן דבהנהו שמונה עשר יום בשנה 'יחיד' גומר בהם את

ההלל 'לאו יחיד ממש קאמרינן אלא כל היכא דלא כניפין כולהון ישראל יחיד קארי להון, והאי דקא מפיק להון בלשון יחיד משום דכד כניפין כולהון ישראל ובעי למימר הלל כל יומא על כל צרה שנגאלין ממנה אמרי'. ומבואר אם כן בדבריו, דענין ההלל אינו רק ענין באותם שנגאלו, אלא דין הוא בזמן שכניפי כולהו ישראל, שאז הוא זמן הראוי לאמירת שירה, וצריך עיון אי שייכת עתה מציאות זו דכניפי כל ישראל בעת אמירת ההלל^{יג}.

ביאור סוגיא דערכין לדברי בה"ג

בגמרא ערכין (י:) התבאר, דבעינן כמה תנאים לאמירת ההלל. האחד, שיהא בהנהו ימים חלוקת קרבנות, דמהאי טעמא אומרים אותו בכל יום מימי החג, כיון שפרי החג מתמעטים והולכים, ואין אומרים אותו בכל ימי הפסח אלא רק ביום הראשון. השני, שיהא אותו היום קרוי 'מועד', דמהאי טעמא אין אומרים אותו בשבת, אף שהיא חלוקה בקרבנותיה. והשלישי, שיהא אותו היום מקודש בעשיית מלאכה, דמהאי טעמא אין אומרים אותו בראש חודש אף שנקרא מועד, ומשום שלא נתקדש באיסור עשיית מלאכה.

והקשו שם בגמרא, אם כן אמאי שנה רבי יוחנן לשמונת ימי החנוכה בכלל

יב והוא שייך שפיר בהרגשה, לפי מה שמצינו בכמה מקומות בחז"ל בתנחומא ובעוד מדרשים, שאכן שעבוד מצרים לא תם, דהא לא היו בה ישראל אלא מאתיים ועשר שנים, והוא נשאר קיים עד לימות המשיח, אלא שבפועל אין שייך להחזירו מחמת זכויות כלל ישראל, ונמצא אם כן שאכן עתה יצאנו ממצרים.

יג ואמנם אין בו להקשות כלל על דברי בה"ג מגדר אמירת ההלל, דאין לו הכרח לסבור דאמירת ההלל היא מדין שירה, ואפשר שפיר דגדר אמירתו כמו שפירשו שאר ראשונים.

שהוא נס שהיה בחוצה לארץ. ומתרגינן, שכיון שהיה קודם שנכנסו לארץ, שפיר אומרים עליו שירה אף שהיה בחוץ לארץ, דבהאי שעתא הוכשרו כל הארצות לאמירת שירה, ולא ממעטינן נס שהיה בחוצה לארץ מאמירת הלל, אלא מהאי שעתא שנכנסו לארץ ואילך.

ובטורי אבן (מגילה יד.) פירש דברי הגמרא, בהלל של ליל הפסח שהוא נאמר כשירה על נס יציאת מצרים, כיון שהלל שאומרים אותו ביום הראשון של פסח, הוא מדין יום טוב כבשאר רגלים, ואינו שייך ליציאת מצרים. עכ"פ חזינן מסתימת דברי הגמרא, שטעם אמירת ההלל בליל הפסח הוא על הנס במה שניצלו מן הצרה, ולא משום מצוה כמו שפירש הר"ן, שאם לא כן מאי מדמינן אמירת הלל דליל הפסח להלל דחנוכה ופורים.

התינח למבואר דחובת אמירת ההלל הוא כחלק ממצות סיפור יציאת מצרים, דחובת השבח וההודאה מכלל מצות הסיפור היא, שפיר דכוונת הגמרא לומר שרק נס שהיה בארץ יש בכוחו לקדש את היום, עד שיהיה מחויב בשירה מדין 'פרק' וזמן המחויב בהלל, אך נס שבחוצה לארץ אין בכוחו לקדש את היום לקובעו כ'פרק' המחויב באמירת הלל, ועלה מבואר בגמרא דנס יציאת מצרים אף שהיה בחוצה לארץ, מכל מקום כיון שהיה קודם כניסתם לארץ שפיר יש בו לקבוע חיוב אמירה לדורות. אך להר"ן שחיוב ההלל בליל הפסח הוא על עשיית המצוה, לכאורה אין לו שום שייכות לנס, ומה אם כן דמיון

הימים שאומרים בהם הלל, והא ימי החנוכה אין בהם שום מעלה לאמירת הלל, דהא אינם חלוקים בקרבנותיהם ואינם קרויים מועד ולא נתקדשו בעשיית מלאכה. ותירצו, שהטעם שאומרים בהם הלל הוא מפני הנס שאירע באותם הימים. והקשו, אם כן ימי הפורים שאף בהם היה נס, מדוע אין אומרים בהם הלל. ותירץ רבי יצחק, שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ.

ולכאורה קשה מהא לדברי בה"ג שכתב, שאין אומרים הלל אלא אותם שהיו באותו הזמן וניצלו מאותה הצרה, דהא בימי החנוכה אומרים הלל אף שכל הנהו שאומרים אותו לא היו בעת ניצחון ישראל על יון, ואף בימי הפורים היו אומרים אותו לולא טעמא דנס שבחוצה לארץ הוא, אף שאיש מן האומרים לא היה בזמן נס המגילה.

ועל כרחק צריך לומר לדבריו, דגדר הנס שהיה באותו הזמן נותן קדושה על אותו היום, דמהאי טעמא אין צריך שתהא בו קדושה מחמת קרבנותיו או מחמת איסור מלאכה שבו. ומהאי טעמא שפיר יכולים לאומרו אף אותם שלא היו באותו הזמן, כיון שאין האמירה על הנס שהיה בימי קדם, אלא על הקדושה הבאה לאותו היום מחמתו.

קושיא מהאי סוגיא לדברי הר"ן

אך עדיין צריך ביאור מהאי סוגיא לדברי הר"ן, מהא דפרכינן התם מהלל שאומרים אותו על נס יציאת מצרים, אף

הגמרא לחיוב אמירת ההלל בחנוכה ופורים, שהוא בא בהם על הנס.

ביאור דעת הראשונים שההלל הוא בכלל מצוות ההגדה וסיפור יציאת מצרים

בגמרא פסחים (לו. וקטו): 'אמר שמואל לחם עוני לחם שעונין עליו דברים הרבה', וברש"י (לו. ד"ה שעונין) כתב 'שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה'. והנה בשלמא אמירת ההגדה שייכא שפיר לאכילת המצה, כיון שטעם אכילת המצה הוא משום יציאתם ממצרים והוא ענין סיפור ההגדה, אך מה ענין ההלל לאכילת המצה, שהוא בכלל ה'דברים הרבה' שעונים על הלחם עוני.

והביאור הוא על פי מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות (עשה קנז) 'שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים, בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ובהודות לו יתברך על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'. והיינו שאין הענין בסיפור

יציאת מצרים בעלמא, לספר מה היה שם ומהיכן יצאנו, אלא יש בו ענין הודאה ושבח. והוא נמי בדברי האבודרהם שכתב (בסדר ההגדה) שהמכוון בתכלית ההגדה הוא השבח וההודאה לקב"ה.

ונראה מקור הדברים מגמרא פסחים (קטז). 'אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות, ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה, אמר ליה בעי לאודווי ולשבוחי, אמר ליה פטרנן מלומר מה נשתנה, פתח ואמר עבדים היינו'. ומאחר שענין סיפור יציאת מצרים הוא בשבח והודאה לקב"ה שהוציאנו משם, שפיר לדברי רב האי גאון שאין מברכים על ההלל, כיון שהוא חלק מסיפור יציאת מצרים¹⁷.

ואפשר שזו נמי כוונת דברי התוספות בסוכה (לח. ד"ה מי) במה שכתבו דהלל דפסח על הנס הוא בא, שאין כוונתם שמחמת כן הוא בכלל שאר אמירות ההלל שתיקנום על כל צרה וצרה, אלא ענינו בתורת הודאה על הנס, שמחמת כן הוא בא על סדר ההגדה שענינו בהודאה. ומה שכתבו בטעם חיוב הנשים בהלל דלילי פסחים, שהוא משום ש'אף הן היו באותו הנס', כוונתם לומר דאף שהוסיפו חכמים את חיוב אמירת ההלל בכלל סיפור יציאת

¹⁷ יד ואכן הרבה מן הראשונים פירשו כן לדברי רב האי גאון. וכן הוא בדברי הרשב"א (בסדר פסח) שהביא לדברי רב צמח ורב האי גאון, לבאר הטעם שאין מברכים על ההלל, כיון שאין קוראים אותו על השולחן בתורת קריאת הלל, אלא לשבח והודאה בלבד, ואיך יברך לגמור והוא פוסק באמצע ומברך כמה ברכות. וכן נראה בדעת הריטב"א שכתב (בתחילת סדר ההגדה) שענין ההלל הוי שיר ואומרים אותו בנעימה, וסמך לדבר מקרא (ישעיה ל כט) "השיר יהיה לכם" וגו', ואחר כך כתב שהוא חלק מן ההגדה ומשום כך אין מברכים עליו כיון שהוא חלק מסיפור יציאת מצרים.

מצרים, אין בו לאשוויי להלל בכלל מצוות עשה שהזמן גרמא, כיון שאף הן היו באותו הנס והן שייכות לחיוב הסיפור.

ובזה יבוארו דברי רש"י ורשב"ם (פסחים קטז:): שהובאו לעיל, שכתבו על דברי הגמרא שתיקנו אמירת הלל 'על כל צרה', דדוגמא לדבר באמירת הלל דחנוכה, ולא הזכירו כלל להלל של ליל הפסח, ומשום שסברו שאמירת ההלל בליל הפסח, לא באה משום 'כל צרה וצרה' כשאר הללים, אלא מדין שבח והודאה כחלק מסיפור יציאת מצרים, וכדמבואר דמאחר שבעת אכילת הפסח יש מצוה לענות עליה דברים הרבה, לכן חשיבא אכילתו כדבר חידוש שראוי לומר עליו את ההלל.

ואפשר שזו נמי כוונת הר"ן (פסחים קיז:): שכתב, שהלל דליל הפסח לא בא אלא על עשיית המצוה, שאין כוונתו להא שהוא בא על מצות שחיטת הפסח ואכילתו, אלא להא דההלל בא כחלק ממצות סיפור יציאת מצרים, והוא חלק מה'דברים הרבה' של שבח והודאה לקב"ה על ניסי יציאת מצרים שעונים על הלחם עוני [ובזה תתבאר סוגיית הגמרא בערכין אף לדברי הר"ן].

במאירי (מגילה כ.) הביא שיטת רבים הסוברים, שאין ההלל של ליל הפסח בא בתורת חובה, אלא אגב גררא של ההגדה הוא נאמר, שאם לא כן היה לשנותו עם שאר דברים שמצוותן בלילה. וביאור דבריו נמי על זו הדרך, דההלל הוא בכלל הדברים הרבה שעונים על הלחם עוני, דההגדה אינה כוללת רק את סיפור היציאה, אלא בכללה אף להודאה על היציאה

וכמבואר ברמב"ם בספר המצוות (מצוה קנז) ובספר החינוך (מצוה כא).

הטעם שבפסח אומרים אותו בלילה

אף שבעלמא זמן ההלל הוא ביום, וכדררשין בגמרא מגילה (כ:): מקרא "ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'" (תהלים קיג ג) ומקרא ד'זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו' (שם קיח ד) מכל מקום בפסח אומרים אותו בלילה, וכדררשין לקרא לגבי קרבן פסח דכתיב (ישעיהו ל כט) "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", ובזמן הזה הוא בא כזכר למה שהיו אומרים אותו בעת אכילת הפסח. ויש בו עוד כמה טעמים לאמירתו בלילה.

בחתם סופר (או"ח סי' נא) התבאר הטעם, משום שנס גאולתם התחיל מבערב כדאיתא בגמרא ברכות (ט.). ובטורי אבן (ברכות שם) כתב מטעם שהוא בא בתורת שירה, ובתורת שירה שפיר אפשר לאומרו אף בלילה. ומהאי טעמא נמי, לסוברים שהוא חלק ממצוות ההגדה שפיר הוא נאמר בלילה בעת אמירת ההגדה. ובשפת אמת (פסח תרמד) סמך לו לקרא שנאמר בפסח (תהלים קלט יב) "ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה", ונמצא אם כן שליל הפסח כיום הוא שאפשר לומר בו הלל.

ויש שפירשוהו, על פי מה שכתב רבינו יונה (ברכות ל. ריש פרק אין עומדין) ש'כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו, ישמח ויגיל באותה יראה, מפני שבאמצעיתה מתעורר לקיים המצות, ויש ונעלם בקיומה שיודע ששכרו אותו ופעולתו

והרמ"א (סי' תעז ס"א) חשש לזה וכתב 'ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות'. ובביאור הגר"א (על שו"ע שם) כתב, שהטעם שהביא הרמ"א שצריך להקדים עצמו בקריאת ההלל קודם חצות הוא משום כוס רביעי, ומשמעות דבריו שהוא צריך להקדים רק מהאי דינא שארבע כוסות צריכים לשתותם קודם חצות, אך ההלל מצד עצמו היה יכול לאומרו אף אחר חצות. ויש לבאר מה מקום להאי דינא באמירת ההלל או בשתיית כוס רביעי.

דהא ודאי אין טעם האי דינא משום סייג והרחקה, וכמו שעשו חכמים סייג בקריאת שמע לאומרה עד חצות מחשש שמא יאחר ולא יקרא, דהא מבואר בפרי מגדים (בפתיחה כוללת לאו"ח ח"א אות ו) דהאי משמרת למשמרת אינו אלא באיסורי לא תעשה. ואף בצל"ח (ברכות ב. ד"ה ובגוף) התבאר, שלא עשו כן אלא בקריאת שמע שהיא מצוה חמורה שהיא עיקר קבלת עול מלכות שמים, או באכילת קדשים משום שאכילת נותר יש בה איסור כרת¹¹. ויש מן הראשונים שסברו דלרבי עקיבא דזמן אכילת הפסח עד עלות השחר, ליכא כלל להאי גזירה והרחקה¹². ויש שנקטו כן בדעת הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח הט"ו) שכתב 'כבר

לפניו, ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד "עבדו את ה' ביראה" וגו' ובפסוק אחר "עבדו את ה' בשמחה", ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותה היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמר, ואף על פי ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה, שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנאמר (דברים כח מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב" וגו'. וכיון שההלל בא בתורת שמחה, וקיום השמחה בפסח בלילה הוא על ידי אכילת קרבן הפסח, שפיר זמן אמירתו בפסח הוא בלילה¹⁰.

ביאור האי דינא לומר ההלל קודם

חצות

כתב הרשב"א (ברכות ט. סוף ד"ה ובני ובשו"ת ח"א סי' תמה) 'ואפילו בקריאת ההלל החמירו בתוספות שלא לקרות לאחר חצות¹⁰, ואף על פי שאינו חמור יותר מק"ש לרבן גמליאל דפסקינן כותיה'. וכן הוא בר"ן (פסחים קכ: ד"ה גרסינן ובסוף פ"ב דמגילה) שכתב כן והוסיף 'ויש מקילים ואומרים דסתמא דסתים כר"ע אלים טפי מדקתני ליה התם גבי הלכתא פסיקתא, ועוד דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו וכו' ואין ראוי להקל בכך'.

¹⁰ ווע"ע בשאגת אריה (סי' סט).

¹¹ ז"א א"ה - וכבר התבאר באחרונים שכוונתו לתוספות ר"י הזקן, דהא התוספות במגילה (כא. ד"ה לאתויי) כתבו, שאף שצריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות, ואפילו מצה של אפיקומן שהרי חיוב מצה בזמן הזה הוה דאורייתא, 'אבל בהלל שאחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא'.

¹² יז וכבר דנו בדעת ראב"ע דאכילת הפסח עד חצות, אי הוי רק גדר של סייג שלא לאוכלו אחר חצות או שמא עשאוהו כנותר.

יח כן הוא ברשב"א (ברכות ט. ד"ה ורמינהו) ובבה"ג (הלכות ברכות פ"א ה"ט).

ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מן העבירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר^י, שאינו אלא לכתחילה, אכן אם לא הספיק לאוכלו קודם חצות שפיר אוכלו אף אחר חצות^{יט}.

הנה במצה חיוב אכילתה קודם חצות מספיקא דדינא, דתליא בפלוגתא רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אי זמן אכילת הפסח עד חצות כראב"ע, או עד עלות השחר כרבי עקיבא. וע"כ צ"ל, דכיון דטעם ההקפדה באכילת המצה לאוכלה קודם חצות, הוא מחמת מה שהוקשה לאכילת הפסח [כדמבואר בגמרא פסחים (קכ:)], אם כן אף דינא דארבע כוסות בכלל זה דהווי כסיפור יציאת מצרים, ובסיפור יציאת מצרים איכא לדינא ד'בעבור זה' לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, דכשם שביאור טעם אכילת מצה על שום מה הוא חלק ממצוות הסיפור, וכן בשאר עניני הסדר בעקירת השולחן או הקערה

ובאכילה בהסיבה, שאין הקיום רק בסיפור דברים בעלמא אלא אף במעשים, אם כן אף שתיית ארבע כוסות שבאה כנגד ארבע לשונות של גאולה, שיש דין בקיומם שתהיה דרך חירות^כ, דינה כסיפור יציאת מצרים שעיקר דינו עד חצות. ולגבי דין ההלל נמי, אף שלא הוקש לפסח, מכל מקום כיון שסיבת אמירתו הוא מחמת קרבן הפסח, הרי דינו כדין הפסח שהוא עד חצות^{כא}. והוא תלוי בטעמים המוזכרים, דבין אם ענינו כחלק מסיפור יציאת מצרים, ובין אם ענינו בתורת שבח והודאה על קיום מצוות אכילת המצה, שפיר הוא תלוי בזמן חצות כאכילת הפסח והמצה.

מה עדיף להקדים לחצות האפיקומן או ההלל

אכן עדיין יש לדון, במי שאין סיפק בידו לקיים שני הדברים, ואינו יכול גם לאכול האפיקומן וגם לומר ההלל קודם חצות, מה עדיף לו שיעשה קודם חצות,

^{יט} כן הוא במעשה רוקח (שם) ובערוך השלחן העתיד (סי' קצג סי"ח).

^כ דהא אם שתאם חי לא יצא.

^{כא} וכמו שכתב הרשב"א, שהוא אף לרבן גמליאל שלא היתה תקנה לגבי קריאת שמע ודינה כל הלילה, דמכל מקום הלל זמנו עד חצות. ויעויין נמי בדברי הצ"ח (ברכות ט. ד"ה וקריאת) אהא דמקשינן בגמרא התם אמתניתין דתנן 'הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר', אמאי לא קתני לאכילת פסחים, והא בברייתא שנו 'ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצוותן עד שיעלה עמוד השחר'. וקשה אמאי לא מקשינן בגמרא מקריאת הלל, דהול"ל 'ואילו אכילת פסחים וקריאת הלל לא קתני' [דעלה ליכא לתירוצא דגמרא דהא לא איפליגו בה ראב"ע ור"ע]. ואין לומר שלא הזכירו במתניתין אלא מצוות שהם של תורה, משא"כ קריאת ההלל שהוא רק מדברי סופרים, דאם כן מאי נימא לרב יהודה דס"ל (שם כג.) דקריאת שמע הוא מדרבנן, דלדידיה הדרה קושיא לדוכתא, אמאי לא חשבה המשנה לקריאת ההלל בליל הפסח. ותיירץ, דקריאת ההלל שייך לאכילת הפסח, וכדשנו (פסחים צה.) שהוא טעון הלל באכילתו, ואכן לראב"ע זמן ההלל הוא עד חצות, וכדכתב הרשב"א (ד"ה ורמינהו). אכן לגירסת הרא"ש שם גרסינן 'ואילו אכילת פסח וקריאת הלל' וכו'.

דלכאורה כיון דקיימא לן כהשו"ע (סי' תעז) שהאפיקומן בא כזכר לקרבן הפסח ואין בו קיום של אכילת מצה, הרי הוא כהלל שהיה נאמר בזמן אכילת קרבן פסח, ומחד טעמא זמן שניהם הוא עד חצות כאכילת הפסח. ואף שהיה מקום לומר שאמירת ההלל חמירא טפי, כיון שכך היתה צורת הפסח עם אמירת ההלל קודם חצות, מכל מקום מדקדוק לשון השולחן ערוך שם אין נראה כן, דהא כתב לגבי האפיקומן 'ויהא זהיר לאכלו קודם חצות', ולגבי ההלל הביא שם הרמ"א לישנא 'ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות' שהוא לשון קל יותר מ'יהא זהיר'.

ובן הוא בגר"ז (סי' תעז ס"ו) שכתב, 'צריך ליזהר לאכול האפיקומן קודם חצות לילה, כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עד חצות, ולכתחילה טוב להקדים את עצמו לגמור את ההלל שאחר ברכת המזון קודם חצות'. וק"ק הא דתנן שהיה הפסח נאכל עד חצות, דהא הוצרכו לומר הלל בעת אכילתו, ואין שייך לאמרו בעת האכילה ממש, והיאך אם כן תנן דאפשר לאוכלו עד חצות, אם צריך לומר ההלל שעמו נמי קודם חצות.

הטעם דחיוב סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה

הצל"ח (ברכות יב: ד"ה מזכירין) ביאר הטעם להא דלא הזכיר הרמב"ם במנין המצוות למצוות עשה של זכירת יציאת

מצרים, שהוא משום שהיא לא באה בתורה כציווי, אלא כטעם והסבר לקיום מצוות אכילת מצה, שנאמר בה (דברים טו ג) "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". וברש"י שם כתב 'למען תזכר על ידי אכילת פסח ומצה'. והתבאר בצ"ח, שאף שעיקר המצווה מדאורייתא היא, כמבואר בגמרא ברכות (כא:): דבספק אם אמר אמת ויציב חוזר, משום שאמירת אמת ויציב דאורייתא היא, וכדפירש רש"י שם מפני שזכירת יציאת מצרים חיובה מן התורה, מכל מקום לא מנאה הרמב"ם בכלל שאר המצוות, כיון שהיא באה בקרא ד'למען' בתורת טעם לדבר אחר ולא כמצווה בפני עצמה^{כב}.

האור שמח (ריש הלכות קריאת שמע) כתב, שאכן אין חיוב זכירת יציאת מצרים מן התורה, והטעם שתיקנו חכמים להזכיר יציאת מצרים בכל יום, הוא משום שהתורה גילתה שרצון הבורא הוא שנזכור את יציאת מצרים כל הימים, ונמצא אם כן שאף שעיקר תקנתה על ידי חכמים, מכל מקום יש בה קיום מצווה מן התורה כיון דרצון התורה בכך, ואף הוא טעם להחשיבו כספיקא דאורייתא, וכספק לא אמר אמת ויציב שהוא חוזר.

וממנעם זה סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה, וכדאיתא בטור ושולחן

כב אמנם במכילתא דרשיןן לה למצוות זכירת יציאת מצרים מקרא אחרינא דכתיב (שמות יג ג) "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים". וכן הוא ברמב"ם בספר המצוות (עשה קנז) דדריש לה להאי קרא על סיפור יציאת מצרים.

ערוך (סי' תפא ס"ב) 'חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שנה', אף דבעיקר זמן אכילת הפסח איפליגו ראב"ע ור"ע, אי זמנו עד חצות או עד שיעלה עמוד השחר, ומשום דדנינן ליה כספיקא דאורייתא כיון שספק הוא בקיום דאורייתא, דהא כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

נפק"מ בהלל אי הוה ספיקא דאורייתא או דרבנן

ולפי זה כל הנהו מצוות השייכות לסיפור יציאת מצרים, כולם בכלל 'כל המרבה לספר' והווי מחויבות מדאורייתא, כיון דהריבוי אינו רק בזמן הקיום אלא אף באיכות הקיום. ולגבי חיוב אמירת ההלל הוא תלוי בגדר המצווה, דלהר"ן שההלל בא על עשיית המצווה, אם כן אינו אלא ספיקא דרבנן, דהא בהא איפליגו ראב"ע ור"ע עד מתי זמן אכילת המצה, אך לדעת התוספות כפי שהתבאר לעיל בדבריהם שהוא בכלל מצוות סיפור יציאת מצרים, אם כן יש בו קיום מצוה דאורייתא, ואמרינן בספקו שפיר דספיקא דאורייתא לחומרא²¹.

ואכן למה שכתב המאירי (מגילה כ.) לחלק בזה בין הלל שקודם הסעודה שהוא בא על הנס, להלל שאחר הסעודה שהוא בא על הגאולה העתידה, אם כן האי דינא דצריך לאומרו קודם חצות, אינו אלא בהלל

הבא קודם הסעודה, למתבאר דמה שבא על הנס היינו שהוא חלק ממצוות סיפור יציאת מצרים, אך הלל הבא אחר הסעודה שפיר אפשר לאומרו אף אחר חצות. והוא מדוקדק נמי בלשון התוספות במגילה (כא. ד"ה לאתויי) שכתבו 'אבל בהלל שלאחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא', דמשמע מדבריהם שאכן בהלל שקודם אכילת המצה יש להחמיר לאוכלו קודם חצות, וכמבואר לעיל דחשיב כדבר שעיקרו מן התורה וספקו אם כן להחמיר.

ובזה יבוארו נמי דברי הט"ז (סי' תעב סק"א) שהביא למש"כ מהר"ל, דערב פסח שאני משאר ערבי שבתות וימים טובים, כי אף שיכול להוסיף בהם מן החול על הקודש, ולהתחיל סעודתו מבעוד יום, ודי במה שגומר סעודתו בלילה, מכל מקום בערב פסח צריך שגם הקידוש יהיה בלילה, ופירש טעם דבריו שהוא משום דמצוות אכילת מצה בכלל הקידוש ובשבילה בא הקידוש. ולדבריו שאין זמן מצוות ארבע כוסות תלוי בהגדה, אם כן דינו כשאר ספיקות דרבנן ולקולא, ולא נצרך אם כן שיגמור שתיית ארבע הכוסות קודם חצות.

אכן דעת הגר"א (על שו"ע סי' תעז ס"א) שהחמיר בארבע כוסות שיהיו קודם חצות, היא משום דסבר כהתרומת הדשן (סי' קלז) שזמן ארבע כוסות הוא בלילה בעת אמירת ההגדה, וכיון שכן גדר חיובם בכלל סיפור יציאת מצרים, וממילא כל היכא דהוי

²¹ כג ואכן התוספות במגילה (כא. ד"ה לאתויי) שהקילו באמירת הלל אחר חצות משום שמרבנן הוא, סברו כהר"ן שהוא בא על עשיית המצוה, שלא כדברי התוספות בסוכה (לח. ד"ה מי) שנקטו שהוא בא על הנס.

ספק חשיב כספיקא דאורייתא ולהחמיר, ולכן החמיר בארבע כוסות לשתותם קודם חצות, שלא כבהלל דס"ל כהר"ן שהוא בא על המצווה, ואם כן דינו ככל ספיקא דרבנן דאזלינן ביה לקולא. ובדעת אותם שהחמירו לגבי הלל שצריך לאומרו קודם חצות, אף שסברו שאפשר לשתות ארבע הכוסות אף אחר חצות, יש לומר דאף דס"ל כהתרומת הדשן שזמן שתיית ארבע כוסות תלוי בזמן ההגדה, מכל מקום אין בזה לאשוויי בהו גדר קיום מצוות סיפור יציאת מצרים בשתייתם, וממילא לא שייך בזה להחשיבו כספק דאורייתא ולחומרא.

טעם שאין יוצאים ידי חובת ההלל באמירת ההגדה

יש לדון, דהתינח אי ענין ההלל מדין 'שירה' הוא דשפיר צריך לומר ההלל אף שאומרים ההגדה, אכן יש לדון להנהו שיטות ראשונים שדין ההלל הוא כחלק מסיפור יציאת מצרים, אמאי אם כן אמרינן הלל ואין יוצאים בזה על ידי אמירת ההגדה, וכדאמרינן לגבי קריאת המגילה (מגילה יד.) 'קרייתא זו הלילא'. וביאר בזה מו"ר מרן בעל האבי עזרי זצוק"ל, דכיון שצריך לומר ההגדה דרך חירות, קיום דבר זה בא באמירת ההלל, שאומרים בו פסוקים של חירות.

ומהאי טעמא נקט המאירי שיש לומר ההגדה בהסיבה בדרך של חירות, ואף דלא קיימא לן הכי להצריך לומר

ההגדה בהסיבה, מכל מקום עיקר העניין קיים שצריך שתהא ההגדה בדרך חירות, ומטעם זה יש לאומרה בישיבה ולא בעמידה. וכן הוא בשער הציון (סי' תפח סק"ב) דאחר שהתבאר בגמרא מגילה (יז.) שדין הלל ומגילה שווים, אם כן כשם שבמגילה אם השמיט פסוק או תיבה אחת לא יצא הוא הדין לענין הלל, ולכן צריך ליהזר מאוד בימים שגומרים בהם את ההלל שלא יקרא התיבות בטעות שמשנתה העניין על ידי זה.

ואמנם חידוש הוא דבגמרא לא מצינו אלא שבקריאת המגילה יוצאים ידי חובת הלל, מהאי טעמא דקרייתא זו היא הלילא, אך לא מצינו שיהא גדר אמירת הלל כקריאת המגילה, דמטעם זה לא יצא אם ישמיט ממנו איזה תיבה.

כמה הלכות באמירת ההלל בליל הפסח

הלל שבבית הכנסת

מנהג אשכנזי שלא לומר הלל בתפילת מעריב של ליל הפסח, וכדכתב הרמ"א (סי' תפז ס"ד) וכן נהגו ברוב מקומות שבחוצה לארץ שלא לאומרו, כיון שלא הוזכר בגמרא ברי"ף או ברמב"ם. אכן כיום כמעט ואין מצוי מקומות שאינם אומרים כלל הלל¹³, אף שנהגו רבים לאומרו בלא ברכה, ויש מקומות שהשליח ציבור מוציא בהם האחרים בברכה. אכן דעת השולחן

כד מלבד אותם הנוהגים על פי החתם סופר שיש אומרים שהוא לא אמר הלל בליל הפסח בבית הכנסת.

ערוך (סי' תפז ס"ד) וכן היא דעת הגר"א לאומרו בברכה^{כה}.

ומאחר שהדבר הוא ספק יש לו לכוון באמירת ההלל, שאם ההלל של בית הכנסת הוא קיום המצווה מן המובחר, הרי הוא מכוון לצאת בו ידי חובת אמירת ההלל, אך אם עיקר מצוותו באמירה שבלי הסדר, ומטעם דאין אומרים שירה אלא על היין, אין כוונתו לצאת באמירת ההלל שבבית הכנסת, ואינו אומרו אלא כאמירת תהילים בעלמא.

לנאותם הנוהגים לומר ההלל שבבית הכנסת בברכה, כשמברך על אמירת ההלל בבית הכנסת טוב שיכוון להוציא בברכה זו גם את ההלל שיאמר בביתו וכדמבואר בטור (או"ח סי' תעג) דמהאי טעמא אין מברכים על ההלל של ליל הסדר כיון שכבר יצא בברכה של ההלל בבית הכנסת.

מומנעם זה יש מעלה לאשה שתתפלל בליל הפסח בציבור כדי שתוכל לברך על ההלל, כיון שבתפילה ביחיד אינה מברכת על ההלל^{כו}, ואין לה אם כן ברכת הלל שתצא בה נמי על אמירת ההלל בליל הסדר.

המאריך בתפילתו ומתחיל לומר את ההלל אחר שהציבור כבר גמרוהו, נראה שהוא נחשב עדיין כחלק מציבור המתפללים שיכול לומר ההלל עם ברכה, שלא כיחיד המתפלל בביתו שאין לו שייכות עם הציבור ואומר ההלל בלא ברכה.

באמירת ההלל בבית הכנסת יכוון שהוא מדין יום טוב, שלא כאמירת ההלל בליל הסדר שענינו מדין שירה או כחלק מסיפור יציאת מצרים וכמושנ"ת.

הלל שעל סדר ההגדה

קודם המשך אמירת ההלל אחר ברכת המזון, פותחים הדלת ואומרים 'שפוך חמתך' וכדכתב הרמ"א (סי' תפ) 'ויש אומרים שיש לומר שפך חמתך וכו' קודם לא לנו, ולפתוח הפתח כדי לזכור שהוא ליל שימורים, ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על העכו"ם וכן נוהגין'.

פתיחת הדלת - מו"ר מרן הגרשז"א זצוק"ל נתן בו טעם לפתיחת הדלת אחר אכילת האפיקומן קודם אמירת ההלל, שהוא משום שבשר הפסח אינו נאכל אלא במקום אחד ואסור להוציא ממנו חוץ^{כז}, וכיון שבזמן ההלל כבר היה מותר

כה כ"ה בלוח א"י (עמ' סב) וכן הוא לנוהגים עפ"י הסוד כמובא בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' יא).
כו וכפי ששמענו ממו"ר מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, שאף לשיטות הראשונים דס"ל שאומרים הלל בתפילה בליל הפסח, אין אמירת ההלל בבית הכנסת אלא דין על ה'ציבור', אך יחיד האומר אינו מברך עליו. ובפשטות ביאור דין זה, הוא משום שטעם אמירת ההלל הוא משום אכילת קרבן הפסח וכמושנ"ת, וקרבן הפסח קרבן ציבור הוא שאינו בא אלא בכנופיא, ומשום כך יחיד אין שייך בו.
כז ואפיקומן בא כזכר לפסח דמהאי טעמא כתב הרמ"א (סי' תעח ס"א) דאין לאכול האפיקומן בשני מקומות דומיא דפסח שנאמר בו 'בבית אחד יאכל', וכדמצינו שאין לאכול אחריו כדי שישאר טעמו בפה כדמצינו גבי קרבן פסח.

יחשב להודאה [וכן הוא נמי אי ענינו כחלק ממצוות ההגדה דמדין ההגדה צריך שיבין מה שהוא אומר].

דרך שירה - יש לומר ההלל באופן של שירה, על פי המבואר ברב האי גאון שאינו רק על נס אבותינו אלא אף על נס דילן, כדילפינן לה בפסחים (צה:) מקרא ד'השיר יהיה לכם' (ישעיהו ל כט). וזהו ענין 'ונאמר לפניו שירה חדשה' בהתחדשות נס שלנו בכל שנה ושנה, כאילו עתה יצא ממצרים [ומטעם זה יש לאמרו תיבת 'ונאמר' בחולם שהוא לשון הווה ולא בסגול שהוא לשון עבר].

בקול רם - יש לאמרו בקול רם וכדאיתא בגמרא (פסחים צה:) 'והלילא פקע איגרא' וכדפירש רש"י שם 'לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגגין מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח כדתנן לקמן (צה.) הראשון טעון הלל על אכילתו. וכמו כן יש לאמרו בנעימה כדאיתא בשולחן ערוך (סי' תפז ס"ד) והוא ממסכת סופרים (פ"כ

לצאת לחוץ, וכדמבואר בגמרא (פסחים פו.) שהיה נאמר על הגגות אף שגגים לא נתקדשו^{כח}, משום כך פותחים הדלת זכר למה שהיה בזמן קרבן הפסח.

קודם חצות - אף שבמעשה רב (קצא) כתב שאפשר לומר ההלל אף אחר חצות, מ"מ יש להקדים אמירתו קודם חצות, כדכתב הרמ"א (סי' תעז ס"א) וכ"ה בגר"ז (ס"ו) ובמשנ"ב (סק"ז^{כט}). וטעם הדבר או משום כוס רביעי שיש לשותותו קודם חצות^ל. או משום שהוא מדין הלל של קרבן פסח, וזמן קרבן פסח קודם חצות^ל. או מפני שהוא בכלל ההגדה הנאמרת קודם חצות^ל.

להבין מה שאומר - אף לדעת מג"א (סי' סב סק"א) שיוצאים באמירת ההלל אף בלא להבין הלשון^ל, מכל מקום כתב במשנת יעב"ץ (סי' יט) דבהלל של ליל הפסח כיון שהוא בא מדין שירה והודאה על הנס^ל, יש לו לאדם להבין מה שהוא אומר, וכל שאינו מבין מה שהוא אומר במה

כח דאף שמחמת הקרבת קרבן הפסח צריך לינה בירושלים ואסור לצאת ממנה, היינו שלא לצאת מתחום ירושלים אך מכל מקום אינו תלוי בקידוש, ושפיר בתוך ירושלים מותר לצאת אף למקומות שלא נתקדשו.

כט והמבואר בגמרא ברכות (ט.) דמצוותו עד שיעלה עמוד השחר היינו לר"ע דמצוות הפסח נמי עד עלות השחר וכדכתב הרשב"א שם.

ל כ"כ הגר"א על שו"ע שם.

לא כ"ה בכף החיים (ס"ק יד) בשם שולחן גבוה (אות ה.).

לב ואמנם בליל יציאת מצרים אמרוהו ישראל אחר חצות כמבואר במדרש תהלים (קיג) בזוהר (בהעלותך קמט א) ובירושלמי פסחים (פ"ה ה"ה) וע"ע בכף החיים (ס"ק יד).

לג ויעויין במשנ"ב שם (סק"ג).

לד ובזה יבואר הא דכתבו הרמב"ם להאי הלל בהלכות חמץ ומצה ולא בכלל דיני הלל שבהלכות חנוכה.

ה"ט). וטעמא כדכתיב (תהלים לד ד) 'ונרוממה שמו יחדיו', שעל ידי הנעימה יבואו לידי אהבה ודביקות שהיא ברוממות השם. ובמתינות כדמבואר בפני משה (ירושלמי פסחים פ"ה ה"ז).

נשים - אף הנשים בכלל חיוב אמירת ההלל של ליל הפסח, או משום דאף הוא בכלל חיובי הלילה שהן מחויבות בהן, כדכתב השו"ע (סי' תעב סי"ד) וכדמבואר טעמא במשנ"ב שם (ס"ק מד) שאף שהן מצוות עשה שהזמן גרמן, מ"מ נשים חייבות בהן כיון שאף הן היו באותו הנס⁷. או משום שיסודו בתורת שירה ושפיר אף הן בכלל הנס עתה וממילא בכלל חיוב השירה נמי. או משום שהוא בכלל חיוב שתיית ארבע כוסות שנשים חייבות בהן, דהא נתקנו לומר

עליהן הלל והגדה [וכדמובא במשנ"ב (סי' תעט סק"ט)].

במקום ספק - המסופק אם אמר הלל, אחר דמצינו כמה שיטות בדבר, דלבה"ג ויראים הוא מן התורה, ולרמב"ן בימים טובים הוא מדאורייתא ובחנוכה אינו אלא מדרבנן, לרמב"ם לעולם הוא הוא מדברי סופרים, ולדעת משנת יעב"ץ אף דבעלמא אינו אלא מדרבנן, מ"מ בליל הפסח הוא בכלל סיפור יציאת מצרים ומדאורייתא. אם כן במקום ספק הרי הוא תלוי בהנהגו שיטות אם ספיקא דרבנן הוא לקולא, או ספיקא דרבנן ולחומרא. ולמגילת אסתר וקנאת סופרים שהוא מתקנת נביאים, תליא בפלוגתת הראשונים בספק דברי קבלה אי אזלינן בהו לחומרא או לקולא¹².

⁷ כדמבואר בתוספות סוכה (לח) וכדכתבו התוספות בפסחים (קח: ד"ה היו) שהוא טעם לחיוב מדרבנן, ולשיטתייהו במגילה (כא) שהלל דליל הפסח מדרבנן הוא.

¹² ל"ו לרשב"א וריטב"א במגילה (ה:) ולרשב"ש (סי' שצז) דינו להקל, וכ"ה בשו"ת נוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' קמו) אך לשאלות (לה) ולרמב"ם (נזירות פ"ד ה"ט) דינו לחומרא. וכ"ה בטורי אבן (מגילה שם) ובשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' עח).

כמה הערות בעניין דברים הדומים לחמץ

הדברים נאמרו לפני מורי הוראה בקצירת האומר והרבה יש להאריך בזה ובגזירת קטניות והוא בכתובים אצל רבינו ועוד חזון למועד

בשורש טעם גזירת קטניות

מצויים כיום מיני מאפים ותבשילים, המיוצרים במאפיות ובבתי חרושת, שנראים ממש כחמץ, ויש לדון בהם אם הותרו לאכילה בפסח ואם יש בהם איזה חשש, ונעמוד בזה בקצרה על יסודות הדברים.

הנה איסור אכילת קטניות, שהוא היסוד לאסור באכילה דבר הנראה כחמץ, וכמבואר בראשונים שאסרו אכילת קטניות מטעם זה שהוא דומה לחיטה. ובבית יוסף (סי' תנג) הביא מהגהות מיימוניות שנראה מדבריו, שגזירת אכילת קטניות לא באה כפי שהיה נראה בפשטות, מחשש שמא אם יאכלו קטניות, יבואו לאכול גם פת העשויה מקטניות, וממילא יש חשש שמחמת כן יבואו לאפות ולאכול גם פת העשויה מחמשת מיני דגן, דעל זה לא היו גוזרים כיון שאיסור אכילת חמץ ידוע לכל. אלא גדר גזירת איסור אכילת קטניות הוא שמא יבא לעשות תבשיל מן הקטניות, ומאחר שהם נראים כתבואה, עלולים לבוא מחמת כן לעשות תבשילים אף מן התבואה שהיא חמץ גמור.

הן אמנם דבלשון הסמ"ק (סי' רכב) בטעם השלישי כתב, דהחשש הוא שמא מחמת מה שאינם בני תורה, אתו לאחלופי ויעשו פת, מכל מקום אין הכרח שכך היא כוונתו, דאפשר שבא לבאר יסוד האיסור, שכיון שעושים פת מן הקטניות, לכן הם דומים לתבואה, ויש אם כן חשש שיבוא לעשות תבשיל מחמשת מיני דגן כשם שהוא עושה תבשילין מן הקטניות. וכן מבואר להדיא בלשון הגר"ז (סי' תנג סעיף יג) שהגזירה היא שמא יעשה תבשיל.

ואף שבמשנ"ב (שם סק"ו) כתב, שטעם החומרא הוא שמא יבואו לטעות בין פת לפת, אפשר שמה שחשש עד כדי כך שיבואו לטעות באפיית פת של חמץ, הוא דווקא במקומות שרגילים לעשות בהם פת מן הקטניות, אך במקומות שאין רגילות לעשות בהם פת מן הקטניות, לא גזרו בהם אטו מה ששייך לעשות מהם פת, או אטו אותם מקומות שרגילים לעשות. נמצאת מסקנת הדברים, שאין הכרח שגזירת קטניות היא מחשש שמא יבואו לעשות פת של חמץ, וכל הגזירה אינה אלא לגבי תבשיל של חמץ, מחמת הרגילות בתבשיל של קטניות.

אי איכא גזירת קטניות בתפוחי אדמה ובקמח שלהם

בחיי אדם (סי' כ) כתב לאסור אכילת תפוחי אדמה בפסח, ומטעם שהוא דומה לגזירת קטניות. שלא כהמבואר בפרי מגדים (סי' תנא משב"ז סק"א) ועוד אחרונים^א, שאינו נכלל בגזירת קטניות, ואף שעושים מהתפוחי אדמה קמח. וטעם דבריהם בפשטות הוא משום, שתפוח אדמה אינו דומה למיני דגן, שעושים מהם כרי ומעורבת בהם תבואה, ומטעם זה הכרעת ההלכה בזה ברוב העולם שלא נהגו להחמיר.

אלא שיש לדון לגבי הקמח הנעשה מתפוחי אדמה, כי אף שביסודו אין תפוח אדמה דומה כלל לתבואה וקטניות, אך כיון שהקמח שלו נראה כקמח דגן, יש לכאורה טעם לאסור ולהחמיר בו טפי מקטניות, דבהא שייך טובא שיבואו לטעות, ומתוך שעושים קמח מתפוחי אדמה לתבשילים, יבואו מחמת כן לעשות נמי מקמח של דגן^ב.

דהנה בגמרא פסחים (מ:) 'רב פפי שרי ליה לבורדיקי [נחתומין] דבי ריש גלותא לממחה קדירה בחסיסי, אמר רבא איכא דשרי כי האי מילתא בדוכתא דשכיחי עבדי [וכפירש"י שם (ד"ה בדוכתא) שדרך עבדים לזלזל בדבר איסור יותר ויותר] איכא דאמרי רבא גופא מחי לה קידרא בחסיסי'. ויש מהראשונים שפירשו להא דחסיסי בקמח העשוי מקטניות^ג, דאסרוהו עכ"פ במקום דשכיחי עבדים שמזלזים באיסורים, וחזינן מינה מקור לאיסור קמח הדומה למיני דגן [וכבר התבאר בראשונים דעבדים לאו דווקא והוא בכל מקום שיש בו עמי הארץ שאינם בני תורה דאיכא טעמא לגזור^ד].

ולפי זה היה מקום לדון אף בשאר מיני קמחים, שיהיו בכלל האיסור כקמח עדשים, והן אמנם דבשו"ת ערוגת הבושם כתב, דבעצם מהאי טעמא היה מקום לאסור הקמח העשוי מתפוחי אדמה, אלא שחילק בדבר זה בין קמח הנעשה בבית חרושת, לקמח הנעשה בבית יראי ה', שבקמח הנעשה בבית חרושת ומגיע לכל מקום יש

א. כ"נ מהמחצית השקל שם (סק"ג) וכ"כ בשו"ת שאלת יעבץ (ח"ב סי' קמז) ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ק או"ח סי' קכז).

ב. ומה שדן בזה הפרי מגדים (סי' תנג משב"ז סוס"י) לגבי קמח אורז והתיר בו רק בשעת הדחק אינו שייך להכא, דהתם האורז עצמו הוא קטניות וממילא יש לאסור בו אף את הקמח, ולא שייכא כלל כל זה לתפ"א.

ג. כ"ה בתוספות שם ובערוך. שלא כהר"ף שפירשו בקמח העשוי ממצה שאפאוו וטחנוה. ובעצם דברי התוספות שכתבו דאיירי בקמח של עדשים שאין דרכם לבא לידי חימוץ, כבר העיר המהרש"ל שם שהרי יש להתירו אף אם הוא בא לידי חימוץ, כיון שאינו בכלל חמשת מיני דגן, ופירש כוונת התוספות דכיון שאין דרכו לבא לידי חימוץ לא גזרו בו איסור כשאר קמח, דלא אתו לאחלופי בהו כיון דאינו דומה להם.

ד. כמבואר בדברי התוספות בביצה (ו. ד"ה והאידנא).

תבשיל וכיו"ב, אך אם ניכר על הקמח שהוא של קטנית, אין שייך בו טעם לאיסור משום מראית העין.

ובעצם יש לדון בהאי איסורא משום מראית העין, דאפשר שלא אסרו משום מראית העין אלא בדבר שאינו שכיח, כחלב אשה שאין מצוי כלל לאוכלו עם בשר, או שתיית דם דגים, שמשום כך אסרוהו מפני מראית העין, כיון שהאנשים תולים המעשה באיסור. אך במאכלים שכך הוא דרך העולם לאוכלם כשאר קמחים, יש מקום לומר שאין שייך בהם איסור מפני מראית העין, שכיון דמצוי בהם האופן המותר, לא יתלוהו אנשים שנעשה באיסור, ואין א"כ טעם לאוסרם מחמת אחרים הרואים, ונמצא לפי זה שאין טעם איסור בקמח תפוחי אדמה, דכיון שיש כמותו בהיתר אינו נראה לאנשים כאיסור¹.

אך המהר"ם שיק (שו"ת או"ח סי' לו) כתב לאסור הקמחין של קטניות משום מראית העין, ופירש להא דבגמרא פסחים (שם) לגבי קדרה בחסיסי, לא הוזכר כלל טעמא דמראית העין, משום דהתם בעיון יפה יכיר כל אחד שאינו קמח של תבואה.

את טעם הגזירה, אך בקמח הנעשה בבית אין את החשש וממילא אין את טעם הגזירה². אך יש לדון בזה אי אכן כוונת הגמרא דווקא באתרא דשכיחי עבדי, או שהוא בכל מקום המצויים בו אותם שאינן בני תורה וכמושנ"ת³.

אי יש לאסור משום מראית העין

בשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ק או"ח סי' קכז) כתב לדון בזה, אם יש לאוסרו אף בלא גזירת קטניות, ומשום מראית העין [ואמנם בחמד משה (סי' תג) כתב דכל גזירת קטניות מהאי טעמא היא, ואסרום מפני מראית העין כדמצינו שאסרו חלב אשה עם בשר, או חלב שקדים עם בשר, ומקור האיסור הוא מהמבואר בגמרא (כריתות כא:)] לאסור דם דגים שנתקבץ בכלי משום מראית העין שנראה כשותה דם אסור⁴.

והנה אי נימא דאכן אין לאוסרו משום גזירת קטניות, ומטעם שלא אסרוהו אלא במקום דשכיחי עבדי, ונבא לדון בו לאיסור רק משום מראית העין [ובפרט לחמד משה שאף גזירת קטניות מהאי טעמא היא] א"כ אין האיסור אלא באופן שאין ניכר שהוא קטניות, וכגון שעשו ממנו

ה. כיו"ב איכא בשו"ת חיים שאל (ח"ד סי' לח אות פג) לגבי קמח הנעשה ממוח העץ של הינדי"א דמותר, אך אין ממנו ראייה דהוא רק לדעת הספרדים הנוהגים להיתר בקטניות, דכ"ש שיש להתיר הקמח שלהם.

ו. ובשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ק או"ח סי' קכז) כתב לאידך גיסא, דהוא דוקא באתרא דשכיחי עבדי ואינו שייך בזמן הזה יעוי"ש.

ז. אלא שהוא דעת יחיד, דבשאר מפרשים פירשו הטעם משום גזירה, דכיון שעושים ממנו מעשה קדרה כמו מחמשת מיני דגן, חיישינן שמא יטעו ויבאו לידי עשיית דייסה [מלבד הטעמים הנוספים שהוזכרו, אי מפני שעושים ממנו פת, אי משום שהוא דומה לדגן].

ח. ובפרט לחמד משה דאף גזירת קטניות לא שייכא באופן זה דהא לא באה אלא משום מראית העין.

לן רחמנא שרא לן כוותיה, אסר לן דמא שרא לן כבדא וכו', בעינן למיכל בשרא בחלבא. אמר להו רב נחמן לטבחי זויקו לה כחלי [וברש"י שפורדו תנו לה כחל בשפורד]. ובפתח עינים שם כתב, דמהאי טעמא הותר לאוכלי המן, שהיה נהפך להם המן על פי מחשבתם, לחשוב בו שיהיה להם בו טעם של דבר האסור, דהא חזינן הכא דלא אכפת לן מטעם אסור, כל היכא דהדבר עצמו מותר, כדמצינו בכחל שהותר אף שיש בו טעם דבשר בחלב.

אלא שאין בו ראייה להיתר, לגבי דברים המותרים הדומים למאכלות אסורות, דהתם כך הוא בטבע הדבר ובתכונותיו, שהיה יורד מן השמים ונקבע טעמו לפי מחשבת האוכל, ואין מכך ראייה שהותר הדבר להיעשות במעשה האדם, הן באופן שנראה הדבר כאיסור, וודאי באופן שעושה בו גם טעם איסור באופן המותר [וכן שמענו ממרן הגריש"א זצוק"ל שהוסיף בו הלשון 'הרחק מם הכיעור'].

והנה אף אם מצד הנזכר אין בו איסור אלא משום 'הרחק מן הכיעור', מכל מקום יש לדון בו איסור משום מראית העין, וכדמצינו בגמרא (כריתות כא:): 'ובשו"ע (יו"ד סי' סו ס"ט) לגבי דם דגים שנאסר משום כך, וכדם אדם שפירש שנאסר (שם סי') משום מראית העין, וכן הוא בנידון דידן לגבי

ולדבריו יש להתיר אף קמח תפוז"א, דבנקל ניתן להכיר עליו שאינו דומה לקמח דגן, דאף היום שהוא נעשה ממש כקמח, מכל מקום כמדומה שעדיין ניתן להבדיל ביניהם, ואין בו א"כ משום מראית העין^ט.

נמצא א"כ, שבדברים שניתן להכיר בהם [אף אם על ידי עיון היטב] שאינם של איסור אין לגזור בהם משום מראית העין. אך בדברים שאינם ניכרים כלל, כאטריות ושקדי מרק שאין ניתן להכיר בהם במראית העין, היה מקום לדון בהם לאיסור, הן מצד שחזרת בהם גזירת קטניות, והן משום מראית העין, והיה מקום להצריך להניח האריזה לידו בזמן האכילה, כדי שיהא הדבר ניכר, בשביל לסלק החשד אצל הרואים [וכדמצינו בפוסקים לגבי שאר דברים שיש בהם החשש מפני מראית העין].

בכלל הדברים שיש בדומה כמותם באיסור אי יש לאסורם משום מראית העין

והן אמנם דשייך איסור זה אצל פסח, אחר דמצינו לו יסוד אצל גזירת קטניות, מכל מקום שייך ענין זה אצל מאכלים בכל ימות השנה, באותם מאכלים הדומים בטעמם ובמראהם למאכלים שאינם כשרים, דיש לדון בהם לאיסור משום מראית העין. דהנה בגמרא חולין (קט:) 'אמרה ליה ילתא לרב נחמן, מכדי כל דאסר

ט. ויעיין בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' קיב) שכתב, שעיקר הטעם שלא גזרו בקמח תפוחי אדמה, הוא משום שאינו דומה כל לקמח של תבואה, כיון שאינו נעשה כלל על ידי טחינת הריחים, משא"כ בקטניות שהם נדושים ונטחנים ממש כתבואה. ועוד, דהא לר"מ בנדרים (מה) הנודר מן הדגן אסור בכל ומותר בירק, ותפוחי אדמה מין ירק הם, שלא כקטניות דמידי דמידגן הוו.

דברים הנראים כחמץ ממש, אי יש לאוסרם משום מראית העין.

ב' ענינים באיסור משום מראית העין

דהנה במראית העין יש שני חלקים, האחד במה שהרואה סבור שעובר בזה איסור, ועובר בזה א"כ על 'והייתם נקיים מה' ומישראל'. והשני מפני שיש בו להטעות הרואים, לבא להתיר אף את האסור. וכדמצינו ברש"י בכריתות (שם) לגבי דם דגים, שהחשש הוא במה דאתי למיחלף בדם בהמה, והרואה אומר מותר לאכול דם יעויי"ש. וכן הוא לאידך גיסא בגמרא ע"ז (יב:): דמנינן כמה דברים שנאסרו משום מראית העין, ואיתא בגמרא שאף שהדבר אסור מפני מראית העין, מכל מקום הוא אסור אף בחדרי חדרים, ופירש"י הטעם משום שהרואה חושדהו בדבר עבירה. הרי שנקט לשני הטעמים, לאיסור מפני הרואה שיבא להתיר איסור מחמתו, ולאיסור מפני שחושדים אותו בעבירה.

וב"ה בלבוש (יו"ד סי' סו וסי' פז) שהביא בטעם איסור מפני מראית העין, שהוא 'מפני הלעז והחשד' והיינו שני הענינים המוזכרים. ובשו"ת באר שבע (סי' יז) כתב הטעם, משום 'חשש מכשול וטעות אחרים הרואים'. והרבה נפק"מ בזה, וכגון למי שהוא מופלג בחסידות, דודאי לא יחשדהו שעושה מעשה איסור, וע"כ לא שייך בו טעם איסור משום 'והייתם נקיים', אך טעמא דיאמרו על האסור שהוא מותר

שייך אף אצלו. וכן הוא לאידך גיסא אצל קלי הדעת, דאי משום שילמדו ממעשיו ליכא לחשש זה אצלו, אך טעם האיסור משום 'והייתם נקיים' שייך אף בו.

והנה במראית העין שאין החשד שבו אלא באיסור דרבנן, כבר התבאר בדברי הרמ"א (סי' פג ס"ג) שאין צריך לחשוש לו, ומטעם זה נהגו לעשות חלב משקדים ולהניח על ידו בשר עוף, וכן נקטו עיקר לדינא הט"ז (סי' פז סק"ד) הפרי חדש (סי' פז סק"ז) ובכו"פ שם (סק"ח). אמנם לדין מחמירים בזה אף באיסור דרבנן, וכמבואר בים של שלמה (חולין פח סי' נב) בב"ח (סוף סי' סו) בש"ך (סי' פז ס"ו) ובשו"ת באר שבע (סי' יז) דאסרו משום מראית העין אף באיסור דרבנן¹.

אי גזרינן מדעתנו משום מראית העין

בפר"ח (שם) מבואר, שאין לגזור משום מראית העין, אלא בדבר שמצינו אותו בדברי חז"ל, אך לא במה שנראה לנו מדעתנו, שאם לא כן יהיה לנו לאסור בשר חיה בלא ניקור מחמת החלב שבו, כדי שלא יבואו להתיר מחמתו חלב של בהמה. אך יתכן לומר בדבריו, כהמבואר בתפארת ישראל (כלכלת שבת אות לד) שמראית העין לא נאסר אלא באופן כזה שיש קצת הוכחה לאיסור יותר מלהיתר, ומשום כך אין אנו יכולים לגזור כן מדעתנו, דלמה לנו לתלות באיסור יותר מן ההיתר, אך בנידון דידן בדברים הנראים כאיסור אינו שייך, דאדרבה, יש לנו לתלות בו באיסור יותר מן ההיתר,

¹ וע"ע בשדה חמד (מערכת מ כלל פ).

וכן כל כיו"ב במוצרי הסויה ובאותם מוצרי פרווה הדומים לנקניק, שאין לאסור אותם מהאי טעמא^{יא}.

ואם כן אינו בכלל גזירה חדשה שאין לנו לגזור מעצמנו.

בדברים הנפוצים בהיתר

ומעתה הוא הדין אף לגבי פסח, שאותם האופים לחם העשוי מתחליפי דגנים, ומתפיחים אותו ע"י חומרים הכשרים לפסח, אם ידוע הדבר שעושים כן כבר אין בו חשש משום מראית העין. אלא שכיון שיש בו לתא דגזירת קטניות, אין ה"נ דאחר כמה שנים כשהדברים יודעים בקיומם, כבר אין לחשוש בהם משום מראית העין, אך מתחילה כשהם נעשים ועדיין אין ההמון יודע מהם, וודאי יש לבעל נפש להחמיר ולא להשתמש בהם, דיש לגזור בהם הן משום מראית העין דדמיא לתבואה, והן משום גזירת קטניות. והוא הדין נמי לגבי קמח תפוא^א, דאף שמעיקר דינא הוא מותר, ומשום כך נהגו בו רוב העולם היתר^{יב}, מכל מקום יש מקום להחמיר בזה למי שהוא בעל נפש.

וע"כ בדברים הנפוצים והידועים אין לנו לגזור משום מראית העין, וכמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שג) לגבי איסור שעטנז, שאין בו משום מראית העין כיון שהוא איסור ידוע ואין לחשוש בו, ומטעם זה אין לאסור שתיית חלב סויה וכיו"ב לאחר ארוחה בשרית, כיון שחלב זה נפוץ והכל יודעים ממנו ולא יבואו לטעות בו, וכמש"כ בשו"ת יגל יעקב (יו"ד סי' כג) לגבי קוקוס טחון הדומה לחמאה, שמותר לטגן בו קציצות של בשר, כיון שכבר נתפשט בכל מדינתו [והיינו שדי שיהא הדבר נפוץ באותו המקום כדי לסלק טעם האיסור משום מראית העין]. ומהאי טעמא נמי התירו להגיש גלידה הנראית כחלבית אחר ארוחה בשרית, כיון שהכל יודעים שיש גלידה פרווה הדומה לאותה שהיא חלבית,

^{יא} וכדנקטין לגבי לחם עם נתחי בשר המרוח במרגרינה, שאף שהוא דומה לחמאה הוא מותר, ויעויין בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' צו) ובציץ אליעזר (ח"ה סי' יב).

^{יב} כמבואר באגרות משה (או"ח ח"ג סי' סג) שכשנתרבו תפוחי אדמה במדינותינו, לא רצו חכמי הדור להנהיג לאוסרן, אולי מפני הצורך ואולי מפני שהטעמים קלושים [יעויין בבית יוסף (ריש סי' תנג) שהביא שהר"י קרא לזה מנהג שטות, והר"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגים בהם היתר אף במקום שנהגו בזה איסור] ויעויי"ש שנקט בו להיתר במקום שאין בו מנהג לאיסור.

בירורים למעשה בענין חמץ שעבר עליו הפסח

ביטל ולא ביער ודינא דשוגג

במתניתין פסחים (כת.) חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, ושל ישראל אסור בהנאה, שנאמר לא יראה לך שאור. ובגמרא שם נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, דלר"י הוא אסור מדאורייתא, ויליף לה מקרא דכתיב 'לא יאכל חמץ'^א, ולר"ש אינו אלא מדרבנן, וקנסא הוא משום שעבר על איסורא דבל יראה ובל ימצא. ומסקינן בגמרא (שם כט.) דמתניתין כר"ש דאיסורא משום קנס, וכן פסקו הרמב"ם (חמץ ומצה פ"א ה"ד) והשולחן ערוך (סי' תמח ס"ג). ומכל מקום אף דאין איסורו אלא משום קנסא, אסורוהו אף אם הניח החמץ בשוגג, ואף אם היה אנוס על כך, ואף על פי שבכחאי גוונא לא עביד איסורא ולא עבר על בל יראה^ב, ומשום שאם נתיר לו החמץ באופן זה, יבא להתירו ולהניחו בפסח אף לכתחילה.

ובאופן שביטל החמץ קודם הפסח אך לא ביערו, אם עבר עליו הפסח הוא נאסר גם כן. ומכל מקום אם לא ביערו

בשוגג, הביא הביה"ל (סי' תמח ס"ג ד"ה אפילו) דנחלקו האחרונים אם עבר בזה על איסורא דבל יראה או לא, ולדינא במקום הפסד מרובה יש לסמוך על שיטת המקלים, ולהתירו בהנאה ולא באכילה.

חיוב בדיקה אחר הפסח

עבר הפסח ונזכר שיש מקומות שלא בדק בהם החמץ, הרי הוא צריך לבדוק עתה את ביתו לראות שלא נשאר בו חמץ שעבר עליו הפסח^ג. ואמנם אם כבר השתמש אחר הפסח בחמץ באותו מקום שלא בדק קודם הפסח, ואין ידוע לו איזה חמץ הוא קודם החג שעבר עליו הפסח ואיזה חמץ הוא מעתה, נראה שבאופן זה אינו צריך לבדוק המקום אחר החג, כיון שאינו אלא ספק חמץ שעבר עליו הפסח. ובפרט באופן שניקה הבית קודם הפסח, דאף שלא בדק החמץ מכל מקום יותר יש להקל בזה.

באופן שביטל את חמצו ומכר החמץ שהיה ידוע לו, ומצא אחר הפסח חמץ בעין שלא מכרו ומטעם שלא ידע שהוא חמץ, כיון שלא עבר בזה בכל יראה

א. וכמבואר התם דג' קראי כתיבי חד לקודם זמנו חד לתוך זמנו וחד לאחר זמנו.

ב. והוא מוכח מדברי המשנה בפסחים (ל:): גבי ישראל שהלווה לגוי על חמצו, והיינו ששעבר הנכרי לישראל את חמצו בעבור ההלוואה שקיבל מן הישראל, שהדין הוא שאותו חמץ אחר הפסח אסור בהנאה, ואף שלא היה ברשות הישראל ולא היה בידו לבערו, ומוכח אם כן שהחמץ נאסר אף בשוגג ואונס שלא היה בידו לבערו.

ג. שו"ע (סי' תלה ס"א) על פי דברי התוספות (פסחים י: ד"ה ואם).

ובבל ימצא, דהא היה בדעתו למוכרו אלא שלא הכיר בו, הרי הוא מותר אחר הפסח^ד.

ואמנם אם מצא חמץ בעין בפסח עצמו, ואינו רוצה לסמוך על מכירתו, יש לו לשורפו ולהתחייב ליתן את דמיו לעכו"ם שמכר לו את החמץ.

ספק חמץ שעבר עליו הפסח

המהרש"א (עירובין סד:) הביא ב' פירושים בביאור דברי התוספות (שם ד"ה שהולכין) להתיר בספק חמץ שעבר עליו הפסח, באופן שאין ידוע אם היה בפסח ברשותו של ישראל או לא. ובפירוש ראשון כתב הטעם שיש לנו להקל בזה, מפני שאין לנו לתלות שהיה ברשות הישראל ועבר בו איסור, ולפי זה יש בו נפקא מינה במומרים של זמננו, שאין שייך בהם טעם היתר זה. אמנם בפירוש שני שם כתב, שטעם ההיתר הוא מפני שבספק דרבנן יש לנו ללכת לקולא, ולפי זה יש לנו להקל בכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח.

המג"א (סי' תמט ס"א) הביא את דברי הב"ח, שחמץ שנמצא אחר הפסח ואין יודעים אם הוא של עכו"ם ומותר או של ישראל ונאסר, הרי הוא אסור באכילה

ומותר בהנאה. וכבר נחלקו בו האחרונים בדין ספק חמץ שעבר עליו הפסח אם הוא מותר או אסור, ולהלכה כתב הגר"ז (סי' תמח ס"ל) דבכל ספק איסור חמץ שעבר עליו הפסח יש להתיר, ומכל מקום יש לחוש לדעות האוסרים, ולהחמיר לאסור באכילה במקום שאין בו הפסד מרובה. ויעויין במשנ"ב (סי' תמט סק"ה) שהביא ב' הדעות בזה^ה.

חמץ שידוע בו שקודם הפסח היה בוודאי של ישראל, וספק אם נמכר לגוי או שהיה ברשות ישראל בפסח ונאסר, אזלינן ביה בתר חזקה לחומרא שהוא של ישראל, ודינו לאיסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח. ויש לדון בדברים שאינם אלא ספק חמץ, אם יש להקל בהם בזה משום ספיקא דרבנן לקולא, או דדנינן ליה כספיקא דאורייתא שנתגלגל לדרבנן.

בדבר שהוא ספק אימתי הוא נעשה, אם הוא מקודם הפסח או לאחריו, כתב המגן אברהם (סי' תמט ס"א) להתיר^ו. ובספק בדבר אם החמץ או לא, כתב באליה רבה [והו"ד במשנ"ב (סי' תנג ס"ק כח)] שכל שאינו ודאי חמץ יש להקל בו כשעבר עליו הפסח, כיון שאין איסורו אלא מדרבנן^ז.

ד. והוא ממה יהודה (סי' תמח אות ד) ומטעמא דבכה"ג שמכרו ולא ידע מקיומו אינו עובר בכל יראה ובל ימצא, וליכא חשש הערמה שמא לא גמר בלבו לבטלו, ויש באחרונים שחלקו [ויעויין בביאור"ל שם].

ה. ויעויין בשדי חמד (חמץ ומצה סי' ט אות ל) בארוכה בענין זה

ו. ויש לדקדק בדברי המשנ"ב שם דמשמע שמדמה אותו לכל ספק חמץ ולדעת האוסרים בספק חמץ שעבר עליו הפסח הרי זה אסור אף כה"ג שהספק הוא בדבר זה עצמו אם עבר הפסח על חמץ זה.

ז. ויעויין עוד בשו"ת חמדת שלמה (סי' א).

לקנות אחר הפסח בחנות של מי

שאינו שומר תו"מ

אף שהתבאר דעת הסוברים שספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר, מכל מקום יש להקפיד שלא לרכוש שום דבר שיש בו חשש חמץ שעבר עליו הפסח, ממכילת של החשוד על כך [ובכלל] למחלל שבת בפרהסיא רח"ל כל זמן שעדיין יש חשש שיש בידו חמץ שעבר עליו הפסח, ויסודו מהמבואר בגמרא בכורות (כ"ט:) דאסור לקנות כל דבר שיש בו זיקת תרומה, ממי שחשוד על התרומות והמעשרות, דקנסו בו אף באופן דאין חשש תערובת באותו המאכל^ח.

ובאופן הנ"ל שהוא חשוד על חמץ שעבר עליו הפסח, אף כשיש לו תעודת הכשר על מכירת חמץ, מכל מקום אם פתח חנותו בחולו של מועד, יש לנו לחוש שמא היה זקוק לתוספת סחורה לחנותו וקנאה בחול המועד. והדבר צריך זהירות יתירה, כי פעמים אף בדברים שיש עליהם הכשר, ובעל המפעל שלהם מכר החמץ כהוגן, מכל מקום הפיקוח על הסוכנים הוא קשה, ואפשר שלא כולם מכרו החמץ כהוגן, והכל לפי הענין.

חמץ שאין ראוי לאכילה

חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, שיש עליו חיוב מדרבנן לבערו^ט, אם עבר עליו הפסח הרי הוא אסור באכילה ומותר בהנאה^י.

חמץ נוקשה הנמצא בתערובת אינו חייב לבערו, ואם אינו ראוי לאכילת כלב מותר להשהותו עד אחר הפסח^{יא}, אמנם אם בתחילה היה ראוי לאכילת אדם, אף אם עתה הוא בתערובת אסור להשהותו וחייב לבערו, אלא אם כן הוא נפסל עתה אף מאכילת כלב^{יב}.

יש לנו לחשוש בסתם חמץ שמא יש בו לחמץ אחרים, ומטעם זה מזון בעלי חיים שיש בו תערובת חמץ, אף שמעורבים בו דברים שפסולים מאכילת אדם, מכל מקום הרי הוא חייב בביעור.

תרופות וויטמינים שמעורב בהם חמץ, אין לחשוש בהם אחר הפסח, אף אם אין ידוע בבירור שנמכרו לנכרי כדין, כיון שאינם אלא חמץ נוקשה. אך תרופות וסירופים שיש בהם טעם, אם יש בהם חמץ שעבר עליו הפסח הרי הם אסורים.

ח. ויעויין באגרות משה (ח"ד אר"ח סי' צא) מה שכתב בזה.

ט. משנ"ב סי' תמב סק"ב.

י. שו"ע סי' תמז סי"ב ומשנ"ב (שם ס"ק קז).

יא. סי' תמז סי"ב ובמשנ"ב שם (ס"ק קז) ובשעה"צ (ס"ק קפד).

יב. שאם לא כן הרי יכול לחמץ בו עיסות אחרות וכמבואר במשנ"ב (סי' תמב סק"י) ובביה"ל (שם ס"ט ט"ה עד) שמהאי טעמא אף שבשאר איסורים כל שאינם ראויים לאכילת אדם הותרו, מכל מקום שאני חמץ שאף שאין ראוי לאכילת אדם, מכל מקום עדיין הוא ראוי לחמץ בו עיסות אחרות.

סבונים תמרוקים ומשחת שיניים וכל כיו"ב, הרי הם מותרים אחר הפסח, כיון שנפסלו מאכילת כלב והותר להשהותם.

תערובת חמץ שנתערבה קודם הפסח

חמץ שנתערב קודם הפסח אם הוא מין במינו, או יבש ביבש בין שנתערב מין במינו ובין אם נתערב בשאינו מינו, מועיל בו רוב לבטלו ולהתירו אחר הפסח¹¹. אך אם נתערב בשאינו מינו לח בלח או יבש בלח, הרי הוא מותר לאחר הפסח רק אם יש שישים בתערובת כנגד החמץ¹². ובאופן שהוציאו ממנו החמץ ואין בו אלא טעם האיסור, יש לאסור באכילה ולהקל בהנאה במקום הפסד מרובה¹³.

חמץ שמערבים אותו במזיד, כגון שאותו המאכל צריך לעשותו ולתקנו עם חמץ, הרי הוא אסור אחר הפסח אף באופן שיש ששים כנגדו¹⁴. והוא הדין אם עירבו החמץ עם אותו מאכל כדי לתת לו טעם, כאלכוהול העשוי מדגן שמשתמשים בו

לתוספת טעם, אינו בטל אף אם יש ששים כנגד החמץ¹⁵.

וכן בדבר המעמיד, התבאר במשנ"ב (סי' תמו ס"ק קו) לאיסורא אף בנתערב אחר הפסח¹⁶, שאם נתחמצה עיסה בשמרי שיכר שעבר עליו הפסח, אין מועיל שיהיה בה שישים כנגד השמרים, והרי היא אסורה אף בהנאה, כיון ששמרים הם דבר המעמיד שלא בטל אפילו באלף.

ואמנם באופן שאין המעמיד כולו מן האיסור, ויש בדבר עוד מעמיד שהוא מהיתר, הוה זה וזה גורם דמותר, כמתניתין דערלה (פ"ב משנה טו) גבי תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לקדירה, ואין לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל, והצטרפו ותבלו, הרי זה מותר לכהנים¹⁷.

ומטעם זה יש לחוש מאוד אחר הפסח, מכל אותם מוצרים שיש בהם תערובות חמץ¹⁸, כי אף שיש מהם שכמות

יג. ונחלקו הפוסקים בזה, דלדעת המג"א הוא מותר אף באכילה, ולדעת האליה רבה לא הותר אלא בהנאה (ויעיין במשנ"ב סי' תמו ס"ק קב).

יד. שו"ע שם (סי"א).

טז. יעויין משנ"ב (סי' תמב סק"א).

טז. משנ"ב שם (ס"ק יד) מבית יוסף בשם רבינו ירוחם.

יז. משנ"ב שם (ס"ק קו) ויעויין שו"ע יו"ד (סי' צח) ובט"ז שם (ס"ק כט) שהביא מאיסור והיתר הארוך (כלל כה דין ז) שנקט שהוא רק מדרבנן, אמנם הרעק"א בהגהות שם הביא מדברי הר"ן שהוא מדאורייתא.

יח. ואף דבעלמא בנתערב אחר הפסח נחלקו הפוסקים, דיש שהתירוהו על ידי ביטול ברוב אף באכילה, ולא הצריכו בו שישים כנגד האיסור, ובמשנ"ב (ס"ק קה) כתב לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או שעת הדחק.

יט. יעויין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' מז).

כ. כתמציות חומצת לימון הנעשות מקמח חיטה, גלוקוזה, עמילן מחמץ, או שאר ויטמינים.

החמץ המצויה בהם היא מועטת, מכל מקום במקרים רבים היא לא בטלה, כיון שהחמץ נתערב בה בכוונה לצורך אותו המאכל. ולפי זה היה מקום לחוש לכתחילה לכל הנהו שיטות הסוברים, שספק חמץ שעבר עליו הפסח אסור, והיה לנו לאסור כל הנ"ל באכילה, וצריך עיון.

הן אמנם, שבאותם הדברים שמיד בתחילת חימוצם כבר אינם ראויים לאכילת אדם, היה מקום לדונם כחמץ נוקשה ולא כחמץ גמור^{כא}, ולצורך בהם שיטת מג"א דחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר באכילה^{כב}, דאף שאין נוקטים כן להלכה למעשה מפני דעת החולקים^{כג}, על כל פנים יש בו כדי להצטרף להיתרא, ובפרט באופן שהחמץ הנוקשה מעורב עם עוד דברים, דהוי חמץ נוקשה על ידי תערובת שהותר לשיטת הכל^{כד}. מכל מקום עדין יש לדקדק

בו, דיש דברים שאחר שנתערבו במאכל נעשו ראויים, ושוב אין שייך בהם ההיתר של חמץ נוקשה, דכיון שנתערבו קודם הפסח הוו חמץ שעבר עליו הפסח שנאסר לאחר הפסח. וכן בדברים שבתחילת חימוצם היו ראויים לאכילת אדם, ולא התקלקלו אלא אחר ששמו אותם בתוך המאכל, שכהאי גוונא אינם נחשבים כחמץ נוקשה, ויש לדון אם כן היאך הותר לאוכלם אחר הפסח^{כה}.

כלים שבישלו בהם חמץ מותרים לאחר הפסח^{כו}, וליכא איסור בל יראה ובל ימצא על הבלוע^{כז}.

חמץ שנתערב ושאר מוצרים שיוצרו אחר הפסח

חמץ שנתערב אחר הפסח, כיון שדעת הרבה פוסקים שמועיל בזה רוב כדי

כא. אך אין שייך להתירם מטעם מה שאינם ראויים לאכילת אדם, דאחר חימוצם כבר אין שייך לחמץ בהם עיסות אחרות, ויש מהם דאף נפסלו מאכילת כלב מיד בתחילת חימוצם, דכיון שמקלקלים אותם כדי להשתמש בהם לצורך אכילה, לא בטל מהם האיסור כשאינם ראויים, וכמבואר בחזו"א (בכוורות סי' טז סק"י ואו"ח סי' קטז סק"ב) ויעיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' ה וח"ז סי' כז) שדן בזה.

כב. והו"ד במשנ"ב (ס"ק קז).

כג. כמבואר במשנ"ב (שם) שרוב האחרונים סברו לאסור אותו באכילה.

כד. כמבואר בשו"ע (ריש סי' תמב) ובמשנ"ב (סי' תמו ס"ק קח) ובשעה"צ (שם קפד). אמנם יש שפקפקו בהא גופא, והחשיבוהו כחמץ גמור שעובר עליו בכל יראה ובל ימצא, ואם כן דינו כחמץ שעבר עליו הפסח שאסור.

כה. ומכל מקום יש בו עוד צירוף להיתר בכמה אופנים, אם שיעור החמץ הנמצא בכל אותם תמציות ושאר דברים, הוא בשיעור כה מועט שאין בין הכל שיעור כזית חמץ, שהתבאר במשנ"ב (סי' תמב סק"א) שיש הסוברים שאינו עובר בו בכל יראה, ואם כן אינו נאסר אחר הפסח מדינא דחמץ שעבר עליו הפסח [ואף דבחזו"א (סי' קטז סק"א) פליג על כך מכל מקום יש בו לאיצטרופי להתירא].

כו. רמ"א (סי' תמו ס"א).

כז. משנ"ב שם (סק"ד).

לבטל^כ, שלא קנסו לאסור את החמץ
אחר הפסח באופן שהתבטל ברוב, משום
כך יש להקל בו בשעת הדחק או במקום
הפסד מרובה^{כט}.

ובן יש להתיר כל דבר שנעשה לאחר
הפסח, אם יש בו שישים כנגד החמץ
ואותו החמץ אינו מעמיד, ומטעם זה יש
שהתירו בכל לחם הנעשה אחר הפסח, כיון
שמשפרי האפייה שבו בטלים בשישים, אף
שיש לדון בו אם משפרי האפייה הבאים
לצורך תפיחת הלחם, אינם נחשבים
כמעמיד מחמת כן.

ואף בדברים שאין בהם שישים כנגד
משפרי האפייה ששמים בהם,
כלחם קל וכיוצא בו, מכל מקום יש
להקל בהם על פי ההיתר שכתב
המשנ"ב שבשעת הדחק יש להקל בזה?
ובכל מקום ספק נמי יש להקל, דהא
הרבה מתירים בכל ספק חמץ שעבר
עליו הפסח, וביותר בכל אותם אופנים
שהחמץ המעורב הוא חמץ נוקשה, או
שיש בו פחות מכשיעור כזית.

יש לדקדק ולבדוק אף בדברים המיוצרים
אחר הפסח, שאין בכלל חומרי הגלם
המצויים בהם גלוטן שהוא חלבון
החיטה^א, או לתת המצוי בבירה, וכן
בשאר כל מיני מאפה, ואפשר שאף הוא
בכלל מה שהעתיקו מהאריז"ל (באר היטב
סי' תמו סק"א) שהנזהר ממשוהו חמץ בפסח
מובטח לו שלא יחטא כל השנה, כי
בכללה גם הזהירות מאכילת חמץ שעבר
עליו הפסח^ב.

בחומרא הידועה שלא לאכול חמץ שעבר
עליו הפסח אף אם נמכר כדין,
שמקורה במעשה רב ממנהגי הגר"א
ובאגרות סופרים (מו) שכך נהג הרעק"א,
יראה שבמקום ספק יש להקל בזה, וודאי
שאפשר לנהוג כן בחומרי גלם שנמכרו
לגוי כדין.

הרבה פוסקים התירו להשהות קמח
החיטים הלתותים במים, באופן
ששראם במים וטחנם מיד^א, ולפי זה יש
מקום היתר לקמח אחר הפסח^ב, אמנם
אין זה אלא בחיטים, אך בשעורים

כח. ואפילו נתערב מין בשאינו מינו, אם אינו דבר המעמיד הרי הוא בטל.

כט. משנ"ב (סי' תמו ס"ק קה) וכן מסקנת החזו"א (סי' קיז סק"ב).

א. ומכל מקום יש לדקדק בו היטב, דמצוי פעמים רבות שיהיו בו סיבי שיבולת שועל, שעברו הרטבה בתהליך יצורו.

א. והוא מצוי בהרבה מוצרים בבשר צמחוני בנקניקיות סויה ועוד.

ב. יעויין בזה (ח"ג דף רפב).

ג. משנ"ב (סי' תג ס"ק כז).

ד. אחר שיתברר אופן הטחינה.

עליהם הפסח הרי הם אסורים באכילה, ויש
הסוברים שאף אסור למוכרם לגוי^{לז}.
ובחמשת מיני דגן שנשרו במים עד
שנתבקעו, וכפי המצוי בשיבולת שועל, הרי
הם חמץ גמור ואם עבר עליהם הפסח הרי
הם אסורים אף בהנאה.

שנשרו באופן זה ונטחנו, הוי ספק חמץ
שעבר עליו הפסח^{לח}, והוא אסור באכילה
ומותר למוכרו.

גריסים העשויים מחמשת מיני דגן,
ששראם זמן מרובה במים ולא
נתבקעו הרי הם בספק חמץ, ואם עבר

לח. משנ"ב שם.

לז. משנ"ב (סי' תנג ס"ק כח).

שיעורים
בהלכות
חול המועד

דיני כיבוס בחולו של מועד

גדר כבוד חול המועד

כתב המג"א (תקל סק"א) שחייב אדם לכבד את חוה"מ במאכל ומשתה ובכסות כשאר ימים טובים, ומהרי"ל לבש בו הבגדים של שבת. ואף שמדברי השו"ע (או"ח סי' קפח ס"ז) משמע שדי בו באכילת פירות, שמשום כך אם שכח להזכיר יעלה ויבא בברכת המזון של חול המועד, דינו כראש חודש שאינו חוזר, כיון שאין בו חיוב אכילת פת, מכל מקום מצוה לכתחילה לאכול פת אף בחולו של מועד.

ובשער הציון (שם סק"ד) כתב, שמקור הדברים לחיוב כיבוד חוה"מ הוא ממכילתא (פ' בא) דצריך לכבד חולו של מועד באכילה ושתיה וכסות נקיה, כיון שנאמר בו 'מקרא קדש' [וכמבואר ברמב"ם (יו"ט פ"ז ה"א)] שנקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש].

אמנם כתב, דאף שהתבאר שאף חול המועד נקרא 'מקרא קדש', מכל מקום כיון דלענין מלאכה הותר חולו של מועד על כל פנים בדבר האבד, הרי דאין קדושתו חמורה כמו יום טוב, ועל כן אף לדין כיבוד אין לדמותו ליום טוב, והמבואר שצריך לכבדו באכילה ושתיה ובכסות נקיה, היינו יותר מימות החול, אך אינו מחויב בזה כמו ביום טוב, כי ה'מקרא קדש' שלו קל מה'מקרא קדש' של יום טוב.

ובן מפורש במדרש רבה (סוף פרשת בהר) וקראת לשבת עונג זו שבת בראשית,

ולקדוש ה' מכבד זה יום הכיפורים, וכבדתו זה יום טוב, מעשות דרכיך זה חולו של מועד'. הרי דאיירי קרא 'וכבדתו' אף על חולו של מועד.

ואמנם אף שהתבאר דכבוד ועונג שייך אף בחול המועד, מכל מקום חלוק ענינו מכבוד ועונג שביום טוב, וכמו שכתב האבני נזר (או"ח ב אות מב) לבאר נוסח ההבדלה, שבין שבת לחול ובין יום טוב לחולו של מועד, שאומרים בה 'המבדיל בין קודש לחול', אף דהתבאר דחוה"מ איקרי נמי 'מקרא קודש', והיה צריך לכאורה להבדיל בו בלשון 'בין קודש לקודש', כמו נוסח ההבדלה שבין שבת ליו"ט שאומרים בה המבדיל בין קודש לקודש.

ופירש האבני נזר שקדושת חול המועד שאני מקדושת יום טוב, במה שאינה קדושה עצמית של אותו היום, אלא קדושה הנובעת ממה שיש יום טוב לפניו ולאחריו, ומשום כך לגבי יום טוב שיש בו קדושה עצמית, שייך להבדיל בה בנוסח 'המבדיל בין קודש לחול'.

ומטעם זה אף דמצינו ענין הכבוד דשייך בחול המועד, וכמבואר במדרש ובמגן אברהם, מכל מקום חלק העונג אין שייך בחול המועד, וכמו שכתב הגר"א (תקט) לחלק בין כבוד לעונג, שכבוד שבת שייך כבר מערב שבת, שמכבדה במה שמכין לה לפניה, שלא כעונג שהוא תלוי בשבת עצמה ואינו שייך לפניה, ועל כן

כבוד איכא אף בחול המועד, כדי לכבד את היום טוב שלפניו ואת היום טוב שלאחריו, אבל דין עונג אין שייך לחולו של מועד כיון שאין לו קדושת היום.

ומשום כך, אף דלכתחילה יש ענין לאכול פת אף בחולו של מועד, מכל מקום אין שייך בו חיוב האכילה דשייך ביום טוב, כיון דשורש חיובו מדין עונג, ולא שייך גדר 'מקרא קדש' בחולו של מועד מצד עצמו אלא מפני המועד. והאריך בזה בחידושי מרן הגרי"ז הלוי ואכמ"ל.

איסור כיבוס משום גזירה ולא משום מלאכה

אף על פי שמלאכה שהיא מעשה הדיוט מותרת לצורך המועד, מכל מקום יש דברים שאסרו חכמים בשביל שיזדרז לעשותם מערב יום טוב, ולא יכנס ליום טוב כשהוא מנוול (מו"ק יד), וכגון גילוח שער וזקנו (סי' תקל"א ס"ב)^א, וכן נטילת צפרנים לדעת הרמ"א.^ב

כיבוס בגדים, אף על פי שיש בהם משום מלאכת ליבון וסחיטה, מכל מקום

אין לאסור משום מלאכה, כיון דהוי מעשה הדיוט שהוא לצורך המועד, וכמבואר ברמב"ן (מו"ק פסקי דינים) שאף אצל אומן הכובס הוא מעשה הדיוט. וכן כתב המאירי (מו"ק כג) שאף שמדינא היה לנו להתיר משום ששמחה היא לו, מכל מקום הוא אסור מהאי טעמא שלא יכנס מחמת כן לרגל בבגדים שאינם מכובסים^ג, ועל כן אף אחר הגזירה אין האיסור בגדר איסור מלאכה, אלא איסור עצמי מדרבנן מטעם הגזירה הנ"ל שלא יכנס לחג כשהוא מנוול.

ומכאן כתבו הראשונים שמצווה לכבס הבגד קודם החג משום כבודו של החג לכבדו בכסות נקיה^ד, ולמדו זאת מטעם איסור הכיבוס בחול המועד, שהוא כדי שיכנס לחג בבגדים מכובסים.

איזה דברים נכללו בגזירת כיבוס

כיבוס בגדים אסור, אף באופן שכיבס בגדיו בערב החג ונתלכלכו לו במועד.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ז סי' קל) כתב, דכיבוס האסור הוא גם שריית

א. דאף שהוא דבר של ייפוי ותיקון הגוף שהוא צורך המועד, אסרוהו בתוך המועד כדי שיזדרז לגלח קודם המועד, שאם יתירוהו בתוך המועד יסמוך על כך ויכנס מחמת כן למועד כשהוא מנוול.

ב. דעת הרמ"א (תקלב ס"א) להחמיר אם לא שהוא לצורך מצוה, אולם להשו"ע שם מותר ליטול ציפורנים בין של יד ובין של רגל ואפילו במספרים, וכיון דלא הוי בכלל הגזירה, ממילא שרי ככל מלאכה שהיא לצורך הגוף, ואף מותר לכוין מלאכתו לזה.

ג. כמבואר מו"ק (יד.), רמב"ם (יר"ט פ"ז ה"ז), ושו"ע (סי' תקלד).

ד. שיטה לתלמיד רבינו יחיאל מפארי"ש (מו"ק שם), שו"ע (סי' תקכ"ב ס"א) משנ"ב (שם ס"ק ד), שו"ע (סי' תקלד ס"א) ומשנ"ב (סק"א), וכ"ה בשולחן גבוה (סי' תקלד סק"א וסי' תקלה סק"ז), ומ"מ לא יכבס בערב יו"ט ועדיף לכבס קודם כמבואר בפמ"ג (תקל"ב א"א סק"א).

הבגד במים דשרייתו זהו כיבוסו, כמבואר בזבחים (צד ע"ב) ונפסק כן להלכה בשו"ע (סי' שב סעי' ט).

עיצוב צורת מגבעת הוי בכלל מעשה אומן שאסור, וכמו כן ניקוי המגבעת על ידי אדים חמים הוי בכלל כיבוס.

קיפול בגדים בעלמא בדרך כלל לא הוי מעשה אומן ומותר.

יש מקום להחמיר שלא לחזק הבגדים על ידי ספריי, אף שלכאורה נראה שהוא מעשה הדיוט^ה, דמכל מקום אפשר שהוא כלול בגזירת חז"ל של כיבוס.

אמנם לתת מעט ספריי או בושם בשביל שיהיה ריח טוב בבגד מותר, וכמבואר בב"ח (סוף סי' תקט) שמותר לעשן בגדים בחוה"מ בבשמים^ה.

מותר לקנות בגדים חדשים לצורך המועד ואין לאסור זאת משום הגזירה הנ"ל דשמא יכנס לחג בלי בגדים יפים, דלא אסור בהאי גזירה אלא כיבוס ולא קניה.

באיזה דברים שייך היתר כיבוס כלי פשתן בזמנינו

בגמרא (מו"ק יח.) שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דר' יוחנן כלי פשתן מותר

לכבסן בחולו של מועד. וכן הוא לעיקר דינא בשו"ע (סי' תקלד ס"ב) שבגדי פשתן מותר לכבסם, אלא שהוסיף דכיון שלא נהגו כן, הוה ליה דברים המותרים שאחרים נהגו בהם איסור, שאי אתה רשאי להתירם בפניהם^ה.

ובמיעוט הדבר מצינו בראשונים שתי טעמים להיתר, או משום שכלי פשתן מתלכלכים מהר, או משום שאין טורח לכבסן, והמשנה ברורה (סי' קיב) צירף את שתי הטעמים וכתב בטעם ההיתר, משום שקלים להתלכלך ואין טורח בכיבוסם כל כך.

ומכל מקום התבאר בשו"ע, דכיון שהותר כיבוסם מעיקר הדין, יש להקל בהם על ידי נכרי, או באופן שאין לו אלא בגד אחד, דאף דבעלמא כל מה שאסרו נאסר אף על ידי נכרי, ואסרו הכיבוס אף אם אין לו אלא בגד אחד^ה, מכל מקום בבגדי פשתן שהותר לכבסם מעיקר הדין אלא שנהגו להחמיר בהם, אפשר להקל באין לו אלא בגד אחד^ה.

ולכן בגרביים העשויים מניילון, גומי, או מחומרים סינטטיים, נראה להקל שאין את האיסור לכבסם, כיון שהם ככלי פשתן, שהרי יש בהם את שתי הטעמים להיתר, במה שקלים הם להתלכלך ואין

ה. עי' שו"ת באר משה (ח"ז סי' צ).

ו. הובא בפמ"ג (סי' תקמא סק"ה), ובכף החיים (שם ס"ק יב).

ז. ומקור דבריו מהרא"ש (מו"ק שם).

ח. כמבואר במשנ"ב (סק"ט) שבזמננו יש להמיר בזה.

ט. והוא מהא"ר והח"א, אך לא הותר בזה אלא הנצרך. ויעויין בברכ"י (סק"א) אם הותר מחמת כן לכל בגדי פשתן.

הכיבוס על ידי שינוי, כיוון שהאיסור הוא בעצם הכיבוס ולא משום המלאכה שבו.

אסור לכבס לצורך עכו"ם משום איסור מלאכה, דמלאכת הדיוט לא הותרה לצורך דבר זה.

אף שלא אסרו הכיבוס אלא מחמת הגזירה, שלא יכנס לרגל בבגדים שאינם מכובסים, מכל מקום בכלל האי גזירה לאסור כיבוס אף לצורך הימים שאחר המועד, ואפילו שאין שייך בהם הטעם שלא יכנס וכו'. וכן אסרו מחמת הגזירה אף באופן שעושה כן על ידי עכו"ם, ואפילו שאין בו משום מלאכת הדיוט שלא לצורך המועד.

ועל כן אסרו גם להוסיף בגדים שאין היתר לכבסם במועד, על כיבוס בגדים שהותר לכבסם במועד, ולכבס הכל ביחד^י. ואף שיש המתירים להוסיף בכיבוס, ומטעם דאין שייך שיהיה איסור הכיבוס הבא מחמת גזירה, חמור יותר ממלאכה שהותר בה ריבוי שיעורים, וכמו שמצינו היתר בבישול ביום טוב, דלא גזרו בחול המועד שיהיה אסור וחמור יותר ממלאכה, מכל מקום נקטינן לעיקר, שהגזירה כוללת אף דברים שמשום מלאכה אין בהם איסור, וכגון ריבוי בשיעורים שאין לאסור בו מצד איסור מלאכה, ומכל מקום מטעם הגזירה יש לאסור אף באופן זה^י.

טורח לכבסם [ובפרט שמכבס אותם במכונה] ואין לאוסרם אלא משום המנהג דנהגו להחמיר ואסרו כיבוס אף בכלי פשתן. והנפקא מינה בטעם האיסור היא כשאין לו בגד אחר, דאף שבשאר בגדים מחמירים אף באופן שאין לו בגד אחר והבגד שיש לו הוא מלוכלך, מכל מקום כיון שדינם ככלי פשתן יש להקל בהם אם אין לו בגד אחר.

ומטעם זה אפשר שמותר הכיבוס במפות ניילון וטרלין, דהוי כבגד פשתן שמתלכלך מהר^י.

אמנם בבגדים העשויים מניילון או מחומרים סינטטיים וכדו' אין להקל, דאף על פי שאין טורח לכבסן, מכל מקום אינם מתלכלכים מהר יותר מכל בגד אחר.

מהי צורת הכיבוס שנאסרה מחמת הגזירה

כיוון שאין האיסור מחמת איסור מלאכה אלא משום גזירה שלא יכנס וכו', לכן אסור לכבס גם על ידי משרת עכו"ם, ואפילו במקום שיש להקל בו משום אמירה לעכו"ם^{יא}, דהטעם אינו משום מלאכה אלא משום גזירה כנ"ל.

ומהאי טעמא אסור גם על ידי פועל שאין לו מה שיאכל, ואסרו גם על ידי מכונה אף שאין בזה טורח. וכן נאסר

י. עי' שבט הלוי (ח"ג סי' ל אות ד).

יא. משנ"ב שם (ס"ק יד), ועי' ברכ"י (סק"א).

יב. מרן הגריש"א זצוק"ל, זכרון שלמה פסקי האג"מ (סק"ט), שו"ת תפלה למשה (ח"ב סי' כד), תשובות והנהגות (ח"ד רנח).

יג. עי' שו"ת מנח"י (ח"ח סי' ז), ושו"ת שאילת שאול.

מלאכה אלא משום גזירה, דמשום הכי לא שייך בו ההיתר של הפסד.

אף דבעלמא הותר איסור דרבנן מפני כבוד הבריות, הכא לא שייך להתיר הכיבוס אף באופן שהבגד מלוכלך וגנאי הוא לילך עמו באופן זה, כיון שכאן נאסר הכיבוס מחמת הגזירה שלא יכנס למועד כשהוא מנוול, ואם נתיר לו הכיבוס במועד מפני כבוד הבריות, שוב תחזור גזירה למקומה^{טז}.

גם לצורכי רבים אסור לכבס, ואף על פי שהותרה מלאכה במלאכת חול המועד לצרכי רבים, מכל מקום בכיבוס אסרו. ויש להביא ראיה לאיסור זה מהמשנה (מ"ק יד.) שהתירו כיבוס מטפחות ספרים, ודעת כמה ראשונים שהוא מטפחות ספר תורה^{יז}, חזינן שלא התירו אלא מטפחות ספר תורה ולצורך ספר תורה, ולא משום צרכי רבים.

דין כיבוס בגדי קטנים במועד

בגדי קטנים שרגילים ללכלך הותרו בכיבוס, ואין ההיתר דווקא בקטני קטנים אלא אפילו בקטנים הרגילים להתלכלך בעפר, וטעם ההיתר דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד^{יח}.

יש שהתירו לכבס הבגד אם יש חשש שיתקלקל אם לא יכבסוהו, וכגון שנתלכלך בדם או בדיו וכיו"ב^{יט}, ויש מחמירים לכתחילה שלא לכבס אף באופן זה כיוון שגזרו על כל האופנים, ואין בזה את ההיתר של דבר האבד, וכן ראוי להחמיר, וצריך עיון למעשה.

ואפשר דעל ידי עכו"ם יש להקל טפי, כשיטת המתירים להוסיף בגדים שאין היתר לכבסם במועד, ומכל מקום יתכן שאף לדידהו שרי רק בתוספת בגדים הנצרכים לו ליום טוב^כ.

נראה להחמיר שלא להוסיף במכונה בגדים אחרים שלא הותרו בכיבוס, אף כשעושה כן בשביל שיוכל לכבס בה על ידם את הבגדים המועטים שהותרו לו בכיבוס, שאינו יכול לכבסם בפני עצמם, ועדיף לכבס את אותם הבגדים המועטים ביד אף שיש בזה יותר טירחה, מלהוסיף עליהם בגדים ולכבסם במכונה.

והא ודאי, מה שכרוך הדבר בהוצאות ממון יותר, במה שמכבס במכונה כמות קטנה של בגדים, אינו נחשב כפסידא כדי שנתיר בו, ובפרט שלא נאסר משום

יד. ע"י דע"ת (תקלד א), וכן מוכח מהראשונים. שיטת תלמיד הר"י מפארי"ש, הרי"ן גיאת בשם רבי פלטוי גאון, הר"א מלוניל ארחות חיים (סי' י"ג), שהיתר בגדי פשתן הוא משום שהם מתקלקלים כשהן מטונפין, והוי דבר האבד.

טז. , ע"י ספר פני השולחן (עמ' קיח) שלדינא אין להקל להוסיף בגדי גדולים שאסור לכבס, ואפשר שגם אם יתכבס יותר טוב אסור להוסיף.

יז. משמ"י דמרחן הגריש"א צדוק"ל, והגר"צ אבא שאול התיר אף באופן שיש לו גנאי קצת ללבושו.

יח. והו"ד במשנ"ב (סק"ח).

יח. תוס' מו"ק (יב.) מהירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ב).

אולם לא הותר לכבס אלא כפי מה שנצרך לויט, ובפשוטו המכוון הוא להתיר רק במה שנצרך לו עתה באופן מיידי, אף שיודע שאחרי זה יצטרך לעוד בגד אסור, וכמבואר במהרי"ל (הל' חוה"מ) דהוי בגדר שינוי. אמנם כל זה אין איין אלא בכיבוס ביד, אבל בכיבוס במכונה יכול לכבס כל מה שצריך בעבורם במועד.

אם היו לו מעט בגדים מלוכלכים לפני המועד, בכמות קטנה שקשה לכבסה במכונה, מדינא יש להקל גם אם לא כיבסם קודם המועד, אם לא השאירם כדי לכוון מלאכתו למועד. ובאופן שגם אם היה מכבסם קודם המועד היה נצרך לכבס שוב במועד קילא טפי.

ולכן אם יש לו בגדי קטנים מלוכלכים קודם המועד, אינו חייב לכבסם אם קשה לו הדבר מחמת מה שהם מועטים, ומותר לו להניחם ולכבסם בחוה"מ עם בגדים אחרים³, אבל באופן הרגיל אסור להניח בגדים המלוכלכים, אף שכוונתו לכבסם עם בגדים שיתלכלכו בחולו של מועד.

אם הוא מסופק שמא יצטרך להשתמש באותם הבגדים עוד במועד, יש לעיין אי שרי כהדחת כוסות שהותר מטעם דשמא יצטרך להם במשך היום וכמבואר בשו"ע (סי' שכג סעיף ו), ואף שיתכן לחלק בזה כיוון שאין איסורו משום מלאכה אלא מטעם גזירה, מכל מקום יש מקום להתיר.

יתכן שיש להקל אף בכהאי גוונא שמכבס למוצאי שבת, כדי שלא ישאר התינוק בלא בגד במוצאי שבת עד שיכבסו לו⁴.

אף דבדרך כלל קטנים הוו עד בני שבע, מכל מקום תליא בכל מדינה ובכל מקום לפי מה שרגילים בזה⁵.

אף שהמהרי"ל לבש בגדי שבת בחול המועד, מכל מקום קטנים אינם חייבים בזה, ולכן אם יש לו בגד אחר בשביל הקטן, אף שזה המלוכלך נאה יותר אסור לו לכבסו.

ואמנם אם אין לו אלא בגד של יום חול, יש שהתירו הכיבוס באופן זה⁶, ויש אוסרים מטעם זה שקטנים אינם חייבים בבגדי שבת⁷, ומכל מקום במקום שהמנהג

יב. משנ"ב (ס"ק יא), כה"ח (ס"ק ט).

כ. ואם הוא בערב פסח, עדיף לכבסם אף בערב פסח אחר חצות מלכבסם בחול המועד, ובפרט האידנא שאינו כל כך בכלל מלאכה כיוון שאין בו טרחה, ואף שהראשונים השוו עשיית מלאכה בערב פסח לעשיית מלאכה בחול המועד, מכל מקום יש לחלק ביניהם, כיון שאיסור הכיבוס בחול המועד הוא משום גזירה.

כא. ועי' שש"כ (פרק סו הערה ג).

כב. הגרב"צ אבא שאול זצ"ל.

כג. שו"ת באר משה (ח"ז סי' פו), ושש"כ (פס"ו סכ"ד).

כד. זכרון שלמה (דף לד) משמיה דהגרמ"פ זצ"ל.

הוא שכל הילדים אינם לבושים בבגדי חול מותר לכבס.

בגדי קטני קטנים שדרכם שהם מתלכלכים הרבה, מותר לכבס בהם הרבה בגדים ביחד כיון שנצרכים לזה בכל זמן.

כיון שאיסור הכיבוס בחול המועד הוא משום גזירה, לא שייך בו ההיתר של ריבוי שיעורים, ולא הותר בכיבוס יותר ממה שהוא צריך לחג, אף שאינו עושה זאת בידו אלא על ידי מכונה^{כז}.

בגדים שרגילים להחליפם מפני הזיעה

כיון שהרבה בני אדם נוהגים להחליף בגד הסמוך לגוף בכל יום, ובפרט במקומות שמזיעים, וכן יש שמחליפים גרבים בכל יום, נחלקו בזה הפוסקים שיש הסוברים שאף על פי כן אין היתר לכבסם^{כח}, ויש המקילים בזה כיון דהוי כבגדי קטנים שמחליפים אותם תדיר^{כט}.

ולדבריהם הותר הכיבוס אף לאלו הרגילים להחליף חולצה כל יום. ומכל מקום צריך להכין קודם יום טוב כל מלאי הבגדים שנצרך לו לחול המועד,

אלא שאין צריך לקנות מחמת כן בגדים נוספים על אלו בכדי שלא יצטרך לכבסם^ל,

אף כלי מיטה נאסרו בכיבוס, ואף אם באו אצלו אורחים ולא נשאר לו כלי מיטה בעבורם, ויש המקילים באופן זה^{לא}.

דין מי שאין לו אלא חלוק אחד

איתא במו"ק (יח.) אמר רב אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד. ופירשו הראשונים את טעם ההיתר, דהוא משום שאף אם היה מכבס בגדו לפני החג, היה מתלכלך מיד מזיעה ולכלוך, ואין לו מה להחליף^{לב}. וכבר התבאר בגמרא (שם יד.) דלא הותר אלא מפני שאזורו מוכיח עליו, דכיון שהיו רגילים לתת את האזור על החלוק, מי שאין לו אלא חלוק אחד, בשעה שהוא מכבסו הוא היה מניח אזורו על חולצתו, ועל ידי זה ניכר היה לכל שאין לו אלא חלוק אחד.

בב"י (סי' תקלד) כתב, שהרי"ף (י:) והרמב"ם (יו"ט פ"ז הכ"א) והרא"ש (מו"ק שם) לא העתיקו תנאי זה שצריך שיהא אזורו מוכיח עליו, וכן סתם השו"ע (ס"א) [כדדייקו מדבריו במ"א (סק"ג), ומאמ"ר

כה. וכדלעיל הערה יב.

כו. עי' שו"ת באר משה (ח"ז סי' ו').

כז. עי' שש"כ (פס"ו סעיף טו), ושו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' מג), ועי' שו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קכד).

כח. עי' תוס' פסחים (נה: ד"ה עולי רגלים), ושע"צ (סי' תקמא ס"ק טז) משמיה דהסמ"ג. עי' שו"ת באר משה (ח"ז סי' ו').

כט. שש"כ (הערה רסג).

ל. ריטב"א, טור, לבוש, משנ"ב סק"ט.

והוה"מ ס"ט) כתב שמותר, וכמדומני דכן הלכתא, דאף לדעת השו"ע אין זה דווקא בחלוק אחד.

היתר כיבוס הבגדים באופן הנ"ל, הוא גם בעשירים שיש בידם לקנות בגדים נוספים¹², ואם יש לו הרבה בגדים אבל טורח הוא בעבורו לשאת אותם עמו למקום שהוא נוסע, אין צריך לקחת עמו עוד בגדים, ויש מחמירים¹³.

במשנ"ב (תקלב סק"ט) הביא למש"כ הבית יוסף, ונראה שכן צידד הגר"א להלכה, שלא נאמר ההיתר במי שיש לו רק חלוק אחד, אלא בזמן התלמוד שניכר היה הדבר על ידי אזורו שהוכיח עליו, אך לפי מנהג המלבושים שלנו שאין לנו חגור על החלוק ואין הדבר ניכר אין להקל בזה. ומכל מקום כיון שרבים מתירים בדבר זה אפשר דיש להקל בו על ידי עכו"ם¹⁴. ואמנם לשיטות האוסרים אסור הכיבוס אף במכונת כביסה.

יש מי שהיקל בדבר זה בצינעא, להתיר הכיבוס אף לפי דעת הגר"א, כיוון שהאיסור הוא רק משום מראית עין, וליכא

(סק"ב) וכ"ה בח"א (כלל קי ס"א). ובלבוש הוסיף בו טעם, כי ידוע ומפורסם למי שאין לו אלא חלוק אחד. ובכה"ח (אות יב) כתב לדקדק מלשון הטור שההיתר לכבס במי שיש לו רק בגד אחד, אינו אלא באופן שהיה הבגד מכובס קודם המועד, אך כתב דמסתימת השו"ע (סי' תקלד ס"א) משמע שגם אם פשע ולא כבסו קודם יום טוב, מותר לו לכבסו בחולו של מועד, וכן הוא בתוס' (מו"ק יח. ד"ה אע"ג), ובעוד ראשונים (שם). וצריך לומר הטעם משום דשמירת גופו מזההמא ולכלוך הוי כאוכל נפש.

היתר כיבוס זה באין לו אלא בגד אחד הוא בכל אריג שיהיה.

מסתימת לשון השו"ע משמע, שלא הותר כיבוס אלא במי שאין לו אלא בגד אחד, אבל כשיש לו שני בגדים ונתלכלכו שניהם אסור. וכן הוא בב"ח (סי' תקלא)¹⁵, דלא כהמבואר בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ב) לביאור הפני משה, דמותר אף כהאי גוונא כיון דשני בגדים שנתלכלכו הוי כמי שאין לו אלא בגד אחד¹⁶. ובשער המפקד (בנהר פקוד הל' יו"ט

¹²א. שכתב שם לאסור ביש לו שני חלוקים והתלכלכו אף אם כיבסו קודם המועד [ועל דרך המבואר בתוספות (מו"ק יד. ד"ה שאין)].

¹³ב. אמנם האשכול (עמ' קנח) פירש את דברי הירושלמי באופן אחר.

¹⁴ג. הגרמ"פ זצ"ל.

¹⁵ד. עי' זכרון שלמה.

¹⁶ה. וכעין מה שכתב במשנ"ב (שם סק"ד).

באיסור דרבנן משום מראית העין¹² ומ"מ צריך עיון לדינא.

בכהאי גוונא שיודעים הכל שבדרך כלל אין לאנשים עוד מאותו הבגד וכגון בפראק וכיו"ב, אפשר דגם להגר"א והמשנ"ב מותר לכבסם, דהוי כאזורו מוכיח עליו.

יש לעיין באופן שאי אפשר כלל ללבוש הבגד מחמת הלכלוך שבו, דאפשר שבכהאי גוונא שרי לכבסו לכולי עלמא, בפרט אם נתלכלך בפתע פתאום ובאופן שלא העלה בדעתו וכהיתר דבעלת כתם¹², ומכל מקום למעשה אף בכהאי גוונא יש להחמיר.

להשו"ע דשרי כשאין לו אלא חלוק אחד, אפשר דבכלל זה גם לאופן שאין לו את הבגד של יום טוב והוא צריך לכבסו.

מדברי המג"א (סק"ב) משמע, שההיתר כיבוס באין לו אלא בגד אחד, אינו רק בחלוק אלא בכל דבר שאין לו ממנו רק אחד, ואף דבר שאינו בגד הותר לכבסו¹³, ויש לעיין אי כוונתו רק בדבר שדרכו להתלכלך מהר, דמסתימת לשונו משמע שבכל ענין מותר.

10. שש"כ פס"ו אות רמ.

11. ראה להלן בענין ניקוי כתמים בבגד.

12. דמדמי התם דינא דמטפחות הידיים לחלוק.

13. מ"א (סק"ב), משנ"ב (סק"ד), ובזה לכאורה הותר לכבס בבת אחת את כל הנצרך במועד, ואיכא לשונות בראשונים להכא ולהכא.

14. ע"י משנ"ב (סק"ו) מהב"י בשם הכל בו.

מטפחות הידיים

איתא במתניתין (מו"ק יד.) מטפחות הידיים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג וכו' הרי אלו מותרין, והטעם משום שרגילות להתלכלך הרבה ונצרך לו אחד לכל יום¹⁴.

ואמנם אף דהותר כיבוס מגבות מדינא וכפי המבואר במשנה, מכל מקום בזמן הזה דבדרך כלל יש כמות המספקת לשבוע אין לו לכבסם¹⁵, מלבד המגבות שבמרחץ שהותרו בכיבוס כיון שהרגילות היא לכבסם ולהחליפם כמה פעמים בשבוע, וגם דהוי צרכי רבים.

ואף שהיה מקום להתיר בכהאי גוונא במשפחה גדולה, שנצרכים להשתמש הרבה ומחליפים המגבות פעמים רבות, מכל מקום למעשה אין להקל בזה.

אפשר דמותר לכבס מגבות ומצעים בבתי חולים ובבתי אבות של זקנים [ואולי אף בבתי מלון הותר הכיבוס, ואפילו שלגבי מלאכה אינו נחשב כל כך צרכי רבים, כיון שהמטרה שבו היא להרווחה, אולם כאן אפשר דיש להקל, אף דיש מקום לומר דמהאי טעמא דאינם אלא

בגד שנדבק בו מחולה שיש לו מחלה המדבקת, מותר לכבסו מהחשש שמא ידביק אחרים.

התחיל את הכיבוס קודם המועד, מותר לגומרו במועד^{מב}.

איך לכבס דברים המותרים

באותם הדברים שמותרים בכיבוס, הותר הכיבוס גם בסבון וחומרי ניקוי ואף במים חמים, וגם על ידי מעשה אומן, ואין צריך לעשות בהם שינוי^{מג}, וגם אין צריך למעט בו על ידי פעולות של העמדת שעון מערב יום טוב וכיו"ב.

לכתחילה יכבס בצינעא^{מד}, מלבד בבגדי קטנים שמוכח לכל צורך והיתר הכיבוס, ומכל מקום מותר לכבס גם במכונה המשמיעה קול, דאף שלגבי הלכות שבת דנים את המכונה שיש בה השמעת קול להחשיבה כפרהסיה, מכל מקום לגבי חול המועד דבכהאי גוונא מתכבס טוב יותר מותר אף בפרהסיה, וכמבואר ברמ"א שם^{מה}, ומכל מקום לא יוליכם למכבסה^{מו}.

להרווחה, צריכים לקנות באופן שלא יצטרכו לכבס^{מא}].

אף דמדינא דשו"ע מותר לכבס מגבות שמנגבים בהם הידיים בזמן האכילה, כיון שדרכם להתלכלך וצריך בכל יום לכבסן, מכל מקום כיום שאין רגילים בהכי אלא פעם אחת בשבוע אסור.

מדינא דשו"ע הותר כיבוס מטפחות האף כמטפחות הידיים, אך כיום שבדרך כלל יש לאדם כמות המספיקה לו לכל המועד, לא הוי בכלל ההיתר. ובלא"ה היה מקום לדון כיום דרובם משתמשים במטפחות נייר, דאפשר שכבר אין את ההיתר אף למשתמש במטפחת בד, והדעת נוטה להקל.

בכ"ל אלו שהותרו לכבס כיון שמתלכלכים במהרה וכנ"ל, מכל מקום אם היה הבגד מלוכלך קודם יום טוב יש לו לכבסו מערב יום טוב, ויש אומרים שאם היה אפשר לו לכבסו מערב יום טוב ולא כיבסו, אסור לו לכבסו בחול המועד, אמנם נראה להלכתא דמותר, אלא אם כן הוא בגדר מכוון מלאכתו לחול המועד דאסור.

מא. עי' שש"כ (פס"ו אות רסג).

מב. עי' שבט הקהתי (ח"ה או"ח סי' צה).

מג. עי' ביה"ל (סי' תקל"א ד"ה ואלו מגלחין).

מד. רמ"א (ס"א) ובדרכי משה.

מה. מקור דין זה מהא דאיתא בגמרא (מו"ק יח:) בר הדיא אמר לדידי חזי לי ימא דטבריא דמפקא לה מישכלי דמני כיתנא בחולא דמועדא, ומהא הוכיח המרדכי (פ"ג סי' תתעג) דכשהותר לכבס הוא אף בפרהסיה. ומאידך איתא בתוספתא (פ"ב ה"ב) שלא הותר רק בצינעא. ויש שמחלקים בין מי שאומנותו בכך שאסור לו לעשות כן בפרהסיה, למי שאין אומנותו בכך שהותר בכל אופן. ועיין בליקוטי הרמב"ן במסכת מו"ק.

מו. אג"מ (או"ח ח"ה סי' לו). ועי' משנ"ב (ס"ק יד) דכתב, דשרי ליתן לעכו"ם לכבס חוץ לבית. ושם (ס"ק טו) סתם לאסור ליתן לאומן אף לצורך המועד, ואכמ"ל. אם אינו מוצא מי שיכבס לו בחנם, מותר לו לכבס

גיהוץ וקיפול בגדים

מותר לגהץ בגדים וכמבואר בגמרא (מו"ק י:) רבא שרי לכסכוסי קירמי^מ.

משמיה דמרן החזו"א איתמר, שבמגהץ חשמלי המנהג הוא להחמיר. ובשו"ת באר משה (ח"ז) כתב שבאונגריין היה מנהג להחמיר שלא לגהץ, אולם לאלו שאין להם המנהג לאסור הגיהוץ, מותר להם מעיקרא דדינא לגהץ בין במגהץ חשמלי ובין בידני, ואף במגהץ אדים.

אסור לעשות קפלים המתקיימים, כגון במכפלה של בגד וכיו"ב, כיון דהוא מעשה אומן שאסור, אבל קפלים בעלמא מותר ואף שלא לצורך המועד. אמנם אסור לעשות קפלים שנתפשטו ואינם ניכרים, וכל שכן שאין לעשות קמט חדש שלא היה קודם לכן.

מרן החזו"א זצ"ל החמיר לעצמו ולא קיפל הטלית בחולו של מועד.

מותר להניח האימום בתוך הנעל להפשיט הקמטים גם כשהוא תקוע בחוזה, כיון שאינו מעשה אומן^מ.

מותר לנקות הבגדים על ידי מברשת, ולא נאסר אלא כיבוס במים, כיוון דלא אסרו בחול המועד את מלאכת מלבן כמו בשבת אלא רק את מעשה הכיבוס וזה אינו בכלל כיבוס^מ. ועוד יש טעם להיתר כיון שבגדים או מגבעת מתלכלכים תדיר.

ניקוי כתמים בבגד

נפלא כתם או כמה כתמים בבגד, יש המתירים לכבסו משום ששכיחים כתמים בבגדים, והוי כבגד שרגיל להתלכלך דשרי לכבסו^נ, ולפי טעם זה אין היתר הכיבוס אלא בנתלכלך במועד. ויש המתירים לכבסו מטעם שניקוי כתם לא חשיב כיבוס לגבי דיני חוה"מ^{נא}, ולטעם זה כיוון שכיבוס הבגד באופן זה לא הוי בכלל הגזירה, שרי אף בכתם שהיה על הבגד קודם יום טוב וכדלקמן, ואף כשיש לו בגד אחר, ואפילו בפרהסיה.

ויש שהתירו בכה"ג כשאין לו בגד אחר, אף לדעת הגר"א והמ"ב דמחמירים כדלעיל^{נב}, דמכל מקום כיון שאינו מנקה אלא את מקום הכתם, הכל יודעים שנתלכלך לו במועד, וניקויו אינו אלא

אפילו בשכר בביתו [עי' ביה"ל (רס"י תקמ"ב) וכה"ח שם].

מז. עי' רש"י שם. וכתב הרמ"א (תקמא ס"ג) 'ומותר להחליק הבגדים עם הזכוכית כדרך, הואיל והוא צורך המועד'. ובמשנ"ב (סק"ט) כתב משמיה דהח"א שמותר להחליק בכלי כדרך. וכ"ה בערוה"ש שם, כה"ח שם ס"ק י.

מח. שו"ת מנח"י (ח"ט סי' נח).

מב. מקו"ח (תקמא ג).

ג. שש"כ (פס"ו סעיף עב ובהערות שם).

נא. אג"מ (ח"ה סי' לו), מרן הגריש"א זצוק"ל.

נב. שהחמירו לומר שאין בזמנינו את ההיתר ולא שייך עתה אזורו מוכיח עליו.

לצורך המועד. אמנם יש שהחמירו לאסור הכיבוס אף באופן זה, ולדעתם אסור לכבסו גם בעוד הבגד עליו²⁰.

גם למתירים לנקות בגד שנפל בו כתם, מכל מקום לא הותר לנקות אלא את מקום הכתם, ואין אומרים שכיון שהותר הכתם בכיבוס הותר כבר כל הבגד, דלא גזרו על חלק של הבגד, אלא יש להחמיר ולומר שלא הותר בכיבוס אלא מקום הכתם.

באג"מ (ח"ה סי' לו) כתב לגבי כיבוס כתמים, שהותר ליתן לכבס רק בעל לאשתו ואב לבתו [והוא הדין רב לתלמידו] וכמש"כ ב"י (סי' תקלד) לגבי מי שאין לו אלא חלוק אחד, שהותר לתת לכיבוס רק בביתו ולא אצל אחרים. ויש לדון, דהתם הוא משום דלא ידעו אחרים שאין לו אלא בגד אחד, אבל הכא כתמים אינם בכלל גזירת כיבוס, ויש אם כן מקום להתיר אף על ידי אחרים.

מותר לכבס כתמים גם אם נתלכלך הבגד קודם המועד, כי לא היה כיבוס כזה בכלל הגזירה, ובלבד שלא כיון מלאכתו למועד²¹, ואפשר שמותר גם בניקוי יבש אם אינו יכול לנקותו בעצמו²², ויש מחמירים בזה כמובא לעיל. לדעות הנ"ל שהתירו לנקות כתמים, הוא גם במברשת עם מים, ומכל מקום לנקות במברשת יבשה מותר לדעת הכל.

בסוג כתמים שאם לא ינקו אותם ישאר הכתם, לכו"ע מותר לכבס הכתם.

בעלת כתם מותרת לכבס²³, כיון דהוי דבר שאירע לה שלא בידיעה אלא בפתאומיות, והוא הדין אם פירסה נדה ביום טוב וצריכה ללבוש לבנים במועד מותרת לכבס²⁴, וכל הבגד הותר בכיבוס ולא רק מקום הכתם. ואמנם, אף דלכבס הכתם עצמו הותר בכל אופן, ואף אם היה מערב יום טוב, מכל מקום כיבוס הבגד כולו לא הותר אלא אם הוכתם הבגד ביום טוב

גג. ומהא דאיתא במתניתין (מו"ק יד.) דבעלת כתם מותרת [ראה במרדכי שם ובשו"ע סי' תקלד ס"א] ומשמע שהוא רק מפני שנצרכא לטהרתה, אבל באדם אחר אסור, אין להוכיח לנידון דהכא משום ששם התירו לכבס את כל הבגד ולא רק את מקום הכתם. וכן אין להוכיח מהמבואר במו"ק (יד.) דהושווה דין חול המועד לאנשי משמר דאסורים לספר ולכבס כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהם מנוולים, ושם הא אין שייך איסור מלאכה, ומסתברא דלא נאסר אלא באופן של ניזול ולא באופן של כתמים, ואם כן יש להתיר אופן זה אף בחוה"מ, דאינו מוכרח.

גד. פתחי מועד פ"ד, משמיה דמרן הגריש"א זצוק"ל.

גה. שיתכן דחשיבא למעשה הדיוט.

גו. באירע לו קרי לא הותר. ואף שהב"י הביא מהאשכול דשרי [ובכה"ח הביא כדבריו להתיר אף בבע"ק], מ"מ בשו"ע ומשנ"ב השמיטוהו, כיון דס"ל שלא הותר אלא בנדה ומשום טהרתה, אבל לא לניקיון גרידא. ועיין קרן אורה (מו"ק יח ד"ה תוס').

גז. שו"ע ומשנ"ב וכה"ח (שם).

תליית בגדים וייבושן בחול המועד

נשרו בגדיו במים וכיו"ב מותר לתלותם ולייבשם בשמש, שלא אסרו משום מראית העין אלא בשבת שנאסר בו כיבוס בכל גוונא, אבל בחוה"מ אין שייך איסור זה, משום שהכל יודעים שיש אופנים שהותרו לכבס בו.

והוא הדין אם כיבס דברים המותרים בכיבוס בחולו של מועד, שמותר לו לתלותם כדרכו. וכמתבאר בסוכה (י:) גבי מנימין עבדיה דרב אשי דאיטמישא ליה כותנתא במיא בסוכות ואשתטחא אמטללתא, חזינן דשטח אותה בחוץ ולא חשש בזה למראית העין⁷⁰.

ויש מחמירים לאסור בזה⁷¹, ולדבריהם ליכא ראיא ממעשה דמנימין, או דאיירי שם ששטחו בערב יום טוב וכדפירש המאירי, או דמיירי בבגד פשתן שהותר בכיבוס ולא שייך בו מראית העין, אולם מעיקר הדין מה שמותר לכבס מותר גם לתלות.

מותר לייבש בגדיו במכונת ייבוש, דהוי מעשה הדיוט לצורך המועד, ואף

עצמו, אבל אם היה קודם יום טוב אף אם לא כיון המלאכה ליום טוב, כל שהיה אפשר לו לכבסו מערב יום טוב אסור⁷².

מי שהיה אנוס מלכבס בגדיו קודם יו"ט

המותרים בגילוח מותרים בכיבוס, כגון הבא ממדינת הים, מי שיצא מבית האסורים, או מי שנדר שלא לכבס והתיר את נדרו בחוה"מ⁷³, ומ"מ לא הותר להם בכיבוס אלא בגד אחד⁷⁴, ויש להם להזדרז בזה מהר כדי שיהיו להם בגדים נקיים בחג.

ואם ישראל אחר מכבס בעבורו, יש לו לעשות זאת דוקא באותו בית שיודעים שבעליו באו ממדינת הים⁷⁵.

יש לעיין אם הותר הכיבוס באונס שלא היה אלא בערב יום טוב. ומכל מקום אם היה אנוס בימים שקודם ערב יום טוב, ובערב יום טוב עצמו לא נאנס ויכול היה לכבס את בגדיו, אין דינו כאנוס אף אם אין הוא רגיל לכבס בגדיו בערב יום טוב.

כשלא כיבס בגדיו, מחמת שהי' חולה או מחמת אונס אחר, אסור לכבס⁷⁶.

נח. שעה"צ (סק"ה).

נב. שו"ע (סי' תקלד ס"א).

ס. רמ"א שם.

סא. שש"כ (פרק סו הערה סו).

סב. שו"ע (סי' תקלא ס"ג) לענין גילוח, וה"ה לגבי כיבוס.

סג. מאירי (שם) שו"ת עמק הלכה (סוס"י קמו), מרן הגריש"א זצוק"ל.

סד. שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' מב), וכתב שם שלא הותר אלא בצינעא ולא בפרהסיא.

שהמכונה עושה רעש בזמן הייבוש, וכן"ל
דלא חיישינן למראית העין^{סה}.

לא יכבסו בה אלא את המותר. אולם אם
המכבסה נמצאת במקום שהרוב בו הם
יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, אסור
להניחה פתוחה בחולו של מועד^{סו}.

ניקוי שטיחים

לנקות שטיח ע"י שואב אבק ידני מותר
בכל אופן, כיון שאינו מנקה
היטב. ובשואב אבק חשמלי לא הותר
אלא באופן שאינו מנקה אותו בניקוי
יסודי, דכהאי גוונא אסור משום טירחא
אף שאין בזה משום כיבוס. ולא הותר
לנקות אלא את הלכלוך הרגיל המצוי
על השטיחים^{סז}.

צחצוח נעלים

צחצוח נעלים לדעת רבים אין שייך לאסור
משום איסור מלאכה, כיון דהוי
מעשה הדיוט דהותר לצורך המועד [אף
דבשבת ויו"ט אסור משום ממרח וצובע^{סח}]
ומשום גזירת כיבוס נמי אינו אסור משום
שאין זה בכלל כיבוס^{סט}, וגם מפני שהוא
כדבר שדרכו להתלכלך תדיר^ע.

מכבסה אוטומטית

בעלי מכבסות אוטומטיות שפועלות בהן
המכונות מעצמם על ידי הכנסת
מטבע, אם נמצאת המכבסה במקום שיש
בו רוב עכו"ם, מותר לו להניחם ואינו
צריך לסוגרם, כיון שתלינן שעכו"ם הוא
שיכבס בהם.

ויש שהחמירו לאסור צחצוח הנעלים
משום מלאכה, כמש"כ השל"ה (בעניני
עשיית מצה) שאף בערב פסח אחרי חצות
הוא אסור^{סז}, ולשיטתם יש לאסור גם
במשחה נוזלית, דיש בזה גם משום מלאכה,
וגם שהוא בכלל איסור כביסה.

ואף אם המכבסה נמצאת במקום שיש בו
רוב ישראל, אם הוא מקום שרובם
שומרי תורה, מותר להניחה פתוחה כי ודאי

ומכל מקום לכו"ע כשאנו צחצוח אלא
ניקוי הנעל להסרת האבק ע"י
העברת בגד עליו מותר לעשות כן בחוה"מ.

^{סה}. שש"כ (פס"ו הערה רסז) עפ"י הגר"ז (רנב סי"ג), שבדבר שהוא צורך המועד לא חיישינן למראית העין, כדחזינן שמביאים כלים שהם לצורך המועד מבית האומן.

^{סו}. עי' שש"כ (פס"ו סמ"ז), זכרון שלמה.

^{סז}. עי' שערים המצוינים בהלכה (קו"א לסי' קפ ס"ק יג).

^{סח}. כ"ה בשו"ת יגל יעקב (סי' כה), שו"ת מלמד להועיל (ח"א סי' קיג אר"ה).

^{סט}. כ"ה ביגל יעקב שם.

^ע. עי' ילקוט הגרשוני (שם), פקודת אלעזר (סי' תקלד), ושו"ת אבני ישפה (סי' קט ענף ג) בשם מרן הגריש"א זצוק"ל.

^{עא}. וכ"ה בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח תליתאי סי' י או"ב), שבילי דוד (סי' תקלד), וכ"ה משמיה דמרן החזו"א זצ"ל.

ואף דדעת מרנן הגרמ"פ הגריש"א והגרש"ו זצוק"ל להקל בצחצוח, מכל מקום רבים הנוהגים להחמיר בזה^{עב}.

אם יש לו שני זוגות נעלים אסור לצחצח^{עב}, ומכל מקום על ידי עכו"ם שרי.

תיקון מכונת כביסה

לתקן מכונת כביסה לצורך כיבוס בגדי תינוקות או קטנים, אם הוא תיקון בגדר של מעשה הדיוט, שאף מי שאינו אומן יכול לתקנו, ודאי מותר, ויש מתירים אף במעשה אומן^{עב} ויעשה שאילת חכם.

שטיפת הבית וניקיונו

האחרונים דנו האם שטיפת הבית וניקיונו, גם כן הוי בכלל הגזירה שלא יכנס לרגל מנוול או לא. דהנה ברחיצה מבואר בראשונים דשרי לרחוץ אף עם סבון^{עב}, והתבאר טעם ההיתר במרדכי (מו"ק פ"א סי' תתלו) שהוא משום שדרך לרחוץ בכל יום, חזינן מדבריו שהיה מקום לאסור אף ברחיצה לולא שדרכו בכל יום ומשום גזירה, ולפי זה יש מקום להחמיר מטעם הגזירה אף ברחיצת הבית. או שמא

כל הנידון לאסור מפני הגזירה לא היה אלא ברחיצת הגוף דשייך בה טעם הגזירה, אולם בשטיפת הרצפה שאינה מצרכי הגוף, אפשר דלא שייכא כלל ואינה בכלל אותה גזירה^{עב}.

להלכה למעשה, מותר לשטוף הרצפה כפי רגילותו בכל יום, אם רגיל בה פעם אחת הותר לו לשטוף פעם אחת, והרגיל בה שתי פעמים ישטוף שתי פעמים, אך במקום שיש שם רבים ונתלכלך מאד, מותר לשטוף כפי הצורך. אמנם לא הותרה אלא שטיפה רגילה בלא שפשוף והברקה במברשת, וכל שכן שלא הותר לשטוף במכונה.

לאחר השטיפה מותר לשטוף את הסחבה, ואין זה בכלל גזירת כיבוס^{עב}.

גם אם מחמת השטיפה יגיעו מי השטיפה לגינה וישקו את הזרעים מותר, דפסיק רישי' מותר בחוה"מ כמבואר בב"ח (רס"י תקל"ו) ומשנ"ב (שם סק"ה).

ראוי להחמיר בניקוי חלונות ותריסים כיון שלא רגילים בזה, וכן בניקוי הרהיטים, ומכל מקום אם רגילים בזה בכל שבוע מותר.

עב. ועי' שו"ת צ"א (ח"ח סי' ט"ו), ובצחצוח מיוחד בוודאי יש להחמיר, עי' מוע"ז (ח"ז סי' רח"ץ).

עג. שבילי דוד.

עד. ועי' מג"א (סוף סי' תקמה), ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' דה), ועי' שש"כ (פס"ו אות ע"א).

עה. ריטב"א מו"ק יד.

עו. עי' מו"ק (י): רבא שרי לסכסוכי קרמי, בפ"י ר"ח ובגליון (שם), בתשובת הגר"ש מוילנא זצ"ל הובאה במנחת יו"ט (על קישו"ע סי' קד ס"ב), שו"ת תשורת שי (מהדו"ת סי' קעד), שו"ת כפי אהרן (ח"א סי' מא).

עז. שש"כ (פרק סו סעיף מז) משמיה דמרן הגרש"א זצוק"ל.

רנח

נאות

דיני כיבוס בחולו של מועד

מרדכי

צחצוח כלי כסף לצורך המועד מותר, ויש **שטיפת** מכונית אסורה בחולו של מועד
לנקותו ולצחצחו קודם המועד ואף אם לא כוון מלאכתו
שלא יצטרכו לעשותו במועד. במועד לכך.

דיני כתיבה בחול המועד

באופן שיעשה השורה הראשונה שהוא כותב עקומה¹. ונהגו העולם, להקל בכתב רגיל להחשיבו מעשה הדיוט ולהתירו לצורך המועד, אף אם עושהו בכתיבה נאה. אמנם בביה"ל (סי' תקמט ס"ה) נקט כדעת מור וקציעה, להחמיר בכתב משיט"א כשכותבו בכתב נאה, ומדקדק בו שלא להתירו אלא לצורך גדול.

כתב רש"י יש שמחשיבים אותו כמעשה הדיוט ומתירים לכתוב בו², ויש מחמירים³, וראוי לחשוש לדבריהם.

כתב מרובע נחלקו בו הפוסקים⁴, אם הוא כמעשה אומן ואסור לכותבו בחול המועד, או שדינו כמעשה הדיוט כיון שאין אדם מקפיד לכתוב אותו כל כך כתיקונו. ואף בדעת הסוברים שהוא מעשה אומן נחלקו הפוסקים, אם הותר בכל אופן לצרכי רבים, או שמא אף לצרכי רבים לא הותר

הרבה רבים מחסידים ואנשי מעשה אינם כותבים כלל בחולו של מועד יהיה אשר יהיה ואינם נזקקים להיתר בזה, וכמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל ד ס"י) שכתב יולא הייתי כותב בחול המועד כי לא הורגלתי בכך, אלא שלצורך שעה הוא מפני חילול ה' וגם יש קצת מצורך המועדי וכמבואר בשו"ת הרשב"א שהחמירו בו חכמים שלא לכתוב בחולו של מועד כדי שלא יהיה כשאר יום חול, וכן הוא בחינוך (מצוה שנג).

כתב רגיל הנקרא בלשון הפוסקים משיט"א, נקטינן לדינא שהוא מעשה הדיוט ואינו מעשה אומן⁵, ומשכך הותר לצורך המועד⁶, וכן הותר לצורך רבים אף אם אינו לצורך המועד⁷, ובמקום שיש בו חשש דבר האבד⁸. ומכל מקום אף במקום שהוא צורך המועד, יש לו לעשות בו שינוי,

א. משנ"ב (סי' תקמה סק"ה) וכן כתב (שם ס"ק לה) שבמדינתנו נהגו להקל בכתב משיט"א ויש להם על מה שיסמכו והמחמיר יחמיר לעצמו.

ב. ואמנם במשנ"ב (תקמה ס"ק לה) הסיק, דאף שנהגו להקל בזה ויש להם על מה שיסמכו, מכל מקום נוהגים לשנות קצת ולעשות השורה העליונה עקומה.

ג. מאחר דהוא מעשה הדיוט נקטינן כדעת היש מתירין (שם ס"א).

ד. כמבואר במג"א (סי' תקלו) שיש להקל בו אף בספק שמא יבא לידי הפסד.

ה. מג"א והר"ד במשנ"ב שם (ס"ק לה).

ו. שעה"צ (תקמה ס"ק ח) שהשווה אותו לכתב משיט"א.

ז. בביה"ל (תקמה ס"ד ד"ה אפילו) ממור וקציעה וערוך השלחן.

ח. יעויין בשו"ע ריש סי' תקמה שהביא לאיסור כתיבה והגהת ספרים בחוה"מ, וברמ"א שם דיש אוסרים אף לצורך רבים כל שאינו לצורך המועד, ובמשנ"ב (סק"ד) וביה"ל (שם ד"ה ולצורך) שהביאו לפלוגתת האחרונים בביאור דברי הרמ"א, ותליא בפלוגתת כל בו ובית יוסף יעוי"ש.

שיסמכו, ומכל מקום טוב לחוש לדבריו אם לא לצורך גדול. ונראה מדבריו שבכתיבה לועזית רגילה שאינה נאה, דינה כמעשה הדיוט שהותר לצורך המועד^י.

כתיבת מספרים וסימנים כסימן שאלה וקריאה, הרי הם בכלל הכתיבה האסורה בחול המועד שלא לצורך המועד, כיון שבשבת יש בהם חיוב חטאת^י.

קשקוש בעלמא ללא תועלת, יש הסוברים שכיון שאין איסורו בשבת אלא מדברי סופרים, הרי הוא מותר בחול המועד.

מילוי אות כיון שבדרך כלל אינו צריך אימון ידיים בזה מותר לעשותו בחול המועד, ואפשר שמטעם זה הותר הדבר אף שלא לצורך המועד. ומכל מקום אף מילוי אות של כתב אשורית, לא הוי אלא מעשה הדיוט והותר לצורך המועד.

מחיקה אף אם היא נעשית שלא על מנת לכתוב באותו מקום אות אחרת, שלגבי שבת באופן זה אין האיסור אלא

אלא באופן שאם לא יכתבוהו יפסיד הדבר ומהיתרא דדבר האבד, ויש להחמיר כשיטה זו^ט. ומכל מקום אם כותב ברשלנות אינו אלא מעשה הדיוט, אך צריך בו שינוי גדול יותר במה שיכתוב את כל השורות בעיקום^י. ומטעם זה הותר לכתוב ולהדפיס דברים הנצרכים לרבים, כמו זמני התפילות או שאר מודעות וכרזות לבית הכנסת.

כתב אשורית דינו כמעשה אומן^א שלא הותר אלא בדבר האבד, או לצורך המועד או לצורך רבים.

כתיבה לועזית נחלקו הפוסקים אם כתב העמים הוי כתב או לא, דבמג"א (סי' שמ סק"י) הוכיח מדברי הרמב"ם דאף כתב העמים חשיב כתב. דלא כאור זרוע שכתב^ב, דכתב עכו"ם אינו אסור בשבת אלא מדרבנן^ג. ובשרי חמד (כללים מערכת ה"כ כללים י א) נקט דכתב העמים לא איקרי כתב כלל. ובביה"ל (סי' תקמה ס"ה ד"ה אפילו) ממור וקציעה שבכתיבה נאה אין לכתוב אף בכתב עכו"ם, ואף שהעולם נהגו להקל בזה אין למחות בידם לפי שיש להם על מי

ט. ולשיטה זו דחשיב מעשה אומן לא יועיל בו שינוי.

י. משנ"ב שם (סק"ד).

יא. שו"ע (סי' תקמה ס"א).

יב. הו"ד ברמ"א (או"ח סי' שו ס"א)

יג. דס"ל דמדאורייתא רק כתב אשורי איקרי כתב, ובמשנ"ב (סי' שו ס"ק מז ובביה"ל שם ד"ה בכתב) האריך שדעת אור"ז היא דעת יחידאה, ואין לה שום מקום בש"ס.

יד. ומה שהביא בשעה"צ (סי' תקלט ס"ק יג) ממחצית השקל (סי' תקמה ס"ק כא) ומהגהת חתם סופר (שם) שכתב של לשונות העמים נקרא מעשה אומן, נראה שדבריהם באופן שמייפה את הכתב, אך כתיבה פשוטה הרי היא ככל כתיבה שהיא מעשה הדיוט.

מז. יעווין גר"ז סי' שמ ס"ח.

מדרבנן ומשום מקלקל, מכל מקום היא אסורה בחול המועד.

כתיבה המותרת לא הותרה לצורך מסחר או לצורך רווח, ואף כשהותרה לצורך מניעת הפסד לא הותרה אלא באופן שמשנה בה.

הגהה תוך כדי לימודו מותר לו להגיה הספר כשרואה בו טעות^ט, והוא כשיש חשש שמא ישכחנה עד אחר המועד, אך בטעות המוכחת שאף אחר זמן ימצאנה מיד, אסור לו להגיה אותה במועד. ואם יכול לסמן מקום הטעות מבלי להגיהה אין לו היתר לתקנו במועד^י. ואמנם אם אומנותו היא בהגהה אסור לו להגיה במועד משום מלאכה.

כתיבת חידושי יש שהתירו משום שהוא דבר האבד שמא ישכחנו^י, דלא כדעת האוסר ומטעם שיוכל להיזכר בהם אחר המועד, ומפני שיכול לחזור עליו עתה

הרבה פעמים שלא ישכחנו^ט, ולהלכה פסק השו"ע (ס"ט) להתירא. ומותר לו לכתוב החידושים כדרכו באופן שהוא רגיל בו בלי שום שינוי^י, ואין צריך לעשות כן בצינעא כיון שחשיב שניכר סיבת כתיבתו. ומטעם זה מותר לכתחילה לשמוע דברי תורה על מנת לכותבם, שכיון שהותר לו ללמוד ולחדש, אם כן אינו נחשב כמכוון מלאכתו במועד^{כא}. ומכל מקום יזהר בהם שיהא בכתב רגיל ולא בכתב שהוא מעשה אומן^{כב}.

כתיבת תשובה להלכה אם הוא בדרך משא ומתן בסוגיא, הרי זה כחידושי שהותר לכותבם. ואם הוא תשובה לאחר, שהוא עצמו אינו מחדש בזה דבר, הותר לו לכותבה רק אם הוא לצורך המועד, או שהוא באופן שלא יהיה לו עם מי לשלוח אותה אחר המועד^{כג}, או שידוע שלא יהיה לו זמן לזה אחר המועד^{כד}. וכן הותר לו להעתיקו או לצלמו, כדי שישאר בידו

זו. כמבואר בשו"ע (תקמה ס"ב) להתיר הגהת ספרי מקרא וגמרא משום דהוי דבר האבד, וברמ"א שם בהג"ה שהוא הדין בשאר ספרים שמגיה אותם כדי ללמוד בהם, וכביאור הט"ז שהעמידו באופן שמגיהה מתוך השכל ואפשר שאחר היו"ט ישכח עיון זה, אך המג"א שם העמידו באופן שיש בו הרבה טעויות, ואינו יכול ללמוד בו אם לא יגיהו קודם.

יז. כמבואר בט"ז שם.

יח. ריטב"א (מ"ק יח.) והגהות סמ"ק (סי' קצח).

יט. והוא דעת הרשב"א (שו"ת סי' רעג).

כ. כמבואר בדרכי משה (סי' תקלז) שבדבר האבד יכול לעשותו כדרכו בחול, אף דבמקום אחר כתב שאין לו לכתוב אלא ראשי פרקים בשביל שלא ישכח.

כא. ט"ז (שם ס"ק יג).

כב. ויעיין משנ"ב (ס"ק מז) שאם הוא צריך לכתוב איזו אות מרובעת יכתוב אותה בכתב שבור.

כג. כמבואר בשו"ע (ס"ח).

כד. שו"ת המבי"ט (ח"ג סי' טו).

מה שכתב ולא ישכח מה שחידש^כ. ומכל מקום מצינו בגדולי הפוסקים, שאף שכתבו תשובות בחולו של מועד מפני הצורך, מכל מקום קיצרו בכתיבתם מפני המועד^כ.

כתיבה מחשש לשכחה לא הותרה אלא בדברי תורה, אך בשאר דברים אסור לו לכותבם אף שהוא עלול לשכוח^כ.

אגרת שאילת שלום הרמ"א (ס"ה בהגה"ה) הביא דעת האוסרים לכתוב אגרת זו^כ. ובטעם דבריהם, יש אומרים שהוא מפני שאין זה צורך המועד^כ, ולפי זה אם הוא בדברים שהם צורך המועד מותר, ואין צריך לעשות בו שינוי. ויש אומרים שהוא מפני שחוששים לשיטות שכתובה היא מעשה אומן^כ, ולפי זה בכל אופן שכותב, אף אם הוא לצורך המועד, הרי הוא צריך לשנות בצורת הכתיבה, אלא אם כן הוא לצרכי רבים שאז אין צריך לשנות^כ.

איגרת שתגיע לייעדה רק אחר החג יש שכתבו שבאופן זה אין היתר לכותבה במועד^כ, ומכל מקום נקטו להיתר בדבר זה, כיון שיש לו הנאה מעצם כתיבתה ושליחתה, והרי הוא נחשב מחמת כן ככתיבה לצורך המועד^כ.

כתיבת כתובת על גבי הזמנה הותרה באופן שאם ישלח אותה אחר המועד לא תגיע לייעדה קודם זמן השמחה, ובפרט אם יש בזה חשש פגיעה בחברו.

דואר רשום או אקספרס שנצרכים בו לכתיבה ולחתימה, לא הותר במועד אלא לצורך דבר האבד.

הקדשה על ספר שנותנו לאחר במתנה, יש להקל בזה באופן שעושה שינוי בשורה הראשונה שכותבה באלכסון.

באופן האסור בכתיבה, לא יועיל מה שיאחז העט באופן שאינו רגיל^כ,

כה. שם ובמשנ"ב (ס"ק מז).

כו. יעויין בשו"ת מהריט"ץ (ח"א סי' סד) ושו"ת חיים שאל (ח"א סי' יג) שו"ת שואל ומשיב (ח"א קכד) ושו"ת חתם סופר (אבהע"ז ח"ב סי' ח).

כז. הגהות סמ"ק (סי' קצח).

כח. והוא בטור מבה"ג.

כט. שולחן עצי שיטים וכן נראה מחיי אדם (כלל קיא ס"ג – ד).

ל. כן הוא במשנ"ב שם (ס"ק לב).

לא. משנ"ב שם (סק"ה).

לב. והוא במשמעות דברי הריטב"א (מו"ק יח:).

לג. וכך היא מסקנת ערוך השלחן (סי"ב) להיתר.

לד. שו"ע (סי' תקמה ס"ז) ט"ז שם (ס"ק יב) ובמשנ"ב שם (ס"ק מג).

כגון שיאחזנו בין גודל לאצבע, או שיכתוב ביד שמאל שלו¹², או בהיפוך האותיות¹², וביותר שיש יותר טעם לאסור באופן זה, כי כל עיקר איסור כתיבה בחולו של מועד הוא מפני הטורח, וכתיבה באופן זה יש בה יותר עמל וטורח¹². אמנם אם עשה את השינוי בכתב עצמו, וכגון שכתב האותיות בצורה משונה או שעשה האותיות שבורות ואינן שלמות הרי זה מותר¹³. ונחלקו הפוסקים אם הוא דווקא כשנעשה לצורך המועד¹⁴, או שהוא מותר באופן זה גם שלא לצורך המועד¹⁵.

כתיבה שאינה מתקיימת מותרת במועד אף אם היא כתיבה נאה¹⁶. ומטעם זה מותר לכתוב בגיר על לוח, או לכתוב

על עוגה בקרם או בשאר מיני מתיקה¹⁷. ויש לדון במחשב כס אם הותר לחשב בו מטעם זה שהוא כתב שאינו מתקיים וצריך עיון למעשה¹⁸.

כתיבה במחשב יש מתירים דהוי מעשה הדיוט, ולדבריהם אין צריך לעשות שום שינוי בזה, דרק בכתב משיט"א הצריכו לשנות מחשב שמא הוא נחשב כמעשה אומן, ויש אוסרים דס"ל שגדר כתיבת אומן או הדיוט תלויה בתוצאה הנעשית מחמת האדם ולא בעצם המעשה¹⁹.

ונחלקו בזה פוסקי זמננו, דיש אומרים שכתיבה זו חשיבא ככל כתיבה, ואף היא לא הותרה אלא לצורך המועד²⁰,

לד. אף דלגבי שבת אין איסורו כה"ג אלא מדרבנן.

לו. כמבואר בתוספות מועד קטן (יט: ד"ה וטוה).

לז. שעה"צ שם (ס"ק מט).

לא. בבית יוסף בשם המרדכי כתב אבל נהגו לכתוב אותיות חתוכות ופסוקות וקטועות, ואף כי לא מצינו שהתיר התלמוד על ידי שינוי, אולי אין זה כתיבה ואין כח לאסור.

לב. ט"ז (ס"ק יב) ופמ"ג.

לז. מג"א שם (ס"ק כא).

מא. ואמנם משמיה דהגרמ"פ, דאף הרמ"א לא התיר אלא בכתיבה מועטת לזיכרון כיון שאין בה טירחה, אך כתיבה שיש בה טירחה לא הותרה אף בכתב שאינו מתקיים.

מב. ובשש"כ (פס"ו הערה כט) כתב, שטעם ההיתר בכתיבה בגיר, אף שהכתב מצד עצמו יש לו קיום, הוא מפני שהכתב עומד להימחק ונמחק בקלות, וכיון שאין מדקדקים בכתיבתו הרי זה כמעשה הדיוט שהותר במועד.

מו. דיש מקום לדון בו אם הוא ככתיבה בגיר על גבי לוח, שהוא כתב שאינו מתקיים, או שמא אופן זה גרע דכל זמן שאינו מוחקו הוא כתב העומד ומתקיים.

מד. דעת אליה רבה (סי' תס ק"ו) שהדבר תלוי בתוצאה, ואף שבכתיבה עצמה אין טורח, מכל מקום אם בתוצאה נעשה מעשה אומנות הרי היא בכלל האיסור, אך באשל אברהם (בוטשאט מהדו"ת סי' תקמה) כתב, שפשוט הוא שהולכים בזה אחר מעשה האדם, ואם מעשהו הוא מעשה הדיוט לא אכפת לן מה שבתוצאה נעשית על ידו אומנות.

מה. ומכל מקום לצורך המועד הותר מטעם זה גם שליחת הודעה באיתורית וכיו"ב.

ויש אומרים שאינה נחשבת ככתיבה כלל^{מז}. מלבד מה שיש לדון בו להיתר מטעם שדומה לכתב שאינו מתקיים^{מח}.

שמירה על דיסק אף בו נחלקו פוסקי זמננו, לדעת מו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל יש להחמיר בזה משום איסור בונה^{מח}, ודעת מו"ר מרן הגריש"א זצ"ל להתיר.

ובכל הנ"ל, אף האופנים שהותרו בחולו של מועד, לא הותרו אם עושהו לצורך פרנסה, דאז הוא אסור משום פרקמטיא במועד.

מכונת כתיבה אסור לכתוב בה דברים שאינם לצורך המועד, דהוי ככתיבה שהיא מעשה הדיוט^{מט}, ומכל מקום אף אם עושה אותה מי שבקי במלאכה זו, מכל מקום כיון שעיקר הכתיבה באופן זה היא מעשה הדיוט הרי זה מותר.

הדפסה במדפסת אף כשהוא לצורך המועד, יש להחמיר בו כיון שהוא מעשה אומן^{נא}, ולכן אין להדפיס

בחולו של מועד הודעות על שמחת שלום זכר או קידוש וכיו"ב, אמנם אם הוא לצורך דבר האבד, כגון לפרסם דבר אבידה שאבדה לו מותר^{נב}.

הסרת השגחה או קלקול העירוב וכל כיוצא בזה שיש בו כדי לאפרושי מאיסורא, מותר לכותבו ולהדפיסו בחולו של מועד, כיון שהוא לצורך רבים, מלבד מה שיש בו ההיתר של דבר האבד.

הוצאת תדפיס מהבנק כדי לברר את יתרת חשבוננו, ולהימנע מחמת כן שלא יגיע ליתרת חובה בבנק הרי היא מותרת, וכדין המבואר בשו"ע (סי' תקמה ס"ד) שמותר לכתוב חשבונותיו ולחשוב יציאותיו כדי שלא יבזבז ממנו, ומטעם זה הותר לרשום הקניות הנצרכות לו בחג, ואין צריך לעשות בהם שינוי^{נב}.

ציילום במצלמה אף שהיה מקום לדון בו לאיסור מכמה אנפין^{נב}, מכל מקום יש מהאחרונים שהתירוהו בין במצלמת

מז. כן היא דעת מו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל שאין זה אלא אלקטרונים על חומר זרחני.

מז. דמחד גיסא הוא דומה לכתב שאינו מתקיים דהכתב עצמו אינו עשוי להתקיים אף שהוא נשמר, ומאידך גיסא כיון שאפשר להחזירו על ידי לחיצת כפתור, הוא דומה לכתב המתקיים והוא כמי מילין, אף שאפשר לחלק בזה דבמי מילין הוא מחזיר הכתב שהיה, אך בכתיבת מחשב הכתב שמחזיר אחר כך הוא ככתיבה חדשה. מה. יעויין שש"כ (פרק סו הערה ריא).

מז. כן נקט מרן הגר"מ פיינשטיין, וכן היא דעת מו"ר מרן הגרשז"א (יעויין שש"כ פרק סו הערה רט).

נ. שש"כ (פרק סו הערה ריא) שהביא כן משמיה דמו"ר זצ"ל.

נא. ויעויין במשפט האבידה (סי רסז ס"ג ובשערי צדק שם ס"ק כז).

נב. כמבואר במשנ"ב (שם ס"ק יח).

נג. מטעם איסור מוליד דאית ביה ככל הדלקת חשמל [וכמבואר בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב מפתחות והגהות סי' לא) דמסתבר דאיכא איסור מוליד אף בחוה"מ למבואר בשלחן עצי שיטים שמלאכת מוליד יסודה באיסור מכה בפטיש דאסור מדרבנן ככל תיקון מנא]. וכן יש לדון בו מאיסור כותב, דאף דאין הכתב ניכר ואינו

פילם ובין במצלמה דיגיטאלית, משום שסברו שאין בזה גדר מלאכה כלל, ובפרט כשניכר הדבר מיד עם כתיבתו ומתענג בזה.⁷¹ ויש שהתירוהו רק באופן שלא יהיה בידו לצלם הדבר לאחר זמן⁷², ומשמיה דהחזון איש לאסור בזה אף בדברים שאי אפשר לצלמם אחר המועד⁷³.

פיתוח תמונות יש להחמיר שלא לעשותם בחול המועד, ולחשוש בזה לשיטות הסוברות שמעשה אומן נמדד לפי תוצאת המלאכה⁷⁴.

מצלמה שהתמונה נדפסת בה מיד עם הצילום אסור להשתמש בה שלא לצורך המועד, משום איסור בונה לדעת הגרשז"א⁷⁵. ואמנם לצורך המועד מותר דאינו נחשב למעשה אומן⁷⁶.

הקלטה על גבי קלטת יש אומרים שהוא מעשה הדיוט והותר לצורך המועד, ואצ"ל שהותרה לו הקלטה לצורך שמיעת שיעור כדי שלא ישכחנו. ויש שהתירו אף בלא שהוא צורך המועד, וס"ל דמלאכה קלה היא ואין שייך בה טירחה. ומכל מקום להלכה יש להחמיר, שלא להתיר אא"כ הוא לצורך המועד, או באופן שלא יוכל להשיגו אחר כך, וכדעת הגרשז"א זצ"ל דס"ל שיש בו משום איסור בונה⁷⁷.

הקלטה בנגן יש להתיר [אף לאוסרים בקלטת] כי אין בו שום דבר הנחרט וכיו"ב, ולכאורה אין בו שום ענין של כתיבה, וההקלטה והמחיקה שבו הרי הם מעשה הדיוט.

באופן המותר כשמקליט דבר המוכרח לו כשיעור שרוצה לשומעו, יש לדון שמחמת כן יהיה אסור לו גם לכותבו, שכבר

דומה למי מילין [דמבואר בירושלמי (שבת פ"ב ה"ד) לאיסורא] דהתם מתחילה היה ניכר והכא אינו ניכר כלל, מכל מקום יש לאסור בו באופן ששייך לעשותו לאחר המועד ומשום מלאכת כתיבה או צביעה [ויעויין שו"ת מחזה אליהו (סי' סז)].

נד. כן היא דעת בעל האגרות משה זצ"ל (הלכות חול המועד סעיף לא).

נה. כן היא דעת הגרשז"א [והו"ד בשש"כ (פס"ז אות יט) משמיה להתיר צילום בחול המועד באופן שלא תהיה לו הזדמנות זו אחר המועד, כגון לצלם חברים או קרובים, או מה שעיניו רואות בטיול, ומשום שהעין אינה רואה שום שינוי שנעשה מחמת הצילום וראה עוד בהערה שם (אות קו)] וכן נקט גם הגר"ש וואזנר זצ"ל.

נו. ומטעמא דיש בו משום כתיבה ולא הותר דבר האבר אלא בהפסד ממון.

נז. והתבאר לעיל המחלוקת בענין זה.

נח. וכמ"ש לעיל לגבי שמירה על דיסק.

נח. כן הוא בשש"כ (פרק סז הערה קו).

ס. יעויין שש"כ (פרק סח הערה קכד).

אין צריך לזה מחמת ההקלטה⁸⁰, ולא ידך
 גיסא אם כותב לכאורה יהא אסור בהקלטה,
 ושמא יש להקל בזה וודאי באופן שיועילו
 לו שניהם.
 אוֹלְטָרָא פּאונד ואצ"ל סקירת מערכות
 הרי הם מעשה אומן, ולא
 הותרו אלא באופן שהוא בגדר חולי שאין
 בו סכנה.

קיצור הדינים

- א. נהגו להקל בכתב רגיל להחשיבו כמעשה הדיוט ולהתירו לצורך המועד, ומ"מ החמירו שלא לכותבו בכתב נאה אלא לצורך גדול.
- ב. ביש לחשוש לדעת המחמירים שלא לכתוב בכתב רש"י
- ג. בכתב מרובע נקמינן כהשיטות שהוא מעשה אומן, ולא הותר אלא בצורך רבים ובמקום הפסד, ואף כשכותבו ברשלנות יש לעשות בו שינוי גדול שיכתוב השורות בעיקום.
- ד. כתב אשורי הרי הוא כמעשה אומן.
- ה. כתיבה לועזית הרי היא כמעשה הדיוט, ומכל מקום כשעושה כתיבתו נאה יש להחמיר בזה אף בכתב עכו"ם, אם לא שהוא לצורך גדול.
- ו. סימנים ומספרים אף הם בכלל איסור כתיבה, אך קשקוש בעלמא מותר.
- ז. מילוי אות לא הוי אלא כמעשה הדיוט, ובאופן שאין צריך לאמן ידיו לזה הותר לעשותו.
- ח. מחיקה אסורה אף באופן שנעשית שלא ע"מ לכתוב באותו מקום.
- ט. לא הותרה הכתיבה לצורך מסחר ורווח ואף בכתיבה למניעת הפסד יש לעשות שינוי.
- י. הגהת ספר דרך לימודו הותרה במועד, אם יש חשש שלא יזכור המענות לאחר המועד, ואם אינו מספיק לו בסימון בעלמא, אך אם מלאכתו בהגדה אסור.
- יא. מותר לכתב חידו"ת ואף לשמוע שיעור בשביל לכותבו, ומ"מ יכתוב בכתב רגיל ולא במעשה אומן.
- יב. כתיבת תשובה בהלכה אם מחדש בה דבר הרי היא כחידו"ת, ואם לאו הותרה רק אם לא יוכל לשולחה אחר המועד, והותר לו אף להעתיקה או לצלמה, ומ"מ גדולי הפוסקים קיצרו בתשובותיהם במועד.
- יג. לא הותרה כתיבה אלא לצורך חידו"ת ואף באופן שעלול לשכוח מה שרוצה לכתוב.

80. וכמבואר ברמ"א (סי' תקלז ס"א) שאף בדבר האבד שהותר לעשותו במועד, מכל מקום בכל מה שאפשר להקל בטרחה יעשה.

יד. אגרת שאילת שלום כתיבתה אסורה שלא לצורך המועד, ויש אומרים שאף צריך לשנות בה, ומכל מקום לצורך המועד הותרה אף אם תגיע לייעדה רק אחר המועד.

טו. רשימת כתובת ע"ג הזמנה כדי שתספיק להגיע לייעדה מותר.

טז. יש להקל בכתיבת הקדשה על ספר שנותן במתנה כשעושה שינוי בשורה הראשונה.

יז. שינוי בצורת הכתיבה כגון להחזיק העט בין גודל לאצבע או כתיבה בשמאל אינה מועילה באופנים האסורים לכתיבה, אא"כ ישנה בעצם הכתיבה כאותיות שבורות, ואף בכה"ג יש שהתירו רק לצורך המועד.

יח. כתיבה שאינה מתקיימת מותרת אף בכתב נאה.

יט. כתיבה במחשב נחלקו בה גדולי זמננו, יש אסרים, יש מתירים לצורך המועד, ויש מתירים לגמרי דאינה כתיבה.

כ. יש שאסרו שמירה ע"ג דיסק משום שיש בו איסור בונה.

כא. כתיבה במכונת כתיבה היא כמעשה הדיוט אף אם נעשית על ידי מי שמומחה ובקי בה.

כב. יש להחמיר שלא להדפיס במדפסת אם לא שהוא בשביל דבר האבד.

כג. לאפרושי מאיסורא כהסרת השגחה ותיקון העירוב הותר לכותבו ולהדפיסו בחולו של מועד.

כד. הוצאת תדפיס מהבנק כדי לכלכל חשבונותיו לצורך המועד מותר.

כה. צילום במצלמה יש שהתירו בכל אופן ויש שהתירו רק אם לא יוכל לעשותו אחר המועד ומשמיה דהחזו"א לאסור בכל אופן.

כו. פיתוח התמונות אסור בחוה"מ.

כז. השימוש במצלמה שהתמונה נדפסת בה מיד עם הצילום מותר רק לצורך המועד.

כח. הקלטה ע"ג קלטת יש בה משום בונה ולא הותרה אלא לצורך המועד או בדבר האבד.

כט. הקלטה ומחיקה בנגן יש להתיר.

ל. יש לדון כשמקליט אם הותר לכתוב וכשכותב אם מותר גם להקליט.

לא. אולטרא סאונד וסקירת מערכות לא הותרו אלא בחולו שאין בו סכנה.

דין מלאכת בנין בחול המועד

בניית בית הכנסת אם הוא מעשה אומן לא הותר לבנותו בחול המועד^ד, אף באופן שאין להם מקום אחר לתפילתם^ה, ואף סיוד וצביעה והשלמת הבניין אסורה^ו, אלא אם כן הוא מעשה הדיוט שאז הותרה גם הבניה^ז. ואמנם אם מניעת הבניין בחולו של מועד יכולה לגרום את מניעת בניינו לגמרי, כהאי גוונא הוא נחשב לדבר האבד שהותר לעשותו במועד^ח.

בניה על ידי עכו"ם בשו"ע (תקמג ס"א) שכל שאסרו חכמים לעשותו בחול המועד, אסרוהו אף על ידי אמירה לעכו"ם שיעשהו. אמנם במג"א (שם סק"א) שאם הוא

התבאר בדברי הרמב"ן (ע"ז כב.) דאף דמלאכת חול המועד בעלמא אינה אסורה אלא מדרבנן, מכל מקום מלאכת קרקע בחולו של מועד חמורה טפי ואסורה מדאורייתא. ונראה דאיסור קרקע אינו בחרישה וקצירה בדווקא, אלא אף איסור בנין בכלל^א.

ובהקדם, באיסור בניה בחול המועד מצינו לאסור, אף באופן שצורך הבנין הוא כדי לדור בו^ב, דבכל גוונא שיש בו טורח גדול לא התירו לבנות במועד, ואף לצורך המועד לא התירו אלא תיקונים קלים שאין בהם טירחה מרובה^ג.

א. התוספות בסוטה (מא. ד"ה כתב) כתבו לגבי הבימה שהיתה עומדת בעזרה למצוות הקהל, שנראה שהיו בונים אותה מערב יום טוב בבנין של פרקים, ובחולו של מועד לא היו עושים בה שום בנין, אלא רק מקימים אותה ומחברים את הפרקים ביחד, ואמנם אם לא בנו אותה מערב יום טוב, לא היה דוחה בניה אפילו חולו של מועד. ומוכח מדבריהם דאיסור הבניה בחולו של מועד הוא מדאורייתא, שאם לא כן אין מקום לאוסרו שהרי אין שבות במקדש. [ובדרך כוכב מיעקב (קובץ ב עמ' כה) הוקשה, היאך היו מתקנים הגזוזטראות במוצאי יום טוב הראשון, ומדוע אין בו איסור כיון דהוי בנין, דאם בנין הבימה למצוות הקהל אינה דוחה, כל שכן שלא ידחה המועד לצורך שמחת בית השואבה, ושמא אף התם לא היו בונים אלא מתקנים הפרקים יחדיו].

ב. וכמבואר בערוך השלחן (סי' תקמ ס"א) שדן בזה והכריע לאיסור.

ג. ויעויין בישועות יעקב (שם).

ד. שו"ת הרשב"א (ח"ד סי' שכו) ופסק כן הרמ"א (סי' תקמד ס"א).

ה. מג"א (סי' תקמד סק"ב). ובמשנ"ב (סק"ו) הביא טעם הדבר ממה שכתב הרשב"א דלא הותר דבר האבד אלא כשהוא לצורך גוף האדם.

ו. משנ"ב (שם סק"ו) מדברי הלבוש.

ז. שו"ת המבי"ט (ח"א סי' רנו) ודייק כן מדברי הרשב"א בתשובה, וכן נראה גם כן מדברי הבית יוסף.

ח. והוא במג"א (סק"ב) מבדק הבית דאם יש חשש שאם ימתין ימנעוהו העכו"ם מלבנותו הוי דבר האבד. ובמשנ"ב (שם סק"ו) הביא ממאמר מרדכי שהכל לפי המקום והזמן. וכעין זה בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת בית הכנסת אות טו ומערכת חול המועד אות ב) שבאיכא חשש שיתבטל בנין בית הכנסת על ידי הפועלים, או שיערערו עליו שרי המדינה, הותרה הבניה משום דהוי דבר האבד.

לצורך מצוה הצריך לחול המועד, מותר לעשותו על ידי עכו"ם^ט, דהא יש מתירין כה"ג אפילו בשבת^י.

בניית בית הכנסת על ידי עכו"ם למבואר
במג"א (תקמג ס"א) שיש להתיר על ידי עכו"ם כשהוא לצורך מצוה, כתב הפמ"ג (א"א סק"ב) דיש להתיר בניית בית הכנסת בחולו של מועד^{יא}. אמנם אף ככה"ג אין להתיר, אלא אם כן יוכלו להתפלל בו בחולו של מועד^{יב}.

מלאכת קבלנות על ידי עכו"ם התבאר
בשו"ע (תקמג ס"ב) שאינו יהודי שקיבל מערב יום טוב לבנות ביתו של ישראל בקבלנות, אסור להניח לו לעשותו בחול המועד, אף אם נעשית אותה המלאכה חוץ לתחום, וטעמא משום שהרואה בעשיית המלאכה, ואינו יודע שהיא נעשית בקבלנות, סבור שהעכו"ם הוא שכירו של הישראל, ועושה המלאכה בשבילו במועד.

ומטעם זה היה מקום להתיר, אם דרכן של כל בני אותה העיר לעשות מלאכתן בקבלנות, דכיון דכבר ליכא חשדא גבייהו מותר^{יג}. אמנם במשנ"ב (סי' תקמג סק"ג) ציין למה שכתב בביה"ל (סי' רמד ס"א) שנטה להחמיר בזה, דצ"ע אם יש להקל אף

אם כבר נתפרסם הדבר שעושה כן בקבלנות, ומכל מקום אם בנו באיסור כיון שהוא בקבלנות מותר לדור שם.

ובאופן שהתנו הגבאים עם קבלן עכו"ם שלא יבנה בשבתות וימים טובים, אך על חול המועד לא התנו עמו דבר, ועתה רוצה הקבלן לבנות בחול המועד, באופן שאם לא יאפשרו לו לבנות, יצטרכו לשלם לו שכרו ושכר הפועלים שעמו שבטלים ממלאכה, כתב הנודע ביהודה (שו"ת תנינא סי' קג) שיש להתיר לבנות על ידו, כיון שבצרכי רבים ליכא חשדא שקבעו עמו לעבוד במועד^{יד}. ואף אין לחוש לחילול ה' בפני הגויים, שיאמרו שהיהודים מזלזלים בימים טובים שלהם, דבחול המועד אין שייך כלל ענין זה, דמאחר שרואים שישראל עוסקים בו במשא ומתן ושאר מלאכות המותרות, והם יודעים שכל אלו אסורים להם במועד, הם סבורים מחמת כן שאין איסור מלאכה בחול המועד, ומשום כך אין שייך בו כלל חילול ה' בענין זה^{טו}.

עבר ובנה בחול המועד אם נעשה הדבר על ידי ישראל, אסור לו להיכנס באותו הבית, וכמבואר במגן אברהם (סי' תקלח סק"ב) דמי שעשה דבר שאינו אבד

ט. וכ"ה במשנ"ב שם (סק"א).

י. כמבואר בשו"ע (סי' שז ס"ה).

יא. דלא כמנחת פתים שם דנקט לאיסורא.

יב. שדי חמד (מערכת חול המועד אות כ) והו"ד בכף החיים (סק"ח).

יג. והוא הדין לכל אופני הבניה דידן שהכל יודעים בהם שהם בקבלנות.

יד. וכמבואר במג"א (סי' רמד).

טו. ויעויין בשערי תשובה (ריש סי' תקמג) שהביא לדבריו.

הותרה גם קניית האבנים בעבורה^ט, אמנם יש לו לעשות הדבר בצינעא ככל האפשר.

טיחה בפני עצמה בלא בניה אינה נחשבת כמעשה אומן, והותרה באופן שהיא לצורך המועד^י, ואמנם יש שכתב שהוא רק בטיחת חלק קטן מגגו, אך אסור להטיח כל גגו מפני שהוא מלאכה שיש בה טורח מרובה^{יא}.

סתימת הסדקים אם גשם דולף לתוך הבית מותר לתקן הסדקים שבו כדרכו בלא שום שינוי, והרי הוא דבר האבד שהותר אף במעשה אומן^{יב}, אך אם אין יורדים גשמים ואין זה אלא חשש שירדו, אינו סותמם אלא בידו ורגלו ולא בכלי אומנות^{יג}.

סיוד וצביעה בשולחן ערוך (סי' תקמד ס"א) מבואר, שהתירו לעשות צרכי רבים בחול המועד, ובכלל אותו ההיתר לציין הקברות כדי שיזהרו ולא יכשלו בהם כהנים. ומבואר בדבריו, שהצביעה בסיד אף היא בכלל איסור הבניה שנאסר בחול

בחול המועד, קנסו אותו ומאבדים הדבר ממנו. ואם עשה כן כנגד דעתו ורצונו של בעל הבית, לא נאסר עליו לדור בו מחמת כן^{יד}. ואם בנאו העכו"ם, אם עשה כן בקבלנות באיסור, מותר לדור באותו הבית^{טו}, אמנם אם היה שכיר יום שלו, אסור למשלחו לדור בו^{טז}, ואפשר דהאי איסורא אינו אלא בבניה דאוושא בה מילתא טובא.

מצוות ישוב ארץ ישראל נראה דאין בה טעם להחזיר בניית בית בארץ ישראל בחולו של מועד, דהא אפשר לו לעשותה לאחר המועד, ואף באופן שלא יהא סיפק בידו לבנות הבית אחר המועד, מכל מקום נראה דאין מקום להיתר, דלא הותרה הבניה מהאי טעמא, אלא אם כן נצרך לו אותו הבית לצורך תשמישו.

הנחת אבן פינה או כפי הנהוג בזמננו שעושים יציקה של מלט, הרי הוא בכלל מעשה בנין, והדבר אסור בחולו של מועד.

קניית האבנים לצורך הבניה במקום שהותרה הבניה בחולו של מועד,

זו. יעויין שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל).

יו. מג"א (סי' תקמג סק"ב) וכ"ה בדעת תורה (סוף סי' תקלח) משנ"ב (סי' תקמג סק"ג) כף החיים (שם סק"ה) ושש"כ (פרק סח סעיף לח).

יח. בשעה"צ (שם סק"ב) ציין לדבריו במשנ"ב (סי' רמד ס"ק יט-כ) שכתב, שנאסר אותו הבית למשלח עולמית, ולשאר אדם בכדי שיעשו, דלא הקילו כה"ג אלא בקבלנות.

יט. שו"ע (סי' תקלט סי"ב).

כ. ט"ז (סי' תקמ סק"א) א"ר (שם סק"ב) ומשנ"ב (סק"ג).

כא. ערוך השלחן (ס"ד).

כב. ריטב"א (מור"ק יא) והר"ד בביה"ל (שם ד"ה סדקים).

כג. משנ"ב (סק"ט) מפני שמעשה אומן הוא ויש בו גם טירחה.

המועד^{כז}, ומשום כך הוצרכו בו להיתר של צורך רבים^{כח}.

בניה לצורך דבר האבד נשברו דלתות או חלונות הבית, הרי זה דבר האבד ומותר לתקנם בחול המועד^{כט}, והוא הדין מנעול שנשבר שהותר לתקנו אף שהוא מעשה אומן כיון שהוא דבר האבד^ל, שאם לא יתקנו יטלו ממנו את מה שיש לו בביתו^ל. והוא הדין בתיקוני חשמל, שהוא חלק מצרכי הבית והנפש תלויה בו, ועל כן הותר אף במעשה אומן^ל, ומ"מ כל שבידו יעשה ע"י עכור"ם או פועל שאין לו מה יאכל, ובעושהו ישראל ישתדל ככל האפשר שיהיה מעשה הדיוט.

ואפשר דבאופן שהותרה המלאכה לצורך דבר האבד, צריך שיהיה הדבר מפורסם לציבור שלצורך כן הותרה, כדי שלא יבואו לזלזל בחולו של מועד בראותם עשיית המלאכה, ולא ידעו טעם התירה שהוא מפני שהיא דבר האבד.

ואמנם באופן שהיה בידו לחשב קודם המועד שיבא לו בו דבר האבד, כתב באשל אברהם (סי' תקלג) שבכהאי גוונא אין לו ההיתר של דבר האבד, ואמנם לא ברירא הלכתא כוותיה.

בדבר שעושהו לצורך המועד יש לשנות באופן העשייה דקיי"ל דכל דבר שהותר לצורך המועד, אם אינו דבר האבד צריך לעשותו על ידי שינוי, והיינו שאם הותרה לו בניה לצורך המועד, יש לו לעשותה במעשה הדיוט ולא יטוח אותה בטיט, וכל שכן שאינו צובעה או מקשטה.

אך בדבר האבד שהותר לעשותו בחול המועד, אף שאותו הדבר לא נעשה לצורך המועד, מכל מקום במקום הצורך אין צריך לשנות בו, ואף מעשה אומן הותר בזה^ל. ואמנם אם אפשר הדבר ואין בו כדי לפגום המלאכה או לגרום הפסד, יש לחוש לשיטות הראשונים שאף בדבר

כד. ויש שנקטו שסיווד וצביעה הם כמלאכת אומן. ובפסקי הגר"מ פיינשטיין שצביעת כתלי הבית אסורה אף כשהיא נעשית בשביל ליפות לכבוד הרגל.

כה. יעויין עוד בשו"ת דברי חיים (או"ח סי' מח) בשו"ת בית יצחק (קונטרס אחרון סי' טז) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' נב).

כו. שו"ע (סי' תקמד ס"ד) ופמ"ג.

כז. משנ"ב שם (ס"ק יד).

כח. ויעויין עוד בפמ"ג שם (א"א סק"ו). ומשמיה דהגריש"א שתיקון הדלת כשנעשה בשביל שיוכלו לסגור אותה מפני הגנבים, הותרה אף במלאכת אומן, אך אם הוא רק מפני הקושי שבפתיחתה אסור לתקנה במועד. [והוא במגיד משנה (פ"ח ה"ז) ובבית יוסף (סי' תקמ) שכל שהוא משום שמירת ביתו הרי הוא כאוכל נפש שהותר אף על ידי מעשה אומן.

כט. ומה"ט יש להתירו אף בבית הכנסת שנצרך לתורה ותפילה והוי כדבר האבד.

ל. יעויין בלבושי שרד (סי' תקמ על מג"א שם סק"א) ובכף החיים (שם סק"ג).

האבד צריך לשנות^א, ויש לנהוג כן לעשות שינוי כדאפשר^ב.

המלאכה, אך כשיש ספק בכלל אם תועיל המלאכה, באופן זה לא הותר לעשותה^ג.

מעקה לבית יכול לעשותו מעשה הדיוט^א, ואף באופן שמקיים בו מצוות מעקה לא הותר לעשותו אלא מעשה הדיוט^ב. ואמנם באופן שיש בו סכנה, כגון שהכותל רעוע ומסוכן לרבים, מותר לסותרו ולחזור ולבנותו בלא שום שינוי^ג, ואף באופן שכיון מלאכתו במועד^ד.

טירחה יתירה התבאר בשו"ע (סי' תקלז ס"ב) דמה שהתירו מלאכה בחולו של מועד לצורך דבר האבד, הוא רק באופן שאין בה טירחה יתירה, אך אם יש בה טירחה יתירה לא הותרה המלאכה אף במקום דבר האבד. ואמנם אף כשיש בה טירחה יתירה, מכל מקום אם יגרם לו הפסד מרובה אם ימנע מעשייתה, הותרה לו המלאכה אף כשיש בה טירחה יתירה^א.

בדבר האבד שפסק אם תועיל המלאכה בשו"ת מהרשד"ם (או"ח סי' כז) התבאר שאף כשיש ריעותא שנראה שהדבר קרוב להפסד, ואין ודאי בתיקונו שיועיל לזה, אף על פי כן הותר לעשותו בחולו של מועד משום צד דבר האבד שבו. ואמנם יש לדון בדבריו, דאפשר דכוונתו רק באופן המסתבר שיהיה ממנו תועלת, שאז לא אכפת לן כשיש גם צד שלא תועיל

והיה מקום לדון בו היאך נקבע גדר הדבר ומה מחשיבו כטירחה יתירה, אם דנים בכלל העבודה כולה וכיון שיש בה טירחה יתירה הרי היא אסורה, או שכיון שמחלקים אותה לכמה פועלים, דנים לגבי כל אחד מהם אם טירחה היא לו. ועכ"פ אחר שהתבאר בדברי הרמ"א (שם ס"א) שאף

א. היא דעת הכסף משנה (שביתת יום טוב פ"ז ה"ו) וכ"כ בבית יוסף (סי' תקלז סט"ו ד"ה אסור לקצור) בדעת הרמב"ם (שם). והוא בט"ז (סי' תקמה סק"ו) משמיה דהרוקח, ויעויין גם בר"ן מו"ק (יא: ד"ה ר' יוסי ויב: ד"ה כיון).

ב. כן היא דעת המג"א (סי' תקלז ס"ק טז) וברעק"א שם (ס"א) לחוש לאותם השיטות.

ג. כמבואר בשו"ע (סי' תקמ ס"א) לגבי גדר גינתו שנפרץ.

ד. דעת הפוסקים כמבואר בביה"ל (שם ד"ה וכן) ויעויין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ו).

ה. שו"ע (סי' תקמ) וברמ"א שם ומשום שאם לא יבנה לא יסתור ויש בו סכנה. ואמנם נחלקו בזה אם הוא בכל אופן שיש חשש שיפרצו הכותל מחמת שהוא רעוע [כן היא דעת פמ"ג (א"א סי' תקמ סק"ג) וכן הכריע במשנ"ב (סק"ה) ובשעה"צ (סק"ו) ובכה"ח (ס"ק יא) או שהוא רק כשיש חשש שיבואו שם על עסקי נפשות, אך מפני חשש גניבה לא התירוהו [כן היא דעת נמו"י ורבינו ירוחם (נתיב ד ח"ה) ומרדכי (סי' תתמא) וטעמם דאין מקילים מפני דבר האבד לחודיה, כיון דבבניה אוזשא מילתא.

ו. כה"ח (סק"ז) וערוך השלחן (ס"ב).

ז. ויעויין בשו"ת חקר הלכה (לנדא, ח"ב דף טז) וחידושי מהרי"ו (לסי' תקלו) שביארו בזה כוונת מג"א (סי' תקלו סק"ג) מקושיית רעק"א שם.

ח. כמבואר בשו"ע (סי' תקלח ס"א) ועייין במשנ"ב (שם סק"ו וסי' תקלז ס"ק טו).

כשהותר דבר האבד, מכל מקום כל שיש לו להקל בטירחא יעשה, נראה דבכלל זה הוא גם הוספת פועלים, שבזה תתמעט הטירחא לגבי כל אחד מהם.

מלאכה שהותרה במקום הפסד כיון שאין ההפסד ניכר לרבים יש לעשותה בצינעא^ט, ואף בספק דבר האבד שהותרה בו מלאכה^נ, מכל מקום כתבו האחרונים שיש לו לעשותה בצינעא^{טז}. ויש ראשונים שסברו^{יב}, שאף אם הוא ודאי דבר האבד, ואף ניכר לכל רואה שהוא דבר האבד, מכל מקום יש לו לעשותה בצינעא אם אפשר, אך אם אי אפשר לו לעשות המלאכה בצינעא, כיון שהותרה לו מחמת שהיא בשביל דבר האבד, הותר לו לעשותה אף בפרהסיא.

אופן עשיית המלאכה בדבר האבד שהותר לעשותו בחול המועד, אף דמן הדין אין צריך לבקש מעכו"ם שיעשה לו

המלאכה, מכל מקום אם אפשר לו הדבר בנקל נכון שיעשונו על ידי עכו"ם^{יז}, או על ידי ישראל שלא יטול בעבור כן שכר, ואמנם אם אינו מוצא ישראל שיעשה לו המלאכה בחינם, מותר לו לשכור פועלים בשכר, ואם אפשר לו לעשותה על ידי עכו"ם בשכר, יש לו להעדיף אופן זה על ישראל העושה לו בחינם^{יח}.

מלאכה שהותרה לצורך דבר האבד מותר לגומרה לגמרי ואינו צריך להפסיק בעשייתה משעה שיצאה מכלל דבר האבד, כמבואר בדרכי משה (סי' תקלז) והו"ד בהגהות רעק"א (ריש סי' תקלז)^{יח}.

באדם חשוב יש הסוברים שצריך לזהר שלא לעשות מלאכה בחולו של מועד, אף אם היא לצורך דבר האבד^{יט}, שמא יטעו העולם בזה לומר שכיון את מלאכתו למועד^{יז}, ואף דלהלכתא סמכין

א. ריטב"א מו"ק (יב:) והו"ד בכה"ח (תקלח ס"ק טז).

ב. כמבואר במג"א (סי' תקלז ס"א)

ג. שו"ת מהרשד"ם (או"ח סי' כז) ושו"ת מהרש"ך (ח"א סי' קיג) וביה"ל (סי' תקלז סוד"ה דבר האבד).

ד. הו"ד בביה"ל (סי' תקלח ס"א) ד"ה וכן שולה.

ה. אשל אברהם [הו"ד בארחות חיים (סי' תקלז ס"ב)], עמק הלכה (סי' קמו).

ו. יעויין ביה"ל (סי' תקמב ד"ה ודבר) ובשעה"צ שם (סק"ח) ובביה"ל סי' תקלז (ד"ה לבצרו).

ז. והוא מדברי הראשונים ברבינו ירוחם (נתיב ד חלק ה) ר"ן (יא: ד"ה ור' יוסי) שיטה לתלמידי הר"י מפארי"ש (ח"א עמ' צא).

ח. כ"ה ברבינו ירוחם (נתיב ד ח"ה).

ט. והוא על פי המבואר בגמרא מו"ק (יב:) בעובדא דרבי ינאי שקטף לפרדיסיה בחול המועד, ולשנה אחרת השהו כולם את קטיפת פרדיסיהם לחול המועד, והפקיר רבי ינאי את פרדסו משום כך.

על דעת המתירים בזה שיכול לעשות המלאכה^מ, מכל מקום טוב אם יכול שיעשה המלאכה בצינעא^{מט}.

ואמנם יש לעיין ולדון בגדר פרהסיא וצינעא לגבי האי מילתא, האם תליא בעשרה אנשים ופעמים שהפועלים רבים ועל ידם לבד נעשה הדבר לפרהסיא, או דאפשר שהוא חוץ מהעוסקים במלאכה, ובפרט באופנים שהפועלים עצמם יודעים שלא כיוונו את אותה המלאכה למועד. ואמנם כשלא ברירא מילתא שהפועלים יודעים ומבינים בעניינים הללו, כיון שאינו נוגע ושייך להם למלאכתם, יש מקום לאסור עשיית המלאכה משום כך, ובפרט דבלאו הכי יהיה הדבר בפרהסיא דבהכרח שיתפרסם לרבים.

ספק דבר האבד קיי"ל דמותר כמבואר במג"א (ריש סי' תקלז) והוא משו"ת מהרש"ך (ח"א סי' קיג) והוא נמי בשו"ת

מהרשד"ם (סי' כז) ובעוד ראשונים^י. והתבאר באחרונים^{נא}, שמה שהותרה מלאכה אף בספק דבר האבד, הוא רק באופן שאותו חשש שהוא חושש ממנו ומחמתו הוא דבר האבד, הוא דבר שמצוי שיבא^{נב}, אמנם המהרש"ג (שו"ת ח"ב סי' י) פליג וסובר דדבר האבד הותר מספק בכל אופן שיש מקום להסתפק באותו הדבר, ואף אם הוא על צד המיעוט. ובשו"ת חקר הלכה (הלכות חול המועד אות א) כתב, שכל מה שהותרה המלאכה בספק דבר האבד הוא רק בספק שלא יתברר לעולם, אמנם בביה"ל (שם ד"ה דבר האבד) מוכח שאף באופן שיוכל הספק להתברר אחר כך נקטינן ביה לקולא^{נז}.

ספק על דהבא כששורש ספק דבר האבד הוא, מחמת מה שהוא מסופק וחושש שמא יארע לו איזה אונס, שלא יוכל מחמתו לעשות המלאכה אחר כך, כתב העמק שאלה (שאלתא קע אות ד) שאין להתיר

מזה. כמבואר בבדק הבית לבית יוסף, ויעויין שם מה שדחה הראיה ממעשה דרבי ינאי, כי אדרבה משם ראינו דמותרת המלאכה מפני דבר האבד אף לאדם חשוב, ולא נמנע רבי ינאי מלעשותה לשנה אחרת אלא מפני שאירעה תקלה על ידו, ואמנם כל שאין מכך תקלה אף אדם חשוב אינו צריך להיזהר בה, וכפי שהיה מתחילה אצל רבי ינאי. ואף רבי ינאי לא נמנע מחמת כן לשנים אחרות, אלא שבאותה שנה הפקיר את שדהו כדי להודיע לבני אדם שידעו שלא כיוון את מלאכתו במועד, ואף זאת לא היתה מן הדין אלא ממידת חסידות. **מז**. וכן הוא באליה רבה (שם סק"א) וכף החיים (ס"ק כג).

נ. והו"ד בביה"ל (שם סוד"ה דבר האבד) שהוכיח שם, שהוא אף לשיטות הסוברים שמלאכת חול המועד אסורה מדאורייתא. ועיין עוד בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קב) ובשו"ת זכרון יהודה (סי' קעח) שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' י) ושו"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' שעו). ומקור להיתר זה בספק דבר האבד, חזינן מהא דהתירו לתקן בכותל חצרו שנפל מחשש דגנבי, אף שאינו אלא ספק אם יבואו.

נא. משנ"ב (סי' תקלז סק"א) וביה"ל (שם ד"ה דבר האבד).

נב. כן הוא במאירי (מו"ק יט). בתפארת ישראל (בפתיחה לסדר מועד בכללי הלכות חול המועד) ובחכמת שלמה (סוף סי' תקלז).

נג. וכן מוכח מהאופנים שהזכירו גדולי האחרונים שהובאו לעיל.

מחמתו המלאכה, דאין ההיתר בספק אלא באופן שכבר נולד הספק, ולא בחשש עתידי שמא יארע לו איזה דבר^{נב}. אמנם להלכה נקטינן דאף הוא בכלל דבר האבד שהותר, וכפי המוכח מדברי מהרש"ך (שו"ת סי' קיג) שהביא המג"א (ריש סי' תקלז) דאיירי בספק על להבא, שמתיר כתיבת חשבונות מחשש שמא ישכחם.

בדבר שנחלקו בו הפוסקים אם יש להתיר בו המלאכה, כיון שאף לדעת האוסרים המלאכה בדבר האבד אין האיסור אלא מדרבנן, יש ללכת בו לקולא ככל ספק דרבנן^{נב}. ויש לדון באופן שנחלקו הפוסקים האם אותו דבר נחשב לדבר האבד או לא, אם גם באופן כזה אזלינן לקולא, כיון דלא ברירא מילתא דאף הוא בכלל ספק דבר האבד שהותר^{נב}.

בספק דבר האבד שהותרה בו המלאכה, אם הדבר בידו יש לו לעשותה

בצינעא, ורק אם אין לו האפשרות לעשותה בצינעא הותר לו לעשותה אף בפרהסיא^{נב}.

צרכי רבים שהותר לעשותם בחול המועד^{נב}, אם הם צרכי הגוף דרבים קיילא טפי, שהותר לעשותם אף במעשה אומן ובטרחא רבה ואפילו בפרהסיא^{נב}, ואם אינם צרכי הגוף אף שהם צרכי מצווה, לא הותרו במלאכת אומן אלא רק במעשה הדיוט^{נב}. ודבר זה אינו תלוי אם אותם צרכי מצווה הם לצורך המועד או לא, דאף אם אותם צרכי מצווה נצרכו לצורך המועד, מכל מקום כיון שאינם בעבור צרכי הגוף לא הותרו אלא במעשה הדיוט^{נב}, ולאידך גיסא צרכי רבים הותרו במעשה הדיוט לצורך המועד, אף אם אין בהם מצווה^{נב}.

לצרכי מצווה הותרה המלאכה בדיעבד אף באופן שכיון מלאכתו למועד^{נב}, אמנם יש בו חילוק אם הוא לצורך המועד או לא, דאם הוא לצורך המועד הותר לו לעשות המלאכה אפילו בשכר, וכשאינו

נד. כגון שחושש שאם לא יעשה את אותה המלאכה יבא לו היזק לשדהו.

נה. שו"ת הריב"א (סוף סי' יב) וישועות יעקב (ריש סי' תקלז).

נו. יעויין בהגהות יד שאול שנסתפק בזה וצ"ע סברתו.

נז. היא דעת מגיד משנה (שביתת יו"ט פ"ז ה"ג) משמיה דהרמב"ן, וכן הוא להלכה בשו"ת מהרש"ך (ח"א סי' קיג) ובמשנ"ב (סי' תקלז סק"א) ובביה"ל (שם סוד"ה דבר האבד).

נח. וצרכי רבים לענין זה אינו דווקא בדבר שהוא הכרח להם אלא אף כשהוא רק להרווחתם, וכמבואר בשבלי דוד (סי' תקמד סק"א) שדייק כן מדברי הריטב"א במו"ק (ד: ד"ה ויהיב).

נט. כמבואר בשו"ע (סי' תקמד ס"א) וברמ"א שם.

ס. כמבואר בשו"ע שם.

סא. רמ"א שם.

סב. משנ"ב שם (סק"ח).

סג. ביה"ל (סי' תקמה ד"ה לעצמו) מבית יוסף ומג"א (סק"י).

לצורך המועד לא הותר לו אלא על ידי פועל שאין לו מה שיאכל.

מכיון מלאכתו במועד חמור איסורו והרי הוא בכלל המבזה את המועדות כמבואר במהרי"ל (הלכות חול המועד)^{טו}.

אמנם כל זה הוא רק כשמכיון המלאכה למועד במזיד, שיכול לעשותה קודם לכן ומאחר למועד מפני שהוא פנוי בו, או מכל טעם אחר שנח לו אז הדבר^{טז}, שאז אסורה המלאכה אף אם היא מעשה הדיוט ולצורך המועד^{טז}, ואף דבר האבד לא הותר באופן זה^{טז}, אך אם נעשה הדבר מחמת שכחה או מתוך עצלות, והוא הדין אם טעה שהיה סבור שיוכל לעשותה אחר המועד והתברר לו שאי אפשר לו, אין זה בכלל מכיון מלאכתו במועד ומותר^{טז}.

ואף באופן שאין העוסקים במלאכה יודעים הלכות חול המועד, ומשום כך הניחו מלאכתם למועד, לא הותרה המלאכה והוא בכלל מכיון מלאכתו במועד^{טז}, דאף כל שסבור שמותר לכונן המלאכה נאסרת

מלאכתו^{טז}. אמנם אפשר שאם אחר שכיון מלאכתו למועד, נתחדש לו עתה מצב של דבר האבד, שאם לא יעשהו השתא שוב לא יוכל לעשותו, כהאי גוונא אף שמתחילה כיון מלאכתו מחמת חוסר ידיעתו, מכל מקום נהפך עתה הדבר לדבר האבד שהותר לעשותו במועד.

באופן שדחו המלאכה כדי לעשותה סמוך לחג, ובאותו הזמן לא היה סיפק בידם לעשותה, ומשום כך נדחתה לחולו של מועד, כתב החת"ס (שו"ת חמץ ומצה ס' מב) דאפשר דכה"ג הוי כמכיון מלאכתו במועד.

ברור הדבר שאין לנצל את ימי חול המועד לצורך עריכת שיפוצים בישיבות ובתלמודי תורה, ולנצל הדבר שאין לומדים בהם באותם הימים, והבניה בחולו של מועד אסורה באופן זה.

כשיש הכרח וסיבה לעשות המלאכה דווקא בחול המועד, אינו בכלל מכיון מלאכתו במועד ומותר^{טז}. אמנם

סד. ויעויין עוד בספר החינוך (מצוה שפג).

סה. וכמבואר ברמב"ם (שביתת יום טוב פ"ז ה"ד) שאסור לאדם שיתכוין ויאחר מלאכות אלו ויניחן כדי לעשותו במועד מפני שהוא פנוי, ונראה שאין בהכרח שהוא עושה כן מפני שהוא פנוי, אלא אף מחמת כל סיבות אחרות.

סו. שעה"צ (סי' תקמה ס"ק לא).

סז. ויעויין בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' נו) דאם הוא בדבר שיש בו חשש סכנה, אף שעבר איסור במה שכיון מלאכתו, מכל מקום בונה כדרכו מפני הסכנה. ובמשנ"ב (סי' תק מסק"ה) ושעה"צ (שם סק"ו).

סה. שו"ע (סי' תקלח ס"א) ויעויין נמי בשו"ת חת"ס (חמץ ומצה סי' מב).

סז. דעכ"פ הוא בכלל המבזה את המועדות.

ע. כמבואר בהגהות מהרש"ם (סי' תקלח).

עא. שו"ת יד יוסף (שטרסבורג, או"ח סי' כד).

פשוט הוא שאין זה אלא בהכרח הבא מעצם המלאכה ולא מדברים הסובבים אותה^{עב}.

כיון מלאכתו במועד אם הוא לצרכי רבים הותרה המלאכה, אף אם אינה לצורך המועד, ואף אם היא נעשית בפרהסיא ובטורח גדול^{עג}, ואם היא לצורך המועד, הותרה המלאכה אף אם היא מעשה אומן^{עד}. אמנם כיון שסיבת ההיתר היא מפני שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעה שהם בטלים ומתחברים כולם, ואם לא יעשו אותם באותו הזמן כבר לא יעשו אותם לעולם, אם כן באופן שיש מנהיג שהרשות בידו לעשות הדבר לבדו, לא הותרה המלאכה בחולו של מועד, כיון שיוכל אותו המנהיג לעשותה אחר המועד^{עה}.

דבר ש' פירחה אף שאינו מלאכה, אסור לעשותו בחול המועד אם כיון עשייתו לאותו הזמן, ולא הותר אף דהוי דבר האבד, כדחזינן בפירות הנמצאים בגנות ופרדסים שאסור להכניסם אם כיוון ההכנסה למועד^{עו}.

עבר וכיון מלאכתו במועד אם הוא בדבר השייך לו, בית דין מאבדים אותה ממנו ומפקירים אותו לכל^{עז}, ואם הוא עושה במלאכת אחרים כחייט או סופר שעושים בשל אחרים ואי אפשר לקונסם באיבוד אותו הדבר, הרי הוא צריך להחזיר המעות שקיבל בשכר עבודתו, ואם עדיין לא שילם לו הבעל הבית, מכריחים אותו שלא לקבל ממנו שכר פעולתו, ומקבל על עצמו שלא ישוב לעשות כדבר הזה כל ימי חייו^{עז}.

פועל שכיון מלאכתו במועד שלא על דעת בעל הבית, אם הוא בדבר האבד מותר לפועל אחר או לבעל הבית לעשות את אותה המלאכה, ככל מלאכת דבר האבד שהותרה בחול המועד, אך הפועל שכיון מלאכתו למועד אסור בעשיית אותה המלאכה בשכר אלא רק בחנם.

בספק אם כיונו המלאכה במועד כיון שאיסור מכיון מלאכתו במועד אינו אלא מדרבנן, הוה ככל ספק דרבנן שהולכים בו לקולא ומותר.

עב. כגון שיש איזה ענין לגמור הדבר באותו הזמן מחמת אנשים שיוכלו לראותו וכל כיו"ב דאינו הכרח השייך לעצם המלאכה.

עג. משנ"ב (תקמד סק"א) ומקור הדברים במג"א (שם סק"ג) ובט"ז (שם סק"ב) מירושלמי מו"ק (פ"א ה"ב) הו"ד ברא"ש (פ"א סי' ו').

עד. משנ"ב (שם וסקי"ב)

עה. כן הוא במג"א שם. ואמנם בערוך השלחן דן בזה, שהרי בזמן הבית ובזמן הגמרא היו ממונים על חפירת בורות הרבים כחונניא חופר שיחין (ריש פ"ה דשקלים) ואף על פי כן חפירת בורות ומעיינות לרבים חשיבא לצרכי רבים. ויעויין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' נב).

עו. הוא ממרדכי וכן הוא בכף החיים (תקמד סק"יד).

עז. שו"ע (סי' תקלח ס"ו).

עה. ברמ"א שם שמשמתינן ליה ומלקין אותו, והוא מנמוקי יוסף (ו: ד"ה מהו) ורבינו ירוחם (נתיב ד ח"ה) מרב נטרונאי. אמנם בבדק הבית (סוף סי' תקלח) כתב שאינו מביין דין זה, שהרי יש בו ממון לקונסם בשכר פעולתם.

עבר ועשה מלאכה האסורה במועד לא אותה לכל, ודינו כדין מעשה שבת שאסור קנסוהו כמכוון מלאכתו להפקיר לו ליהנות ממעשיו, אך בשוגג לא קנסוהו^ט.

קיצור כמה פרטים העולים לדינא

- א. מעשה הדיוט הותר אף שלא לצורך המועד, ומכל מקום אם אפשר לו הדבר בנקל יעשנו על ידי עבדים⁹.
- ב. בניית גדר שלימה אסורה אף במעשה הדיוט משום מירחה^{א9}.
- ג. צרכי רבים לא הותרו אלא במעשה הדיוט ולא במעשה אומן אא"כ הוא דבר האבד.
- ד. לא הותר לבזין מלאכתו למועד אלא אם כן הוא לצרכי רבים.
- ה. בנין כל שהוא אסור במועד^{ב9}, אף אם הוא לצורך המועד^{ג9}, אא"כ ההימנעות מבנייתו תגרום הפסד שאז הוא נחשב דבר האבד.
- ו. בהפסד מועט צריך לעשות המלאכה בשינוי אף אם הוא בדבר האבד^{ד9}.
- ז. אין מעסיקים פועלים בשכר בין במלאכת הדיוט שהותרה לצורך המועד^{ה9}, ובין במלאכות האסורות רק משום מירחה שהותרו לצורך המועד^{ו9}, ואף במעשה שאין עליו שם מלאכה כלל, לא יעשנו בשכר דהוה כעובדא דחול^{ז9}.
- ח. אף כשהתירו מלאכת אומן לצורך המועד בלא שינוי, לכתחילה יש לו לעשותה בחינם, ואם אין לו מי שיעשנה לו הותר לעשותה בשכר.

עמ'. ברכי יוסף משמיה דראב"א והו"ד בכף החיים (ס"ק כא).

פ. כה"ח (סי' תקמ סק"ד)

פא. שו"ע (סי' תרמ) ומשנ"ב (שם סק"ד) מפמ"ג וכ"ה בכה"ח (סק"ו).

פב. בבאר הגולה יליף לה מגמרא מו"ק ז. דאסרו אף פירצה כל שהיא ויעויין בגר"א שם דיליף לה ממתניתין.

פג. שו"ע (סי' תקמ ס"א).

פד. פמ"ג (שם א"א סק"ז).

פה. שו"ע (סי' תקמב ס"א) וביה"ל שם (ד"ה אפילו) וכה"ח שם (סק"א) שלא כדעת הסובר [בית יוסף מכלבו (סי' ס) וזרע אמת (שו"ת ח"ג סי' נה) שכל שהתירו לצורך המועד התירו אף בשכר.

פו. נודע ביהודה (תנינא סי' קד) והו"ד במשנ"ב שם (סק"א).

פז. בית יוסף וט"ז שם. ואמנם אם הוא צורך המועד יש להקל בו בשכר במקום הצורך.

מ. יש אומרים שצרכי רבים הותרו בשכר רק באופן שהם גם צרכי מצוה⁹⁹, ויש חולקים ומתירים אף כשאינם צרכי מצוה¹⁰⁰.

י. מעשה הדיוט שהותר לצורך מצוה אסור לעשותו בשכר³.

יא. אף כשהותר לעשות המלאכה בשכר יש לו לעשותה בעינעא¹⁰¹, אא"כ מוכרח הוא לעשותה בפרהסיא¹⁰².

פח. פמ"ג (סי' תקמד א"א סק"ה ומשב"ז סק"א) ומחצית השקל (שם).

פמ. ביה"ל (שם ד"ה צרכי).

צ. בית יוסף (סוסי תקמד) והו"ד במג"א שם (סק"ה).

צא. מג"א (סי' תקלד סק"ז) משנ"ב (שם סק"י) וכה"ח (תקלז סק"ג).

צב. מג"א שם (סק"ד) וכה"ח (שם ס"ק כח ותקעב סק"י).

שיעורים
בהלכות
ימי הספירה

בדין ספירה הנעשית בצורת שאלה

ספירה המסופקת אינה ספירה

האחד, על פי מה שהקשה בעל המאור (סוף פסחים) מדוע אין סופרים בחוץ לארץ ספירת העומר מספק, באופן שיאמר למחרת יום ראשון של ספירה, היום יום ראשון לעומר ושמא הוא יום שני, כדי לצאת בזה ידי ספיקא דיומא כבשאר ימים טובים, וכמו שעושים בחוץ לארץ מספיקא דיומא ב' ימים טובים של פסח, וכן ב' ימים בשבועות וב' ימים בסוכות¹, ומדוע אם כן לא עשו כן אף בקיום מצוות ספירת העומר. ותירץ, שחששו בו לזלזול ביום טוב של שבועות, שאם יספרו בו ספירת העומר יבואו לזלזל בקדושתו כאילו הוא יום של חול. ובאחרונים תירצו זאת מטעם אחר², כי אין מציאות של ספירה אלא בידיעת האדם, והיינו שהוא יודע כמה הוא אותו היום והוא סופר זאת, אך אין שייכת מציאות של ספירה מספק, וכל שהוא מסופק על אותו היום אינו נחשב שספר אותו. ולדבריהם, כיון שספירת ספק אינה נחשבת לספירה, נמצא שהשואל את חברו האם היום כך וכך לעומר, אין שייך להחשיב את שאלתו כספירה, אף שהתברר לו אחר כן שהזכיר

השואל אם כך וכך היום לספירה

וכיוון לספירת אותו היום אם יצא

בשו"ע (סי' תפט ס"ד) מי ששואל אותו חברו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה. וביאור הדבר³, שאף שהמשיב לא התכוון לספור ולצאת בזה חובת מצוות הספירה, אלא רק לענות לחברו על מה ששאלו, מכל מקום חוששים לאותם השיטות שיצא אף באופן זה ומשום שמצוות אינן צריכות כוונה⁴.

ויש לדון, באופן ששואל לחברו האם היום כך וכך ימים לעומר, והלה משיב לו שאכן היום כך וכך, אם השואל יכול עתה לחזור ולספור בברכה, אחר שהתברר לו שאכן זוהי הספירה של אותו היום, והיינו אם אף הוא בכלל דינא דהשו"ע שכל שהזכיר את ספירת אותו היום, אף שבא בתורת שאלה ולא התכוון לספור בזה ולקיים מצוותו, כבר יצא ידי חובתו ואינו יכול עוד לחזור ולספור באותו היום, או שמא באופן זה לא יצא ידי חובתו, ומכמה טעמים כפי שיבואר.

א. כמבואר במשנ"ב שם (ס"ק כב).

ב. ובפרט בספירת העומר שדעת הרבה מן הפוסקים שבזמן הזה אינה אלא זכר למקדש שהקריבו בו עומר והיא מצווה דרבנן.

ג. דאף שעתה אינו ספיקא דיומא, מכל מקום כיון שהוא מנהג שנהגו בו אבותינו יש לנו להמשיכו באותו האופן.

ד. כ"ה בדבר אברהם (ח"א סי' לד) בערוגת הבושם (או"ח סי' קסח) ובקרבן לדוד (תשובה סי' מ).

בה את מנין הימים הנכון, כיון שאמירתו באה באופן המסופק שלא ידע את מנין אותו היום, ואי אפשר אם כן להחשיבה לספירה.

ואף שבדבר אברהם (ח"א סי' לד) דין בטעם זה להלכה, כי ממה שהקשה בעל המאור שיספרו בחוץ לארץ מספק מוכח שלא נחת לסברה זו, ומקושתו משמע לכאורה שסבר שאף ספירה המסופקת נחשבת כספירה. מכל מקום נראה שיש לחלק בין האופנים, כי כל דברי בעל המאור לא באו אלא בחוץ לארץ, שיש לאדם ספיקא דיומא, שיודע האדם בבירור היכן הוא אוחז במנין ימי הספירה, ושיום זה הוא כך וכך אחר היום טוב הראשון, אלא שהוא מסופק שמא זמן היום טוב הוא ביום השני, ומשכך הספירה מתחילה מיום אחד אחר כן, ואם כן כשהוא סופר שתי ספירות, הוא סופר ספירה אחת מהיום טוב הראשון וספירה נוספת מיום טוב שני, ונמצא שספירתו לכשעצמה מצד מנין הימים שבה אינה מסופקת כלל, אלא שכיון שהוא מסופק מאיזה יום מתחילה הספירה, מספק הוא סופר שתי ספירות שהאחת מהן היא מצווה והשנייה אין בה מצווה, ורק על אופן זה הוקשה לבעל המאור מדוע אין סופרים מספק, כי מאחר שמקיים מצוותו באחת מהספירות יש לו לספור כך מספק¹, ואמנם לעצם הגדר שספירה המסופקת אינה ספירה

אף הבעל המאור מודה, שמשום כך אדם שאינו יודע את מנין היום שהוא סופר אין ספירתו ספירה, וכיון שבשעת שאלתו למנין הימים לא ידע שאכן כך הוא מנין אותו היום, לא יצא אף אם אמר את המנין הראוי.

דיבור בלשון שאלה אינו אלא כהרהור

ומטעם אחר יש לומר שלא יצא, על פי המבואר בגמרא (שבת קנ). שלא יאמר אדם לחברו שכור לי פועלים, אבל אומר אדם לחברו הנראה שתעמוד עמי לערב, והיינו שאף שילפינן מקרא 'ממצוא חפצך ודבר דבר' (ישעיה נח יג) שלא יזמין אדם פועלים בשבת כדי שיעשו עמו מלאכה לאחריה, מכל מקום כיון שרק דיבור אסור אך הרהור מותר, כל שאינו אומר להם זאת בפירוש אלא בלשון שאלה וספק, אינו נחשב כדיבור אלא כהרהור², ורק אמירה ברורה חשיבא כדיבור. וכיון שכן, מאחר שלקיום מצוות ספירת העומר בעינן ספירה בפה, כל שאומר זאת בלשון שאלה אינו נחשב כדיבור, אף אם יתברר אחר כך שאכן זוהי ספירת אותו היום, ואינו אלא כהרהור³.

ספירה בלשון שאלה הרי היא כמכוון שלא לצאת

ואמנם פעמים רבות שיודע הלה את ספירת אותו היום, ואינו שואלו

ד. והרי זה כנוטל שני אתרוגים בזה אחר זה, כשאחד מהם כשר והשני אינו כשר, שאף שהוא עצמו אינו יודע איזה מהם הוא הכשר ואיזה הפסול, ודאי יצא ידי חובתו בנטילת שניהם.

1. כמבואר שם ברש"י ובמאירי וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' שז ס"ז).

2. ובפרט באופן זה שלאותו ששואלו אין נראה כלל כספירה, שהרי מברר אצלו באמירה זו אם היא ספירת אותו היום.

בנידון דידן, שלא יוכל לצאת בספירת עצמו כשבאה בצורת שאלה, כיון שלא היה בדעתו לצאת באותה ספירה, ואדרבה מה ששאל את חברו מנין הימים, הוא בשביל שיוכל לספור אחר כך בפני עצמו, והרי הוא כמכוון שלא לצאת באותה הספירה.

אם איבד ספירת שאר הימים באופן שלא חזר וספר

ועתה נבא לדון באופן זה, כששאל את חברו אם היום כך וכך, והשיב לו חברו שאכן כך וכך היום, ומאיזה טעם לא חזר השואל לספור באותו היום, שלכאורה כיון שלא עלתה לו אותה הספירה, ואף לא ספר אחריה באותו היום, הרי הוא כמי שחיסר ספירת יום אחד, שאיבד מחמת כן את ספירת שאר הימים בברכה^ח, ואמנם למתבונן יש מקום לדון בו, כי אף אם לא יצא בו ידי חובת ספירת אותו היום, מכל מקום שייך לומר שלא איבד באופן זה ספירת שאר הימים בברכה.

דהנה בכתב סופר (תשובות או"ח סי' צז) דן, לגבי קטן שהגדיל בתוך ימי ספירת העומר, באופן שספר בכל הימים קודם שהגדיל, אם יכול להמשיך ולספור בברכה. וכתב, שאף שמה שספר בעודו קטן אינה ספירה של מצווה ולא קיים בה חיוב הספירה, מכל מקום כיון שבפועל ספר בכל הימים, הרי זה בכלל 'תמימות תהייתה', והוא יכול להמשיך ולספור בברכה אחר

אלא כדי לדעת הדבר בבירור, וליישב דעתו קודם ספירתו, שבאופן זה לכאורה ליכא לשני הטעמים המוזכרים וצריך שתועיל ספירתו, כיון שבאמת יודע הוא את ספירת היום ואף מסתבר לו הדבר, ואינו צריך אלא את החלטת חברו בדבר, ואם כן אין זה נחשב כספירת ספק, ואף מה שמזכירו בלשון שאלה אינו אלא מפני שחברו יכריעו, אך מצד עצמו היה סופר כן אם לא היה לו את מי לשאול בדבר, ואם כן אין בו החיסרון שלשון שאלה אינו כדיבור אלא כהרהור, ולכאורה באופן זה היה מקום לומר שכבר יצא בספירה ולא יוכל לספור שוב בברכה.

אלא שמכל מקום יש לומר שלא תועיל הספירה באופן זה ומטעם אחר. דהנה בגר"ז (סי' תפט שם) הקשה, כיון שהתבאר בשולחן ערוך שמי שענה לחברו כמה הם ימי ספירת אותו היום, כבר אינו יכול לחזור ולספור באותו היום, כיון שכבר יצא בספירה על ידי אמירה זו, אם כן מהאי טעמא יש לנו לומר שאף השואל לא יוכל לספור שוב בברכה, שהרי שמע את תשובת חברו ויצא בה אף הוא מדין שומע כעונה. ותירץ, שכיון שיש לשואל כוונה הפוכה שלא לצאת באותה הספירה שענה לו חברו, שהרי לכך שאלו כמה הם ימי ספירת אותו היום כיון שרוצה לספור בעצמו, משום כך אינו יוצא באותה הספירה מדין שומע כעונה^ט. נמצא אף

ח. וכמבואר בדברי התוספות (ברכות יב. ד"ה לא) שאף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה היינו כשלא כיוון אך אם כיוון שלא לצאת לדעת הכל לא יצא.

ט. כמבואר בשו"ע (שם ס"ח).

מדבריו שאף אם ספר באותו היום, מכל מקום כל שאינה ספירה של מצווה, יש בה חסרון של 'תמימות'.

אך מדברי הפוסקים נראה שלא נקטו להלכה כדברי הנודע ביהודה, דהא בשו"ע (סי' תפט ס"ז) פסק כדברי תרומת הדשן, שמי ששכח ולא בירך כל הלילה, אף שהוא סופר ביום בלא ברכה¹, מכל מקום אם ספר הוא יכול להמשיך מכאן ולהבא בברכה. ובבית שלמה (או"ח סי' קב) ביאר דין זה, כי אף שלדעת אותם ראשונים ספירת יום אינה עולה לספירה, היינו לענין זה שלא קיים מצוות ספירה באופן זה, אך מכל מקום כיון שבמציאות הוא ספר את אותו היום אין בו חסרון של 'תמימות'².

וכן נראה מדברי המנחת חינוך (מצוה שז) שכתב לגבי עבד שנשתחרר בימי ספירת העומר, שאם ספר כל הימים שקודם שחרורו, אף שלא קיים בזה המצווה בהיותו עבד, מכל מקום הוא יכול להמשיך ולספור אחר כן בברכה³, ומוכח אם כן שמועילה ספירה אף שאינה של מצווה, כדי להחשיב הספירה שאחר כך כספירה של 'תמימות'.

וביותר, שלכאורה לא היה לו לכתב סופר לחזור בו מחמת דברי הנודע ביהודה, כי כל דבריו אינם אלא באופן

שנעשה מחויב, ובדבריו שם שהוא הדין אף במי שכיוון להדיא שלא לצאת ידי חובה בספירתו, שאף הוא יכול להמשיך ולספור בברכה, כיון שאף שלא יצא ידי חובת ספירה, מכל מקום למעשה ספר כל הימים והוא בכלל 'תמימות תהייתה'.

וכיון שכן, נראה שכן הוא אף בנידון דידן, שאף שלא קיים חיוב הספירה באותו היום ומהטעמים שהוזכרו, מכל מקום הרי הוא בכלל תמימות תהייתה לעניין שיוכל להמשיך ולספור, כיון שכל חסרון ספירת ספק אינו אלא בשביל להחשיבה כספירה שיש בה קיום מצווה, אך מכל מקום כיון שלמעשה הזכיר את מנין אותו היום, הרי הוא בכלל תמימות תהייתה לעניין שיוכל להמשיך ולספור.

אם ספירה שאין בה קיום מצווה נחשבת לספירה

ואמנם בכתב סופר שם כתב, כי אף שכן נראה לו הדבר מסברה, מכל מקום הוא ירא לפסוק כן להלכה, מפני דברי הנודע ביהודה (או"ח סי' כז) שכתב, שאונן אף אם ספר באותו היום שמת לו מת, מכל מקום אינו יכול להמשיך ולספור אחריו בברכה, כיון שספירתו אינה ספירה מאחר שהוא פטור מן המצוות, וחזינן

י. דחיישינן לדעת הפוסקים שאין זמן ספירה אלא בלילה וכמבואר במשנ"ב שם (ס"ק לד).

יא. וכפי המדוקדק בדברי תרומת הדשן, שלא התיר המשך הספירה מטעם ספק ספיקא, שמא ספירת יום הוה ספירה, ושמא אין הימים מעכבין זה את זה, אלא מטעם שמתקיים אף באופן זה ענין ה'תמימות'.

יב. ואף שלגבי קטן שהגדיל בימי הספירה, נקט המנחת חינוך שאינו יכול להמשיך ולספור בברכה, היינו דווקא בקטן שאין מעשיו נחשבים [יעויין בתוספות (חולין יב: ד"ה ותיבעי) דחשבינן ליה כמתעסק] וחשבינן ליה כאילו לא ספר, משא"כ בגדול שמעשיו מעשים אלא שאינו מחוייב.

(שאלתא קז) שבעצם קיום הספירה שייך אף בלב, וככל הספירות שעניינם ידיעת הדבר, אלא דילפינן לה ממה שאחר קרא 'וספרתם לכם ממחרת השבת' (ויקרא כג טו) חזרה תורה בקרא 'תספרו חמשים יום' (שם טז) ללמדנו שאין ספירה אלא בפה.

וכיון שכן, נמצא שלמציאות הספירה די בספירה בלב ובידיעת מנין אותו היום, אלא שלקיום המצווה ילפינן מקרא שצריך לספור בפה, ואם כן אף שכשואל את חברו לא יצא ידי חובת המצווה מפני שהיא ספירת ספק, מכל מקום כיון ששמע תשובת חברו ויודע את מנין הספירה של אותו היום, הרי הוא בכלל מציאות ספירה ואין בו חסרון של 'תמימות', ומשום כך יכול להמשיך ולספור אחר כך בברכה¹.

ומשום כך נראה להלכה, שהשואל את חברו אם כך וכך הוא מנין הימים, ונמצא שאכן היה מנין אותו היום כפי שסבר, אף שאינו יוצא באופן זה ידי חובת ספירת אותו היום, מכל מקום כיון שהזכיר המניין הנכון של אותו היום הרי הוא בכלל תמימות, ואף אם מאיזה טעם שיהיה לא חזר לספור באותו היום, הוא יכול להמשיך לספור אחריו בברכה.

שהוא מופקע מהמצווה, ואף אם לקיום 'תמימות' אין צריך שתהא הספירה לקיום מצווה בפועל, מכל מקום בעינן ספירה ששייך בה קיום מצווה, שלא כאונן שהוא מופקע מקיום המצוות, אך במי ששייך למצוות הספירה, אין חסרון אף אם ספר וכיוון שלא לצאת באותה הספירה, כיון שמצד מעשה ספירתו הוא מעשה של מצווה, ואפשר שבזה אף הנודע ביהודה מודה שיכול להמשיך ולספור בברכה, כי אף שלא יצא ידי חובתו באותה הספירה, מכל מקום כיון שספר הרי הוא בכלל 'תמימות'.

אף ספירה בלב מועילה כדי שיוכל להמשיך ולספור בברכה

ונראה שאף לטעם המוזכר שאינו יוצא בספירה הנעשית בצורת שאלה, כיון שספירת ספק אינה נחשבת לספירה כלל, מכל מקום הוא יכול להמשיך ולספור אחריה בברכה, וכמבואר ברמב"ן (ויקרא כג טו) שספירת העומר אינה כשאר ספירות שעניינם זכירת וידיעת אותו הדבר, אלא צריך בשביל קיום המצווה לסופרה ולהזכירה בפה. וכן הוא בנצי"ב [בהעמק דבר (ויקרא שם) ובפירושו על השאלות

יג. ואמנם אף אם חשב בלבו ספירת אותו יום שדילג או שלא ספר בו כדין, הרי הוא בכלל תמימות ויכול להמשיך אחריו בספירה, לא מיבעיא לדעת רעק"א בתשובה (סי' כט) שמדאורייתא מועילה ספירה בלב, ודין הספירה בפה אינו אלא מדרבנן [כן הביא שם דעת דודו ולא השיג עליה בתשובה שאחר כך].

דיני נישואין וכלי שיר בימי ספירת העומר

קדושת הימים

ימי הספירה שבין פסח לשבועות הרי הם כחול המועד אריכתא, וכמבואר ברמב"ן עה"ת (ויקרא כג לו) שכתב 'וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ואחריהם, כי כולם קדושים ובתוכם ה'. ומנה ממנו תשעה וארבעים יום, והשבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג [הסוכות] והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג [הסוכות], והוא יום מתן תורה שהראם בו אשו הגדולה, ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג [הסוכות] שקראו הכתוב כן' עכ"ל^א.

ומאידך גיסא התבאר בראשונים^ב, שהימים הללו נחשבים כימי דין, דמשום כך קרבן העומר בא מן השעורים כמנחת סוטה, והוא מלשון סערת ה'. ובחק יעקב ואליה רבה הביאו למש"כ בשבלי הלקט (סי' רלה) מסדר עולם (פ"ג) והוא במשנה עדויות (פ"ב מ"י) דמשפט רשעים בגיהנם י"ב חודש, רבי יוחנן בן נורי אומר מן הפסח עד עצרת, שנאמר ומדי שבת בשבתו. והיינו דפסח איקרי שבת כדכתיב ביה 'ממחרת השבת', ושבועות נמי איקרי שבת דכתיב ביה 'עד ממחרת השבת

השביעית' ונחשבים הימים הללו לימי דין ופורענות. ומצינו גם כן שהלכות ימי הספירה הוו בכלל הלכות אבלות ולא בכלל הלכות חול המועד.

טעם האבלות וחומר העניין באותם הימים

טעם האבלות באותם הימים התבאר בגמרא יבמות (סב:) 'שנים עשר אלף זוגין תלמידים, היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, והיה העולם שמם'. ועוד שם בגמרא 'תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת'. ובמדרש רבה (בראשית פרשה סא ג) איתא 'שהיתה עיניהם צרה זה לזה'. ובמדרש קהלת (פרשה יא ו) 'שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה'.

ובתשב"ץ (ח"א סי' קעח) ביאר הענין, שסיבת מיתתם היתה מחמת שהיה בזה חילול ה', שהיו גורמין לתורה שתחלל על ידן, שהבריות אומרים אוי לו למי שלמד תורה וכדאיתא בגמרא (יומא פו.) 'מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלימדו תורה, אוי לו לרבו שלימדו תורה, פלוני

^א וכ"ה ברבינו בחיי. ובחז"ל איתא שאור ימי הפסח נמשך עד ט"ו אייר ולאחריו נשארים השערים פתוחים לעוד שבעה ימים.

^ב כ"ה ברבינו ירוחם נתיב ה ח"ד.

וחומר העניין באותם הימים, יתבאר על פי המבואר בגמרא (שבת קמז:) שהזמן שבין פסח לשבועות, הוא זמן המסוגל לרפואה. ועוד בגמרא (שם ק"ט:) שכל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו. נמצא עוונם חמור כל כך, שדווקא בימים הללו המסוגלים לרפואה, לא נרפאו ואף מתו, והכל לחומר העוון ולגודל מעלתם ולמעלת רבם.

בשיטה מקובצת (כתובות נ) מבואר, דרבי עקיבא נחשב ליסוד תורה שבעל פה, וברמ"ע מפאנו איתא שכשם שמושה רבינו היה מחצב בתורה שבכתב, כך היה רבי עקיבא מחצב בתורה שבעל פה. וא"כ תלמידיו אלו היו צריכים להיות מעבירי התורה, ונדרשה מהם משום כך השלימות היותר אפשרית. ודווקא מעלת אלו הימים, שהם ימי הכנה למתן תורה, וכמבואר שהיתה על ידי 'יוחן שם ישראל', וברש"י (שמות יט ב) 'כאיש אחד בלב אחד', היא שגרמה להם, ומאחר שלא נהגו כבוד זה בזה, נחסר להם התנאי ההכרחי לקבלת התורה, ופגעה בהם קדושת הזמן.

ובנשאל דוד (או"ח שאלה טו) כתב, שתלמידי רבי עקיבא היו צריכים להעמיד התורה לכלל ישראל שהם שישים ריבוא, ולכך העמיד רבי עקיבא תלמידים כשיעור עשרים וארבע אלף, למבואר בגמרא (ב"ב כא.) שרב אחד מלמד עשרים

שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו, וכמה מכוערין דרכיו¹.

ואף שוודאי שתלמידי רבי עקיבא היו מדברים בנחת, ומשאם ומתנם באמונה וכו', מכל מקום תביעתם היתה בחסרון קל לפי דוגתם, וכדאיתא בגמרא (יומא שם) 'היכי דמי חילול ה', אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחא, ולא יהינן דמי לאלתר', הרי דדנינן בהא לפי דרגת האדם.

ואפשר עוד, שכיון שהיו תלמידי רבי עקיבא, שהיה כבוד התורה וכבוד לומדיה נכבד אצלו עד למאוד, כדמצינו שדרש להאי קרא 'את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים' כמבואר בגמרא (ב"ק מא:). וכדאיתא בגמרא (סוטה מט.) 'משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה'. וכן מצינו שנקרא רבי עקיבא 'חסיד' או 'סבא חסידא'², ותואר חסיד הונח על שלמות בבין אדם לחברו, כדאיתא בגמרא (ב"ק ל.) 'האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דניזקין'. ואף היה רבי עקיבא מדקדק בעניינים שבין אדם לחברו, עד כדי חיוב מיתה, כדמצינו בגמרא (מנחות סח:) 'אמר לו רבי עקיבא, יהודה צהבו פניך שהשבת את הזקן, תמהני אם תאריך ימים', ומשום כל הני לפום רום דרגת תלמידיו, היה נחשב כל נדנדו וחסרון בענין זה לעון חמור, להיענש עליו בכל חומר הדין³.

ג. כ"ה בגמ' סנהדרין (ק). ובזוהר (פרשת פקודי) קראוהו סבא חסידא, והוא נמי בשער הגלגולים (הקדמה לדף לו ע"ב).

ד. וכדמצינו במדרשים (בפרשת כי תשא) שאם אין החברים אוהבים איש את רעהו הרי הם נפטרים שלא בזמנם.

שבועות, הזכירו נשמות של קדושי גזירת תתנ"ו.^ה

והחתם סופר (או"ח סי' קנט) כתב בביאור הקינה לתשעה באב מרבינו קלונימוס [קינת 'מי יתן ראשי מים'] שכתב 'וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה ואין להקדים זולתי לאחרת', שהיתה כוונה לעקור צום תשעה באב ולקבעו בימי הריגת הקהילות דגזירת תתנ"ו, אילולי טעמא דאקדומי פורענותא לא מקדימים.

ובתורת משה (פרשת חקת) כתב החת"ס, שחרבו של הקב"ה מונפת בין פסח לשבועות, ולכן בט"ז הימים הראשונים של ימי הספירה עד לראש חודש אייר, צריך לתקן עמוד העבודה. ובט"ז ימים שלאחריהם עד ל"ג בעומר, צריך לתקן עמוד של גמילות חסדים. וממנו עד לחג השבועות יש לתקן עמוד התורה. ובתיקון שלושת עמודי עולם, תשקוט חרבו של הקב"ה. חזינן אף מדבריו שהימים הללו ימי דין הם. הוי דב' עניינים יש בהם, מחד קדושת הימים שהם כחול המועד ושערי שמים פתוחים בהם, ומאידך אלו ימי דין, והדברים ארוכים ואכמ"ל.

וחמש תלמידים, נמצאו שישים ריבוא צריכים לעשרים וארבע אלף תלמידים. ומטעם זה קיבלו ישראל על עצמם אבלות בעניין זה, יותר משאר צרות ופורענויות שבאו עליהם.

עוד טעם לאבלות

הרמ"א (או"ח סי' רפד ס"ז) הביא המנהג להזכיר הנשמות בשבתות של ימי הספירה אף אם יש ברית או חתונה, ואפילו בשבתות ניסן או סיון או אפילו שבת של ערב שבועות, אומרים 'אב הרחמים' מפני הגזרות שהיו באותו הפרק. והוא מה שתכפו עלינו צרות במסעי הצלב, הראשון שהיה בשנת תתנ"ו לאלף החמישי, ולאחריו בשנת תתק"ו, ועוד לאחריהם הרבה מסעות במשך כמאתיים שנה, בהם נהרגו אלפים ורבות מישראל, ונשרפו מבעלי התוספות חיים על קידוש השם. ואף גזירות ת"ח ות"ט שנחרבו בהם הרבה קהילות מישראל, ומתו בהם במיתות משונות, והרבה אסונות גדולים היו בימים הללו שבין פסח לשבועות. ובמנהגי מהרי"ל (הלכות שבועות) כתב, שבשבת שקודם

איסור נישואין

מקור מנהג הגאונים

כתב השולחן ערוך (סי' תצג ס"א) 'נוהגים שלא לשא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעמר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא'. ומקור מנהג איסור זה הוא מן הגאונים [כמובא בטור מרבינו ירוחם (נתיב כב) ובתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' רעח) מרב נטרונאי] וגדר חיוב זה בתורת מנהג ישראל וכלשון הראשונים שם¹, ומטעם זה אם עבר ונשא, אין עונשין אותו וכמבואר בשו"ע שם. ובשבות יעקב (ח"ב סי' לה) כתב, שמלבד האיסור אף יש סכנה בדבר, ומשום כך החמיר בזה אף במי שאין לו אשה ובנים, ואף אחר ל"ג בעומר מפני הסכנה. [ואמנם נראה דאין כוונתו בסכנה מחמת עצם הימים, אלא למי שעבר ונשא באיסור, אך באופנים שהתירו לישא כגון שבלא"ה עלול השידוך להתבטל מחמת העיכוב, שיש מתירים בו וכדלהלן].

המנהגים באלו ימים אסורים

בשו"ע שם 'נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעמר' וכתב הרמ"א 'מיהו מל"ג בעמר ואילך הכל שרי'.

וכן היא דעת רוב הפוסקים שאין האיסור אלא עד ל"ג בעומר¹. ויש הנוהגים איסור מיום ב' אייר ועד לערב שבועות, ובערב שבועות ביום מותר לישא אשה². ויש הנוהגים אבלות מא' דראש חודש אייר, עד יום ראשון של שלושת ימי הגבלה בבוקר³. ובדרך החיים איתא מנהג, שכל הימים אסורים חוץ מימי ראש חודש אייר, ל"ג בעומר, ומראש חודש סיון ועד שבועות.

והנה דעת שו"ע ורמ"א בעיקרן של דברים שווה, דהאבלות נגמרת ביום שפסקו מלמות בו, אלא שלדעת המחבר פסקו מלמות בל"ד בעומר, וחיליה מלשון המדרש שמתו מפסח עד 'פרוס' עצרת, דהיינו ט"ו יום קודם שבועות שהוא יום ל"ד⁴. ודעת הרמ"א שפסקו מלמות בל"ג בעומר, וכמו שכתב הטור, ולשון 'פרוס' לאו דווקא, ואכן פסקו יום אחד קודם פרוס העצרת.

ומעם שני המנהגים האחרים כדמבואר שם בתוספות ובראשונים [והו"ד בב"י] שמיתת התלמידים היתה בכל תקופת ימי הספירה, אלא שהיתה רק באותם הימים שאומרים בהם תחנון, ונמצא חסרו שבעת

1. יעויין בתשב"ץ (ח"א קעח) שהביא הלשון 'מנהגם של ישראל'. ובטעם הדבר שלא גזרו בזה קודם לתקופת הגאונים כבר דיברו בזה ואכ"מ.

2. כ"ה בב"ח במג"א (סק"ה) בגר"ז (ס"ה) בחיי אדם ובקיצו"ע.

3. כ"ה במג"א ובערוך השולחן והובא שיטה זו במשנ"ב (ס"ק יד).

4. אף מנהג זה הובא במג"א בחק יעקב ובערוך השולחן. ובמשנ"ב (ס"ק טו) שכן הוא המנהג בוילנא.

5. כמבואר בביאור הגר"א והו"ד בביה"ל (שם ד"ה יש).

ימי החג, וששה שבתות, ושני ימים של ראש חודש אייר, ויום אחד של ראש חודש סיון, סך הכל ששה עשר ימים, ופשו לה אם כן ל"ג ימים, שמחמתם קיבלו עליהם ישראל לנהוג מנהג אבלות במשך ל"ג יום, אלא שיש שנהגו אותם מב' אייר ועד ערב שבועות, ויש שנהגו אותם מא' דראש חדש אייר ועד ג' סיון שהוא היום הראשון של שלושת ימי ההגבלה.

היאך נקטינן הלכה למעשה

במקום שיש בו מנהג קבוע, חייבים לנהוג שם כמנהג המקום, בין להקל ובין להחמיר. ואמנם בארץ ישראל כיום המנהג הוא, שאין נושאים נשים מפסח ולכל הפחות עד ראש חודש סיון. והטעם שהחמירו בו את כל אותם הימים, או משום שהחמירו כשני המנהגים, או כמו שהתבאר בט"ז (סק"ב) דאף שמצד הטעם של פטירת תלמידי רבי עקיבא, נקטינן לעיקר שהוא מפסח ועד ל"ג בעומר, מכל מקום החמירו בו עד ראש חודש, משום גזירות תתנ"ו שהיו באותם הימים. ומ"מ לדעת הכל [לאותם שנהגו באבלות מפסח] מל"ג בעומר ואילך אינו מעיקר דינא.

איסור זה יש הנוהגים בו עד ראש חודש סיון, יש הנוהגים בו עד ב' סיון ויש האוסרים עד ג' סיון שהוא היום הראשון לשלושת ימי ההגבלה. ועל כן לכתחילה מן הראוי לקבוע החתונה לשלושת ימי הגבלה, ובדיעבד בשעת הצורך יש להקל מראש חודש סיון ביום.

לפני אשכנז אם חל ראש חודש סיון ביום ראשון [לנוהגים איסור עד ראש חודש], או אם חל היום הראשון של שלושת ימי ההגבלה ביום ראשון [לנוהגים באיסור עד ראש חודש], יש מהאחרונים שהתירו להקדים הנישואין מיום ה' שלפניו, אך להלכה לא קיי"ל הכי, אם לא בשעת הדחק גדול. ולאותם הנוהגים כהמחבר, הדין הוא שמיום ל"ד ואילך הכל מותר וכמבואר בשו"ע. ובכל גוונא כשאין מנהג האיש והאשה שווה בזה, והאחד נוהג כהמחבר והשני כרמ"א, אזלינן בו בתר מנהג הבעל, אף דעתה עדיין אינם נשואים.

במקום שהשידוך עלול להתבטל

ובמקום שעלול השידוך להתבטל מחמת דחיית הנישואין, כתב בחינוך בית יהודה (סי' כא) להתיר עכ"פ אחר ל"ג בעומר. ויש מתירים בכה"ג אף קודם ל"ג בעומר. ויש מגדולי האחרונים שאסרוהו אף באופן זה שיתבטל השידוך, ואפילו אחר ל"ג בעומר^{יא}.

באופן שעדיין לא קיים פו"ר

כתבו הפר"ח והישועות יעקב (סי' תצג) שלמבואר ברמ"א (יו"ד סי' שצב ס"ב) שאבל בתוך שלושים יום הותר לישא אשה, אם עדיין לא קיים מצוות פו"ר, הוא הדין נמי בימי הספירה, יהא מותר למי שלא קיים מצוות פו"ר לישא אשה, דלא תהא אבלות שתקנו הגאונים שאינה אלא מנהג, חמורה מאבלות דדינא. אמנם לדינא קיי"ל כמבואר בב"ח שם דשאני אבלות דספירה משאר

יא. כ"כ היד הלוי (או"ח קב) ובאמרי יושר (ח"ב קפו).

מפני שכלו מתי מדבר למות בו, דה"ה הכא שכלתה בו מיתת תלמידי רבי עקיבא. ויש להתיישב בדבר, דבשלמא אצל מתי מדבר שפסקו מלמות, היתה שמחה בדבר במה שויתר הקב"ה לחמשה עשר אלף איש ולא הרגם, או במה שדיבר אל משה דאז האי שעתא לא היה הדיבור מתייחד עם משה [וכמבואר שם בתוספות (ד"ה יוס)]. אך הכא מה שפסקו מלמות, היינו מפני שכבר מתו כולם ולא נשאר מי שימות, וא"כ לשמחה מה זו עושה. ואולי כוונת הגאון, מחמת חרון האף שיש בעולם בשעת המגיפה, שהיתה השמחה בגמר המגיפה, על סילוק חרון האף.

והנה לדעת השו"ע שפסקו למות ביום ל"ד, צריך לומר כמש"כ הפר"ח שטעם השמחה בל"ג בעומר ולא בל"ד, היא משום שביום זה התחיל רבי עקיבא להעמיד את התלמידים החדשים, שלא מתו כראשונים שמהם נבנה העולם כדאיתא במדרש קהלת (פרשה יא ו) 'אמר להם ר"ע הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עינם צרה בתורה זה לזה, אבל אתם לא תהיו כן, מיד מילאו כל הארץ תורה', וכמבואר בחיד"א (מראית עין ליקוטים עמ' קל) שזה היה ביום ל"ג. והחתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רלג) פירש טעם השמחה משום שבאותו היום התחיל המן לירד, והוא עפ"י המדרש

אבלות כיון שהיא אבלות ישנה. ואף שבמאמר מרדכי שם (סק"א) הקשה, דאדרבה איפכא מסתברא שתהא אבלות ישנה קלה יותר מאבלות חדשה, מכל מקום כבר התבאר בתוספות (יבמות מג: ד"ה שאני) שאבלות דציבור ישנה חמירה יותר מאבלות דיחיד, ובאבלות דציבור החמירו יותר. וכ"ה להלכה במשנ"ב שם (סק"א) שאין חילוק בין נישואין של מצוה כגון שאין לו בנים או יש לו, כי כן פשט המנהג במדינתנו שלא לחלק. והתבאר באחרונים שאיסור זה של נישואין הוא בעצם הנישואין, ואף כשעושה אותם בלא סעודת מצוה¹.

טעם השמחה בל"ג בעומר

כתב הרמ"א (ס"ב) 'ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג, ומרבים בו קצת שמחה, ואין אומרים בו תחנון'. ואף לא במנחה שלפניו בערב של ל"ב [וכמש"כ במשנ"ב (סק"ט)]. והוא הדין שאין מתענים בו, אף לא חתן וכלה ביום חופתם. ותענית חלום מתענים בו, ואין צריך למיתב תענית לתעניתו², ואין להסתפר עד יום ל"ג עצמו אך לא מבערב.

ומעם השמחה ביום זה כתב הגר"א (בביאורו בסי' תצג ובסי' קלא ס"ו) שהוא דומיא דט"ו באב, שהיו עושים אותו יום טוב, והתבאר טעמא בגמרא (תענית ל:)

יב. כמבואר באבודרהם (סדר ימי העומר) שהביא מהר"י בן גאות, שהאיסור הוא הנישואין עצמן ש'עיקר שמחה חופה וכניסה', וע"ע במנחת יצחק (ח"ד סי' פד).

יג. משנ"ב (סי' רפח סק"ט) וסי' תקעג סק"ז).

קבורת הרשב"י ולכן נענש¹⁰. ועכ"פ מדברי מג"א שהביא מעשה זה, משמע שסבר שטעם השמחה בל"ג בעומר, היא מפני שמחת רשב"י.

ומעם הדבר שיום פטירתו הוא יום שמחה, או משום שזכה ביום זה לסודות התורה שלא נגלו לו קודם לכן. או כהמבואר בשו"ת שם אריה (או"ח יד) שעל אף גזירת המלכות שגזרה עליו מיתה, האריך שנים ונפטר ביד ה' ולא נהרג. או משום שיום סילוק צדיקים הוא יום שמחה במרום, כמבואר במדרש שיר השירים שהקב"ה שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק. ובאידרא זוטא איתא, אמר רבי שמעון אני לדודי ועלי תשוקתו, שכל ימי הייתי דבוק בקב"ה, וע"כ בשעת פטירתי עלי תשוקתו, שהקב"ה וכל סייעתו קדישא דיליה, באים אלי לשמוע דברי תורת. עכ"פ מכל אלו הטעמים נהגו היתר נשיאת נשים ביום זה.

נישואין בליל ל"ג בעומר

ברמ"א (ס"ב) כתב לגבי תספורת שלא התירו אלא ביום ל"ג אך לא בלילו, ובאליה רבה שמהאי טעמא אף נישואין לא הותרו אלא מיום ל"ג ולא מלילו¹¹, ומכל מקום בשעת הדחק ועפ"י שאלת חכם, יוכל לסמוך על דעת המתירים

שמים שכלתה חררה שבכליהם הלכו שלושה ימים בלי מזון עד שירד להם המן¹².

ולאותם השיטות שפטירת תלמידי ר"ע היתה במשך כל התקופה, צריך לבאר כמש"כ הלבוש והט"ז, שטעם השמחה בל"ג בעומר בא לסמל ולרמוז, שלא היתה מיתתם בפועל אלא בל"ג ימים, והוא להדיא בדברי מהרי"ל (מנהגי מהרי"ל עמ' קנו אות ז) שכיון שמתו משך ל"ב יום באותה התקופה, עושים שמחה בל"ג בעומר כיון שכלו כבר ל"ב יום. עוד כתב הלבוש, שהיתה קבלה בידם שביום ל"ג בעומר לא מתו, ואף שהמשיכו למות לאחריו.

טעם השמחה ברשב"י

במג"א (סק"ג) הביא מספר הכוונות שגדול אחד [רבי אברהם הלוי וי"א רבי גדליה הלוי] היה רגיל לומר 'נחם' בכל יום, ואמרו אף ביום ל"ג בעומר ונענש. ובעטרת זקנים הוסיף בו, שבסיום תפילתו אמר לו האר"י משמיה דרשב"י שאמר לו, אמור לאיש הזה למה הוא אומר 'נחם' ביום שמחתי, שמשום כך הוא יהיה בנחמה בקרוב, וכן היה שמת לו בנו הגדול. ובברכי יוסף שם כתב, שאף ששנים רבות היה אומרו כך ולא נענש, מכל מקום באותו הזמן היה המעשה במירון אצל

יד. ואפשר שייכותו לרשב"י עפ"י מה שאמרו במכילתא (פרשת בשלח) 'לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן' ולשיטתו בגמרא ברכות (לה:): שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים. מו. כמש"כ בפע"ח.

מו. וכן הסכימו הגר"א ומחצית השקל וע"ע במשנ"ב (ס"ק יא).

נאות דיני נישואין וכלי שיר בימי ספירת העומר **מרדכי** רצה

שאסור לישא בהם אשה^{כא}. ובחתם סופר (או"ח קמב) הוסיף בו, שאם סידר פעם אחת קידושין בהיתר לפי אחד מן המנהגים, אסור לו לסדר אחר כך בזמן המותר לפי מנהג אחר, ואף שאותם נישואין מותרים לנישאים בהם, דאין הרב יכול לעשות תרתי מנהגי דסתרי אהדדי, וכן קי"ל להלכה שלא לסדר שתי חופות דסתרי אהדדי^{כב}.

השתתפות הנוהג איסור בחתונת הנוהג היתר

מי שנוהג כאחד מן המנהגים, אין לו לילך לחתונה המתקיימת ביום האסור לפני מנהגו, אף שלאותו אדם הנישא בה, היא ביום המותר לו לפי מנהגו. ואמנם כל זה הוא בימים האסורים מעיקר המנהג, אך אחר ל"ג בעומר שאין האיסור מעיקר הדין, אף שראוי להחמיר אף בזה, מכל מקום המקל באותם הימים אין מזניחין אותו. ואמנם כל האיסור אינו אלא בריקודים ובמחולות, אך מותר לילך ולשבת שם.

ולהקל מליל ל"ג^כ, שלדבריהם הותרו נישואין ותספורת כבר מהלילה. ואמנם צריך להיזהר ולהקפיד שיהי ודאי לילה, דמבעוד יום של ל"ב אסור לדברי הכל. אך אם חל ל"ג בעומר ביום ראשון, מותרים לעשות הנישואין ביום שיש^{כד}.

ולפי זה בדעת השו"ע שאסורים בנישואין עד יום ל"ד, בשעת הצורך אפשר להקל בליל ל"ד. ואף שבכף החיים כתב לחלק בדעת השו"ע בין נישואין לתספורת, שנישואין מותרים מל"ג בעומר ותספורת לא הותרה אלא מל"ד^כ, מ"מ נקטינן להלכה לנוהגים כהמחבר, שדין התספורת והנישואין שווה לאסור עד יום ל"ד.

אף שיש המחמירים בדבר, מכל מקום להלכה נקטינן היתר לדעת הרמ"א לישא אשה בל"ג בעומר, ואף לנוהגים כדעת האר"י שלא להסתפר כלל כל ימי הספירה, דשאני תספורת שיש בה לעורר הדינים^{כז}.

רב המסדר קידושין

בשו"ת רשב"ש (סי' תרכב) כתב, שאסור לסדר קידושין באותם הימים

יז. כ"ה דעת הפר"ח [ומטעמא דמקצת היום ככולן] הפמ"ג (א"א סק"ג) והגר"ז (ס"ה) שהביא סימוכין לזה מהא דלא אמרינן תחנון במנחה שלפניו, ומשמע שהשמחה מתחילה כבר מהלילה [ומטעמא שאין האבלות אלא ל"ב יום].

יח. כ"ה בפמ"ג (א"א סק"ה) ובשלחן שלמה.

יט. ודקדק כן מלשון השו"ע (ס"א) שכתב שנוהגים שלא לישא אשה עד ל"ג בעומר, וכן הבין נמי הכנה"ג בדעת המחבר.

כ. עיין במנחת אלעזר (ח"ד סי' ס).

כא. וכ"ה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב קפו).

כב. אף שבאגרות משה פירש דברי חתם סופר באופן אחר.

מקום לדינא אין בזה נפקותא, דוודאי כה"ג חשיב שתי קהלות נפרדות^{כז}.

שידוכין ושאר סעודות מצוה

כתב השו"ע (ס"א) 'אבל לארס ולקדש שפיר דמי'. ובמשנ"ב (סק"ג) כתב^{כח}, שאף סעודה הותרה בעשיית שדוכין, ולא נהגו איסור אלא ברקודין ומחולות. וכשם שהותרה סעודת שדוכין ושאר סעודות, כ"ש שהותרו סעודות מצוה כסעודת ברית סיום בר מצוה וכיו"ב. ובסעודת סיום הותר לעשות סעודה רגילה. וסעודת בר מצוה הותרה אף אם אינה נעשית בליל י"ג שלו, דאף שאינה בזמנה עדיין בכלל סעודת מצוה היא, וק"ו הוא דלא גרע מסעודת הרשות.

מחולות וכלי זמר בסעודת מצווה

יש מן הפוסקים המתירים ריקודים ומחולות בסעודת מצווה^{כט}, ויש אוסרים וסוברים דאף שבסעודת נישואין התירו אף ריקודים ומחולות, שאני התם שכך היא גופא צורת השמחה^ל. ולהלכה מחמירים בזה שלא להתיר ריקודים ומחולות אף בסעודת מצוה, ואין להקל בזה אף קודם ראש חודש אייר.

אי שייך בזה איסור לא תתגודדו

כתב הרמ"א (ס"ג) 'ולא ינהגו בעיר אחת, מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום 'לא תתגודדו', וכל שכן שאין לנהג היתר בשתיקה' [והוא מגמרא יבמות (יג:)]. ואמנם אם יש כמה קהילות בעיר אחת, מותרת כל קהילה לנהוג לפי מנהגה. וכבר האריכו הפוסקים בהגדרה זו מה נחשב כקהילה נפרדת^ל, דוודאי לא תליא בבית הכנסת נפרד, ולא דיברו אלא בזמנם שלכל קהילה היו את כל עניניה בנפרד משאר הקהילות.

וכתב האגרות משה (ח"א סי' קנט) דאין איסור 'לא תתגודדו' שייך, אלא כשנוהגים שני מנהגים החלוקים בעיקרם לגמרי, אך אם שניהם באים משורש אחד, ואינם חלוקים אלא בצורת ההנהגה שפיר מותרים. ומשו"ה אין שייך חסרון זה במנהגי האיסור בימי הספירה, כי אב אחד לכולם לאסור ל"ג ימים מחמת ימי פטירת התלמידים, ולא נחלקו אלא בסידור אותם הימים, דכה"ג אינם נחשבים כמנהגים חלוקים. ואף שמנהג השו"ע לאיסור ל"ד יום, ומנהג הרמ"א לאיסור רק ל"ג יום חלוקים הם, מכל

כג. עיין בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' מ) בפרי חדש (סי' תצו סי"ט) ובתשובות רבי אליהו מזרחי (ח"א סי' יג). כד. ואף בחור מבני ספרד הנוהג כהשו"ע, הלומד בשיבה שנוהגים בה כהרמ"א, יכול לנהוג כדעת השו"ע, ואין בזה משום לא תתגודדו.

כה. וע"ע בפמ"ג (סי' תקנא א"א אות י').

כו. כ"ה במג"א במחצית השקל בחק יעקב באליה רבה ובפרי מגדים.

כז. כ"ה דעת הגר"ז והאשל אברהם.

ובאגרות משה (אהע"ז ח"א סי' צח) כתב, שחתן המתחתן במקום רחוק, מותר לעשות לו ריקודים ומחולות כשחוזר לעירו.

איסור כלי שיר בכל ימי הספירה

בא"י רבה (סק"ב) כתב^כ, שאף באותם הימים שהותר להסתפר ולהינשא בהם, מכל מקום לא התירו בהם ריקודים, ואף שבשעה"צ (סק"ד) הסתפק בזה, מכל מקום נהגו בו להחמיר. וטעם הדבר, משום שאינו דומה לנישואין ותספורת שהותרו אחר ל"ג יום [כל אחד לפי מנהגו] משום שיש בהם צורך גדול, שלא כריקודים שאין בהם צורך ונאסרו. ואף לנוהגים כהמחבר להתיר הנישואין מל"ד בעומר ואילך, אסורים בריקודים עד שבועות. ואף שבכף החיים התיר מיום ב' סיון, מכל מקום לדינא נקטינן לאיסור עד שבועות, ולא התירו אלא ביום ל"ג בעומר, ושמא אף כלילה בעת ההדלקה.

ובחו"ל המועד פסח אף שהפרי מגדים החמיר לאסור בו, מכל מקום נהגו להקל. והוא הדין בשבתות הספירה, שהתירו לרקוד בהם באופן המותר בשבת [וכדאיתא במקור חיים (סי' תנא) לגבי מקומות שנהגו לרקוד בשבת שקודם החתונה להתיר זאת אף בשבת חזון] והוא הדין שהותר הריקוד בעת קידוש הלבנה.

דין כלי שיר לאיסור כריקוד וכדמבאר בפרי מגדים (סי' תקנא א"א סק"י)

מקום שנהגו להביא כלי שיר בשמחת הברית הרי זה מותר אף בימים הללו, אך מה שחדשים מקרוב באו לעשות כלי שיר בסעודת בר מצווה, אין לדבר שום יסוד, וודאי שאין להתירו בימי הספירה. ובהכנסת ספר תורה שנהגו בו בכלי שיר יש מקום להקל, אף שלכתחילה וודאי שאין לעשות בכלי שיר או עכ"פ למעט בהם.

סעודת שבע ברכות מותרת לכו"ע בריקוד וכלי שיר, ואף לדעת האוסרים בשאר סעודת מצוה, שאני הכא שזהו אופן שמחת חתן וכלה, ואף שיש האוסרים אף בהא, מכל מקום נקטינן לדינא להיתר. וכן הותר לעשות ריקודים ומחולות במוצאי שבת שקודם הנישואין לנוהגים בכך, וכמבאר ברמ"א (סי' תקנא ס"א) שמי שיש לו נישואין בשבת נחמו, מותר לו ללבוש בגדי שבת בשבת חזון. ובמג"א שם (סק"ו) הביא ממהרי"ל [והוא במנהגי מהרי"ל (עמ' רמג)] שהביא מעשה זה על ליל שבת חזון [שעשה לבנו (פאר שפיל) ולבש קט"א [שהוא מעיל עליון] של שבת לכבוד בנו החתן, וה"ה נמי בשמחה הנעשית במוצא"ש לכבודו של חתן, דיו"ט שלו הוא.

סעודת מרעים

סעודת מרעים שהיא סעודת הרשות, מותר לעשותה בלא ריקודים ומחולות^{כב}. ומכל מקום כתב ביוסף אומץ שיש למעט בה קצת בסעודה מפני האבלות.

כח. כ"כ החק יעקב הגר"ז וערוך השלחן. וע"ע באגרות משה (אהע"ז ח"א סי' צח).

כט. והו"ד בפמ"ג (א"א סק"א).

אא"כ עצביו רופפים וצריך זאת לצורך רפואתו שמותר.

בל"ג בעומר ביום, ובימי חול המועד מותרים בכלי שיר, אך באסרו חג אסור. ולכתחילה יש להחמיר בזה אף מראש חודש סיון ועד שבועות, אך לקטנים יש לו לסמוך על שיטת כף החיים ולהקל להם מראש חודש.

שהתיר ללמד נגינה לגוי למי שפרנסתו בכך, ומאהא דבלאו הכי אסור חזינן שכלי שיר דינם כריקוד², וכל כלי הזמר בכלל איסור זה. ובשמיעת קלטת אף שיש מקילים, מכל מקום נראה להלכה לאסור [ונכמבואר באגרות משה (ח"א קסו) ובמנחת יצחק (ח"א קיד)]. ואף אם אין שומע אלא שירה בפה בלא כלי נגינה כלל, כיון דהטיף חשיב ככלי שיר אסור.

כמה דינים העולים

- א. במקום שיש מנהג קבוע באיזה ימים לנהוג האיסור יש לנהוג כמנהג המקום בין להקל ובין להחמיר.
- ב. בארץ ישראל המנהג הוא שלא לישא אשה מפסח ולכל הפחות עד ראש חודש סיון, ולכתחילה מן הראוי שלא לישא עד שלושת ימי הגבלה.
- ג. חל היום האחרון של ימי האיסור ביום ראשון, יש שנהגו להתיר ביום חמישי שלפניו, ואין לסמוך על כך אלא בשעת דחק גדול.
- ד. כשאין מנהג האיש והאשה שווה נוהגים האיסור כמנהג האיש אף שעדיין אינם נשואים.
- ה. איסור נישואין הוא אף למי שלא קיים עדיין פו"ר.
- ו. איסור נישואין הוא אף בלא סעודה.
- ז. היתר תספורת ונישואין הוא רק מהיום [לשו"ע בל"ד ולרמ"א בל"ג] ובשעת הדחק ועפ"י שא"ת חכם יכול לסמוך ולהקל מהלילה.
- ח. להלכה נקטינן שדין התספורת כדין הנישואין.
- ט. חל ל"ג בעומר ביום ראשון הותרו נישואין ביום שישי.
- י. אף הנוהגים כהאר"י שלא להתפר בכל ימי הספירה ואף לא בל"ג בעומר מ"מ לישא אשה הותר ביום זה.

² וכ"ה בערוך השלחן (סי' תצג ס"ב) ובתשובות כף אהרן (סי' נב).

נאות דיני נישואין וכלי שיר בימי ספירת העומר **מרדכי** רצט

- יא. המסדר קידושין לא יסדר בשני ימים לפי שני מנהגים הסותרים זה את זה אף שהנישאים באותם הימים עושים כן כ"א בהיתר לפי מנהגו.
- יב. אין ללכת לחתונה למי שנהג איסור באותו היום, ואחר ל"ג בעומר אין מזניחין את המקל, אך לשבת בלא ריקודים ומחולות מותר.
- יג. סעודת שידוכין ושאר סעודות מותרים אך נהגו בהם איסור בריקודים ובמחולות ואפי' קודם ראש חודש אייר.
- יד. אף סעודת מרעים הותרה בלי ריקודים ומחולות.
- טו. בסעודת ברית הותרו כלי שיר, בסעודת בר מצוה אסור, ובהכנסת ס"ת יש מקום להקל.
- טז. ריקודים ומחולות הותרו בשבע ברכות.
- יז. ביום ל"ג בעומר בשבתות [באופן המותר] ובקידוש הלבנה הותר לרקוד.
- יח. כל כלי זמר דינם לאיסור כריקוד.
- יט. אף שמיעת קלמ'ת וכיו"ב אסורה ואף אם אין כלי זמר באותו השיר דהמכשיר הוה בכלי שיר.
- כ. בחול המועד וב"ל"ג בעומר ביום מותרים בכלי שיר ובאסרו חג אסור.
- כא. יש להחמיר בכלי שיר אף מר"ח סיון עד שבועות.
- כב. יש להקל לקמנים בכלי שיר מר"ח סיון.

הלכות הנוהגות בימי ספירת העומר

בגדר איסור תספורת

בשׁו"ע (סי' תצג ס"ב) נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעמר שאומרים שאז פסקו מלמות. ובפשטות עיקר טעם האיסור הוא משום אבלות, וכשם שאסרו נישואין בימים הללו^א, כך אסרו גם תספורת וכפי שמצינו איסור זה באבל^ב.

א. כמבואר שם (ס"א).

איסור התספורת אינו רק על שערות הראש, ובכלל איסור זה אף גילוח שער הזקן, וכפי שמצינו באיסור התספורת בשבוע שחל בו תשעה באב^ג, ואמנם שיער השפה המפריע לאכילה מותר לקוצצו^ד, וכן באופן שגודל השיער מעכבו בהנחת התפילין של ראש^ה. ובין איש ובין אשה בכלל האיסור^ו, אלא שבאיש נאסר כל שיער

ב. ואמנם בכף החיים הביא (והוא מפרי עץ חיים שער ספירת העומר פ"ז) שטעם איסור תספורת הוא מפני שרבי עקיבא היה דורש תגים וכתרי אותיות [וכמבואר בגמרא מנחות (כט:)], ותגים וכתרי אותיות הם כשערות לגבי אותיות, וכיון שמתו תלמידי רבי עקיבא בימים אלו, לכן אסרו לספר השערות הרומזים לקוצים ותגים שעל גבי אותיות. והיה מקום לדון בטעם זה, כי לכאורה אדרבה יש בו טעם וסיבה לספר השערות, להורות בזה שעתה חסר מי שידרוש לנו הקוצים והתגים. והביאור בזה על פי המבואר בתוספות (שבת קנ. ד"ה ורבי) לגבי רבי יהושע בן קרח, שהוא בנו של רבי עקיבא שנקרא 'קרח', וכמאמר בן עזאי (בכורות נח). שכל חכמי הדור לפניו הם כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה, והטעם שנקרא רבי עקיבא כן, התבאר בקדמונים שהוא מפני שדרש התגים והקוצים של האותיות, והיינו שעל ידי זה שדרשם הורידם וקרחם ועל ידו נעשו כחלק מן האות, ולא כחלק נפרד וכדבר הטפל לאותיות. ומעתה כיון שתלמידי רבי עקיבא היו בכלל דורשי הדרשות של כתרים ותגים, נמצא שבפטירתם לא היה מי שיקרח את התגים מן האותיות, ומשום כך אין מסתפרים באותם הימים ואכמ"ל. וביעב"ץ (בסידורו) הביא מהאר"י שימי ספירת העומר הם ימי דין, וכיון שיש לדין שייכות עם שערות הראש, משום כך אין מסתפרים באותם הימים. ועוד טעם כתב, שמניעת התספורת בימי הספירה הרי היא כספירת שבעה נקיים של זבה להעלותה מטומאתה יעוי"ש.

ג. כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תקנא ס"ב) שתספורת שבוע זה אחד ראשו ואחד כל שיער שבו אסור. וכ"ה בהלכות שמחות (יו"ד סי' שצ ס"א) לגבי אבל שאסור לגלח שער אחד שער ראשו ואחד שער זקנו ואחד כל שער שבו.

ד. כמבואר בשו"ע לגבי שבוע שחל בו תשעה באב (או"ח שם סי"ג).

ה. והוא הדין לגבי נערות שהותר להן לספר השיער באופן שהוא מפריע להן לעיניים, והרי הוא כשיער השפה שהותר לספרו כשמפריע לאכילה, וכן בכל דבר הנצרך לצורך בריאות האדם הותר לו להסתפר לשם כך.

ו. כמבואר בשו"ע (יו"ד שם). ואף שדעת השו"ע לגבי אבל להתיר שער באשה אחר שבעה [שלא כדעת רמ"א שם שאסר אף לאשה] מכל מקום התבאר שלגבי איסור התספורת שבימי ספירת העומר אף אשה בכלל, וכמבואר בתשובות רב פעלים (ח"ד בקונטרס סוד לישירים סי' ט) ובאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קלז).

גופו ואף במקומות בית הסתרים, ואצל אשה לא נאסרה אלא תספורת, אך הותרה הסרת שיער בשאר מקומות כדי שלא תתגנה על בעלה [והוא הותר רק בנשואה], ומכל מקום ריסי העיניים והגבות אינם בכלל שיער והותרו לאותם הרגילים להורידם, וכן סריקת הראש אינה בכלל האיסור¹.

בפמ"ג (שם משב"ז סק"א) כתב², שבכל האופנים שהותרו להסתפר בחולו של מועד³, הותרו גם בימי הספירה, כי ימי הספירה אינם עדיפים מחול המועד. ואף שהיה מקום לדקדק בדבריו, כי כל ההיתר בחולו של מועד אינו אלא מפני כבוד יום טוב, שמשום כך הותר לו ייפוי ומניעת צער, אך בימי הספירה אין טעם להתירו,

ואדרבה יצטער בהם ולא יסתפר⁴, מכל מקום נקטינן להלכה כדבריו.

קטנים שהם בני חינוך יש להחמיר שלא לספר אותם באותם הימים, אלא אם כן הוא מקום צורך, וכגון שיש לו שער רב שמצטער על ידי זה, שאז יש להקל לגבי קטנים⁵.

אם נעשה בן שלש בימי ספירת העומר, מעיקר דינא מותר לספר אותו באותו היום ואין צריך לדחותו⁶, ומכל מקום יש שנהגו להימנע מתספורת אף לגבי קטן⁷.

זמן איסור התספורת בפשטות הוא באותם הזמנים שנאסר בהם לישא אשה וכפי המנהגים שבזה, ואם כן לדין שאנו נוהגים

ז. וכדמצינו בשבוע שחל בו תשעה באב שאף שנאסרה בו תספורת, מכל מקום אין להחמיר בסריקת הראש [כמבואר במשנ"ב (סי' תקנא סק"ב)] והוא הדין אם כן לימי הספירה.

ח. והו"ד בביה"ל (ס"ב).

ט. כיוצא מבית האסורים שלא היתה לו אפשרות להסתפר קודם לכן, ושאר האופנים המבוארים בשו"ע (סי' תקלא).

י. וביותר, דהא הפמ"ג עצמו כתב שם שכל היתר זה הוא רק באותם הנוהגים בהנהגות ימי הספירה רק אחר חולו המועד, אך לאותם הסוברים שהנהגות ימי הספירה הם אף בימי חול המועד, אף אותם שהותרו להסתפר בחולו של מועד לא הותרו בחול המועד של פסח, כיון שמצטרפים בו שני הדברים לאיסור, ימי חול המועד וימי הספירה.

יא. וכמבואר לגבי חול המועד (שו"ע סי' תקלא ס"ו ובמשנ"ב שם (ס"ק טו)). ואף שהיה מקום לדון בו, שהוא דווקא בחולו של מועד, כיון שאין טעם האיסור אלא כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ואין שייך טעם זה בקטן, מכל מקום מצינו כן אף בימי בין המצרים, שאין איסור הקטנים אלא בשבוע שחל בו, אך קודם לכן הותרה תספורת אצל קטנים [כמבואר בשו"ע (סי' תקנא ס"ד) ובמשנ"ב שם (ס"ק פב)] ואף שגם בזה היה מקום לדון בדמיון האופנים, כי אין איסור התספורת עד שבוע שחל בו אלא כחומרא בעלמא, שלא כימי הספירה שהאיסור בהם הוא ממנהג קדום, והיה מקום אם כן להחמיר בו יותר שלא להתיר בו אף לקטן, מכל מקום נקטינן כן לדינא להתיר התספורת לקטן אף כשהגיע לגיל חינוך משום צורך.

יב. וכמבואר בפמ"ג דכל שהותר בתספורת בחולו של מועד הותר גם בימי ספירת העומר.

יג. ולהקדימו לימים שקודם החג או לאחרו לל"ג בעומר.

בזה מפסח ועד ל"ג בעומר אף תספורת אסורה עד ל"ג בעומר ביום, ומיום ל"ד בעומר ועד ראש חודש, אף דקיי"ל לאיסור בנישואין, מכל מקום לגבי תספורת נחלקו המנהגים, שיש שהחמירו אף בה לאסור עד ראש חודש, אך רבים הקילו בזה להתיר מיום ל"ג בעומר⁷.

בדברי הרמ"א (שם) התבאר, שאין להסתפר עד ל"ג בעומר בעצמו ולא מבערב, וכן נקטינן להלכה. ומכל מקום במקום צורך, אפשר לסמוך על דעת רבים מן הפוסקים, שהתירו התספורת כבר מהלילה¹⁰. והוא הדין לאותם הנוהגים כדעת השולחן ערוך שאין להסתפר עד יום ל"ד בבקר, שבמקום צורך גדול יש להם להקל ולהתיר התספורת כבר מיום ל"ג.

אם חל ל"ג בעומר ביום ראשון התבאר ברמ"א (שם ס"ב) שנוהגים להסתפר כבר ביום ששי לכבוד שבת, ואמנם לא הותר הדבר אלא ביום ששי ולא בליל ששי. ובאופן שלא הסתפר קודם השבת, יש מקום לדון אי יש בו מקום היתר כיון שכבר

הותר בתספורת ביום ששי, או שמא כיון שלא היה אותו ההיתר אלא לצורך השבת, עתה שהוא כבר אחר השבת לא הותר לו הדבר ויצטרך להמתין ליום, ולהלכה יש להחמיר בזה שאם לא הסתפר קודם השבת שלא יסתפר במוצאי השבת, אלא אם כן הוא מקום צורך שאז הותרה התספורת כבר מליל ל"ג בעומר.

לאותם שנהגו שלא להסתפר עד ראש חודש סיון או עד שלושת ימי הגבלה, אם הושלמו אותם הימים ביום ראשון, נחלקו גדולי האחרונים אם אף באופן זה הקילו להתיר התספורת קודם השבת לכבוד שבת, דעת הרמ"א (תשובות או"ח סי' קנו) שאף הוא כדין ל"ג בעומר שחל ביום ראשון, שהתירו את התספורת מיום ששי, אמנם החתם סופר (בהגהות שו"ע סי' תצג) והחכמת שלמה (שם) כתבו לאסור, דיש לחלק בין ל"ג בעומר שחל ביום ראשון לראש חודש סיון שחל אז¹¹. ולדינא יש להחמיר בזה לכתחילה, שאף אם חל ראש חודש סיון או היום הראשון של שלושת ימי

יד. וטעם החילוק בזה הוא מפני שטעם איסור נישואין באותם הימים שאחר ל"ג בעומר [עד ראש חודש או עד ג' ימי הגבלה לדעת המחמירים] התבאר בט"ז שאינו משום פטירת תלמידי רבי עקיבא, אלא מחמת הגזרות שהיו אחר כך [או על כל פנים בצירוף אותו הטעם] ועל כן לא אסרו מטעם זה אלא נישואין שיש בהם שמחה גדולה אך לא על תספורת. וינהג בזה כל אחד כמנהגו.

מז. והוא דעת אליהו רבה (סק"ז) החק יעקב הגר"ז ועוד. וטעם הדבר לדבריהם משום שאין אומרים תחנון אף ביום שלפניו, ומוכח אם כן שאף בלילה יש כבר שייכות לשמחה. ובמה שכתב הרמ"א שאין להסתפר מבערב, הם פירשו דבריו שאין הכוונה ללילה שלפניו אלא לערב יום ל"ג בעומר והיינו מבעוד יום שלפניו.

מז. והטעם שסברו שדין זה הוא דווקא בל"ג בעומר, או מפני של"ג בעומר הוא יום שהותר בתספורת לכל הדעות, או מפני שלנוהגים איסור אף אחר ל"ג בעומר, אם לא יותר לו הדבר קודם ל"ג בעומר יהא אסור בתספורת אחר כן, שלא כראש חודש סיון או שלושת ימי הגבלה שאף אם לא נתיר לו להקדים התספורת קודם השבת, מכל מקום יותר בתספורת מיד אחר השבת.

הגבלה ביום ראשון, לא הותרה התספורת קודם השבת.

כשחל ראש חודש אייר בשבת, כיון שיש כאן תוספת שמחה של שבת ושל ראש חודש, מותר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת, והיתר זה הוא אף לנוהגים להסתפר אחר ל"ג בעומר, ואף שמחמת כן יחסר להם מהשלושים ושלש יום שנוהגים בהם באבלות^י, מלבד לנוהגים בצוואת רבי יהודה החסיד שלא להסתפר בראש חודש אף כשחל בערב שבת^י, שלא יוכלו להסתפר מחמת כן אף בראש חודש שבימי ספירת העומר.

רבים נוהגים כדעת האר"י ז"ל^ט, שלא להסתפר אף בל"ג בעומר עצמו, ונמנעים מתספורת מחג הפסח עד ערב שבועות^ב. ומי שנהג כן ורוצה לחזור בו ממנהגו, צריך לעשות התרת נדרים בשביל כך. ואפשר שלשיטה זו, אין צריך להמתין עד ערב שבועות ביום, ואף הלילה שלפניו מותר^{כא}. ואמנם אף לשיטה זו, אם חל ערב שבועות בשבת, יכול להסתפר בערב שבת אף שהוא יום מ"ח לספירה^{כב}.

כתב הרמ"א (סי' תצג ס"ב) שמי שהוא בעל ברית [היינו סנדק או מוהל^{כג}] או שהוא מל את בנו^{כד}, מותר לו להסתפר

יז. כן היא סתימת המשנ"ב (סי' תצג ס"ק ה) ועוד פוסקים. וטעם הדבר יראה על פי המבואר בשו"ת הרדב"ז (סי' תרפז) שאף הנוהגים באבלות מתחילה ועד ל"ג בעומר, הותר להם להסתפר בראש חודש אף אם לא חל בערב שבת, ואם כן יש מקום להקל בזה באופן שחל ראש חודש בערב שבת. [ואמנם במשנ"ב (סי' רס סק"ז) הביא לדברי המג"א, שצוואת רבי יהודה החסיד היא, שלא להסתפר בראש חודש ואפילו אם חל בערב שבת, ואף שיש מקום לחלק שאין דבריו אלא במי שיכל להסתפר קודם לכן, ולא במי שנמנע מלהסתפר מחמת ימי הספירה, מכל מקום נקטינן שצוואת רבי יהודה החסיד היתה אף באופן זה] ואף שיש שיטות המקילים בזה, הסוברים שאם אינו יכול להסתפר בראש חודש, הותר לו להסתפר ביום חמישי אחר חצות, מכל מקום לא קי"ל הכי להלכה, וע"כ המקפידים על צוואת רבי יהודה החסיד שלא להסתפר בראש חודש, יש להם לנהוג כן אף בימי ספירת העומר.

יח. וכשחל ר"ח אייר בשבת אף בער"ש הוא ר"ח.

יט. ואף שבמנחת אלעזר (ח"ד סי' ס) כתב, שמנהג האר"י הוא רק לברי מעלה ואין כל אחד יכול לנהוג כן, מכל מקום באחרונים תפסו שכל אחד יכול לנהוג בזה כמנהג האר"י שלא להסתפר עד ערב שבועות. כ. בעצם מנהג האר"י יש שהביאו ממהרש"ו שאין איסור התספורת אלא עד יום מ"ח של העומר ולא עד ערב שבועות, ואמנם רבים הוכיחו שלא כדבריהם, שהרי אין לאדם להסתפר באופן שהיום השלישי לתספורת יחול ביום טוב או בשבת, ובהכרח אם כן שהאר"י לא נהג להסתפר באותו היום. כא. לאותם הנוהגים תדיר להסתפר בלילה.

כב. אף שיש שהחמירו אף באופן זה מכל מקום להלכה נקטינן להתירא.

כג. ואמנם הקוואט"ר המוציא והמביא את התינוק אינו בכלל ההיתר כמבואר במשנ"ב (ס"ק יב). [שלא כהמבואר באליה רבה (סי' תקנא ס"ק כז) לגבי ימי בין המצרים].

כד. היינו שיש לו בן שהוא צריך למול אותו אף שאינו מל אותו בעצמו, שאם לא כן הוא בכלל מוהל שהוא בעל הברית, וכמבואר במשנ"ב שם (ס"ק יב).

בספירה לכבוד המילה, והיתר זה לאבי הבן הוא אף אם אינו נמצא במקום הברית^כ ובמקום צורך גדול אף הקוטער בכלל ההיתר. ובזמנם היה היתר זה אף ביום שקודם המילה סמוך לערב^כ. וכן בפדיון הבן אבי הבן והכהן השייכים לשמחה הותרו בתספורת^כ. ומכל מקום אותם הנוהגים כדעת האר"י ואינם מסתפרים ביום ל"ג בעומר, ודאי לא הותרו בתספורת בשביל כך.

אם זמן הברית הוא בשבת, התירו לבעלי הברית להסתפר בערב שבת אף קודם חצות היום^כ. ואם חל יום המילה ביום ראשון, אף שיש מתירים להסתפר מערב

שבת^כ, מכל מקום להלכה נקטינן לחומרא שבשביל ברית אין להסתפר מערב שבת^כ. וכן אף שיש שסברו שבאופן שלא הסתפר קודם הברית, מותר לו להסתפר אף אחר הברית כיון שאותו היום הוא יום טוב בעבורו^כ, מכל מקום לא נקטינן כן להלכה.

נער שנעשה בר מצוה בימי הספירה נחלקו בזה האחרונים, שיש שסברו שאף הוא הותר בתספורת^כ, ויש שאוסרים, ולהלכה יש להחמיר בזה כדעת האוסרים, אלא אם כן הוא מגודל בשערו^כ. והראוי הוא שיסתפר הנער בעודו קטן קודם שנעשה גדול^כ.

כ. כ"כ בנשאל דוד (או"ח סי' יט) והטעם משום שהוא צריך לעשות סעודה במקום שהוא נמצא, וע"כ הותר לו להסתפר בעבורה.

כו. כמבואר בדרכי משה (שם סק"ג) ובפמ"ג (א"א ס"כ) והעתיקו במשנ"ב שם (ס"ק יג). ואמנם טעם היתר זה הוא מפני שבזמנם היה בעל הברית בא לבית הכנסת כבר בתפילת ערבית כשהוא לבוש בבגדי שבת, והיו נוהגים לעשות סעודה בבית המילה, ומשום כך התירו לו להסתפר לאותו הזמן, אך כיום שאין נוהגים כן נראה שאין לאותו ההיתר להסתפר בסמוך לערב. ומכל מקום אותם הנוהגים כן אף בזמננו, שבליילה לובשים בגדי שבת ועושים סעודה בליל הברית, מותר להם להסתפר בלילה שקודם הברית.

כז. כבעל ברית שהותר באותו היום ומפני שהוא כיום טוב שלהם.

כח. ובשעת הדחק יכול להקל ולסמוך על שיטות הפוסקים (פר"ח תשובות רבי ידידיה טיאה ווייל סי' מ ועוד) שהתירו התספורת כבר מיום חמישי.

כט. כ"ה דעת המקור חיים והתשובה מאהבה (בהגהות לסי' תצג שם) שלא כדעת החתם סופר ותשובות אגורה באהליך (דף י') שמילה של יום ראשון אינה מתרת תספורת קודם השבת, ולא התירו תספורת בערב שבת אלא בל"ג בעומר שחל ביום ראשון.

ל. וכ"ה בכף החיים (ס"ק לו).

לא. כן הוא בהגהות מהר"ב רנשבורג והו"ד בכרם שלמה כת"י.

לב. כ"ה במקור חיים (ס"ב) דנקט להתירא ומפני שהוא יו"ט שלו [וכמג"א (סי' רכה סק"ד) והו"ד במשנ"ב (שם סק"ו) שמצווה לעשות בו סעודה כיום שנכנס לחופה] והאי התירא הוא אף לאביו ששייך באותה השמחה.

לג. שאם הוא מגודל בשערו הותר לו לקצץ מעט.

לד. ואף שהתבאר שקטנים שהגיעו לחינוך אף הם בכלל איסור תספורת בימי ספירת העומר, מכל מקום לצורך בר מצוה יש להתיר לו הדבר.

מקום לכתחילה יש להחמיר שלא לברך ברכת שהחיינו בימים אלו^ט, מלבד עדות הספרדים שנהגו בזה כשיטת המאמר מרדכי (סי' תצג ס"ב) שהקל בזה^ט.

ומכא מקום אם אוכל פרי חדש בשבת הותר לו לברך ברכת שהחיינו^א, ואפשר לסמוך על זה אף בלבישת בגד חדש בשבת אם הוא במקום צורך^ב. ואם נזדמן לו פרי חדש שיתקלקל אם יניחנו עד השבת, מותר לו לברך עליו ולאוכלו^ג. וודאי שכך הוא באופן שכבר בירך את ברכת הפרי, ואם לא יאכל אותו עתה יהיה בזה ברכה לבטלה, שהותר לו לברך עליו גם ברכת שהחיינו.

בגד חדש יש שאסרו לגמור לתופרו או לקנותו, אף על דעת ללבושו אחר ימי

לא הותרה תספורת לצורך שידוכים ומי שהתספורת מעכבתו ידחה בדיקת השידוך לאחר ימי הספירה.

חתן הותר לו להסתפר כבר בערב שבת שקודם החתונה^ה, וכן הותר בתספורת ביום חתונתו ובשבעת ימי המשתה^ו, ונראה שהיתר זה הוא אף לקרואים שלא יבואו לחתונה אם לא יסתפרו^ז. אך לאותם הסוברים כהאר"י ז"ל שלא להסתפר עד ערב שבועות, אף חתן לא הותר בתספורת בכל אותם הימים^ח.

דיני ברכת שהחיינו וקניית דבר חדש

אף שמעיקר הדין אפשר לברך ברכת שהחיינו בימי ספירת העומר, מכל

^א. כן מבואר בדגול מרבבה, בשע"ת (סק"ז) ובכה"ח (סק"ח) ובעיקר הד"ט (סי' כא אות ט).

^ב. כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שמב) באופן שמתו לו אביו או אמו, שהדין הוא שנהג תחילה שבעת ימי המשתה ואחר כך את שבעת ימי האבלות, ובברכי יוסף שם שבשבעת ימי המשתה הותר בתספורת [שלא כדעת הבית דור שם] ומטעמא דחתן דומה למלך ומלך ביופיו תחזינה ענין.

^ג. ומכל מקום אם יודע מזמן החתונה מבעוד מועד ינהיג עצמו במנהג שיאפשר לו התספורת לקראת החתונה, ואף שאין נוהג כן בכל שנה, מכל מקום בשעת הצורך יכול לשנות מנהגו משנה לשנה.

^ד. כמבואר בשע"ת (סק"ח).

^ה. ומקור הדבר בתשובות ופסקים לחכמי אשכנז (סי' טט) בשם רבי שרירא גאון, ובספר יוסף אומץ (סי' תתנה) בספר מנהג טוב (אות סא) ובלקט יושר לתלמיד תרומת הדשן (עמ' צז).

^ו. וכן הוא בפחד יצחק ובכף החיים (סק"ד). ואמנם אותם מהם שכבר החמירו על עצמם שלא לברך שהחיינו בימי ספירת העומר צריכים התרת נדרים לזה, ובפרט אם ידעו שאין זה אלא חומרא בעלמא ואעפ"כ נהגו להימנע בזה.

^ז. דלא גרע מימי בין המצרים שאף בהם הותר לברך בשבת.

^ח. ואמנם בלא צורך יש להחמיר שלא ללבושו אף בשבת, וכמבואר בגאונים ובראשונים שאף בשבת יש להחמיר שלא ללבוש בגד חדש.

^ט. כמבואר במשנ"ב (סי' תצג ס"ב) שכל שנזדמן לו איזה ענין שצריך לברך עליו שהחיינו יברך, וכל שכן שהותר הדבר בברכות שהחיינו שבברית ובפדיון הבן.

ספירת העומר^מ, ולדינא יש מקום לנהוג כאותם השיטות בתורת חומרא, שלא לקנות שום בגד חדש בימי הספירה. ואמנם אף לאותם השיטות אין זה אלא בבגדים החשובים, אך בגדים שאינם חשובים מותר לקנותם או ללבושם בימי העומר^מ, וודאי כשהוא לצורך כשנחלכלך לו או שאין לו בגד אחר^מ.

קניית בגד לקטן שהגיע לגיל חינוך מותרת מעיקר הדין, כיון שאין ברור איסור לבישת בגד חדש בקטן אף כשהגיע לגיל חינוך^מ, וכל שכן שהיא מותרת בשביל קטן שלא הגיע לחינוך, שעדיין אינו מבדיל בין ימי הספירה לשאר ימים.

אף לדעת המחמירים שלא ללבוש בגד חדש אף בשבת^מ, מכל מקום לצורך נישואין הנעשים בל"ג בעומר או בשאר ימים המותרים, הותר ללבוש בגדים חדשים אף בשבת שלפניהם^מ. וכן יש מקום להקל בקניית כלים חדשים שאין בהם ברכת שהחיינו אלא ברכת הטוב והמטיב^ל.

זמן האיסור לגבי ברכת שהחיינו וקניית בגד חדש, בפשטות הוא בזמנים שיש בהם איסור תספורת, ומכל מקום למעשה ודאי יש להקל בו מראש חודש סיון, אף לנוהגים איסור תספורת באותם הימים^מ, ויש מקום להקל אף מל"ג ועומר ואילך^ל.

קניית בית בימי הספירה הרי היא כקניית דבר שאין בו ברכת שהחיינו^ל,

מד. כ"ה במנהג טוב (אות סא) ובלקט יושר שלא כדעת המתירים בזה. והיינו שלדבריהם אין האיסור רק באופן שהוא לובשו ומברך עליו ברכת שהחיינו, אלא עצם השמחה של השלמת הבגד או קנייתו אף היא אסורה.

מה. כמבואר במשנ"ב לגבי ימי בין המצרים (סי' תקנא ס"ק מה). ואף שבלקט יושר כתב לאסור בימי ספירת העומר קניית כובע ומנעלים אף שהם כבגדים שאינם חשובים, מכל מקום אפשר להקל בזה ובפרט בגרביים וכיו"ב שמותר לקנותם לכתחילה.

מו. וכן לשאר צורך כפגישות שידוכים וכיו"ב.

מז. כיון שבדרך כלל גדר בגדי קטנים הוא כבגדים שאינם חשובים, ואף משום שכיון שאינו אלא מנהג, אין ברור חיוב החינוך על זה, דהא ליכא חובת חינוך אלא במנהג שהתקבל בכל ישראל, וקשה לומר כן על ברכת שהחיינו בימי הספירה שרבים לא נהגו בה ואכמ"ל.

מח. שכן היא משמעות דברי הראשונים וכנ"ל.

מט. וכן הוא בשאר בעלי שמחה כבעל ברית או נער בר מצוה ואביו שהותרו בכגדים חדשים.

נ. אף שלכתחילה יש להחמיר אף בזה, וכהנהו שיטות דלעיל שלא נאסרו הבגדים מחמת ברכת שהחיינו שבהם, ואף באופן שאין עליהם ברכה נאסרו מחמת השמחה שיש בזה.

נא. כ"ה בלקט יושר וכ"כ בתשובות לבושי מרדכי (ח"ג סי' קג).

נב. כיון שלא כו' מודו בענין זה של ברכת שהחיינו, ואף לגבי תספורת רבים הם המתירים באותם הימים.

נג. דכיון שהוא של שותפים אין בו אלא ברכת הטוב והמטיב.

כל דיני האבלות של ימי ספירת העומר נוהגים אף בפסח שני, ואף לאותם שאין אומרים בו תחנון משום שיש בו קצת יום טוב.

דיני איסור מלאכה

בשזייע (סי' תצג ס"ד) כתב, שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך¹, והתבאר שם בפוסקים שדין זה הוא אף באנשים². ובטעם הדבר שיש להימנע ממלאכה מזמן שקיעת החמה, כתב הט"ז (סק"ב) או מפני שתלמידי רבי עקיבא נפטרו סמוך לשקיעת החמה ולאחריה, וכיון שנקברו באותו הזמן היו העם בטלים ממלאכה כדין ת"ח שמת³. או מפני שבספירת העומר נאמר (ויקרא כג טו) 'שבע שבתות' שהוא מלשון שבות ממלאכה⁴.

ונפקא מינה בין אותם הטעמים, שלטעם ראשון שהוא מפני מיתת תלמידי

ומכל מקום אף שהותרה מעיקר הדין, יש להימנע מלקנות אם אין הכרח בדבר⁵. סידור הדירה וצביעתה הותרו מעיקר הדין, אף שיש שהחמירו להימנע אף בזה⁶. ועכ"פ יש מקום להחמיר שלא לעבור לדירה חדשה בימי ספירת העומר, והצריך לכך יניח בה כלים וינוח בה מעט קודם ימי העומר, באופן שיהיה הבית חייב במזוזה, שאז נחשב הדבר שהתחיל בה את דירתו קודם ימי הספירה.

אף שיש שכתבו שאין לשלוח דורונות ומתנות בימי ספירת העומר⁷, מכל מקום למעשה לא נהגו בזה והותר הדבר.

יש שנמנעו מלרחוץ בים בימי הספירה, ומשום שלא מסמני מילתא באותם הימים⁸, ואף שיש מקום למנהג זה⁹, מכל מקום מי שצריך לכך לצורך בריאותו, אין לו להימנע מכך אף בימי הספירה. וכן בשאר נסיעות בעלמא שהאדם נצרך להם שאין לו להקפיד בהם¹⁰.

גד. כגון כשיש חשש להפסד המקח או מחמת תשלום דמי השכירות.

נה. ושמא אכן יש מקום להימנע מכך לכתחילה מחמת דבריהם.

נו. כ"ה בלקט יושר.

נז. כ"ה בדברי מלכיאלי (ח"ג סי' יג).

נח. ובפרט לאותם שלא היו בים קודם לאותם הימים שלא הורגלו בזה.

נמ. כמבואר במנחת אלעזר (ח"ד סי' מא).

ס. ומקור דבריו מתשובת רב האי גאון הו"ד ברבינו ירוחם (נתיב ה ח"ד).

סא. וכמובא במשנ"ב שם (ס"ק יח) והוא במור וקציעה ובתשובות ופסקים לגאונים (סי' סט). ואף שבמטה משה ובערוך השולחן הביאו טעם שהוא רק לנשים, מכל מקום נקטינן להלכה לדין זה אף באנשים.

סב. ועל ידי שבטלים ממלאכה בזמן זה כבאותם הימים, יש הזכרה למיתת תלמידי רבי עקיבא.

סג. וכמו שמצינו לגבי שמיטה שנאמר בה (ויקרא כה ח) 'וספרת לך שבע שבתות', מה שנת השמיטה אסורה במלאכה, אף זמן ספירת העומר דהיינו לאחר שקיעת החמה אסור במלאכה.

ר"ע, אינו שייך אלא בימים שנוהג בהם אבלות, אך בימים שאין אומרים בהם תחנון שלא מתו בהם אין טעם לאיסור. ולטעם שני נמי, כיון שהוא מפני ספירת העומר, אין שייך האיסור אחר שכבר ספר. ומכל מקום אף לטעם ראשון התבאר בשער הציון (ס"ק טז) שאין זמן האיסור אחר השקיעה אלא כדי קבורה.

עוד מצינו טעמים נוספים לאיסור מלאכה, או מפני שהנשים הן שעסקו אז בקבורה^{טז}. או מפני שהוא מחשש שמא ישכחו לספור העומר^{טז}. או כהמבואר ברמב"ן שימי הספירה הם כחולו של מועד, ולכן אסרו במלאכה בימי הספירה להזכיר ענין זה^{טז}. ומכל מקום להלכה נקטינן שלא נאסרה מלאכה אלא משקיעת החמה ועד אחר הספירה.

מלאכה שנאסרה בזמן הספירה היא רק מלאכה גמורה וארוכה^{טז}. ובפמ"ג

(סוף סי' תצג) כתב לדמותו למלאכות האסורות בחול המועד, ולדבריו כיון שבזמן הזה הותר כיבוס בחול המועד^{טז}, מותר אם כן לכבס בזמן ספירת העומר. והוא הדין לכל מלאכה שהיא מעשה הדיוט כתפירת כפתור וכיו"ב שמותרת.

ואמנם אף שהלכה פסוקה היא בשולחן ערוך לאסור במלאכה, ולכתחילה אכן ראוי לנהוג כן, מכל מקום רבים לא נהגו בזה איסור לא באנשים ואף לא בנשים, ויש להם על מה שיסמכו^{טז}.

יש שנהגו ללמוד בימי ספירת העומר מסכת שבועות או סוטה שיש בהם מ"ט דפים^{טז}, ויש שנהגו ללמוד באותם הימים נביא משלי^{טז}. כ"כ הובא באחרונים שכיון שימי ספירת העומר הם כחול המועד^{טז}, יש ענין להרבות בהם בלימוד התורה ובקיום מצוות, וענין נוסף יש גם להרבות בהם בלימוד ההלכה^{טז}, מלבד

סד. כ"כ בשבלי הלקט שנשים צדקניות הן שהתעסקו בקבורה ואכמ"ל בטעם הדבר.

סה. כ"כ במור וקציעה.

סו. אף הוא במור וקציעה.

סז. כן מבואר ביעב"ץ.

סח. דאף בחול המועד היה מותר הכיבוס לולא טעמא שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

סט. כן מבואר בחק יעקב (ס"ק יב) ובבית דוד (סי' רעא) ואף בזמננו יש שלא נהגו באיסור זה.

ע. כ"כ בתשובות חתם סופר (אבה"ע ח"א סי' קא) וענין בפ"ע יש במסכת שבועות ואכמ"ל.

עא. כ"כ האלשיך (פרשת אמור).

עב. על פי המבואר ברמב"ן וברבינו בחיי וכ"ה במור וקציעה (הו"ד ביעב"ץ סי' תצג).

עג. כמבואר בגמרא (תמורה טז). שנשתכחו הלכות בימי אבלו של משה והחזירים עתניאל בן קנז, שיש שכתבו שהיה הדבר בימי הספירה. ומהאי טעמא את הלכות יום טוב יש ללמוד שלושים יום קודם החג, ואת ההלכות השייכות בפרטות לחג השבועות ילמד מראש חודש סיון, וכמבואר במשנ"ב (סי' תכט סק"א) לגבי הלכות יום טוב, שיש אומרים שצריך ללומדם שלושים יום קודם החג, והביא שם משמיה דהגר"א שכיון שהלכות יום טוב של שבועות אינם רבות כל כך, מהני להתחיל ללומדם מראש חודש סיון.

באותם הימים^{טו}, וה"ה שאין אומרים
היה רצון שאחר קריאת התורה, ולענין
אבל אף שיש הסוברים שאינו מתפלל
לפני התיבה מראש חודש סיון, מכל
מקום להלכה המנהג הוא שאכל מתפלל
באותם הימים, ויש להרבות בימים אלו
בלימוד התורה^{טז}, ובפרט בשלושת ימי
הגבלה המסוגלים להבין ולהשכיל
בתורה.⁹

הענין המיוחד שיש להרבות באלו הימים
בכבוד חברים^{טז}.

ערב ראש חודש סיון הוא יום המסוגל
לתשובה^{טז}, וראוי להתענות בו אף
לאותם שאין רגילים בזה בכל ערב ראש
חודש^{טז}, ואף תיקנו לומר בו תפילה מיוחדת
על הבנים.

מראש חודש ועד אחר שבועות אין
אומרים תחנון^{טז}, ואין מתענים

קיצור הדינים למעשה

ועד שבועות אף יום ל"ג בכלל האיסור,
ומכל מקום בערב שבועות הותרה
התספורת כבר בלילה.

חל' ל"ג בעומר ביום ראשון הותרה
התספורת ביום שישי לכבוד שבת אך
לא בליל שישי, ואם לא הסתפר מערב שבת
אסור בתספורת במוצ"ש אלא רק ביום ל"ג.

תספורת

זמן האיסור לנוהגים כהשו"ע הוא עד
ל"ד ביום ולנוהגים כהרמ"א הוא עד
ל"ג בעומר ביום, ובמקום צורך אפשר
לסמוך על המתירים להסתפר כבר מהלילה.
ויש שנהגו איסור עד ראש חודש סיון או
עד שלושת ימי הגבלה, ולמחמירים מפסח

עד. וכמבואר בכף החיים (סק"ה) שזהו שורש סיבת האבלות של אותם הימים, על תלמידי רבי עקיבא שמתו
על שכביכול לא נהגו כבוד זה בזה. ובמגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אות קז) שימי הספירה שבין פסח לעצרת
הם ימים המסוגלים לתפילה על הכלל.

עד. כמובא בחתם סופר (סוף פרשת במדבר).

עו. כ"כ בחתם סופר (שם ובהגהות ס' תקפא)

עז. כמבואר ברמ"א (סי' תצד ס"ג).

עח. כמובא במשנ"ב שם (סק"ז) ואף מי שיש לו יארציי"ט באותם הימים אינו מתענה.

עט. לב דוד לחיד"א (פרק לד).

פ. כמבואר בחיד"א שם [והוא בספר המכתם שרי תורה וסודותיה ניתנו בשלושת ימי הגבלה ומתן תורה
שאחר כך היה על התורה הנגלית].

הושלמו ימי הספירה ביום ראשון
[לנוהגים עד ר"ח או עד שלושת ימי הגבלה] יש להחמיר בזה לדינא שלא להתיר התספורת קודם השבת.

חל ראש חודש איר בשבת הותר להסתפר בערב שבת מלבד לנוהגים בצוואת ר"י החסיד.

חל ערב שבועות בשבת אף לנוהגים באיסור עד ערב שבועות יכול להסתפר כבר מערב שבת ואף שהוא יום מ"ח לספירה.

איסור תספורת בין באיש ובין באשה אלא שבאיש אינו רק בשערות הראש אלא בכל שערות הגוף, ובאשה נשואה לא נאסר אלא תספורת הראש, ולא שאר מקומות שרגילה להורידם.

סירוק השיער או הורדת ריסי עיניים וגבות אינם בכלל האיסור.

באופן שמעכב שעריו בהנחת התפילין או שמפריע שיער השפם את אכילתו וכן בכל האופנים שהוא נצרך כן לבריאותו מותר לספרם.

קטנים שהם בני חינוך יש להחמיר שלא לספרם אא"כ הם מצטערים מחמת כן, ויש שנהגו להחמיר אף בקטן הנעשה בן שלש שלא לספרו באלו הימים אף שהותר מעיקר דינא, ובמקומות שאין בהם מנהג מותר לאסור בזה מותר לספר הקטן אף בחול המועד.

האופנים שהותר להסתפר בהם בחול
של מועד הותרו לספר אף בימי הספירה.

שידוכים אין להתיר התספורת לצורך שידוכים או פגישות.

חתן הותר בתספורת בערב שבת שקודם חתונתו, ביום חתונתו, ובשבעת ימי המשתה. ובכלל ההיתר כל אותם שימצאו מלבא לשמחה אם לא יסתפרו.

בעלי ברית [סנדק ומוהל] הותרו בתספורת, ואבי הבן הותר בכך אף אם אינו במקום הברית, ובמקום צורך יש להתיר אף בלילה שלפניו, ובמקום צורך גדול אף הקוטרע בכלל ההיתר.

כשהברית בשבת הותרו בעלי הברית להתספר בערב שבת אף קודם חצות ובמקום הדחק אף ביום חמישי.

כשהברית ביום ראשון לא הותרו בעלי הברית בתספורת מערב שבת.

בפדיון הבן יש להקל בתספורת לאבי הבן ולכהן.

בעלי השמחה שהותרו בתספורת, לא הותרו אא"כ הם רגילים להסתפר לצורך כך, ולנוהגים שלא להסתפר מפסח ועד שבועות ואף ל"ג בעומר בכלל, לא הותרו בעלי שמחה בתספורת.

נער בר מצוה ואביו ראוי להחמיר שלא יסתפרו, ואם הוא מגודל בשערו

דירה חדשה יש להימנע מלקנותה בימי הספירה אם אין הכרח בדבר. ויש מקום להחמיר אף שלא לעבור אליה בימי העומר, והצריך לכך יתחיל בה דירתו, על ידי שיניח בה דברים או ינוח בה מעט קודם ימי הספירה. ומכל מקום סיווד וצביעה מותרים אף שלכתחילה יש לחוש לאותם הנמנעים מכך.

לקנות מתנות וכן שליחת דורון נהגו בזה היתר בימי הספירה.

שאר דינים

רחיצה בים אף שיש מקום למנהג שלא לרחוץ מ"מ הצריך לכך לצורך בריאות וכיו"ב לא ימנע עצמו מכך.

נשיעות אף שיש שנמנעו מהם בימי הספירה מכל מקום ודאי שאין לו להקפיד באותם שהוא נצרך להם.

עשיית מלאכה מדינא דשו"ע יש להימנע מעשיית מלאכה [שהיא גמורה וארוכה] בין בנשים ובין באנשים משקיעת החמה עד הספירה, ואמנם אף שלכתחילה ראוי לנהוג כן, מכל מקום רבים שלא נהגו בזה יש להם על מה שיסמכו.

מנהגים בימי הספירה

ימי הספירה יש להרבות בהם בלימוד התורה, בלימוד הלכה, ובכבוד חברים. ויש שנהגו ללמוד בהם מסכת שבועות או סוטה שיש בהם מ"ט דפים, או נביא משלי.

יקצוץ מעט, והראוי שאף במקום היתר יעשה זאת הנער בעודו קטן.

ברכת שהחיינו וקניית דבר חדש

ברכת שהחיינו החמירו בה בני אשכנז לכתחילה שלא לברכה בימי הספירה, אא"כ הזדמנה לו אותה הברכה, כגון שכבר בירך את ברכת הפרי ורוצה לאוכלו, או שחושש שיתקלקל לו עד סוף ימי הספירה, שאז מותר לו לברכה.

בשבת יכול לברך על אכילת פרי חדש, ויש להקל בזה במקום צורך אף בלבישת בגד חדש.

אחר ל"ג בעומר נראה שאפשר לברכה אף בימות החול, ואף לנוהגים באיסור תספורת באותם הימים.

בגד חדש אם הוא בגד חשוב יש מקום להחמיר שלא לקנותו או שלא לגמור תפירתו אף אם הוא כדי ללובשו אחר ימי הספירה, ובבגד שאינו חשוב יש להקל בקניה ובלבישה ובפרט כשהוא במקום הצורך.

קטן מותר לקנות לו בגדים חדשים אף אם הגיע לגיל חינוך.

לצורך נישואים הותר ללבוש בגדים חדשים אף בשבת שלפני החתונה, וכן הותרה קניית כלים חדשים שברכתם הטוב והמטיב.

בעלי שמחה כבעל ברית או נער בר מצוה ואביו הותרו בלבישת בגד חדש.

ערב ראש חודש סיון הוא יום המסוגל לתשובה וראוי להתענות בו אף אותם שאין רגילים בזה בכל ערב ראש חודש.

מראש חודש ועד אחר שבועות אין אומרים תחנון, ויש להוסיף ולהרבות בלימוד התורה ובפרט בשלושת ימי הגבלה המסוגלים להבין ולהשכיל. והמנהג הוא שאכל מתפלל באותם הימים.

פסח שני נוהגים בו כל דיני האבלות שבספירת העומר, אף לאותם שאין אומרים בו תחנון מחמת קצת יום טוב שבו.

ל"ג בעומר מרבים בו קצת שמחה אין אומרים בו תחנון ואף לא במנחה שלפניו. ואם חל ביום ראשון אין אומרים צדקתך בשבת שלפניו. אין מתענים בו מלבד תענית חלום. אומרים בו למנצח יענך, ואבל עובר בו לפני התיבה.

תשובות
ופסקים
בעניני פסח

חודש ניסן

עירוב חצרות במצות מר"ח ניסן

נשאלתי אם אפשר להמשיך להשתמש במצות לעירובי חצירות, מר"ח ניסן, כיון שיש רבים מהשכנים שנוהגים שאין אוכלים מצה מר"ח ואף לא מצת חמץ, ומסברא נראה דכיון שאינו אלא מנהג בעלמא, מהני, אך יל"ע לדעת האג"מ דחמירא טפי אכילת מצה מר"ח, עי"ש, אי יוצא, אבל גם לדבריו במצות חמץ קילא טפי, ועי'.

נתינת 'קמחא דפסחא' ע"י בעלי ממוון שנעשו בעלי חובות

בהא דשאל וכו' דיש אשר אנשים חייבים חובות רבים [שירדו מנכסיהם רח"ל], אם מ"מ יכולים לחלק בסכומים גבוהים קמחא דפסחא, לכאורה לא שפיר קעבדי. חדא, ראשית צריכים לפרוע חובותיהם ואף שבזה יפרעו רק מקצת. ומה דהוי להם בושה כיון שחילקו בכל שנה, אי"ז סיבה ממניעת פריעת החוב.

נתינת 'קמחא דפסחא' לפני חודש ניסן

במי שנותן צדקה לחבירו ורוצה לצאת בזה ידי חובת קמחא דפיסחא המחוייב בזה, ועתה הוא חודש קודם חודש ניסן. נראה שיכול לומר לו שיהא פיקדון אצלו עד ניסן ובניסן יזכה בזה, - ויש לחלק ממשלוח מנות שאפשר שנצרך מתנה ולא סגי בכה"ג, ואפשר שגם במתנות לאביונים יש לדון בזה. אבל צדקה בעלמא ואף קמחא דפסחא אפשר ליתן בכה"ג.

חלוקת מצות מצוה ו'קמחא דפסחא' בביהכנ"ס

בענין חלוקת מצות מצוה בביהכ"נ, נ"פ דמותר חלוקת מצות מצוה בביהכנ"ס דלא גרע מהמבואר בשו"ע או"ח סי' קנ"א א, דמותר חשבונות של מצוה, כלומר עניני מצוה שרי בביהכ"נ, ומצת מצוה הוי בכלל עיסוק בעניני מצוה.

אבל חלוקת קמחא דפסחא ובגדים לנצרכים אי שרי בביהכ"נ, אף דנראה דחלוקה כגון זו אף דהוי בכלל מצות צדקה ועוד, אבל מ"מ סו"ס דמיא למקום השוק וכו' והוי מעט דרך בזיון, ולהכי מסתבר דאף למכור ארבעת המינים אין למכור בביהכ"נ [ועי' שו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ד, קצוה"ש סי' כ"ט סק"ב דהתירו מכירת ספרי קודש ותשמישי קדושה, ויש לחלק מארבעת המינים].

גבאי שקנייתו מכספי 'קמחא דפסחא' זכתה בהגרלה למי הרווח

נשאלתי במי שנתן ממון לקמחא דפסחא לגבאי צדקה, והגבאי צדקה קנה בממון הלז תלושים מצרכני, ומסרם לעניים. ואח"ז הודיעו לו (מטעם הצרכני) שזכה בהגרלה מקפיא, מי זוכה במקפיא.

בפשוטו העניים זכו כיון דהוי מכח ממונם, ומאיך דעת הנותנים (שהוא הצרכני) למי שקנה אצלם והוא הגבאי, ונראה טפי שהוא לעניים, אבל לנותן הצדקה ודאי לא מגיע.

ברכת האילנות על פירס שמור בשמיטה

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א האם אפשר לברך ברכת האילנות בשדה שבעליו שומרו, והשיב דמסתבר שאין לומר ברכה על מקום שהוי בעבירה. ואולי הוא גם להשיטות ששמור לא אוסר הפירות, וצ"ע. ברירא דאם על שמור אין לברך כ"ש על נעבד, ועי'.

דרשת שבת הגדול

כבוד הרב הגאון וכו' שליט"א

א. בדבר אשר כתב מעכ"ת בשמיעת נשים דרשה בשבת שובה ושבת הגדול. חזינא מדעתה דיש להסדיר לנשים לבוא לשמוע משום דברי התעוררות שנאמר שם, ובעיקרו הוא בשבת שובה, ובשבת הגדול הוא משום ההלכות שנמסר שם. אך שלא ישמעו דברי הפלפול ומשא ומתן בגמ' וכו', דהוא תושבע"פ דאין להם ללמוד, מכ"מ אפשר להניח להם להיכנס גם אם ישמעו, וליכא איסור על הדורש, כי לא חשיב כמלמד, דדרשתו זו אינה אלא לאנשים ולא לנשים.

ב. יל"ע למקומות שנוהגים שהרב דורש בשבתות אלו עם טלית עליו, ומבואר באלף המגן סי' תר"ב ס"ק כ"ג דהוא משום כבוד הציבור, ובלב חיים ח"ג סי' צ"ט כתב דהוא משום להינצל מעין הרע, כמבואר זוה"ק פ' נשא דהלובש ציצית אינו יכול סטרא בישא לאבאשה לי' בעינא בישא, האם סגי כשאינו מעטף ראשו. ולטעמא קמא בודאי סגי, דאיכא כבוד הציבור דהא לובש כדבעי, ולטעם השני צ"ע.

אפיית המצות

שיעור יובש החיטה למצה

בדבר אשר נז"נ באיזה לחות ויבוש שיהיו החטים בזמן קצירתם. הנה במספר שלש עשרה חשיבא ראוי לקצירה כי אינם לחים כבר והוי מיובשים ראויים לקצירה, אבל עדיין לא חשיבא שנתייבשו לגמרי להמבואר בשו"ע [סי' תס"ז סעי' ה'] שאם ירדו גשמים עליהם במחובר מחמיצים, - ושיעור הנ"ל הוא הזמן המובא במשנ"ב [תס"ז ס"ק י"ז, ובמקו"א כתבתי בדברי הח"א קכח סעי' ב' בחלק שלא הובא במשנ"ב שם], יש להוסיף בזה, אך כיון שראיתי שבספר "קציר חטים" כבר פירט בזה באריכות, סגי בהנ"ל.

כמדומה דבמקומות שנמצאים שדות שמהתם קוצרין לחטים למצות, מותר להתפלל שלא ירדו גשמים שם, דכיון שהחטה כבר אינה צריכה ליניקה מהקרקע יש לחוש לחימוץ אף במחובר כמבואר סי' תס"ז [סעי' ה', ושו"ת הרשב"א ח"ז סי' כ', ועי"ש משנ"ב ס"ק י"ז י"ח], [וציין שם לשו"ת מעיל צדקה סי' ס"ט ושם מבואר שהוא באופן שראו שיש מבוקעים, ואפשר דהאידנא שמכליאים הזרעים בכמה זנים יש טפי לחוש שיש מבוקעים ואף במקצת גשמים, מאידך אולי חזק טפי ועי' חזו"א יור"ד [סי' קצ"ז סק"א] בסופו ש"נתייבשה" של הרשב"א הנ"ל הוא יבש של ביסול כל הצורך ולא יובש של פיסוק הקשר עם השורש, והוא חומרא טפי] כשהוי ירוק מבחוץ בודאי בגרעינים הוי לח מבפנים, - אבל גם ביבש מבחוץ יתכן שבפנים יהי' לח וזה יש לבדוק, - ולכן כתב הח"א שלכתחלה יש לקצור חטין שבחוץ מעט ירוק - מראה ירוק כתב בשו"ת תנא דבי אליהו סי' י"ז שהמכזין שירוקים כזהב - והוא צהוב, וכ"ה בדר"כ שאין קוצרים השיבולים ירוקים לא ככרתי ולא כעשבים אלא כצהובים - והטוב ביותר בין מס' 12-14 בלחות. - יל"ע אם לדברי החזו"א הנ"ל סגי או צריך שיהי' ירוק ממש. ואף בנצרכים לגשמים עתה לצורך השתיה, מ"מ ענין המצות עדיפא, ולא מסתבר דנימא שאפשר להביא חטין מחו"ל, - אמנם נראים הדברים שהחשש של הגשמים לאו דוקא רק באופן שע"ז כנשרה במים, אלא גשמים חזקים שהרוח מנשבת המים בתוך החיטה [ולא קי"ל כהמעיל צדקה המובא בשע"ת שהשיעור שמחמיץ רק בגשם יומם ולילה עד שיתקפלו לתוך שלולית, ולא בגשמים בעלמא. ולמעשה צ"ע].

חטים מחבל לכיש

ובדבר אשר שאל מעכ"ת, אם ראוי להשתמש לצורך מצות בפסח בחטים הגדלים ב"חבל לכיש", כיון שיש בהם ביקוע, ואפשר דהוא מחמת איחור ירידת הגשמים באיזור הנ"ל.

הנה ודאי דבחששות דמבוקעות מחמרינן אף בצד רחוק, כמבואר ברמ"א סי' תס"ז ס"ב, דמחמרינן בס"ס. אבל בני"ד, מדחזינן שליד אזור זה שזמן ירידת הגשמים באותו עונה אין החטים מבוקעות, מוכח דסיבת הביקוע אינו משום מים הנופלים עליו. ולא שייכא לגידון שו"ת הר"ן סי' ס"ז הנפסק בשו"ע סי' תס"ז ס"ו, במקצת חטים מבוקעות, דהתם איתא טעמא משום דהיו עליונות, ועי'. אלא דהוא סוג החטים אשר מתבקע מחמת עוביו של הגרעינים שבתוכו, העבים יותר מחטים אחרים.

וכבר שלח מורנו הגאון ר"ח קנייבסקי שליט"א חטים אלו, לחמיו מרן הגאון רי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], והכריע כנ"ל, ואף ביקש שיראוהו לת"ח אחרים ולאנשים שמבינים בגידולי חטה, וכולם השיבו פה אחד שסיבה הביקוע הוא כנז"ל. ואף הגאון וכו' שליט"א, אשר בקי היטב בנושאי גידולי קרקע, ס"ל הכי. [ואי"ז עמם בגדר שאלה, שאם היה אחוז אחד מני אלפים, היו מחמירים בזה, כיון שאין הכרח כלל ליקח מחטים אלו דוקא].

ומה"ט לא שייכא להורה בה חכם, המבואר ברמ"א יור"ד סי' קט"ז דבע"נ יחמיר ע"ע, דאי"ז הכרעה בהלכה, אלא ידיעת המציאות. ולכן לא שייכא נמי כלל דחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר בזה, דיסודו הוא משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא כמבואר בראשונים מס' ע"ז דף ו' ע"ב, ובדבר דתליא במציאות לא שייכא, ואי"ז מקומו להאריך.

והא דבהכשר וכו' אין משתמשים בחטים אלו משום הוראת הגאון וכו' זצ"ל, לא היה שם בגדר הוראה לאיסור, אלא אחר ששמע הענין ולא ברירא אם אמרו לו עדיות המומחים כו', אמר שיקנו ממקום אחר את החטה. ואי"ז הוראה כלל, אלא הנהגה לאותו הכשר, ולהכי בודאי אפשר להשתמש בחטים הנ"ל ללא פקפוק.

קצירת חיטין למצות ע"י עכו"ם

בס"ד. עש"ק, י"א לחודש מתן תורה"ק, ה' תשנ"ב לפ"ג.

בדבר אשר שאל מעכת"ה, דכיון דבלא"ה ליכא יהודי שומר תו"מ בקצירת החטין ע"י הקומביין, אם אפשר לקצור ע"י עכו"ם.

הנה הא ברירא, דדין מומר ועכו"ם שוים הם בהלכות שנצרך לשמה, כמבואר שו"ע אהע"ז סי' קכ"ג ס"ב בדין כתיבת הגט, ובפמ"ג רס"י ת"ס בדין לישת המצות. וכשם דבעכו"ם מבואר התם דלא מהני בעומד ע"ג דאדעת' דנפשי' קעביד, הכ"נ במומר. וסתימת הפוסקים נראה, דאדעת' דנפשי' הוא גם במקבל שכר ע"ז, והוא משום דאף בכה"ג חיישינן לזה, או כי"א דאדעת' דנפשי' אי"ז משום דמכוון אחרת, אלא דכיון דיש לו דעה עצמית, לא חשיבא כלשמה ע"י העומד ע"ג, עי' חי' רבינו חיים הלוי הל' תפילין פ"א הט"ו. אלא דסמכינן בשעת הדחק על המבואר בשו"ת חת"ס או"ח סי' קכ"ח, ושו"ת מהר"ם שיק או"ח ס' רל"ד,

דבקצירה מהני עומד ע"ג, עי"ש טעמייהו, וכן על הפוסקים דקצירה גופי' לא בעינן לשמה, יעוי' שו"ת אבנ"ז או"ח ס' שפ"ז או' ח', ובמה דריבה בשד"ח מערכת חו"מ סי' י' או"כ, ועי' ליקוטי הערות על שו"ת חת"ס שם, ומצטרפי השיטות דאדעת' דנפשי' הוי רק ספיקא ולא ודאי, עי' ב"ש שם סק"ה וג"פ וישוע"י שם. ולדבריהם הוא נמי בעכו"ם.

מ"מ, כיון דבמומר אית לן צירוף דהוי כתינוקות שנשבו דהוי כישרא', וכן צירוף דבפני אדם חשוב לא יחלל שב"ק, לכן אין ליקח עכו"ם אלא מומר. ובודאי טוב הי' אם אפשר ע"י ישרא' שומר תו"מ, כדכתב בביה"ל סי' ת"ס ד"ה אין לשין, ועתה שלא זכינהו לזה, עכ"פ יקחו מי שאפשר לתלות דהוי בכלל תינוק שנשבה, ובאופן שיהא עומד ע"ג, וכפי התנאים שנכתבו בהוראות שנמצאים תח"י מעכ"ת.

הוראות לקצירת חיטים

כיון שמע"כ לא נשתתף עמנו בקצירת החיטין ביום שני, אכתוב את ההנהגה שהי' שם, יש לנקות היטב את הקומבין בפרט מלפנים, וממקום שבו נכנס התבואה, ושכיח שם ביותר שמן גריס בדפנותיו ויש לנקות היטב דהוי כמי פירות כמו שכתבתי במקו"א, - מקום נזילת המים מן האורור יש לסוגרו בבקבוק, שינטוף לשם, ולהקפיד להחליפו בכל פעם שעומד להתמלאות, [ופעמים יש נזילה של שמן מכונות, ולבדוק] - לנקות היטב את המשאית בו מכניסים את גרעיני התבואה, שיהי' נקי לגמרי, לא להשאירו פתוח בין מילוי למילוי אלא לכסותו בברזנט וכדו', - מכוני האיכסון לנקותם היטב ושיכנס אדם לפנים לנקותם - בנוסח הלשמה לא לומר הקצירה וכו' הנוסח: הריני קוצר, דש, כותש ובורר את התבואה לשם מצת מצוה - ושוב יאמר כל מה שאני עושה בעסק התבואה יהא לשם מצת מצוה בחטין, כי נקצרים שם [ע"י הקומביין] גם שבולת שועל וכיו"ב, אלא לומר בתבואה - אם יושב ליד הנהג אדם ומדבר עמו יאמר שוב לשמה, אחרי הדיבור עמו.

שמירת קמח המצות

הי' פירצה מהחלון לאפית מצות של וכו', וגנבו את המשקולות, יל"ע האם הקמח שהי' בשקים כשרים למצות מצוה, הנה האחרונים האריכו טובא בגדר שמירת הקמח [עי' ביה"ל סי' תנ"ג דב"ה ולפחות, וציין שם לשד"ח מערכת חו"מ סי' י"א או' ו'], ועברתי על הדברים הנאמרים שם, וכמדומה בני"ד כיון שלא רואים כלל ריעותא בשקי הקמח, והמה כפי שהיו מונחים, וגם לא רואים שמץ של מים שהיו עליהם, וגם אחרי שנכנסו הגנבים, הי' המקום בגדר שמור, שמי שנכנס לשם הוי כנתפס הגנב, א"כ הוי שמירה ואף למצות מצוה, ועדיין צ"ע.

חלונות פתוחים בחדר שיעומדת בו מטחנת החיטים

ואשר שאל בדבר מקום הרחיים של מכונה, אם אפשר להשאיר שם חלונות פתוחים. הנה הא ברירא דיש ליוהר מחימום הקמח, וכמבואר בשו"ע סי' תנ"ט ר"א וכו'. וכשתחמם, אחר מעל"ע מותר ללוש בהם, כמבואר שם. אבל במקום הרחיים אין כלל קמח בחוץ, אלא הוא בתוך הצינורות, וע"י חלונות פתוחים גרידא לא יגרום לו חימום, ורק אם יש עליו חמה להדיא שתחממתו. ומשום שהרחיים יתחממו טפי, אין נראה כלל דהרחיים יתחממו עי"ז, ואדרבה ברוב שעות היום, שיכנס אויר קר יועיל שלא יתחממו טפי הגלילים והאבנים. ולכן למעשה, עכ"פ בזמנים שאין חמה על המכונה, בודאי אפשר להניח החלונות פתוחים, וליומא דעיבא שהוא יום המעונן שמחמירים לא ללוש כמבואר שו"ע שם, ליכא למיחש בטחינה.

קמח מצות שנטחן בלי השגחה טובה

כבוד הרה"ג המפואר וכו', מוה"ר וכו' שליט"א, מיקירי ולומדי כולל וכו' בעי"ת כאן יצ"ו. מכתב מעכ"ת הגיעני, בתלונה על שעשיית הקמח מצה, נעשה ע"י מקל השובר את המצות, והמקל הי' על רצפה מלוכלכת.

הנה ברירא דפועל שנהג כן יש לנזוף בו, ויש לפקח שלא ישנה כאלו מקרים וכיו"ב. אך אין הקמח נאסר, משום דגם אם איכא פירורין או בצק על הרצפה, הרי נטחן ונעשה לקמח, והוי לח בלח שאינו חוזר וניעור בפסח, כמבואר בסי' תע"ז ס"ד, ויעוי' סי' תס"ב ס"ד ובמשנ"ב בשעה"צ שם, ושע"ת שם ס"ק י"ב. והרי ליכא כוונה לבטל דנימא ב' אין מבטלין איסור לכתחלה. וידענא שהוא סיבה שבהרבה מקומות אין על טחינה קמח מצה פיקוח והשגחה כדבעי. אך וכו' ובודאי נצרך שם השגחה בעינא פקידא, וכבר הערתי ע"ז כ"פ.

ובדבר המצות שנאפו ביום חמישי, דבעל המאפי' מעונין לטוחנם לצורך קמח מצה. לא ראוי לפרוס כנפי הכשר וכו' ע"ז, מכמה טעמים. חדא, שלא הקפידו על המבואר ברמ"א סי' תנ"ג ס"ז שלא יהי' השקים עם הקמח זע"ז משום דמתחמם, ובדיעבד שרי כמתבאר ברמ"א, ובח"א כלל קצ"ח ס"ז. שנית, הרי זמן בנתיים שהרשת שקודם פי התנור היתה כולה חמה. תליתאה, הרבה מצות היו רכות ביותר גם אחר שהי' מצאתם מהתנור, וכן לא אפויית בשלמות.

תערובת קמח תפוזא במצות משובלת שועל

נשאלתי במצות שיכולת שועל לצורך חולי צליק וכיו"ב, וכידוע הלישה בשיכולת שועל קשה היא, וגם יש הרבה פחת ולכן הוא ביוקר מאד, ולכן היתה הצעה לערב בו

שליש קמח תפוא"א, אי אריך למיעבד כן. נראה דאפשר לנהוג כן לכתחלה – עי' שו"ע סי' תנג ס"ה ומשנ"ב שם ועי' מג"א סי' ת"ס סק"ה, - והא דמבואר בשו"ת חת"ס או"ח [סוס"י קכ"א דב"ה נ"ל טעם] בעושה עיסה מן התירס ומתערב בה קמח חטין, דחיישין שקמח התירס בתנור הוי הפרעה לאפי' עי"ש, ועי' מה דחלק ע"ד בשו"ת בית שלמה או"ח [סי' פד], ועי' שו"ת בנין ציון [החדשות סי' ו'] ושו"ת אפרקסתא דעניא [סי' קמ"ב] [דאיירי שם בקמח תפוא"א], ועי' שו"ת מערכת [חו"מ סי' ו' או"ב], ונראה דבגוונא דילן שהרוב הוא מחטין ומיעוט מקמח תפוא"א, בודאי עירובו יפה, ובפרט שמערכים אותו בזמן הלישה בגיבול היטב וליכא כלל חששא אף להחת"ס, ועי' ליקוטי הערות שעל שו"ת חת"ס שם. – אך צריך להודיע דצריך להוסיף שלישי בשיעור, כיון דאין הקמח תפוא"א מצטרף לשיעור, וגם שיהא בריא דרוב חטין, ונצרך להיות עפ"י מדידה של נפח.

מקח טעות במיצא חיטה במיצה

נשאלתי בנמצא גרגיר חטה בקמח ואפו כן, האם יכולים לטעון הקונים טענת מקח טעות לבטל המקח. נראה דאף שמדינא שרי באכילה למי שלא אוכל שריו' ולא יגיע עליו מים, מ"מ בודאי כיון שנמצא בחבורה של הידור, וזה חסר בזה, אולי יכול לטעון טענת מקח טעות, - ומאידך אפשר דכה"ג דהוא חד זימנא ולא תדיר ח"ו לא גרע בהידור.

בדבר גז הנמצא בחדר הקמח

אין אני רואה מילתא בטעמא להחמיר, דהרי אינו גורם לחמימות מסוימת, אלא גורם שינוי באויר, וליכא הלכתא שצריך להיות הקמח באויר מסוים, וכן אינו גורם לרטיבות כל שהיא. וכמדומה דעל כגון דא נמי אינו בכלל חדש אסור מן התורה, ומ"מ ליתר וכו' כנ"ל.

ובדבר אשר שאל מעכ"ת, במעלת אפית מצות מחטים שנטחנו ברחיים של יד, דמאי שנא מרחיים של מים דמבואר דאפשר לטחון בהם.

יעוי' ביה"ל רס"י ת"ס. וי"ל שני אופנים במאי דחלוק עכו"ם הטוחן וישראל עומד ע"ג, להשיטות דיש להחמיר בזה, כמובא בביה"ל שם: א', דהתם נחסר אף בשימור לשמה, דאין זה נחשב דהוא שמרו כשטוחנו אדם אחר, משא"כ רחיים של מים ליכא אחרינא, ולהכי חשיבא דהוא שומרו לשמה. ואופן שני, דרחיים של מים חשיבא לכחו, כדעת אבן העוזר סי' רנ"ב, ומובא בביה"ל שם ס"ה ד"ה להשמעת קול, דחשיבא לאיסור טוחן מן התורה, ומהני לדבריו אף לדין לשמה. ויעוי' שו"ת ארץ צבי סי' ה', ושו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ט. אמנם לאהע"ז אינו אלא כשיניח הגרעינים אחר דהרחיים עובדות, יעוי"ש בביה"ל, ולהכי מחמירין כדמחמירים בשאר

ענינים הנצרכים לשמה, כטוית ציצית, כדעת שו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' א' ב' ודעימי, ועי'.

פרטים בשאיבת מים שלנו

כיון שתפקיד מעכת"ר לשאוב המים שלנו לצורך חבורתנו, אכתוב הוראות בזה - ירחץ ידיו היטב קודם השאיבה. הזמן הראוי לשאיבת מים שלנו [כיום שאפשר לדייק בזמן של תחלת בהש"מ] הוא מתחלת השקיעה עד י"ג דקות אחר השקיעה, שבוה לכו"ע עדיין הוי בהש"מ. - להניח המים בחדר שלא הי' בו חמימות במשך היום מתנור או שמש שחודרת, וכ"ש שאין להניחו במכונית, ואם יש מרתף כמקלט עדיף טפי. כמבואר בשו"ע תנ"ה ס"א, - כשמעבירים המים תחת אור השמים, לכסותו בכיסוי עב שלא יתחמם בשמש, כמבואר שו"ע שם, ופשוט שאין הבדל אם המים הם בכלי זכוכית או כלים מפלסטיק וכיו"ב, - ליזהר לא להניח היד במים כי יד מחממת, כמבואר מג"א שם סק"ט, ונראה דלהכי יש להקפיד שלא יגע ביד בין הברז לכלי שמניחים בו המים, - להקפיד שלא תשא אשה נדה את המים הובא בכה"ח [סימן תנה ס"ק ט"ז עי"ש], ומעלה הוא שעכו"ם או מחלל שבת לא יראה את ה"מים שלנו" גם אחר שהוא בכלי ובמקו"א כתבנו בזה.

לא לסמוך על המסננת מבד שנמצא על ברז השאיבה, ד"ידים עסקניות הן ומסתמא נגעו שם קטנים ונערים כו', אלא להחליף קודם השאיבה. קודם פתיחת הברז יאמר לשם יחוד וכו' "לשם מצות מצוה" ואחר שיהי' בכל הכוונות שיש לכוון בהם. יהי' הפותח גדול בן י"ג וסימנים, - עדיף שיהי' נשוי, - ויטבול במקוה באותו יום. - בזמן שאיבת המים מסוגל ביותר להתפלל בכל מאי דשאל לבא. - בזמן השאיבה יאמר מי שנמצא שם, אותיות א' ב' ואח"ז אותיות מנצפ"ך וחוזר חלילה. עי' קב הישר פרק פ"ט ויסוד יוסף פרק פ"ד.

כיון ששאיבת ה'מים שלנו' אינו במקום שיש מסורת, כדאי הי' לבדוק שלא מעורב במים כלל כשמנים או חומרים אחרים וכיו"ב, וזה אפשר במעבדות, - ולא שייכא בזה ענין חשש לעז, כי זה דבר ידוע שכ"מ חדש נצרך בדיקה האם מעורב בו כו' והאם הוא ממעין, ולא מקורות אחרים, - אפשר לעשות בדיקה זו מיד אחר פסח.

זמן שאיבת מים שלנו

שא"זני מחבורה דכולל וכו' אימת לשאוב מים שלנו, - כפי מנהגנו תחלת שאיבה הוא מיד עם השקיעה ועד שלש עשרה וחצי דקות [למיחש שהוא לילה], ואם לא יספיק אז יהא כמה שסמוך לשקיעה בכמה דקות בודדות, - וראיתי בקובץ בית

אהרן וישראל' [ניסן אייר תשס"ח] מאמר מקיף בזה, עי"ש. וכתב שם שיש הידור לשאוב מים שלנו יומים קודם ועי"ז יעבור תחלת השקיעה על המים. ובאם אפשר ינהגו כן.

מים שלנו שיש בהם חשש קצת שמן

ע"ד דודים שנמצאים שם מים שלנו, ומורחים בשמן עליהם אי בעינן למיחש דהוי מי פירות המעורבין במים ומחמיצים. הנה הביה"ל ס"ב דב"ה הואיל מסיק להלכתא, דביש ששים מים כנגדן שאין דינו כמ"פ, אך דעת רבים וכ"ד החזו"א שלא בטל בס', - אמנם נ"פ דליכא למיחש כיון דבודאי נפגם הבלוע אחר מעל"ע, ואין בכחו להחמיץ.

מים שלנו' שנטפו לתוכם מי גשמים

נשאלתי, שבזמן שאיבת מים שלנו בתחלת השקיעה, נטפו בו מי גשמים, כי הי' ירידת גשמים באותו זמן. נראה פשוט דלא גרע בזה דמבואר בשו"ת הרדב"ז ח"ה ב"א קע"ב [הובא בברכ"י סי' תנ"ה סק"ד, והובא בשע"ת ס"ק ט'], דמי גשמים שנקלטו מן האויר או מן הגגות לתוך הכלים, אם נקלטו בלילה כשרים ללוש מיד בלא לינה, וכוותי' פסק במשנ"ב שם ס"ק כ"ח, ועי"ש בשע"צ. וגם לפי"מ דהחמירו האחרונים בנקלטו ביום שצריך לינה, דחיישינן שנתחממו מחום היום בירידתם לארץ, הכא הרי יהי' לינת לילה. ומה דכתב הרמ"א סי' תנ"ה ס"א דכשהנהרות גדולים מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות, והוא משום דמי גשמים חמים קצת, זה אחר ששוהה בארץ, ולא כשנטף ישר. ועי' נוב"י מהדו"ת או"ח סי' ס"ז. ואשר שאל וכו', שבדרום מי המעינות חמים יותר מאשר במרכז, אי יש מעלה לשאוב מהמרכז, אין בזה קפידא כלל, דלא אמרו חכמים שיעור חמימות במעינות.

מים מינרליים ל'מים שלנו'

נשאלתי במאפיית מצות ששכחו לשאוב מים שלנו, ורצונם ליטול מים מבקבוקים של 'מי עדן' שהוא מי תהום [ללא תערובת]. הנה הוי מים שלנו [באופן שלא היו הבקבוקים בשמש באותו יום, אלא עבר לילה]. וזה לאלו שאין מקפידים לשאוב בדייקא מן הנהרות המושכין, ולא ממעינות ובארות במקום נביעתם, כמבואר ברמ"א [סי' תנ"ה סעי' א'] דכן הוא לכתחלה. וכן אין מקפידים שהכלים יהיו מחוס, זכוכית, מתכת, ומקבלים אף בכלי ניילון או פלסטיק. כי יש מחמירים, כיון שלא נתבאר להדיא בפוסקים, אפשר שהוי בכלל כלי נחושת או ברזל, וגם דאפשר דאיכא בזה אל תטוש וגו'. אמנם כיון שלכתחלה נצרך שיהא שמור מזמן השאיבה, ורק בדיעבד סגי שמור משעת לישנה, ועי' גר"ז סי' תנ"ה סעי' י"ד. והמאפי' הנ"ל מוכרת המצות כשמור משעת שאיבת המים, לכן אין להקל. – ויבקשו או יקנו מים שלנו ממאפיות אחרות.

בנידון מים שלנו ובמעלת חיטים ברחיים של יד

בס"ד. אור ליום שנכפל בו כי טוב, י"ט לחדש טבת, ה' תשנ"ג לבה"ע.

כבוד הרה"ג, נעלה מאד ביראתו, מוה"ר וכו' שליט"א, מרביץ תורה בעי"ת כאן יצ"ו.

אשר שאל מעכ"ת, אם צינור הדוד של מים שלנו יכול להלך תחת הקרקע, דהא עיקר טעמא דבעי לינת לילה הוא משום דחמה מהלכת תחת הקרקע בלילה ומתחמם המים.

הנה בשו"ע סי' תנ"ה ס"ב איתא, במים המכונסין בסיסטינג"ה, דאין להקל ללוש בהם סמוך לשאיבתן. וכתב המשנ"ב ס"ק כ"ז, דכיון שהבנין מחובר לקרקע אף שהוא מרוצף, מ"מ מתחמם מחום השמש שמהלך תחת הקרקע. ולפי"ז, הצנור, לא מיבעי' אם אינו מחובר לקרקע דאין מתחממים המים שבו, אלא גם במחובר לקרקע, דכיון דהוי מין אחר מהקרקע, לא חשיבא כחדא שיתחממו המים. ואף דמתכת מתחמם טפי מאבן, מ"מ כיון דהוי בכלי בפנ"ע, אין מתחמם מחמה שמהלך תחת הקרקע. והכי חזינן מהא דרבים נהגו להשתמש במים העירוניים, אף דהצינורות הם מתחת לפני הקרקע. והמחמירים, הוא משום חומרים המעורבים בו, דחיישי דהוי כמי פירות. ומ"מ ליתר שאת וכו'.

מים שלנו מגולים

בס"ד. מוצש"ק לסדר תצוה, י"ב לחדש אדר הראשון, ה' תשנ"ה לפ"ג.

בדבר המים שבדליים בחדר המים, יש להקפיד דכשנותן המים אינו בחדר, שיהי' מכוסה, להמקפידים בגילוי נמי בזה"ז שאין מצויין נחשים, כמובא בפת"ש סי' קט"ז סק"א מהשל"ה והגר"א, וכ"כ בקישו"ע סי' ל"ג ס"ה לזוהר בזה. וזמן הגילוי הוא מועט ביותר, כמבואר בפוסקים כדי שיצא הנחש תחת אוזן הכלי ויחזור לחורו.

ואעפ"י דרובא דעלמא לא קפדי אגילוי, מ"מ כיון שמצות מיועדות לכולהו ואיכא מהם דקפדי, יש לו לנותן המים לכסותו בכל פעם שיצא גם לזמן מועט. ומשום ביטול, קי"ל דאינו מתבטל גם בששים, עד שיעור שתאבד המרה, כמבואר בפר"ח שם ס"ק ג', וברכ"י בשו"ב שם.

ומשום דהוי מידי דמצוה, ומבואר בסי' ער"ב ס"א דאין מקדשין על יין מגולה גם בזמנינו שלא קפדינן על גילוי, וכתב המג"א שם סק"א טעמא דהקריבהו נא לפחתך, י"ל כיון דאינו אלא הכשר ואופן בעשיית המצה ולא גוף המצה, לא הוי בכלל זה. וגם אפשר, דכשהוי בתערובת ואינו ניכר, לא אסירא. ועוד, דביין דקידוש אינו אלא בשיעור זמן דנמר ריחו וטעמו או עבר לילה, ורק לכתחלה יש להקפיד אף בזמן מועט.

מים שיש בהם כלור למצות

שאלתי במקומות שיש במים כלור, ומהא לוקחים מים שלנו, והשיב דאין ליטול למים שלנו ממקומות שיש כלור דחיישינן דהוי מי פירות שמחמיץ כשהוי עם מים, ואמרתי שהוא אחוז קטן של 1/100, ואמר שאף שהוי הכלור כדבר חריף מ"מ אם בשיעור זה לא מורגש טעם כלל שרי.

הוספת הידורים בעסק המצות

יש שיש להם טענה על מה שמוסיפין חומרות והידורים באפיית המצה משנים שעברו, - ופשוט שהוי מעלה בזה, שלא נכנסים לשיגרא [כי בעני"ז נופלים ומכשילים את הרבים בנושאי כשרות], וביותר דבשו"ת משיב דבר [סי' ל'] כתב דאזהרת התורה [שמות יב יז] "ושמרתם" הוא שצריך ליזהר בשמירה המעולה ביותר ששייכא, מחמץ, וכשלא שומר שמירה המעולה לא מקיים חובת "ושמרתם", וא"כ בכל מה שבסייעתא דשמיא מתעורר להידור, חייבים להדר בזה.

אפיית מצות בבית מנסת

בדבר לאפות מצות מצוה בביהמ"ד, הנה כבר דנו זה בשו"ת מהרש"ם [ח"ה סי' ס"א] שו"ת לחם שלמה [מהדו"ת או"ח סי' י"ג] ועי' אשל אברהם [או"ח סי' קנ"ד סעי' א']. ונראה שהנידונים בזמנם שלא הי' אפשריות אחרות, ומחוסר ברירה דנו לעשות בביהכ"נ, אבל כיום שיש ב"ה אפשריות לאפות במקומות רבים, אין בזה היתר כלל, וגם דהאידינא נראה ד"ז לבזיון ביהכ"נ, וסגי בזה לאסור לאפות שם. וראיתי בחוברת אור ישראל ס"ח עמ' קנ"א מש"כ בזה, והנלע"ד כתבתי.

מעלת 'תנור ראשון'

יישר כחו וחילו על אשר טורח בהכנת סידור אפיית המצות שיהא כדת של תורה, ואחר זה הכשרת כל הפרטים כדין, ושיהא תנור ראשון בבוקר, שעושים בו ליבון מחדש, והמקור הוא המהר"ל מפראג הובא בעט"ז [סי' תס"א ס"ה] שאין לאפות מצה בתנור על מקום שנאפה חברתה אם לא שייסיק פעם שנית, והובא בחידושי מהר"ל לטור יור"ד סי' ס"ז, והובא נמי בא"ר שם סק"א, אמנם כתבו האחרונים [אשל אברהם סי' תס"א בסופו ודע"ת שם ס"ב] שכיום שהאש בצד ודולק כל הזמן אין חשש, וכ"ש האידנא כפי הסקת התנור הן בעצים הן בגז ליכא למיחש להא, - אך יש מעלת תנור ראשון דבזה רואים שנעשה הליבון של התנור כנצרך.

כוונת הלשמה

שמעתי לטעון דאלו שאומרים לשמה ולא כווננו לשם שימור מחמץ, אלא כדין לשמה בכתיבת תפילין וכיו"ב לא חשיבא לשמה. אמת שכ"ה לשון רש"י פסחים [ל"ה ב'] ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה, כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצת מצוה, ועי' צל"ח שם, וכ"ה לשונו של המשנ"ב [תנ"ג ס"ק כ"א] דמצות מצוה צריכים שמירה יתירה ולא די לנו במה שאין להם ריעותא של חשש חימוץ אלא שצריך שמירה יתירה לשם מצת מצוה, כלומר ב"לשמה" הוא השמירה לשמה ובכלל זה המעשה לשמה, דמה"ט קי"ל שלא מהני בעכו"ם וישראל עומד על גביו עי' [סי' ת"ס ומשנ"ב סק"ג ושעה"צ שם], - וכיון שנצרך נמי למעשה שיהי' לשם שימור להכי י"ל שאף שאין האומרים יודעים שהלשמה הוא בשימור, אבל נכלל ד"ז באמירתם. - אבל ודאי טפי עדיפא שנוסח האמירה יהא, כל מה שאעשה בשמירת ועסק המצות הרי הוא לשם מצת מצוה. - ועי' בחי' רבינו חיים הלוי סוף הל' חמץ ומצה כתב שיש בזה ב' דינים שונים לשם שימור ולשמה. והוא לכאורה דלא כהברכת שמואל גיטין סי' י. שוב נשלח לי קונטרס מהרה"ג הלוי שליט"א בעני"ז, ובעז"ה אעיין בזה.

אמר לשמה באפיית מצות ולא ידע שהכוונה שימור מחמץ

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א באלו העוסקים באפיית המצות ואומרים לשמה, וסבורים דהלשמה הוי כלשמה של סת"ם ולא יודעים שהמכוון שהשימור מחמץ הוא לשמה, אחרי מו"מ השיב דמסתבר שנכלל באמירתם ד"ז.

חלוקת תשלום הנסיעה לאפיית המצות

בהא שבעז"ה יסעו לאפיית מצות וכו', יל"ע איך יהי' החלוקה בתשלומים, האם כפי הזמנת הכמות במאפי', או דלא תליא בזה. - לכאורה נראה כיון שמטרת הנסיעה הוא לעסוק ולהועיל בשלבי הלישה והאפי' הוי הנסיעה גם כחלק מהא, ולהכי החלוקה בנסיעה צריכה להיות לפי כמות המצות שקונה, - וכן נסיעותיו של המעמיד מקום זה לצורך החבורה, שהי' נצרך לנסיעות כ"פ להא ולברר שיהי' הכל כדת, ישולם כפי הנ"ל.

בסדרי אפיית המצות

בס"ד. מוצש"ק פ' בא, ה' תשנ"ד לבה"ע.

אחר דרך האתרים לשלום כראוי וכיאות.

א. בדבר אשר מחמת שנתחממו הגלילים של המטחנה והזיעו, נוצר מעט בצק.

בודאי לכתחלה יש להחמיר בזה מאד, כמו שהאריכו האחרונים טובא, וכדהביאם בשד"ח מערכת חמץ ומצה ס"י או"ג, וכמובא שם שלדעת רבים יש להחמיר אף בדיעבד.

ואעפ"י דהוי לח בלח, דקי"ל ביה דאינו חוזר וניעור, כמובא בשו"ע סי' תמ"ז ס"ד, דהוא משום דהפירוורים אינם מתבוללים היטב בקמח. ואעפ"י שהיה ניפוי, מ"מ אפשר דפירוורים יבשים עובר בנפה, כמבואר שו"ע סי' תס"ו ס"ד, וממילא חוזר וניעור בפסח. והכרעת המשנ"ב בשעה"צ סי' תס"ו ס"ק כ"ב להקל בזה. מ"מ, נראה דבמכונות דידן כיו"ב דלשים בחזקה את העיסה, לכו"ע לא בעינן למיחש דנשארו פירוורין, ועכ"פ בדיעבד אין לאסור גם אם מסתברא דנתערב מבצק זה, ועי' בספר מצות פ"ד סכ"א וכו' (בהוצאה החדשה). מ"מ להניח עליו חותם הכשרות, אין ראוי.

ב. ובדבר מה דמצאו במקום הניפוי, גוף זר של עיסה חריפה וחמוצה.

אעפ"י דאית ליה בזה נמי צדדין, לא אוכל לומר דבר, עד שימסר חומר הנ"ל לבדיקת מעבדה לידע מה טיבו.

ג. ואשר שאל, בדבר מה שמצוי שנצרכים לעצור את מכונת העריכה, מהו שיעור הזמן דישהה ולא ישתמשו בבצק שהיה על מכונת וגלגלי העריכה.

אכתוב אשר יראה מעיקרא דדינא. והוא, בעריכה אחרונה שהעיסה כבר דקה, ולא נצרך אלא החיתוך והירידוד, יש להחמיר בשלושים עד ארבעים שניות, אבל עד מקום זה, אפשר להקל בשיעור יותר גדול, כמבואר בשו"ע סי' תנ"ט ס"ב, דרק אחר שנתעסקו בבצק וכו' מיד מחמיץ, וכמבואר במשנ"ב שם וביה"ל דמיד לאו דוקא. ובמצות יד גם אחר עריכה מניחים המצות כשלושים שניות, [בחבורות שאינם זריזות במיוחד], והתם אפשר דמתחמם טפי, כיון דהוי חלקים קטנים והעסק בו יותר משפיע לחימום. ומ"מ, מאידך יתכן שגלילים של מכונות המה משפיעות טפי לחימום העיסה, ולכן כתבנו שיעור כשלושים ועד ארבעים שניות. ובחלקים שקודם לכן, כמדומה דעד דקה אחת אפשר להקל.

ד. ואשר שאל, בהא דאמרתי לאופים במצות יד, שלא יעבירו מצה שמכניסים לתנור, מע"ג מצה הנמצאת כבר בתנור. ושאלו אם הוי לעיכובא, דאם בטעות העבירו יפסלו המצה.

ונראה דאינו לעיכובא בדיעבד, כמבואר חזו"א סי' ק"ס ס"ק י"ז, דס"ל דגם אם נגעו זה בזה בדרך הילוך המצות, לא חיישינן. והחזו"א שם לא הזכיר החשש שמוזכר בספרים דילמא יפול פירור מהמצה העליונה על התחתונה. מ"מ נראה, דבכה"ג מהראוי לבדוק המצה ביציאתו אם לא נדבק עליו פירור, ואם נדבק עליו, יש להסירו עם כדי קליפה מסביבו.

ה. ובדבר אי סוגי הכפולה, אשר י"א דהחזו"א החמיר בזה לעצמו, דהוא ששני החלקים נושכות זו בזו, ורק איכא פס חיבור ונעשה ע"י הרדידה.

[ואפשר דהחמיר רק בגווני דאם יפרידו, יהיה ניכר שהם שני גופים נפרדים, וכדכתב כן לדינא בשו"ת קנה בושם ח"א סי' כ"ג]. וסבור הייתי, דכיון שברירא דהוי רק דרך חומרא, [ויל"ע מדברי החזו"א סי' ק"ב סק"י, עי"ש], אין צורך להחמיר אף כדי נטילה

מסביבותיו, אלא רק במקום הכפולה, דכיון דלאו כו"ע ס"ל הכי דבאיסורין בכחוש לגמרי אוסר כדי נטילה. מ"מ יתכן, כיון דהוא דבר המוסכם לדינא דבמצה כפולה בעינן כדי נטילה, וכדכתב במשנ"ב סי' תס"א ס"ק ל"ב, אפשר דלהחזו"א מחמירין, ואף במצות דקות ונאפו יפה, עי' בדע"ת שם, וערוה"ש סי"א.

ו. ובדבר אשר נמצא כי עכו"ם הכניס הקמח לניפוי במכונה.

בזה בודאי ניפוי נצרך שיהיה לשמה, ורק במכונה מקילינן, דקחשיב לשמה בזמן הפעלת המכונה ונתינת הקמח לתוכו. ואף בישראל עומד על גביו מחמירין, וכמבואר בסי' ת"ס במשנ"ב סק"ג. ואף דהיה בנפה האחרונה וקדמו לה שני נפות, מ"מ כיון שמועיל הניפוי אחרון שיהיה הקמח דק יותר, שייכא ביה שלא לשמה, [ובמק"א כתבתי בפרט זה], ולכן אין להשתמש בקמח זה.

ולמיחש על הקמח שנמצא שם, דחשיבא שאינה משתמרת, וכמבואר בביה"ל סי' תנ"ג ד"ה ולפחות, מסתברא דכיון דאיכא ישראל יוצא ונכנס, חשיבא שמירה אף לצאת יד"ח מצות מצוה.

ז. ובדבר כיסוי הצינור שמדוד המים שלנו למאפיה, העומדים באויר תחת כיפת השמים, ובודאי איכא שם מעט מים המחממין, ולכן נצרך כיסוי שיבודד שלא יכנס בו חום. אגב, הובא בארחות רבינו ח"ב פסח או' ה', דהחזו"א זצ"ל פתח את ברז מעין המים שלנו מעט לפני השקיעה, בכדי שיפלו המים שנמצאו בצינור. וכן יש להנהיג בשאיבת מים שלנו בקיבוץ חפץ חיים.

בדין קמח מצה, אפשר להקל לעשותו ממצות דח"י רגעים ממכונת הלישה, והוא משום דכיון שנטחן היטב, גם אם היה פירור שם, בטל בששים דהוי לח בלח, ואינו חוזר וניעור.

ח. באפיית מצות יד, כדאי לבדוק אם מלבנים את התנור כדבעי, דהוא שאיכא ניצוצות ניתזין היטב, [וכ"ש אם מתאדם הקרקע]. וכן בפתח התנור, וכן ליבון על המרדה שיהיה הברזל מגיע לאדום.

ט. בדבר שנמצא חור בתקרה במקום איכסון גרעיני החטים לפסח, אם מפקיעו עי"ז מחזקת שימור.

נראה, כיון דלא היה באותו זמן גשמים, וסתם מים לא שייכא כ"כ שיכנסו דרך שם, דהוי רק ע"י עליה בסולמות לשפוך במכוין, ולא בעינן למיחש. ויעוי' סי' תנ"ג ביה"ל דב"ה ולפחות. מ"מ לכתחלה ודאי בעינן שיסתום החור.

י. ואשר שאל, אם אפשר להניח הגרעינים ב"קונטיינרים".

כמתבאר מהפוסקים סי' תנ"ג, ההקפדה הוא על מקום שיהיה מאוורר, ובאו"א יש בו שינוי במראה טעם וריח, וכן נצרך מקום יבש. וכמדומה דבקונטיינר מתקיימים תנאים אלו, אפשר להניח שם.

יא. ובדבר שאלתכם, אם במקום שהיית הקמח אפשר בחלונות פתוחים שם.

מבואר בסי' תנ"ט ס"א ברמ"א, וכן יש לזהר מלהוליך המצות לתנור תחת רקיע מגולה, וכן המים או הקמח. והוא המשכא לסעיף שמיירי בלישה, וא"כ כשם שבלישה אמרין שיומא דעיבא כולי שמשא, ה"ה בקמח, וכ"ה להדיא במהרי"ו. וא"כ אין לפתוח החלון, שקשה ליתן שימת לב לזמן של יומא דעיבא. [אבל בודאי להקפיד שע"י סגירת החלונות לא יהיה שם חום]. וכ"ז אם לפעמים לשים בקמח בתוך מעל"ע, אבל אם תמיד הוי אחר מעל"ע, ומונח מעל"ע באופן שיצטנן לגמרי מחומו, כמתבאר שם בסוה"ס, ובכה"ג מדינא שרי גם במקום חמה, דכמדומה דלחימום של היס"ב לא יגיע.

ובדבר מכונת לחץ אויר, שנכנס אויר קר למטחנה בכדי שלא יתחמם.

כפי שאמרתי למנהלי המאפיה, נצרך לבירור של מומחה נאמן, [ועדיף שומר תורה ומצוות], שהאוויר שבתחלתו מעורב במים, שהפילטר מסננו ממים לגמרי ואין כל רטיבות הנמשכת. ולא סגי מאי דאין רואים שאין הקמח רטוב. שוב הובאו שני מומחים ואמרו שאין כל חשש.

הוראות לאפיית מצות מכונה

א. מים שלנו, ליקח מי מעין. ולא ליקח עבור כל הימים בבת אחת, אם אין הזמן די"ג דקות אחר השקיעה מספיק לכך, ואם גם ליום אחד לא סגי בזמן זה, אפשר להקדים מעט כחמש או עשר דקות קודם השקיעה, אבל הוא רק באין אפשרות אחרת.

ביון שנצרך להשכיר טנק גדול עבור המים, לברר היטב שהוא נקי לגמרי, ולהיודע שמעולם לא השתמשו בהם למשקין אחרים אלא למים בלבד.

לפנן את המים בבגד נקי ולבן, ולומר בשעת השאיבה ששואב לשם מצת מצוה.

ב. צוות המשגיחים וכו', צריכים להיות במאפיה לכל הפחות שלושת רבעי שעה קודם תחילת העבודה, לצורך בדיקת נקיון המכונות וכו'.

ג. להשגיח, שכל הפועלים יטלו ידיהם בנטילת ידיים שחרית.

ד. כל המתעסקים בנתינת המים ובעיסה וכו', יהיו מוחזקים בודאות לשומרי שבת ותו"מ.

ה. הפועלים הנ"ל, לא יעשנו סיגריות.

ו. לשמוע מהם קודם תחילת עבודתם, שאומרים "כל מה שאעשה היום בעסק המצות אני עושה לשם מצת מצוה".

ז. תחילת העבודה אחר כל הפסקה, הוא רק אחר הוראת המשגיח דאפשר להתחיל.

ח. להשגיח, דהמתעסק עם הקמח לא יבוא למקום עריכת העיסה.

ט. להפסיק את נתינת המים, שש עשרה דקות מזמן נתינת המים בפעם הראשונה.

לכבות היטב החלונות במקום הלישה וכו', בוילון עבה וכו"ב.

י. לנקות היטב המערבל של הקמח ומים אחר שש עשרה דקות, בכל החריצים ובחורים שם, מבפנים ומבחוץ. (כדאי לבדוק ע"י פנס). וכן במקום המערבל, מסביבו, במקום הצינור וכו"ב, לנקות היטב. וכן במקום הצינור המביא מים, לבדוק אם אין שיווי קמח.

יא. לבדוק בכל פעם אם אין המערבל מתחמם.

יב. אחר שפיכת המים והקמח מהמערבל, להיזהר שלא ישהה הקמח בלא עסק, אלא להתעסק עמו עד שירד למכונת הלישה. העוסקים בנתינת המים לקמח ובהכנסתם ללישה, יחליפו החלוק בכל י"ח דקות, וכן ירחצו ידיהם, ולבדוק צפרניהם.

יג. לנקות היטב את כל מכונת העריכה, בכל צדדיו ומתחתיו, ובכל המקומות שיכולים לבוא במגע עם העיסה. אם יש חורים על הניר הדבוק בו, להחליף לנייר אחר. וכן בסרטים של העריכה, לבדוק אם אין חורים.

יד. לנקות היטב את כל מכונת העריכה, בכל צדדיו ומעליו. וכן את הגלגלים בכ"מ, ובחוריו שבצדדיו. כל המקומות שמנקים, להשתמש קודם בלחץ אויר.

טו. יעמוד משגיח קודם שנכנסים המצות לתנור, שלא יהיו מצות שוכבות אחת ע"ג השניה.

טז. לנקות מקמח וכו"ב, מקומות הסמוכים למאורר שמתחת שולחן העריכה, סמוך לאפיה, מחמת חשש שמא המאוורר מפזרם.

יז. אם יעסקו במכונות הקטנות שליד המכונות הגדולות, יש לעשות הפרדה בוילון וכדו' עד התיקרה.

יח. אם משגיחים בחום יתר על המידה במקום עריכת המצות, יודיעו לממונה.

קודם שמתחילים לאפות, לנקות את כל המקומות שנופלים שם המצות אחר אפייתן, מחמת פירורין שנשארו מקודם לכן.

יט. שני משגיחים (מלבד הממונים מטעם ביהח"ר), יעמדו לבדוק אחר האפיה, אם המצות כפולות, נפוחות וכו"ב, ויעמוד במקום שאין נע מהר.

כ. שני משגיחים יעמדו משני צדדים קודם כניסת המצות לתנור, וכן ישגיח בזמן ההפסקה על הנד' לעיל י"ג י"ד.

כא. כל התפקידים שחולקו, ישמרו עד גמר, ולא יעבור אחד מתפקיד אחד למשנהו.

כב. להשגיח בזמן אריזה, שיארוזו רק המצות שנאפו ע"י חבורת וכו'. וכן שלא להניח נייר אריזה ע"ג קרקע.

מלבד ההוראות על אפית מצות מכונה במפעל וכו' דשדרנא למעכ"ת בשבוע שעבר, אוסיף בזה:

שלא יעבירו בצק למכונת הלישה לפני שסיימו להכניס הבצק שם. ועיי' לא יהי' שהיה יתרה.

וכן על טחינת הקמח מצה נצרך השגחה יתירה, שלא יתערב שום פירור או בצק מהרצפה וכו'.

וכן האורזים את המצות, לבדוק ידיהם שיהיו נקיים, כי הרי אוכלים שם בחוץ חמץ וכו'. והאי שתא הם נשים האורזות, יבדקו ידיהן אשה המוסמכת לכך ולא איש, ולא שייכא בהם בעבדת' טריד.

הכשרה של מכונת אפיית מצות מכונה

בס"ד. יום חמישי, ט"ז לחודש אדר הראשון, ה' תשנ"ב לפ"ג.

כבוד הרה"ג, עיניו כיונים על אפיקי הכשר המצות שתחת פרישת כנפי הכשרא רבתי וכו', מוה"ר וכו' שליט"א.

בדבר ששאל מעכ"ת, דרכי ההכשרה במכונות דאפיית מצות, שנעשה בהם ניסוי בבציקות חמץ. ואפרט.

א. את רשת התנור שלאחר התנור להכשיר בליבון חמור. ויתכן, דכיון שדרגת החום של מכשיר הגז שם הוא שלש מאות מעלות, איכא בזה ליבון אף בהעברה בלא שהי'. ואם לא, להשהות מעט, שיהי' ברירא שיש ליבון חמור. וכן להתקין מקורות ליציאת אש, שאחר גמר הרשת בהוצאת המצות, יעבור שם ליבון, והוא למיחש לדעת המג"א סי' תנ"א ס"ק ל"ז דהמצה נאסרת ע"י מצה כפולה ונפוחה, וע"ש בחק יעקב, ומשנ"ב סי' תנ"א ס"ק קי"א. [והחזו"א סי' קכ"ב סק"י לא חש לזה ומתיר לכתחלה, ויעוי' שם סי' ק"כ ס"ק ט"ו. ואמנם מספקא לי אם בעי ליבון חמור בזה, כיון דהחיימוץ הוא בחוץ ולא בתנור גופי'.] ואפשר דתליא בהא דהבאתי במקו"א מהכו"פ והחזו"א שצלי שהסירו מן האש והניחוהו ליכא בזה דין תתאה גבר, דחשיבא כאש גופי'. וצ"ע]. עכ"פ יש לעשות שיהא ליבון חמור, ומסתמא לא סגי בזה שני מקורות בלבד, אלא יותר, ולא בהעברה בעלמא.

ב. המערבל. באם אפשר ילבנו ליבון קל, כיון דשייכא לכלי הלישה. ואף דבני"ד לא השתמשו ברבוי פעמים כ"כ, מ"מ בעינן למיחש לזה, ועכ"פ הגעלה. וכנ"ל לנהוג עם "הוולסים", אף דקילא טפי כיון שלא הי' אלא בשימוש פעמים בודדות בלבד. וכנ"ל בסכינים.

ברירא, שלא ישאר כלל בשום מקום שמן מכונות וכיו"ב. במקומות שא"א לנקותם, יכסו מקום זה שלא יגע שם בצק.

ואוסיף בזה, שיהי' כיסוי בזמן העברה של העיסה מהמערבל למכונה. אם יתהוו בזמן הפעלת מכונות חור או סדק, להשתדל להחליקו, בכדי שהטירחה מרובה לבדוק

בחריצים וכו', [כגון במערבל שיש בו חריצין], וככל שאפשר למעט הנסיון יש למעטו. ולצורך הנ"ל יש להכין מלאי של קסמים דקים, ואולי כדאי שיהא ג"כ מחטים. הארגזים שמניחים הבצק מהמערבל, שיהיו בצבעים כהים שיוכלו להבחין בלכלוכים. [ומה"ט גם מפות הגומי או הניילון שהעיסה מתגלגלת עליהם, ראוי שיהיו כהים, ובפרט לא צבע לבן]. מקום המים להעברת וצינון רשת התנור, יהי מכוסה שלא יוכל ליפול בו דבר. חדר הקמח לא יפתח כלל לחדר הלישה, וכשמעבירים הקמח יהי סגור. מעכ"ת יבדוק היטב בכל יום ויום שאין חום נרגש במקום המכונת של הלישה העירבול וכו', וכן שלא יהא כלל חמימות במכונת הטחינה והלישה, ובמקום דיש חמימות, ראוי לשאול ש"ח.

ואסיים בברכת הדיוט שבהדיוטים, דבזכות מצוה רבתא זו אשר זכה מעכ"ת ע"י רוב תבונתו בעמל המחשבה, לסייע במאפי של מצות מכונה שלא היתה דוגמתו, ובודאי הי' לנס ודוגמא לאחרים שיעשו כן, והכל נזקף לזכותי, יתן הי"ת לו עוז ותעצומה להמשיך להרבות פעלים לתורה ועבודת הי"ת, ולרוות נחת יהודי אמיתי, ברב "חסדא" ורב "טובי" ורב "מתנא", מבנו שיחי' ובהעמדת דורות ישרים. וכשם שבתורה אשתו של האדם חלקה בזה כיששכר וזבולון כמבואר בספרים, ה"ה בכל מעשה המצוות אית לה שותפות בזה, חלק כחלק יאכלו פירותיהם לעוה"ב.

הוראות לאפיית מצות

בס"ד. אור לעש"ק, י"ז לחודש אדר הראשון, ה' תשנ"ב לפ"ג.

כבוד הרה"ג, עיניו כיונים על אפיקי הכשרא וכו', מוהר"ר וכו' שליט"א מעי"ת כאן יצ"ו. אחר ביקורי בביח"ר לאפיית המצות, אוסיף בזה כמה פרטים הנצרכים להידור בקיום מצות "ושמרתם את המצות", שהוא שמירה מעולה, וכדהאריכו באחרונים בפרט זה.

החלון שבחדר המים, יהא סגור ומהודק לקיר היטב, מחמת חומר הדבר של פיזור הקמח שבחדר לידו. וכפי שדיברנו יהי שני חלונות חיצוני ופנימי.

לעשות הגנה מפני נפילה של טיט וכיו"ב, מהקירות והתקרה שבחדר המים. זרם המים, שיהי במהירות מעט ולא באיטיות, ככל האפשר, שלא יפול באותו זמן דבר במים.

בקשת קמח ומים יהי ע"י פעמון שיותקן לצורך זה.

את המים המביאים מן הבאר, להכניסו במקום המוקף מחיצות. וגם אם אין השמש מגיע לשם, להקפיד בזה משום יומא דעיבא, ובמקו"א דיברתי בזה. ובאם אפשרי, ראוי להביא בעז"ה מים [שלנו] חדשים מהבאר, לצורך תחלת האפי' שיהי ביום שני. מחמת נידון הנ"ל.

כמדומה שעדיין לא נעשה בדיקה אם יש במים חומרים ככלור וכיו"ב.

זהירות מירבית בניקוי המערבל, מחמת החריצים וכו' שבו.

אחר כל שלש עיסות יחליפו המערבל. ולבדוק כמה פעמים ביום אם אין מתחמם העיסה, ובפרט בפעם השלישית וביום חם. וכן המחרר ינקהו ואח"ז ילבנו.

לבדוק שלא ישאר רטיבות על הרשת במקום שהמצה נופלת עליו, אלא יהי' בו ע"י לחץ אויר המייבשו. וכן כל מקום קרקעית של מכונת הלישה, ינוקה כל ח"י דקות.

ביציאת המצה מהתנור, שלא יהיו אחד על השני בקצותיו. ויש להתבונן היטב בקצוות, להוכיח שהוא נאפה היטב.

לעקוב אם אין נכנס חמימות מחדר שבו התנור לחדר הלישה. ואם איכא חום, יעשו הפרדה שלימה בין שני החדרים.

הפרשת החלה, ע"י סדין או נייר המכסהו מכל צדדיו. ובכל ח"י דקות יפריש חלה בשולחן המיוחד לזה. ואין לארוז קודם הפרשת החלה.

אוסף בזה דברים נוספים שנתעוררו לתקוני מילתא.

המאוורר לקרר הרשת, לא מנקים אותו, והפירורים שנופלים שם, יכולים להגיע למעלה למצות, ויש לנקותו.

הרשת בו עוברות המצות, אשר לפעמים בגלל תקלות בסרט זה מצות חמץ, והרשת בולע מהם, ואין עובר תהליך ליבון.

אם שופכים קמח ואח"ז המים, מחמת הקמח שיש באויר נדבק בכלי המים. ויש להתבונן אופן התיקון בזה, דגם אם מחליפים בכל פעם כלי אחר לשפוך המים, מ"מ הכלי שנכנס למקום המים מעביר קמח למקום המים.

אם יש חשש כשמוציאין המצות אפיית יד מהתנור ומניחים אותה ע"פ התנור

בס"ד. יום שנתלו בו המאורות. י"ב לחודש בו ישועות מקיפות, ה' תשנ"ב לפ"ג.

רצייתי להוסיף למע"כ הקפדות שנצרכות בזמן אפיית המצות. רצוי להחליף את כפפת הלש בתוך י"ח דקות לכה"פ פעם אחת, - גם ידי האופים לזיהור שיטלו ידיהם בכל י"ח דקות, - על ידי העוסקים והעוסקות בלישת המצה, שלא יהא שריטה, פצע וכיו"ב, משום דם שיכול לצאת, ובכה"ג ילבשו כפפות [וגם להם טוב להחליפן ב"ח דקות] - לא להשהות כלל המצה ליד התנור ובזריזות ידים להכניסו. אגב, יל"ע אם מצות "ושמרתם את המצות" [שמות יב יז] שהוא חובת שמירה, הוי נמי אחר אפי' ולשומרו שלא יגיע חמץ, כגון במקום ששכיחי צפרים שיכנסו דיש לכסות את המצות וכל כיו"ב, ואין נראה, ועי' חזו"א פסחים סי' כ' סק"ב.

הנחת מצות אפויות על פי התנור

ואשר העיר מעכת"ה, דבהוצאת המצה מהתנור מניחים אותם עפ"י התנור וכו'.

נראה, דאם שכיחי שהמצות רכות ביותר, כיון דבכה"ג י"א דהוי חשש חימוץ כיון דלא בקיאין בחוטין נמשכין, וקרימת פנים קשה להבחין כמבואר בחזו"א סי' ק"כ ס"ק י"ז, וממילא אין להניחם עפ"י התנור, כיון שלא יבחין ברכותם, ודילמא רכות היו וכבר החמיצו. ותליא בנידון האחרונים דהובאו בסי' תס"א במשנ"ב ס"ק ט"ז. אבל אם בדרכ"כ אינן רכות, אין לחוש.

מ"מ לכתחלה אין לעשות, דקי"ל כל היכי דאיכא לברורי מבררין אף במיעוט, ובפרט שאין בדבר טירחא מרובה, דבכה"ג קי"ל דאף במיעוט שאינו מצוי נצרך לברורי. אמנם לדעת שו"ת בית אפרים יור"ד סי' ו', דמבררין רק אם אחר הביור יהי' ודאי, אבל אם אח"ז אינו אלא ספק, אין חייב לברר. והכ"נ אף במצות רכות אינו ודאי חימוץ אלא ספק. ואפשר דלגבי הא חשיבא לודאי, כיון דספק לא חשיבא לשמירה, וביטול חיוב התורה ד"ושמרתם את המצות". ועוד, די"א דהביא"פ לא איירי אלא בפלוגתא הפוסקים, ולא בספיקא דמציאות.

עובדים במאפיית מצות שאינם שומרי תו"מ

בס"ד. אור ליום חמישי, י"ג לחודש ניסן, ה' תשנ"ב לפ"ג.

בדבר אשר חושש מכת"ה, כי חלק מהעוסקים בתחלת העריכה אינם שומרי תו"מ ושב"ק, ואינו כשר למצות מצוה, דהא מומר לחלל שבת בפרהסי' גם לתיאבון הוי מומר לכה"ת כדקי"ל הכי בעלמא, ודינו כעכו"ם המבואר בשו"ע סי' ת"ס ס"א דלא חשיבא לשמור, ופמ"ג בא"א שם סק"א השווה מומר להאי דינא, [ועי"ש היטב לשונו, וצ"ע].

והנה בשו"ע איכא רק על לישא, והמשנ"ב שם הזכיר דה"ה עריכה משמי' דהאחרונים, והגרי"פ אשכנזי ז"ל בקונטרס מודעא לבית ישראל, ס"ל דהוא רק בלישה ואפי', ועי' שו"ת ויברך דוד ח"א עמ' שט"ו. וצ"ל, דאף דבראשונים, [רא"ש פ"ב מפסחים סי' כ"ו, הריטב"א בחידושי' לפסחים דף מ', ובב"י משמי' דהארחות חיים], הוזכר רק לישא ואפי', מ"מ כיון שנצרך נמי לעריכה, פשיטא לי' דשוה ללישה. אבל מסתבר, דכ"ז הוא במאי דהכרח הוא לעשייתו, אבל כשאינו הכרח לזה, לא איכפת לן דקעביד שלא לשמה, דהרי לא פוסל אלא דמיחסר בלשמה, ולא מיחסר אם אין צריכים לפעולתו. ומה"ט מסתבר, דבמצה גוי וישראל שעשוה יחדיו, מהני גם להפוסלים כן בגט וס"ת.

ושאלתי את מי שאמר לי מעכת"ה בצפרא כי אינו סומך ע"ד, ואמר דברור לו כי כולם שומרי שבת קודש, ונתברר לו ע"י דיבורים של כל אחד על משנהו, כי חברים הם שם זל"ז ומכירים אחד את השני מהמושבים. ובזמן הנסיון על המאפי' דמצות יד, הי' אחד

שנתברר שאינו שומר שבת כדינו, ופטרוהו מעבודתו. ואף אם אינו המאמינו בשאר דברים, מ"מ בכה"ג שגם אם הוא מומר דדינו כעכו"ם, אינו אלא ספק כמבואר באהע"ז סי' קכ"ג בב"י שם ובב"ש שם לגבי גט, דמשום דאפשר דחישב לשמה, וא"כ הכ"נ כן. ועוד, דלדעת רבים, השימור הוא מדרבנן גרידא, כדמשמעות הרמב"ם פ"ו מחו"מ ה"ח, ועי' שו"ת נובי"ת סי' פ"ט, ושו"ת בנין שלמה סי' כ"ז, ונאמן כדין ע"א באיסורין. ואף לשיטות הפוסקים דלפסול מעדות בעינן תרי, דדינן על גופו הוה כדבר שבערוה, אינו אלא לפסולו ולא להכשירו במקום דלא יצא עליו שם פסלות, אלא בעינן גילוי מילתא להכשירו. ואף דמבואר בגדולי האחרונים, [שו"ת מהר"ם שיק, ושו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' פ"ז, ומהדו"ת ח"ג סי' פ"ד וסי' קפ"ב, ועוד, דכיון דכתיב ושמרתם את המצות בעינן שמירה של ודאי ולא סגי רוב או ס"ס, וא"כ אפשר דבעינן בירור של ודאי והוא בשני עדים, מסתברא דבמקום דמהני ע"א חשיבא כודאי. ועוד, דאפשר דהאי ילפותא הוא בעיקר דין השמירה ולא בלשמה, בפרט לפי"מ דכתבו באחרונים, [יעוי' חידושי רבינו חיים הלוי חו"מ פ"י ה"י, וברכת שמוא' על דף י' בגיטין], דלשמה במצה אינו בעשי' עצמה, כי הרי אינו חלות כמזה כגט וציצית, אלא דבר בפנ"ע, ולא הוא בכלל "שמירה".

בדבר אפיית מצות שנתברר שעכו"ם הכניס לתנור, נ"פ דאין הם כשרים למצוה, ואף אם יחשב כעומד ע"ג, הרי בעכו"ם לא מהני עומד ע"ג. שוב ראיתי בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקפ"א שנהגו במצרים שהאופה נכרי [הובא בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכ"א], וצ"ע למעשה.

בעל מאפיה שלא שילם על הקמח והמוכר תובעו ואין הקונה פורע לו

בס"ד. ער"פ, ה' תשנ"ו לפ"ג.

אשר שאל מעכת"ר, בגוונא דבעל המאפי' לא שילם עדיין על הקמח, והמוכר תובעו ואין הקונה פורע לו, האם אפשר לצאת יד"ח מצות מצה במצות שנאפו מקמח זה.

הנה דעת השו"ע חו"מ סי' ק"צ ס"י, דבקובע זמן לפרעון ואין רוצה לשלם, לא בטל המקח, והוא דעת הראב"ד המובא בטור שם. ועי' ש"ב"י דאף הרא"ש ס"ל הכי בזמן שהמוכר דחוק למעוה ביום הפרעון דלא קנה, ועי' באריכות בחזו"א חו"מ סי' י"ג סק"א. וכתב הרמ"א שם, דאם זקף עליו המוכר במלוה אין המקח בטל גם כשבא לתובעו ביום הפרעון ואינו נותן לו, והכוונה באופן שאומר לו להדיא שהמעוה אינם מדמי המקח אלא זקיפה במלוה, והמשפט שלו' שיח ס"ל שהוא רק בגונא שעדיין לא נתן לו את המקח, אבל משנתן המקח לקונה לא חשיבא לזקיפה במלוה. ובני"ד הרי מסרו ביד הקונה את כל הקמח.

ואם הוא בגוונא שרוצה המוכר לבטל את המקח, לא תליא במאי דנפיק ועייל אזווי, כמבואר שם בנתה"מ סק"ז, מלבד אם זקפו להדיא במלוה אינו יכול לבטל, וכ"ת בפתחי חושן פ"ג או' ס"ה, וע"ע משפט שלו' סי' ק"צ סט"ו. ובגוונא דלא קנה, נראה

דחמירא מגזילה, דבגזולן ואיכא שינוי מעשה וגם שינוי רשות, קונהו, ולדעת המשנ"ב ס"ק י"ז יכול אף לברך ע"ז, [ובמשנ"ב סי' י"א סק"ל וסי' תרנ"ט סק"ח מבואר דאמנם קונהו, אבל אין מברך משום דבאה בעבירה]. אבל בגוונא דלא מכוין לגזול, לדעת רבים לא הוי גזולן לקנות בקניני גזילה, וא"כ לא מהני שינוי מעשהו לא שינוי רשות, ואין הקונה יוצא יד"ח.

וב"ז אם דוחהו בלא שום טענה, אבל אם יש ביניהם דין ודברים ואינו רוצה ליתן לו עד שיוכרע בדין תורה, בהא זוכה הקונה. כמבואר במשפט שלו' סי' ר' ס"ז.

בברכת פסח כשר ושמה, דהוא בחיי ראש לכל המועדים.
להאיר כשרות ושמחה לכל השנה הבעל"ט

יציאת יד"ח מיעה כשלא שילם את דמיה

בס"ד. ערב שביעי ש"פ, ה' תשס"ד לבריאת עלמא.

ואשר שאלת בליל התקדש חג, דלא נתת המעות על המצות שהנך יוצא יד"ח הנה מבואר להדיא בסי' תרנ"ה משנ"ב סק"י, דקנין חצר מהני לאתרוג, ומקורו מהמחנה אפרים קנין משיכה סי' ד', ובהשמטות למחנ"א שם, שה"ה קנין יד כשכולו בידו. ועי' שו"ת באר יצחק יור"ד סי' כ"ג ענף ח', ועי' קצוה"ח סי' קצ"ח סק"א, ופרי יצחק סי' ס"ה סק"ד, ועי' פרי יצחק ח"א סי' מ"ז, ודברי יחזקאל סי' ס'. ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ט סי' ל"ז: ובמצה אפשר דלא בעינן לזה, דקנה בקנין חצר כדין חצירו וידו שקונה שלא מדעתו. ואם הוי נצרכא לקנין מעות, נ"פ דמותר אף ביו"ט לקנותו ע"י שוה כסף, דהוי קנין לצורך יו"ט, אך לא נצרכא כנ"ל.

הוראות באפיית מצות משבולת שועל

בס"ד יום ב', ח"י לחודש אדר, ה' תשנ"א לפ"ג

בעז"ה קיימו במאפי' כל ההוראות שנכתבו על סדר ההנהגה באפיית המצות משבולת שועל. והנה מצות אלו מחמת כובדן, אם לא יהפכו המצה בתנור, לא יאפה צד השני שכנגד הקרקע, ולכן נצרכים להופכו. ובמקום צורך כה"ג, בודאי אפשר להקל כמבואר בחזו"א סי' ק"כ ס"ק י"ז, אף כצירוף שבודאי נאפה גם מתחתיו בשיעור הראוי, דהרי מטלטלת ואינה נפרכת, כדכתב כן בספר מצות מצוה פ"ח ס"ק ס"א. אפשר דליתא במצות שאינם של חטין, אמנם מסתבר דבפרטים אלו סימניהם שוים.

זמן האפיה במצות אלו גדול יותר, בפרט דאין להניחם בחום גדול דעי"ז נשרפים, אבל אי"ז חסרון, דלא איתמר שיעורא לזמן האפי', ורק למעליותא בדר"כ השיעור הוא בין חמש עשרה לשלשים שניות.

כיוון שעיסה זו לחה נדבקת לשולחן העריכה, ולכן יש להשתמש בנייר שם. ובמקום שמעבדין העיסה, תחלה יש לנקות היטב שם שלא ישאר מהדיבוק בזמן העיבוד, דהרי חיישינן לשהי' כל שהו.

כן רצוי שיהיו שני מנקבים, דלא תצטרך מצה לעמוד בגמר העריכה. הי' נסיון להכניס מצה מסוג זה ללא ניקוב שלא יצטרך לשהות שיעור הניקוב, אך לא עלתה יפה, דאף בסוג זה המצה מתנפחת.

מה שנכתב לנפות הקמח, כפי שנתברר ממומחים, אין קמח שיכולת שועל נגוע בתולעים מחמת יבשותו.

שו"ת בעניני אפיית מצות מכונה

בס"ד. יום שנכפל בו כי טוב, י"ב לחודש בו מרבים בשמחה.

קאטינא בזה להעתר למבוקשו, לכתוב את אשר הצעתי ספיקותי קמיה מרן הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] בליל אתמול כי יעבור, ואשר השיבני לאלתר. בענינים השייכים למפעל מצות מכונה.

א. הנימים אשר נפרדים מהוולסים ומתהו' שחרורית.

אין בזה כל חשש, ואין סיבה כלל להחשיבו בחששא דמי פירות.

ב. רטיבות אשר על הרשת קודם כניסה לתנור.

אין כלל חשש בזה, לא משום חשש חימוץ, ולא חסרון דמים שלנו. וגם כשמעורב עם חלודה, דחומר החלודה א"א לידע מה הוא ויתכן דהוי בספיקא דמי פירות, [אף שהנראה דהוא חשש רחוק], מ"מ בסמוך לתנור ליכא כלל לחשוש בזה. ואמרת לך, דשאלה זו כיום אינה מעשית, כיון שהוא יבש לחלוטין כמו שנוכחתי לראות.

ג. בדבר החום שברשת הנכנס לתנור וכו'.

אין חשש משום חם במקצתו חם כולו, כיון שהוא קר לגמרי באמצעיתו, וגם משום דיש מאוורר הגורם לקירור.

ד. כשהאש רק למעלה ולא מלמטה, אם לחוש לצידו של המצה שמקבל קודם חום המתכת וכו'.

אין כלל לחשוש בזה, וחשיבא לאפי'.

ה. אם אפשר להעמיד מזגן במקום מים שלנו וכו'.

מותר לכתחלה, כמו שמותר להעמידו במקום קר. ושאלתיו אם גם במקרה מותר, והשיב דגם במקרה מותר.

ו. בדבר העכבר שנמצא וכו'.

במקום שלא מוצאים ריעותא של מי רגליו וכיו"ב, ליכא למיחש.

ז. ובדבר המים שנמצאו על הניילון וכו'.

אין לחוש שגם קודם נרטב, כיון שלא הי' עם כיסוי, דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן.

ח. אם המסוע חשיבא לעסק וכו'.

לא חשיבא לעסק.

ט. אם אפשר מעש"ר לכתחלה ליתן לכהן וכו'.

אפשר לכתחלה ליתן לכהן. ושאלתיו, אם יש עדיפות ליתן לכהן דמיוחס הוא, ועי"ז אפשר להחזיר את המעש"ר ולא יהי' חסרון דלכם. והשיב, דאפשר לכתחלה להחזיר המעש"ר, דס"ל דהממע"ה חשיבא ללכם, והוי מצתכם.

י. אם חשיבא גיבול להפרשת חלה אם לא דבוק לגמרי [והוא במערבל].

חשיבא גיבול.

יא. מהו שיעור החום במעלות במקום הלישה דחיישינן לחימץ וכו'.

אינו ידוע השיעור במעלות, וכשמקבל חום וכו', יש למיחש.

יב. אם חשיבא ליבון לרשת מה דעובר בתנור.

חשיבא ליבון, דלא נצרכא ליבון חמור וסגי בקל. אגב, במקום יציאת המצות מהתנור, איכא חתיכה של מתכת באלכסון. כמדומה דהי' ראוי לעשות מתפרק שאפשר ללבנו, דבמקום זה ליכא חום תנור לליבון.

אפיית מצות בעת המגיפה

באפיית מצות, אשר ברירא שאין בידם לעמוד על הרחקה של אחד מהשני כפי שנצרך בזמן נגף זה. כמדומה שהמעלה של אפיית מצות באופן פרטי חשיבא לדבר מצוה, דבמקום שלא שכיח היזקא שרי במקום מצוה [עי' פת"ש יור"ד סי' קנ"ז סק"ג, שו"ת כת"ס יור"ד, וחזו"א או"ח נ"ט סק"ד], ובזה הרי אין ידיעה שחבירו העומד לידו נחלה בזה, וגם אם נחלה בזה לא ברירא שידביק העומד לידו. ואף האידנא שאין מסכימים המאפיות לעזרת החבורות בכדי שלא יהא ריבוי אנשים, והמשגיחים ופועלים הוא בפחות משאר שנים, מ"מ עדיפא ממצות הנקנות בעלמא, וחשיבא דמצוה זו אגונא ומצלא, ואינם ניזוקין מחמתו, ולהשתדלות ילבש המסכה, ויבטח בקיום מצות ה'.

מ"מ יזהרו בדיבור זה עם זה, ועוד פרטים שמוזהרים בכללי המניעה, אמנם אם אפשר להסתפק בפחות עוסקים בזה ויהי' רווח ביניהם, יש לנהוג כן. ולכן כשנמצא בתפלת

שמו"ע ונכנס לידו אדם בפחות מהרחקה הנצרכת בא"י, אין לו להפסיק לעבור למקום אחר, כיון דעסיק בתפלה שהוא מצוה, אי לאו שגורם לו טירדא דבזה שרי להפסיק. ואפשר שגם מי שנצרך הפרדה, משום שהי' בקירבה עם חולה אחר, בא בגבולו בשמ"ע גם לא נצרך להרחיק, ואצ"ל אם הבידוד הוא רק מחמת שחזר מחו"ל ולא הי' בקירבת מי שנדבק.

אך מי שלא נצרך לקיום ההידור, לא יהא במקום האפי', אעפ"י שגם הוא בספק רחיקא, אבל כיון שנקבעו כן, חשיבא לחילול ה', כי בעיני אנשים נראה כמסכן אחרים, ובפרט שאם היו יודעים עובדי המאפיה, לא היו מוכנים להיות עמו, וכמו"כ בעל המאפי' לא מוכן לזה, והוי בגדר גזל שהותו שם, ולהכי נמי מי שנמצא בבידוד לא ילך לטבילה, אף דהוי דבר מצוה, וכמו"כ גם באשה לא תלך.

אגב, באפיית מצות יש לכיון להצלה בהא שנזהר בזה ביותר מחשש חימוץ, כמובא ברפואה וחיים [מהגר"ח פלאגי זצ"ל, פ"ה או' ל"ט] דחמץ הוא גימ' "מגיפה", וע"כ בזהירות בשלמות הכשרות המצה, הוי לתועלת כנגד הנגיף.

אפיית מצות ע"י נשים

בס"ד. מוצש"ק, י' לחודש אדר שמרביץ בו בשמחה, ה' תשנ"ב לפ"ג.

כבוד הרה"ג המופלג, מופלא במעלותיו, כש"ת וכו' יושב באהלה של תורה בכולל וכו', בעי"ת כאן יצ"ו.

בדבר ההצעה דאפיית מצות יד יהיה הלישה ע"י נשים, כמו שכבר נמצא בכמה מקומות [ואיכא בזה תועלת לכשרות ולהידור מכמה טעמים].

כמדומה דהמשגיח הממונה שם לא יהא כלל אחראי על עיסוק הנשים במלאכתן, דהא חזינן בגמ' ב"ק דף מ"ח ע"א דבזמן אפילו שהותה דהאשה אין דרכו של איש להיות שם משום דמגלה זרועותיה, וכדכתב הרמב"ם הל' נזקי ממון פ"ג הי"ד דהסיבה הוא משום צניעות שלא יביטו בה, ונהי דהתם המכוון שלא יביטו בזרועות המגולות כדאייתא בסמ"ע סי' שצ"ג [אי מיירי בין כף היד לזרוע או מהזרוע ולמעלה, יעוי' בחזו"א או"ח סי' ט"ז סק"ח], מ"מ נראה דאם משגיחים בקביעות בזה יש למיחש להבטה גם כשליכא מקום המגולה, וחמירא מהעובדים שם בהכנת העיסה דהם בעבודתייהו טרידי, ודרכי צניעות הוא שלא יהיה כלל ממונה ע"ז, אלא האשה דממונה על ניקוי ידיהם תשגיח ג"כ שהכל נעשה כדת וכהלכה, ובכגון דא אפשר לסמוך על אשה, וכן חבורות שרוצים הם גופייהו להשגיח על תהליך הלישה והאפיה, לא ישגיחו אלא על עבודת הקודש דהגברים ולא על של נשים מטעם הנזכר.

והעובדים שם גם יעמדו בריחוק מהנשים ככל דאפשר. למותר לכתוב, דיהיה לבוש הנשים בצניעות, וכן נשואות שלא יבוא בגילוי שער ח"ו, וכל זה נצרך משום הרחק

מהדומה לכיעור כדאיתא באבדר"נ פ"ב [וראיתי דיש שפרשוה לשון הירושלמי פ"ב מע"ז
 "לפי שאינו דרך כבוד" נמי מכוון להרחק וכו' ועי'].

וכאור הבוקר ביום ו', ביקרתי במושב וכו' אשר שם נעשה המלאכה ע"י נשים, וראיתי
 שיש שם רמקול לצורך הממונה שיודיע הודעותיו, ודבר זה מועיל מעט שאין צריך
 להזהיר הנשים להדיא במאי דנצרך, ונראה דהכי עדיפא מאשר תהיה אשה משגיחה
 שתסתובב להשגיח בכל עת על הנעשה.

מצות שנאפו במים שבזמן תקופת ניסן

נשאלי האם לכתחלה הוא לישת המצות שיהי' בזמן תקופת ניסן, הנה הרמ"א [סי' תנ"ה
 ס"א] כתב, שאין לשפוך מים שלנו מכח מת או תקופה הנופלת, ומ"מ טוב
 לכתחלה לעשות בהם ברזל, המקור במרדכי מר"י החסיד שאין להקפיד בזה דשומר מצוה
 לא ידע דבר רע, ובמשנ"ב [ס"ק י"ח] כתב, ה"ה שאר מצות, ורק אם אפשר בנקל לשאר
 מצות יקח מים אחרים. ויל"ע בטעמא, דבעלמא שומר מצוה וכו' הוא גם לכתחלה, וצ"ל
 כיון שלא הוי דבר מצוה עתה, אלא מכשירו למצוה, ועי'. – והמשמעות של הרמ"א שאין
 לשפוך אבל לא שיקח לכתחלה וזה גם במצה המחויבת.

נראה דלדעת הגר"א [במעש"ר סי' קפ"ה וכע"ז בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קצ"א, וחידושי
 בפסחים דף לה:] שכתב בפסח כל כזית הוי מצוה דרשות, ליכא בזה חששא, דהוי
 שומר מצוה וגם טעם המשנ"ב על מצה המחויבת, והמשנ"ב הכא אפשר דלא קאזיל לדעת
 הגר"א – אמנם פשיטא דאין לו טענת מק"ט לבטל קניית המצות דנתברר לו שהי' ע"י מים
 שבזמן התקופה והוא מקפיד על התקופה כעדות הספרדים שהאידנא מקפידים ג"כ [עי'
 שו"ת מילי דאבות ח"ה או"ח סי' כ"ב].

כמדומה שכתבתי למע"כ במי שהזמין חבורה לאפות מצות ונודע לו שהוא בזמן תקופת
 ניסן, והוא מעדות הספרדים שרבים מהם מקפידים על מים שהיו בזמן התקופה
 שלא לשתותם, ולכן רוצה לבטל ההזמנה, ובעה"ב אין מסכים, – נראה דגם אם הי' הזמנה
 אחרת לבעל המאפי' ולא קיבלה משום הזמנה זו נמי לא חשיבא אלא כמבטל כיסו של חבירו,
 דאין התשלום אלא על המצות, ולא הוי כשוכר את הפועלים, וגם אם הוי כשוכר את הפועלים
 אינו אלא גרמי, והוי גרמי בשוגג כי לא ידע בזמן ההזמנה שזמן התקופה באותו זמן.

לחץ אויר להשליך הפירורין שנופלים על הבעק קודם כניסתן לתנור.

הספק הוא מחמת דיש בו לחות, כדחזינן כשמניחים אותו על היד לזמן כחצי דקה יש לחות
 מעט על היד. הנה במקו"א כתבתי בדין מים שנופלים על עיסה, אמנם בזה ליכא
 כלל מים, ואף לא ניכר הלחות על המצה, כיון דהוי רגע כמימרא גרידא שאיכא אויר עליו.
 אך כשדברתי בזה עם מרן הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], ראיתי שלא כ"כ ניחא ליה

ד"ז, ובפרט הוסיף, כיון דאין בפירורין אלו שאלה הלכתית ואינו אלא להרגיע אנשים, אין כדאי להשתמש בזה.

פרטים בסדרי טחינת החטים ולישת העיסה והפרשת תרו"מ מהחטים

בס"ד. כ"ח לחודש אדר, ה' תשמ"ח לפ"ג.

בדבר אשר שאל מעכ"ת, דבעת נתינת המים לקמח לצורך אפיית מצות, הבחינו כי יש במים בעבוע, ותלי ד"ז ברחיצת הכלי שהניחו בו המים שלנו בחומר "אמה", וכיון שששטפוהו במים חמים, נשאר מעט ספיגה בכלי מהחומר הנ"ל, האם שרי לאכול המצות בפסח.

והנראה, דבעינן לחשוש דחומר הנ"ל אית ביה תכונה דמי פירות, וכדכתב בספר מועדים וזמנים ח"ג סי' רס"א או"ב משמיה דהגאב"ד מטשעבין זיע"א, דבמים העירוניים כיון שמעורב בה כלור, איכא למיחש בהו דהוי מ"פ. ואף דאיכא אינשי דלא מקפדי בהא, וצ"ל דס"ל דרך מי פירות ממש ולא בעינן למיחש לדברים אחרים, [וי"ל טעמם, משום די"א דף גם מ"פ חשיבא רק חמץ נוקשה ומדרבנן], י"ל דהוא משום דסמכי על שיטת הפוסקים דמ"פ בטלים בס' דמים, אבל בני"ד, הרי ניכר ע"י הבעבוע, ואינו בטל. ועוד, דקי"ל כהכרעת המשנ"ב סי' תס"ב סק"ה, דלא מהני בזה ביטול בשישים. ולמיחש לס"ס בהא, דלא ברירא אי הוי מ"פ, הוא רק להשיטות דספק חסרון ידיעה לכל העולם חשיבא ס"ס. ועוד, דלגבי הדיון אם הוי חמץ, הוי דשיל"מ. ומה"ט אף הכלי נאסר, כיון דשרו בו המים מעל"ע, כמבואר במשנ"ב סי' תס"ב ס"ק כ"ה. ומטעמא הנ"ל, אין לצרף נמי לס"ס השיטות דס"ל דאף מ"פ עם מים לא מחמיץ, כדצירף לסניף בביה"ל ד"ה אין ללוש.

ועוד, דידוע דעת המהר"ם שיק תשובה קי"ז, ושואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' פ"ז, ומהדו"ג ח"א סי' קס"ז ועוד, דכיון דכתיב "ושמרתם את המצות", ומבואר ברמב"ן ריש חולין, דבמקום דכתיב שמירה לא סמכינן על רוב אלא בעינן ודאות, והאריכו בזה האחרונים. ועי' שו"ת משיב דבר סי' ל', ומוע"ז ח"ג סי' רס"ג, ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ס"ג או"ד, דאף דעד לישא אין להחמיר כדעת השו"מ, מ"מ מלישה ואילך יש להחמיר דבעי שמירה ודאית. ולדבריהם, הכ"נ על ס"ס אין לסמוך. ולכן אין ליתן מצות אלה לבני החבורה, אלא רק יאכלוהו קטנים, דיכולים לסמוך על ס"ס וכיו"ב.

ובדבר לחייב מעכ"ת משום מזיק, יש להאריך בזה. אבל כיון שבני"ד פשוט הוא דפטור, כיון שאינו אלא ספיקא, דהמע"ה. ועוד, כיון דהרגישו בזה כבר בתחלה ובכ"ז המשיכו, עליהו ידיה רמיה האחריות.

שוב שמעתי שדעת כמה גדולי הוראה שליט"א להקל בנידון הנ"ל, ובטלה דעתי.

חוב טבילת כלים ב'ריידלר'

בדין הטבלת הריידלר שהוא המחורר של עיסת המצות, הנה אפשר דאף דקי"ל שבכלים שאינם כלי אכילה אלא מכשירים לאכילה, טובלים בלא ברכה, [יור"ד קכ, ה], אבל הוא רק בהכרח שנצרך לכלי לצורך האכילה, אבל הכא יהי' ראוי לאכילה בלא זה רק המצה תתפח, שוב ראיתי בפר"ח [יור"ד סי' ק"כ ס"ק י"ג י"ד] שדן בברזל של הלישה במצות וקרי לי' תיקון קל הנצרך, ובכ"ז סיים שיש לטבול, ובפרי תואר שם כתב שאם יהיה ראוי לאכילה גם בלא הכלי א"צ טבילה, ואפשר דהריידלר הוי בכלל זה וא"צ טבילה, וצ"ע.

הפקרת פירורי החמץ באפיית מצות בער"פ אחר חצות

במצות של ע"פ, בגוונא דחבורה דידן שהקמח קנוי לכולם, ולהכי בע"פ כשמסיקים פירורין וכיו"ב שעומד להחמיץ, צריכים כל בני חבורה להפקיר, - וצריכים להודיע שגם מי שאינו בא למאפי' [ושולחים לו אח"ז המצות] דיפקירם. — ויל"ע אי יכול אחד להפקיר עבור כולם מדין זכין לאדם, שלא יעבור על ב"י וב"י, ולא חשיבא זכין מאדם, שהרי בלא"ה הוי חמץ שאסור בהנאה, ואכתי צ"ע.

אשר שאל מעכ"ת במי שמהיר ביותר במוצאי שביעי של פסח, ונפשו חשקה לפת, ובקמח שמכור לעכו"ם, אפה בו, וכשבירר את זמן שקנוהו מעכו"ם בחזרה הי' זה זמן מאוחר יותר מהאפי', האם נצרך להפריש חלה, או דהוי כדין חלת עכו"ם דפטור כמבואר ביו"ד [סי' ש"ל סעי' א']. נראה שאם כתב להדיא שמוכר הקמח, א"כ פשיטא דהוי קמח עכו"ם, אך בלא פירש אלא כתב שחמץ מוכר, וכיון שלא ברירא דקמח בימינו הוי חמץ, לא הוי ודאי של עכו"ם, אלא ספיקא ולכן סתמא יפריש חלה בלא ברכה.

בענין חשש מצה כפולה

בדבר אשר העיר מעכת"ר במכתב מעש"ק, דכיון שנמצאו מצות אשר בשוליו הוו בחשש כפולה, יש לפרסם בעתון שיבדקו המצות קודם הפסח וכו'.

הנה כפי שדיברתי עם האחראי שם רק בתחלת האפי' היו אחוז קטן [כשלש אחוז עד חמש] של מצות מסוג זה, והמה נשלחו לארה"ב וכו' אשר הזמינו עשרים טון ונשלח לשם שבע טון. ובהמשך העבודה שם ג"כ יכול הי' לקרות תקלות, אבל הוא באחוז מועט ביותר, ולפי"ז הרב וכו' שליט"א שנמצא אצלו כשני חבילות, כנראה הי' בר מזלי' של מצות הנ"ל. ועוד כידוע משו"ת הרדב"ז ח"א סי' תצ"ב דבמצות דקות שלנו שהאש שולט שם גם במקום שלא נאפה יפה, יש להקל, וכתב דמ"מ למעשה יש להחמיר, כיון שיצא מפי הראשונים. וא"כ לדבריו גם בכה"ג אינו מעיקרא דדינא, דנראה שכוונתו בטעמו שיצא מפי הראשונים, דאמנם בזמנם המצות היו עבות יותר ואיכא חששא טפי, מ"מ כיון שאסרוהו לא מחליקין, ועכ"פ

בנאפה היטב כתב שם דיש להקל למעשה, ובודאי טעמי' דעל כה"ג לא דיברו הראשונים. וא"כ נהי דאנן מחמרינן גם בנאפה יפה, כמבואר באריכות בדע"ת סי' תנ"ט סק"ה, מ"מ אינו אלא בתורת חומרא וחשש רחוק, וכמבואר בפוסקים בכ"ד דחומרת מצות כפולות אינו אלא חומרא ע"י א"ר שם סקט"ז, ובחזו"א סי' קכ"ד סק"י קרי לה "מנהגנו להחמיר" "שאינו אלא מנהג" עי"ש, ועי' חק יעקב סק"ט.

ועוד דברוב המצות הכפל הוא קטן ביותר אף שתופס כל השולים, ומבואר במג"א סוס"י ת"ס דבכה"ג ליכא איסור כפולה, ועי' מש"כ בזה בשו"ת קנה בושם ח"א. ואף דלכתחלה כשחשיב כפולה מחמרינן אף בזה, מ"מ כל הני סיבות מצטרפי שאין צריך להודיע ולאטרוחי הציבור ולהעמידם בעצבון ביומי דפסחא. וח"ו אין אני אומר קבלו דעתי, אלא כתבתי אשר יראה לי ועם גדולי ההוראה שליט"א ההכרעה.

ידי"ב

מרדכי גרום

ציור בדיו על גבי המצות

עוד שאלו הנ"ל האם יש ליתן הכשר למצות שמציירים עליהם תמונה ואותות בדיו כשר לפסח. הנה כמבואר סי' ש"מ סעי' ג' ומשנ"ב שם, שמאפה שיש עליו אותיות וכן ציורים, הוי בשבירתם איסור מחיקה, ורק באופן שאין שובר בידו, אלא אוכלו כן מותר, אך משום הא, אפשר שאם יכתב על האריזה באותיות גדולות שאסור לשבור במקום הציור והאותיות סגי. אך כמדומה שהוי דבר זר להניח דיו על מצות. ועוד אפשר שיש בו טעם משהו והוי כביטול טעם לקיום מצות מצה, ואין נראה.

'שביל' במצות

שכיח שבמצות יש שביל עמוק, וחששתי שאפשר שהוא ע"י שהמצה היתה כפולה ונפתח בתנור, אמנם בשנה זו נוכחתי שהוא מחמת שהמכניס לתנור אינו מדביקו לגמרי בכל שטח העיסה, ויש שטח שנכנס בו אויר וזה הגורם שבאותו מקום הוי פתוח כשביל, - אך עויין דבמקום זה אפו היטב.

הפרשת חלה במערבל המחובר לקרקע

נשא"תי במצות מכונה אשר המערבל מחובר לקרקע וא"כ לא הוכשר עדין העיסה לקבלת טומאה, ורק מוכשר בעת שניטל קודם האפי' להפרשת חלה - נראה דסמכין בזה על הדיעות בדעלמא אם לא הוכשרו קודם המירוח, אפשר להכשירם קודם הפרשת תרו"מ, כמבואר בשו"ת הרדב"ז [ח"ב סי' תשל"א], - אמנם הרמ"א [סי' של"ט סי"ט] כתב שרק

קודם מירוח ומקורו מספר התרומה הל' א"י, - ואפשר להניח כפית וכיו"ב במערבל ובזה יקבל טומאה שמותר לטמאות קודם הפרשה, כדכתב בביאור הגר"א [שם ס"ק נ], אבל הרמ"א לא הביא לפרט זה, וצ"ע. ויש עמי עוד בזה אך אכ"מ.

נוסח ההפקר באפיית מצות בערב פסח

אשר שאל וכו' בדבר הנוסח של ההפקר למי שאופה מצות בערב פסח, - במצות של חבורה יאמר למי שמבני החבורה ששייך לו הקמח והעיסה בלשון "כל הפירורים שיפלו בשעת לישא ובכל הזמנים שאחרי הלישה, ובצק הנדבק בכלים ובכל מקום שהוא אני מפקיר אותם", ושוב יאמר נוסח זה ויסיים "אני מבטל אותם" - ויאמר ג"כ בעה"ב בנוסח זה - ויש למי שמבני החבורה ששייך לו הקמח וכו' שיזכה במים ג"כ, דאל"ה אין יכול להפקיר.

חתן באפיית מצות

בחתן לעסוק באפיית מצות וכו'. - הנה לעסוק במצות בזמן שאופה לעצמו, בזה נראה דשרי וכמבואר בשו"ע סי' ת"ס ס"ב שהרא"ש הי' מזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתן וכן ראוי לעשות והרא"ש פ' כל שעה [סי' כ"ו] ביאר טעמא דההיא כדאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, וא"כ הוי מפרטי עשיית המצה, וד"ז גם לחתן שרי, ועי'. - יל"ע אי שרי לו לעבוד יום שלם ומקבל עבור זה שלש מצות, דאפשר דבכה"ג אסירא.

נשאלתי האם חתן יכול לעסוק באפיית מצות בחבורה שלו והוא בקי מיוחד במלאכת העריכה, נראה דאסור דבחוה"מ הותר מלאכה לדבר מצוה במצוה עוברת וא"א באחר, ועי' פרטיו בסי' תקמ"ה, אבל הכא אפשר באחר. - אמנם כשא"א באחר שרי ואף דהוי בפני רבים, ואולי ראוי נמי לבקש מחילתה שמועיל לדעת כמה פוסקים, ודמי בהא להמבואר בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא סי' נ"ו) דחתן שהוא שוחט קבוע מותר לו לשחוט לבני העיר שהוא מלאכת אוכל נפש, ועי' מנחת פיתים אהע"ז סי' ס"ז.

תנור גריל

נשאלתי בתנור גריל האם אפשר לאפות בו מצות, - כפי שנאמר לי שיעור הזמן לאפיית המצה הוא כשלש דקות, נראה שהוא זמן ממושך לאפי' ולא הוי כדרך תנור רגיל, ואף דמדינא שרי דליכא בזה שיעור ידוע, מ"מ לכתחלה נצרך חום טפי, והכא החום הוא חלש שלהכי נצרך זמן ממושך - ובפרט שיש פוסקים שנצרך שלהבת ולא סגי בחום חשמי' [ואף לא בגריל שגופי החימום מתלהטים ונעשים לגחלת], [עי' שו"ת משנה שכיר ח"ב סי' ק"ה].

זהירות בפי התנור ועוד פרטים באפיית מצות

בדבר המאפי' וכו', - כמדומה שהחום שלפני 'פי התנור' אינו חם יותר משאר מקומות ואין למיחש לחימום המצה קודם הכנסתו לתנור, אמנם בודאי מהראוי להכניסו בזריזות לתנור דישזה אף פחות מרגע כמימרי', [אף דמסתבר דאף אחר עריכה ואיכא חום קודם הכנסתו לתנור אין חימוצו מיד אלא עם שהות זמן מסויימת, מ"מ דינא הכי, וכ"כ בשו"ת וישב משה ח"א סי' ו'. שיעור מדת החום דחיישינן ב' לכתחלה, הוא כשמרגישינן חמימות והוא במקום הלישה עי' סי' תנ"ט (משנ"ב סק"ט), אבל במקום האפי' ודאי שיעורו יותר ואפשר שהוא כשיעור חמימות הרוק, דבזה במקום הלישה חיישינן ל' אף בדיעבד, ובמקום האפי' בעינן למיחש ב' לכתחלה שלא יהי' בשיעור זה במקום רחוק מהתנור [ושיעורו כשלשים וחמש מעלות], וקשה להאריך בזה דהכל לפי ראות עיני המורה.

בדבר חום התנור, מה שהוא בשיתוף עצים וסולר יחדיו אי"ז מגרע כלל, - אמנם כפי שאמרו אין מדליקין את החום שע"י הסולר אלא כשסבורים שהקרקע מצטננת, וד"ז צריך זהירות דאפשר שתצטנן הקרקע ולא ירגישו, ובזה איכא כמה סיבות לחוש, עי' חיי"א (כלל קכ"ח סכ"ז) ודע"ת סי' תנ"ט ס"ב, ובמה דהובא בספר "מצות מצוה" פ"ח ס"ק נ"ב – וגם אפשר דמגרע מה דאיכא חום חזק באוירו ובקרקעיתו מצטנן מעט דגורם טפי לחימוץ ח"ו. – לכן יש לנהוג בזמן אפייתן שיהא תנור הסולר דולק כל זמן האפי' וע"ז לא יצטנן הקרקעית כלל.

וכן ברובד השלישי הסמוך לדופן לא להניח מצות כי חמימותו פחותה יותר, ובד"כ יש להקפיד שמזמן הכנסה לתנור ועד הוצאתו שלא יהא יותר משלשים שניות.

מקום המים יהא סגור לגמרי, - וכן מקום הקמח, והממונה על הקמח לא יבוא למקום העריכה והלישה. על הניקוב יעמדו שלשה בנ"א לכה"פ שלא יצטרכו לשהות המצות. **הפרישת** החלה גם אם מכניסים לכלי המקיפו מכל צד, יש לנהוג לכתחלה שיגעו המצות זב"ז כמובא ב"לקט העומר" פ"ו הערה י"ד.

חשש זיעה של המתעסקים באפיית מצות

בהא דזיעה הנופלת מהמתעסקים הלשים את העיסה של המצות, ואיכא בהא פלוגתא דרבוותא אי זיעת אדם מחמצת. [דהרא"ש פ"ב דפסחים סי' כא, רבינו ירוחם [ה, ה, ה, (מו ג)] הטור סי' תס"ה, תרוה"ד קי"ח, תשב"ץ [ג כג] ס"ל דאינה מחמצת. והרוקח סי' ר [הו"ד ברא"ש סי' כב] מאירי פסחים לט. פר"ח סי' תס"ו ג – ארחות חיים הל' חמץ ומצה סי' נח בשם הרא"ה, ס"ל דמחמצת]. לכאורה יש בזה גם משום סכנה כמבואר יור"ד [סי' קט"ז סעי' ד] דזיעת אדם הוי סכנה חוץ מזיעת הפנים, והוא מן הירו' תרומות [פ"ח ה"ג], ואפשר שהוא סכנה רק כשהוי בעין על העיסה, ולא כשנבלע בו הזיעה והאכילה היא אכילה אחר אפייתו, - ומה דהוי זיעה מחמת מצוה אין סיבה להתיר, ובפרט דלשון הירושלמי שכל

זיעת האדם הוי סם המוות. וק"ק אמאי הפוסקים או"ח [סי' ד'] לא הזכירו להצריך נט"י בנגיעה בזיעה משום הסכנה שאולי יאכל, ועי' רוח חיים סי' ד' סק"י ועי' שו"ת שערי יושר ח"ד סי' ד' ושם מהדו"ת סי' צ"ב. – ועי' ספר שמירת הגוף והנפש סי' ס"ו הערה ח'.

חיוב פועלים לעבוד ביום שישי אחר חצות

נשאלתי במי שבדר"כ במאפייטו נמצאים חבורות, אך בעש"ק ביקש מפועלים שיעבדו עבורו, והגיעו לאחר חצות, וביקש שימשיכו בעבודתם, ואמרו לו שאין זה דבר מקובל שעובדים בע"ש אחר חצות, ואמר להם דמותר לעבוד עד מנחה קטנה כמבואר סי' רנ"א סעי' א'.

נראה כיון שמקובל גם בעבודת אפי' של מצות בעש"ק לסיים בשעה מוקדמת, הו"ל לבעה"ב להתנות שרצונו שיעבדו עד מנחה קטנה [ומש"כ בשעה"צ שם סק"ד שיש לפועל להתנות שלא יעבוד אלא עד זמן מנחה קטנה, הוא בזמנם שעסקו עד מאוחר אחר מנחה קטנה]. ומשום דינא דפועל יכול לחזור בו המבואר בב"ק קטז, ב"מ י', א ובחור"מ [סי' של"ג סעי' א'], בכה"ג הוי כדבר האבד שקי"ל שאין יכולים לחזור בהם [עי"ש סעי' ה'], ולדעת רבים מהפוסקים גם כשאינו אלא מניעת רוח אסור לחזור בו, וה"נ בודאי איכא מניעת רוח, - אך מ"מ מטעמא דלעיל יכולים לחזור בהם, אך כיון דבעה"ב ה"י פשיטא ל"י דיעבדו עד מנחה קטנה כיון שהוא יום יחיד שיש לו אפשרות לאפות עבור עצמו דכל הימים נצרך הוא לחבורות, ולכן לא התנה אתם, ולכן יש לפשר שיעבדו עד שעה שתים או שלש בלבד, - אך אפשר שעל שעות אלו נצרך לשלם יותר דהוא כתעריף של זמן שאין רגילים לעבוד.

עיכוב התשלום על מצות מצוה

י"ע בהא דקי"ל ב"מ עז, ב [פ"ח ממכירה הל' יא, חו"מ סי' קץ ס"י], דקנין כסף מעכב אם המוכר עייל ונפיק אזוזי, כלומר דחוק למעות, אם הוא כן נמי כשלא שילם על מצות שקנה או שאפה, (והמוכר או בעל המאפי' דחוק במעותיו), דאפשר שכיון שהמוכר בודאי אינו חפץ שהקונה לא יצא יד"ח מצוה ח"ו, [דהכי קי"ל שמצה גזולה לא יצא יד"ח להרא"ש [פ"ב י"ח] מטעמא דבעינן לכם שהוא ג"ש מחלה, ולהר"מ פ"ו מחו"מ ה"ז הוא משום שאסור לברך עלי' וגם איכא משום מהבב"ע, ועי' סי' תנ"ד ס"ד משנ"ב וביה"ל שם] ולהכי י"ל דמקנהו בכל אופן.

ריחיים של יד ושל מכונה

ראיתי למי שכתב שעדיפא להשתמש במטחנת מכונה מאשר יד מג' טעמים, ואחד מהטעמים שעוברים על "לא תרדה בו בפרך", - נראה דעיקר העבודה לא שייכא

ללא תרדה וכו' דמקבל דמים ע"ז, אך מ"מ יש ליתן להם מנוחה באמצע וכיו"ב ואם לא נותנים איכא לא תרדה בו בפרך, ומ"מ לא הוי בכלל מהבכ"ע שאין עיקר העבודה איסורא. והכלל הוא כפי רגילות עבודה זו של טחינה יש לו להעסיק, כעין אם רגילים כל חצי שעה להפסיק כמה דקות יש לנהוג כן. ועי'.

פרטים הנצרכים לאופים מצות בע"פ אחר חצות

א. יאמרו כל העוסקים, שכל הפירורין שיפלו בשעת לישא ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים יהיו הפקר. כמתבאר שו"ע סי' ת"ס ס"ג ומשנ"ב סק"ח – ולהוסיף גם הנוסח "דכשיפלו יהיו הפקר", דכ"ה לדעת השאג"א סי' צ"ב ועוד, דאל"ה הוי חיסרון דאין ברירה בדאורייתא, - ויאמרו בתחלה "כל מה שיתחמץ יהא הפקר", דלא יהא רק על פירורין בלבד אלא גם על יותר מפירורין ועיסה שנתחמצה.

ב. להעמיד אדם שידרוס פירורי הבצק ברגליו בעפר, שיתבערו קודם שיגיעו לידי חימוץ [משנ"ב שם סק"ט] – כ"ז אם העיסה משתייכת לבני החבורה, אבל בני"ד אין העיסה משתייכת לבני החבורה אלא אח"ז יקנו מבעל המאפי'. אך יל"ע כיון דהמים הוי של בני החבורה אפשר דחשיבא דאית להו בגויהו, כיון שהעיסה מתהוה ע"י המים הוי שותפות בעיסה, ועדיף להקנות את המים גם לבעל המאפי'.

ג. הלש לא ילבש בתי ידיים (כפפות), ולא העורכים, משום דמחמם וגם יכול לגרום זיעה, והעריכה תהי' רק ע"י מגלגלים של עץ ולא של מתכת שיש חשש חימום טפי – וכל זה ראוי להקפיד בכל המצות, מ"מ מצות מצוה להקפיד טפי.

ד. טוב ונכון הדבר שכל המתעסקים במצות מצוה בער"פ, יטבלו באותו יום במקוה, ועי' כה"ח סי' תנ"ה סק"ט – ואצ"ל שואב מים שלנו שיטבול קודם, [והוא זמן שנשפע בו הרבה אורות מלעילא וזמן להתפלל לאשר נצרך, ועי' ספר "יסוד יוסף" פרק פ"ד]. – ועי' של"ה פסחים פרק נר מצוה כ"ד. – וכיון שאין מנהג אצל רוב יוצאי ליטא למצת מצוה של ע"פ, א"א לומר שיש מנהג שלא לומר הלל, ולכן יאמרו הלל [בלא ברכה] כמובא בסידור האריז"ל, סידור ר' שבתי – וכ"ה במורה באצבע סי' ז' או' ר"ה וכה"ח תנ"ח סק"ט.

התחילו הלישה קודם חצות

נשאלתי במקום שאפו מצות מצוה בער"פ. וחלק מהמצות התחיל לישתם קודם חצות, ורצונם לחייב את אחד מהחבורה שאמר שאפשר להתחיל באפי'. נראה שאינו חיוב אף לא מדינא דגרמי אף דברירא דהלישה גם צריכה להיות אחר חצות, דלישה דמיא

לשחיטת ק"פ ולשחיטה קודם חצות שנפסל הקרבן, כיון שלא הי' מזיד אלא בשוגג, פטור הוא, ולבעה"ב יש לשלם, כי אי"ז כלל אשמתו, ופשוט. גם יל"ע דחשיבא להיזק שאינו ניכר, ולא מסתבר דמה שנמצאים במאפי' ואופין אחר חצות, חשיבא כשרץ על תרומה דכתבו התוס' בריש פ"ק דב"ב [ב ע"ב] דהוי היזק ניכר.

הפרשת תרו"מ

ואשר שאל הפרטים בהפרשת תרו"מ מהחטים, אפרט בזה.

כידוע נפלוטים גרעינים חצויים ממזרה אשר אין עומדים לטחינה, אי יכולים להפריש מהן תרו"מ. נראה פשוט דאפשר, כיון דראויות הם, ורק מסיבות צדדיות לא נטחנים, חשיבא לראוי, וכמבואר כיו"ב בהר צבי זרעים סי' ס"ח, ושו"ת צ"א ח"א סי' א' או"ד, שכשארין אוכלין מטעמי איסטנים וכיו"ב, לא חשיבא לאינו ראוי.

אבל כ"ז בתרו"ג ותרומ"ע, שבלא"ה אין נאכלים, ליכא דינא דלהפריש מן היפה, וכמבואר בשו"ע סי' של"א סנ"ב. אבל מעשר כשניתן ללוי, יש להפריש מן היפה, וגרעינים הנ"ל בכלל יפה לא הוו. וכדוגמת מה דאמר מרן החזו"א זצ"ל, שבתרומה טהורה שניתנו לכהן, יש להקפיד שיהיה מן היפה. וי"א שאם אין ניתן ללוי אלא דמיהן, א"צ להפריש מן היפה, ורק יתן כדמי היפה, וצ"ע. והוא רק באופן שלא הופקר ע"י הבעה"ב, או הניחו במקום שהוי אבידה מדעת דהוי נמי הפקר. ובני"ד, דהפועלים אמרו לקונה שיוכל להניח את הפסולת הנ"ל לתרו"מ, הוא כגילוי דעת שאין מפקירים אותו. והוא רק אם לכתחלה חשבו הבעלים לומר לו כן, אבל אם רק אחר זמן החליטו ע"ז, לא מהני, כיון דנעשה הפקר. חילוף מעשר שני, אם הוא על מטבע של הבעלים, מוסיף השליח חומש, ואם הוא על מטבע של השליח המחלל, אינו מוסיף חומש.

ובאופן ההפרשה, יש להניח השקים שיגעו זה בזה, כדעת הגר"א ז"ל בביאורו סי' שכ"ה סק"ח, ובתוספתא פ"ב ה"ה. ואם קשה לנהוג כן, יש לסמוך על המבואר במעדני ארץ פ"ג הי"ח או"א, שא"צ נגיעה ממש, אלא סמוך ואין נוגע, וסגי דנחשב למוקף, והוא בתרו"ג ותרומ"ע.

יש לטמא את המיועד לתרומה גדולה ותרומ"ע קודם ההפרשה, שיוכלו לשורפה ולא יבואו לידי תקלה. והוא ע"י הנחת ידיים על המים, ועי"ז נטמא המים, ושוב להתזיו על התבואה. ואם שפיכת מים ע"י צינור, להניח האצבע בפי הצינור.

השותפים בתבואה, ימנו את המפריש לשליח, בנוסח: הריני ממנה את וכו' לשליח להפרשת תרומות ומעשרות ולחילול מע"ש כדין.

כיון דמקפידים להוציא המעש"ר וליתנו ללוי, יש להתאים הנוסח של ההפרשה לכך.

הפרשת תרו"מ על חיטים ששייכים בשותפות לגוי

נשאלתי בקציר חטין לפסח בקיבוץ אשר מסתבר שיש גם עכו"ם שם, והחטים נשארים בבעלות הקיבוץ עד זמן שנשקלים והוא קודם העברתו לניקוי במכון.

הנה משום שליחות מהעכו"ם, אפשר לעשות שיפריש שותפו ואף אינו צריך רשות משותף העכו"ם, כמבואר כן בדעלמא בשותפות ביור"ד (סי' שכ"ח ס"ג) וסי' (של"א סל"ה), ובזה יועיל אם לא הוי מדין ניותא שהוא דעת הש"ך (סי' של"א ס"ק ס"ה), כי ניותא לדעת רבים הוי מדין שליחות, ויועיל רק אם הוי מדין בעלות ע"י מעדני ארץ תרומות (פ"ד ה"א) שכן מסקנתו ואז יועיל גם בשותף עכו"ם אמנם אינו מפריש תרו"מ השותף, - ולכן אין בידי עדיין פתרון, וגם להשיטות דחשיבא פטור וחיוב מעורבין, וא"כ א"א להפריש אלא מתבואה אחרת, ובכמות גדולה כזו אי אפשר, ובמקום אחר כתבתי בזה.

תרו"מ לחיטין לפסח ממקומות של יהודים ועכו"ם

בס"ד. יום שנכפל בו כי טוב, ר"ח סיון, מ"ה למב"י, ה' תשנ"ב לפ"ג.

כבוד הרה"ג, מפואר במעלותיו ובמדותיו, כש"ת מוהר"ר וכו' שליט"א, מרביץ תורה לעדתו, ויושב באהלה של תורה בכולל וכו', ועיניו כיונים על אפיקי מים רבים דהכשרא וכו', בעי"ת כאן יצ"ו.

הא דנפשי' איותה למצוא היתר לתרו"מ דחטין דפסח, ממקומות אשר בעו"ה איתא בהו יהודים ועכו"ם, ולכאורה מיחסר בשליחות דילהו, וגם דהוי 'ישרא' ועכו"ם שותפין בו וחלקו פטור מתרו"מ וכו'.

והציע לקנות החטין בעודן מחוברין לקרקע, והנה עתה דכבר נגמרה התבואה, כיון דשליש גידולו ה' ברשות הקיבוץ, נהי דחייב בתרו"מ, מ"מ הנתינה לפי חשבון, כמבואר ברמב"ם הל' תרומות פ"א הי"ב דנותן שני שלישי המעשר ללוי ושני שלישי התרומת מעשר לכהן, והמשמעות דל"ש אימת קנהו מהעכו"ם בכל גוונא מיחסרא רק שלישי בנתינה. שוב ראיתי דברידב"ז שם לא מבואר הכי, אלא דאם ה' החצי ברשות עכו"ם נותן רק חצי, ולדבריו בני"ד ליכא כלל חובת נתינה, כי הכל ה' ברשות עכו"ם. ולמעשה ליכא נ"מ, כיון דלא ברירא בודאות דאיכא עכו"ם, וגם גדר בעלותן אינו מוכרע, ולכן יש ליתן בשלמות. ויש להקפיד דאת הגמר מלאכה לא יעשה עכו"ם, דבכה"ג מבואר ברמב"ם שם הי"ד דפטור מתו"מ, כיון דה' שלישי ביד העכו"ם, ובצירוף גמר מלאכה דעכו"ם. ובזה לא תליא בבעלות עכו"ם, אלא בפעולת הגמר מלאכה, ע"י חזו"א שביעית סי' א או' כ"א ד"ה ואם לקחן ישראל.

אמנם, בעיקר הדברים מסופקני, דאפשר דאחר שנגמרה התבואה, בפרט אחר שא"צ לקרקע, אפשר דליכא סיבת חיוב אף דקנהו ישראל, ע"י בש"ך חו"מ סי' צ"ה סק"ט, להלכתא אי נקטינן דבכה"ג כתלוש דמי בדין שבועה, שומרין וכיו"ב. [וה"ט נמי לגבי הקנין בעינן

למיעבד נמי קנין דמהני מטלטלין כקנין סודר, ושכירות או קנין בקרקע תליא בפלוגתא עם חצר קונה במחובר עליו]. - ובעז"ה אברר האי ספיקא אצל רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א.

כמדומה שסימני יאוש מתחילים לבצבץ אצל מעכת"ר בענינא דההכשר, וידוע דהקברניט חייב להתאזר בעוז ובקור רוח יותר מהיושבים בספינה, ומעכת"ר זכה להיות קברניט דהאי ספינה בעניניו הרוחניים. והי"ת יתן בלבנו ובלבו בינה להבין ולהשכיל האמת על אמיתותו, ולעבוד את השם עבודה תמה רצוי ומקובלת כאוות נפשו.

הפרשת חלה שוב בבית

נשא"תי בדין הפרשת חלה במאפי' של עיסות שמפרישים כדין נחתום שחייב להפריש אף שעיסה ע"מ לחלק כמבואר סי' שכ"ב סעי' א', האם כשיהי' בביתו עוד חלקים שמצטרף לשיעור חלה, האם יש להפריש שוב, - הנה בחיוב נחתום שסיבת חיובו שאם לא יימכר יעשנה פת, להר"ש [פ"ז מ"ה] חייב מדרבנן, וכ"כ ברדב"ז ושו"ת משאת בנימין [סי' א'], ויש באחרונים שהכרעתם שהוא חיוב דאורייתא כמבואר בחלת לחם [פ"ה י"ג], גידולי הקדש ב' ומקדש מעט ז', חזו"א ליקוטים סי' ב' או"ב.

וא"כ להר"ש שהוא מדרבנן, ע"י צירוף סל שאח"ז מתחייב מן התורה, - וגם לדיעות שהוא מה"ת מסתמא אינו באופן שברור שימכור הכל, ואולי גם בקרוב לודאי שימכור, לא יהא חיוב דאורייתא, - ואם חיובו מדרבנן אולי משום לא פלוג, חייבו גם באופן שודאי ימכור הכל, - ועכ"פ יש סברא לחייבו כשיש צירוף סל אח"ז. אך כמדומה שסמכו להקל כיון שאין כוונתם לצירוף סל לחייב, ובזה לדעת רבים אין צירוף סל מחייב.

הנה מבואר [סי' שכ"ו סעי' ד'] שבעיסה ע"מ לחלק, לא מתחייב אח"ז בחלה גם אם יש סיבה, - אמנם דעת הגר"א וכ"ה בכמה ראשונים, שמתחייב שוב.

זמן הפרשת חלה במצות מכוונה

אשר שאל הגאון וכו'. במצות מכוונה שתחת פיקוחנו, אין מפרישים חלה אחר שנלוש במיקסר הגדול, שהוא עירוב ראשוני של הקמח והמים, ויש שמפרישים שם [משם עוברת העיסה למכונה המרדדת את הבצק ע"י גלגלים רחבים לפסים ארוכים של בצק וכו'], והוא משום שנראה שהתם אין עליו שם עיסה, אלא פירורים של בצק שדבוקים בדיבוק קל. ואף שבדיעבד מהני מנתינת מים לקמח, נצרכים להפריש בגוונא שיועיל לכתחלה. וגם משום דעת האבנ"ז סי' תכ"ד סק"ב, וחזו"א ליקוטים זרעים סי' ג' סק"ה שמנתינת מים לקמח, שלא הוי טבל אם יפרישו חלה, ואח"ז מחלקים ואין שיעור חלה יעו"ש [אמנם יש להאריך בדבריהם, עפ"י מש"כ בחידושי רבינו חיים הלוי הל' ביכורים פ"ח פ"ו, ואבי עזרי שם, ותליא בדברי הראשונים קידושין מ"ו ב'], לכן מפרישים בזמן דהוי עיסה.

שיעור הפרשת חלה מעיסת שביעית

נפתפקתי בעיסת שביעית החייבת בחלה בין טהורה ובין טמאה עי' סוגית הגמ' בכורות י"ב ב' ומנחת שלמה סי' ל"ט, האם ימעט ולא יפריש מצה שלימה שלא יהי' הפסד שביעית, - וראיתי משמי' דמו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל שאפשר להפריש כזית כמנהגו [וכמבואר ברמ"א שהוא המנהג] - אבל להפריש מצה שלימה אם כ"ה מנהגו, צ"ע.

הפרשת חלה על פירורים ממצות שלא הופרש עליהם

נשאלתי במצות שלא הופרשו עליהם חלה שהניחום בחבילה יחדיו עם מצות שהופרשו תרו"מ ונפלו פירורים ממצות שלא הופרשו תרו"מ על מצות שהופרשו תרו"מ. הנה לכאורה כשמפרישים חלה על המצות יכוון גם על פירורים אלו, אך יתכן שפירורים אלו כהפקר חשיבא [כדוגמת תמרי דזיקא שעומדים ליפול המבואר ב"מ כ"ג ב', - ואפשר דדמי לפירורין דפסחים ו' ע"ב דהוה כהפקר, ועי' קו"א להגר"ז, וחזו"א פסחים שם], ויתכן דזכו בפירורין אלו שנפלו במצות שלהם, ואין נראה כי אין רצונו שיהי' לו טבל, ובעז"ה אשוב לעי' בזה בלנ"ד.

ערב פסח

תענית בכורים בחתן

נ"פ שחתן בכור פטור מלצום בערב פסח, וגם לנהוג בו לשמחה בסעודת שבע ברכות [ובו נפטרים מלהתענות בכורים אחרים כמבואר בבא"ח [צו או' כ"ה], כה"ח [ר"ס ס"ק י"ג]. נראה דגם בגוונא שאין אומרים שהשמחה במעונו בזמן שאנשים ונשים שם, מ"מ חשיבא להא סעו"מ שהרי אומרים שבע ברכות. ועי'.

שכח ואכל בתענית בכורים

מה דשאל מעכ"ת באב ששכח שצריך לצום תענית בכורות עבור בנו, ואכל, ושוב נזכר בזה, הנה א"צ למיתב תענית לתעניתו כדכתב ב"הררי קודש" [שעל ספר "מקראי קודש" פסח ח"ב סי' כ"ב], ולכתחלה ישמע סיום מסכת או ילך לברי"מ שיוכל להמשיך לאכול, ומש"כ בספר "יסודי ישורון" [ח"ו עמ' מ"א] עפ"י שו"ת ארץ צבי [ח"א סי' מ"ט] אם אכל א"צ להמשיך להתענות, כמדומה שאינו מוכרח, ועי' שו"ת מנח"י [ח"ח סי' מ"ה].

אמנם כ"ז רק בבכור עצמו אבל בתענית עבור בנו הבכור, דלדעת רבים הוא כנפסק ברמ"א סי' ת"ע שא"צ להתענות, אפשר דיכול להקל להמשיך באכילה, וצ"ע.

סיום דקטן בערב פסח לפטור אחרים

בסייעתא דשמיא. עש"ק לסדר "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא), ב' לחדש זיו, ה' תשס"ד לבה"ע.

כבוד הגאון המפואר לשם ותהלה, תהלוכותיו בעטרת המדות וענוה עטרה לו, בדעת תורה נתיבתו, כש"ת מוה"ר וכו' שליט"א, ר"מ ומשפיע רוחני בישיבת וכו' בעי"ת כאן יע"א.

קבלתי מכתב מכת"ה מעש"ק העבר, ובו העיר דאם סיום דקטן לא פוטר אחרים החייבים להתענות, א"כ גם כשהוא גדול כשלמד מקצת בקטנותו לא פוטר.

ויצ"ע דהכל הולך אחר החתום, וכאן שהסיום בגדלותו גורר עתה אחריו כל הלימוד שבקטנותו, כדחזינן בפוסקים בדין קידוש שם שאם לא קידש בתחלתו אלא אות אחרונה חשבינן דכל השם נתקדש, וי"א דאף בספה"ע אם ח"ו לא זכו לתקן בכל יום הנצרך, ביום ארבעים ותשע אפשר לתקן כולהו ובדרשות הארכתי בזה, וצ"ע.

אמנם בלא"ה קי"ל שיכול לסיים אף בקטנותו לפטור אחרים כמ"כ מגדולי הפוסקים, וכ"ה בשו"ת צפנת פענח (ח"ב סי' י'). וטעמי' דאיכא שני הלכות בת"ת, לימוד תורה וידיעת התורה, דאף דאין לקטן חובת לימוד תורה, אבל ידיעות שלמד בקטנותו מהני לגדלותו, ובזה יכול לעשות סיום, עי"ש בארוכה. ויל"ע אם ד"ז סיבה גם בעבד שנשתחרר שהי' פטור מלימוד תורה דהוי כאשה, אי יכל לעשות סיום כשנשתחרר.

ובשו"ת בצל החכמה ח"ב ח"ד סי' ק' נמי ס"ל הכי, וחלי' מהר"מ הל' ק"פ פ"ה ה"ז, בקטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני ושחטו עליו בראשון פטור, וא"כ הכ"נ הסיום דקטנותו. והא דלא הוי בריא לי, אמאי לא העירו על שאלתי דמאי מהני שהקטן מסיים, אך אינו חייב להתענות כבכור, אלא אביו צריך להתענות במקומו, ואם אין האב שומעו לא נפטר מהתענית. ובקובץ מבית לוי ניסן תשנ"ג, כתב דגם אם אין האב בסיום פוטרו, וצ"ע.

ומש"כ מעכת"ה, בדרך לשרוף המצה ביו"ט שיהי' שלימה להכשירה ללחם משנה, והאריך מכמה מקומות אם חשיב צורך קצת, כתבנו בזה בתל תלפיות לפני כמה שנים. ויעוי' מה דהאריך בזה בספר הלכות המועדים פ"ד סעי' ז' ובהערות שם.

סיום כתיבת ס"ת אי הוי סעודת מוצה לענין תענית בכורים

בס"ד. יום שני בשבת, ט' לחדש בו ישועות מקיפות, שנת השמיטה, ה' תשס"א לבה"ע. כבוד גבאי ביהכ"נ וביהמ"ד וכו' שבעיר וכו' יע"א, ה' עליהם יחי'.

אחר מבוא הברכה והשלו' כראוי וכיאות, כל חדא לפום תפארתו ומהללו.

אשר שאלתם, על אשר זכיתם בסיום כתיבת ספר תורה, ובחרתם את יום שנשלם בו חנוכת המזבח, כמבואר בשו"ת שיח יצחק סי' תמ"ד דיש להדר לעשות סיום כתיבת ס"ת ביום שמחה. ושאלתכם, האם בכורים שנצרכים להתענות ביום זה, נחשב להם סעודה זו כסעודת מצוה דכשאוכלים בה פטורים מלהתענות, כדין כל סעו"מ שנפטר על ידם כמבואר להלכתא בסי' ת"ע משנ"ב סק"י.

הנה ברירא דהוא סעודת מצוה, דהוי גמר מצוה והוי נמי גמרה של תורה, יעוי' סי' תמ"ד במשב"ז סק"ט, שו"ת חוות יאיר סי' ע', ושו"ת אפרקסתא דעניא סי' קס"ה, ועי' דע"ת או"ח שם. וכ"ה להלכתא בספר יסודי ישורון עמ' נ', שבכורים נפטרים מתענית ע"י סעודת מצוה זו. [אמנם סעודה שנוהגים בתחלת כתיבת הס"ת דיש לנהוג בו בשמחה, כמבואר בבאר יצחק יור"ד סי' י"ט, ושו"ת תירוש ויצהר סי' ס', מ"מ לא הוי בכלל סעודת מצוה]. ונראה, דגם להשיטות שבסיום מסכת צריך להיות הבכור בזמן הסיום בכדי להשתתף עם המסיים, זה אינו אלא בהא, דהוי שמחתו של המסיים גרידא, אבל הכא דהוא סיום כתיבת ס"ת, שכל הציבור בידו לשמוע קריאת התורה מיני', סגי להיות ולהשתתף בסעו"מ, ולא נצרכו להיות בגמר כתיבת הס"ת שהוא האות האחרונה. אמנם מעלה ויתרון איכא להיות בזמן סיום הכתיבה.

וביום אתמול שאלתי את מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], והשיב דבשנה דע"פ חל בשבת, בודאי יש לסמוך שהבכורות פוטרין עצמם בסעודת גמר כתיבת ס"ת. [והוא כדעת שו"ת מהר"ש הלוי המובא בחק יעקב סי' ת"ע סק"ד, דקילא טפי חובת תענית בכורים בשנה זו, ודעת הישועות יעקב שם סק"ג דחמירא טפי בשנה זו, עי"ש טעמי', ולהלכתא נקטינן כמהר"ש הלוי, וכ"ה בחק לישראל עמ' ל"ה, שו"ת תולדות יעקב או"ח סי' י"ד, ושו"ת יד אפרים סי' כ"ט, עי"ש].

ונצרכים להניח אות אחרונה שלא יהי' עכ"פ בשלימותו, ולא כפי שנוהגים שחסר רק המילוי, כיון דבכה"ג חשיבא כבר מעיקרא דדינא שס"ת הוא בשלמותו. ועי' שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' כ"ד, ומקראי קודש בפתיחה לכלל ל"ט או"ח.

אנפ"י שזמן י"ב ניסן, הוא זמן שהציבור דחוקים בטירדות החג הממשמש ובא, מ"מ לא ימעטו בכבודה של הכנסת ס"ת, להוליכה [מעט עכ"פ] ברחובות בשירות ותשבחות בתופים ומחולות, וכן [עכ"פ מעט] בלוי אבוקות ונרות דולקות כפי שהוחזק לעשות מדור דור, וחזינן חשיבות הדבר, מהא דלדעת רבים אף ביו"ט מדליקין נרות ואבוקות, יעוי' שו"ת כתר כהונה סי' י"ח, ובלחם יהודה ח"ב דף ו'. ועי' שו"ת לבושי מרדכי תליתאה סי' מ"ו. [כיון שסמוך לביהכ"נ יש הרבה עפר וכו', יש לכבד ולרבוץ שם משום כבוד התורה].

אכילת חמץ בער"פ

מה שאמר לי מעכ"ת שיש ענין באכילת חמץ בער"פ בצפרא, מקור הדבר בספר זכר דוד (מאמר ג' פכ"ב), משום דסעודת המלאכים אצל אאע"ה היתה בע"פ ואכלו שם חמץ [ושם כתב דמה"ט נוהגים לאכול גבינה בע"פ כי המלאכים אכלו אז חמאה וחלב], אמנם בפשוטו הטעם להראות כי אין אוכלים חמץ רק משום איסור התורה, ולפי"ז סגי אף במזונות. כידוע נהג הגר"א זי"ע מיד אחר הפסח במוצאי פסח אכל או שתה דבר של חמץ [מעשה רב או' קפ"ה], להורות שהמניעה היתה רק משום צווי התוה"ק, ואפשר דמה"ט נמי יש לאכול אף בע"פ בבוקר חמץ, ועי'. שוב ראיתי בספר "איש על העדה" עמו' קל"ד שכן הי' מנהג מרן מו"ר הגריש"א זצוק"ל.

לכתוב אגרת שלומים בער"פ אחר חצות היום

בס"ד. חודש ניסן, ה' תשנ"ב לפ"ג.
בדבר אשר נסתפק מעכ"ת, אם שרי למכתב אגרת שלומים וברכה בע"פ אחר חצות היום. הנה הרמב"ם הל' יו"ט פ"ח הי"ח, כתב לפיכך יום י"ד בניסן אסור בעשיית מלאכה מד"ס כמו חולו של מועד, והוא קל מחולו של מועד. ומקורו מגמ' פסחים דף נ"ה ע"ב. ונראה דלא מיבעי' להשיטות דחוה"מ אסור מלאכתו מן התורה, ובערב פסח דעת רובא דרבוותא דהוא רק מדרבנן, כמבואר ברמב"ם הנז' ובסמ"ג, די"ל דהגדר הוא דחוה"מ מחיל על היום דין מועד, משא"כ ערב פסח אין על היום דין מועד. גם להטעם של הראשונים דהוא משום דחשיבא ליו"ט דילי' מחמת הבאת קרבן פסח, דלא הי' על היום אלא על הגברא. וגם לטעם הפנ"י פסחים דף מ"ט, דאיסור מלאכה בערב פסח הוא משום דאיכרי מועד, עי"ש, מ"מ י"ל דאינו בחפצא דהיום, ומטעמא הנז' לקמן דמקצת היום מותר. וגם להסוברים דחוה"מ איסור מלאכה בו הוא מדרבנן, מ"מ שאני מועד דיו"ט דילי' הוא בחפצא דהיום. והוא כוונת הרמב"ם דקל מחוה"מ, דהוא קל מיני' בעיקר הגדרתו, ולא רק בנ"מ למעשה. ויתכן נמי, דהטעם בזה דלא שייכא שיחול על היום בדבר שבמקצת היום מותר בו, יעוי' סוגיא דפסחים דף ב' ע"ב, ובפר"ח סי' תס"ח. ולהגדרה הנז' יש לבאר היטב סוגית הגמ' פסחים שם, ואי"ז מקומו.

ובשבעת ימי המשתה דחתן, דאסור במלאכה, נמי הוי כערב פסח דלא חל על היום אלא על הגברא, ולכן נמי קיל מחוה"מ. וכיון שאין עליו שם יו"ט, לכן אם הוא מלאכה קלה מותר, כמבואר בשו"ע סי' תס"ח ס"א וס"ב, ומקורו בב"י משמ"י דהמרדכי, דלתקן כלי מותר, והוא גם בהוי מעשה אומן כמבואר במשנ"ב שם סק"ח, [דאל"ה דהא שרי אף בחוה"מ, כמבואר בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' רמ"ג דהקשה הכי, עי"ש], ומה"ט לכאורה בסעי' ד' בכותב ספרים דרך לימודו, אף שלא לצורך המועד שרי. ומש"כ הפר"ח שם דרך לצורך יו"ט, השיגו ע"ד האחרונים, ולשון המשנ"ב שם סק"ט שכתב דהוי כתיקון בעלמא שהתירו

לצורך המועד, צ"ע אם כוונתו כהפר"ח ובדוקא לצורך המועד. וי"ל שהוא הסיבה דשרי בערב פסח בכתיבת ספרים לעצמו כמבואר בשו"ע שם ס"ב, דאינו בכלל מלאכה כבידה.

ולזה נראה דאגרת שלומים נמי שרי, דהרי מדינא מבואר בשו"ע סי' תקמ"ה, דשרי בחוה"מ לכתוב אגרת שלומים. ואף להרמ"א שם דהחמיר לכתחלה, הוא רק בחוה"מ, דאף דהוי מעשה הדיוט חשיבא בכלל מלאכה, אבל בכלל מלאכה קלה דיש לו צורך בה איכא, ובזה שרי בערב פסח כנז', ולא גרע מכותב ספרים לעצמו. וי"ל דהוא נמי הטעם למבואר בשו"ע שם דאמירה לעכו"ם שרי בערב פסח, כיון דאיהו לא קעביד מלאכה וטירחא, לא נאסר.

עוד יתכן, דאף דבחוה"מ אסורים הרבה דברים שאינם בגדר מלאכה אלא משום טירחה רבה גרידא, מ"מ בערב פסח יהא שרי, דלא נאסר בו טירחה אלא בצירוף מלאכה.

ולזהנז' דקולות דערב פסח הוא מחמת חילוקן ביסודו בטעם איסור מלאכה, יהא שרי במלאכות אלו אף בזמן שביהמ"ק קיים ומקריבין קרבן פסח דהוי מדינא יו"ט דילי'. והא דאסור בהספד ותענית כמבואר ברמב"ם פ"ו מכלי המקדש, ליכא ראי' דהוא דין בחפצא דהיום, אלא הוי מצד הגברא. והנמצאים בעיר בני ברק קילא טפי, כיון דהוו פטרי מלהקריב משום דרך רחוקה, יעוי' בזה בצל"ח פסחים ריש פ' מקום שנהגו, ובאר יצחק אהע"ז סי' א' ענף ו'.

ובפתחי ספרים, ראיתי דבספר דבר שמואל פסחים שם, כתב דלטעם דהוי יו"ט דילי' משום הקרבן, חל כל היום גדר איסור, עי"ש, ולא מצאתי הכרח לדבריו.

לאכול בערב פסח מצה עבה ועוגות שנעשו מקמח מצה

מש"כ מעכת"ה בדין אכילת מצה של ע"פ, בסוגי מצות שאוכלים התימנים שהמה עבים, אשר לדידן אין אוכלים בפסח.

הנה כידוע ארבע טעמים לאיסור אכילת מצה בערב פסח. א. המבואר בירושלמי פסחים פ"י ה"א. ב. שיהא היכר אכילה בערב [רמב"ם חו"מ פ"ו הי"ב]. ג. היקש לק"פ [רוקח או' ר"פ] שיאכל לתאבון המצה [מאירי פסחים י"ג]. ד. אסמכתא מקרא (שמות י"ב י"ח) ד"בערב תאכלו מצות", ולא ביום. [בה"ג הל' פסח סי' רפ"ב, ועי' פר"ח תע"א ס"ב, חת"ס תו"מ פ' בא].

ולכן אפשר דבאיכא תרתי, טעם אחר, וכן מחמירים שלא לצאת יד"ח, ליתא לכל הני טעמי, אבל מצה כפולה או נפוחה נהי דלא אכלינן בפסח מ"מ אפשר דמצה היא, ולכן אסירא כמבואר בסי' תע"א מג"א סק"ו והגר"ז שם ס"ז ומשנ"ב שם ס"ק י"ב. ולא דמי למצת מכונה ויד דלא חשיבא כולי האי שונים בטעם.

ולכן מה דשמעתי בשם הגר"ה זקס (שליט"א) [זצ"ל] ר"י בעיר קרי"ס, דאין לאכול פיתה בערב פסח דלא מגיע לחימוץ, להנ"ל ליתא, כיון דהוי טעם אחר. וגם ביררתי ואמרו לי שמתחלת הלישה עד גמר האפי' הוא כשלשים דקות, וא"כ הוי ודאי חמץ.

בהא דשאל מעכת"ה, בעוגה הנעשית מקמח מצה הכשרה לפסח, אם מותר לאוכלו בע"פ, דהא כתב הרמ"א סי' תע"א ס"ב משמ"י דהמהרי"ו סי' קצ"ג, דמצה שנאפה כתקנה ואח"כ נילושה ביין ושמץ, אינה נקראת מצה עשירה ואסור לאכלה בע"פ, ובמשנ"ב שם ס"ק י"ט, דהוא בין שנאפית אח"ז ובין שלא נאפת. [וגם לאלו דעבדי קמח מצה ממצה כפולה, דכיון דהוי דרך חומרא סמכי על ביטול ברוב, ולצאת יד"ח אכילת מצה רבים ס"ל דלא מהני כשהוא ע"י ביטול ברוב, דמיחסר בשיעורי, או משום דחשיב דחסר בשיעור דלשמה, דהא במצה כפולה או נפוחה גופי' נמי אסור לאוכלו בע"פ, כמבואר משנ"ב שם ס"ק י"ב מהמ"א ומהגר"ז].

לכאורה נראה פשוט דשרי, דהא כתב בשעה"צ שם ס"ק ט"ז, דבעינן שיהא עליו תואר לחם כבסי' קס"ח ס"י, ובודאי טעמיה, דהרי טעם מצה ליכא, ולא מיחסרא באכילת מצה לתיאבון בערב [נדלדעת המאירי פסחים י"ג הוא עיקר איסורא לאכול מצה בע"פ]. ולא דלגמרי ליכא טעם, דאל"ה אף אין יוצא יד"ח מצות אכילת מצה, כבמצה מבושלת המבואר בסי' תפ"א ס"ד דאינו יוצא יד"ח, אלא כיון שיוצאים יד"ח בו, איכא איסור, אי משום טעם הרמב"ם הל' חו"מ פ"ו הי"ב שיהא ניכר אכילתה לערב, או כיון שיוצאים יד"ח חשיבא בכלל הירושלמי פסחים פ"י ה"א דהמקדים הוי כבועל ארוסתו בבית חמיו. והעוגה דידן, הרי ליכא כלל תוריתא דנהמא, ואין ניכר המצה שבה ושרי, ואף דראיתי דיש שנוקטין בפשיטות לאיסור, ובספר הסדר הערוך פ"ח ס"ז הובא דעות האוסרין, אבל איני יודע טעמיהו.

וי"ע דבכה"ג דליכא תוריתא דנהמא, גם באיכא כזית, דבכה"ג מברך המוציא ובהמ"ז כמבואר סי' קס"ח ס"י, מ"מ במצה לא יצא יד"ח. דהוי חשיבות רק לגבי ברכת המוציא ולא לצאת יד"ח המצוה.

אופן דשייך להקל באכילת מצה בערב פסח

נשאלתי באלו שנהגו שלא לאכול מצה מר"ח ניסן, אי יכולים להקל בשבת הבאה לאכול מצות כיון שע"ז אין נצרכים יותר לחמץ, הנה אם מגיעים לידי כעס על ילדיהם וכיו"ב ודאי אין מנהג כדאי כנגד עוון חמור של כעס – וגם רבים דלא נהגו במנהג זה [עי' סי' תע"א בארחות חיים סק"ה, וכנראה אצל החת"ס זיע"א גם לא נהגו בזה, עי' נט"ג פ"ב סעי' י'], - ומ"מ נראה כיון דלילדים אפשר ליתן, כבר איכא פחות חשש, מ"מ יש לדון בכ"מ כפי מציאותו, ועכ"פ אם יצטרכו כל בני הבית לאכול מצות יש להם לעשות התרת

נדרים. עי' שד"ח כללים מערכת מ' כלל ל"ז עי"ש, שבמקום מנהג ויש לו צער דנחלקו הפוסקים אם צריך התרה, וא"כ בנדו"ד הוי כגדר שיש לו צער דהתרה עכ"פ מהני.

טבל כלי במקוה ולא שילם

מעכת"ר במכתב כתב בפשיטות דטבל כלים בלא תשלום עליהם, לא מיחסר בטבילת הכלי [גם אם חשיבא למהבב"ע], כ"נ ברור כדחזינן פסחים ע"ב בעל יבמתו נדה פטור, כלומר כיון שנעשה מעשה אין העבירה מבטלו, כמו"כ מהא דשחט בשבת ויוה"כ שחיטתו כשרה כמתניתין חולין י"ד, והכ"נ יהא במילה באיסור או הפרשת תרומה באיסור. אך יל"ע משום דינא דאי עביד לא מהני [סוגיא תמורה דף ה' וחיישינן להלכתא למ"ד דלא מהני] ובזה יתוקן האיסור, כי חובת התשלום הוא על הכשר הכלי אחר טבילתו, אבל אם לא מכשיר א"צ לשלם, אא"כ להשיטות דבשוגג לא אמרינן אע"מ והכ"נ דמורה היתר לעצמו הוי כשוגג. גם י"ל דבהא שאין המים חלק מהמצוה אלא המצוה בכלים לטובלם, לא חשיבא מהבב"ע, ואפשר דדמי לתוקף חבירו מהסוכה, דקרקע אינה נגזלת לא הוי מהבב"ע, כדאיתא סוכה ל"א א' ובראשונים שם. ועיקרו דבמכשירי מצוה לא אמרינן מהבב"ע, כמבואר בתהלה לדוד השמטות לח"א דף י"ג, שוב ראיתי מש"כ בזה בפתחי חושן גניבה ואבירה חלק ה' פ"ו הערה ע"ד, ודבריו צ"ב עי"ש.

תספורת וגילוח בערב פסח אחר חצות

בעי"פ רבים השואלים שלא הספיקו להסתפר לפני חצות, ותשובתי היא ששרי רק ע"י עכור"ם או ע"י עצמו כמבואר ש"ך יור"ד סי' שצ"ט, ויל"ע דאפשר דע"י עצמו שרי כיון דהוי שינוי אבל גילוח זקנו שכן הוא הרגילות, יתכן שאסור ע"י עצמו, ול"ע היטב.

בדיקת וביעור חמץ

אשה הבודקת חמץ לעצמה

הגיעני שאילת וכו' בדבר אשה אלמנה שבנה יכול לבוא רק ב"ג לבדוק אצלה החמץ, האם הוי סיבה שהיא תבדוק בליל י"ד אף שנשים אין בודקות. הנהא דלכתחילה אין נשים בודקות [עי' פסחים ד, ע"ב] הוא לאחרים, אבל בחיוב בדיקה של חמץ לעצמה יכולה לבדוק דלא שייכא שעצלים הם שהרי יודעת בעצמה [וצ"ע שבספר בדיקת חמץ וביאורו פ"ה סעי' ל כתב שגם בכה"ג תמנה איש], וא"כ בודאי יש לה לבדוק בליל י"ד.

חוב בדיקה במלון

ההולכים למלונות בפסח גם אם שכרו רק מיום י"ד חייבים לבדוק החמץ, ולא סמכין על ניקוי המחזיקים את המלון כמו שבבית לא סמכין על הניקוי, - ואף שאין החמץ שלו, מ"מ שמא יבוא לאוכלו ופשוט. שוב ראיתי שכתב כן הגר"א וויס שליט"א בקובץ דרכי הוראה תשס"ז, אך שם כתב בלא ברכה, וצ"ע שנראה שיש לו לברך.

חוב בדיקת חמץ ברכב שכור ובחדר שכור במלון

יל"ע במלון שנמצא בו לזמן הפסח, שצריך לבדוק חדרו מחמץ, אמאי אינו צריך לבדוק את ה"לובי" של המלון שהרי שוהה שם והוי זה בכלל השכירות של החדר, וביותר שאף החדר אוכל אין בודקים. - כמו"כ בשוכרים מכונית מחברה, יש נמי לבדוק, אמנם אם השוכר שלפניו הי' יהודי שומר תו"מ שמסתבר שבדק הרכב א"צ לבדוקו שוב, - וחוב בדיקה הוא נמי בשוכר הרכב לזמן קצר. - ועי' ספר שערי שלמה פסח סי' ל'.

נשאלתי במי ששוכר מכונית באמצע ימי הפסח, מחברת שכירות, האם צריך לבדוק החמץ, נ"פ דיש לו לבדוק כדוגמת המחבר סי' תל"ז ס"ב, - ובאם ימצא שם חמץ ישרפנו - משא"כ בנוסע במונית של חברה, לא הוי כשוכר של המכונית, ואכתי יל"ע דיש בזה להאריך אם הוי כשוכר של המכונית נמי מלבד ששכר הנהג. - ולא שייכא לנידון של כניסה לבית של עכו"ם וכיו"ב שיש שם חמץ [עי' שו"ת שיבת ציון סי' י', חזו"א או"ח רס"י קכ"ד], דהתם הוא בודאי חמץ אבל כשלא ודאי עכ"פ באקראי שרי, ומכונית י"ל דחשיבא כאקראי.

השכיר דירה לאינו שומר תו"מ וזמן השכירות מסתיים בחוה"מ

נשאלתי במי שהשכיר דירה לאינו שומר תו"מ, ובאמצע הפסח מסיים זמן שכירותו ועובר למקום אחר, ועי"ז יהא חמץ ברשות ישראל שהוא המשכיר איך ינהג המשכיר בזה. נראה שקודם הפסח ישכיר לעכו"ם מאותו זמן שעובר אליו, ומועיל השכרה אף שעתה מושכר עדיין לאחר כמבואר חו"מ רס"י שי"ב, ובהא הוי ברשות עכו"ם, וגם אינו חייב בבדיקה וביעור, כי לא הי' זמן שהוי ברשותו.

בענין בדיקת חמץ ע"י אחרים

בס"ד. עש"ק, ער"ח ניסן, ה' תשנ"ח לפ"ג.

אחר מבוא הברכה לשלום וריעות כראוי וכיאות, בשבוע שעבר קבלתי מכתבך בדברי תורה המסולאים מפז ויקרים מפנינים, הכתובים בכמה עמודים, ולעונג וקורת רוח היה לי, אך מה אדע את אשר לא ידע ולית באפרקוסתי מידי דממשא.

אך אוסיף, דמקור השו"ע סי' תל"ב ס"ב שע"ז נסבו דבריו, המה מהרא"ש פ"ג דפסחים סי' י' ותשובותיו כלל י"ד, והתם בנה הדברים על התוספתא דעשרה שעושין מצוה אחד מברך לכולם. ואף דהכא חשבינן לחיובא דבעה"ב גרידא, כדחזינן דמבואר בפוסקים דאם בעה"ב התחיל לבדוק ושוב אין בכחו לגמור, ימשיך השליח בלא ברכה, והו"ד במשנ"ב שם ס"ק י"א, מ"מ אי לאו דברי התוספתא, אם בתחלה היה צריך לבדוק היה מברך לחודיה. ויל"ע בכה"ג דהו"ב בני ביתו דאיכא שם נמי חמץ שלהם, דבזה רמי חיובא נמי עליהו, דבכה"ג יברכו קודם גם אם בתחלה סבור היה בעה"ב לבדוק הכל. אמנם להשיטות דחיוב בדיקה תליא בחובת בית, וכיון דאין הבית שלהם ולא באחריותם, ליכא חיוב בדיקה, הכ"נ דאין מברכים. ועי' מגן האלף סי' תל"ו סק"ט, וחק יעקב סי' תל"ו ס"ג, ושאג"א סי' ע"ה, ובגר"ז סי' תל"ב ס"ח.

ובדבר ההערה על המג"א, שמתפלל יחידי בביתו יתן לאחר לבדוק וכו'.

נראה, דהמ"א ס"ל דבעיקר הדבר, בדיקה קודמת לחיוב תפלה, וכמתבאר בהגר"א סוס"י תל"א שחיובו אף בסמוך ללילה, ולהכי בכה"ג שחיישין שישכח להתפלל, יש לו ליתן לאחר לבדוק ולקיים שניהם. ובה גופיה פליג החק יעקב שם, וס"ל דתפלה קודמת משום דתדיר. וסברת המ"א, ביאר בגר"ז סי' תל"א ס"ו וקו"א סק"א, שבדיקה עיקר זמנה בצאת הכוכבים בשעה שבנ"א מצויין בביתה, משא"כ ק"ש ותפלה אינו אלא משום זריזין מקדימין. ונראה דבדינו של המ"א שממנה שליח לבדוק, ימנהו להדיא רק על המקומות שיבדוק עד שיגמור התפלה, ואולי בסתמא הוא כן, ולכן בעה"ב יוכל לחזור ולברך אף שבירך השליח. ועוד חזון למועד בעוד פרטים בענינים אלו, וקדושת שבת ור"ח ממשמשת ובאה, ומתקרב זמן דאין הלבבל יוצא בקולמסו.

חיוב בדיקה בחדרו של עובד-זר

אנשים הנצרכים שיהי' להם גוי [פיליפיני סודני וכיו"ב] ויש להם חדר, לא ברירא לי אי חשיבא כשכור לו החדר, כמדומה שלא חשיבא כשכור לו, אף שנצרכים ליתן לו חדר ששם ידור בו ובאופן זה הממשלה משלמת את שכר החודשי לו, - ואם לא חשיב מושכר לו יל"ע בחמץ של הגוי הנמצא שם, ובפשוטו אי"ז באחריות הישרא' כלל, והוי חמץ של עכו"ם ברשות הישרא' ואין לו אחריות ע"ז, ויל"ע אי יכול הגוי לאכול שם חמץ, אם כל השנה לא הוא נותן לו שכר קניית המאכלים, אלא בסוף החודש מבקש השכר כולל מה שקנה, דאולי בכה"ג איכא איסורא כמראית העין שיאמרו שהוא נתן לגוי בפסח לקנות חמץ [עי' סי' ת"מ סעי' ג' משנ"ב ושעה"צ שם, וגר"ז סעי' ג'].¹

ונראה בכה"ג דליכא מראית העין. - ומשום שמא יבוא לאכול, כשמכניס הגוי החמץ דרך הבית לחדרו, כמדומה דגם בזה ליכא למיחש, כי לא רגיל לאכול עמו, אלא אוכל הגוי בחדרו. - ברור שחמץ שיש לגוי בחדרו לא יכול הישראל למוכרו כנכתב לעיל שאין לו בו

אחריות [וביש לו אחריות עליו נחלקו הפוסקים אי יכול למוכרו], וא"צ למוכרו. – אמנם באופן שהי' שם קודם שבא הנכרי חמץ של ישראל, בהא כיון שאין בודק חדר זה, ישכיר החדר לעכו"ם במכירת חמץ. וכ"ה בספר "תשובות והנהגות" [ח"ב סי' רכ"א או"ב] ועי'.

ביעור פירורים

ובענין השליח וכו', בשיעורים הזכרתי דיניו על השטיח ניילון וכיו"ב, והוי בזה כמחיצה דאיכא היתרא, ולא יבוא לאוכלו דהוא הסיבה שצריך לבער הפירורין משם, וגם זה דרך חומרא כיון דמדינא לדעת רבים מהפוסקים פירורין א"צ לבער כלל [כ"ה דעת הפר"ח סי' תמ"ד סק"ד, וכ"ה דעת הריטב"א פסחים ז' ע"א, ופליג על היש מגדולי הדור שהובא שם], ורק חיישינן לדעת הסוברים שצריך ביעור [כ"ה דעת גדולי הדור שהובא שם, וכ"ה בתלמיד הרשב"א פסחים ח' ע"א, פסקי הרי"א פ"ג סי' ב' ושו"ת הרדב"ז ח"א סי' קל"ה] וגם לדעות אלו לא ברירא שצריך בדיקה ולחפש אחריהם יעוי' שפ"א פסחים ו' ע"ב וחזו"א סי' קט"ז ס"ק י"ח, וציץ הקודש ח"ב סי' ל"ד. אך דין מאוס וכיו"ב דאיכא ברצפה שדורסים עלי' ליכא בשטיח.

פת שעיפשה חייבת בביעור

בס"ד. אור ליום ד', כ"ב לחדש אדר הראשון, ה' תשנ"ה לפ"ג כבוד הרב הגאון, מוה"ר וכו' שליט"א, אווה למושב לו בעיה"ק ירושלם ת"ו. אחדשה"ט באה"ר

קבלתי מכתבו בתשובת הגאון וכו' שליט"א.

ונראה דפת שעיפשה חייבת בביעור. גם כשפסולה עדין מאכילה, אינו אלא משום שעומד לחמץ עיסות אחרות וכדכתב בחזו"א שם, ובהאי פרט גם לתירוצי השני דהחזו"א הוי כן.

ובעיקרא דמילתא נראה, דלא חשיבא נ"ד דחזי לתערובת כשהוי ראוי רק ביותר מששים, וכוונת החזו"א שם אם הוא ראוי בפחות מס' דאז איכא טעמו בו. וא"כ ליכא כלל איסור מעיקרא.

בדיקת חמץ בבתי החולים

מי שמאושפז בבי"ח, ושאלתו אי חייב בבדיקת חמץ שם. כמדומה דבי"ח ממשלתי אשר מיסים וכיו"ב אשר נתן הוא שמקנה לו זכות במקום ואפשר דהוי כשכירות, והן אמנם יכולים הממונים שם להעבירו ממקום למקום, אין זה מגרע מזכותו בחדר, וא"כ חייב בבדיקה כדין שואל או שוכר, ונראה שגם בברכה [ועל ביתו שלח שליח לבדיקה].

מכירת ארון תרופות שבביתו

כבוד הגאון המפואר לשם ותהלה, גפן אדרת ותפלתו ויראתו תכון קטורת, מרביץ תורה לעדרים כש"ת מוה"ר וכו' שליט"א, ר"מ ומשפיע רוחני בישיבה המפוארה המעטירה בשמה הטוב "וכו'" בעי"ת כאן יע"א.

מכתב מעכת"ה מיום רביעי הגיעני בעש"ק, וישר כחו והנני למבוקשו להשיב מכתב הקודם. **מאד** אשמח אם מעכת"ה יוכל להעמידני בכוונת החזו"א באגרות ח"א קפ"ח, שאין לבשל לליל שבת חמץ וקטניות וכו'. בפשוטו כוונתו מחמת שידבק לכלי, ואם ידבק אסור להדיחו כמבואר ברמ"א. [ולפי"ז, ליכא ראי' מדבריו שיש איסור אכילת קטניות בע"פ, כדעת החק יעקב סי' תע"א סק"ב ודע"ת סי' תנ"ג, ודעת הפמ"ג בא"א תמ"ד סק"ד להקל דלא גזרו בע"פ. ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ל"א, דלדינא יש להחמיר בזה], אבל צ"ב מאי חששא שידבק הקטניות, הרי ב"י וב"י ליכא בהא, וצ"ע.

עוד אשאלה, באיזה אופן ימכור בית מרקחת את התרופות חמץ שברשותו. [אמנם תרופות שאינם ראויים רק לחולים, ליכא ב"י וב"י, יעו' רס"י תמ"ב, וס"ד, ומשנ"ב שם סק"כ, וחזו"א סי' קט"ז או"ח. והוא כשהוי בתערובת, אבל ללא תערובת ומכיל חמץ בלבד, אסור גם אם ראויין לכלב, כמבואר שם ס"ט ומשנ"ב שם]. ומ"מ בסוגי סירופים למיניהם שיש בהם טעם, ולמכור לעכו"ם לכאורה א"א אם יתנו לכל אשר יבקש, דאם יתנו רק לחולה שאי"ב סכנה, אפשר דשייכא מכירה, נא להודיעני תשובתו הרמה בזה.

בענין בדיקת חמץ

מכתב מעכת"ה ראיתיו בליל שב"ק תשובה בשו"ב מהדרשה ותפלת ערבית, העיר במה דכלים שא"א לנקותם שיבדקם, לכאורה יכול למוכרם.

הנה כמבואר בסי' תל"ג משנ"ב ס"ק נ"ג, רק בכה"ג שהוי טירחא מרובה יש להקל למכור לעכו"ם, והכא אפשר דלא הוי בכלל טירחא מרובה. ובספר בדיקת חמץ וביעורו דף קמ"ב, ס"ל שבכה"ג יש למכור הכלי עצמו. [ולטובלו אה"פ]. ואחר עיון בדבריו אי"ז מוכרח, אלא כפשטות דברי שו"ת חת"ס או"ח סי' ק"ט, והנוב"י בשו"ת שיבת ציון סי' י"א, דסגי במכירת החמץ הדבוק. ואם אין לו חמץ גמור נוקשה וכיו"ב שיכול למוכרו אגב זה, משמעותם דסגי במכירה של חמץ הדבוק גרידא.

ובמש"כ על אחורי ארון דבחמץ ידוע צריך להוציאו, והעיר מעכת"ה דלהוי כדין מפולת של ג"ט שגם בחמץ ידוע מהני ביטול בלב. כפי שהי' נראה דלא הוי טירחא כגל של ג"ט, אלא הוי דינו כגל של פחות מג"ט.

ובדבר מש"כ על שטיח שיש לפוסלו מאכילת כלב, העיר מעכת"ה דלסגי לפוסלו מאכילת אדם כדין פירורים המטונפים. נראה דבעינן למיחש דאיכא כזית שמצטרף בכל

השטית, ובו לא סגי במטונף גרידא.

ובל"ד אשלח למעכת"ה בשר משחיתת וכו', אשר ברירא דהוא חלק ב"י אמיתי, ולא כהרבה ועדות כשרות שכותבים שהמה "חלק ב"י", ודבריהם שקר כברירא לי כשמשא בצהרי היום.

בל תשחית בהנחת פתיתים

בארחות חיים סי' תל"ב סק"ה כ' משמי' דהמנח"פ שבהנחת עשרה פתיתין יהיו יחדיו כזית, כי יש שיטות שבפחות מכזית ליכא מצות ביעור. — יל"ע בכה"ג שנצרך לאכילה האם איכא בזה בל תשחית לבערו להשיטות שנצרך כזית, ובפשטות ליכא בל תשחית דמ"מ. הוי לצורך, ביותר שהוי צורך רוחני.

בדיקת חמץ במי שמכר החמץ

נשאלתי ממי שלא בדק החמץ מחמת שנצרך לילך לביה"ח, אבל עשה מכירת חמץ, אי הוי סיבה שא"צ לבדוק אח"ז. שוב שאלתי את מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] והשיב שיש לסמוך על המכירה וא"צ לבדוק החמץ.

שכח לבדוק במקום שאינו דר שם

קנה דירה וקיבל המפתחות להיכנס קודם י"ד ניסן, ונזכר ביו"ט דפסח כי לא השכיר המקום לעכו"ם, ושואל האם חייב לבדוק. נראה שא"צ לבדוק כיון שאינו דר שם סגי בביטולו וגם במכירה לעכו"ם כתב - חמץ בכ"מ שהוא מלבד זה הארכנו במקו"א דאמרינן שלא ניה"ל לקנות ולא זכה בחמץ של בעה"ב הקודם.

אי יש חיוב בדיקת חמץ בספרים

בס"ד. אור ליום שלישי. י"א לחדש ניסן, התשנ"ה לפ"ג בהא דהובא בביה"ל סוס"י תמ"ז, דיש פוסקים שעוברים בל יראה ובל ימצא בפחות מכזית, יעוי' שאגת אריה סוס"י פ"א, ועי' סי' תמ"ב שערי תשובה ס"ק י"ב. והמקו"ח שצויין בביה"ל, הוא שם בביאורים סק"ב. ובעיקר חיוב ביעור פחות מכזית, עי' סי' תמ"ב משנ"ב סק"ל"ג, וסי' תמ"ד משנ"ב סק"ל"ג, ופמ"ג א"א סק"ו והגהות רעק"א שם, ועי' סי' תל"ד משנ"ב סק"י"א. ועי' סי' תל"ד במשנ"ב בסופו שציינ לשע"ת, ועי' בשע"ת משמי' דשו"ת זרע אמת, ועי' היטב סי' תמ"ב משנ"ב סק"ט"ז.

ומה דכתב מעכ"ת, דרך בבצק אמרינן שיצטרפו יחד ולא ביבש וכו'.

כ"ב ביאור הגר"א סעי' י"א, ושעה"צ סי' ת"ס סקט"ז. אבל דעת החזו"א סי' קט"ז ס"ק י"ד, דגם ביבשין, משום דלא בעינן הצטרפותם, אלא בקרקפתא דגברא רמי' שיש בביתו כזית. ולהגר"א מוכח דחייב בדיקה הוא על פירורין, דהא במעשה רב איתא באו' קע"ח דצריך לבדוק בספרים, ולדבריו משום הצטרפות ליכא.

ועי' באריכות בדין בדיקה בפירורין בספר משמרת ליל שימורים סי' ג', והביא מדברי הראשונים בעניי"ז. וכתב דבהכרח אין הגירסא במעש"ר כגירסא דילן, אלא כמעשה רב השלם דספרים א"צ בדיקה, כי אם ביעור א"צ בפחות מכזית כ"ש בדיקה, אם לא שנאמר שחשש בספרים לאיסור כזית קטן.

והכי איתא משמי' דמין הגרי"ז זצ"ל, דליכא חובת בדיקה בספרים, ולא חייבו חז"ל בדיקה אלא על כזית, ועי' שו"ת אגרות משה ח"א סי' קמ"ה. אמנם אינו מוכרח, די"ל דדעת הגר"א במעש"ר כדאיתא במחנה ישראל פ"י [להח"ח זצ"ל], דחייב בדיקה הוא על פירורים אעפ"י דליכא כ"י וב"י, שמא יבוא לאוכלו, ומה"ט י"ל דבדק הגר"א זצ"ל את הספרים. וידוע אריכות האחרונים והפוסקים אי להלכתא בדיקת חמץ הוא שמא יבוא לאוכלו. ובשו"ת אור לציון סי' ל"ב העיר על החזו"א, וכתב דגזירה שמא יבוא לאוכלו הוא רק בשיעור כזית דאיכא כרת, עי"ש הוכחתו.

בדיקת חמץ מאוחר בעצמו עדיף ממוקדם ע"י שליח

בדין בדיקת חמץ לאלו המאחרים מחמת שנמצאים בעבודתם שלא יכולים לעזובה, - נראה דאף שבדיקת חמץ מיד עם צאה"כ לא הוי רק מדין זריזין אלא מדינא, כמבואר בפוסקים, מ"מ נראה שלא יעמיד שליח לבדיקת חמץ אלא הוא עצמו יבדוק אף שיהי' בשעה מאוחרת. דמצוה בו עדיפא, ובמקו"א נתבאר טפי.

בירך בטעות על בדיקת חמץ

נשאלתי ממי שבבדיקת חמץ בירך בטעות על בדיקת חמץ. הנה מבואר להדיא בפמ"ג [בסי' תל"ב א"א סק"א] שלא יצא. ולפי"ז בזמן שריפת חמץ יכול לברך על ביעור חמץ כדין מי שלא בירך בזמן הבדיקה, כמבואר בסי' תל"ב משנ"ב סק"ד ושעה"צ סק"ד. — ומשמי' דמין מו"ר הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] שמעתי שבדיעבד יוצא בברכה על בדיקת חמץ, ועי' ספר בדיקת חמץ וביעורו פ"ה ס"א.

בדיקת חמץ בלובי ובבריכה של המלון שמתארח בו

עוד אשאל, על מלון שמתארחים בו וחייבים לבדוק בו חמץ [אם לא שבעה"ב בדק או עשה שליח לבדוק], האם נצרך לבדוק גם ה'לובי', שהוא מקום שיושבים שם הרבה פעמים ביום בדר"כ. כמו"כ מקום הבריכה שמשתמשים שם בחוה"מ.

איחור בדיקת חמץ לצורך כיבוד אם

נשאלתי במי שצריך לנסוע עם אמו לשדה תעופה באור לארבעה עשר ועי"ז יתאחר בבדיקת חמץ. – נראה כיון שאפשר לבדוק כל הלילה, אף דחיובא הוא בצאה"כ, חשיבא שאפשר לקיים שניהם, דיש לו לנסוע עמה דהוי כיבוד אם, - ובגוונא דנשאלתי שהאם רוצה שיבדוק החמץ אצלה ואח"ז בביתו, בזה כיון שאצלה אינו הכרח אלא קל לה טפי בכה"ג, בהא נצרך קודם לבדוק את ביתו, שיהא חובת בדיקת חמץ בזמנו. ועי'.

קיצור הלכות ביעור חמץ

בס"ד. יום שני, י"ב לחודש בו ישועות מקיפות, ה' תשנ"ט לפ"ג.

אשר ביקש לידע פרטי הלכות ביעור חמץ, הנני למבוקשו בסייעתא מלעילא.

א. יקפיד לשרוף החמץ בתחלת שעה חמישית, ועכ"פ לא יאחר מסוף שעה חמישית.

ב. אם יש לו הרבה ככרות לחם וכיו"ב, ויש חשש שלא ישרפו היטב עד סוף הזמן, ישרוף רק מעט והשאר ישליכנו לרה"ר, [שלא בדרך בזיון אלא מעוטף בניילון וכדו'], או לכלות באופן אחר.

ג. לכתחלה שריפת חמצו יהיה קודם שמכרו את חמצו לעכו"ם, ויברר אצל הרב שמכר אצלו הזמן שמוכר החמץ. ואם נכתב בשטר מכירה לעכו"ם שיחול המכירה בסוף שעה חמישית, אין נצרכא לידע זמן המכירה.

ד. ישרוף החמץ בעצמו, דמקיים בזה מצות 'תשביתו', ומצוה בו יותר מבשלוחו, וגם אם נותן שכר לשליח. ועכ"פ לא ע"י שליח קטן ולא עכו"ם.

ה. שיעור השריפה, הוא שיעשה החמץ פחמין. ומהראוי שיחתוך היטב לפרוסות בשביל שישרף היטב, כנ"ל.

ו. יש מהדרין לשרוף דוקא ע"י עצים.

ז. יש מחמירים שלא לשפוך נפט על החמץ קודם שריפתו, דעי"ז נפסל מאכילה ואין קיום המצוה. והמקילים יש ע"מ לסמוך. אבל אין צריך להקפיד לשורפו במדורה גדולה שלא יפסל קודם שנעשה פחמין ממאכל אדם.

ח. יש להקפיד להניח לשריפה חמץ גמור, ולא רק תערובת חמץ וחשש חמץ.

ט. יש להשליך החמץ לשריפה ביד ימין, כדין כל מצוה שהוא בימין. ואיטר בימין שלו.

י. כיון שיש מגדולי האחרונים שמצות עשה של 'תשביתו' הוא מצוה חיובית, וגם כשאין לו חמץ צריך לקנות כזית חמץ ולבערו, לכן מהראוי להקנות לבניו הסמוכים על שולחנו חמץ והם ישרפו. וכן יכול להקנות לאשתו, ותתן לבעלה או לבניה לשרוף, כי כל כבודה בת מלך פנימה.

- יא. מנהג גדולי הפוסקים, לשרוף עם החמץ את הלולב, וההושענות של הושענא רבא.
- יב. אחר ששרף החמץ, יבטל החמץ בהבנת כל מלה אשר אומר. ואם לא הבין, מועיל בדיעבד אם הבין את התוכן.
- יג. אחר ששרף, ינער הבגדים וקיפולי המכנסים, שיפלו הפירורין מהאכילה ומן השריפה.

שריפת חמץ בליל י"ד

נשאלתי כיום בעידן דעקתא, שאין מניחים לקיים ביעור חמץ, בטענת בריאות שהעשן מזיק, וכמו"כ הריח וכו', ולכן רוצה לקיימו באור לי"ד. נראה כיון שמן התורה החיוב לבער בשעה שביעית, ובזה מקיים מ"ע דתשבייתו, וחז"ל הקדימו חיובו לבער בשעה ששית, כי דרך האדם לטעות בשעה, ושורפים קודם שעה ששית שיכול לבטל החמץ, כי אחר שעה ששית לא יכול לבטל, וא"כ כיון שבלא"ה לא מקיימים בזמן שחייבו בו מה"ת ומדרבנן, כשא"א ביום בלילה נמי יכול לבער.

שריפת חמץ במכליות המיוחדות לזה

בדבר פחים הנקראים 'צפרדעים' שנתחדשו מטעם העירי' לשריפת חמץ, דלכאורה כשחמץ הנשרף אינו שלו דהוי זוטו של ים, דכשהמאכל עומד באויר הכלי הנ"ל כבר א"א להחזירו משום החום השורר שם, לכאורה נפקע בעלותו בזה באויר, ואף שעתה זה צורת שימוש והצטרכותו לשרוף. ושאלתי שאלה הנ"ל את מרן מו"ר הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]. והשיב, דמ"מ הוי הפקעה מרשותו וסגי לביעור חמץ, ואולי כוונתו כיון שהוי זוטו ש"י והפקעה מחמת השריפה, ועי' היטב.

חמץ הנמצא בפסח

נשאלתי בנמצא חמץ בביהכנ"ס בראשון דחזה"מ האיך ינהגו. — הנה בודאי נמכר לעכו"ם ע"י הגבאים שנכלל בשטר שנכתב בו ש'חמץ בכל מקום נמכר, אך מה"ט אי"ז סיבה שלא לשורפו, כפי ששמעתי ממרן מו"ר הגריש"א זצ"ל שבנמצא חמץ שלו אף שמכרו יכול לשורפו על מנת לשלם לעכו"ם אחר הפסח [ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' נ"ג וח"ט סי' קט"ז], אמנם הרי אם יטלנו וזוכה בו יעבור בב"י, וכמ"ש בשו"ת הריב"ש [סי' ת"א] שבמוצא חמץ ברה"ר לא ישרפנו מה"ט [הו"ד בביה"ל רס"י תמ"ו], אמנם כתב שם דגם אם לא מתכוון לזכות, והוא משום שמא יבוא לאוכלו — אך י"ל דהתם לא הוי שלו, אבל בכה"ג בביהכנ"ס הגבאי הוי כאפוטרופוס ואי לאו ביטול ומכירה לעכו"ם הוי בחשש ב"י וב"י, ובכה"ג שרי לשרפו כדין חמץ שלו, והכ"נ בזה, — ועי' סי' שנ"ז משנ"ב ס"ק כ"ב — ועי' סי' ת"נ ס"ק י"ח.

מכירת חמץ

דין זכין במכירת חמץ

אשר שאל וכו', הנני מוסיף לגוי במכירת חמץ, שגם נמכר לו כל אלו שלא מכרו חמצם, וענין זה מהני מדין זכין לאדם לשוכחים למכור וגם לאלו שמתעצלים למכור [וכמש"כ בשו"ת באר יצחק או"ח סי' א', ושד"ח מערכת חו"מ כרך ח' סי' ט' או"ב], אבל לאלו שרח"ל בפשיעה אף אוכלים חמץ, לא שייכא בהא זכין, - וחמצם אחר הפסח אסור באכילה והנאה, - ושמעתי שיש שנוהגים שב"ד מפקירים כל חמץ שיש ברשות אלו, וזה כח ב"ד להפקיר בדבר שעומד להיות אסוה"נ, וצריך אני לברר מקור ד"ז.

בשנה זו הוספנו כמכירה בפני עצמה לכל אלו התועים שאינם שומרים תו"מ בכדי שלא יעברו בב"י וב"י, ובהסכמת הגוי הוא שלא לאסור עליהם ההשתמשות בחמץ הנמכר לו - וכן כמכירה בפני עצמה לאלו אשר מחמת חיסרון צלילות דעתם אין מוכרין החמץ, ובזה הננו מדין זכות הוא לו מכירת החמץ. ובפרט כשיושבים בג' דיינים יש בכח יותר לזכות לו, במכירת חמצו לעכו"ם, ואף דלא יעבר איסורא כי אינו בר דעת, [וגם חמצו לא יאסר בהנאה אחר הפסח כמבואר במשנ"ב [תל"ד ס"ק ט"ז], בחמצו של קטן שאין לו אפטרופוס וע"ע בזה בספר "אגרתא דחדוותא" ח"ז סי' ל] - מ"מ הוי זכות הוא לו, ועי'.

הרשאה לב' רבנים במכירת חמץ

אגב אשאלה, שיש אשר ממנים בהרשאה למכירת חמץ לכמה רבנים מפני כבודם, וכפי שנהגו כן גדולי ישראל' כמרן החזו"א ומרן בעל הקה"י כמובא בארחות רבינו [מכירת חמץ או"ב], וכן נהג מעכת"ה אך אפשר שגדולים הנ"ל מכרו לרבנים שונים, אבל לגוי אחד נמכר החמץ, אמנם מבואר בכמה ספרי שו"ת שאפשר גם אם נמכר לגוי אחר [שו"ת אבן יקרה ח"ג סי' קכ"ה, שו"ת פרי השדה ח"ג סי' צ"א, ושו"ת מנח"י ח"ו סי' ל"ח], ולאחד מאלו שנהג כן, נודע לו שיש שמפקקים בזה, שאפשר שיבטל המכירה משום דכשיבואו שני העכו"ם לא יהא ברירא מי זכה, דלמי קודם הי' זכייתו, וע"ד למיקם בדינא ודיינא אין רצונו של העכו"ם [עי' אמרי אברהם דרשה ד' לשה"ג עמ' צ"ח, ועי' משפט המנורה עמ' ל"א, שו"ת ודרשת וחקרת סי' ע"ג, סידור פסח כהלכתו, פסקים ותשובות על המשנ"ב סי' תמ"ח או' ו', שו"ת אבני דרך ח"י סי' מ"א], האם בכזה"ג אמרינן שנשאר קיים רק מכירתו הראשונה, כיון שכפי שהנני מכירו לא הי' נכנס לדבר התלוי בפלוגתא, ואף אם הכרעתו הי' שאפשר לשני רבנים, בורח הוא מן הספקות, ועדיפא לו שלא לכבד רב אחד בלבד שלא יהא לו ספקות. אגב יש

שכתבו דלפיי"מ דכתב בשו"ת חת"ס יור"ד סי' ש"י שעיקר המכירה הוא סילוק מהחמץ, לא איכפת לו באופן המכירה, וצ"ע בזה, ועי' שו"ת דברי מלכיא' ח"ד סי' כ"ה או' כ"ג.

מכירת חמץ בעבור מי ששכח

אחר מכירת חמץ כנהוג. הננו מוכרים את החמץ של מי ששכח למכור, מדין זכין לאדם. ואף שכידוע רבים ס"ל שרק זכין לאדם ולא זכין מאדם, מ"מ בזכות גמורה הקילו [ועי' שו"ת חת"ס אהע"ז סי' י"א, חזו"א אהע"ז סי' מ"ה ס"ק י"א, כה"ח תמ"ח ס"ק ס"ח, הליכות שלמה למור"ר מרן זצ"ל פ"ו הערה י"ד, ובמה שהובא בשד"ח מערכת חו"מ סי' ט' או"ב – ועי"ש בשד"ח [או' ל"ה] הר צבי [ח"ב סי' ל"ח] מוע"ז [ח"ד סי' רס"ט] שמכרו החמץ למי ששכח למכור, ונראה דבכלל זה השכרת הכלים שעליו החמץ והשכרת קרקע הנצרכת למכירת החמץ.

ואפשר שבדברים שאינם אלא לאלומי מילתא לא מהני זכין לאדם, ובפרט להשיטות דבעלמא אין אומרים זכין מאדם [דעת הקצוה"ח רמ"ז סק"ח ודעימ"ז], - ומוע"ז שם כתב שטוב לצרף עוד שנים שיהיו כב"ד לצורך הזכין, ובזה קילא טפי נמי לשאר פרטים. – ועי' תשובות והנהגות ח"ו סי' ק"נ. – ואפשר להוסיף למי שקנה חמץ אחר שכתב שטר הרשאה, שלדעת רבים לא יועיל בזה השליחות דהוי דשלבל"ע [עי' שו"ת עונג יו"ט סי' ל"ח ושו"ת "דברי מלכיא"ל" ח"ד סי' כ"ב או' י"ז] ומועיל מטעם זכות הוא לו וקילא טפי שהרי מכר חמצו שער עתה.

מכירת תערובת חמץ

בקונטרס הנ"ל עמ' כ"ז כתב שאפשר למכור תערובת חמץ, והוא משום שמדאורייתא לא עוברים עליו בב"י וב"י כמבואר משנ"ב [רס"י תמ"ב], ובאבקת מרק יחלק תכולתה לכמה שקיות שלא יהי' כזית בשקית אחת ובכה"ג יעבור בב"י וב"י מה"ת, - הנה בכה"ג יש לחלקו שלא לשקיות ניילון שי"א שלא חשיבא כלי לגבי הפרשת חלה וכן מטין משמי' דמרן הגריש"א שליט"א, - גם כמדומה יזהר שלא יניח השקיות בכלי אחד דאל"ה הכלי מצרפן יש בזה פרטים ואכ"מ.

בענין מכירת חמץ גמור לנכרי קודם הפסח

בס"ד. עש"ק הגדול, י"א לחדש בו ישועות מקיפות, ה' תשנ"ז לבה"ע.

הגיעני הרשימה שבה הנכם מסתפקים אם למוכרו לעכו"ם כפי המנהג, או לשורפו, והנני מזדרז להשיב.

הנה במקום שאין הפסד מרובה, רצוי להחמיר כדעת הב"ח סי' תמ"ה, וא"ר שם, שאין למכור חמץ גמור, ובכלל זה תערובת חמץ, [כשאנו חמץ נוקשה], וכנודע דכן החמירו הגר"א זיע"א, [הובא במעשה רב], והגרעק"א זיע"א, [אגרות סופרים מכתב מ"ח]. והחמירו אף בעבר עליו הפסח במכירתו.

ובודאי לא הוי בכלל בלוע בכלים, ודעת רבים שבהא אין איסורא כלל דב"י וב"י. וגם כשיש בו תערובת חמץ אבל בטל בששים, וגם אם הוי יבש ביבש, דאינו אלא מדרבנן דינא דחוזר וניעור, וכ"ש בלח בלח דמעיקרא דינא קי"ל שאין חוזר וניעור, מ"מ איסורא דהפסד אוכלין ליכא גם בכה"ג, דבכל גוונא דחייש לצד חומרא ליכא איסורא, ובפרט דלדעת רבים אינו אלא איסורא דרבנן, ובכה"ג שיש לו סיבה לא נאסר, ועי' שד"ח ח"א מערכת ב' סי' מ"ז, ולפום כללים הנ"ל אפרט על מה ששאלת.

א. סרדינים, כמדומה בדבר"כ אין בו קמח חיטה או פירורי לחם וכיו"ב, מלבד סרדינים בשמן שנכתב עליהם כן.

ב. אבקת מרק פטריות, עוף, בדר"כ יש בהם חמץ גמור, כמדומני דגם באבקת שום.

ג. חומץ טבעי וסנטטי אין חשש כלל. וכשלא טבעי, הרבה פעמים הוא מעורב בדברים דדינם חמץ גמור.

ד. פפריקה, פלפל שחור, קינמון, יש לברר אם מעורב בזה אלוהול, ובכה"ג יכול להיות מופק ממיני דגן. ובספק שא"ל לברר, כמדומה דיש להחמיר כשאין הפסד גדול, וכהנ"ל בתמציות וניל ורום.

ה. קוקוס מותר, וכמדומה דגם אבקת סוכר.

ו. שוקולד לבישול, אם הוא בקמח סויה, אינו אלא קטניות ואפשר להשהותן, ואף כשהיה בעין.

ז. אבקת אפיה מותר.

בדבר הכוסות והצלחות וכו' חד-פעמיים שיצא ע"ז ערעור, הנידון הוא רק בעשויים מנייר, דבזה מערבים עמילן, ואפשר דלא הוי בגדר פגום דפסול מאכילת כלב, ועמילן זה יוצא החוצה כשמניחים משקה או רוטב, ובפרט אם הם דברים חמים, ובזה יש מקום לחוש, אבל בעשויים מפלסטיק ליכא חשש כלל בזה, וגם לא בצבעונים.

חשש חמץ שעבר עליו הפסח במכירת חמץ ללא תוקף חוקי

בס"ד. יום שנכפל בו כי טוב, כ"ח לחדש הרחמים והסליחות, ה' תשנ"ז לפ"ג.

כבוד הרב המפואר, פקיע שמי' בידיעותיו הנרחבות בהכשרי מזון, מוה"ר וכו' שליט"א מעיה"ק ירושלם.

אחר מבוא הברכה כראוי.

קבלתי מכתבו בניהון חשש חמץ שעה"פ במעבדות וכו'.

הנה באופן ששייך לספק ואחריותו עליו עד אחר הפסח, בהא ליכא חשש כלל של חמץ שעה"פ, ומותר באכילה.

ובדבר מה שנעשה מכירת חמץ ללא תוקף חוקי וכו'. - אין זה לעיכובא כמובא בספר הלכות חג בחג פרק ו' ס"ו הערה 14 בסופו. ואחר שנעשה כבר מכירה באופן רגיל, א"א להוסיפו אח"ז.

מכירת חמץ כשאין הגוי יכול לבא לפניו

יש מושבים וקיבוצים שאין נותנים לישמעאלי להכנס לתחומם, האם יכולים למכור חמץ במכירתנו שהגוי הוא ישמעאלי, דמ"מ יש לו אפשרות לעמוד מחוץ למושב ולשלוח לשם גוי אחר שיביא לו הדברים שקנה. - יש מקומות שמסיבות שונות עושים את המכירה לעכו"ם כמה ימים קודם הפסח, ובשטר נכתב שהמכירה תחול בערב פסח, האם קנין סיטומתא [שהוא כיום לחיצת יד] מועיל לאחר זמן או דהוי כקנין סודר שלא מהני.

מכירת חמץ לעכו"ם בע"פ שחל בשבת

בדבר אשר הציע מעכת"ר, דבאולמות שאוכלין בע"פ שחל בשבת, יקנה עכו"ם את המאכלי חמץ, משום דקשה ביותר לנקות היטב המקומות שם.

נכון אשר אמר, אבל לא נצרכא שעכו"ם יקנה, אלא בשטר הרשאה שכותב בעל האולם, יכתוב שכל החמץ שבידי מכור לעכו"ם, ויבקשו מהעכו"ם רשות לאכול מהם. וכן ראוי באופן זה לכתוב בכל שטרי הכשרות אף במקומות פרטים, שלא יכשלו ח"ו באיסור חמץ. אמנם שונא אני את החדשות ולא מצאתי בנתיים מי שיכתוב כן. ועי' במהרש"ם על ער"פ שחל בשבת.

ובדבר אשר הוצע קדם מעכ"ת, דיאפו בהכשר וכו' מצה עשירה [ללא תערובת מים כלל], לצורך אכילה בע"פ שחל להיות בשבת.

תמה אני איך איכא אף קס"ד בזה, והרי הובא בשעה"צ סי' תמ"ד סק"א מהמגן אברהם והגר"א, דאין לאכול מצה עשירה אף קודם שעה עשירית בערב פסח. [ובדעת הרמ"א שם ובסי' תע"א ס"ב עי"ש בחק יעקב דשרי]. ואפשר דכוונת המציע הוא דבליל שב"ק ישתמשו בזה, דבהא דעת הרבה אחרונים להלכתא דלא אסרו מצה אלא ביום י"ד ולא בלילו, וכן הכרעת המשנ"ב סי' תע"א ס"ק י"ב. אמנם גם בזה כבר נשברו הרבה קולמסין ורבים נטו להחמיר, עי' מה שציין בזה בספר ע"פ שחל בשבת פ"ו הערה ג'.

מכרו לגוי ובא לבטל המכירה כי אשתו מתנגדת, האם מבטל כיון דכך הוא בדיניהם

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א בגוי שאשתו אמרה שאין מסכימה לקניה והגיע בליל פסח לבטל את הקני', האם שאין האשה מסכימה הוי עילה לבטל כיון שבחוקיהם האיש והאשה שוים בקני' ומכירה, והשיב דלא מבטל שהמה יודעים שבדיננו אינו כן ודנים קני' זו כדיננו.

מכירה לגוי שיהיה בסגך במשך חוה"מ

נראה דבמכירת חמץ לעכו"ם שמקום מגוריו בא"י וסכנה לבני ישראל ללכת לשם, אף דשכיח סגר בכל ימי הפסח ולא יכול לבוא, נראה דאינו חסרון כלל מה דלא יכול לבוא, והוי מכירה גמורה.

מכירת חמץ של שביעית לגוי

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א האם אפשר למכור לגוי חמץ של שביעית, שהרי אין נותנים לגוי פירות הקדושין בקדו"ש, והשיב דאפשר דלא הוי נתינה לו כי הרי אין לוקח בדר"כ ממה שנמכר לו, והוספתי שהוא גם משום דאל"ה יצטרך לבערו והוי הפסד, והסכים.

האם צריך לברר שהגוי במכירת חמץ הינו גדול

אשמח לידע תשובת מעכת"ה, האם נצרכים לידע בבירור שהגוי למכירת חמץ הוא גדול [לדעת שו"ת חת"ס יור"ד סי' שי"ז, שו"ת מהר"ם שיק חו"מ סי' נ"ב, ומנ"ח מצוה ק"צ סק"ח תליא גדולתו בבר דעת, ואין סיבה לבודקו], לדעת שו"ת בית שלמה או"ח סי' ס"ו שגדלותו נמי תליא כבישרא' בבן י"ג, וא"כ נמי נצרך הבאת סימנים לגדלות, והוא לדעת קצוה"ח רל"ה ס"ק ד', ושו"ת חת"ס יור"ד שם שלא מועיל דעת אחרת מקנה בעכו"ם, כיון שהוי מדין זכין דליכא בעכו"ם, וכ"כ בשו"ת ושב הכהן סי' ד' דאין למכור לקטן עכו"ם את החמץ, והו"ד בשע"ת סי' תמ"ח סק"ו.

שכח הגוי לקחת החמץ האם נאסר

נשאלתי כשאדם אומר לפועלו העכו"ם שיקח מכל החמץ שנשאר במפעל, קודם הפסח, והפועל שכח לקחת, האם נכלל ד"ז במכירת החמץ כיון שחמץ זה לא הי' בדעתו. כי סבור הי' שיטלנו העכו"ם, - כמדומה דנכלל בחמץ שלא ידוע לו, כי נכלל נמי כל מאורעות שיכולים להיות שלא ידע עליהם, ועי'.

הטבלת כלים שנמכרו לגוי בטעות

נשאלתי במי שאמו האלמנה שלחתו למכור החמץ עבורה, ונקלע למקום שהנוסח הוא מכירת הכלים עצמם, והאם לא הטבילה הכלים כי סמכה על הדעות שא"צ טבילת כלים לכלים שנמכרו רק עבור מכירת החמץ, - ועתה נפטרה האם, והבנים אין רצונם בקולא ונוהגים לחומרא להטביל הכלים איך ינהגו בזה עתה, נראה כיון שהשליח בטעות מכר במקום שמוכרים הכלים, ואביו לא נהג בזה ולא אחיו אלא ה' חוסר ידיעה, י"ל בזה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי דהא לא שוויהו שליח אלא למכירת החמץ.

מאכיל חמץ לבע"ח במכון מחקר וזוהי עבודתו האם שרי בפסח

נשאלתי במי שעוסק בנתינת מזונות במכון לבירור רפואות וכיו"ב ע"י בע"ח [עכברים ארנבות ועוד], המכון של עכו"ם והמזון של עכו"ם, והרי הוי רוצה בהנאת אכילתם, כי הוא עבודתו ולהא מקבל שכרו, ואף אם בחוה"מ לא יקבל שכרו, מ"מ נותן לבע"ח בשביל שלא יפטר מהו מעבודתו וא"כ ניחא ל' בזה.

צורת הקנייה במוציא פסח

מנהגנו שבקני' מחזרה מהעכו"ם לא עורכים את השבע קנינים שהי' בקני' של העכו"ם, אלא כסף שנותנים לעכו"ם, וקנין סודר, - ובכסף נצרכים להפחית מהמחיר שנותנים לו, משום שהי' שוכר של המקום לשמונה ימים שבודאי עולה ממון. — אמנם לאחרונה נתחדש ענין שטר מכירה לצורך קני' מחזרה מהגוי, ועי' תשובות והנהגות ח"ה סי' ק"י.

להחמיר בדברים שאבותיו הקילו

הנה כידוע בחמץ שנמכר כדינו לעכו"ם, רבים המחמירים שמ"מ שלא לאוכלו אחר הפסח [כמובא ממצעה רב דהגר"א או' קע"ז, אגרות סופרים לרעק"א סי' מ"ז, שו"ת עטרת חכמים סי' ועי' שו"ת קנין תורה ח"ז סי' ל"ט] ושואל אברך שהוא ממשפחת הגר"ש סלאנט זצ"ל רבה של ירושלם עיה"ק שהיקל בד"ז כמובא בקובץ הר המור עמ' קי"ד [וכ"ה בשו"ת אג"מ ח"ד סי' צ"ה ואור לציון פ"ט סעי' ה', וי"א כן משמי' דמרן החזו"א זצ"ל], האם כשינהג להחמיר חשיבא כפגיעה בכבוד סבו הגר"ש סלאנט, ובפרט שלא יכול להשאיר עני"ז בצנעא כי משפחתו בודאי ידעו, [ואת"ל דיכול להחמיר, האם גם בכה"ג דהוי ספיקות אי הי' חמץ שנמכר לעכו"ם שיש שהחמירו אף בזה [עי' פתחא זוטא בברכת הפסח סי' י"ז או' י"ב] או בדברים שהוי בגדר ספק חמץ כקמח]. — נראה דגם אם חשיבא זילותא להחמיר במאי דזקנו היקל, אבל כגון שזקנו שהוא אדם גדול הי' בודק חמץ במעט זמן והוא רצונו להאריך בבדיקת חמץ לא חשיבא זילותא, דלא הוי שינוי. אבל כגון שהסב אכל שרוי, והוא אעפ"י שאינו מעדת החסידים רוצה להחמיר בשרוי' הוי כחיסרון כבוד, ואכ"מ להאריך.

מי שסבר שמוכרים החמץ לרב

נשאלתי במי שעשה קנין על שליחות למכור החפץ כנהוג, אבל לא ידע ד"ז וחשב שמוכרים החמץ לרב, אי מהני דאפשר דלא הוי שלוחו כי לא כוון לד"ז. נראה כיון שמטרתו הוא מכירת החמץ לא איכפת לן שלא ידע שהרב שליח למכור וסבר שהרב קונה ומוכר, ומהני נמי לשליחות שהרב מוכר חמץ שלו לגוי, ועי', ואכתי צ"ע.

מכתב מעכת"ה הגיעני, ואפתח בזה, ביום ראשון בין השמשות הייתי אצל מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] להיות שליח על מכירת חמצו, והכין נוסחא שלו [כבשנים קודמות] והגב' הסודר שהבאתי לו ואמר שממנה אותי לשליח למכור וכו', שאלתיו במי שלא ידע שעושה שליחות וסבור שמוכר לרב את החמץ, האם מועיל לשליחות. והשיב שאם הרב מוכן לקנות חמצו, שפיר, אבל אם אינו רוצה לקנות, אלא להיות שליח כיון שלא ידע שעושה שליחות, לא חל כלל מינוי שליחות.

חמצו של קטן

יום רביעי י"א לחדש ניסן ה' תשנ"ד

שאל מעכת"ה, ע"ד קטן שלא הגיע לבן י"ג, ויש לו בספריו פירווי חמץ איך ינהוג, דהרי אינו יכול למכור דהוי קטן.

הנה כוונת השאלה היא דהחמץ שלו הוא, דאוכל מפיתו של אביו וזוכה בזה, לדעת רבים. ובפרט דהגיע לשיעור דאגוז ונוטלו צרור וזורקו, דמבואר בשו"ע חו"מ (סי' רמ"ג סעי' י"ד) דזוכה בדאיכא דעת אחרת מקנה לו.

הנה להמתבאר בשו"ע (או"ח סי' תמ"ב ס"ז), דרק בדאיכא שיעור דראוי לצרף לכזית חייב לבער, וכן שם (סי"א) דבפחות מכזית גרידא א"צ ביעור, ובפרט בפירוין שאינו בצק לדעת רבים אמרינן דבטלי ול"צ לבערם, עי' פר"ח (תמ"ב ס"ח) ומג"א (סי' ת"ס סק"ב) ועי' מג"א (סי' תמ"ב סק"י) ומחה"ש שם וחק יעקב שם. ואף דאנן מחמרינן גם בפחות מכזית כהשיטות שהובאו במ"א שם, וכ"ה בתשובות הרדב"ז (ח"א סי' קל"ה), (ומה"ט ס"ל להגר"א ז"ל במעשה רב (או' קע"ד) שצריך לבדוק בספרים. והחזו"א (או"ח סי' קט"ז או' י"ג וי"ח) כתב שצריך מחיצה והוא משום שמא יבוא לאכול [ועי' שו"ת אור לציון סי' ל"ב]. מ"מ כיון שאינו בכלל איסור דרבנן דב"י וב"י, אלא רק שמא יבוא לאוכלו, י"ל דלקטן לא אסירא כלל, דגם אם יאכלנו ויהי' ח"ש הרי אינו מצווה מה"ת [עי' מג"ח מצוה י"א סק"ב].

מ"מ אפשר דראוי לאב למכור נמי חמצו דבנו קטן, דמהני לשיטות דאמרינן זכין לאדם בקטן, ויעוי' בשו"ת באר יצחק (סי' א' ענף י"א) בדין חמץ דיתומים במכירת

האפוטרופוס בעבורם. ואפשר לכתוב נמי בשטר דהאב, ולא נפסל בקני את וחמור (עי' ב"ב קמג ע"א), להשיטות דלא מועיל. כי תנאי הוא בכתב שלא יפסלו שטרות אלו בקני את וחמור וכנ"ל. ה"ה לגבי חמץ של קטן כמבואר באבן העוזר דלא מהני ביטול הקטן, כהפקר דלא מהני בקטן.

ועיי' שו"ת שואל ומשיב (מהדורא ד' סי' קצ"ב), דמ"מ מספק יבטל אביו להנזירות שמשון (בסוס"י תל"ד), דאמרינן זכות לאדם ואפשר לבטל לצורך אדם אחר, וא"כ הכ"נ לקטן להשיטות דזכי' לאו מטעם שליחות היא.

ידיינ

מרדכי גרום

שטרי הרשאה למכירת חמץ

בס"ד, אור ליום חמישי, י"ב לחודש ניסן בו נגאלו בני"י מגלות הדעת, ומבואר בספרים ד"מצות" גימ' חכמה תבונה, י"ל דקאתי לרמז ד"ז דבגאולתם זכו לחכמה ותבונה, ה' תשנ"ד לבה"ע.

בדבר שיש שכותבים שטרי הרשאה לכמה רבנים במכירת חמץ. ותימה היכי מצו למינהג כן, הרי הוי כשני לקוחות ביום אחד.

הנה באחרונים מבואר דהוי כהגמ' כתובות (צד ע"א) כדין שני שטרות היוצאין ביום אחד, וקי"ל התם (צ"ד ע"ב), דבאין כתוב שעות דאמרינן שודא דדייני, כמבואר ברמב"ם (פרק ה מהל' זכי' ומתנה ה"ו), ואם כן נמכר החמץ כדין.

הנה בתחלה הייתי סבור לכתוב בשטר מכירה עם העכו"ם דיחול שעה אחת קודם זמן איסורו. ובשתא שע"פ חל בש"ק, אזי יכתוב בשטר מכירה דיחול שעה אחת קודם השבת. ואם הי' נכתב כן הי' חל המכירה שמוכר אצל רב אחר מוקדם יותר, (דכפי ששמעתי דשם המכירה הוא כבכל שנה), ומרן הגר"ש וואזנר (שליט"א) [זצ"ל] (בדרשתו לשבה"ג) אמר, שלא יכתוב בשטר שמוכר משעה שישית, אלא יכתוב בסתמא, ועי"ז יחול ממילא בסוף היום כדין שטר שלא נכתב בו זמן, ויל"ע דאולי סוף היום יחשב קודם צאת הכוכבים, ואז יחול המכירה בבין השמשות, כיון דהמוכר הוא מוחזק, ומספק יוכל לומר שלא ימכר עד הלילה, ומאידך הוי איסורא להנך שיטות דס"ל דאסור למכור שיחול בש"ק.

אמנם אחרי עיון היטב חזרתי בי, דהרי ע"י הקנאה שעה אחת קודם, לא יועיל קנין סודר שעושים עם העכו"ם דכלתה לו קנינו, כמבואר בשו"ע (חור"מ סי' קצ"ח ס"ה), ואם יאמרו מעכשיו הרי לא הועלנו בשעה אחת, שמטרתו שיוכלו למכור עדיין החנויות חמץ כמבואר בשו"ת מהר"ם שיק, והאי חיסרון דקנין סודר הוא נמי לאופן דמרן הגר"ש וואזנר (שליט"א) [זצ"ל] הנ"ל, דלא יועיל ק"ס דכלתה קנינו.

ולכן אפשר שעדיפא לא לכתוב בשטר שעה אחת קודם השבת [אלא נצטרך לסמוך על שאר ששת הקנינים, וק"ס יגרע בהאי שתא], אלא לומר לעכו"ם להדיא שהחנויות והמפעלים שממשיכים במכירת החמץ ביום ששי אחרי שעה חמישית, הם לא מוכרים חמצם אלא שעה אחת קודם השבת [ולומר לו שלהם לא יועיל קנין סודר, לא נצרכה דהוא ברירה]. ואין נראה דאיכא חיסרון בהא דמחלקים המכירה לשני זמנים, ועי' ספר "מכירת חמץ כהלכתה" (פי"ג בסופו), ולפי"ז מכירת החמץ דרב מעכ"ת ומכירת החמץ דהכשר וכו' הוו באותו זמן והוי כדין ב' שטרות היוצאין ביום אחד כנו'.

ובדבר הערת וכו' שיחי' דליכא גמירות דעת בעכו"ם, כיון שאינו רואה מה נמכר לו וכו'. הנה במכירת חמץ מקילינן בהרבה פרטים בגדר הסמיכות דעת. יעוי' בזה שו"ת משאת בנימין (סי' נ"ט), ובמה דהאריכו בדבריו במקור חיים (סי' תמ"ח סק"ה) ושו"ת חמדת שלמה (סי' א'), יעוי' בדבריהם באריכות.

בברכת התורה

מרדכי גרום

מכירת החמץ שבפחי האשפה

הנני מפרט לגוי, שיש רבים אשר חוששים בחמץ שנמצא בפחי אשפה ומרוקנים אותם אחר זמן שריפת חמץ, כלומר שהנני משכיר לגוי את הפח ומוכר החמץ שם בין כשהפח שלו ובין כשהוי של העירי' [עי' באריכות בספר שערי שלמה סי' ט"ז], והנני שואלו האם מחמת שמאוס הכלי ומאוס תכליתו אין רצונו לקנות, והשיב דמוכן לקנות כל אשר נצרך.

חיוב מזוזה בחדר המושכר לגוי

נשאלתי מאחד בע"פ שראה שחסר לו מזוזה במקום אחד, והסיר מזוזה מחדר המושכר לנכרי [לצורך פסח]. לא ברירא שעשה כדין כיון שלא ברירא דשוכר לעכו"ם פטור ממזוזה, יעוי' דע"ק וגידולי הקדש. — אמנם יש אחרונים שפטרו, אבל אפשר שהוא בשכירות לזמן ממושך לכה"פ ל' יום ולא בזמן קצר כשכירות לצורך חמץ, וצל"ע בכ"ז.

מנהלת בית ספר אם חייבת במכירת חמץ במשרדה

מכתב מעכת"ה הגיעני בעש"ק, ואפתח בשלהי המכתב כיון דשייכא לזימנא דפסח, והוא על וכו' תחי' שהיא מנהלת בי"ס האם נצרכת למכירת חמץ, הנה על המשרד בו נמצאת נחשבת כשואלת או שוכרת והוי כדין שוכר בית, שמצווה עכ"פ על חמץ שלו דהוי ברשותו, והכ"נ אם הכניסה חמץ למשרד חייבת במכירתו דחשיבא לשלה וברשותה, שמכמה סבות

יתכן שלא שייך לבעל. ופחות מכזית המונח בכלי או ארון לרוה"פ חייב בביעור מה"ת כמבואר בפמ"ג וחזו"א, וכן בפר"ח תמד סק"ד, תס"ו סק"א תס"ח סק"ט.

מכירת חמץ בבית האסורים

הנמצאים בבית האסורים, - ואין רצונם לסמוך על מכירת החמץ שמטעם בית האסורים - ושאלתם אם יכולים למכור החמץ לדידן, לכאורה אם לא יהי' בידו של העכו"ם להיכנס לשם, לית לו כלל גמירות דעת על הקנין, אמנם אינו מוכרח דלא איכפת לו ד"ז, ולכן מכרנו חמץ לצורך יושבי בית האסורים.

חיוב בדיקה בחדר של חבר כנסת

אשר שאל שה"כ הרב וכו' בחדר ששוהה בו בכנסת וכו', אי יש בו חיוב בדיקה. נ"פ שיש חיוב בדיקה כיון דהחדר הוי מושאל לו [ומלבד אלו שמסדרים את החדרים אין רשות לאחר להיכנס, - כי כן הוא שלכל ח"כ יש לו חדר], ולכן יש להשכיר החדר לגוי, ולמכור החמץ שבו, - אך לא ברירא לי שיש הסכמה מצד הממונים שם שיש אפשרות להשכיר לגוי, ובפרט דלא יוכל לבוא בכל זמן שירצה, - ולכן יש לקיים בו חיוב בדיקה כרגיל.

אם הבעל צריך במכירת חמץ את רשות האשה

בס"ד. יום ראשון, י"א לחודש ניסן, ה' תשמ"ט לפ"ג.

בדבר אשר העיר רומעכת"ה בדבר מכירת חמץ. אשר מוכרים את החמץ, ואת המקום משכירים או מוכרים. והרי בדרך כלל נהוג לרשום את הדירה ע"ש הבעל והאשה, וא"כ רשות שניהם על הדירה בשוה, ויצטרכו נמי למינוי שלה למכירה וכו'.

הנה ד"ז דחשיבא הדירה לרשות שניהם, הוא גם אם הבעל שילם כל שווי של הדירה. דלא דמי לנידון שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקנ"ז, דתליא במי שקנה ולא במי שנרשם על שמם, דכיון דכ"ה הדרך שרושמים בשביל להחשיב לבעלות שניהם, בודאי הוו כשותפים, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ה סי' ל"ה, והאריכו בזה ב"פסקי דין" ח"א עמ' קי"ז וכו', ח"ב עמ' ר"נ וכו', וח"ג עמ' שי"ח וכו'. ואיכא נמי חמץ דילה באשה שמרווחת ע"י עבודתה מחוץ לבית, דאפשר דאין בעלה זוכה בזה, כמבואר במל"מ הל' אישות פכ"א ה"א משמ"י דמהרימ"ט, וכן משום דמלאכה חוץ לביתה הוי כהעדפה שע"י הדחק דנחלקו הפוסקים אם זוכה בעלה, כמבואר בחלקת מחוקק אהע"ז סי' פ' סק"ד, והוא גם כשבעלה זכה משלו, וכמבואר בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' צ"ב, ויעוי' בחזו"א אהע"ז סי' ע' סק"ה וסק"ו, וברכת שלמה אהע"ז סי' כ"ב או' ט"ו.

ונראה טעמא דלא נהגו במינוי האשה, משום דהבעל חשיבא כאפוטרופוס וממונה על הנכסים, ממילא אין צריך שליחות ממנה. ולא הוי כשותפים דבעינן ששניהם ימכרו, אלא הוי כמכירה חמץ דביהכ"נ וכיו"ב, דמוכר הממונה ולא בעי מינוי מציבור המתפללים. ובפרט שאין השכרת המקום לנכרי לדור בו אלא להחזיק כליו, דבזה אף שוכר א"צ לבקש רשות מבעה"ב למכירת החמץ, כמבואר בשו"ת שיבת ציון סי' י' ד"ה היותר, והאריך בזה הגר"ב שטרן זצ"ל בתשובה בסו"ס מכירת חמץ כהלכתה סי' ה'.

אמנם כ"ז אחר נישואיהן, אבל קודם, בודאי לא חשיב החתן לאפוטרופוס, אלא הוו כשותפים בעלמא על הבית, ובעי מינוי של שניהם. [ואפשר באם אין להם עדיין "טאבו". ואין להם רשות למכור לאחר, לא מועיל גם מכירה לגוי ולא להשכיר, להשיטות דבעי שתועיל המכירה גם על פי חוק, יעוי' בזה בשו"ת חת"ס או"ח סי' קי"א, ובחור"מ סי' מ"ד, ובמעדני ארץ שביעית סי' י"ט או"ט].

בעלות החנות על החמץ כשעדיין לא שילמו

נשאלתי דהאידנא הקונים [החנונים ירקנים וכיו"ב], מתנים עם הסוכן שעד שלא פורע הקונה אין הסחורה שלו. ולכאורה לפי"ז איך יכול למכור החמץ לעכו"ם. ונראה שברירא שבעה"ב לא מעכב לו מלמכור סחורתו וכשם שיכול למכור לאחר - יכול למכור לגוי, ואחר שמוכר נראה שכבר אין המוכר הראשון בעל הבית, - ועל אופן של תרו"מ בכה"ג, שהרי אינו של בעל החנות כמדומה שכתבתי בזה במקור"א.

חמצם של יתומים

בדבר חמצם של היתומים וכו'. כיון שיש שם קטנים יש למנות אפוטרופוס כמבואר שו"ת באר יצחק סי' א' ענף י"א, ועי' שו"ת חלקת יואב או"ח סי' י"ט, והוא ימכור חמצם. כמבואר שם - דיברתי עם האב"ד הגר"ש שאנן שליט"א על אופן מינוי האפוטרופוס, ואמר שאף שקי"ל שאין ממנין אפוטרופוס קרוב, מ"מ אם מבינים דעדיפא דאמם של היתומים או סבא יהא אפוטרופוס אפשר לעשות כן, והוא ינהלו כפנקס הכנסות והוצאות [הענין נוגע לכספים הנכנסים לטובת המשפחה באיזה אופן לחלקם וכו']. כמדומה שנצרך ב"ד למנות את אמם, ועי' ספר "דיני ממונות" ח"ג, וצ"ע. - ויתכן שלא נצרך בהכרח שהאם תבוא לפני ב"ד וסגי אף בטלפון וכיו"ב.

חילול על פרוטה חמורה הנמצאת בחדר שנמכר לגוי

נשאלתי במקומות המושכרים לגוי האם אפשר לחלל על פרוטה חמורה הנמצאת שם, דאפשר דחשיבא כאינו ברשותו, ונראה דכיון דבאופן ארעי שרי להיכנס, חשיבא ברשותו.

קנין סודר עם הגוי

בזמן שעשיתי קנין מהעכו"ם במכירת חמץ של תנובה, נתן העכו"ם לקנין סודר את הפלאפון שאינו כשר, אמנם אין רצוני לקנות אף לרגע חדא מכשיר טמא, ולכן את הק"ס קיימנו בתיק עור שעטוף בו, נ"פ דמהני וא"צ עכו"ם לידע במאי הי' הק"ס, - ולהחזיר לעכו"ם המכשיר כיון דלא זכיתי בו לא חשיבא שהנני נותן לו, להכי גם אם נימא דעכו"ם אסור בשימוש כי מרגילו לדברים שמצווה עליהן באיסור בעריות, בהנ"ל שרי.

דג חמץ שנמכר לגוי ורוצה להעבירו למקרה אחר

שא"ת את מרן הגרי"ש אלישיב, במי שהי' לו דגים ובו פירורי לחם שמכרו לעכו"ם, והפריזידר נתקלקל, אי שרי להעבירו לפריזידר אחר, דהוי רוצה בקיומו. והשיב, שמדינא שרי, רק מ"מ אינו ראוי. [ויש להאריך בזה].

רשות הגוי להיכנס

מסתבר דהא שנותנים המשכירים רשות לעכו"ם להיכנס למקום המושכר, הוא רק כשבא בשעות רגילות, אבל בלילה וכדו' אי"צ ליתן לו רשות.

אם הגוי אינו רוצה כסף הוי הערמה

במכירה שהעכו"ם במוצאי פסח לא רוצה ליטול כלל ממון על מכירת החמץ חזרה, נראה דבזה הוי כהערמה כל המכירה ויש ליתן לו, ועי'.

מכירת חמץ הנשאר בפקדון ב'דיוטי פרי'

אמש היינו אצל הגר"ש שאנן (שליט"א) זצ"ל ודיברתי עמו באלו שקונים בשדה התעופה ב'דיוטי פרי' קודם נסיעתם לחו"ל ומניחים שם כפקדון עד לאחר הפסח, ומוכרים לעכו"ם בכלל חמץ שמכרו לעכו"ם. דלכאורה יש אחריות ישראל על חמצו של עכו"ם דאסור נמי באכילה אחר הפסח, עי' סי' ת"מ משנ"ב סק"ה, אך הרי לא קיבלו אחריות על חמצו של עכו"ם ואין חייבים בזה, ובפרט שבשטר מכירה שנכתב עם העכו"ם נכתב להדיא שכל אחריות אונסין עליו, ולכאורה הוי הפקעה שאין עוד מי שמקבל אחריות ע"ז, אבל כפי שביירתי בדיניהם של בית המשפט יחייבו את ה'דיוטי פרי' גם בכה"ג, וא"כ נאסר. אמנם בהנאה שרי כמבואר משנ"ב שם, ולכן יכולים לקחתו אחר הפסח ולמוכרו. וראיתי מש"כ בקובץ אסיפת חכמים קובץ ט' בראשיתו וצ"ע.

במש"כ בענין אלו שמכרו החמץ ב'דיוטפרי' בשדה התעופה. נראה שגם אם המה לא ימסרו לעכו"ם, מ"מ כיון שבידו של המוכר להסדיר הדברים שיגיע לעכו"ם מהני למכירה.

והעירוני מהכרעת המשנ"ב סי' ת"מ סק"א דבכה"ג שייחד לו מקום השומר, בכה"ג גם כשקיבל אחריות לא נאסר באכילה, ושם ב"דיוטי פרי" מייחדים מקום למניח שם שיגיע לאחר זמן. מ"מ כיון שהמניחים בעלי נפש הם, וכמבואר שבע"נ יחמיר ע"ע במילתא שהורה בה חכם, וכמדומני דד"ז בכלל. [אגב, בחת"ס שלהי פ' שמיני כתב דבהמה כשרה ע"י אכילתו מעלה ניה"ק שבו, מה דהוי איפכא מבהמה שאינה כשירה דרח"ל מקלקל בזה באכילתו, ובהמה שהורה בה חכם אינו מקלקל וגם לא מתקן והוי כעפרא, והוא להבדיל בין וכו' עי"ש]. ואם נקטינן שאסור באכילה ורק בהנאה שרי כמש"כ באגרת הקודמת, אין להניחו שם כי ימכרוהו לישראל אחר, ואסור לכו"ע, אלא יטלנו וימכרנו לעכו"ם.

קניה ב'דיוטי פרי' לצורך אחר הפסח

י"ע במי שקנה בשדה תעופה ב"דיוטי פרי" בקבוקי ויסקי, קודם הפסח, ע"מ ליטלו משם אחר הפסח, האם מועיל מכירתו לעכו"ם כיון שאינו ברשותו, וכמדומה שמועיל - [עי' קובץ עץ חיים חוברת ג' דף ק"ט, במי שנשלח לו חמץ בדואר ועדין לא הגיע אין ינהג, ושייכא להנ"ל].

מפעלי חסד יכולים למכור חמץ ממש

התירתי למפעל חסד המקבלים דברי חמץ קודם הפסח, ע"י המתנדבים בכל השנה [וקודם פסח יש יותר כי מרוקנים תכולתם], שימכרו לגוי באופן פרטי בקנינים הנצרכים, כיון שלהם הוי כגדר הפ"מ, עי' שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' מ"ט.

מכירה פרטית לגוי מועילה גם לגר"א

נראה דמכירה אמיתית לעכו"ם, שמוכרים לו שומרי תו"מ באופן פרטי שעושה קנין על החמץ, ומניחה במקום השכור לו וכו'. אין צריך להחמיר מלאוכלו גם לדעת הגרע"ק והגר"א זיע"א שהחמירו בחמץ אחר מכירת עכו"ם.

מכירת חמץ בעין

יש שרוצים בשנה זו למכור חמץ בעין כפסטות וכיו"ב, וטעמם שחוששים שמא יחסר אחר הפסח. נראה דליכא להתיר בדבר שהוא חששא בעלמא, ובפרט שלהצהרת הרשויות לא יחסר כלל מזון מחמת הנגיף [אף שאין לסמוך בזה, אבל מכ"מ אינו הכרח כלל שיחסר]. וכדאמרתי בדרשה שיש לזהר לא להראות פחד מהנגיף, כדמובא כן מגדולי ישראל זיע"א, בכלל זה כהא דלשנות הלכות קבועות, אף דיש פוסקים המקילים בזה בדעלמא, עי' גר"ז תמ"ח סעי' ו', שדי חמד מערכת חו"מ סי' ט' או"כ, כמו"כ הוי סיבה דמה"ט אין לדחות

חתונה, דהוי כדמיון כריעה לפני הנגיף. וכן לעשות השתדלות בתענית בכורים להשתתף בסיום, ולא להקל דרך הטלפון, אף דמו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל היקל בדרך טלפון בזה, כמובא במעדני שלמה עמ' ב', ועי' שו"ת משנת יוסף ח"י סי' פ'. אמנם דברים המזיקים, יש לנהוג כן, כהא דכתב המג"א סי' תקע"ו סק"ב שלא להתענות בזמן מגפה, דמנוסה דכשאינו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי מהאוויר. וכמדומה גם בזה יש רופאים וכו', ואשמח לשמוע הכרעת מעכ"ה.

מכירה בא"י של חמץ מחו"ל

יש רבנים שנוהגים שבמכירת חמץ שנקנה שוב לישראל במוצאי שש"פ, אם החמץ של בני חו"ל קונה הרב מהגוי, ואחר מעל"ע שוב נמכר לבעלים בחו"ל, - ויש לעיין בזה דלדעת העונג יו"ט (סי' ל"ו) לא אזלינן בתר מקום הבעלים, אלא בתר מקום החמץ, וא"כ אי אפשר לקנות את החמץ שהוא אסור בהנאה שנמצא במקום שעדיין פסח, - אמנם בשו"ת חסל"א או"ח ח"א סי' ל"א ושו"ת ערוגה"ב או"ח סי' רי"ז כתבו דאזלינן בתר הבעלים. ועי' שו"ת מנח"י ח"ח סי' כ"ה ולדעתם הגוי יכול למכור לרב, ולא איכפת לן שבעליו של החמץ הי' בתחלה ישראל שנמצא בחו"ל, כיון דעתה הוי של עכו"ם, - מ"מ לכאורה יש לחוש לדעת העונג יו"ט, וצ"ע ועי' קובץ עץ חיים שנה ב' חוברת ב' עמ' צ"ז.

המוכר לגוי תרופות חמץ כמה מותר לו ליקח עמו לדרך

כשי"ד וכיו"ב נצרך לרפואות שיש בהם חשש חמץ, ושרי לו ליקח משום מחלתו, מ"מ מבואר באחרונים שיש למוכרו לעכו"ם משום כל יראה וב"י, יל"ע כשנצרכים לנסוע בחוה"מ וכיו"ב אי שרי ליקח רפואות אלו שיש בהם חשש חמץ - כיון דלכאור' הוי חמץ של עכו"ם ברשות ישראל - דאסירא. ולכאורה אם אין הכרח ביותר ליסע למקום אחר אסור לנסוע, - וגם כשנצרך לנסוע לא יקח חפיסה או בקבוק שלם וכיו"ב אלא מאי דנצרך לו ותו לא.

הגישו לו חמץ במטוס ולא זכה בו אינו חייב לבערו

במי שנוסע במטוס בפסח, והביאו לו מנה ורח"ל הי' בו חמץ, כי לא הי' מהמנות הכשרות, אלא ממה שנותנים לעכו"ם וכו', הנה הא פשיטא שא"צ לקחת ולבער, כי לא זכה בזה כלל.

לא ידעו מאיסור כל יראה ונשאר חמץ ברשותם בסך רב

אגב נשאלתי ממי שעוסק בקירוב לבעלי תשובה, כי אשר שמרו עצמם מאכילת חמץ, אך לא ידעו כלל שיש איסור להשהות חמץ, וע"כ נותר להם בקבוקי ויסקי [שעולים ממון

רב] האם נאסר עליהם בשתי' כדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור גם באונס גמור כמבואר סי' תמ"ח סעי' ג'. כמדומה דיש להקל דהוּו אנוסים גמורים דלא ידעי שיש איסור ולא חנכום אבותיהם לזה, ומתבאר מהמשנ"ב שם דאונס גמור יש להקל עי"ש סק"ט, ומקור הדבר בחק יעקב שם ס"ק י"ג, ועי"ש במקור חיים ס"ק י"ד וכה"ח ס"ק צ"ה, וגם אפשר דיש לצרף שיש שמוכרים חמצם של אלו שלא יודעים כלל מאיסור חמץ וכיו"ב, והני נכללים בזה. ויש עמי עוד צדדים להקל בזה, ודי בהנ"ל.

מכירת חמץ בשבת ע"י אודיתא

עוד שאלתי [את מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל]] במי שלא מכר חמצו ונזכר בשב"ק, האם יכול להקנות בשב"ק בקנין אודיתא, ואמר שקנין אודיתא אף שהוּו דיבור בעלמא הוּו בכלל איסור קנין בשבת, אך מ"מ שרי לצורך מי שלא מכר. וכן נטה מרן הגר"ש וזוּנר (שליט"א) [זצ"ל] כשדיברתי עמו ביום שנכפל בו כי טוב.

מכירת חמץ אצל מרן רבינו (שליט"א) זצ"ל

אור ליום שני י"ב לחדש היינו אצל מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל], ומכר לבית דין את חלק מחמצו [אמר, שמרן החזו"א זצ"ל ה' מוכר לכמה רבנים, אבל הוא מחלק את המכירות] ע"י שכתב בפרוטרוט, והקריא בפנינו את אשר כתב בתוספת ביאור, ונתן צ"ק על סכום מאתים שקל, בעשיית הקנין הזכיר דברי הר"מ הל' מכירה פ"ה הי"ג.

הזמנת חמץ בפסח בכרטיס אשראי ויגיע אחר הפסח

עוד שאלו הנ"ל האם מותר להזמין בפסח חמץ מחברה של גויים, שיגיע רק אחר הפסח, ע"י כרטיס אשראי. הנה בזה הוּו כקנית חמץ דאף שעדיין לא ה' שלו, אלא חשיבא כדין ערב ועבד כנעני קני' שלו, כיון ששילם הכסף עבורו, ואם לא נפרע ורק יש להם מספר הכרטיס לא חשיבא לקני'. אמנם אפשר דסגי לקנין סיטומתא כדין רושם. מלבד שאפשר שהוּו בכלל רוצה בקיומו, המבואר בטושו"ע או"ח סי' ת"נ סעי' ז' [ועי' פר"ח שם]. ושורשו בגמ' ע"ז ל"ה א' וראשונים שם, ועי"ש בבית מאיר יור"ד סי' קל"ב, ועי' ח' חת"ס ע"ז שם.

ובני"ד הנאה מהרוצה בקיומו הוא לאחר הפסח, הנה מבואר בשו"ת חת"ס או"ח סי' קל"ז וכ"כ בשו"ת בית שלמה סי' פ"ג, שאסור, אבל דעת שו"ת ביא"פ או"ח סי' כ"ט ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רכ"ה דמותר בכה"ג, והנה דעת רוב פוסקים לאסור בכה"ג, כמתבאר בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' מ', שו"ת ערוגה"ב סי' קי"ד ושו"ת מהרש"ג ח"א סי' י"ד, וגם אם אין לו קנין ממוני כלל, אפשר שלא הוּו בכלל רוצה בקיומו משום שיש התחייבות, ועי' באריכות בשו"ת פלגי מים ח"א סי' כ"ד.

דין חמץ שנמכר ושכחו לבדוק

נשאלתי ממי שלא בדק החמץ מחמת שנצרך לילך לביה"ח, אבל עשה מכירת חמץ, אי הוי סיבה שא"צ לבדוק אח"ז. שוב שאלתי את מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] והשיב שיש לסמוך על המכירה וא"צ לבדוק החמץ.

מכירת חמץ לשותפו הגוי

נשאלתי מבעל חנות של מאפה וכיו"ב, ויש לו שותף נכרי, האם יכול קודם הפסח למכור שכל אשר בחנות שייך לשותפו, (וממילא כל הרווחים יהי' לשותפו הגוי). ורוצה ד"ז כי אם יסגור חנותו לשבוע של פסח יאבד קונים שלא יבואו כבר גם אחר הפסח. יל"ע משום דהוי רוצה בקיומו המבואר סוס"י ת"ז, - הנה בשו"ת חת"ס או"ח [קט"ז קי"ט] שרוצה בקיומו אסור, רק במרווח עי"ז ולא כשהוי להינצל מהפסד, ומסתבר דגם בני"ד אף שאין לו הפסד אלא מניעת רווח הוי נמי בכלל זה לגבי דינא דרוצה בקיומו, - ובר מן דין אין נראה דחשיבא רוצה בקיומו דאינו אלא כשיש לו אחריות וכה"ג ולא משום ניח"ל גרידא – ומשום מראית העין, נראה דכיון שידעי שיש שותפות עכו"ם ליכא מרה"ע, ועי'. שוב ראיתי בהגהות חכמת שלמה [סי' ת"נ] והאלף לך שלמה [סי' של"ד], וזקן אהרן [ח"ב כ"ב] וזכרון יהודה [קט"ז], ובדובב מישרים [ח"ב סי' צ'] שמתיר למכור לעכו"ם אף בלא שותפות המתירים. ויש שאסרו עי' שערים המצויינים בהלכה, ובני"ד שהם שותפין קילא טפי.

הוצאת כלי בשבת מארון הנמכר לגוי

נשאלתי בשחמה"פ מאחד שהניחו לפותחן הבקבוקים במקום שהשכיר לנכרי – אי יכול להוציאו מהתם. הנה רבים סוגרים הדלת ע"י הדבקות פתק "מכור לעכו"ם" והשתא בנידו"ד בפתחת הדלת - יקרענו, ואינו לכתחלה לקרוע בשבת ויו"ט עבור כלים, ובפרט שבידו לבקש פותחן מהשכן וכיו"ב, ותו דאם יקרענו שוב א"א להדביקו ובטל ההיכר, ואסור להניח כן שיהיה המקום ללא היכר ששייך לנכרי שמא יבוא הישראל ליטול ממנו ושאר חששות, ואפשר דמותר ליקח מדבקה אחרת ולהדביקו באופן שלא יהא של קיימא, שבדעתו יהי' לפתחו שוב בתוך כ"ד שעות, ואם הוי מחובר לקרקע, יל"ע שאפשר דחשיבא כסותר ובונה פתיחתו והדבקה. עי' חזו"א סי' נ"ב – ס"ק י"ג וסוס"י נ"ג. גם יל"ע האם הפותחן מוקצה, כיון שהמקום נשכר לעכו"ם ואסח דעת' מיני', דבשולחן שלמה פ"י כתבו בשם מו"ר זצוק"ל דכלי חמץ שהניחום בארון לא חשיבי למוקצה, ואפשר דמיירי שלא בגוונא שהשכירו לעכו"ם [ומשמ"י דמו"ר הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הובא דהוי כפירות שהניחו לאוצר, ועי' מה שהעיר בספר "נחלת ישראל" דיני מוקצה עמ' תקנ"ז] וצ"ע למעשה. ובני"ד הוי טפי היסח הדעת כי קנה פותחן חדש לצורך פסח [אך שכח מלהטבילון] ועי'.

הנחת רעל עכברים במקום המושכר לגוי

בדבר מי שבחזה"מ פסח היו עכברים בביתו, ורוצה להכניס רעל ללכוד העכברים במקום שמושכר לנכרי הנה משום שהוי רשות עכו"ם בודאי נוחא לי, ולא חשיבא לרוצה בקיומו של החפץ בזה שמניח הסם, כי עיקר מטרתו לא הוי בשביל האוכל אלא משום טירדת העכברים, וכבר דנו האחרונים בדיון רוצה בקיומו במכרו לעכו"ם, ואכמ"ל כי שרי מטעם הנ"ל.

מכירת חמץ על דבר שטעה וסבר שאינו חמץ

מעשה שהי' מי שקנה דגים ומעורב בהן חמץ, ודעתו הי' לאוכלם בפסח כי לא ידע שיש בו חמץ [אף שעל גביו יש פתק שהוא חמץ], וביום ראשון דחזה"מ נודע לו ושאלתו האם הוי בכלל המכירה. ובפרט לפי"מ דביאר בשו"ת חת"ס שתוקף המכירה גלי דעתיה בזה שמסלק מעצמו עי"ש, והכא הרי לא מסלק – הנה למימר דלא מהני המכירה, דהוי מקח טעות כלפי המוכרו לו כיון שקנה יומים לפני פסח, פשוט דלא הוי ביטול מקח. דהמוכר י"ל דסבור הי' שיודע הקונה שבו חמץ שיאכלנו קודם הפסח, או שיאכלנו לאחר הפסח אחר המכירה, - אבל הטוב ביותר שאומר לעכו"ם במפורש שגם אלו שטועים ולא יודעים שהם מוצרי חמץ הוי בכלל המכירה, ובזה פשוט טפי שחל המכירה בכה"ג.

שכח ולא מכר חמיו ושרפוהו אחרים האם חייבים לשלם לו

במי שבשכחה לא מכר החמץ שבחנותו ולא השכיר החנות, ויש שנטלו מהחנות החמץ ושרפוהו, אבל בעה"ב כבר בפסח נודע לו שיש רבנים שמוכרים החמץ לאלו ששכחו, כי רבים מהפוסקים סבירא להו דזכין לאדם, - אך השורפים לא ידעו ונטלו חמץ ע"ד עצמם. נ"פ שחייבים לשלם ע"ז, שקודם שריפתם היו צריכים לשאול לבעה"ב - וגם אם הם לא סומכים על היתר זה, אין להם לשרוף כי לבעה"ב שרי, והורו לו שיכול למכור חמץ זה בחנותו אחר הפסח. - גם אחר הפסח ליכא כלל דינא לשרפו, וגם בפסח שי"א שהוא חיוב על אחרים ג"כ כלשון הגמ' [ב"ק דף צ"ח ב'] הכל מצווין עליו לבערו, מכ"מ אין לעשות מעשה בלא שאלת בעה"ב.

מכר החמץ לגוי ומת הגוי

גוי שמכרו לו החמץ ומת בחזה"מ, נ"פ שבידו של יורשו לומר שהוא לא התחייב לשלם עבור החמץ והשכירות, וזוכה בזה ולא ישלם, - אך המכירה הוא כדת ואין יכולים לומר המוכרים דאדעתא דהכי שיהי' לבנו - לא מכרו, דהוי ענין של אחר זמן.

מת הגוי שמכרו לו החמץ

בעובדא שנשאלתי, שהגוי שמכרו לו החמץ והשכירו לו הקרקע, נהרג בתאונת דרכים בחוה"מ. הנה ב"שערים המצויינים בהלכה" שעל הקישור"ע סי' קי"ד או"ט, הובא משו"ת מהרש"ם ח"ו סי' כ"ו דאם הניח יורשים מותר, משום דנכרי יורש את אביו דבר תורה [כמבואר קידושין י"ז ב', נזיר ס"א א', ר"מ נחלות פ"ו ה"ט י', שו"ע חו"מ רפ"ג א'], ואם אין יורשים הוא הפקר, ואי"ז מונח ברשות ישראל, כי השכיר לנכרי ועתה הוא הפקר, ועי"ש באריכות. הנה יש ראשונים דבגוי לא רק הבן יורש, אלא גם שאר קרובים. וכ"ה להלכתא בשו"ת חת"ס יור"ד קכ"ז, ושו"ת דברי מלכיא' ח"ג קס"ט. ויש ראשונים דסברי שרק הבן יורש [רמב"ם הנ"ל, סמ"ג עשין צ"ו, ועי' מנ"ח שם או"ב], ולדעה זו הוי הפקר כשאין בן כנ"ל, וכ"ה במנ"ח מצוה ת', ועי' שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' פ"ו.

חלה שהופרשה ושכח לשורפה

ניגש אלי אברך שליט"א אשר דרכו לשרוף בערב פסח כל החלה שהפריש במשך השנה, ועתה שכח, - הנה מתניתין וגמ' פסחים מ"ו א' תנן דעובר בזה על ב"י וב"י משום הואיל ויכול להישאל עליו וכ"ה בשו"ע סי' תנ"ז. אבל כשביטל חמץ אפשר דליכא איסור דב"י וב"י, וכמו שהקשה הפר"ח אמאי לא נחית במתניתין פסחים דף מו א' לומר לו שיביטל קודם שיחמיץ החלה, כמו"כ בשאג"א [סי' ע"ז] ושו"ת [פנ"י ח"א סי' י"ג] הקשו כנ"ל, והוכיחו מהא שבחמץ ידוע לא מהני ביטול, ולדבריהם לדידן דמהני ביטול, הכ"נ יועיל, - אמנם בירושלמי פסחים שם איתא דלהכי לא מהני דלא הוי שלו, ובשו"ת חת"ס [יור"ד סי' ש"ה] כתב, שאם ביטול הוי הפקר א"א בחלה כיון שמצותו בשריפה, ועי' שו"ת מהר"י אסאד [או"ח סי' קכ"ח] ושו"ת תורת חסד [או"ח סי' מ"ד], - וכמו"כ מה דמכרו לעכו"ם להנ"ל לא מהני כשם שלא מהני להפקירו, ועי' ספר "נתן פרי" פסחים, שם.

מכירה בדבר שיש בו קדושת שביעית

נשאלתי האם מה שיש בו קדו"ש, אפשר למוכרו לגוי במכירת חמץ. הנה יתכן שאם לא נותן לו בידו אלא רק מה דשייך לו, לא הוי כבכלל איסור נתינה לעכו"ם בפ"ש, - דאיסורו הוא דרבנן כמבואר חזו"א [סי' י"ג ס"ד כ"ו], ואפשר דאסרו רק נתינה בידו, ובמכירת חמץ הרי בדר"כ לא בא לקחתו, - וביותר שהרי אם לא ימכור לעכו"ם, יצטרך להפסיד ע"י ביעור חמץ ואולי בכה"ג לא אסרו. - גם י"ל לפי"מ שכתב באגרות משה יור"ד [ח"ג סי' קכ"ד ענף א'] שמאכל שאינו ראוי לאדם מותר ליתן לגוי, הכ"נ הרי בימי הפסח שבו נמכר לגוי אין ראוי לישראל, ועי'.

זמן קניית החמץ מהגוי

במוצאי יו"ט בקניית החמץ מיד העכו"ם, קניתי רק החמץ של בני ארץ ישראל, וקבלתי שכירות המקומות, אבל על בני חו"ל הנחתיהו ביד העכו"ם, וביקשתי מהרב וכו' שבמוצאי אסרו חג, יקנהו מהעכו"ם עבור בני חו"ל בשלשה זמנים לבני אירופה, לדרום אמריקה, ולארה"ב. כמדומה שד"ז עדיפא מאשר אקנה מהעכו"ם גם את בני חו"ל, ואח"ז אמכור להם כל אחד בזמנו, משום שי"א שהולכים אחר מקום החמץ ובוזה א"א לי לקנות. – אגב, מקום כמו סין ונמצא שם יהודי מא"י במקום שאין ישוב יהודי במרחק יום אחד ושם הוא מוקדם יותר כשש שעות מא"י, ולכן אין למכור לו החמץ כי משתמש בחמץ קודם שהחזירהו לעכו"ם.

כשהגוי אינו יכול לבוא במוצאי פסח למכור החמץ בחזרה

הנה נתעורר ספק שמא לא יתאפשר במוצ"ש דאסרו חג דפסח שיבוא גוי שמכרו לו את החמץ מעירו רמלה [מחמת שהשלטונות חוששים בשנה זו וכו'], לכן בדעתי אחר המכירה די"ד לומר לו שנותן יפוי כח ליהודי לשאת ולתת בדבר הקני' בחזרה ממנו, וכמדומה דעדיפא משליחות גרידא דבוזה י"א דלא מהני דאין שליחות לגוי למנות אחר [עי' מג"א סי' תמ"ח ס"ק ד ביה"ל סי' תמ"ח סעי' ג' דב"ה ואם מכרו, ש"ך חו"מ רמ"ג סק"ה, וב"ש אהע"ז סי' ה' סק"ט] ויפוי כח אפשר דמהני לכו"ע. ועי'.

חמץ של ביהכנ"ס שעבר עליו הפסח

ובאם אינו טירחא עבור מעכת"ה אשאל במאי דשאלוני בבהכ"נ בעיר ת"א יע"א אשר יש שם חמץ גמור שרגילים בכל שנה שהגבאי מוכרו [ואין מקפידים שם לאכול אחר הפסח מחמץ גמור שנמכר], ובשנה זו שכח למוכרו, האם מותר להם לאכול אחר הפסח או צריך להשליכו. ולכאורה אם באי בהכ"נ עוברים בב"י וב"י דהוו שותפים בזה, א"כ כלול במכירתם, וגם אם הגבאי עובר בב"י וב"י דהוי באחריותו כלול נמי במכירתו, כיון דכתיב בשטרי מכירה "חמץ של אחרים שבידי" ואפשר דגם אם לא נכתב להדיא, הוי בכלל חמצו להא מילתא. אמנם להשיטות דהמכירה מועלת רק אחר שביטלו החמץ דהוי מדרבנן, הרי לא כווננו בביטול לחמץ שבבהכ"נ וגם הגבאי לא כוון לזה, ואפשר דא"צ לכוון על ד"ז והוא בכלל הנוסח.

אמנם אפשר דהוי כחמץ של הקדש דלית לי' בעלים ואינן עוברים עליו בב"י וב"י ובכלל מיעוט ד"לך" ולא של גבוה, ומאי דבעינן בדיקת חמץ בבהכ"נ, הוא משום דשמא יבוא לאוכלו איכא.

כשאחד מבעלי המאפיה נהג יו"ט שני

אשמח לידע הכרעת מעכת"ר במאפי' שמכינה מיני מאפה במוצאי פסח, ואחד מבעלי המאפי' הי' בחו"ל, האם כיון שלצידו הוי יו"ט שני ואסור באיסור חמץ באכילה ושהי', וקי"ל להחמיר דאזלינן בתר המקום של הגברא, א"כ לכאורה קעבר איסורא מנהגה מחמץ.

תבע את הגוי שקנה החמץ חודשיים אחר פסח שנגנב החמץ והגוי טוען שכבר חזר לרשות ישראל

שא"ת לגאב"ד הגרי"ט וויס שליט"א, במי שתבע את הגוי [שקונה חמץ אצלנו] שמסר בחצר של הב"ד, את עשרה בקבוקי ויסקי, ואחרי כחדשיים כשבא לקחתם הי' רק תשע, ומשיב הגוי שהוא בא לקחת רק אחר חדשיים, ואין לו אחריות על מה שהי' אחר שמכרה לישראל. והשיב, שטענת עכו"ם טענה נכונה, דלא הי' ברשותו אלא עד מוצאי פסח, ועל הישראל להביא ראי' דנעלם בקבוק הויסקי בתוך הפסח [והממע"ה אמרינן נמי בעכו"ם].

הנאה מדמי חמץ שעבר עליו הפסח

אמר לי מעכ"ת שסיפר יהודי אחד שבשנות הזעם לא תקפ"ץ בהיותו בלאגערין [מחנות] אגר חמץ בפסח בשביל שיוכל לקנות תפילין לאחר הפסח – הנה משום חליפי איסוה"נ (עי' קידושין נח ע"א) ליכא דהוי חליפי חליפין (עי' נדרים דף נז). אמנם יל"ע משום מהבב"ע, כיון דהוי ע"י עבירת הנאת חמץ בפסח. ונראה דליכא כיון דלא הוי ח"ו בחפצא אלא היכי תמציי שיהי' להם ממון ולכך לא חשיבא למהבב"ע.

איסור חמץ

אין לשנות בקווצו של יו"ד ממה שיגזרו ונהגו

בדבר ההכשר ששאל מעכת"ר וכו'. בפסח אסור בלא"ה כדין פירות יבשים המבואר ברמ"א סי' תס"ז ס"ה, ורק לצורך חולה שאי"ב סכנה שרי, כמבואר בשו"ת מהרי"ל סי' כ"ה ושו"ת חת"ס או"ח סי' ע"ט, ורק הרבנות הראשית מתירה ד"ז כי היום לא מייבשים בקמח, וכל בית ישראל הנאמנים לדבר ה' זו הלכה הצרופה מחמירים בזה.

בדבר אשר כתבתי למעכת"ר דאין לסמוך ולהקל במנהג הרמ"א באכילת פירות יבשין, אף דכיום אין יבושם בקמח. נראה דהא דכתב בבית הלוי בפ' וישלח בקרא ד"כי נבלה

עשה" וגו' [בראשית ל"ד ז'] דמאן דעובר על איסור דרבנן כגון חלב עכו"ם דגזרו שמה הוא מבהמה טמאה, ונתברר שהי' מדבר טמא לא חשיבא כעובר בשוגג על איסור דאורייתא [ויעו' מש"כ בדבריו בספר משמר הלוי חגיגה סי' ו'] ועי' רמב"ם שגגות פ"ה ה"ו ואבי עזרי שלחי נזיקין מכתב א'. ונראה דהכ"נ בחומרת הפוסקים שנתקבלו, דאם לא נוהג כדבריהם, ונכשל בסיבת הסייג לא הוי כשוגג, ולכן אין לשנות בקוצו של יוד את אשר גזרו והגבילו גם כשהוא מנהג בעלמא.

ואולי יש לפרש בזה קרא דמשלי [ד' כ"ג] "מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים", ויעו' בדרשות הר"ן דרוש חמישי שביאר לישנא דנצור לבך והו"ל למימר "מעשיך" יעו"ש. י"ל דמשמר קאי על גזירות ותקנות, אשר יראה לאדם כי יש לו אפשרות לעבור עליו ולא יכשל עפ"י שכלו, וזה מהני השמירה רק ע"י לבו שלא יתן לנטות ימין ושמאל מדבריהם, כי ממנו תוצאות חיים [עי' היטב רמב"ם סוף הל' מעילה]. וחזינן כחו של תקנה מחמת חשש ברדב"ז הל' נזירות פ"ד הי"א דכתב דמשיח לא יבוא ביו"ט שני, משום איסור תחומין, ואע"ג דלו אין ספק ולא שייכא הגזירה, מ"מ תקנה קבועה היא עכ"ד, חזינן מהא כחה של תקנה דעיכוב משיח צדקנו כדאי והגון לזה, ויעו' שו"ת חת"ס או"ח סי' קמ"ה. עכ"פ כמדומה שבענין ההכשרים פשתה המספחת לאשר כל אחד אשר פקיע שמי' בעלמא נותן הכשר, תחת אשר הי' נהוג דלענין הכשר הוא רק בארגון המיוחד לד"ז, ויש להאריך בזה אך אשים מחסום לפי.

ויהא רעוא שנזכה לשובה אלינו בהמון רחמין בגלל אבות שעשו רצונך [ובודאי אבות כולל הכא, אבות העולם ואבות שבכל דור] בנה ביתך כבתחלה וכו' אכ"ר.

ויטמין בתערובת חמץ

כדור ויטמין סי', המורכב מכמה סוגי ויטמינים, ומחמת חשש הנגיף מותר לבלעו אף שיש בו חשש חמץ [הי' סיבות להיתר עפ"י רופא ורב]. נראה שלכתחלה צריך לחזור להשיג ויטמין זה לחוד, ולא בתערובת ויטמינים אחרים עם חשש חמץ, ופשוט.

שחיטת תרנגולי הודו

קודם ימי הפסח, כששוחטין עופות הודו, - יש לבדוקם היטב אם אין עליהם גרגירי חטה מהזפק, כי יש בהם הרבה קרומים ושם נדבק ואינו יוצא כלל, יל"ע אם סגי שבדקים קודם הפירוק כי מ"מ נמלחו עמהם, - כמו"כ בהודו שכיח ביותר מקומות של נצור הדם שא"א להשגיח ולראות קודם המליחה, ורק בפירוק רואים, ויש לממונה שם לחותכם.

שתית ואכילת דברים חמים מעל"ע קודם הפסח

בס"ד. יום שנתלו בו המאורות. י"ב לחודש בו ישועות מקיפות, ה' תשנ"ב לפ"ג. אשר שאל מעכת"ה, להמחמירים שאין אוכלים ושותים חם מעל"ע קודם, בשינים תותבות או שינים שיש בהם סתימות או כתרים וגשרים, אם רק כשהתבשיל החם הוא חמץ או גם כשאינו חמץ.

הנה בהגדש"פ מוע"ז, וספר הגעלת כלים פי"ג סעי' שט"ז, וכן בקונטרס "מבית לוי", כתבו בפשטות דרך חמץ חם יש להקפיד. ובפשוטו לדעת הרמ"א יור"ד סי' ק"ג ס"ז, דתליא אם אמרינן דחתיכה נעשית נבילה, דבזה חשיבא כבישול המים כבישול האיסור, א"כ הוי תליא בפלוגתא דקמאי ובתראי אם חמץ הוי היתרא בלע או איסורא בלע.

ולדינא, המשנ"ב סי' תנ"א ס"ק ל"ב, וביה"ל תנ"ב ס"א ד"ה שאין, כתב דהוי כאיסורא. והש"ך שם דפליג על הרמ"א, וס"ל דאסירא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא ולא תליא בחנ"נ, הכ"נ בחמץ אם הוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, תליא אם היתרא בלע או איסורא בלע. והמשנ"ב סי' תנ"ב ס"ק כ"ה העתיק מדברי מהרי"ל שהוא מעל"ע מזמן שנשתמשו בחמץ, וציין בשעה"צ ס"ק כ"ה מחק יעקב דסגי מעל"ע מזמן שנשתמשו בחמץ, ויראה דסומך ע"ז מדינא. ונראה דהטעם לפי"מ דהוכיח בחזו"א או"ח סי' קי"ט סק"ד, דגם אם הוי איסורא בלע, לגבי נ"ט בר נ"ט חשבינן כהיתרא. ונראה, דלדבריו נמי לגבי דינא דחנ"נ. אמנם דעת האחרונים שהובאו בביה"ל שם, דלהשו"ע דחשבינן לאיסורא אמרינן דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ובפשוטו לדבריהם גם לגבי דין חנ"נ. [אף דאין מוכיח, ועי'].

וא"כ לגבי הבליעות שבשיניים דאינו אלא מחומרא, דאין התבשיל יס"ב בדר"כ, ועכ"פ רוב תשמישו אינו בחמץ, וגם הוי בדר"כ מכלי שני, [ועי' שו"ת שבט הלוי ח"א סי' קמ"ח], בודאי סגי מעל"ע ממתי שנשתמש בו חמץ. והא דשרינן באינו בן יומו, סמכינן על דעה הסוברין שגם להראשונים דכלי חמץ אסור גם אחר מעל"ע, משום דאיסורי במשהו אינו אלא במה דנאסר בפסח גופי' ולא קודם זמן איסורו, יעוי' מה דהובא בזה בדע"ת סי' תמ"ז. ובדבר הפלטה המודבקת בשינים עם קוביות וכו'.

הזכרתי בשבת בדרשות שעדיפא להטביל החלה במים או יין, ואפשר לבלוע עי"ז, וגם לא נדבקים כ"כ פירורין. ועדיפא בכה"ג לאכול מצה מטוגנת או מבושלת, דמדינא שרי בע"פ.

נתינת חמץ לשאינו שומר תו"מ

בס"ד. אור ליום ד' י"ז אדר ב', ה' תשד"מ.

כבוד הרה"ג המופלג טובא, אב"א גמ' אב"א סברא,

דורש טוב לעמו בהרבצת התורה וכו', שליט"א.

בדבר שאלתו, אי שרי ליתן בתוך ל' יום, לרופא שאינו שומר תו"מ, בקבוק ממשקאות חריפים אשר יש בהם תערובת חמין.

הנה ד"ז אסירא בכולי שתא, כיון דאינו מברך ברכה שלפניה, איכא משום לפני עור, כמבואר סי' קס"ט ס"ב, ואף בגוונא דהמקבל אנוס, שרי רק כשהוא לדבר מצוה כצדקה, כמבואר במשנ"ב שם. ואף דהכא אפשר נמי דחשיבא כדבר מצוה, כיון דעי"ז טפולו בחולה יהא ביתר שאת, מ"מ כיון דאפשר ליתן לו מתנות אחרות, ליכא היתרא. משא"כ התם בעני, דעיקר הצדקה הוא במאכל, משום דמקרבה הנייתה כדאיתא בגמ' תענית כ"ג.: ועוד, דאף בצדקה שרי רק כשהוא ספיקא דאפשר יברך, ולא בגוונא דודאי ואומדנא דמוכח דלא יברך.

ולאחולקים על הרמ"א, [עי' בשו"ת תורת חסד ח"א סי' ה' באריכות], וטעמייהו כיון דאינו אלא איסורא דרבנן, ואינו בגוף החפץ, ליכא משום לפני עור ומסייע, משום חשש דיאכלו בפסח ליכא, כיון דיכול לגומרו לפני פסח, וכן אפשר דרק ישתהו אחר הפסח, ליכא איסורא דלפנ"ע, כמבואר במתניתין במס' שביעית, דבאפשר לתלות ואף באופן הרחוק, שרי ליתן, עי' משנ"ב סי' שמ"ו משמ"י דהמג"א, דבעינן תליה במידי דשכיח. ומשום דישא החמץ בפסח, אנן קי"ל כב"ה דברייא דפסחים כ"א., דליכא איסורא, ואף אם נקרא שמו עליו, כמבואר שו"ע סי' תע"ג ס"א ומשנ"ב שם.

ואף ליתנם לו בפורים למשלוח מנות, דבהא קעביד מצוה, נמי אסור מטעמא דכתיבנא לעיל דבודאי לא יברך, ליכא האי היתרא. ועוד, דרק צדקה כיון דחייב במצוה, משא"כ משלוח מנות, אפשר לקיים באחר. ועוד, דבאחרונים דנו, דלא מקיים במומר מצות משלוח מנות, משום דאינו בכלל רעהו. ונראה, דאף אי נדייני כתינוקות שנשבו, מ"מ לית לן להרבות אהבה וריעות עמם, ועי' משפטים ישרים סי' ק"כ, ושו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' ל"א. אמנם בגוונא דידן, דנצרך להרבות אהבה וריעות, מ"מ נראה דלא מקיים ביה המצוה, דאינו אלא מקרה ארעי, ובעז"ה יהיה הילד בריא אולם, ולא נצטרך לרעותם.

ונראה, דאף לקיומי מתנות לאביונים, בכה"ג לא מקיים. אף דמקיים בדברי מאכל, כמבואר ברמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ז, עי"ש, ובשו"ת קנין תורה ח"ג סי' ק"ב, דאינו אלא כשאיכא חיובי צדקה כלפיו, ולא באינו עושה מעשה עמך. ועוד, דהוי בכלל לפנ"ע, דלא הוי בכלל צדקה, כיון דלא קיימי אביונים גביה, ועי'.

אם מותר לבן חו"ל להאכיל לאביו בן א"י חמין באסרו חג

י"ע האם מותר לבן חו"ל להאכיל לאביו חמין באסרו חג בא"י שהוא יוט"ש לבני חו"ל, לכאורה אסור דחשיב טוה"נ לגבי' שמחזיק לו טובה, אך לא ברירא דהא איכא מצד כיבוד אב, ומצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא חשיבא החזקת טובה להנאה, ועי'. והמקור שהחזקת טובה חשיבא הנאה מבואר בתוס' פסחים [דף כב ב] לגבי י"נ, - ומשום איסורא

דאף לבהמת הפקר אסור ליתן בפסח, כיון דלדעת רבים הוא איסור מדרבנן, אפשר שיש להקל בכך חו"ל בא"י, וצ"ע.

שקדים ואגוזים קלופים לפסח

בס"ד. אור לעש"ק, ג' לחודש אדר הראשון, ה' תשנ"ב לפ"ג.
כבוד הרה"ג המופלג, מופלא במעלותיו, עיניו כיונים על אפיקי הכשרא דבני תורה וכו', מוהר"ר וכו' שליט"א, מרביץ תורה לעדת מי מנה, בעי"ת כאן יצ"ו.
בדבר אשר שאל מעכ"ת, אם להתיר שקדים ואגוזים קלופים לפסח, באשר מורחים שם חומר מסויים, ואף דנבדק במעבדה שאין בחומר זה כלל חשש, מ"מ אפשר דהכלים שנעשו בו הי' בלוע בו מחמץ.

הנה שאלה זו שייכא אף בשאר ימות השנה, בדברים שבגופן אין כלל חשש, אם בעינין למיחש לכלים שבבית חרושת וכו'. והא ברירא דמעיקרא דינא אחר שכבר יצרו את החומר, שרי להשתמש בו, דאמרינן סתם כלים אב"י, כמבואר שו"ע יו"ד סי' קכ"ב ס"ו וס"ז, דאיכא ס"ס, ספק אב"י, וספק דלמא פגום בטעמו לגבי המאכל האחר. ואף דאיכא פלוגתא ברבנותא אם אמרינן נמי סתם כלים דעכו"ם נקיין הן, והובא בדרכ"ת שם ס"ק ט"ז. ונהי דבשאר איסורין בכלים גדולים אמרינן דמסתמא איכא ששים כנגדו, אבל חמץ בפסח דהוי משהו יש לחוש בזה. אבל זה הוא רק בתערובת דיבש, אבל בתערובת דלח לא אמרינן דחוזר וניעור בפסח, ובטיל נמי. ועוד, דמסתבר דכיום במפעלים הוי בחזקת נקי, דמקפידים בזה טפי מטעמם, ופלוגתת האחרונים הוא באדם פרטי אם קפיד אנקיותא.

וב"ז בליכא לברורי, אבל אם אפשר לברר, קי"ל בכללי ס"ס דלא סמכינן, וכ"כ הפר"ח סק"י, והיפה תואר סק"ח, דלא סמכינן אס"ס דאב"י במקום דאיכא לברורי ע"י ישראל. ואמנם אמר לי רבינו הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [וצ"ל] ביום אתמול כי יעבור, דאין מהראוי דהכשר יסמוך על כלל דסתם כלים אב"י, אבל דיבר על גוונא דידעינן דאיכא שם נמי דברים אסורים, אבל לא כבני"ד דאין ידיעה. ולכן נראה, דאפשר לסמוך על "שמן פריפין" שעל הצימוקים, דבגופייהו ליכא חשש ורק משום כליהן. ובפרט דהתם [ביח"ר וכו'] אין בודאי מאכלות אסורות, כי סו"ס הוא תחת השגחה דהרבנות. וגם בשקדים אפשר לסמוך בזה מטעם הנ"ל. ועי' שו"ת מהרש"ג ח"ד סי' קל"ה או"ב, דמתבאר נמי כהנ"ל.

וא"ל יסמוך על דעתי בזה גרידא, אלא ישאל עוד בזה ת"ח.

הכשר התבלינים לפסח

בדבר אשר שאל מעכ"ת, אם אפשר ליתן הכשר על תבלינים לצורך הפסח, מכיון דמייבשים אותם בעמילן, ולפעמים בעמילן מחטה וכיו"ב, והוי בכלל איסורא דפירות יבשין המבואר ברמ"א סי' תס"ז ס"ח, וכמנהג כל הדורות להחמיר בזה.

הנה ברמ"א שם מתבאר, דאם ידעינן בודאות שלא יבשוהו ע"י דבר המביא לידי חימוץ, לא נהגו בזה איסורא, וכמבואר שם במשנ"ב ס"ק ל"ג, דרק בכרכום החמירו אף בכה"ג, משום שאינו מצוי במדינות אלו, ויסברו שהוא כרכום הבא ממרחקין דאית ביה חשש חמץ, משא"כ שאר פירות, עי"ש. וא"כ הכ"נ בתבלינים, אם ידעינן בודאות דיבוש זה לא נעשה אלא בעמילן דלית בו חשש חמץ, [או קטניות, ויש בזה פרטים ואם שייכא למעשה יודיעני], אין בו משום המנהג.

אמנם בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"א, כתב בדבר ציאגריה לפסח, דאף דאין בו חשש חימוץ, הוי בכלל איסורא משום מנהג דפירות יבשין. משמע דס"ל דמ"מ נהגו לאסור בכל גווני, טפי מחומרת הרמ"א, והארכתי בזה הרבה בתשובה בשנה הקודמת בדבר שזיפים יבשים, כשברירא שאין ייבושם בחשש חמץ. אמנם המהר"ם שיק סיים שם, דכיון שיצא הדבר בהיתר ע"י הרבנים, לכן אין אוסר בזה. ואפשר דכוונתו, דבכה"ג כבר לא חשיבא דנהגו בזה, ועי' היטב. ובפרט בני"ד שלא הוזכר כלל בפוסקים לאסור תבלינים. לכן למעשה, סוגי התבלינים דיש עליהם הכשר מעולה, והוא קנמון, זנגביל, פלפל, פפריקה, אפשר ליתן להם הכשר, כשיהיה ע"ז השגחה מעולה בזמן ייבושם דלא מערבים בזה, וכן השגחה בזמן עיבודם ואריזתם דלא אוכלים לידו, והמקום נקי, עי' מהר"ם שיק שם.

במקו"א כתב בזה בזה"ל, בדין שזיפים וצימוקין יבשים לפסח, כבר אמרתי למעכ"ת בע"פ דאפשר ליתן הכשר. וכמבואר ברמ"א דגזירת פירות יבשין, אינו אלא בגוונא דאיכא חשש קמחין וכיו"ב, ולא בידעינן בבירור דלא השתמשו בזה, מכ"ש באופן שיש משגיח ע"ז. ועי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"א, ושו"ת הרי בשמים מהדו"ת סי' קצ"ד.

תפ"ז ס"ח - מבואר ברמ"א שאם ידוע שנתייבשו בדבר שאין לחוש בו משום חמץ, וכ"ה שם במשנ"ב ס"ק ל"ג, דרק בכרכום כיון שאינו מצוי במדינות אלו ויסברו שהוא כרכום הבא ממרחקים, משא"כ שאר פירות עי"ש.

ובשו"ת מהר"ם שיק סי' ר"א כתב על ציאגרי' של פסח, שאף שאין בזה כלל חשש חמץ, מ"מ הוי בכלל איסור דפירות יבשין אפילו אין חשש כלל. וכנראה כוונתו מצד המנהג. אבל בכ"ז סיים כיון שיצא הדבר בהיתר יצא, ואולי כוונתו דא"כ כבר לא חשבינן דנהגו כן.

קנמון, זנגביל, פלפל, פפריקה, אפשר בשאר הדברים לברר אם יש הכשרים טובים שנותנים ע"ז הכשר. וגם לברר אם לפעמים עושין עמילן קמח.

אכילת אבקת שום בפסח

אשר שאל מעכ"ה באבקת שום בפסח האם שרי לנוהגים שאין אוכלים שום [עי' פמ"ג סי' תס"ד א"א ס"ק י"א ח"א כלל קכ"ז סעי' ז'], דהטעם הוא משום שבשומים יבשים הוי

מעריבים קמח, - אבל שום טחון שמייכשים קודם השום, מ"מ בודאי נתבטל בששים קודם הפסח ולהכי שרי.

הכשרה למפעל משקאות

בס"ד. אור ליום שני, ג' לחדש שבט, ה' תשנ"ג לבה"ע.

כבוד המאור הגדול, הרה"ג המופלג, דרופתקי דאורייתא אב"א גמ' אב"א סברא, מוה"ר וכו' שליט"א, ברא דמו"ר זצ"ל - יושב באהלה של תורה בעי"ת כאן יצ"ו.

אחר דרכה של תורה בברכת השל' כראוי וכיאות.

קאטינא לשואלו בדבר ה' זו הלכה, באשר נשאלתי ביומא דין מביח"ר למשקאות וכו', דעומדים להכשיר המפעל לפסח הבעל"ט, ומשהין קודם הכשרה כ"ד שעות כדת של תורה כמבואר בשו"ע. אך שאלתם, דכיון שאם שוהה י"ב שעות יכול להיות התפתחות חיידקים במכונות המילוי, אם יכולים להשהות בו מים מעורבים עם מי קילור [כלור], ועכ"פ חלק מהזמן של כ"ד שעות, ומהמיניהו מרא דשמעתא דסוגיא דחורפא, אשמח לראות תשובתו הבהירה בקן קולמסאי.

דהצדדים בזה, דאפשר דמים עם מי קילור [כלור] הוו חריפי, ופולט מהכלי כשיעור זמן שיעלה ע"ג האש וכו', ומיחסר בשיעורא דמעל"ע מזמן ההשתמשות באיסור. אמנם הא הוי נטלפ"ג, ובפולט הרי ליכא איסורא, ומה"ט לכאורה שרי אף לבשל בכלי דבברים פגומים בתוך מעל"ע, ולמיחשב שיעורא דמעל"ע מזמן בליעת האיסור. וגם אפשר דאף דהוי חומר עז, אבל לא חשיבא לגדר חריף למעט בשיעורא דכבוש, והוי נמי מעל"ע כמים בעלמא, וצ"ע.

אמנם אכתי יש לדון, לפי"מ דכתב בביה"ל סי' תמ"ז ס"ח דב"ה אם, משמי' דגדולי האחרונים, דאם יש מים בכלי אינו נותן לבלוע להיפגם, ולהאי טעמא נמי משהו המים שייכא דמ"מ אינו נותן לאיסור הבלוע להפגם ובעינן מעל"ע מזמן שרית המים בו. אמנם בחזו"א או"ח סי' קי"ט סק"ו הקשה על דבריהם, מהא דמהני מעל"ע מזמן בישול בשר, גם אם בתוך מעל"ע בישל מים, כשאכא מעל"ע לבישול החלב שאח"ז. ויש לחזק התימה, דהרי אף לדידן כתב הט"ז בסוס"י ק"ג, דבהפסד קצת יש להקל להכשיר מעל"ע מזמן בליעת האיסור, הרי חזינן דלא אמרינן שלא נפגם ואף בבישול, כ"ש בשהי' גרידא. כן בסי' קכ"ב ש"ך סק"ד, ס"ל דאף בבישול דבר חריף הוי מעל"ע מזמן בישול הבשר לחלב.

שימוש בדבר חריף

בס"ד. אור ליום רביעי, ז"ך לחדש טבת. ה' תשנ"ג לבה"ע.

כבוד הרב הגאון, מתוך ומסיק הלכתא גבירתא בברירת פסולתא מן אוכלא, ירא ה' מרבים, מוה"ר וכו' שליט"א יושב באהלה של תורה בטהרה בעי"ת כאן יצ"ו.

מכתב מעכת"ה בדברים נהירין צהירין ובהירין הגיעני.

וראשית אעיר, בהא דהוכיח מעכת"ה באו' ג', משו"ת חת"ס יור"ד סי' ק", דאחר דאיקלש טעמי' בהגעלה, אין חורפי' בלע יכול לחייבו ליבון. והכ"נ בני"ד, אין חורפי' שישמש אח"ז יחייבו בהכשר של הגעלה. הנה כידוע הרבה מגדולי האחרונים ס"ל, דגדר ליבון במה דחומרתו בהגעלה, אינו דכשנצרך ליבון אין יוצא בליעתו ע"י הגעלה, אלא גזה"כ הוא דנצרך ליבון. ובזה ביארו חילוקא דאיסורא בלע והיתרא בלע. [אמנם בטור סי' צ"ג משמי' דהרשב"א כתב טעמא, דעל טעם קלוש לא חל איסורא, וכיו"ב פירשו כמה ראשונים בנ"ט בר נ"ט דהיתרא]. וכיון דבזמן שהכשירוהו סגי לו בהגעלה, לא חייבתו תורה ליבון גם אם נתחדש סיבה לזה. משא"כ בני"ד, דלגבי כלי בן יומו דהוי דאורייתא לא סגי במילוי ועירוי, ורק לדרבנן מהני לביאור הש"ך. וראי' לזה, דבחי' חת"ס יור"ד סי' קכ"ב, הקשה דאמאי מבואר בפוסקים דתלוי מדין שאב"י אין צריכין הכשר בס' כנגדו, והרי יש לחוש לדבר חריף דמחלי לשבח, והניח בצ"ע, ולא קאמר דעכ"פ כיון דהכשירוהו קליש איסורא וסגי, ובע"כ כנ"ל. ומה דהש"ך סתם, הוא משום דמירי על חביות יין כשיאסרו באיסורים אחרים, ועכ"פ בכלים שרוב תשמישו בצונן, ובהא י"ל דמדאורייתא סגי נמי בזה, וה"ה בהאי דינא דסגי מילוי ועירוי.

והא דכתבת באו' א' בדעת החזו"א, והוא משום דס"ל דמדינא כבוש אין אוסר אלא כ"ק. ונראה דלפי"ז א"כ כל גדולי האחרונים יצטרפו דלא יהני עירוי, דהוא רובם ככולם הכריעו דאוסר בכולו, ואף בכלי מתכות.

והא דכתב מעכת"ה באו' ב', דלהחזו"א לא יועיל דבר חריף לפי"מ דכתבתי דמילוי ועירוי לא מהני דלא יתכן ד"ז וכו'. לכאורה הוא פשוט דכיון דהחזו"א קסמין דבכלי בכבישה לא בלע טפי מכ"ק, הוא סיבה נמי על דבר חריף ושפיר מהני עירוי.

ולצאת באופן מרווח בעז"ה יכשירו המפעל ע"י מילוי ועירוי ג"י, וע"י עירוי מכ"ר, או מכ"ר שהיד ס"ב. וכיון שהדודים גדולים למאד, יל"ע אם אפשר למלאתם בכלי פלסטיק וכיו"ב ריקנים, בשביל שימלאו את החלל אם מהני, דלכאורה לגבי עירוי והגעלה סגי, דהא בצדדים ובתחתית מגיע לכל מקום החמין, אבל מילוי ועירוי, אפשר דהוא כפי הכבדת המים על הדפנות, הן לדעת הרא"ה בבדק הבית שער ד' דגדר מילוי ועירוי הוא משום דמתוך השהי' נרפה דופן הכלי ונכנסים המים ונבלעים ומפיגים טעם היין, רק לטעם הרשב"א במשמרת הבית שם דהוא משום פליטה מדופן הכלי. והנני מצפה לתשובתו הרמה בפרט זה.

אחר דקעבידנא חותם בתוך חותם למכתב הקודם, קאתינא לאוספי, דבהא דכתב מעכת"ה דפשיטא דבעינן מים רותחין וכמבואר בס"ג, לא הבנתי כוונתו, דהרי התם הוא דין הגעלה דכ"ר, אבל הכא דינו בכ"ר שאינו עומד על האש, ברידא דלא בעינן רותחין וסגי יס"ב, כמו דמבואר להדיא בפמ"ג שציינתי במכתבי. דהוא גדר כ"ר שאינו על האש, והובא בכף החיים שם.

ול"החזו"א המצוין במכתב וכ"ר באו"ח סי' קכ"ב סק"ב, דכתב דיורה שממלאים כל השנה בחלב ויש לחוש שנפלו בו פירורי חמץ וכו' דסגי בעירוי מכלי ראשון. ונראה דאין כוונתו דגם בודאי איסור מועיל, דהרי עירוי וקי"ל דאינו אלא בכדי קליפה משא"כ בכבוש, אלא בספיקא אם אסור צירף החזו"א דעת הרשב"ם, ואפשר דמה"ט בני"ד נמי יועיל עירוי מכ"ר. ואף דבעלמא עירוי מכ"ר בעינן מרותחין, אפשר דהכא לא בעינן מרותחין דכ"ר וסגי נמי ביס"ב, כיון שלא בלע ע"י רותחין אלא ע"י כבוש, וצ"ע. ומסתבר דלדעת החזו"א הנ"ל, ה"ה בני"ד דהוי דבר חריף סגי בעירוי, ולהלכתא אפשר דיש לנהוג כהחזו"א הנ"ל, דליתא בגדולי הפוסקים איפכא, דהא דכתבו דבעינן הכשר בכ"ר, י"ל דהוא רק בודאי איסור, וני"ד אינו ודאי איסור אלא ספיקא.

ובדבר אשר העיר ע"ד המשנ"ב סי' תנ"א ס"ק פ"ט, דמשמעות דבריו דבמדוכה שבודאי נשתמשו דבר אסור עם שומים וכיו"ב לא מהני הגעלה, ובעינן ליבון לדעת הרמ"א. הנה יעוי' במקור הדברים והובא בתרוה"ד פו"כ סי' קנ"ד, דהטעם להחמיר בפסח משום דהוי זמן מועט, וחמץ דהוא איסורא דכרת חמירא, וחילוקא דהמשנ"ב הוא מהחק יעקב שם ס"ק מ"ז, וצ"ע.

מסננת במכונני חליבה

בס"ד. יום שנכפל בו כי טוב, ז' לחודש אדר השני, יום לידת ופטירת רעיא מהימנא, ה'תש"ס לפ"ג.

בדבר התקנת מסננת במכונני החליבה לקראת פסח, לסינון פסולת שבו, שיש חשש לתערובת מיני דגן. ואופן המסננת הוא דמניחים רשת על מיתקן מתכתי ומניחים אותם בתוך צינור, ומהדקים את מכסהו ע"י הברגה או סגירה מהודקת, ובזה מתהדק המתקן עם הצינור, והועלתה על שולחן מלכים השאלה אי שרי בשבת לחברו.

ואבהיר אשר לכאורה נראה בזה. בשו"ע סי' שי"ד ס"י איתא, חותמות שבקרקע וכו', אבל לא מפקיע וחותך משום סתירה, ודווקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיום כלל, מותר. ומטעם זה מותר להחזיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושוורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום. והוא נמי בתנור המחובר לקרקע, וכמבואר הכי להדיא בתרוה"ד סי' ס"ה. וצ"ל טעמא, שבדבר שעומד לפתוח ולסגור בכל שעה, לא חשיבא כלל לבנין. והכ"נ, אע"פ דכשאינן שם המסננת אין פותחין וסוגרין אלא בערך כל שבוע, אבל

עתה למהוי סגירה נמי למסננת בהכרח צריכים לפותחו כל חליבה, וא"כ עשוי עתה לפתיחה וסגירה תדיר ב' וג' חליבות בכל יום. ואף דדינא דכיסוי בור ודות כשעושהו תדיר, שרי רק כשיש בית אחיזה, דמוכח שהוא כלי ועשוי לפותחו ולסוגרו, כמבואר סי' ש"ח ס"י, והוא מגמ' שבת קכ"ו ע"ב, אפשר דהכא שיש רשת מבד, כו"ע ידעי שא"א להניחו להרבה זמן התם, והוי כמוכח שהוא כן. ויעוי' בספר מנוחת אהבה ח"ג פי"ג סכ"ה כ"ו כ"ז כ"ח.

וכי"ז נצרכא לדעת הפמ"ג המובא בסי' ש"ח משנ"ב סק"מ, וכ"ד החזו"א סי' מ"ו סק"ב, דבכה"ג שיש ציר לדלת חשיבא כמחובר, אבל לדעת התוספת שבת המובא התם, דיני הכלי בצינור כדין כלים, ולא כקרקע.

אמנם מש"כ, הוא למש"כ בסי' שי"ג משנ"ב סק"מ מ"ה משמיה דהמג"א והט"ז בהיתר כיסוי כלים שיש בהם הברגה, ולהא דמי גם במחובר לקרקע וכנ"ל, אבל למש"כ החזו"א סי' נ' סק"ט, דכשהרכבה נצרכת לשימוש הדבר, כקנה של סיידין ומטה של טרסיים, אסירא גם בתיקון לשעה, עי"ש, א"כ הכ"נ הרי סגירתו היא להדוק ולשמש בו כמסננת. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קכ"ב, וספר משאת בנימין סי' ל"ח.

וממעמא דאיסור טלטול אחר שנסתנן, דהוי רטוב כולו ושמא יבוא לסוחטו כמבואר סי' ש"א סמ"ו, ליכא למיחש, דכשלא איכפת לו רטיבותן לא חיישנן לזה, כמבואר שם ומשנ"ב סק"ע"ב, והכ"נ בהא.

ובנידון איסור בורר, אבהיר טפי בדבר התקנת מסננת במכוני החליבה, אשר נחלקו לשלשה אופנים. א. משק שומר שבת, שהחליבה ע"י שעון שבת. ב. ע"י נכרים. ג. משקים שאינם שומרי שבת רח"ל, החליבה ע"י יהודי. ויש לדון אי הסינון הוי בכלל מלאכת בורר. ותרתי איתנייהו ב', חדא, שמצוי לכלוכים בחלב ועתה נבררים, ואף שבמחלבה איכא מסננת ובלא"ה ה' נברר הלכלוך, [וקעבדינן מסננת במקום החליבה, משום דהמסננת שבמפעל הוא אחר שהחלב עומד מעל"ע וגם הוא אחר הפיסטור, וא"כ החמץ שבו כבוש ומבושל], מ"מ עכ"פ עתה איכא ברירה. ושנית, משום ברירה דהחמץ שבו, דלהכי מניחים את המסננת.

הנה משום הלכלוך, אי רוב בנ"א שותים בלא"ה, הוי דינא דהשו"ע סי' שי"ט ס"י דשרי לסנן אף שיש מעט קסמים וקשים דקים, ועי"ש במשנ"ב, וכפי שבדקתי את הרשת אחר שעברו בו אלף ליטר, אין הלכלוך רב, [ואפשר דלא הוי טפי ממים רגילים, שנמצא במסננים שבו לכלוך], וא"כ מסתבר דישתו בלא סינון, [ורק יפסטרו החלב מטעמים ידועים], אמנם אם בכל זאת יתברר שרוב בנ"א השותים החלב חי, [לפני שעובר למפעל], מסננים אותו, א"כ ע"י שמחייבים אותם להניח מסננת בכדי שיקחו מהם החלב, הוי בכלל הכשלתם באיסור בורר, ואף דקעברי בלא"ה איסורי שבת, מ"מ מוסיפים להם איסור

דאורייתא דהוי בכלי ולאחר זמן, והוי ע"י משאבה, א"כ הוא כח הראשון דהוי ע"י משאבה ולא ע"י כח של חלב שלפניו. וגם אלו דהוי ע"י שעון, מ"מ אפשר דהרכבת המסננת בשבת, [כי נצרך להחליף רשת בכל חליבה], הוי דמקרב הדבר אצל האש, כיון שברירא שידלק בעוד זמן ע"י השעון, אמנם בפרט זה יש להאריך.

ומשום החמץ, יל"ע, כיון דקעבדינן לחומרא בעלמא, דהחשש שיהי' על עטיני הבהמה מיני דגן, או דיהי' על הרצפה במקום החליבה, ובזמן הפעלת המקום לחברו לעטינים יכנס מן הקרקע לעטינים. אמנם הוי חשש רחוק טפי, כי מקום שבהם רובצות, וכן האבוסים, מתחלפים קודם הפסח למזון וריפוד כשר לפסח, וגם שם הוי חמץ ברוב המקרים הוא ממה שכבר מתעכל במעי הבהמה ויצא, וכן מאוס טפי, וגם לא הוי חמץ ודאי שנבקע החיטין, ובמעורבת הוא מדרבנן דאיסור משהו, וא"כ הוי בכלל מידי דרוב בנ"א לא מקפידים עליהם, וכה"ג דכתב בשש"כ ח"ג פ"ג הערה ק"ס ממור"ר הגרשז"א זצלה"ה דהמניחים מסננת על הברז בפסח, ליכא איסורא בפתיחת הברז משום בורר, כיון דהוי דרך חומרא.

ואף דאחר שימצא חמץ ודאי ברשת, איכא בזה משום בורר דודאי לא רצה לאוכלו, והוי מתכוין דעי"ז הוא מטרת המסננת, אמנם מסתבר כיון דגדר בורר הוא משום תיקון באוכל, [והאריכו האחרונים טובא בזה], בכה"ג שלא הוי נצרך התיקון לרוב בנ"א לא הוי בכלל בורר, אף שלבסוף נברר הדבר שאסור לו לאוכלו. ואפשר דתליא בפלוגתא המהרש"ל המובא בט"ז ומ"א סי' תק"י, עי"ש, ובביה"ל סי' שיי"ט ס"ד דב"ה מתוך.

ומש"כ החזו"א או"ח סי' נ"ג ד"ה ולענין להיתרא דמסננת מתולעים, לא שייכא הכא, שהלכלוך אינו דבר בפנ"ע. ועי' שו"ת מנח"י ח"ד סי' כ"ג, ושו"ת קנין תורה ח"ב, בבורר כה"ג דהוי מסננת קבועה, עי"ש. אבל בני"ד לא הוי מילתא דקביעא, שבכל חליבה מחליף הרשת.

שוב ביררתי הדברים, וכנראה רוב בנ"א יקפידו מלשתותו בלא סינון. ועוד דלדעת הביה"ל כשבורר מקפיד גם כשאחרים אין מקפידים אסירא, א"כ מאן ספין שאין החולב מקפיד.

שוב העירני הגר"פ ברונפמן שליט"א, דמהא דמבואר בס"י במשנ"ב שם דגם ברוב בנ"א מקפידין, מהני שינוי ע"י סודר. ואי מהני שינוי, מוכח שהוא איסור דרבנן גרידא.

וביום שנכפל בו כי טוב, הייתי אצל מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], ודעתו שאם לא שותים רוב בנ"א יש בזה משום בורר, ואסור בשבת ויו"ט. ושאלתיו, אי ע"י עכו"ם יש להקל, והשיב, דאפשר להקל. וכנראה טעמי' דהוי במקום מצוה וצרכי רבים, שלא יהי' בשתי' איסור משהו דחמץ. ובדבר האופן לומר לחולבים, אמר שסגי שיאמרו להם שיעשו הסינון ע"י עכו"ם.

הכשרת מחלבה לצורך הפסח

בס"ד. יום רביעי, ער"ח אדר השני, ה' תשנ"ה לפ"ג

כבוד הרה"ג, מפואר במעלותיו וכו', מוה"ר... שליט"א
אחר מבוא הברכה והשל' כראוי. אשר ביקש הוראות, בדבר המפעל חלב וגבינה
לצורך פסח.

א. נקיון יסודי במכונות החליבה.

ב. האדם שחולב יהי' נקי מכל חמץ, ויהא משגיח שיסתכל עליו. [ואין צריך שיהי' בכל
עת, אלא דמירתת שיבוא].

ג. טנק החלב, מדינא א"צ להכשירו אחרי ניקוי היטב, ולא בעינן למיחש דילמא הי' שם
פירור ואיכא עתה בליעתו, מ"מ באם אפשר להכשירו עדיפא טפי. ולכן המפסטר
שהעברת מים חמין בו אפשרית, יש לנהוג כן. ועי' שו"ת הרא"ש כלל כ"ד או"ה המובא
בטור סי' תמ"ז. אמנם למעשה, יש להכשיר כ"מ ששהה שם, ע"י שהי' ג"י מעל"ע, מהטעם
המבואר לקמן.

הבהמות לא יאכלו כלל מעת לעת מאכלי חמץ, ממתי שהחלב יהא כשר לפסח, וכמובא
במשנ"ב סוס"י תמ"ח, שיש להחמיר לכתחילה שלא לשתות חלב זה. ויל"ע, דא"כ
החלב של כל השנה חשיבא לחמץ מחמת אכילת הבהמות, וא"כ בכל מקומות החלב ששהה
מעל"ע בלוע חמץ, ויש להכשירו כנ"ל.

ונא לברר, אם מאכלם הוא חמץ גמור או רק חשש חמץ. דבודאי בספיקות מצטרפין דעת
האומרים דלא נאסר החלב גם בבהמת ישראל, כמבואר שו"ת מהר"ם שיק או"ח רי"ב,
שו"ת ח"ב סי' פ"ה, ועוד רבים. ובדורינו, שו"ת אג"מ או"ח סי' קכ"ז.

אפו חמץ עם מיצה

בס"ד. אור ליום חמישי, ל"ז למב"י, ה' תשנ"ג לפ"ג.

כבוד הרב הגאון, עיניו תחזינה מישרים לאפוקי הלכתא מבירא כדת של תורה, כש"ת מוה"ר
וכו' שליט"א.

בהא דהעיר מעכת"ה, על לישנא דשו"ע או"ח סי' תס"א ס"ה, דאיתא אם אפו חמץ
עם המצה לא נאסרה וכו', דהוא גוונא דבדיעבד, והרי אף לכתחלה מותר כיון
דהוי' כחוש, כמבואר בב"י סי' צ"ז משמ"י דהרשב"א בתוה"ב, ובד"מ סי' ק"ח וע"ז
ש"ך פר"ח שם.

נראה דהוא משום דמקור דברי השו"ע הוא מהב"י משמ"י דהמרדכי פ' כ"ש, דהתם מיירי
בפסח ובעובדא דאי השליך עוגות חמץ בתנור מלא מצות, ולהכי נקט לישנא

דדיעבד. אבל קודם הפסח לא מצינו סיבה להחמיר בחמץ טפי משאר איסורים, ובכחוש לגמרי כפת, שרי לכתחלה להשיטות הנ"ל לאפותו עם מצה.

אגב, יש להסתפק בריחא בדבר חריף בגוונא דמקילינן בהפסד מרובה, כגון אם האיסור לבד הוי חריף או כשהוא תנור גדול ופתוח, דבפת דחשיבא כחוש לגמרי אפשר דמקילים גם ללא הפ"מ, או דלמא דבדבר חריף ליכא כלל חילוקים וגדרים בכבוש.

מטליות לחות

בענין מטליות לחות, בחומצת הלימון אפשר להשתמש כיון שפגום הוא, וכן בפוליסורביטים, כיון שפסול מאכילה ויש בו שיעור של ביטול קודם הפסח. אבל בנושא הבשמים קשה לי להכריע, וישאל את רבינו הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל].

יסוד החומרות בדקדוק המאכלים בפסח

בס"ד, עש"ק י"ג לחדש ניסן, ה' תשס"א לבריאת עלמא.

בדבר אשר שאלת בענין שתיית פטל לפסח בהכשר וכו'.

הנה האידנא שרבו בו ועדות כשרות, והמה מרבים בנתינת כשרות על מוצרים שונים ומשונים אשר כל חד לפום החלטתו כשר למהדרין. ויש לידע במאי חשיבא להידור עכ"פ שלא לסטות ממסורת אבותינו במיעוט מוצרים כדברים שאינם נצרכים כ"כ וכו'.

הנה יסוד החומרות לפסח הוא מחמת שחמץ איסורו בכל שהו, ולא בטל אף באלף, וחששו בריחוק של אלף פרסאות בדבר תערובות, ואף בחמץ נוקשה חששו בזה. האידנא מחד גיסא אופן התעשי' הוא שברובא דרובא של הדברים אין כמעט תפיסת ידי אדם, אלא דרך מכונות וכו', [ובמקומות רבים כמעט ואין במפעל אנשים, אלא בחדרים יושבים ליד המחשבים ומפעילים את כל השלבים], וע"כ חשש נפילת חמץ הוא רחוק ביותר, אבל מאידך גיסא מחמת טכנולוגי' של המזון המתקדמת ביותר, מתרבים הרכיבים ופירוק הרכיבים באמצעות מיני מזון, ופעילות של אינזימים ששרשם הוא קרקע מזון של כמה שנים מוקדם יותר, אשר הרבה פעמים קשה לברר שרשו ומקורו, הוא אשר מחייב להעמיק ולידע ביגיעה את תרכובות המזון שמכיל. וגם בדברים אשר לפני שנים היו פשוטים כי לא הי' בהם תערובת חומרים, האידנא לשפר מכניסים חומרים ותערובות שונות, כגון החלב שיש בו תערובות למנוע גיבוש וכדו', וע"כ בפסח חיישינן שמא גם אחר החקירה והבדיקה איכא חומר מסוים אשר לא נודע כי בא לתוכו, מחמת חוסר ידיעה או מחמת חוסר השגחה. הא חדא. ועוד, דנעשה היום הכל בתעשי', הרי נצרך בירור במאי שעושים שם קודם לכן ואופני ההכשרה, וע"כ גם במוצר שאין כלל חשש, יש לחוש דבלוע בו, [מלבד ענין בישולי עכו"ם וכו'], וכן במערכות הקיטור שיכולים להיות מחוברים למקומות של מאכא"ס. פוק

חזי בשמן זית אשר בזמן קדום לא הי' בו סרך שאלה, [מלבד שמירה מחמץ של המתעסקים והכלים], והאידנא איכא בעית "אינזימים" להפרדת השמן מהגפת, וכמו"כ שימוש בחומצות לימון, [אשר יש בו מורכב של חמץ שהוא "גלוקוזה" כשעשוי מחיטה או מבקטריות, ובמקו"א דיברנו בזה], וחששות לעירוב שמן אחר בו, ואמנם איכא כימאים חרדים אשר ועדות כשרות נותנים להם לבדוק אם יש תערובת, אבל לאו בכל דבר שייכא לבדוק. וע"כ כיון דהחמירו בפסח טפי, יש להדר לקנות רק במאי דאין בו כלל דברים המורכבים וכשלא שייכא חששות הנ"ל, מלבד דברים ההכרחיים לאדם בהא יש לאכול מהכשר מוסמך, [כיום יש ועדות כשרות שונות, אשר התוית שלהם הוא "הכשר לבני תורה" ואינו אלא מלת קסם גרידא], ועדות המבינים בדבר כי כן הוא שאפשר לסמוך, כי כיום רבו התלמידי חכמים ששואלים אותם על מוצרים, והמה משיבים בלא ידע כלל בכשרות ובמרכיבים ובחששות ששייכים בהם ובמקומות בו נעשים. וגם אלה העושים לעצמם שם שמבינים בכשרות הרבה צריך בדיקה אחריהם, דהאידנא בנקל אפשר לפתות את הציבור ע"י פרסומת קולנית, וע"י דיבורים ודרשות משכנעות וע"י סיוע בעתונים ובכתבי עת, וחששא דמירתת המבואר בשו"ת מהרש"ק בטוטו"ד מהדו"ג ח"ב סי' ט' עי"ש לית להו, [ובהרבה פרטים האידנא חששא דמירתת קלישא, ועי' נובי"ת או"ח סי' ס"ו], וזה זמן שרב אחד בחו"ל נתפס על רמאות וכזבים בנתינת הכשר. [וחמירא טפי מזיוף כשרות של המפעל דבזה שרי אף למוסרו ולהלשין עליו, עי' שו"ת תפארת ידידי סי' י"ט, ועי' שו"ת בנין ציון (אייזנשטט) סי' ל"ז, דרב המכשיל חמירא טפי מסוחר המכשיל], והרבה סנגורין עמדו לו. ועי' שו"ת הר המור סי' ט"ו בהענקת הכשר ליינות ע"י רב, כתב שיש דברים שאין הכל בקיאין ויש לחוש שלא ידע, אמנם בשו"ת חת"ס יור"ד סי' קט"ו מבואר שמה"ת לחשוש על המורה שיתן כתב הכשר בלא ידיעה, עי"ש, כ"ז שייכא בזמנים דסגי לידע היטב ההלכתא ובנקל ידעו אופן העשי', אבל עתה שבאופן העשי' איכא הרבה פרטים מורכבים, בודאי שייכא שלא ידע המורה ויעיד ע"ז בלא דעת.

ואמת שהכשרות היתה בשנים קודמות שייכת לרב העיר, כמבואר בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' ט"ז ד"חשיב מסור ביד הרב לעשות עמו כרצונו וכראות עיניו, ואם לא נאמר כן יהי' חורבן עולם עי"ש. [ודו"ק היטב בדבריו "חורבן עולם", ואכמ"ל]. ועי' שו"ת לבושי מרדכי תנינא חו"מ סי' א'. מ"מ כיום אין לנהוג כן, דשייכא שיהא ידיעתו גדולה ונכבדה במכמני ההלכה, מ"מ אין עמו שייכות להבין פעולות הנצרכים לידע על מאכל שהוא כשר וכ"ש מהודר. ואין להשתמש בתמימות, במאי דכתב בשו"ת מהרי"ד ענזיל סי' י"ז שאין להוציא לעז על נותני כשרות עי"ש דרבה המכשלה בזה וכו', ועי' שד"ח מערכת הל' כלל קמ"א או' ל"ב. ויכולני להאריך בזה, אך קצתי מטעמים ידועים, וכוונתי רק בדבר הגדרים לאכילה בפסח. וברירא דהרבה נצרכים להתפלל לסייעתא דשמיא שלא להיכשל בזה. [במקום שהמצודה פרושה בעינן טפי רחמין], וכפי הרצון בעומק שלא להיכשל באיסור חמץ, כן הוא השמירה מלעילא, כמבואר במדרש קה"ר בקרא (שם ז' ה') "שומר מצוה לא

ידע דבר רע", זו אסתר שהיתה עסוקה בביעור חמץ ע"ש כפ' ח' ט', כלומר שע"י ביעור חמץ עמד לה לשמירה שלא תיכשל כלל בדבר רע. [ושם "ועת ומשפט ידע לב חכם", זה מרדכי, דכתיב (אסתר ד' א') "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה". ויש לבאר ד"ע משפט" שהוא זמן של משפט ודין בעולם, מי שיש לו "לב חכם", בחי' חכם הרואה את הנולד, יודע את כל אשר נעשה, ועי'].

סיבת החומרות בפסח

כ"ח לחודש ניסן, ה' תשע"ב לבה"ע.

כבוד הגאון המפואר לשם ותהלה וכו' שליט"א.

משי"ב למעכת"ר ענין סיבת החומרות בפסח וכו'. הנה בלקט יושר עמ' פ', כתב משמי' דתורה"ד דהסיבה דכיון שחזינן שהתורה החמירה כ"כ בב"י וב"י וכו', להכי אנו מחמירים ג"כ עי"ש. ומה"ט אף מחמירים בדברים שהי' בזמנים קודמים סיבה להחמיר והשתא ליכא כגון דגים, סוכר [עי' רמ"א תס"ז ס"ח וכה"ח שם ס"ק ס"ח] תה [עי' שע"ת תנ"ג סק"א], קפה [עי' פמ"ג תנ"ג משב"ז סק"א – ושע"ת שם סכ"א] ועוד.

סילוק חמץ בפסח ע"י פועל נקיון

אשר שאל וכו' בפועל נקיון בבתים של אינם שומרי תו"מ, שנצרך לו להחזיק חמץ ביד לזורקו וכיו"ב, איך יתנהג בפסח. ואולי כיון שבמשך השנה זורק חמץ זה, בפסח אין לחוש שעתה יבוא לאוכלו, ומה שנוטלו ע"י כף אשפה אי"ז סיבה להיתר, כנראה שגם בכה"ג יש לחוש שיבוא לאוכלו [ועי' משנ"ב תק"ו ס"ק י"ב], - שוב ראיתי דבשו"ת קנין תורה [ח"ה סי' מ"ג] כתב שחמץ ברה"ר כיון שמאוס אין חשש שיבוא לאוכלו, וחלק על שו"ת להורות נתן [ח"ה סי' ל'], וא"כ הכ"נ בפועל נקיון שבד"כ מה שמנקה מאוס לאוכלו.

אשה שבעלה מכניס חמץ בפסח לבית

בדבר אשה ששבה בתשובה, אלא שבעלה מכניס חמץ לבית, מסתבר דבליל י"ד נצרכת לעשות בדיקת חמץ כי הרי שותפה היא בבית, ויל"ע אי נצרכת לעשות שוב בדיקה אחרי שמכניס חמץ, דהוי כהאי דינא דהכניס עכבר או תינוק חמץ אחר הבדיקה צריך בדיקה שוב כמבואר משנ"ב [תל"ד סק"ג]. אמנם כשיודעת על מקום החמץ שקנה, אין צריכה לחשוש על שאר מקומות, דהוי כדין שמצא החמץ שנכנס עמו העכבר, כמבואר בר"מ פ"ב ה"ח. [ובאופן שלא ברור אם זהו החמץ שהכניס העכבר, צ"ע. עי' "ירושלים במועדי" עמ' קס"ג] – אמנם אסור לדור ואף להשתמש בבית שיש בו חמץ, עי' שו"ע [תל"ז סעי' ב'] ועי' ביה"ל [רס"י תל"ז]. אמנם ע"ז מהני שתאסור עצמה בקונם את החמץ, ומה"ט ג"כ א"צ בדיקה שוב, דליכא חשש שמא תבוא לאוכלו.

חיוב תשלומין בגונב החמץ הנמכר לגוי

בדבר שאילת וכו' במי שגנב חמץ שנמכר לגוי אחרי שעה ששית, האם צריך להשיב לעכו"ם. לכאורה נראה דהוי גזל מעכו"ם וא"צ להשיב, - אמנם העכו"ם יצטרך להשיב לו, והרי לא ישיב לו, א"כ גרם לו היזק, נראה דעכ"ז אין לחייבו מדינא דגרמי, ולא הוי אלא כגרמא, ולכן נראה דפטור מלשלם.

אכילת דג שניצוד ע"י מצודה עם חמץ

בהא ששאל וכו' במי שצד דג ע"י מצודה שהי' בה מזון חמץ, האם הוא סיבה שאין לאכול הדג. נראה דמותר, דע"כ לא דנו בדין של עצי איסור, ביש שבח בפת עי' סוגית הגמ' פסחים כ"ו ב' ובתוס' שם ד"ה חדש, ר"מ מאכ"א [פט"ז ה"כ], שו"ע יור"ד [קמ"ב סעי' ו'], אבל לא כגרמא בעלמא וכדחזינן בשוחט בסכין של ע"ז המבואר בחולין ח' ויור"ד סי' י' שמותר לאכלו. וכמבואר תוס' פסחים כ"ב ב' דאם חזותא לאו מילתא מותר לצבוע בקליפי ערלה, ועי'. אך אפשר שאין ראוי שיהא בסעודת שוי"ט דבר שבא על ידי שעבר איסור שנהנה מחמץ.

חמץ שנאפה באחרון של פסח ע"י גוי לצורך ישראל

נשאלתי ממלון בצרפת אשר הממונה שם ביקש בעיו"ט שש"פ מן הנחתום של העיר שהוא גוי, שאנשי המלון יצטרכו כו"כ לחמים וכו' במוצאי שש"פ ויום שלאחריו, האם יש איסור בד"ז ונצרך לבטל את ההזמנה. נראה דלא חשיבא בהא איסורא דב", ולא איסורא דרוצה בקיומו, כיון שכפי מנהגם אין בזה התחייבות לבעה"ב להביא ולא מהמזמין ליקח דלא הוי אלא בדיבור, ולהכי לא דמי לדינא דסי' ת"נ סעי' ב', וגם דליכא על מאכל מיוחד דמיועד למלון. - אך יל"ע דמטעמא דיאפה בשב"ק [שהוא יו"ט שני] עבור הישראל, וגם אפיייתו ביו"ט הוא לצורך חול עבור הישראל, ואסירא עד בכדי שיעשו כמבואר סי' שכ"ח, ואף שאין מחוייב לאפות עבורם כנ"ל, ועדיין צ"ע. ובפרט אם הוא קונה קבוע. וגם לא דמי להמבואר סי' תמ"ד סעי' ז' שאסור להשכיר כלי לגוי בפסח כדי שיבשל בו חמץ והוא משום שרוצה בקיומו של החמץ (שאם ישפך החמץ כשהכלי עומד ע"ג האש יבקע הכלי), והכא לא חשיבא הנאתו בעיקר הכנתו דהפת [והוא לכל השיטות ולא רק לדעת המקו"ח שם סק"ז, ושו"ת חת"ס [או"ח קי"ט] דאיסור רוצה בקיומו הוא רק שרוצה להשתכר ולהרויח בזה ולא בכה"ג שרק מניעת נזק] ועי' היטב.

דין חמץ של בן חו"ל ביו"ט אחרון לבן א"י

ובדבר מכתב מעכת"ה בענין פסקו של מרן הגריש"א שליט"א בחמץ שעבר עליו הפסח בבן חו"ל ביו"ט שני, לבן א"י דשרי, - ונראה דלדבריו גם אם הי' בחו"ל והביא

החמץ לא"י שמוכר לבן א"י, - והנה המשנ"ב כתב טעמא דאסור גם בביטלו וכו' שיאמר שביטלו וישהו בפסח, ולכאורה אם יהא שרי לאחרים איכא ה"ט ולהכי יאסר גם לבן א"י, מ"מ יש לדחות.

מיצות מכשרות שאינן סומך עליה מה דינם לאחר הפסח

מצות מכונה מכשרויות שאין סומך עליהם. נראה דאם המצות היו אצלו בפסח אפשר דינן כחמץ שעבר עליו הפסח כיון דלדידי' הוי כחמץ, ועכ"פ כספק חמץ. אבל אם המצות היו אצל אחרים שהם סומכים על הכשרות החתומה עליו, נראה דלא שייכא קנסא כיון דאינהו סמכי על כשרות הנ"ל, ומותר באכילה לאחר הפסח – וה"ז דומה לדיעות שהחמירו במצות מכונה, דמבואר שאם המצות הם אצלם לאח"פ אסורים, ואם המצות היו אצל אחרים כיון שלדידהו לא הוי חשש חמץ מותר לאוכלם, דליכא קנסא כמובא כן בספר "נטעי גבריא" ח"ג פל"ח הערה ד' משו"ת "אמרי המזג" סי' צ"ט. ועי' היטב.

מי שיש לו בע"ח שמאכלו רק חמץ

נשאלתי במי שיש לו עוף הקורא [עי' מתניתין סוטה פ"ו ה"א] הנקרא בזה"ז תוכי, מוזן אשר בהכרח לו מזון חמץ, איך ינהג. הנה במשנ"ב [תמ"ח ס"ק לג] כתב על כה"ג שימכור לגוי ויהי' בביתו של הגוי והגוי יאכילם, וכמש"כ [בשעה"צ סק"פ] שזה בגדר שאין למחות בידו במקום שמקילין, והכ"נ כן. אך כתב "במקום שמקילין" ולא ידענא אי חשיב במקום שמקילין, - אך ברירא דלכתחלה אין לקנות בע"ח שיצטרך להאכיל אותו חמץ. – ולמעשה שמעתי שמרן מו"ר הגריש"א זי"ע השיב לשאלת רב בית הסוהר איך ינהגו עם הכלבים שם שאוכלים חמץ, שימכרו הכלבים לגוי והגוי יאכילם מחמץ שלו.

ועי' מקו"ח סי' תמ"ח ס"ק י"א ובתשובותיו [רבי יעקב מליסא] סי' י"א, שו"ת חת"ס או"ח סי' קי"ג יור"ד סי' ש"י קובץ תשובות חת"ס סי' פ"ט צ', ושו"ת עטרת חכמים חו"מ סי' י"ד.

הסרת עור הדג לכתחילה

נשאלתי בדגים שטוחנים ליו"ט של פסח, אי ראוי להסיר עור הדג. ונראה דמהראוי להסיר כיון שהכללך מצוי בו ויתכן שיש בו חמץ, ואף שרוחצים אותו איכא מקומות הנדבקים וכדו', ולכן אף שהטחינה מרסקתו ואיכא ביטול בששים וכו', מכ"מ יש לנהוג כן לכתחלה.

חשש חמץ בריסוס טע"ג הפירות

אשר שאל שיש שאמרו שבפירות יש עליהם ריסוס שהוא מחמץ ויש לקלף הפרי וכו', - אחרי בירור אין לדבר זה שום חשש ואין מציאות כזו שעשוי מחמץ.

בליעות חמץ בתבשיל

ראיתי למי שכתב שיש להקל האידנא ולסמוך על השיטות שחמץ שנבלע בתבשיל קודם הפסח הוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, כיון דנירוסטה בליעתן קלושה ביותר וכו', וח"ו לסמוך ע"ז, ואין להקל כלל עפ"י בדיקות וכיו"ב ודינו ככל כלי מתכת.

גביע שיש בו י"ש

גביע של כ"ק וכו' הניחוהו ביחד עם כלי חמץ ועתה בעלי שמחה חשובים, רוצים בו. נ"פ שאין להשתמש בגביע, כיון שבודאי שיש בו גם יין שרף שהוא דבר חריף וצריך הגעלה אין להשתמש בו בפסח גם באופן ארעי.

נהג מונית שמכניסים לרכבו חמץ

נשאלתי מנהג במקומות חילונים, - איך ינהג כשהנוסעים יש בידם חמץ - לכאורה הוי כנכרי שבא לרשותו עם חמץ ומבואר סימן ת"מ סעי' ג', שכ"ז שהוי ברשותו של הנכרי, א"צ לסלקו, והכ"נ כן לא חשיבא כברשות ישראל, ועדיין צ"ע.

חשש מראית העין במאכלים הדומים לחמץ

מצוי שיש לפסח מאכלים שונים דבכל ימות השנה הם חמץ, ולפסח הם נעשים מחומרים אחרים. אך אכתי דומים הם בצורתם לאלו שבכל השנה, וכגון 'שקדי מרק'. ויל"ע האם יש חשש מראית העין, כהא דמבואר שו"ע יור"ד סי' ס"ו ס"ט י', בדגים ושם סי' צ"ב וכן [סי' פ"ז סעי' ד'] שמצינו שלא חששו למראית העין, שו"ע או"ח סי' תפ"ג ס"ב ס"ג עי"ש, - ואם הדבר מפורסם והכל מכירין בזה אין מרא"ע כמבואר יור"ד סי' רח"ץ - [ועי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' כ"ב]. ויתכן שגם כשכבר יש דברים ידועים שמראיהם החיצוני כבחמץ והכל יודעים שאינו חמץ, הוי סיבה להתיר גם דברים שאין ידועים עדיין, כי יתלו שאם אוכלים בפסח בודאי הוא באופנים שמותר לפסח.

כמדומה בדברים שיש להם טעם של חמץ מהראוי שגם בכה"ג שאין מרא"ע, מ"מ אי"ז מהראוי ויש לשנות את טעמו של המוצר, - ועי' ספר שו"ת "כנפי יונה" סי' ז' כ"ג.

מריחת גבינה אי הוי שרויה

בהא דשואלים רבים, אי גבינות אפשר למרוח על מצה אם הוי שרוי, עדיין לא הגעתי לבירור מושלם בזה שאף שהוא משוחזר כלומר צנור אבקת חלב וצנור מים ומתערב ונכנס לגבינה, אבל יתכן שאינו באופן הרגילות אלא במקרים מיוחדים, ואחר שיחה וכו' אין עמי דבר ברור, וכינתיים יש לחוש שהוא שרוי.

להחמיר על כלים שבשלו בהם שרויה

נשאלתי ממי שהקפידו אצל אביו שלא לאכול שרוי ואף שהוא מבני ליטא, ועתה אחר נישואיו, אצל בית אשתו אוכלים שרוי, האם צריך להחמיר על הכלים, נראה דא"צ להחמיר על הכלים, שאם הוא הי' מעדות חסידים שהחמירו על הכלים ג"כ, הי' צריך להחמיר, אבל כשמקבל חומרא זו אין נכלל הכלים בזה, דהרי כידוע שאף בחלב הדבוק לכרס תחת הפריסה שלדעת רבים הוא חלב גמור, אבל על הכלי של המתירין, לא מחמירים, כמבואר ב"י יור"ד (סי' ס"ד) עי"ש טור ושו"ע, והאריך בכיו"ב בעל שו"ת יפה נוף [מרבני תוניס בתחילת שנות ת"ק] בתשובה שנדפסה בקובץ "עץ חיים" שנה א' חוברת ג'.

הזכרת 'לחם' בפסח ובער"פ

בספר "התשבי" לרב אליהו הבחור בערך "דבר" כתב, "שאין זוכרין שם לחם בפסח מטעם זה" עי"ש טעמי'. נראה דה"ה מע"פ מחצות דאיכא אסור אכילה מה"ת, אין להזכיר.

איסור בל יראה בחמץ שבמכליות של ארגוני צדקה

יש קופות צדקה שיש להם מיכלית איסוף מצרכים ובודאי סמוך לפסח מכניסים שם מצרכים שהם חמץ גמור [והכי מסהדי סהדי שיש שם חמץ גמור]. ושאלתי את הגבאים והשיבו לי כי מכרו לעכו"ם את המיכלית, והערתי דכיון שבפסח מניחים שם מצרכים, וכוונת הנותנים הוא לצרכי צדקה של קופה"ע, א"כ משתמשים בזה לצרכיהם והוי המכירה כהערמה, ואפשר שבכה"ג שיכתבו על המכלית כי הנותנים במיכלית בימי הפסח לא שייך לצדקה אלא לעכו"ם, וסגי בזה.

המשכיר דירתו לשאינו שומר תו"מ ומניח בה חמץ

מי שהשכיר דירה למי שאינו שומר תורה ומצות ומכניס שם חמץ בפסח. נ"פ דגם לדעת הגר"א שחמץ של ישראל אסור ברשות ישראל גם בלא קבלת אחריות, הוא רק כשהוי ברשותו שיכול להיות שם ולא במושכר לאחר.

קנה אחר הפסח דבר שיש בו חמץ ולא נמכר לגוי

מכתב מעכתה הגיעני בפרטי דיני חמץ שעבר עליו הפסח ובספיקות בו, - אף אנכי הארכתי בזה, ומקצת נדפס ב"פסקים ותשובות" [תשס"ט] עמ' ק"ז ק"ח, - וחילוק אכילה והנאה מצינו ג"כ בדבר שאסור להשהות רק מדרבנן דאסור באכילה ובהנאה מותר כמובא במשנ"ב ס"ק קי"א, והוא מהא"ר סוסי' תמ"ז. - ובשבוע זה נשאלתי במי שקנה בבית מרקחת דבר שיש בו חמץ גמור, והבעלים לא מכרו החמץ לעכו"ם, ואמרתי לו דהוי מקח טעות, דהוי דבר שאסור בהנאה. - ומשום לפני עור שימכור לאחר ליכא כיון שנתברר שאינו שלו. - וכאן לא מהני מכירה שהרבנות מוכרת עבור כולם, כיון שפתוח רגיל בפסח ולא מכרו אין כאן רצון למכירה וליכא זכין לאדם.

אם דברי האר"י על הנזהר מחמץ גם בחמץ אחר הפסח

אשר שאל מעכת"ר בדברי האריז"ל הובא בבאה"ט [תמ"ז סק"א] שמי שלא נכשל בחמץ בפסח לא יחטא כל השנה, האם נכלל בזה נמי הזהירות בחמץ שאחר הפסח, - הנה לשונו של האריז"ל "הנזהר ממשוהו חמץ בפסח" משמע להדיא שרק בפסח גופי', וביותר שהרי המקור הוא בזוה"ק [כי תצא דף רפ"ב] דנטיר מיצה"ר, ושם מייירי להדיא בפסח. ועי' מקדש מלך שם, וטעמא דאחר הפסח קי"ל דאסור רק מדרבנן [כזכר לדבר שאף המחמירים ביותר באכילת מצות מכונה בפסח, - אחר הפסח אין מחמירים בזה, כמובא בנטעי גבריא' ח"א פרק ס'].

נייר אפיה ללא הכשר לפסח

נשאלתי במי שאפה על נייר אפי' בלא הכשר לפסח. הנה בדר"כ בנייר הוי עמילן של קטניות באחוזים נמוכים, וגם אם הוי חמץ לא חשיבא ראוי למאכל, מ"מ נראה שאין לסמוך ע"ז לאכול ממה שנאפה עליו ויש להניחו לאחר הפסח. [ועי' מש"כ בקובץ בית אהרן שנת תשע"ב על ניירות, ולא הזכיר נייר אפי'].

הכשרת שיש קיסר לפסח [ונפק"מ בדיני מקח]

מי שקנה דירה קודם הפסח, והמוכר אינו שומר תו"מ, ומחמת זה צריך להחליף את הכיור כיון שהוא מחרס, וכן להחליף את השיש כיון שהוא משיש קיסר שהוי חלקו מחרס. נראה דאם הקונה הוא מעדות הספרדים, דבכה"ג ברוב תשמישו בצונן א"צ להכשיר, כמבואר שו"ע [תנ"א ס"ו], ואין לו טענה על המוכר, אבל אם הקונה אשכנזי דיצטרך להחליף הכיור והשיש כיון דחיישינן נמי למיעוט תשמישין כמבואר ברמ"א שם, נראה דגם כן אין יכול לנכות מתשלומי הדירה כיון שלא הותנה עם המוכר ע"ז, ובפרט שאינו אלא

לחומרא בעלמא גם להרמ"א, כמבואר ט"ז שם ס"ק י"א עי"ש דפמ"ג וכ"ה משנ"ב ס"ק מ"ז ועי' חזו"א יור"ד סי' מ"ד סק"ב, וגם דלעיקר נקטינן שדברי הרמ"א להחמיר הוא רק בפסח ולא לשאר איסוריין].

בנים בבית הוריהם המחזיקים חמץ ר"ל

בעלי תשובה שבאים לבית הוריהם בפסח והמה מחזיקים ומשתמשים שם בחמץ רח"ל, כיון דאיתא חשש שמא יבואו לאכול, נראה דאסור להם להיות שם [עי' ספר בדיקת חמץ וביעורו מהראשונים עי"ש פ"ג הערה קמ"ה קנ"ב וכו'], אא"כ יקבלו ע"ע בקונם שלא לאכול.

הבאת חמץ בשבת אסרו חג ע"י גוי

שאל מעכ"ת האם אפשר להתיר שגוי יביא חמץ לשבת שאחר שביעי ש"פ שחל ביום ששי. והשבתי דשרי, משום דאינו מוקצה דהוי מחמת יום שעבר, וכמובא [סי' תרס"ה ביה"ל דב"ה אתרוג], ואף שבדחי' בידים אמרינן מוקצה גם מחמת יום שעבר, הכא דהוי עכ"מ שהביא לו לא דחי' בידים, - ועי' שו"ת רעק"א [סי' ה'] ועי' חזו"א [מ"ט י"ד] ושו"ת ציץ הקודש [ח"א סי' ל"ט].

איסור אכילת קטניות

גדר קטניות בפסח

בס"ד. מוצש"ק, י"ג לחדש אייר, כ"ח למב"י, ה' תשנ"ד לפ"ג.

כבוד הרה"ג המפואר, מוה"ר וכו' שליט"א, אב"י בירושלם עיה"ק.

אכתוב הגדרים דחשיבא דהוי בכלל גזירת קטניות.

הנה איסור דקטניות המבואר ברמ"א סי' תנ"ג ס"א, הוא כבכלאים, דקטניות הוי אם זרעו נאכל, כמבואר ברמב"ם הל' כלאים פ"א ה"ב. מ"מ איכא אופנים דגם כשאינו בצורה הנ"ל הוי בכלל גזירת קטניות, והוא:

א. אם גדל בשרביטים, כמבואר ט"ז שם סק"א, משום שדומה לקטניות.

ב. י"א אם הוי זרעונים, וגם כשהגרעין לא דומה לדגן, עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קל"ח, ועו"א.

ג. אם קשה לבררו, כמבואר מג"א סק"ג והובא במשנ"ב שם ס"ק י"ג. ויל"ע, אם בזמנים קדומים היו בין מיני דגן ונצרך לבירור, וכיום לא נצרך לזה, וכמדומני שמשמעות הפוסקים להחמיר בכה"ג.

ואם הוי מדברים הגדלים על העץ, בשום גוונא לא הוי בכלל גזירת קטניות, ואכתי יל"ע. ובספר סידור פסח כהלכתו ראיתי, דכתב דתבלינים לא הוי בכלל גזירת קטניות, אמנם מקורותיו שם לא נתבררו לי, וצ"ע.

בדבר "קימל" לפסח. אין להשתמש בו, כמתבאר בסי' תנ"ג משנ"ב ס"ק י"ג, ואף דהט"ז סק"א חילק בין שני סוגי קימל, לא ידענא אם ברירא כיום החילוקים שביניהם, ולטעם המג"א דא"א לברור יפה, אסירא בכל המינים.

ובדבר "פרג", מבואר להדיא ברמב"ם הל' כלאים פ"א ה"ח, דהוי קטניות.

שמן זית שמעורב בו שמן כותנה

בצפרא קיבלתי מכתבו ע"י הפקס.

ובקשר לאחוז השמן כותנה וכו', ליכא כלל חששא בהא, דהא בטל בששים ויותר. ואף בביטול ברוב דנו הפוסקים דסגי בקטניות, שאינו אלא גזירה וחומרא, עי' סי' תנ"ג משנ"ב סק"ח. וביותר שמן כותנה דלא ברירא דהוי בכלל איסור קטניות כידוע. ואף דאנן מחמירין בזה, אבל לא במקום ביטול בכה"ג. וגם אם הוי מבטלינן עבור ישראל, לא ברירא דאיכא הלכתא דאין מבטלינן איסור לכתחלה, להמבואר בשו"ת בית לוי סי' ל"ב, [והו"ד בספר הגעלת כלים פרק ג' הערה נ"ג], דגדר הביטול הוא משום דאין שמו עליו, עיי"ש. וכן, דהוי כבר מעורב, ובזה להשו"ע בדרבנן ליכא איסורא דאין מבטלינן. ואף להרמ"א דפליג, יתכן בדבר שאינו מדינא דגמ' ומגזירת חז"ל, קילא טפי. ולהפמ"ג וכו"פ סי' צ"ט שם, דאף להרמ"א אינו אלא בודאי איסור ולא בספק, שמן הקטניות הוי ספיקא, דלאו לכו"ע הוי בכלל גזירת קטניות. ואף דאחרונים הנ"ל מיירי בספיקא דמציאות, מ"מ מסתבר דספיקא דדינא נמי כ"ה. ובני"ד ליכא נ"מ, דבלא"ה ביטול זה לא קעבדי לישראל.

ובדבר האגוזים הקלופים. לא כתב מעת"ר אם ברירא לי' דהוי שמן זית או לפי אומדנא קאמר, דאם הוא אומדנא בעלמא יל"ע אם לסמוך ע"ז, ויודיעני בזה.

נבטי דגן וקטניות

בענין נבטים הגדלים ממיני דגן או מקטניות שדברתי בס"ד שיש להחמיר בהם בפסח. נראה שלא דומה לנושא האנזים כשגדל בראשונה על קרקע חמץ ומאז הוי תולדה דתולדה שיש מתירים, הוא משום דיסודו מדבר מעופש ולא ראוי

לאכילה והוי נבילה שאינה ראוי לגר [עי' ע"ז דף סח], שאין הנידון בזה על הנבלה עצמה, אלא על תוצאותיו ועדיפא מפת שעיפשה, עי' תמ"ב ס"ב. ועי' נובי"ת יור"ד מ"ז ושו"ת מהרש"ג ח"א סי' י"א [ועי' ראב"ד פ"א מחו"מ מש"כ בראוי לחמץ אחרים, ועי' שו"ת מלמד להועיל יור"ד סי' כ"ז], אבל בנידון נבטים דכפי שבירתי ראויים הם לאכילה וממילא הנבטים היוצאים מהם דינו כחמץ, ובמיני קטניות הוי בכלל קטניות, דלא דמי להמקילים בשמן קטניות שהוי מתמציתו והכא הוי מגופו, ועי'.

חלב הנעשה מאורז לקטנים

נשאלתי על חלב מאורז לצורך קטנים בפסח. - הנה נעשה הדבר ע"י שני אינזימים אחד שהופך את האורז לסירופ ולא נעשה מחמץ, השני אינזים להמתיק האורז, וספק אם נעשה מחמץ או מקטניות, וא"א לברר.

א. הנה אינזימים הם חומרים חלבוניים, המיוצרים ע"י תאים חיים של בע"ח או צמחים, ותפקידם לאפשר הפרדות כימיות או תרכובות במהירות - כמו"כ פעולתם לזרז תהליכים כימיים וביצועם בגוף בצמחים ובמזונות שונים. האינזימים מעכלים את המזון, בעיקר חומרי מזון כעמילנים שומנים וחלבונים. - בקיבת האדם האינזימים מעכלים את המאכלים והופכים עמילן לגלוקוזה ושומן לחומצה שומנית וחלבון לחומצה אמינית, אח"כ בעזרת אינזימים נוספים נבנים כל תאי גופו של האדם לצורך חילוף חומרים, - פעולת האינזימים גם בכמויות מזעריות ביותר והשפעתם אף בשיעור אחד למליון, בכל תא קיימים עשרות או מאות אחדות של אינזימים, מהם נפלטים לחוץ ומהם שנשארים בתוך התא עד להתפרקותו הגמורה.

ב. ביצור המזון מופקים מתאי בע"ח מן הצומח או מן הצמחים בלתי נראים כחיידקים ועובש, האנזימים פועלים בהתאמה בין האנזימים הנכון לבין חומר הנפעל כהתאמת המפתח למנעול. - שימוש האנזימים הוא כמו בתסיסה של הכנת וייצור של חומצות לימון, ביצור היינות והחומץ, יצור ירקות כבושים, ביצור גבינות המיוצר בעזרת אנזימים "ראנט" לגיבון החלב ע"מ להופכו לגבינה, גבינות רכות אפשר בלא שימוש של אנזימים "ראנט" כיון שהחיידקים הטבעיים שבתוך החלב מחמיצים אותו וגורמים לגיבון, אך גבינות קשות אין אפשרות בלא עזרת הרנט. הרנט מיוצר מקיבת עגלים וכבשים אבל לאחרונה הוא מיוצר מחיידקים ועובש. - יש אנזימים שפעיל על עמילן והופכו לסוכר או גלוקוזה. אנזימים זה משמש ליצור סוכר נוזל שמוסיפים לסוגי מזון.

ג. אנזימים יש שמופקים מבשר נו"ט - המעבדות של מפעלי מזון מיצרים אנזימים או תרבויות על קרקע מזון מיוחדת, ואח"כ מנצלים אותם להתסיס מזונות ע"י הכנסתם למוצר המזון, כגון מחמצת חלב העשוי במעבדות גדולות, וממנה מיצרים במחלבות את מוצרי החלב המותססים כגון גבינה יוגורט או יש אנזימים שמכניסים לעמילן והופכו לגלוקוזה. השאלה אנזימים

שמופק מחיידקים שגדלו על קרקע מזון טרף, האם האנזים ג"כ טרף והחומרים המיוצרים בעזרתו אסורים למאכל – וכן האם נחשב לדבר המעמיד שאף באלף לא בטיל [גם נ"מ באנזים שמופק מבשר כשר, האם הוא בשרי ואסור לאכלו עם חלב] – להלכה קי"ל שאנזים שמופק מבשר נו"ט אינו כשר להכניסו למאכלים, כי בהכנסתם למאכלים אינם מתבטלים כמו שמרי איסור שלא בטלים גם באלף שהוא מעמיד כמבואר שו"ע סי' פ"ז סעי' י"א – לכן כל מוצר מזון שהותסס בעזרת אינזימים אין לאוכלו ללא השגחה מחשש לתערובת אינזימים אסורים. ועי' שו"ת מנח"י [ח"ז סי' נ"ח] שו"ת תשובות והנהגות [כרך ב' סי' קפ"ז] – אבל באנזימים שעד שמכניסים למזון עובר ארבע או חמש תהליכים בזה לדעת רבים מותר. [בכשרויות דילן מחמירים בזה].

ד. פעמים בנושא של אנזים שגדל על קרקע של חמץ, אבל אח"ז במהלך נתוספות גדל חמש או שש פעמים נוספות גם בקרקע של היתר [במחברים השווהו לנידון של העמדת דבש על דבר חמץ, אם פעם רביעית וחמישית אסור, עי' מג"א סי' תמ"ב סק"ח] בפסח חמיר טפי שאיסורו בכל שהו [עי' שו"ת והרים הכהן ח"ב או"ח סי' י"ח]. בשנת תשנ"ב התעורר בארה"ב לפני פסח הכשר האנזים "רנולייז" שהוא לעשיית הגבינות הכשירות, האנזים מיוצר באופן מלאכותי, בתהליך היצור משתמשים בחומרים שיש חשש לכשרותם בפסח, באותו זמן נכתב בקובץ "המסורה", ובקובץ "הסופר" ע"י מכון שם משמואל [וכתב שם הרה"ג חיים קאהן דומ"צ דקהל עדת ישורון וושינגטון הייטס ניו יורק] והאריך בחמש פעולות הנעשות קודם שמשתמשים באינזים, [ויש בזה נידון של זו"ג גורם קודם הפסח] בא"י יש מאסף תורני "מהדריין" ע"י מכון משכיל לדוד בחוברת ח' ניסן תשנ"ו אריכות בזה. – ועי' שו"ת מנח"י ח"י סי' ל"ד.

בנידון השאלה אם החמץ שבו הוא רק איסור משום מעמיד דזה הוי דרבנן, וספיקו לקולא – אבל אם אפשר אחרי טירחא לברר מה מקורו הוי ספק חיסרון ידיעה, שאסור גם בדרבנן, - אבל אם החמץ שבאנזים לא הוי רק בגדר דבר המעמידו, אלא שאין שיעור ביטול בזה הרי עתה נותן טעם מתיקות, אף שהאנזים אינו מתוק ורק בפגישתו עם האורז נהפך למתוק, אסור. אך יש שיעור ביטול כנגד האנזים, ולא הוי דבר המעמיד מה שנותן טעם ומותר. נתינת הטעם הוא מחמת הפירוק שמוציא הסוכר מהחומר – אך בלא"ה יש שיטות שבכל גוונא לא יהא איסור דאורייתא כיון שהיו בו שלבים שלא היה ראוי לאכילה ואח"ז הושבחו, ויש לצרף שתינוקות שהיו איסור דרבנן לרשב"א באיסור דרבנן ספינן לקטן.

תיקון למי שנכשל באכילת קטניות בפסח

נשאלתי ממי שנכשל באכילת קטניות בפסח, הנה מובא על הנכשל ח"ו באכילת חמץ בפסח שתיקונו גלות, כ"ה משמי' דהאדמו"ר הק' מהר"י מבעלו זי"ע ושאלו בעל השואל ומשיב צדוק"ל למקור לזה, והשיב דכתיב [איכה א ג] "גלתה

יהודה מעוניי", ודרשו רז"ל [באיכה רבה שם], על שביטלו לחם עוני. משמע שבשמירת מצה זוכים לגאולה, - וקטניות שאסור משום לתא דחמץ, יש לתקן עכ"פ בדברים הדומים לגלות.

פרטים בדיני קטניות ותערובת קטניות

- אכתוב** כמה פרטים, אשר נשאלתי וכו' במעשה שנתערבו קטניות בתבשיל והם מיעוט, נראה דאף שיש פוסקים המחמירים שהתבשיל מותר לאוכלו רק כשהוציאו הקטניות ובפרט בכה"ג שניכר ואין לו ביטול אך יש רוב נגדו [עי' שד"ח מערכת חו"מ סי' ו' סק"ד], מ"מ אין נראה כן במשנ"ב תנ"ג (סק"ט, ועיי"ש סק"ח).
- תבלין שמיועד לטעם האם יש בו ביטול, - נראה דיש בו ביטול ואף דלטעמא קעביד, דלא חמירא מעירוב פחות מששים דמקילים בקטניות.
- בדין אכילת שום בפסח, שום יבש נהגו שאין אוכלים, ושם שאינו יבש חלוקים המנהגים.
- כלי שנתבשלו בו קטניות אחר מעל"ע, קי"ל דאפשר לכתחלה לבשל בו כמבואר שו"ת מהרל"ח סי' קכ"א ושו"ת זרע אמת ח"ג להל' פסח סי' תנג סימן מח.
- בישול בערב שביעי של פסח המאכל הקרוין ארבס [שהוא קטניות] לשלו' זכר בשבת, - מותר ולא חיישינן שמא יבוא לאוכלו.
- לבשל בשש"פ 'ארבס' לשלו' זכר בשבת, - יש ע"מ לסמוך להקל כפי המבואר בגדולי הפוסקים, ולבקש מאחד מעדות הספרדים שיבשל, מותר לכתחלה.

תבליני קטניות שהתערבו באוכל בפסח

כיון דאיירינן בענייני פסח אכתוב מילתא חדא. שמעתי הוראה של וכו' בעובדא דהי' בע"פ אשתקד שבטעות ביטלו בתבלינים של קטניות, דהתיר שלא להשליך המאכלים, אלא לסמוך על הרמ"א תנ"ג ס"א דקטניות בתערובות לא אוסר, כיון דהוי בושא כלפי אורחים שבאו אליהם כחמיו וחמותו וכו'. כמדומה דבהא ליכא היתרא דהרמ"א דאף שהרמ"א התיר גם ברוב בלא ששים אינו במילתא דעביד לטעמא דלא שייך בו כלל ביטול, אך בהא צריכים לברר דפעמים הקטניות עצמם הם קעביד לטעמא, אבל כמדומה דרוב פעמים אין הקטניות עבידא לטעמא אלא דמורכב הוא יחד עם דבר שנותן הטעם, בזה י"ל דמבוטל ברוב. ומ"מ נראה דאף דמעיקרא דבזה בטל ברוב כמבואר ברמ"א והוא מתרוה"ד סי' קי"ג, אבל העולם נהגו להחמיר אף בהא, והוא משום דלכתחלה לערב גם לרמ"א אסור וכמובא במשנ"ב, להכי החמירו גם אם נתערב [והוא משום דמהרי"ל נקט שאינו כמנהג וחומרא בעלמא, אלא "דכל דגזרו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא תסור וכו' עכ"ל עיי"ש, והובא בא"ר שם, ולדברי הגר"א בביאורו יש בזה מקור מהגמ', וחזינן שהגר"א ז"ל סבר [עי' מעשה רב או

קפד] שאין להתיר מיני קטניות ואפי' בשנת בצורת, ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קכ"ב, והרי ברירא שלאורחים יהי' צער אם יוודע להם שהי' קטניות בליל פסח, ולכן אפשר שיש לו להודיע להם על אף בושא דילי'. וכ"ז לגדולים אבל קטנים בכה"ג ודאי אפשר ליתנם כעיקרא דדינא דשרי. אגב ברוב שטרות חמץ לא כללו קטניות. מ"מ ראיתי שטרות שכללו קטניות ומהם שטר מכירה של הגה"ק מקלויזנבורג זצוק"ל, עי' בזה בשו"ת דברי מלכיא' ח"ד סי' כ"ב או"ה ושו"ת מילי דאבות ח"ה סי' י"ז או"ג, וכמדומה שאורז וכיו"ב שיכול להיות מעורב בהם תבואה עדיף למוכרם.

דין אכילת קטניות לבת אשכנזי שהתאלמנה מבן ספרד

נשאלתי מאשה אשכנזי שנשאה לספרדי, ולפני זמן קצר נפטר, האם מותר לה בפסח לאכול קטניות וכפי שנהגה עד עתה, והנה הטעם שהולכת אחר מנהגי בעלה דהוי כדין ההולך ממקום שאין עושין מלאכה למקום שעושין ואין דעתו לחזור שרשאי לעשות כמבואר יור"ד סוס"י רי"ד, וכ"כ ה"ט בשו"ת אג"מ או"ח סי' קנ"ח, וא"כ יש לדמות דהוי כנחרבה עתה העיר, ונראה דגם בנחרבה העיר ינהג כפי שנהג בעירו דכבר חל עליו לנהוג כמנהג זה והופקע ממנהג הקודם ולא שב לעירו הקודם, ובני"ד הוי טפי ברירא לזה, כיון שבני' בודאי ינהגו מנהג האב ונמצאת עמם, ומאד אשמח לראות הכרעת מעכ"ה בקן קולמסא.

ואשר כתב מעכ"ה שימים אלו ימים עמוסים, בשו"ת אבנ"ז או"ח סי' של"ו, כתב במוצאי שבת הגדול, "ואשר ביקש להשיב לו על כמה פסיקות במילי דפסחא אם כי הקשה לשאול כי ימים אלה הם יקירי ערך שעה ליום תחשב עם כל זה וכו', וכנראה כוונתו לדברי השלה"ק בענין תשרי [שבת בראשית] דבחי' תשרי כלולה בניסן ובחי' ניסן כלולה בתשרי, וי"ל עוד עפ"י המהר"ל בחי' אגדות ר"ה דף י' דקדושת ניסן מצד התחלה ובראשית וכן מיוחס לאברהם שהוא ראש היחוס עי"ש, וכיון שהוי שורש והתחלה, הוי נמי שורש בעבודת ה' וע"כ כל הרגע השפעתו לזמן רב והוא אשר כתב "שעה ליום תחשב".

אשמח נמי לקבל תשובתו אמאי מכת בכורות נקראת "מכת" ושאר המכות לא מקדימין ד"ז.

בברכת מעומקא ורעותא דלבא

פסח כשר ושמח בשלמות הגמור

ידי"נ

מרדכי גרום

במי שאוכלים בביתם קטניות

נשאלתי מבעלי תשובה, אשר מחמת כי בביתם אוכלים קטניות איך ינהגו בפסח כי המריבה קשה היא להם, - הנה בכה"ג שיכולים לחלוט אותם ינהגו כן, כמבואר שו"ת

חת"ס להקל בכה"ג כשאין ברירה, כיון שבחליטה לא שייכא שיחמיץ כמבואר פסחים (לט ב') ושו"ע (סי' תנ"א) שבחליטה אין מחמיץ ובקטניות יש להקל במקום צורך, וכן הוא במשנ"ב (תנ"ג סק"ז) ועי' שו"ת צ"צ (או"ח סי' נ"ו), ושו"ת זכר יהוסף (או"ח סי' קנ"ז).

בגדרי איסור אכילת קטניות בפסח

נשאלתי ממי שנמצא במקום שהבעלים הם מעדות הספרדים ואוכלים קטניות בפסח, והם דורשים שגם הנמצאים אצלם והם מעדות האשכנזים שיאכלו כמותם [הם מארחים אותם כל השנה, תמורת תשלום, והוא מקום לצורך התעלות בתו"ש]. נראה דאכילת קטניות איסורו אינו כמנהג בעלמא, וכמנהג מקום מסויים שבזה שייכא ענין שלא ישנה אדם מפני המחלוקת, כהא דסוגיא בפסחים ר"פ מקום שנהגו, ושו"ע או"ח סי' תס"ח סעי' ד', וכמו"כ הוי ענין של איבה, המבואר יור"ד סי' קי"ב סעי' ט"ו בפת עכ"ם, אלא כגזירה שגזרו, וכמש"כ במהרי"ל [הל' פסח, דיני מאכא"ס] דהוי בכלל גזירת רבנן שהעובר עליו חייב מיתה, ועובר על לא תסור מן הדבר אשר יורוך, להכי נראה שאף שהם מועילים לנמצאים להעלותם לדרך המלך מלכו של עולם, אי"ז סיבה שבטלים לגביהם במנהג איסור של קטניות. אך במאכלים מקטניות השנויות במחלוקת אם הוי בכלל איסורא, בזה אפשר להקל כגון שמן כותנה אף שנהגינו להחמיר [שו"ת מנח"י ח"ג סי' קל"ח או"ב], מ"מ רבים המקילים כמובא במקראי קודש ח"ב סי' ס' משמי' דהגר"ח מבריסק זצ"ל, וכידוע שהרבה מהכשרויות המהודרות בארה"ב ואירופה שמעמידים ע"ז חתימת הכשרות. ואף שרבים הנוהגים להחמיר בזה, וכפי ששמענו ממרן הגריש"א זצ"ל ועוד גדולי הפוסקים, אבל בהא כנידון דלעיל יש להקל. אבל שמן קטניות בעלמא אין להקל, כי ג"ז בכלל איסורא דקטניות, וכמתבאר בתרוה"ד סי' קי"ג, ושו"ת מהרי"ל סי' כ"ה. ואולי יש להקל בני"ד בשמן מקטניות שלא הי' עליהם מים, כיון דאיכא גדולי האחרונים שהתירו [שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קפ"ג, ובדעת תורה או"ח סי' תנ"ג ס"א, וכ"נ בגר"ז סי' תנ"ג סק"ה], ואף שנהגו לאיסור [עי' שו"ת אבנ"ז סי' שע"ג וסי' תקל"ג, שו"ת בית שלמה יור"ד סי' קמ"ז], מ"מ לא חמיר כקטניות, והוי ענין מנהג שבזה יש להקל במקום של מחלוקת - ומשום איבה, עי' משנ"ב סי' תס"ח ס"ק כ"ג, - ומה שמצוי שם מעלין של קטניות מסויימים, אם הם עלין שאין ראויים לאכילה כמות שהם, אינם בכלל איסור קטניות [עי' ספר שו"ת שערי שלמה פסח סי' מ"ו], גם אם הם בביתם נהגו בזה להחמיר, עתה שהם במקום המקילין בקטניות שרי להו.

וענין הנ"ל שייכא נמי במתארח בבית מי שאוכל כשרות מסויימת הידועה ככשרות טובה, אך הוא אינו אוכל רק מכשרות הידועה שמעולה וטובה יותר מכשרות שאוכל המארח, בזה לכאורה צריך הוא לאכול מהמארח, כי לא חשיבא לי' אלא רק כבגדר חומרא, ולא דחשיבא לי' לאיסורא, והוא בכלל המבואר באו"ח סי' תס"ח סעי' ד', ויור"ד סי' קי"ב סט"ו, ואכמ"ל טפי.

בישול קטניות בבית אשכנז הנשואה לבן ספרד

נשאלתי באשה אשכנזי שמחמירה על אכילת קטניות האם יכולה לבשל לבעלה שהוא מעדת הספרדים שאוכל קטניות בפסח, הנה בבא"ח [ש"ר צו או' מ"א] כתב שמי שנזהר מאכילת קטניות אסור לבשל ביו"ט למי שלא נזהר בזה, וחילי מהרמ"א תקכ"ז סעי' ב', לפי"ז לכאורה אסור בנידון הנ"ל, אמנם לכאורה בפוסקים שדנו בשש"פ שחל בע"ש לבשל פירות יבשים לצורך שבת אי מותר דליכא הואיל [עי' שו"ת חת"ס או"ח סוס"י מ"ט], מוכח דעצם הבישול אף שמקפידים לא לאכול שרי, שוב ראיתי מש"כ בשש"כ פ"ב הערה א', ולמעשה צ"ע. ועי' ויגד משה עמ' קג.

הוספה - נראה דבאשה אשכנזי קילא טפי, כי מן הדין אין צריכה להחמיר בקטניות כמבואר בפוסקים [עי' שרי חמד מערכת חמץ ומצה] דדינא כדין מי שהלך שלא ע"ד לחזור למקום שמתירים [ולדעת רבים אף אין צריכה התרת נדרים], אמנם הנידון יהא בעלמא באשכנזי לבשל קטניות עבור אחד מעדות הספרדים – ונראה כנ"ל.

כשבפסח אחד מעדות הספרדים בא אצל רעהו האשכנזי, האם שרי ליתן לו קטניות, דאולי חשיבא שהוא במקום שאין אוכלין [ומה"ט גם יהא אסור לו לאכול בביתו של האשכנזי]. ונראה דמהפוסקים שהתירו לבשל קטניות ביו"ט של שביעי של פסח לשבת, משום הואיל ומקלעי אורחין המה האוכלים קטניות [עי' מחזיק ברכה סי' תס"ז סק"ו, - וכ"ד מו"ר מרן הגרש"א זצ"ל], חזינן שיכול ליתן להם. – ולמעשה בשבת שאחר שש"פ מותר לאכול קטניות דלא הוי מוקצה דראוי לעדות הספרדים המצויין בינינו, כמש"כ השש"כ משמי' דמרן מאור הגרש"א זצ"ל.

בישול קטניות [ושרויה] ביו"ט עבור הנוהג לאוכלם

בן עדות אשכנז יכול לבשל ביו"ט קטניות לאורח מעדות הספרדים שאצלו. דאמנם בבא"ח [ש"א צו סעי' מ"א] כתב שאין לבשל כדברי הרמ"א [תקכ"ז ס"כ] שמי שמתענה לא יבשל לאחר, אבל להלכתא מחלקינן שרק משום שמתענה אינו בכלל "אך אשר יאכל לכל נפש" [שמות יב טז], ולא באם אסור לאכול דברים מסוימים, - וכ"נ בשו"ת חת"ס [או"ח ע"ט] ושו"ת האלף לך שלמה [סי' שמ"ג] והכי ס"ל למו"ר מרן במנחת שלמה [ח"א סי' ו']. הן האמת דבספר בעי חיי [סי' ס"ב] ס"ל לכנה"ג לאסור, אבל במחז"ב [סי' תס"ז ס"ו] חלק ע"ז והתיר – ובפרט דלדעת רבים גם להרמ"א הוא דרבנן משום מראית העין כמבואר בא"ח [תקצ"ז סק"ד] עי"ש והוי פלוגתא בדרבנן – גם להבא"ח ודעמי' אפשר שהוא רק בקטניות דהוי גזירה קדומה מזמן הראשונים [הגהות הסמ"ק לרבינו פרץ מקורביל והמרדכי פרק כל שעה או' תקפ"ה] [ואף דיש ראשונים שדחו את המנהג [טור קנ"ג, רבינו ירוחם] מ"מ נתקבל בכל קהילות אשכנז כמובא במנהג מהר"ש ומנהגי מהרי"ל – ולהכי לבני ספרד

מאלו שהחמירו באורז כמובא בפר"ח, ברכ"י ועוד כ"מ לא הוי בגדר איסור אלא חומרא, ויכול לבשל האורז עבור אחר מקהילות שלא אסור באכילת אורז.

ובמו"כ שרוי' שהוא גזירה מאוחרת שנתקבלה אצל עדות החסידים נמי לא אסירא לבשלו ביו"ט עבור מי שאוכל שרוי' עי' חזו"א סי' מ"ט ס"ק ט"ז ודובב מישרים ח"א מ"ט.

בישול קטניות בחול המועד

נשאלתי האם מותר בחוה"מ לבשל קטניות לצורך שבת. דהפוסקים דנו לבשלם ביו"ט שש"פ לצורך שבת שלאחריו, משום איסור מלאכה דליכא בה הואיל ומקלעי אורחין, ולא שייכא האי נידון בחוה"מ, אך איכא בזה להחוששים שמא יבוא לאוכלו, המבואר בשו"ת הלק"ט [ח"א סי' קי"א] שמה"ט אין לבשל אורז בשביעי של פסח לצורך שבת, ועי' שו"ת מנח"י [ח"ז סי' לג], - אבל בשש"פ לא מצינו חשש זה, - ואיכא בזה מראית העין שיסברו שכוונתו לאוכלם עי' כע"ז בקליית אורז חי בלא מים, בשו"ת רב פעלים [ח"ג סי' ל'], והו"ד בכה"ח [סי' תנ"ג ס"ק י"ז]. ויש לחלק מהתם, ולכן מדינא מותר, אבל יש מעלה ליתנו לבני ספרד לבשל, וגם דיש לחוש למוקצה שהי' ביו"ט, דבחזו"א [סי' מ"ט ס"ק ט"ו ט"ז] נראה דלא חייש למוקצה במצה שרוי', רק משום דבאחרון של פסח אוכלים, מוכח שלא החזיקוהו לאיסור ולא הוי מוקצה, אבל קטניות אין אוכלים באחרון של פסח, וא"כ הוי מוקצה - אבל רבים ס"ל דהוי מוקצה מחמת יום שעבר ואינו מוקצה, עי' מנחת שלמה [ח"ב סי' ל"ב] וכ"ה משמי' דמרן מו"ר הגריש"א זצ"ל. - ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' ע"ט.

שמן קטניות בתערובת

אחד מעדות הספרדים עירב שמן "קנולה" בבשר ונבלע בו, והשתא רוצה להאכילו לחד מבני עדות אשכנז ושאלתו האם מותר לו. לכאורה נ"פ דשרי לאוכלו כיון דלא הוי בעין, כמבואר [סי' תנ"ג רמ"א ומשנ"ב סק"ט] דבנפלו קטניות בתוך התבשיל אם יש רוב בתבשיל כנגדו מותר וא"צ ששים, וכ"ה להלכתא ועי' בח"א [כלל קכ"ז סעי' ה'] בשד"ח [מערכת חמץ ומצה סי' פ"ד סי' ו' סק"ב], ולא חשיב כדין מערב בכוונה שאסור כמובא בגר"ז [שם סעי' ב'] דהכא כיון לצורך עצמו בלבד ולדידי' שרי קטניות. ואפשר דבני"ד גם אם הי' מערב לצורך חבירו האשכנזי נמי שרי. כיון שלדעת הרבה פוסקים לא אסרו אלא קטניות ולא שמן יוצא מהם [עי' בזה שו"ת באר יצחק או"ח סי' י"א, שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קפ"ג, שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' מ"ג, ועו"א] ועי'.

ליל הסדר

ליל הסדר צריך שמירה מיוחדת

בעבר היו צרות גדולות ר"ל בליל פסח, והדבר הי' לפלא הרי איפכא הוא דהוי ליל שימורים, - אמנם איתא במכילתא על הפסוק (שמות יב מב) "שמרים לכל בני ישראל לדרתם" מגיד שכל ישרא' צריכים להשתמר בו. וכ"ה במדרש תנחומא (ס' כא) וע"ש בפירוש עץ יוסף, חזינן דאף דהוי ליל שימורים צריך שמירה מיוחדת כהא שיש בזמן יציאתם ממצרים, ועי' בפירוש זית רענן בילקוט שם, וה' יצילנו ויהא כולי שתא כליל שימורים.

עריכת ליל הסדר בזמן המגיפה

בליל הסדר, כאשר בעה"ב נמצא בחדר אחר, כי שוהה בבידוד, ויש לפניו קערת הסדר. נראה כיון שהוא בחדר אחר, נצרכים בני הבית קערה לחוד, כי לא משתייך אליהם.

צליית הזרוע במנגל חשמלי

שא"ל מעכ"ת האם אפשר לצלות הזרוע במנגל חשמלי - נראה כיון שסיבת הצלי' הוא דומיא דצלי פסח, והתם בודאי לא מהני אלא על האש, ועי' ויגד משה סי' ג' או' ז'. ולכן נמי בהא לכתחלה נצרך אש.

בשר עוף צלוי בליל הסדר איך יתקנו

אשר שאל וכו' בהא שאירע שצלו בשר עוף לאכול בליל פסח נכי אומרים שכן מנהג אבותם, דמנהג תימן כן הוא, כמובא בסידור תכלא' ע"ח עמ' כ"ה ב' והגדת מגיד מראשית עמ' קע"ח], ומנהג רוב ישראל שאין אוכלין צלי, ואף בבשר שאינו ראוי לקרבן כבשר עגל ועוף כמבואר שו"ע סי' תע"ו ס"א מירושלמי. נראה דיכול לבשלו אח"ז, דבזה פוסלו. כנראה מגמ' פסחים מ"א א' בישלו ואח"ז צלאו צלאו ואח"ז בישלו חייב עי"ש וקצרתי בזה. - ומשום איסור בישול ליכא דהוי לצורך או"נ כי אין לו לאכול כן בלילה, ועי'.

בענין הכשרת קערה לליל הסדר

בדבר שאלתך על הכשרה של קערת ליל הסדר, כיון שתשמישו רק בצונן. הנה מבואר ברמ"א סי' תנ"א ס"א ומשנ"ב שם ס"ק ט"ו, שבכלי איסור גם אם ישתמש רק בצונן, חישנין שמא ישתמש בחמין. וכ"ה ברמ"א יור"ד סי' קכ"א ס"ה. וכוונת ספיקן

דמעכ"ת, כיון שאין משתמשים בקערת הסדר רק לצורך הנחת המצות. ומשמעות הדברים דלא פלוג. ומה"ט דנתי לפני זמן במגשים שמתחת לפמוטים, דאפשר נמי שצריכים להכשירם, דאפשר שיבוא להשתמש בו כמגש לאוכל ודבר חם. אבל אפשר דהא חמירא טפי, כי שייכא שישתמש בחמין, משא"כ קערת ליל הסדר, ואכתי יל"ע. בפרט הכשרה של קערה חדשה שאינו אלא משום חומר המבריק, שיתכן שהוא אינו ראוי לאכילת כלב ופקע איסורו, ואינו אלא לחומר. [אמנם בודאי מהראוי שקערה שבו עשר ספירות, כמבואר בסדור האריז"ל שקערה למטה מלכות, ושלוש מצות עליה הוא חכמה בינה דעת, והששה דברים שעל המצות הם ה' קצוות מחדס עד היסוד, מהראוי שיהא ללא דבר איסור המשוש בן]. ובשהוא מחו"ל, מסופקני, דאפשר שכיון שקערה אינו אלא לכבוד המצוה, לא הוי בכלל כלי סעודה לחייבו טבילה. ובספר טבילת כלים פרק י"א סעי' קצ"ב כתב בפשיטות שצריך טבילה, ולא הביא מקור לד"ז.

ובדבר מכתב מעכ"ת מעש"ק.

הטעם של הסימנים, מבואר בטעם שם, דומיא למאי שהיה בתרומת הלשכה. ואף אני זכיתי להסביר הטעם שנתבטל ד"ז כמו שכתב מעכ"ת, והארכתי בזה במכתב.

נזכר ששיבח להפריש חלה מהמצות

שא"ני אברך בליל יו"ט שלא הופרשו חלה מן המצות מצוה, ואמרתי לו שכמדומה שהרב וכו' מפריש חלה עבור אלו שלא הפרישו חלה בטעות – הנה אף שכמעט ברירא שיש שמפרישים חלה עבור אלו שלא הפרישו וכן היה מנהג מרן מו"ר הגרש"א זצוק"ל. מ"מ כל שאין לו ידיעה בודאות שכן הוא אסור לאכול מצות אלו, אף שמקפיד לאכול מצות שנאפו בע"פ אחר חצות, ואף דחלה בזה"ז מדרבנן, - אמנם יתכן כיון שיש רגלים לדבר שהופרש חלה ע"י מי שמפריש עבור כולם, כבר אין הפרשתו מדינא, ובוזה אין לו איסור להפריש, וכבר לא חשיבא לאיסור מתקן [דאם יש רב שמפריש, אפשר לסמוך על אופן הפרשה כמבואר בשו"ת ארץ צבי סי' מ"ז, שו"ת מנח"י ח"ד סי' נ"ט, ויש בזה משום זיכוי הרבים, עי' שש"כ ח"א פי"א סט"ז הערה נ"ו].

גם אפשר כיון שמאד עגמה נפשו שלא לקיים המצווה במצות מצוה, יכול לנהוג כידוע מהמהריל"ד זצ"ל [הובא בספר ציץ הקודש סי' י"ט – וכ"ה בקונטרס עובר אורח לבעל האדרת כמובא בארחות חיים סי' תק"ו] ליתן מצה אחת למופלא הסמוך לאיש, והוא יפריש חלה על המצות – [צ"ע אי לגבי זה נאמן הקטן על גילו, או דיש לשאול אביו, ועי'].

בנידון שבעל המאפי' אמר לו שהופרש חלה מהמצות ונתברר שהי' טעות בידו וזה גרם לו שעד ליל יו"ט לא הופרש חלה, נראה דבגוונא שאין בידו לאכול המצות [שאין רב שנתברר שמפריש חלה לאחרים] אין נצרך לפרוע לבעה"ב את התשלום ואף שיכול לאוכלם בשאר ימי הפסח אחר שיפריש, - לא נזקק לזה כי יש לו די, וזה גופא משום מעלת מצת

מצוה, ומעלה זו הוא בליל ראשון במצות אכילת מצה ולא בשאר הימים, - אמנם אפשר דבכה"ג יכול לומר לו שהי' צריך לעשות כתקנת ועצת המהרי"ל ואז הי' בידו לאכול המצות. - וגם אם בעה"ב הי' שוגג בטעותו אפשר שצריכים לפרוע לו, ויש להאריך בזה.

לבישת 'קיטל' לאבל ר"ל

בהא ששאל מעכ"ת האם ללבוש קיטל בליל הסדר כיון שמעכ"ת אבל על אמו נ"ע, והשבתי דילבש כדרך כל שנה, - הנה כידוע תליא בסיבת לבישת הקיטל בליל פסח אם משום שלא תזוח דעתו עליו בהרגשת החירות, ובגד לבן מזכיר יום המיתה [כ"ה בתשב"ץ קטן או' ק"ס, נוהג כצאן יוסף ליל פסח או"ב, ט"ז סי' תע"ב סק"ג וכתב דמה"ט אבל לובש] והמג"א שם סק"ה ס"ל שאין אבל לובש, אבל לא דהוי איסורא אלא שא"צ כי בלא"ה אבל לבו נכנע, וכ"ה בשו"ת דברי יציב או"ח סי' ר"ח ושם כתב דמה"ט יש לנהוג ללבוש קיטל, - וטעם השני שהוא לבוש של שמחה כמו שהאריך בזה בראיות בעל "עמודי אור" בהגדה "אור לישירים" וכי"ב כתב השל"ה מסכת פסחים [סוף מצה עשירה כ' א'], - ובמטה משה ח"ב [הכנסת כלה או"ב] כתב שהוא לבוש של חירות וכ"ה בסדר היום, בסדר הנהגת ע"פ, - ובמהר"ל בגבורות ה' פרק כ"א מתבאר שהוא בגד דתואם לעבודת ה', והוא טעם להנהגת האריז"ל ללבוש בשב"ק בגדי לבן, וכיון שגם לשני טעמים אלו אבל יכול ללבוש, לא חשיב לטעם של שמחה שיהא סיבה שאבל לא ילבוש, ובפרט שידוע שיש טעמים אחרים א"כ אין לו שמחה יתירה שיהי' סתירה לאבילות, ועי' שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ס"ו, - מלבד אם ידוע שיש מנהג אבותיו שלא ללבוש באבילות אין לשנות המנהג. - ויש אומרים שענין לבישת בגד מתים הוא להראות שנשמותינו היו בשעבוד מצרים ולכן הוי גאולתינו כמש"כ באריכות בשפתי כהן בקרא דבני ישראל פרו וישרצו, עי' ספר "ענינו של יום הפסח" עמ' קנ"ה, ולטעם זה הוי פרט בעצם יסוד זכירת יצי"מ, ואין לאבל לבטלו, - וכל הנ"ל אף באבל רח"ל בתוך שלושים יום.

קיטל בליל הסדר למסובין

בענין לבישת קיטל למסובין אצל בעה"ב בליל הסדר וכו', בויגד משה סי' כ' כתב דלטעם האחד שבט"ז סי' תע"ב סק"ג שלבישת הקיטל הוא שלא תזוח דעתו עליו, הוא רק כשהוי בעה"ב, ומה"ט בחורים ונשים אין לובשים קיטל, ומסתבר דלטעם הט"ז דהוא משום דרך חירות שייכא נמי באורחים, וכמדומה שאף שיש להניח ג' מצות לפני כל אורח [כמו שהארכתי בדרשה בשה"ג תשנ"ה, ובקיצור נכתב ב"תל תלפיות" ששלחתי למעכ"ת בעש"ק], מ"מ לא הוי כבעה"ב, ולכן אין קערה לפניו, וכמדומה דכן המנהג שאין אורח לובש קיטל לא שנא אורח גרידא או בן וחתן, ובשנה ראשונה איכא אחרונים דס"ל דלא ילבש קיטל בכל גוונא, ועי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' כ"ח.

מרור שרוי במים בשקית

יש אשר קנו מרור בהכשר הראוי, אך הי' רטוב במים בפנים, וביררו אצל החברה המשווקת ואמרו שהוא משום שמוקדם בבוקר הי' הקטיף, ולכן הוא רטוב באריזה, וכפי שראיתי חשיבא לכבוש, ואינו יוצא בו כמבואר באו"ח סי' תע"ג סעי' ה'. – ופשוט שיכול לבטל המקח ולבקש דמיו, כי בודאי נקנה עבור לצאת את המצוה ולא לאכילה בעלמא.

תרומות ומעשרות במרור

בדבר הכשר וכו', אשר נפשם אותה לאפוקי נפשיהו כדעת הסוברים דמידי דבעינן לכם לא סגי בהא דהוי שלו מדין הממע"ה, באיזה דרך ישכון בה האור בצורת ההפרשה במרור לפסח.

והנראה, דצורת ההפרשת תרו"מ יעשו באופן הרגיל כבכל השנה, ואין צורך להפריד את המעשר ראשון לחוד. ואחר שהפרישן, ישכירו את המקום שעליו נמצאים הירקות ללוי מסוים, ויקבלו ממנו פרוטה כקנין כסף על המקום, ועי"ז זוכה בקנין חצר את המעשר ראשון, כהא דמעשה דר"ג למסקנת הגמ' ב"מ דף י"א ע"ב, בדעת אחרת מקנה לא בעינן משתמר לקונה, והכי קי"ל. וכיון דנותן הלוי רשות לבעל החנות לחזור ולזכות בזה, יחזור ויזכה בזה ע"י קנין חצר שיניחיהו במקו"א בחנות, או בקנין סודר בכליו של קונה. והתועלת שבהנ"ל, הוא אם הוי טבל ודאי, דאם הוי ספק או דמאי, הרי יתכן שהפרישו כבר מעש"ר ולא נתנוהו ללוי. ואפשר דאיכא אומדנא דלא איכפת ללוי אם זוכה באותו מעש"ר שהפרישו, והכי מסתבר, וא"כ מתקנים בזה גם בספק טבל ובדמאי.

ובהא דבעינן למיחש דלמא אינו לוי ושוב הוא שלו רק מדין הממע"ה, ונראה דבנתן ללוי יכול לסמוך ע"ד המהרי"ט בתש' ח"א סי' כ"ה וסי' קמ"ט ועוד, דס"ל דמהני חזקה אף ללא כתב יחוס חשיבא לכהנים ולוויים לדינא במתנות כהונה, ולהכי אין נתינתו בחזרה מגרע, ופשוט. ועוד דבשו"ת חמדת שלמה סי' ב', הובא תשובת בעל נה"מ דכתב דשייכא לו מדין יחוד בעלים, יעוי"ש, וי"ל דנהי אנן מחמרינן, מ"מ בנותן למי שמוחזק כלוי ובהא אמרינן דאחרים מסתלקים מהא, כהא דביאר רש"י גיטין דף כ"ט ע"א בגדר מכירי כהונה.

ועוד אפשר, דאם קיים את אשר ביכלתו, בהא לא חייבתו תורה טפי והוי דיליה מדינא, ולא משום הממע"ה גרידא, ועדיין צ"ע בכ"ז.

שוב ראיתי בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' ק"כ, דכתב דבאתרוג יקנה ללוי מעשר ראשון במתנה ע"מ להחזיר. חזינן דלדידי' נמי ס"ל הכי, ואפשר דהוא מטעמים הנז"ל. ובפרט דבני"ד דהוא מילתא דרבנן, ואיכא צירופי ספיקות, דאפשר אינו אוכל חלק המע"ר, ואפשר

דקיים כבר מצות הנתינה ללוי, ובדבר דלדעת רבים לא בעינן שיהא לכם, ואף במצה נחלקו הראשונים אי בעינן לכם.

במקו"א כתב בזה"ל י"ש להקפיד להפריש בפועל מעשר ראשון, ולא בקריאת שם לחודי', במרור שיוצאים בו יד"ח מצות דרבנן דאכילת מרור. והוא עפ"י החזו"א זצ"ל, דמה שישראל זוכה משום המוציא מחבירו עליו הראי', לא נחשב ל"לכם" לצאת יד"ח בו, וכ"ה בחידושי חת"ס ר"פ לולב הגזול, ע"ש, ועי' חזו"א אהע"ז סי' ל"ט, קונטרס הספיקות כלל א' או"ה, שערי יושר שער ה' פ"ו, קובץ הערות סי' מ"ד, קהילות יעקב ב"מ סי' כ"א, מועדים וזמנים ח"ב סי' ק"כ".

הפרשת תרו"מ בעלי חסה

בס"ד. יום רביעי, י"ב לחודש ניסן.

לידידי, החפץ בהעלמת תואריו ושבת, מוהר"ר שליט"א, מעי"ת כאן יצ"ו.
בדבר אשר העיר מעכת"ה, על אשר אמרתי דבהפרשת תרו"מ בעלי החסא דיוצאין בזה במצות אכילת מרור, דכיון דדעת החזו"א זיע"א, דאם המעשר ראשון מעורב בתוכו לא חשיבא לכם, כיון דהוי שלו רק משום הממע"ה, [כמדומה דהגרי"ז זיע"א נחלק ע"ז], אינו יוצא יד"ח מרור דבעינן לכם, יעוי' חזו"א אהע"ז סי' ל"ט, וקהלות יעקב ב"מ סי' כ"א. ואמרתי דיפרישו מע"ר ללוי ויקנהו ללוי מסויים, ואח"ז יקנהו חזרה לבעל החנות. והעיר, דהא בעי למיחש דלמא אינו לוי, ושוב הוא שלו רק מדין הממע"ה.

והנראה, דבנתן ללוי, יכול לסמוך ע"ד המהרי"ט בתש' ח"א סי' כ"ה, וסי' קמ"ט, ועוד, דס"ל דמהני חזקה אף ללא כתב יחוס, וחשיבה לכהנים ולוויים לדינא דמתנות כהונה, ולהכי אין נתינתו בחזרה מגרע, ופשוט. ועוד, דבשו"ת חמדת שלמה סי' ב', הובא תשובת בעל נתה"מ, וכתב דשייכא לו מדין יאוש בעלים, יעוי"ש. וי"ל דנהי אגן מחמירין, מ"מ בנותן למי שמוחזק כלוי, ובהא אמרינן דאחרים מסתלקים מהא, כהא דביאר רש"י גיטין דף ל' ע"א בגדר מכירי כהונה.

ועוד אפשר, דאם קיים את אשר ביכלתו, בהא לא חייבתו תורה טפי, והוי דילי' מדינא ולא משום הממע"ה גרידא, ועדיין צ"ע בכ"ז. שוב ראיתי בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' ק"ב, דכתב דבאתרוג יקנה ללוי מעשר ראשון במתנה ע"מ להחזיר, חזינן דלידידי נמי ס"ל הכי, ואפשר דהוא מטעמים הנז"ל.

והשווא' העיר, דאפשר דלוי לא שייכא הוחזק, ונידון המהרי"ט רק בכהן, משום דהוחזק ע"י נשיאת כפים. אבל אין נראה, דעצם הדבר שהחזיקוהו ללוי סגי. עוד העיר השואל, שאפשר להקנות ללוי שיש לו ייחוס ובלתי נודע, אבל אין נראה, דמתנה ע"מ להחזיר לא חשיבא לזכות, ולא שייכא זכין לאדם בזה. ואפשר גם דתליא בבירירתו. ובפרט דבני"ד דהוא מילתא דרבנן ואיכא צירופי ספיקות, דאפשר אינו אוכל חלק המע"ר, ואפשר

דקיים כבר מצות הנתינה ללוי, ובפרט דלדעת רבי לא בעינן שיהא לכם. [ואף במצה נחלקו הראשונים אי בעינן לכם].

גמר מלאכה בחסה

ובדבר אשר שאל מעכ"ת אימת גמר מלאכה דה"חסה", שמניחים בכלים בשדה, ואח"ז בבית אריזה מוסיפים שם תוית וסוגרים הכיסוי.

נ"פ דהגמר מלאכה חשיבא בשדה. ואף אם היו מעבירים לכיסוי אחר בבית האריזה, נראה דהגמר מלאכה חשיבא אופן שמניחים בשדה. ואף דהרע"ב (במעשר פרק א' משנה ה') כתב דהירק משנאגד משום שדרכו למוכרו אגודות, הוא רק משום דעבדינן כן בשדה, ומה דלא הוי בשדה לא איכפת לן צורת מכירתו, וכמדומה כתבתי בזה במקו"א. ולכן יש ליזהר שלא יאירוהו בשדה ישרא' ועכו"ם, דאיכא שיטות דהפועלים עכו"ם חשיבא כגמ"מ דעכו"ם. אבל בדיעבד בעשו כן, סמכינן להכרעת החזו"א דמאי סי' י"ב ושביעית סי' א' ס"ק כ"א, דתליא בבעלות. מ"מ ישאל בזה דעת רבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

בענין מי שאינו יכול לאכול מצה כי אם ע"י תרופה

בס"ד. עש"ק הגדול, פ' צו, י"ג לחדש בו ישועות מקיפות, שנת השמיטה, ה' תשס"א לבריאת עלמא.

אחר מבוא הברכה והשל' כראוי וכיאות.

בדבר רפואת פמוטידין, הוא כשר לפסח ואין בו שאלה, כפי שאמר לי הרוקח ד"ר וכו' שיחי'. [והוא בר סמכא בענינים אלו].

אגב, בשו"ת לבושי מרדכי ח"א סי' פ"ו פ"ז, כתב בחולה שאין לו תאבון כלל וכלל ולכן אינו יכול לאכול מצה, מותר לו, [ואפשר דחייב הוא], ליקח תרופות שיש בהם חמץ נוקשה, והוי נמי שלכד"א, דאתי עשה דאורייתא דמצה ודחי איסור דרבנן, וחשיבא לבעידנא כי ד"ז מכשירו לאכול המצה. ויל"ע, דלדבריו אף בדאורייתא הוי לן למישרי. וכנראה כוונתו משום דהוי ל"ת שיש בו כרת להכי לא דחינן. [לדעת החכמת שלמה יבמות דף פ' ע"א למסקנא גם בדיש בו כרת עשה דוחה ל"ת]. וא"כ לא דוקא באיסור דרבנן דחמץ, אלא בכל גוונא דליכא בזה איסורא דכרת.

ובדוגמת הלבושי מרדכי הנ"ל, הכ"נ בקושית האחרונים בסוגית הגמ' פסחים ס"ו ע"א, במאי לא תדחי עשה דשחיטת ק"פ ללאו דשבת, והי' אפ"ל דלא הוי בעידנא, דאיסור שחיטה בשבת הוא גם בלא זריקה, דאפקע' מאיסור אמה"ח כמבואר פסחים ע"ג ע"א, וקיום מצוה דק"פ אינו אלא בזריקה. אבל להנ"ל כיון שנצרך לזריקה את השחיטה, אף דשחיטה לאו עבודה היא ולא הוי כחלק מעבודות הקרבן, מ"מ חשיבא בעידנא כנ"ל, ושוב תיקשי דעשה ידחה ל"ת.

הנזהר ממיצות עבות מה מחוייב לעשות כדי להמנע מאכילתן

סמוך לתפלת מעריב של ליל ט"ו ניגש אלי אברך ושאלתו שמתארח אצל מי שמצותיו עבים ורכים בהכשר וכו' ואביו שהוא רב מתנגד לסוג מצות אלו, האם עדיף שיאכל מצות מכונה, והשבתי לו שכיון שמצות מכונה חושש להשיטות דהוי ספק לשמה, עדיף שיקח המצות העבים והרכים – נראה שגם אם הי' מעדות האשכנזים הי' צריך לנהוג כן, - אמנם אפשר שכיום בנקל אפשר להשיג אף בליל פסח מצות יד הרגילות צריך לטרוח ולהשיג, ולא חשיבא פגיעה בבעה"ב כיון שכן נוהג עפ"י אביו.

קידוש קודם הלילה

הנה במושב זקנים קשה לזקנים להיות ערים בצאה"כ ועכ"פ להתחיל בו את הקידוש, נראה דאף שהלכה פסוקה שבליל ט"ו לא יקדש עד שלילה הוא כדאיתא בשו"ע בסי' תע"ב, והוא מתרוה"ד [ח"א סי' קל"ז], וכ"ה בט"ז ומ"א שם ביאור הגר"א שם, גר"ז שם, [מלבד דעת המהרי"ל בסדר ההגדה [סי' ד'] דמדינא שרי לקדש מבעו"י, - ועי' מהרי"ל סי' מ"ז], מ"מ נראה כיון שלדידהו הי' שעת הדחק, יכול אחר נמי לקדש ולזכותם בזה, דהמה יסמכו על דעת מהרי"ל הנ"ל וכ"ה להרשב"ץ ביבין שמועה סי' כ"ט סעי' ט', והמקדש לכשתחשך ישתה שוב עוד כוס [ועי' כה"ח שם סק"ו וספר תשובות והנהגות ח"ו סי' קי"ב סוד"ה והנה]. – אמנם יל"ע בילד שהגיע לחינוך ומטעמים וסיבות נמי קשה לו שיתחילו קידוש משתחשך, יכול הוא עצמו לקדש מבעו"י ויסמוך כנ"ל, - וצ"ע שהרי לכשיגדל אין זה זמנו ובפשוטו דגם מעכב. הנה בכה"ג אף שבכוסות מקיים דין שמחה, דהוי מצוה קיומית בליל פסח, עי' קובץ תשובות למרן זיע"א [ח"ג סי' רע"ח], מ"מ בתוספת ליכא שמחה כתוס' כתובות [מ"ז א'], מ"מ אי"ז סיבה לעכב משום זה בזקנים וה"ה בקטנים כנ"ל.

עשיית קידוש בליל הסדר במקום הצורך מפלג המנחה

בחו"ל במקום אשר צאה"כ מאוחר הוא בליל פסח, ויש ציבור שהוא ממונה להסדיר להם הסדר, ולא מסכימים להשתתף בסדר אלא אם יתחיל בפלג המנחה, נראה דבכה"ג יעשה קידוש עבורם, אבל ידי ד' כוסות לא יצא בזה בכוס ראשון שנצרך לזה צאה"כ [עי' סי' תע"ו בטור ושו"ע ס"א וט"ז ומ"א שם] דהם ישתו כוס נוסף אח"ז לצאת ידי ד' כוסות ויסמכו על הפוסקים שיוצאים בד' כוסות גם שלא כסדר ההגדה, אבל הוא יכוון רק להוציאם בקידוש [ויסמכו על השיטות שיוצאים ידי קידוש גם בזמן שלא ראוי לצאת ידי מצה] והוא לא יצא ידי קידוש אלא יעשה קידוש בזמנו, קודם אכילת מצה וגם יצא ידי כוס ראשון. ועי' ספר "אלה הם מועדי" מס' ל"ה וכו' – ואכילת כרפס לא יוכל לאכול כשהשומעים אוכלים, כיון שהוא לפני קידוש. – ונראה דאף שמטרת הכרפס הוא משום שישאלו כמבואר

בגמ' פסחים ולא שייכא בסוף ההגדה, מ"מ נראה דלא יבטלו אלא יקיים, ואף שמתבטל בזה עיקר סיבת אכילת הכרפס, לצורך זיכוי הרבים דהמסובין שרי.

מנהגי ליל הסדר

בס"ד. ערב פסח, ה'תשנ"ז לפ"ג

אפרט בזה מנהגי הסדר הנצרכים. ומהם אשר הוי למעלה בעלמא, ואת הדברים הידועים לא נכתבו.

- א. קערת הסדר - המצות מחולקת שלשתן בנפרד, ולפני ברכת המוציא לחברן.
- ב. זרוע - ליקח הזרוע שהוא כנף, וגם מצואר העוף.
- ג. כרפס - פטרוזיל, תפוז"א, צנון. ובחלוקת הכרפס, ליקח כולו ממה שעל הקערה שעל סדר.
- ד. חרוסת - שיהא מתפוחים, אגוזים, אגסים או תפוח, רמון, תאנה, תמר, אגוז, שקדים, ענבים.
- ה. להניח הקערה עם הסדר על השולחן עד אחר הסדר.
- ו. חילוק קליות ואגוזים לילדים.
- ז. חלק מהמצה של מצוה, להניח לראש השנה, וחלק מהאפיקומן לשמירה בימות השנה.
- ח. קודם המצוה, לנשק המצוה והמרור, לחיבוב המצוה ולהראות חשקו בקיום המצוה.
- ט. בזמן שמוסרים האפיקומן, לילך עמו ארבע אמות, ולומר כך היו אבותינו הולכים משארותם צרורות בשמלותם.
- י. כוס של אליהו גבוה מכל הכוסות, ובעה"ב ימזוג אותו. ושותים הכוס למחרת בקידוש היום.
- יא. קודם "שפוך חמתך" לומר "ברוך הבא".
- יב. ה"זרוע" - לאוכלו למחרת ביו"ט ולא לזורקו.
- יג. שיירי המרור שלא לזורקם, אלא לאוכלם ביו"ט וחזה"מ.
- יד. נעילת הדלת תהי' פתוחה יותר משאר לילות השנה.

בברכת החג לחוגו בדיצות

שבח להזכיר שבת בקידוש של ליל הסדר שחל בשבת

במי שטעה ולא הזכיר בקידוש של ליל הסדר את שבת. — לכאורה אם יקדש שוב הוי כמוסיף על הכוסות, אא"כ נימא דלא חשיבא אף לקידוש של יו"ט ואף כוס ראשונה

לא יצא [שוב ראיתי מש"כ בסדר הערוך פרק נ"ב ס"ז עיי"ש] ואין נראה. אמנם יש לדמותו לדברי הביה"ל ריש סי' תע"ג במי ששכח להבדיל בליל פסח שהוא מוצ"ש, דכתב דחייב להבדיל קודם שיאכל הכרפס, כיון שלהוסיף על כוסות אינו מדינא דגמ', אלא מהראשונים – אמנם בנוזר אחר אכילת כרפס, בזה בני"ד בכוס שני יקדש קידוש של שבת ויו"ט כהא דמבואר בשו"ע [סי' תע"ג ס"א] בהבדלה.

לכוין בשהחיינו על כל מצוות הלילה

מו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל הי' נוהג לומר קודם קידוש שיכונו בברכת שהחיינו על כל מצות הלילה [ד' כוסות, מצה, מרור, סיפור יצ"מ, כורך, אפיקומן], לכאורה לא הובא בפוסקים ענ"ז. וצ"ל שהוא משום שאין הכוונה על המצוות לעיכובא, ודי שכיוון בברכת שהחיינו על היום וממילא נכלל בזה.

כוונה בברכת שהחיינו גם על אפיית המצה

בברכת שהחיינו בליל פסח נראה שמהראוי לכוון גם על אפיית המצה, דהא בגמ' סוכה [מ"ו א'] מבואר שמברכים על העושה לולב לעצמו וכו' והעושה סוכה לעצמו, - ובמרדכי [סוכה סי' תשסט] כתב שאין מברכים על כתיבת המגילה ועשיית שופר תפילין וציצית, כי לא תליא בזמן אלא עושהו אחת לכמה שנים, - ועל עשיית נר חנוכה לא מברך כי לא מינכר שעושהו לשם מצוה, אבל באפיית המצות אף שלא ניכר שאפי' זו הוא לצורך מצות, שבזה יצא ידי מצוה של אכילת מצה, אבל גם מצות דשבעה ימים חשיבא אכילתם למצוה כמבואר ברו"ח, - אמנם רק אם לש ואפה וכיו"ב לעצמו, ולא כשאחרים עשו המלאכה בשבילו כלשון הברייתא העושה לולב לעצמו וכו' [ובשו"ע ברמ"א עי' סעי' א' אבל שהחיינו הי' ראוי לברך כשעושה אותה לעצמו וכו']. ועי' ספר רץ כצבי פסח שבועות סי' ג'.

זמן סיפור יצ"מ ומצות 'והגדת'

י"ע אי מקיים מצות סיפור יצ"מ ומצות והגדת לבנך קודם שקידש בליל יו"ט, נראה דלא הוי בכלל זמן שמצה ומרור מונחים לפניך כלפיו. ועי'.

נקיון השולחן אחר אכילת מצה ומרור

נראה דאם אחר אכילת מצה ומרור וכו' השולחן אינו נראה נקי כדבעי, יש להסדירו כנצרך, לצורך המשך ההגדה ומצותי', כמובא במשנ"ב סי' תע"ב ס"ב שמניחים כלים נאים שיש לו [ומשמ' דמהרי"ל שאף משכונות של עכו"ם] ומשמ' דהגרי"ז זי"ע עפ"י לשון רש"י והרשב"ם, דהסיבה הוא על המטה ועל השולחן, דהשולחן גם בכלל קיום המצוה,

וא"כ נצרך להיות נאה, עי' הגש"פ מוע"ז [עמוד מ"א], וכ"ה משמי' דמון מו"ר הגריש"א, דהשולחן הוא חלק מההסיבה וא"כ נצרך בכל ההגדה שיהי' נאה, ועי'. ומ"מ להלכתא אין מעכב השולחן, וגם אם אכל או שתה בהסיבה שלא ליד שולחן יצא יד"ח.

שיעור חינוך למצוות מצה

קמנים שיודעים ענין מ"ע דאכילת מצה, אבל אין להם דעת עדיין לספר ביציאת מצרים ואף לא להבין ענין נס יציאת מצרים, לכאורה אין בהם חינוך מהא דכתב הרמ"א [סי' תע"ב סעי' ב'] שקטן שאינו יודע ממה שמספרין בלילה מיצ"מ מותר לאכול מצה, נראה דלא סגי שיודע ענין מ"ע דמצה, אלא צריך שידע את הסיפור או עכ"פ להבינו כשאומרים לו.

שתיית ד' כוסות למעוברת

מכתב מעכת"ה הגיעני בעש"ק העבר ובו בדבר אשה מעוברת בשלהי חדש התשיעי, שיש לה סכרת הריון, שאין יכולה לשתות מיץ ענבים לד' כוסות [דמקבלת סוג אינסולין שלא משפיע מיד], - הנה פירסם וכו' שיש אפשרות ע"י הקפאת המיץ ענבים וכו', אבל לא נשאר בו אלא טעם מיץ ענבים עדין ביותר, כמדומה אין זה נחשב לטעם המיץ ענבים שהרי נפוג עיקר טעמו, וכנראה בזה כוון בהליכות שלמה הל' ברכות פ"ט הערה י"ח דחשיבא למים שברכתה שהכל, [אך לא ברירא לי בודאות, כי בעל המצאה הנ"ל אמר ששאל את הרב וכו' ואמר לו שברכתו בפה ג']. וכמדומה אפשר לה ע"י שתיית חמר מדינה, שהוא שתיית תה או קפה ואפשר בלי סוכר אלא סוכרזית ושאר מטעימים הכשרים לפסח [אבל תה או קפה בלא סוכר ובלא מטעימים, אפשר דלא חשיבא לחמר מדינה כי אין שותים באופן זה, אמנם עם חלב מסתבר שאף בלא סוכר וכו' חשיבא לחמר מדינה].

ומש"כ מעכת"ר שאם אין אפשרות לשתות ד' כוסות, תקדים הלילה ע"י זירוז כי היא בחדש תשיעי, נ"פ שאין להתיר ד"ז כמבואר בשו"ת אג"מ יור"ד ח"ב סי' ע"ד שאסור לעשות זירוז ללידה רק במקום סכנה כיון שלידה הוי סכנה ולכן רק להניח שיהא באופן טבעי שבו הבטחת השי"ת, וכ"כ באג"מ או"ח ח"ד סי' ק"ה, וכ"כ מו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה דיני ט"ב עמ' ת"נ ומו"ר מרן הגריש"א זצ"ל הובא בתורת היולדת פ"א, וכן הסכים לדינא מו"ר מרן הגרש"ו זצ"ל בשבט הלוי ח"ו סי' קכ"ח שעפ"י סוד חמירא טובא כדכתב בספר הקנה מ"ז ב'. ואף דמקילינן במקום חולי של האשה כגון שיש לה כאבים טובא וא"א לרפאות או נצרך ניתוח ואפשר רק אחרי לידה ולא בעודה מעוברת, ואף שאינו בגדר סכנה, יעוי' בספר תורת העובר פ"א עמ' רס"ד, מ"מ לצורך שתיית ד' כוסות, שאם אין לה אפשרות דינה כאנוסה ופטורה, אין לעשות זירוז, ואף אם הי' מצוה דאורייתא.

ד' כוסות בחמר מדינה

בהא דכתבתי למעכ"ת בדבר האשה וכו' שתשתה חמר מדינה לד' כוסות, יש לומר לה את המבואר בשעה"צ סי' תפ"ג סק"ח שכיון שאין מברכת בפה"ג, אין הברכה אלא על כוס ראשון, וכוס שלישי, יעוי"ש משמ"י דהפמ"ג, והמכוון שבכוס ראשון יכוון לפטור כוס שני וכוס שלישי לכיון לפטור כוס רביעי. [אמנם י"ל דכוונת השעה"צ כיון שלא ברירא שהוי חמר מדינה, אבל גם בני"ד כי רבים ס"ל שתה וקפה לא הוי חמר מדינה.] כמו"כ רצוי לכוון שאם לא יוצאים בזה יד"ח, תשמע מאחר ובזה תצא כמתבאר בתוס' ריש ע"פ דב"ה לא יפחתו, ובמקו"א הארכנו בזה.

כשממעטים משום הצורך מתנאי המצוה כהא שנצרך יין ורק משום חולי שותים חמר מדינה [כמבואר רמ"א סי' תפ"ג ס"א] מ"מ יעדיף בהידורים אחרים כגון לשתות כולו, כדעת הראשונים ואחרונים שכן נצרך לשתות כולו בד' כוסות. - כמו"כ בלא הפסק יותר מכדי שתיית רביעית כי כן נצרך לכתחלה עי' סי' תע"ב משנ"ב ס"ק ל"ד, קפה ותה ששותים כחמר מדינה שלא יהא צונן אלא פושר נוטה לחם.

עדיפות יין אדום

בפסחים [ק"ח ב'] איתא דיין צריך שיהא בו טעם ומראה, ומייתי לקרא [משלי כג לא] ד"אל תרא יין כי יתאדם". - משמע דעיקרו שיהא לו מראה [אמנם בפוסקים אור זרוע (סי' רנו), פמ"ג, כף החיים (סי' תעב), איתא שיהא אדום משום דמשובח יותר, ומשום רמז לדם], לכאורה בגוונא שיהא משובח ואינו אדום אלא צבע אחר סגי בזה ועכ"פ בדעלמא, שבכוס מארבע כוסות שיש ענין שיהא דומה לדם. - וראיתי בשו"ת "מקדש ישראל", [סי' שע"ז] דביאר שהמכוון שהוא משובח טפי, דאדום מושך ועי"ז ישתה יותר יין וישמחו, לפי"ז אפשר שהוא בדייקא "אדום" דמושך טפי.

שיעור ג' סעודות ביין וחזרת והכנת חרוסת מיין שביעית

פשוט דבשיעור ג"ס של מיץ ענבים, דנחשב לד' כוסות סעודה אחת, וכגון לקטנים שהגיעו לחינוך נותנים שיעור הקטן [של הגרא"ח נאה זצ"ל] הוי רק בשיעור זה הג"ס, - וכשחלק ממשותפי הסדר שותים מיץ ענבים, א"א להחשיב בחלק היין ג"ס. - קי"ל שאם התחיל בחלק מהחבית להשתמש בו, א"צ ביעור על השאר, נ"פ שבארגז מיץ ענבים השתמשות בחלק מבקבוקי מיץ ענבים אינו פוטר מביעור את שאר הבקבוקים. וכמו כן אם הגיע זמן ביעור של חזרת הוא כפי שיאכלו כל המסובין, אם כזית ואם יש שם שיאכלו שני הכזיתים [מרור בפנ"ע, - ומרור עם מצה], הוי שיעור ג"ס כפי שרגילים, ועי'.

להכין חרוסת מפירות שחלקם של שביעית, או להכניס בו מיין של שביעית, נראה דגם להשיטות הסוברים שיש איסור ביטול לפירות שביעית, דהורדה מקדושתו הוי בכלל

הפסד [עי' שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ו, ובשיעור הארכת בזה], אבל הכא שניכר טעם של הפירות או של היין ליכא איסור, - ולמימר דהוי הפסד דהוי עתה היין כטיבול בעלמא, כיון שכן הדרך לערב בו יין לא חשיבא להפסד. ועי' במסכת תרומות ריש פרק יא, וי"ל.

שתייה בתוך ההגדה שלא על דעת בעה"ב

ת"ח שהי' בעל הסדר, הודיע שאינו מסכים שישתו יין או משקאות אחרים לחשוש שיעבור שיעור עיכול עד שיאכלו המצות, ומ"מ שתה אחד ביניהם בלא שבעה"ב הרגיש וחושש בזה שעבר איסור גזילה בליל קדוש כליל הסדר, - כמדומה כיון שגדולים נהגו בזה כן לשתות כמובא כן הנהגת מו"ר מרן הגרשז"א [עי' הליכות שלמה פסח עמ' רמ"ו], וכ"ד מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל כמובא בהגש"פ דילי' [עמ' כ"ג], וכמו"כ בהגש"פ מוע"ז [עמ' ל"ג], להכי בודאי לא כוון בעה"ב שייחשב לגזילה, אלא לא רצה שישנו מנהג אבותיו שלא נהגו כן גם כשהאריכו יותר מע"ב דקות בהגש"פ, וכן היתה דעת מו"ר מרן הגרש"ו זצוק"ל ועי' שו"ת מנחת חן ח"ב סי' כ"ו. - פשיטא שגם אם הי' נחשב לגזל מהני שלא חשיבא לעבר שיעור עיכול, דלא תליא בחיוב בהמ"ז וסגי בהא שע"ז לא נתעכל המזון ופשוט.

שתייה אחר קידוש לצורך אכילת מצה

מי שמחמת ניתוח קיצור קיבה מקיא את הכזית מצה שאוכל, - מ"מ באם ישתה קודם יועיל לזה. נ"פ דישתה אחר קידוש, דמעיקרא דדינא שרי משקה שלא משכר, כמבואר סי' תע"ג משנ"ב ס"ק ט"ז [ועי"ש ביה"ל דב"ה הרשות], ועי' שו"ת שבט הלוי [ח"ט סי' קי"ח] שהיקל בשתי' לצורך כמעוברת או מניקה, וא"כ כ"ש לצורך קיום אכילת מצה.

התחיל לאכול חריין ולא יכול להמשיך

נשאלתי במי שכל שנה מקפיד למרור לאכול "חריין", והשנה זו כשהתחיל לאכול ראה שאינו מסוגל מחמת חריפותו, והי' על השולחן "חסא", האם צריך לברך שוב בפה"א כי לא הי' ע"ד זה, ונראה שא"צ.

שבע ברכות בליל הסדר

בל"ל הסדר יהי' שבע ברכות של וכו', נראה שהנהגת הכוס בשבע ברכות יהא כבכל השנה דיברכו על כוס לחוד ולא על כוס דבהמ"ז, (ואף דבנחלת אהרן [סי' י"ד] כתב, דמחמת חשש דמוסיף על הכוסות ינהגו כפי הדעות שבכל השנה ברכת שבע ברכות אינו בכוס לחודי' אלא על כוס של בהמ"ז [תוס' פסחים ק"ב משמ"י דרבינו משולם], כמדומה דלא שייך חששא דמוסיף על הכוסות כי כו"ע ידעי שהוא מחמת שבע ברכות). וכ"ה מסקנת

שו"ת אג"מ אהע"ז ח"א סי' צ"ח ע"ש, - ובפרט דבזה נכנסים לשאלה של מצוות חבילות, דהתוס' כתבו שם דליכא בכוס שבע ברכות ובהמ"ז שהוי חדא מילתא דבהמ"ז גורם לברכת הנישואין, אבל כוס של מצות ד' כוסות עם כוס של שבע ברכות לכאורה הוי כשני קדושות על כוס אחד, ועי' מ"ש בספר רץ כצבי פסח סי' ט' בסופו.

י"ע האם בכוס שיש בו שני רביעיות, אפשר לשתות ממנו רביעית לברכת אירוסין ורביעית השני' לברכת נישואין, דמשום כוס פגום אין נראה, דהוי שתי' של הברכה, - ומשום דמיחסרא בד' כוסות, לא מצאתי שהוא הכרח שיהי' שני כוסות, אמנם אינו לכתחלה דמיחסרא בכוס מלא.

עריכת הסדר עד שולחן עורך במקום אחד והמשכו במקום אחר

יש שנמצאים אצל האדמו"ר עד שולחן עורך, ובשולחן עורך הולכים לביתם, ויל"ע הרי אין הקידוש במקום סעודה, וצ"ל כיון דהוי המשכא בסדר הלילה לא חשיבא השינוי ממקום למקום כשינוי רשות, ועדיין צ"ב.

הסיבה אצל רבו

אגב נשאלתי אצל האדמו"ר וכו' ואין הבחורים מסיבים, ואמאי אין נותן להם רשות. כמדומה י"ל, כיון שפטורים מחמת אימה דלא חשיבא להסיבה, ואין נצרכא לאופן של נתינת רשות, ואדרבה הוי טפי סיבה שיקנו בעצמם קנין של יראה וכבוד לרבם, שוב ראיתי בהליכות שלמה [פ"ט סי"ח] שאין ראוי לכתחלה לבקש רשות מרבו על הסיבה, עי"ש טעמו.

בענין הסיבה בפני חמיו

בס"ד. עש"ק וע"פ, ה' תשנ"ח לפ"ג.

בדבר אשר כתב מע"כ, כי נצרך לבקש רשות ומחילה ליסב בליל הסדר אצל חמיו וכו'. הנה בעיקרא דמילתא ליכא נידון בזה, כי אינו רב לתלמידים, אלא מתוך הכתב מקיים מ"ע דושננתם לבניך אלו התלמידים, כמבואר בשו"ת שב יעקב סי' מ"ט, ובהקדמה לשו"ת מרכבת שלמה, והקדמת אגלי טל. אולם לגבי דינא דהסיבה דתליא במורא רבו, מסופקני אי איכא להשיטות דאף ברבו שאינו מובהק אין להסב, והוא דעת הרא"ש פסחים דף ק"ח ע"א, ופסק כוותיה בשו"ע סי' תע"ב ס"ה, אבל מתוך הכתב אפשר דגרע, וצ"ע. מ"מ גם אם היה חמיו רבו, נראה דכשם שבאביו מבואר בשו"ע שם שא"צ לבקש רשות, וגם אם אביו רבו מובהק, וכדביאר המשנ"ב טעמיה, דמסתמא אב מחיל לבניה, ומקורו בשאילתות פ' צו שאילתא ע"ז, כלבו ואבודרהם, וא"כ בחמיו מסתמא דהוא נמי כן. ובפרט למאי דס"ל להנצי"ב בהעמק שאלה שם או' ו', שגם כשהאב אומר להדיא דאין מוחל, יש להסב, דכיון

שאין לו בזיון בהסבה, אדרבא כופין האב על המצוות ליתן לבן להסב. ועי"ש בקו"א שחזר בו מטעמיה, אבל לדינא לא חזר ביה. [אמנם לא קי"ל בהא כהעמק שאלה, דמבואר איפכא בפמ"ג סי' תע"ב משב"ז סק"ד, וב"ח וח"י שם], וא"כ י"ל דבחמיו נמי הוי כן, ועי'.

אגב, מה דהעיר בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' ע"ד או' ו', על הסבת ר"ע בפני רבותיו ר"א ור"י, יש להאריך בגדר המכוון של הסבה דר"ע, ואי"ז מקומו.

בחייב מצות סיפור יצי"מ אי שייכא גם בבן בנו

בס"ד. חדש ניסן, ה' תשנ"ה לפ"ג

בדבר מכתב מעכ"ת מעש"ק, בו שאל אם איכא מצות "והגדת לבנך", דמהא ילפינן חיוב סיפור יצי"מ לבנו בליל ט"ו, כמבואר בר"מ סה"מ מצוה קנ"ז, ובהל' חו"מ פ"ז ה"ב.

נראה, דאף דמצינו דבני בנים הרי הם כבנים, כמבואר ירושלמי כתובות פ"ז ה"ח, וגיטין פ"ה ה"ג, ולגבי פו"ר האריכו הפוסקים, וכן לגבי כיבוד זקינו כמובא ברמ"א סי' ר"ח סכ"ז, מ"מ לגבי חיובים המוטלים עליו לא מצינו שמחייב. ואך לגבי תלמוד תורה, דאיתא קרא להדיא והודעתם לבניך ולבני בניך, ילפינן דמחייב, כמבואר יור"ד סי' רמ"ה ס"ג. ואיכא באחרונים שדנו לגבי חובת חינוך, משום דאסמכוה לת"ת, עי' שו"ת מהרי"ץ ח"ב סי' י"ז, ושו"ת רמ"ץ או"ח סי' ת"ג או' י', ובמאי דהובא בספר חינוך ישראל פ"א או"א. ובשו"ת חת"ס אהע"ז סי' קמ"ה, ובפ"ת אהע"ז סי' ע"א סק"א משמי' דחוט השני, דנו בחיוב מזונות אי מחייב, והוא משום דהוי חיוב ממוני, אבל חיוב מצוות לא שמענו, ועי' שו"ת רעק"א סי' מ"ד. ואם הוי חיובא, לא הוי שבקי הפוסקים מלהזכיר ד"ו.

ובפנים יפות פ' בא, בקרא ד"למען תספר באזני בנך וכן בנך", כתב דהמכוון שהאב מחויב לספר לבנו ולראות שעיי"ז בנו יספר לבן בנו. א"כ י"ל, דאדרבה, מהאי קרא ילפינן דלא אמרינן בחיוב סיפור דכן בנו הוי כבנו. ואם בבן בנו ליכא חיובא, כ"ש בבן בתו ובת בתו, דבהא ס"ל להרבה אחרונים דלא אמרינן בני בנים ה"ה כבנים, יעוי' רמ"א חו"מ סי' רמ"ז ס"ג, ושו"ת הב"ח החדשות סי' מ"ז, שו"ת כנסת יחזקאל סי' ס"ד, ושבות יעקב ח"ב סי' צ"ד, ועי' ויגד משה על פסח סי' י"ט או' י'. וסתימת הראשונים והפוסקים משמע, דגם בליתא לאב אין חיוב על הסב, כיון דלא הוי בכלל הקרא, כמו דאם ליתא לאב אין חיוב על האם, דלא מחייבא בסיפור יצי"מ על בנה ובתה.

והא דנהיגי ללכת בליל הסדר להורים, ושם הסב מספר ואומר ההגדה לפני הנכדים ולא האב, עי' מה שכתב בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ס"ז, שו"ת חיי הלוי ח"ב סי' ל"ח, ושו"ת ויברך דוד ח"א סי' נ"ו.

כתיבה כדיבור בספור יצי"מ

ואשר שאל מעכ"ת, אם אמרין כתיבה כדיבור במצות סיפור יצי"מ לבנו. [והוא כגון שיתן לו ספר שחיבר בעניני יציאת מצרים, וכיו"ב].

נראה, דגם להפוסקים דבעלמא אמרין כתיבה כדיבור, אבל הכא דכתיב "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר", ולאמר המכוון לומר לאחרים, למימרא שצריך לומר בפה ולא בכתב, שאין זה "לאמר". ועי' דרך פיקודיך מצוה כ"ה חלק הדיבור ג', כ'.

חובת ההשתדלות במצות והגדת לבנך

י"ע עד היכן חובת ההשתדלות בליל הסדר, שעפ"י הוראות נמנעים מלארץ משפחות, האם סגי עם אשתו דיוצאים בזה חובת והגדת וכו', אך בודאי הידור הוא בהגדה לבנו או נכדו [יעוי' חינוך מצוה כ"א, ור"מ מנין המצוות מ' קנ"ז, חו"מ פ"ז ה"א], אך בזה נגרם שאינם עם משפחתם, ועי' שו"ת אמרי יעקב סי' ס'.

במצות 'והגדת לבנך'

עתה באמצע הכתיבה חמותי ראיתי אור בהגעת מכתבו הכתובה פנים ואחור, בהערה על ענין זכות האב למנוע מחמיו שלא יהא בנו אצלו משום והגדת לבנך וכו'. ומעכת"ה העיר בשם בנו שליט"א דא"כ גם ביש לו בנים בביתו דוהגדת לבנך הוא על כל הבנים שיש לו וכו', - נראה כיון דגדר מצות והגדת הוא שיהא דרך שאלה ותשובה שהוא גדר המצוה בליל פסח, וכמבואר בגר"ז סי' תעג סי"ד, ערוה"ש סכ"א וקישו"ע סי' קי"ט ס"ב, וא"כ סגי באחד שיהי' וישאל ונתקיים מצות והגדת לבנך, ועי' ויגד משה עמ' קמ"ט, ועוד י"ל בזה עפ"מ"כ בסמוך דא"ז אלא בבנו קטן, ועי"ש.

והגדת לבנך בבנו גדול

אשר נסתפק אי המצוה דוהגדת לבנך הוא רק בקטן וכו'. - מבואר להדיא בשבלי לקט או' רי"ח, שהוא אצל קטנים קודם בר מצוה, וכ"ה בשו"ת התעוררות תשובה סי' רנ"ד ושם בס' רנ"ה כתב דמה"ט במי שבניו גדולים, ישאל שאלת מה נשתנה נכדו הקטן [וס"ל שבבן בנו נמי מקיים מצות והגדת לבנך]. מ"מ אפשר שדרך שאלה הוא מבנו קטן. אבל סיפור יצי"מ מחויב גם לבנו גדול, כדחזינן דכשליכא קטן שואלו גדול, וכמבואר בשו"ע סי' תעג ס"ז ור"מ חו"מ פ"ז ה"ג דכשליט לו בן, אחר או אשתו שואלים, [וכשאשתו שואלת ויש אחרים, לא תאמר בניגון כדרך שנצרך לאומרו כמבואר במהרי"ל סדר ההגדה אות כ"ה.

בענין והגדת לבנוך

בס"ד. עש"ק צו, שבת הגדול, י"א לחדש בו ישועות מקיפות, ה' תשס"ד לבה"ע. כבוד הגאון המפואר לשם ותהלה, ותיק ועושה חסד לפרט ולכלל, מרביץ תו"ר לעדרי צאן קדשים, כש"ת וכו' שליט"א ר"מ ומשפיע רוחני בישיבת וכו' בעי"ת כאן יע"א.

כתב החת"ס זיע"א בשו"ת ח"ו ליקוטים נ"ט, "ולא זה בלבד עמי הארץ והמון עם, אלא לומדי תורה ואפי' רבנים, כל שאין דובר אמת בלבבו ולא היושר והצדק מרכבו, הרחק דרכך ממנו הסר רגלך מנתיבו" עכ"ל, ולכאורה אם נקיים הנהגת החת"ס, נצטרך לפרוש ולהתבודד, כיון שרבים רבים אף מלומדי תורה נגועים בחסרון האמת והיושר והצדק, ומאידך הוי סיבה טפי להתרחק כי רבים יכולים להשפיע טפי. ובחת"ס בשו"ת החדשות סי' ל"ג כתב, "ידע מעלתו מיום שהורגלו בני מדינתו בתואר גאון אמיתי, גילו ופירסמו שסתם גאון אינו אמיתי, אבל חוששני שגם אמיתי אינו אמת", ונכלל בזה כי רח"ל וכו', ועי'.

שמעתי דמרון הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל], בזמן אמירת ההגדה, כששאלו בנו שאלה באמצע, משיב לו, וכששאל נכדו, לא משיב. ונראה, דס"ל דלידת והגדת לבנוך אלא לבנו ולא לנכדו, או דבמקום דבנו נמצא אז אין מצוה לנכדו. ונראה דאין המכוון דחושש להפסק, כמבואר בפוסקים דלא יפסיק באמצע ההגדה לדברים אחרים, דגם אם ליכא מצוה אינו בכלל דברים אחרים.

אחר השיעור בכפר חסידים שאלני הגה"צ רבי וכו' שליט"א, דבדר"כ הבן יודע תשובות אביו משנה הקודמת, ובמה מתקיים שאלת הבן ותשובת אביו דהוא עיקר מצות והגדת לבנוך. ונראה לי דבכה"ג בודאי חייב האב לחדש ולהוסיף לבנו מה דלא ידע, וכן כשיודע מהתלמוד תורה שלומד בו, צריך האב להוסיף לו.

בגדר סיפור יציאת מצרים

בס"ד. יום חמישי, כ"ג לחדש שמרביץ בו בשמחה, ה' תשנ"ו לפ"ג.

אחר דרכה של תורה למיפתח בברכה ושלום כראוי וכיאות. מכתבך הגיעני בענין גדר סיפור יציאת מצרים בליל התקדש חג, ונתמלא הבית אורה.

ועיקרא דמילתא, דהמצוה דזכירת יצ"מ שנתחדשה בליל פסח, הוא שנצרך באריכות כל ההשתלשלות וכו', ד"ז מבואר במהר"ם שיק על המצוות מצוה כ"א, ובעל נתה"מ בהגדת מעשה נסים דף ח', וההפלאה בפנים יפות פ' בא, והנצי"ב בהגדת אמרי שפר בפסקא אמר ראב"ע. אך לפי"ז שאינו אלא תוספת במצות זכירת יצ"מ, הקושיא ביתר שאת, אמאי לא מנה הרמב"ם למ"ע של זכירה בכל השנה, ורק בליל פסח, כמבואר בסה"מ מצוה קנ"ז, ויעוי' צל"ח סוף"ק מברכות, אור שמח הל' ק"ש פ"א ה"ג, שו"ת שאילת דוד סי' א'.

ובלֵאִיָּה נצרכא לחלק בין מ"ע דכל יום לליל פסח, לדעת רבינו ירוחם נתיב ה' ח"ד משמיה דרבינו פרץ, ואבודרהם בסדר ההגדה, וא"ר סי' תע"ג ס"ק ל"ד משמיה דהרד"א, דבקידוש דליל פסח יוצאים יד"ח מצות זכירת יצ"מ, וע"כ אין מברכין על ההגדה. וחזינן, דלא נצרכא הסיפור לזכירה דליל פסח. ובדרשה לשבת הגדול הארכנו בביאור שו"ת הרא"ש כלל כ"ד סי' ב', דמוכח בדבריו דמקיימים סיפור יציאת מצרים אף בלב, וגם בליל פסח, דהא בזה לכו"ע בעינן בפסח, כמבואר בשו"ת הרא"ש סי' מ"ב, ופמ"ג בפתיחה להל' ק"ש, [ועי' פמ"ג סוס"י תע"ד, וסי' תפ"ה א"א סק"א], ועו"א.

ובמאי דהשווה הרמב"ם לזכירת יום השבת, עי' מש"כ בהגדת הנצי"ב שם, דאתי למימר דקרא קאי על ליל פסח, כמו בזכירת יום השבת קאי על יום השבת דבו צריך לזכור, וכ"כ עוד אחרונים. [ועי' עוד או"ש הל' חו"מ פ"ז].

אכילת מצה לתיאבון

נשאלתי במי שנוטל כדורים לצורך וכו' וגורמים שאין תאבון, האם לא יבלעם בע"פ שיאכל מצה לתיאבון. באופן שחייב ליטלם ואף חיסרון של פ"א יגרום לחולי, נראה פשוט שאין לו להימנע, – גם נראה דלתאבון כל אחד לפי טבעו, ועיקר שחז"ל הקפידו שלא ימנע ד"ז ע"י שיאכל, ולכן כיון שנצרך ליקח הכדורים בקביעות, גדר תאבוננו הוא עפ"י הכדורים, ועי'.

העדיפות בסיפור יצי"מ לאחרים

מכתב מעכת"ה הגיעני עתה, וישר כחו וחילו לאורייתא, ובמאי דציין לדברי החינוך מצוה כ"א דמצות והגדת לבנו הוא נמי לאחר. הנה בודאי דבריו הוא המכילתא שמובא ברמב"ם בסה"מ מ"ע קנ"ז, וכה"ג מצינו בחיוב לימוד תורה דכתיב בתורה "ושננתם לבניך", והוא חיוב לכל אדם, וכמבואר בר"מ ריש הל' ת"ת, וכשם דהתם כתב הר"מ דכתיב בתורה הוא להקדמת בנו על בן ובן בנו על חבירו, ה"ה הכא בודאי איכא דין קדימה לבנו, וגם שבבנו נשרש טפי מאחרים, וגם בנו קודם לבתו, אבל נראה דאם יוכל להרבות לבנו ועי"ז לאחרים לא יאמר כלל, לא קיים המצוה כדת, אלא עדיפא שיאמר פחות לבנו ויאמר נמי לאחרים. ואפשר דאם בנו גדול ות"ח ומבין מדעתו, ויש אחרים שאינם במדרגה זו, עדיפא שיאמר להם וישריש את האמונה וההשגחה הפרטית וכל הנכלל בחובת סיפור יצ"מ.

שיעור כזית במצח המעורבת בסובין

נשאלתי בסובין המעורבים בחטין והוסיפו אח"ז הסובין, ומבואר שו"ע (סי' תנ"ד ס"ב) שלא מצטרף לשיעור כזית, – ברוב המקומות טוחנין יחד הסובין והחיטה ובזה

אין שאלה, אך וכו' כפי שראיתי [כמדומני] מכניסין סובין אחר טחינת הקמח, בזה נראה שצריך להודיע שיוסיפו על השיעור.

קידוש וד' כוסות בחמר מדינה

כיון שהגיעני מכתב מעכת"ה נזדרזתי להשיב כי מישך שייכא לליל המקודש, והוא בדבר הברכה על מיץ תפוזים לחולה וכו'. הנה בשעה"צ כתב בסי' תפ"ג סק"ח משמי' דהפמ"ג דבעפיל טראנק [שהוא חמר מדינה] אין כדאי לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס כ"א על כוס ראשון וכוס בהמ"ז, וא"כ ה"ה במיץ תפוזים דלא הוי ברירא בודאי דהוי בגדר חמר מדינה יש לנהוג כן.

ובדבר אשר אמך תחי' לאוי"ט חוששת ממניעת שתיית מיץ ענבים וכו', הנני נוטל ד"ז על אחריות דילי, ואף חולה שאי"ב סכנה ע"י השתי', א"צ לשתות כמבואר סי' תע"ב משנ"ב ס"ק ל"ה ערוה"ש סי"ב ומקראי קודש ח"ב סי' ל"ה, כ"ש בנידון זה דהוי בגדר חשש סכנתא, וגם דאין מתקיים בזה המצוה דלא הוי דרך חירות, יעוי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"ס ושו"ת מהר"י אסאד או"ח סי' ק"ס. והוי דרך חירות בחמר מדינה, ואסור לה להצטער כלל בזה. כי מגרע בזה דין שמחה הנצרך בשתי'.

קאטינא בדבר ספיקו דמעכת"ר במי ששותה חמר מדינה, אי ראוי דמ"מ הקידוש יצא ע"י המקדש ביין, ואח"ז ישתה החמר מדינה לכוס ראשון, הנה לכאורה תיקון חז"ל דכוס ראשון הוא דיהא בקידוש, כיון דאיכא ילפוטא מקרא לקידוש בפסח דילפינן זכור זכור משבת [שכל טוב עמ' קכ"ז] או כמובא בבה"ג דף י"ג ב' מקרא דלמען תזכור את יום צאתך, וכיון דמישך שייכא הקידוש לליל פסח תיקנו עמו חיוב כוס ראשון, ואף דהדרשות אינו אלא אסמכתא דקי"ל קידוש יו"ט הוי דרבנן כמבואר במ"מ פכ"ט משבת הי"ח וברכ"י סי' רע"א סק"ב, מ"מ להכי תיקנו בו כוס ראשון, וא"כ א"א להפריד בין קידוש לכוסות, ולהשיטות דקידוש יו"ט הוא מה"ת [דעת התשב"ץ סי' תקס"ג, שו"ת מהר"ם סי' צ"ד, ודעת הריטב"א מו"ק דף י"ט ע"א ובשיט"מ ביצה ד' ע"ב משמי', וריטב"א שבת כ"ג ע"ב, ובעונג יו"ט הוכיח כן דעת הרמב"ן סוף פרשת ראה ועוד ראשונים, עי' שו"ת עמודי אש סי' ב' או' י"ז, שו"ת בנין של שמחה או"ח סי' י"א ושו"ת יד של אליהו סי' מ"ב] מ"מ אי"ז סיבה לצאת בדוקא בשל יין, כי מצותו מה"ת הוא באמירה ולא נצרכא לכוס.

בהא דכתבתי למעכת"ה דנצרך כוס ראשון להיות בסמיכות עם הקידוש. לכאורה חזינן לא כן מהא דמבואר בפוסקים דלכתחלה טוב שיתנה בתחלת הסדר קודם הקידוש שאם ירצה יחזור וישתה בין כוס ראשון לשני, והוא בכדי שאם ישכח להסב בכוס של קידוש יוכל להסב בכוס אח"ז, והובא במשנ"ב סי' תע"ב ס"ק כ"ח וכה"ח ס"ק מ"ח, ואף דכוס של קידוש בודאי יוצא בראשונה, מ"מ י"ל דהוא רק במקום דא"א אבל לכתחלה בודאי יש לחברם, וא"כ הדר דינא כפי שכתבתי דהקידוש בחמר מדינה.

בענין שתית ד' כוסות לחולי סכרת

בס"ד. עש"ק ועיו"ט דחג הפסח, ה' תשנ"ח לפ"ג
בדבר השאלה, דאמו תחי' לאוי"ט קשה לה לשתות יין או מיץ ענבים, מחמת חולי
הסוכר וכו'.

הנה ודאי בכה"ג פטורה מדינא משתיית ארבע כוסות. דאף בחולי שאי"ב סכנה, אלא נפל
למשכב וכיו"ב, לא מחייב, כמתבאר מהמשנ"ב סי' תע"ב ס"ק ל"ה. אמנם נראה, דגם
במקום דא"א במשקה המשכר והמשמח, מ"מ כיון דאפשר בחמר מדינה, חיובא הוא. וגם
לדעת חידושי מרן רי"ז הלוי, דבחמר מדינה יוצאים רק מצד ברכה על הכוס אבל לא הוי
דרך חירות בשתיית יין, מ"מ לגבי הפרט דאפשר, חיובא הוא.

ובדרך כלל אפשר לשתות יין יבש שאין בו כלל סוכר, אבל לאשה קשה מאד לשתות מיין
זה, ואולי בעירוב עם מיץ ענבים אפשרי הדבר, וחמר מדינה לדעת האג"מ ח"ב סי'
ע"ה, אפשר בשעת הדחק תה או קפה. ומיץ תפוזים, גם כשהוא טבעי לא ברירא דמהני
לחמר מדינה, יעוי' מקראי קודש ח"ב סי' ל'.

בהא דהק' מעכ"ת, על שתיית ב' כוסות הראשונות, הרי לא יאכל לתיאבון וכו'.
יעוי' מש"כ בזה במגן האלף הל' פסח סי' תע"ב סק"כ. ואי נימא דמצוה שאני, הי' מקום
לדון על הא דכתב בערוה"ש סי' תמ"ד ס"ה, דבערב פסח שחל להיות בשבת אין יכול
לשתות יין, [וס"ל דביין נמי יוצא לסעודה שלישית], משום דמסעיד סעיד, ואי מצוה שאני,
אפשר דיכול לצאת ביין, ואינו מוכרח.

היכול לשתות רק שיעור רוב כוס בהגר"ח נאה אם יקח כוס שיעור חזו"א

בס"ד. אור ליום שנכפל בו כי טוב, י"ג לחדש בו ישועות מקיפות.
בדבר ספיקו דמעכת"ה, במי שיכול לשתות רק רוב שיעור של הגרא"ח נאה זצ"ל, אם
מ"מ יקח כוס של שיעור מרן החזו"א זצ"ל. לכאורה נראה פשוט שלא ישתמש
בכוס של שיעור החזו"א, כיון שיש שיטות שצריך לכתחלה רוב הכוס בכל גוונא, כמבואר
בשו"ע סי' תע"ב ס"ט בשם י"א, חק יעקב סק"ת, פמ"ג משב"ז שם סק"ת, מאמ"ר סק"ז
וערוה"ש סי"ג, וא"כ עדיפא שלא להיכנס לזה, ושיהי' הכוס של הגרא"ח נאה, ואיתא
בשמי' רוב כוס ורוב רביעית. ומה"ט בכל גוונא שלא שותה רוב כוס, יהא הכוס מצומצם
בשיעור רביעית ולא יותר, וכ"ה בנטעי גבריאל פסח ח"ב פרק ע"ג. ואפשר דה"ה לקטן
שסגי ליה כמלא לוגמי' דידיו, כמבואר בביה"ל סי' רע"ג סי"ג, ומשנ"ב סי' תע"ב ס"ק
מ"א ושעה"צ ס"ק כ"א, שלא יהא הכוס גדולה ללא ישתה רוב כוס. ואפשר דבקטן א"צ
להקפיד כולי האי.

ובדבר היין שקנה אפשר להוסיף מים עד קרוב לחצי.

אכילת כרפס פחות מכזית

בסייעתא דשמיא. עש"ק פקודי חזק, ג' לחדש אדר השני בו מרבין בשמחה, ה' תשס"ג לבריאת עלמא.

כבוד וכו', דלעי באורייתא קדישא יממא ולילא, בזקי השכל ויושרו נתיבתו, מופלג בתוי"ר, בנש"ק מוה"ר וכו' שליט"א.

אשר שאלת בליל שב"ק העבר על המשנ"ב בסי' קע"ו סק"ב, שאם אוכל קודם הסעודה דברים שאם ה' אוכל בסעודה לא ה' מברך עליהם, צריך לברך ברכה אחרונה עליהם כשאוכל קודם הסעודה, דמאי שנא מסי' תע"ג כמבואר דעל כרפס יאכל פחות מכזית, וביאר הב"י טעמא משמי' דמהרי"ל, משום דהוא ספק ברכה אם יאכל כזית, וכן כתב במשנ"ב שם, והכא פשיט"ל שמברך בורא נפשות. אחר העיון נראה, דהתם טעמא כיון שצריך לפטור את המרור, דחיישנין לשיטת הראשונים דמרור לא נפטר בסעודה, ולהכי חשיבא כנצרך לברכה בסעודה, דעל המרור הוא נמי ברכתו, אמנם לשון הט"ז שם לא משמע כ"כ הכי, אבל יש לידחק בדבריו עי"ש סק"ז, ועי' מחה"ש שם.

בטיבול כורך בחרוסת אי צריך לנער החרוסת

בס"ד. יום שני, י' לחדש בו ישועות מקיפות וכו', התשנ"ה לפ"ג

כבוד ידידי וכו'

במאי דשאל מעכ"ת, בדין טיבול כורך בחרוסת המבואר בשו"ע ורמ"א סי' תע"ה ס"א, שרבים נהגו שמניחים הרבה חרוסת בו, והוא דלא כהמשנ"ב שם ס"ק י"ז משמי' דהמאמר, שאדרבה יש לנערו כבחרוסת שעל המרור.

נראה, דמקורן הוא מהב"י משמי' דהאגור שאין צריך לנער, ולכן לא הזכירו בשו"ע. וצ"ל טעמו, דכיון שאינו אלא זכר לכורך דהלל, לא חיישינן דיבטל טעמו של המרור. דאמנם לגבי אופן הנהגת הלל שהי' מטבל בחרוסת, נהגינן בזה, כמבואר להלכתא במשנ"ב סקי"ט, ובפרט אם אמרינן שהטיבול הוא חלק ממצות המרור, אבל אין נראה כן בהאי פרט.

ומה"ט צל"ע, מה דהובא בויגד משה סי' כ"ה או' ע"ז, דבאכל מרור ללא טיבול בחרוסת, צריך לאכול שוב, דמאי מהני, הרי קיים מצוה דרבנן דאכילת מרור, ורק נחסר לו במצוה דחרוסת, והוי כמבואר בראשונים שבאכל בלא הסבה יצא יד"ח, לא מהני מה דיאכל שוב בהסיבה. וגם אפשר דהטעם דמרור שהוא מצוה, אמרינן בחרוסת אף דקי"ל שהוא מצוה מד"ס, כמבואר ברמב"ם חו"מ פ"ז הי"א, מ"מ אין מצותו כמצות אכילת מרור, ואמרינן דהוי כגדר רשות דמבטל מצוה, משא"כ בכורך שאינו אלא גם לזכר, בהא אין מצות החרוסת מבטלו.

אמנם, גם אם חיישינן לדעת הלבוש שם ס"א, שבחרוסת שעל המרור יש לנערו לגמרי שלא ישהה עליו כלל, מ"מ בניעור החרוסת שעל הכורך, גם להמאמ"ר אין צריך לנערו כולו, כיון דאינו מעיקרא דדינא כנ"ל. וע"כ לדידן יש לנהוג כהמאמ"ר המובא במשנ"ב, ואחינו הספרדים לא ינערו כלל.

נשים בסיפור יצי"מ

מה דהעיר מעכת"ר על המשנ"ב תע"ב ס"ק מ"ד שחיוב נשים בסיפור יצי"מ משום שאף הם היו באותו הנס, הרי הוי סיבה שרק מדרבנן חייבות, ובס"ק מ"ה נראה להדיא שחייבות מה"ת. הנה אמת שהפמ"ג תע"ט א"א סק"ב תלי לה חיוב נשים בסיפור יצי"מ בשני תירוצי תוס' מגילה ד' א' דב"ה שאף אם חיוב אף הם היו באותו הנס מחייב שיהא מה"ת. ובאמת שכן הוא דעת הגר"ז תע"ב כ"ח וח"א כלל ק"ל סעי' י"ב שחיוב נשים בסיפור יצי"מ הוי מדרבנן גרידא, אבל בדעת המשנ"ב י"ל כדכתב הברכ"י תע"ג או' ט"ו שאף אם בסוכות וכיו"ב חיוב אף הם היו באותו הנס אינו אלא מדרבנן, אבל בגאולת מצרים שאי"ז משום טפילות לבעליהן הוי מה"ת עי"ש, ואפשר דכיון שבזכירת יצי"מ של כל יום הובא בסי' ע' משנ"ב סק"ב פלוגתת האחרונים, ולא הכריע בזה, ואם חייבים בכל יום דבזה ליל פסח אינו אלא המשך דזה סברת אף הם היו באותו הנס הוי סברא מה"ת [ועי' מהר"ם שיק מצוה כ"א, ובקובץ תשובת למרן הגריש"א (שליט"א) צוק"ל, ובהגהות מראה כהן פסחים קט"ז א'].
עי"ל שכוונת המשנ"ב כמו שכתב בספר "סדר משנה" ה' ע"ז פי"ב דאחר שיש גילוי שנשים מצוות באכילת מצה, מסתבר שנשים מצוות בכל המצות התלוים בחג כהשבתת שאור וסיפור יצי"מ מטעם סברא חיצונה של אף הם היו באותו הנס, דסיבת כל המצוות הוא בעבור נס שיצאו ממצרים ונשים בכלל עי"ש. ומש"כ מעכ"ת שיכולה אשה להוציא זקן או חולה שרק יכולים לשמוע ההגדה, נראה דגם אם חיובם מה"ת, מ"מ לא ראוי שאשה תוציא אחרים כמבואר סי' רע"א ס"ב במשנ"ב דזילא מילתא, ועי' סי' תע"ט משנ"ב סק"ט. ואפשר דבליכא אחריני שיכולים להוציא את הזקן וחולה יש להקל וצ"ע.

אכילת קטניות לצורך קיום ד' כוסות

נשאלתי בחולה שרח"ל אינו יכול לשתות נוזלי [עבר אירוע מוחי בחלקים אלו], ובכדי לשתות ארבע כוסות, אפשר ע"י מכשירים ולערב בו קטניות המקרישים את המשקה, האם משום מצות ד' כוסות נדחה איסור קטניות, ובפרט דחומר מצות ד' כוסות שאף מוכר כסותו לצורך זה, - ומצינו בפמ"ג סי' תפ"ו, דאם אין לו כוסות רק לא טבולין, אם הוא כלי זכוכית שהוי חיוב טבילתם מדרבנן, מצות ד' כוסות דוחה ד"ז, ואפשר דקילא

להשיטות דטבילה בכלי עכו"ם אינו איסור אלא חובת טבילה, ועי'. ולמעשה נראה דשרי, ובפרט שיש רוב כנגד הקטניות, וגם אם הוא מעמיד, הוי דרבנן בעלמא, וגם נראה שאינו ראוי לאכילה. ומשום דהוי קרוש יסמוך בזה על השיטות דחשיבא בכה"ג יין לקידוש וברכה. [במקו"א כתבנו בזה].

שתיית ד' כוסות בחולי סוכר

יש חולי הסוכר רח"ל אשר אין יכולים לשתות כשיעור הגדול אף לא יין יבש, בודאי שיכולים להקל להם במיץ ענבים בשיעור הקטן ולשתות רק רוב, ושיעור הקטן הוא שיעור של הגר"ח נאה כמנין כוס – שהוא שמונים ושש סמ"ק, וכפי שאמרו מרנן מו"ר הגרש"ז אויערבך, הגרי"ש אלישיב זצוק"ל המנהג מאז בשיעור הקטן – ועדיף משיעור הרגיל ולערב במיץ ענבים ארבעים אחוז מים, כי אכן חיישינן לדעת מרנן מו"ר הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאף מעט מים במיץ ענבים מגרע לעשות בו קידוש וד' כוסות.

שכח הזמרת יו"ט בברכת על הגפן דכוס רביעי צריך לחזור

שא"תיו, בלא הזכיר בכוס רביעית בברכת מעין שלש את יו"ט, האם חוזר, כיון דהוי כוס של חיוב. והשיב דחוזר. ושאלתי, הרי ה' בידו שלא לברך ברכה אחרונה, שישתה רק מלא לוגמיו. והשיב, אבל עכ"פ כששותה רביעית הוי רביעית של חיוב מצוה.

חיוב טבילת כלים ל'כוס של אליהו'

בכוס של אליהו המיועד רק לזה, יל"ע אי חייב טבילה. כיון שאין כלל שימוש בכוס לשתי' אלא רק להנחת היין בו לכוס של אליהו אולי לא הוי כלי סעודה, ומאידך כיון שיכולים להשתמש בהם אפשר דסגי ליחשב ככלי סעודה, כמבואר בפוסקים בסכינים המיועדים לחתוך בשר קודם הבישול צריכים טבילה, כיון שראוי לחתוך גם אחר הבישול ואפשר ישתמש בהם לזה, ולהלכתא צריך טבילה. [א"ה, עיין עוד בפוסקים ממרן הגריש"א זצ"ל בענין זה].

עוד בענין מהנ"ל

שא"תיו [למרן הגריש"א זצ"ל] על כוס של אליהו הנביא, כשלא משתמשים בו לשום צורך אחר אלא לזה, והוא מחו"ל האם צריך טבילה, ואמר לטבול בלא ברכה, - וכן השיב לי אתמול מרן הגר"ש ווזנר (שליט"א) זצ"ל.

הצנעת כלי איסור

מכתב מעכת"ה הגיעני ביום אתמול כי יעבור, בדבר אשר אמר לי מרן הגר"ש אלישיב (שליט"א) זצוק"ל בחוה"מ פסח, דכלי שלא נטבל א"צ להצניעו וכלי שבלוע מאיסור צריך להצניעו כמבואר בכלי פסח, הנה בגר"ז רס"י מנ"א מבואר להדיא שא"צ להצניע מה שבלוע משאר איסורין, ורק בכלי חמץ משום שרגיל בהם כל השנה, ומדבריו נראה דגם בבן יומו ואף באיסור דאוריתא, ואפשר דיש לחלק בין כלי שמועיל הגעלה או ליבון דבזה לא בדיל מיני' כיון שישתמש בו לבין כלי שאין לו תקנה דבזה בדיל מיני', אך הגר"ז לא ס"ל הכי, רק בדעת הביה"ל רס"י דכתב שכלי שלא נטבל א"צ להצניע דאינו איסור, אלא חובת טבילה, משמע דבשאר איסורין הבלועין צריך להצניע אפשר לחלק כנ"ל. ובספר טבילת כלים פ"ד הערה א' הובא דיש שסוברים שגם בכלי שלא הוטבל יש להצניע, ולדבריהם אפשר דגם כשחייב בטבילה מדרבנן גרידא.

וישר כחו דמעכ"ת ששם עיונו על הדברים שכתבתי, ואשמח לידע מסקנתו בזה, עיין עוד להלן במכתב מב' אייר אות א'.

אכילה אחר אפיקומן כשעברו כמה שעות

י"ע באיסור אכילה ושתיה אחרי אפיקומן, וכמבואר שו"ע או"ח (סי' תע"ח ס"א), האם אחר שש שעות אף שעדיין לילה יהא מותר כי נפקע כבר טעם המצה דומיא דבשר דשרי אחרי ו' שעות חלב, כי ליכא טעם הבשר. ועי' הגדה "חיים לראש" שמוכא שיש מי שהיקל אחר ב' וג' שעות לת"ח הניעורין וחלק ע"ז, עיי"ש.

הבטחת מתנת אפיקומן

ישר כחו על ענינים שהציע לפרט בהתעוררות לשבת הגדול, ובקשר לתשלום חוב דיברתי על מה שמבטיחים לאפיקומן, ואח"ז שוכחים ליתן, וליכא חילוק בהבטחה לקטנים או לגדולים, וקטנים חמירא טפי כמבואר בגמ' סוכה דף מ"ו ע"א וכו'.

שתיית ד' כוסות ע"י קש

נשאלתי אם אפשר לשתות הארבע כוסות בקש, דכיון שהשתיה בהסיבה ונשפך, ועדיפא בקש, - כמדומה דליכא בהא חיסרון דהוי שלא כדרך שתי', שוב שאלתי את מו"ר מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] ואמר לי שמותר שלא חסר בדרך חירות, אמרתי לו שאנשים חשובים לא ישתו כן, אמר לי שלא הוי סיבה שחסר בדרך חירות. - לכאורה יל"ע אי קש הוי ככלי אחר וא"כ הוי כמעביר היין לכלי אחר, ונראה דגם אם הוי כן לא הוי חיסרון ואף בד' כוסות, ועי' - ועי' בשע"ת (סי' קפ"ב) משמ"י דהשבו"י (ח"ג סי' י"ד).

אכילת המרור בסעודה

שאלני אחד דכשאוכל החסא מיד מקיאו, ואם יאכלו בסעודה לא יקיאו, והשבתי לו שיכול לאוכלו בסעודה, - גם יכול לאכול אחר הקידוש קודם הסעודה כמבואר בפוסקים שאלו שמתעניין תענית בכורים שמותרים לטעום ואף לאכול פרי וכיו"ב.

חיוב הסיבה מהלעיסה או מהבליעה ושיעור אכילת פרס מאימתי

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א האם הסיבה מהבליעה או הכנסה לפיו והלעיסה, והשיב דמסתבר דמהבליעה, והערתו הרי טעמא משום דרך חירות וזה שייכא כשמכניס לפיו ולא הסכים לזה. - וכן דעתו דשיעור כא"פ הוא מהבליעה.

אכילת מצות מכוסמין

בדיין וכו' נתן הכשר על מצות מכוסמין, ונשאלתי האם רק למי שנצרך מחמת חולי צליק, או דלמא מותר לבני הבית לאכול מהא. הנה בחמד משה כתב דמתניתין (פסחים דף מ) שנקטה כסדר חיטין שעורין כוסמין כו' בדוקא הוא, דלכתחלה יש ליקח חטין כי ידעין ב' שיעורא שלא יחמיץ וכו', ואם אין לו שעורין. ואם אין לו כוסמין. חזינן שאינו לכתחלה.

מצות כוסמין

בדבר מצות כוסמין וכו' אי"ז גדר היתר של דיעבד, אלא לכתחלה גדרי שמירה במצה הוא כפי המקובל מדורות, ולדורות ה' מצות מחטין, ולכן מי שלא נצרך לזה ראוי שלא לאוכלו, - אבל אם נצרכים גם כשאינו הכרחי כדוגמת שאילת מעכת"ר, אפשר להשתמש.

הידור בעשיית ליל הסדר בעשרה

יש שמהדרים שיהיו עשרה בליל הסדר כדרך שהי' בק"פ כמבואר בתרגום יונתן פ' בא, ועי' פסחים ס"ב ב', נראה דצריך שיהיו גדולים דבק"פ נמנים גדולים ולא קטנים [וגם כמדומה אנשים ולא נשים, ול"ע בזה].

להפסיק בדיבור באמצע הלל

שאל מעכ"ת האם מותר להפסיק בדיבור באמצע אמירת הלל של ליל פסח שלפני הסעודה והלל שאחר הסעודה. לכאורה נראה דשרי להרי ליכא ברכה שלפני' אלא רק ברכה שלאחרי' - אגב, בהנהגת מרן מו"ר הגריש"א זי"ע [המודפס בספר "איש על העדה" עמ' ...]

קנא] הובא שבהלל קודם הסעודה לא החזיק הכוס, ובהלל שלאחר הסעודה החזיק הכוס עד אחר ישתבח [עמ' קס"ו], ולא ברירא לי מאי שנא, דלכא' גם קודם הסעודה יש להחזיק הכוס.

לדחוק עצמו באכילת מרור

אברך אחד שליט"א אמר לי שבתו לא מסוגלת לאכול מרור [דמואסת בזה] ואיך יאמר לה לנהוג, הנה בסי' תע"ג שעה"צ ס"ק ס"א כתב, אבל אם אינו נוגע לבריאיותו ראוי לו לדחוק עצמו בכל יכולתו, אף שקשה לו כדי לקיים מצות חז"ל. וכתב בלשון "ראוי" לא בלשון "חייב" כמבואר בשו"ע [סי' תעב סעי' י'] במצוות ארבע כוסות מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לשתות. ובשו"ת מהר"ם שיק [סי' ס'] כתב דחולי שאי"ב סכנה חייב באכילת מרור, ואפשר דלדבריו הוא כ"ש במי ששונא, וכגוונא דני"ד.

כוס ראשון שנמצא פגום

ב"ל פסח בא אברך לשאול במי שקידש ואח"ז נתברר שהכוס פגום בתחתיתו, האם צריך לחזור ולקדש, וכמדומה שצריך לחזור ולקדש, דבעלמא קי"ל כמבואר בט"ז סי' ריא שאם בדעתו לשתות ונמצא רק על השולחן, חל הקידוש עליו, וכ"ה בגר"ז שם סעיף כח, ומשנ"ב ס"ק עח, וכ"ה בכה"ח סי' רו ס"ק מב, ובא"ח בראשית או"י ופרשת בלק או"ה, אבל הכא הרי ישתה רק בכוס שני ואז יברך עליו בפנ"ע ולא יכול לפטור, ועי'.

הידור ב'חסה מרה'

ואשר שאל דעתה יש חסה שהיא מרה [והוא חסה מדובללת] אי צריכים לקנות חסה זו, ונראה דכיון שהוי מר שבזה יוצא לכו"ע גם להסוברים שאין יוצאין בחסה הנהוגה [עי' סי' תע"ג ט"ז סק"ה, מג"א ס"ק י"ב ח"י ס"ק י"ח כלל ק"ל ס"ג, תשובה מאהבה ח"ב סי' רע"א וחזו"א או"ח קי"ט] א"כ בודאי הוי בגדר הידור מצוה דקי"ל שהוא שליש מדמיו, כמובא כיו"ב בחי' שם ס"ק כ"ד וגר"ז שם סעי' ל', - ואולי גם אלו שנהגו עד עתה לאכול תמכא שהוא חרי"ן, למצות מרור, מ"מ כיון שנצרך מעלת חסא כמבואר פסחים ל"א א' ושו"ע שם ס"ה, ועד עתה לא נטלוהו כי אינו מר, אבל עתה שיש מר קודם הוא לתמכא חרי"ן. — אמנם אם אכן מר הוא. וכידוע מה דמבואר בספרים שבאכילת מרור מתקן מאכא"ס של כל השנה, וכ"ז תליא במרירותו.

שהה כדי לגמור את כולה בהלל של ליל הסדר

שאלתי את מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] בהלל שבסדר שנפסק בשו"ע, דינא דשהה כדי לגמור כולה חוזר, האם הוי בכל ההלל או בחציו, והשיב דקאזלינן לכל הלל.

ברכה על שתיית מים אחר כוס ראשון

שאלוהו [למרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל]] האם אחר כוס ראשון בליל הסדר, ושותה מים אח"ז האם יברך על המים, כיון דיין אסור לו לשתות שנראה כמוסיף על הכוסות, והשיב דגם בכה"ג היין פוטר מים וא"צ לברך. הזכיר מרן (שליט"א) [זצ"ל] הנהגת גיסו רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל שבע"פ נסע לת"א עד לזמן שא"א להקריב ק"פ, להיות בפטור של דרך רחוקה, והעיר ע"ז עפ"י מה שאמר שחובת בנין ביהמ"ק או מזבח אינו אלא בציבור ולא ביחיד, ואין מקריבין בלא מזבח וכו'.

שכח יעו"י בברהמ"ז ונזכר אחר כוס שלישי

שאלתי את מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] במי ששכח יעו"י בברהמ"ז ונזכר אחר ששתה כוס שלישי, כיון שחוזר על בהמ"ז א"כ לא שתה את הכוס כסדרן, והשיב דיש לחוש ולברך שוב על כוס, כיון דלדעת רבים בלא הזכרה לא הוי בהמ"ז, ומרן הגר"ש ווזנר (שליט"א) [זצ"ל] השיב לי שאינו חוזר לברך על כוס, עפ"י מה דכתב בשו"ת שבט הלוי דכוס שלישי לא תליא בבהמ"ז עי"ש.

שתיית ד' כוסות בחולתה עלייאק

בחולי עלייאק אפשר לשתות רק כוס אחד. יל"ע האם יעשה פעולה להקיא המאכל, דבזה לרוה"פ יצא יד"ח אף שהקיא ושוב יחזור וישתה, - לכאורה אם לא יכול לגרום לו היזק הפעולה להקיא [כי יש פעמים שמזיק] יש לו לנהוג בזה, אבל לחייב אותו בזה אין נראה.

אכילת מצה באינו בולע

הא דאמר לי מעכת"ה שמו"ר מרן הגר"ש וואזנר (שליט"א) [זצ"ל] השיב למרן מו"ר (שליט"א) [זצ"ל] שהוי פטורו מאכילת מצה טפי מאונס גרידא, כיון שבעוונתינו הרבים אין אפשרות של אכילה שהוושט לא תקין, לכאורה נראה דמ"מ גם בכה"ג חשיבא לפטור אונס ולא גדר שאינו מחויב בדבר, ונ"מ להוציא אחר באופן זה [בכה"ג דהוי ברכת המצות גרידא], ונראה דגם כי שרח"ל נולד בלא ושת או בלא פה נמי אין גדרו שעתה אינו מחויב אלא דהוי בר חיובא ופטור משום אונס, ולהכי בכל כה"ג בדברים ששייכא שליחות, לא

הוי בכלל כל מאי דאיהו לא מצי עביד לא מצי למעבד שליחות, דאינו הפקעה אלא שלמעשה אינו יכול לקיימו, ויל"ע להמשך חכמה שמשה רבינו ע"ה אחר ירידתו מן שמיא לא אכל יותר עד פטירתו, אי חשיבא כמופקע מאכילתו או דהוא רק לא שייכא לחומר וא"צ לאכול אבל יכול להוציא לאחרים, אמנם התם בלא"ה, אכילת מצה בודאי אכל.

מצות שבולת שועל למצת מצוה

במצות אשר נעשות משיבולת שועל בהכשר וכו' שקולין הגרעינים בחום 148 מעלות, נראה דאף שבשעת הדחק מבואר בביה"ל [תס"ב ס"א] שבמי פירות שנתייבשו אינו מחמין, אמנם למצה של לצאת יד"ח, מבאר בנשמ"א [שאלה ט"ו] שאין יוצאין להרמב"ן דס"ל דמצה במי פירות לא יצא, משום שאינו בא לידי חימוץ, הכ"נ בנקלה לא בא לידי חימוץ. ואולי חוס קלי' הנ"ל הוי חוס מועט שיכול לבוא לידי חימוץ.

טעם מרור בעינן בכל הכזית וצריך ללועסו כולו

שא"ת להגאב"ד הגרי"ט וויס שליט"א, האם מרור שנצרך להרגיש הטעם מרור, נצרך בכל חלק מכזית של המרור ואל יבלע בכלל. והשיב, שצריך שכל הכזית יהי בלעיסה.

עצה לאכילת מרור במי שמקיא

נשאלתי במי שאין ביכולתו להכניס ירקות לפיו ומיד שמכניסם לפיו ולועס מקיאם, איך יקיים מצות מרור. הנה בכה"ג שלא הגיעו למעיו ומקיאם, לכו"ע לא יצא. [ואם אכל והקיא דעת המנ"ח מצוה י' או"א, אמרי בינה הל' פסח סי' כ"ג, ושור"ת תורה לשמה או"ח סי' קכ"ה, שאף במצה יצא יד"ח]. ואמרתי שיטחנו את המרור דק דק ויבלענו בב"א ובכה"ג לא יקיא. [מעיקרא דדינא לכל אחד עדיף לבלוע בב"א מאשר שיעור זמן של כא"פ, כמבאר סי' תע"ה ט"ז ס"ק י"א, מג"א סק"ד]. יזהר כפי שכתב רעק"א במכתבו שאם המכוון לשם שמים לא ינזק ולא ירגיש מרירות במרור ממילא לא יזיק לו, והכ"נ מהני להא שלא יקיאנו.

הוצאת ממון למצת מצוה

להוציא הוצאות על מצות הנאפות בער"פ אחר חצות כמובא בשו"ע [תנ"ח ס"א], הוא בכלל הידור מצוה שיש להוציא עד שליש [ב"ק ט ב] כיון דמקורו בראשונים כמובא בב"י סי' תנ"ח], בפמ"ג תנ"ט א"א סק"ד כתב ואשרי מי שאופה מצת מצוה בע"פ אחר חצות, ואלו שאין מקפידין משום דהוי חמץ במשהו וכו', חששו שיגיעו לאיסור [כמובא בסי' תנ"ח משנ"ב סק"ג והוא מאמ"ר סק"א] וכידוע שהגר"א ז"ל לא נהג בזה כמובא במעש"ר.

ומצות שלא מקיים בהן מצת מצוה, אף שגם בזה יש דיעות שיש לנהוג בכל ימי הפסח ממצות של ע"פ אחר חצות כמבואר בב"י, מ"מ אינו בכלל הידור מצוה, עכ"פ להשיטות דליכא מ"ע של אכילת מצה בכל ימי הפסח, ועי'.

כיבוד אב בחולת עלייך שעי' אכילת מצה יפול למשכב

נשאלתי מאב דבנו הוא חולה צ'ליאק, ואם יאכל כזית מצה יפול למשכב, ומ"מ הבן חפץ במצוות ה' ורוצה לאכול לפחות כזית, כיון שיש שיטות שחייבים גם במקום חולי [כן דעת שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"ס, וכ"ה דעת מו"ר בשבט הלוי ח"ה סי' רי"ט, ודייק כן מהמשנ"ב סי' תע"ב ס"ק ל"ה בשעה"צ שם דרך בד' כוסות פטר בכה"ג משום שאי"ז דרך חירות] ואביו אינו מסכים ואומר לו שיכול לסמוך על הפוטרים [לקט יושר או"ח עמ' פ"ה חלקת יואב שו"ת בנין שלמה ח"ב סי' מ"ז, ושו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' כ"ז] האם חייב הבן לשמוע דעת אביו. נראה, באם יש לבן רב ששואלו וקיבל דבריו עליו ודעתו שחייבים לאכול, א"צ לשמוע לדעת אביו – ויכול לאכול גם כזית לכורך, ולאפיקומן, כיון דהוי חיוב דרבנן, ובתנאי שלא יגיע לסכנה. – ואיכא כשהבן אינו רוצה לאכול והאב רוצה, נראה שאין חייב הבן לשמוע לאביו כי לא שייכא ד"ז לאב וליכא כיבוד אב. ורק באופן הראשון שייכא לאב, כי הוא יצטרך לעסוק ברפואתו.

שיעור שתיית ד' כוסות בקטנים

נשאלתי בחינוך הקטן, האם ישתה רוב כוס בארבע כוסות. נראה דאחר שלדידי' אינו שיעור רוב רביעית, אלא כמלא לוגמא דילי' כמבואר סי' תע"ב, משנ"ב ס"ק מ"ז, וביה"ל סי' רע"א סי"ג ד"ה והוא, להכי אין לו סיבה ברוב כוס, ובלא"ה ענין רוב כוס אינו אלא בגדר הידור וליכא לחייב בקטן, ובפרט לדעת המשנ"ב [תע"ב ס"ק מ"ו ושעה"צ ס"ק"ס] שבמצות ארבע כוסות אין חיוב חינוך אלא רק בגדר מצוה לחנכם, - והנ"ל הוא גם לדעת הגר"ז [תע"ב סכ"ה] שיש חיוב חינוך לארבע כוסות.

אכילה אחר אפיקומן לאחר שינה

כתבו בפוסקים [פמ"ג, ח"י הגר"ז תע"ח ס"א] שאם ישן מותר אח"ז לאכול אחר אפיקומן שאכל קודם השינה. יל"ע כמה זמן של שינה הוא, ומסתבר דהוי חצי שעה כשיעור שנת קבע.

שירה בקול בליל הסדר בשעה מאוחרת ומפריע לשכנים

שאלתי את גאב"ד הגר"יט וויס שליט"א, באלו שמזמרים בקול בליל הסדר בשעות שלש ארבע, האם אפשר לשכנים למחות בידם. והשיב שאין יכולים למחות, כי הוא ליל

הסדר. וכמדומה דמחודש הוא, שהרי יש זמן שרובם כבר גמרו הסדר והולכים לישון לכמה שעות, והשירה מהוה להם הפרעה [ואף דמעיקרא דדינא היזק קול לא חשיבא, אבל ד"ז נמי תליא במנהגים]. ושאלתי כמה דיינים שליט"א, ודעתם נוטה שליכא היתר בזה, אף דנצרך לעסוק בעניני פסח עד שתחטפנו שינה, כנפסק בשו"ע.

עכו"ם וכליהם בליל הסדר

אשמח לידע בשאלה המצוי' שיש עובר או עובדת זרה העוזרים לאיש או לאשה ונמצאים עמם בליל הסדר, האם שרי ליתן לו מצה, דכתב הט"ז סי' קס"ז ס"ק י"ח מהרקנטי דבמצוה דמצה אין להאכילה לעכו"ם [נכתב שם דלפי"ז ה"ה בלחם מן חתיכת המוציא שבוצע] וכ"כ בדברי דוד להט"ז שמות י"ב י"ד דקרי רש"י לשיירי מצה, שיירי מצוה, וכ"ה בשל"ה מס' פסחים מצה עשירה דרוש חמישי, וכה"ח שם ס"ק ק"מ הובא מעשה נורא בזה, [ועי' בית יעקב ליעב"ץ הגש"פ בכל דכפין ייתי ויכול שהוא על עכו"ם דמפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל, וכמדומה אי"ז סותר להנ"ל], בתורת משה פ' צו [עמ' כג טור ב'] ביאר החת"ס בהא דהמהרי"ל לא התיר להשתמש במשכונות של גוים חוץ מליל פסח, יעו"ש דכלי עכו"ם טמאים וע"כ צריכים טבילה, אבל בליל פסח מתבטל הטומאה בתתק"ס בקדושה מכח סיפור יצ"מ, האם אפשר לנהוג כן להלכה למעשה לאכול בכלי עכו"ם בלא טבילה.

הליכה לישון מאוחר כשספק אם יקום לזמן ק"ש

מי שנשתהה בלילה עד מאוחר, באופן שיש לו ספק האם יצליח להתעורר בבוקר לזמן קריאת שמע, יש להסתפק האם מותר לו ללכת לישון וליכנס לספק ביטול מצות עשה. והרי זה דומה לאדם שנוסע לבית מלון לחג הפסח, ומסתפק האם יש שם מצה לחיוב כזית, שהדבר ברור שימנע מלנסוע לכזה מקום שספק האם יוכל לקיים מצה דאורייתא. ומצות קריאת שמע חשובה יותר מאכילת מצה, שיש בה קבלת עול מלכות שמים. [והגר"י סגל ממנצ'סטר שמע פעם מבחור שאיחר זמן ק"ש. ואמר לו: אם אני הייתי מאחר ק"ש בזמנה, הייתי מקבל התקפת לב ר"ל].

אכילת מצה עבה רכה למי שאינו מסוגל לאכול מצת מצוה

נשאלתי ממי שבתו הגדולה [אחר שנת יב] אינה מסוגלת באכילה מצה, האם אפשר להקל שתאכל מה שעושים עדות התימנים שהוא מצה עבה רכה, - נ"פ דכיון שמדינא איסורו רק בעובי טפח, כמבואר שו"ע סי' ת"ס סעי' ה', אף שמחמירים גם בפחות מטפח יעו"ש ברמ"א וביה"ל שם ועושין רקיקים דקים כמבואר שם ברמ"א ס"ד, אבל במקום ביטול מ"ע דמצה, עדיפא בפת עבה. כ"נ.

מיצה שרופה

מיצה שהיא חרוכה בצדה, אם הוי כשרופה שלא מקיימים מצות מצה. לכאורה יש להסירה קודם קיום מצות המצה, בגדר דאתי רשות ומבטל המצוה [פסחים קטו א], ואפשר כיון דהוי חרוך לא חשיבא כלל לטעמא דייחשב כביטול.

חבורה שהיו מצות חסרים בשבר בצדדים, וראש החבורה שרף הצדדים להיות שלמים, ולא אמר ד"ז לבני החבורה, והמה מצות שנקנו ביוקר רב, ושאלתו האם כדין עשה. כמדומה שצריכים להודיע ד"ז, כי י"א דלא מהני, שהוא כמבואר במשנ"ב [סי' קס"ח סק"ח] שחיבר שני חצאי לחם ונראים להדיא שנתחברו יחד לא חשיבא שלימה [עי' שש"כ פנ"ה ס"י], אף דכמדומה דעת מרן הגריש"א זצוק"ל דלא דמי לנידון המשנ"ב, דהכא הוי כאפי' חדשה וכמדומה כן איתמר בשם מרן הגרי"ז זי"ע, אבל כיון דלא לכו"ע הוא יש להודיע.

תיקון מיצה שבורה באש

שאלתם, אי במצה שבורה מעט, אם יכול להעבירה באש, ותיחשב לשלמה לצורך לחם משנה.

ידוע דכן נהג מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, וכ"ה בשו"ת שאלו ציון ח"ה סי' ט', מגדולי ההוראה בדור שלפנינו.

וכשאינו שבור מעט אלא חצוי לשנים, נחלקו בזה, ויש לחוש דלא מהני, עי' שאלו ציון שם, ושש"כ ח"ב פנ"ה סט"ו, שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' שמ"ה, וח"ד סי' פ"ח.

ואשר שאלתם אם גם ביו"ט שרי.

נראה פשוט דשרי, דהא צורך מצוה נמי הותר משום מתוך, וכ"ש בהא דהוי במילתא דאוכל נפש ולא במכשירין. אך אם עי"ז תדלק המצה, אסור לו לכבות האש ביו"ט.

שיטיפה במי פה אחרי אפיקומן

נשאלתי האם מותר לשטוף את הפה במי פה אחר אכילת אפיקומן — לכאורה אסרו רק מידי דאכילה ושתי' שמפקיע הטעם, אבל במי פה אפשר דלא מפקיע טעם מהגרון [וענין טעם המושך שבבשר שמחמת זה אסור לשותות חלב אחר אכילת בשר, נראה דלא שייכא להכא].

שש שעות אחר אכילת אפיקומן

י"ע באיסור אכילה ושתייה אחרי אפיקומן, וכמבואר שו"ע או"ח (סי' תע"ח ס"א), האם אחר שש שעות אף שעדיין לילה יהא מותר כי נפקע כבר טעם המצה דומיא דבשר

דשרי אחרי ו' שעות חלב, כי ליכא טעם הבשר. ועי' הגדה "חיים לראש" שמובא שיש מי שהיקל אחר ב' וג' שעות לת"ח הניעורין וחלק ע"ז, עיי"ש.

מצוות מרור במי שרגיש לירקות

נשאלתי ממי שהוא אלרגי וכשאוכל ירקות מרגיש מחנק בגרון ונצרך מיד לקחת כדורים, איך יקיים מצות אכילת מרור. נראה דחשיבא כאכילה לחולה שאי"ב סכנה, והא דע"י רפואות מבריא, לא חשיבא לסיבה דלא נחשיבו לחולה, ולהכי פטור. ואם שיעור קטן פחות מכזית יכול לאכול, טוב שיאכל כמובא חק יעקב [תע"ג כ"א וגר"ז שם סל"א], ובשו"ת אבנ"ז [סי' שפ"ג] כתב שיאכל מעט, ויאמר את הרמב"ם הל' חו"מ [פ"ד ה"ו] ויחשב כמו שבירך. להטביל המרור בשמן, דבזה יועיל לו, נראה דמבטל טעמו דהמרור, וכמו שהאריכו האחרונים שמה"ט יש לנער החרוסת מהמרור.

הסבה בהכנסה לפה ובלעיסה

נהגו העולם שההסיבה לא רק בזמן הבליעה - אלא גם בזמן הכנסה לפה והלעיסה, הוא משום דנצרך אכילה דרך חירות, ואף שהמצוה הוא הבליעה, מ"מ דרך חירות הוא בכל צורת האכילה. אמנם יל"ע דאפשר בהא דקי"ל [עי' רא"ש פ' ע"פ סי' כ] שאכל בלא הסיבה חוזר ואוכל, בהא רק האכילה של המצוה שהוא הבליעה, אבל כשלא הסיבה בהכנסה לפיו ולעיסתו, אינו צריך לחזור ולהסב, - ואפשר דתליא בגדר הסיבה כדכתב מרן הגרי"ז זי"ע. - אמנם את הברכה לא יאמרנה בהסיבה, דבהא ודאי לא תיקנו.

שתיית כוס רביעי בבית אחר

נשאלתי האם כוס רביעי אפשר לצאת בו בבית אחר, שהי' בו עד עתה, ונראה שאין סיבה להימנע, ומה שלא אומר ההלל באותו מקום לא איכפת לן.

מי שאמר 'מעו'ת אלו עבור קרבן פסח'

אברך שרצה לחזק לעצמו את האמונה בה' ית"ש ואמר מעו'ת אלו יהי' עבור קרבן פסח, נראה שבנוסח זה חשיבא שהקדיש המעו'ת, - אמנם יוקשה הדבר להניחו ושלל יגיע לידי מכשול במשך הזמן, וכמדומה שיכול להישאל, כיון שהחלטתו היתה מרוב חמימותו ביראת ה' ולא ידע שאי"ז הדרך להקדיש, - ויכול גם לפדותו על שו"פ כמבואר ר"מ הל' ערכין פ"ח ה"י וראב"ד שם ועי"ש בכ"מ. - אגב, אחרי זמן אם יוחלף המטבע או שירד הערך, נראה שנפקע ממנו ההקדש, ומשום שווי המתכת אפשר שאין בו שו"פ.

הסבה במי שכואב לו הגב

נשאלתי במי שכואב לו גבו בהסיבה לשמא', האם נפטר מהסיבה כי לא הוי דרך חירות אצלו אלא איפכא, - נראה דפטור, וכ"ה להדיא בכף החיים סי' תע"ב או כ"ב דמי שאינו יכול להסב והוא צער לו, פטור, כי אינו דרך חירות, ונראה דאף אם אינו צער טובא.

פטור מצטער בארבע כוסות

הערתם, על דינא דשו"ע סי' תע"ב ס"י, [והוא מתשובות הרשב"א סי' רל"ג, ומקורו מגמ' נדרים מ"ט: וירושלמי ר"פ ערבי פסחים, דר"י בר אלעאי דשתה ד' כוסות, אף דהי' לו עי"ז מיחוש הראש עד עצרת], מדין מצטער.

דבר זה העיר בראש יוסף המובא בברכ"י סי' תע"ב או' י'. וכתב שם הברכ"י, דפטור מצטער אינו אלא בסוכה, דבעינן תשבו כעין תדורו, ובתפילין משום איסור היסח הדעת בהן, ולא בשאר מצוות, וכ"כ בספרו יוסף אומץ סי' מ' או"ב. הן אמנם, דבשורת הרדב"ז ח"ב סי' תרפ"ז, וח"ג סי' תכ"ה, לא משמע הכי, יש ליישב גם בדבריו כן, ואכמ"ל. אבל להלכתא, משמע נמי מהראשונים סוכה דף כ"ו, שאינו אלא במצות ישיבת סוכה.

ואשר שאלתם דהא אינו דרך חירות.

י"ל, דבגוונא ששונאו, לא יצא ידי חירות, כמבואר בגמ' דף ק"ח ע"ב, "שתאן חי, ידי יין יצא, ידי חירות לא יצא", אבל במזיקו, אפשר דאף ידי חירות יצא. דבזמן שתייתו, עריבה לו, ורק אחר זמן אית ליה היזק מיניה. ועי' שולחן גבוה סי' תע"ב ס"ק כ"ה, וצ"ע.

בן א"י בחו"ל בסדר שני

נשאלתי משתי משפחות שנסעו לחו"ל להתארח אצל אחד ממשפחתם, איך ינהגו בליל פסח שני. והשבתי, שהנשים ידליקו נר של יו"ט בלא ברכה. המשפחות ישבו בסדר של בני חו"ל, יאמרו ההגדה, קידוש ישמעו מאחר, יאכלו מעט מצה ומעט מרור בלא ברכה ואין צריך כזית, כיון שאינו ניכר שלא אוכלים כזית כמו"כ בכורך ואפיקומן, וברכת כוס שני ורביעית ישמעו מבן חו"ל את הברכה, וכוס ראשונה ושלישית יברכו הם בעצמם [עי' שו"ת אג"מ ח"ג סי' ע"ב] לא יאמרו ברכת יהללך אחר ההלל, והוא משום שאף שרובם בני א"י, מ"מ כיון שנמצאים עם משפחתם שגרים בחו"ל בזה שימנעו בני א"י מלעשות סדר, ניכר הדבר [עי' ח"א כלל ק"ג סעי' ד']. — יל"ע אם גם בניהם הקטנים יש להם לנהוג כן, ולכאורה צריכים לנהוג כן משום אביהם, כי בזה שלא יהיו, יהא ניכר גם שאינו כבני חו"ל.

בן חו"ל בא"י לענין סדר שני בענעה

בדבר אנשים מבני חו"ל ששכרו דירה בא"י ועורכים סדר שני בקול והתלהבות קודש. נ"פ דשלא כדין הוא כמבואר בפוסקים שחייב להיות בצינעא, שאף שבסדר ראשון אפשר עד מאוחר בלילה טפי שיהא בקול, ולא חיישינן לנזקי שכנים בקול [במקו"א כתבתי בזה למעכ"ת], אבל בני חו"ל בא"י, בריא שיש בזה נזקי שכנים כשהוא מאוחר בלילה.

ברירת מצות שלימות לצורך לחם משנה אם חשוב בורר

עוד אשאלה בענינא דיומא דשבת ויו"ט בהאי שתא, שנחלקו דעת מו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל דמצה שלימה ושבורה לא לברור אותם לצורך הלחם משנה בהוצאת מצות שבורות, דחשיבא כב' מינים להאי מילתא [שש"כ פ"ג סעי' ל'], ומאידך דעת מו"ר מרן הגריש"א זצ"ל דלא משוי שלימה ושכירה לב' מינים וליכא בהא ברירה, איך צריך אני לנהוג ואיך להורות. [אגב, בהסרת הכפולה בשבת יש להסירה חלק מצה שראוי לאכילה, דלא להוי בורר פסולת מאכל].

אכל אפיקומן ונזדמן לו מצה יותר כשרה האם יחזור ויאכל

אשמח לידע דעת מעכ"ה, במי שאחר אפיקומן נזדמנה לו מצה מהודרת יותר כשמורה מהקצירה וכל כה"ג, האם זה מתיר לעבור על איסור דרבנן, של אכילה אחר אפיקומן. שאינה רק גדר הידור, אלא שלדעת כמה שיטות לא יוצא אלא בהנ"ל, וגם שלא קי"ל הכי, אפשר דהוי סיבה דשרי אחר אפיקומן, ולא דמי למי שאכל אפיקומן בלא הסיבה דלא יחזור ויאכלנו בהסיבה, שאינו אלא בדרבנן, ולכן סמכין על השיטות שבה"ז א"צ להסב, כמבואר משנ"ב ס"ב כ"ב ושעה"צ שם.

האם צריך להקפיד במצה של בורך ואפיקומן שיהיה 'לכם'

נותרו באמתחתי העני' שאלות השייכות לפסח שלא הי' עמי לפוטרו, כי גדולי ההוראה הזקנים משער שבתו, נטלו את החיים, והשאירום כצאן בלתי רועה לכוין את אשר יורו וידונו לאמיתה. חדא בהא דקי"ל שבעינן לכם בחיוב אכילת מצה, ולכן רבים נוהגים כדעת מרן החזו"א להוציא מעשר ראשון, שגדר המע"ר יחסר ב"לכם" [ורובא דעלמא נוהגים אף ליתן ללוי המעשר או דמיו], האם גם יש לנהוג כן במצה של בורך, כמו"כ האם במצה של אפיקומן. כמו"כ לדעת הגר"א החת"ס ודעימי' שיש מצוה של אכילה בכל שבעת הימים, האם נצרך "לכם" ויש לנהוג בהוצאת המעשר ראשון. וכמו"כ המחמירים שבמתארח אצל אחר זוכים להדיא במצה ע"י הקנאת בעה"ב משום "לכם", האם נצרך כן בכורך ואפיקומן וכל שבעת הימים.

נסיעה לצורך עשיית הסדר

נשאלתי ממי שנמצא בבית האסורים בפולין בעיר וורשא, ומניחים לו לצאת למקום שעורכים הסדר ונצרך לשם לנסוע ברכב, ומסכימים שיצא בלילה וישוב בבוקר, ובלא זה אין לו אפשרות לאכול מצות לקיים המצוה, האם מותר כיון דהוי אמירה לעכו"ם שהוא שבות וקי"ל שגם לצורך מצוה אסור.

הנה קי"ל דשבות לצורך מצוה אסור כמבואר סי' רע"ו ברמ"א סעי' ד' וסי' ש"ז סעי' ה' ורק שבות דשבות שרי, - והוא המבואר בביה"ל [סוס"י תע"ז] משמ"י דהפמ"ג דשרי להביא ע"י עכו"ם מצה מחוץ לתחום, כיון דסמכינן בזה על השיטות די"ב מיל לאו דאורייתא הוא [ועי' א"ר שם] - ובהא לא מהני אמירה לאמירה כיון שישראל נהנה, כמבואר משנ"ב [סי' ש"ז ס"ק כ"ד]. - והנה יש לבקש שזמן יציאתו מבית האסורין יהא בזמן ביהשמ"ש ובהא לא גזרו שבות לצורך מצוה כמבואר סי' רס"ז וסי' ש"ז שם, אבל כיון שאינו נוהג כשיטת ר"ת בדעלמא אין יכול להקל בבהש"מ דר"ת [עי' שו"ת אג"מ ח"ד סי' ס"ב], ומשום חזרתו אפשר דלא נחשב איסורא, כי חוזר הוא משום דמכריחין אותו, ואם לא - יענישוהו ביותר, ואף דהכניס עצמו לאונס, כיון דהוי צורך מצוה וביותר דהוי איסור דרבנן האמירה לעכו"ם, ושרי להכניס עצמו לאונס, - ואפשר דיש להקל.

לצרף ללחם משנה מיצות מכונה לנזהר מהם

בדבר אשר אירע למעכתר"ה, דלא נותר לחם משנה שלם ממצה עבודת יד, ונסתפק מעכ"ת אם יכול לצרף מצת מכונה, דאפשר משום דקיבל ע"ע להחמיר שלא לאכול בפסח ממצה זו, חשיבא דאינו ראוי לאכילה ולא מכשרא ללחם משנה.

ויש לדמותו לנידון האחרונים, [שו"ת פרי השדה ח"ב סי' פ"ח, שו"ת אפרקסתא דעניא סי' קכ"ב או"ג, ושו"ת לבושי מרדכי תליתאה יור"ד סי' מ"ח או"ב הניח בספק], דבער"פ שחל להיות בשבת א"א לצרף מצה ללחם משנה. אמנם דעת החזו"א באגרות דאפשר לצרף, ויעוי' בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' ק"י. אבל בני"ד, אפשר דגריעא, כיון דהוי בחפצא, משא"כ התם אינו אלא איסור על הגברא, דהוי כבועל ארוסתו בבית חמיו. ומאידך בני"ד קילא טפי, כיון דראוי לאחרים, כמבואר סברא זו בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' צ"ה. ובפרט דגם אם הוא פלוגתא יש להקל, דנראה דאינו אלא מילתא דרבנן. ואף לדעת הט"ז המובא בשעה"צ סי' רפ"א ס"ק י"א, דחיוב לחם משנה הוא מדאורייתא, מ"מ שלימות דהוא משום בזוי מצוה, כמבואר במנחת יעקב בתשובתו שבסו"ס תורת חטאת סי' י"ב, או לטעמא דשו"ת להורות נתן ח"א סי' י"ד או' ו', יעוי"ש, נראה דאינו אלא מדרבנן.

וגם יש לצרף הא דכתב בשו"ת משיב דבר סי' כ"א, דכשבא לפנינו פרוס לא מיחסר בלחם משנה.

ואפשר, דגם אי לא מהני הסברא דלאחרים ראוי, אינו אלא אם הוא המברך והבוצע על הלח"מ, אבל אם המברך והבוצע הוא מי שאוכל ממצה זו, יכול להוציא גם מי שאינו אוכל. ולא דמי להא דכתב בשו"ת עין הבדולח [להגרח"צ מאנהיימר זצ"ל תלמיד החת"ס זיע"א] סי' ס"א, שלהמחמיר שלא לאכול לחם של איסור חדש בחו"ל, אינו יוצא גם אם הבוצע הוא מי שאינו מחמיר בזה, דהתם הוא משום דחושש לפוסקים דאיכא איסור חדש וג"כ לדידי' איסור הוא, משא"כ בני"ד אינו אלא חומרא בעלמא, ולכן יכול אחר שאינו מחמיר בזה להוציא.

ובעיקר נידון האחרונים, יש להביא רא' מהא דמקור ענין לחם משנה הוא מהמן, והתם הרי בבוקר ה' אסור לאכול את הנצרך לסעודה שלישית, והוי איסור לו ולאחריו, ומ"מ מהני ללחם משנה. ובשו"ת דעת משה סי' ד' הביא רא' מהא דיוצא בשאולה ואף דאינו יכול לאוכלו, ונראה דהוא נמי רא' בגוונא דאסור לאוכלו דהתם רחמנא אסרי'.

ובספר שמירת שבת כהלכתה ח"ב פנ"ה ס"ג, כתב דנסדקה נמי מיחסר בשלם, ולא הזכיר מקור לד"ז, ולדבריו קשה להשיג לחם משנה שלם במצה. ודבריו צ"ע, דהא מבואר ברמ"א סי' קס"ג סעי' א', ובמשנ"ב שם סק"י, י"א דאם חתך בגוונא דכשאוחר בפרוסה עולה השלם עמו, חשיבא לשלם, ואפשר דכוונת ספר הנ"ל לכתחלה קאמר.

אשר שאל מעכ"ת במי שאצלו מצות מכוונה בחזקת חמץ אי יכול לצאת בלחם משנה במי שבוצע על מצות מכוונה, דאפשר דהוי כדברי הביה"ל סי' רצ"ו ס"ב במי שמקפיד על חדש, שאין לו לצאת בהבדלה ממי שאינו מקפיד.

ונשאלתי בכיו"ב, לאלו שאין שותים יין שביעית מאוצר ב"ד וכו' מחמת חששות וכו', אי יוצאין בזה הבדלה, ובזה אף לדעת הפמ"ג שהובא בביה"ל שם דיוצאין, כיון שהמבדיל סומך על המתירים, אבל בזה ליכא ה"ט, ועי'. וכמדומה דיש לחלק, דהתם לדידי' חבירו לא עביד כדין דיש לחוש להמחמירים בחדש, משא"כ במצות מכוונה, לדידי' ס"ל על עצמו שצריך להחמיר, ולא שס"ל שכולהו צריכים להחמיר, דהוא מחמיר מחמת שמשתיין לק"ק חסידים או לעדה מסוימות בחסידות, ועי'.

חיוב ספור יציאת מצרים בפסח שני

ביום שני, שני דחיה"מ הייתי אצל הגר"ח וואזנר (שליט"א) זצ"ל, ושאלתיו האם איכא מצות סיפור יצ"מ באכילת פסח מצה ומרור של פסח שני, דאפשר דהוי בכלל הסיפור בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, והי נמי כתנאי באכילת מצה שהוי "לחם עוני" שעונים עליו דברים הרבה. והשיב, דמסתבר דיש בו חיוב סיפור יצ"מ [והי' שם מי שהתווכח בעוז, שלא חייבים והשיבו לו שאין דבריו מוכרחים, וכן אמר לו הגרח"ו (שליט"א) זצ"ל]. שוב ראיתי בשו"ת בנין ציון סי' ל' שליכא מצות סיפור יצ"מ בפסח שני, ועי' ערל"נ סוכה כ"ה א'.

אכילת מצה משיירי מנחות בעזרה אף שאינה בהסיבה

בדרך שהגאב"ד עדה"ח שליט"א ליוה אותנו, שאלתיו בהא דברכות ל"ז בשייר מנחות של מצה שיצא יד"ח מצה, והרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וא"כ אכילתו בעמידה, וגם בלתי הסיבה, ואיך יצא יד"ח. והשיב כיון שאסור שם בהסיבה, להכי יוצא יד"ח. וכנראה כוונתו כשם שתלמיד פטור מהסיבה, ואשה פטורה מהסיבה דאימת בעלה עליה וכפופה לו, כמבואר רשב"ם פסחים ק"ח ב', והכ"נ בזה, וגם יש לדמות למצטער בהסיבה דפטור, עי' ביה"ל סי' תע"ב דב"ה ואין חילוק, וכה"ח תע"ב ס"ק כ"ב, וי"א דמה"ט כפאוהו פרסים יצא יד"ח, כמבואר ר"ה כ"ח א', ואף שמסתבר שלא הי' הסיבה, והוא משום דפטור משום אימה. בעיקר השאלה בגמ' ברכות הנ"ל, י"ל דעיקר אכילה בעזרה מוכיחה על דרך חירות, שאוכל במקום השכינה הק', ולהכי יכול בעמידה ולא נצרכא הסיבה.

שמיירת חתן וכלה בליל פסח

ב"ל פסח השמור ובא מן המזיקין, אי בחתן וכלה צריכים שימור ולא לילך יחידי, שאמר לי מרן מו"ר הגרש"א זצ"ל שא"צ שימור, ובשו"ת משיב נבונים [עמ' קפ"ג] כתב דאין לדמות סוגי מזיקין, וכמש"כ רש"י ברכות נ"ד ב' בענין מקטרג בשעת שמחתן, וי"ל שאין שטן בכלל המזיקין. ושאל השואל איך יש להורות למעשה. הנה בכגון דא להכריע לאלו שזכו לידע סודות התורה, ומכירים בסוד של לילה המשומר ובא מן המזיקים, ויודעים את אופן המזיק לחו"כ שהולכים ביחיד. ומרן הגר"ש זצ"ל שהי' תורת הסוד שטוחה לפניו, וכמש"כ במכתבו הגאון המקובל רי"א וינטרוב זצ"ל, ועוד רבות יש לומר בזה, אף שנהג בהסתרה בזה, וגם כשהוצרך לזה דיבר בשפת סתרים. ובעלמא בספקא בכה"ג לכאורה הוי ספק סכנתא, ואף שאינו אלא דבר סגולי ולא טבעי, מ"מ גם בזה הוי כדין ספק סכנתא, ובעז"ה אכתוב עוד בזה בלנ"ד.

דינים השייכים בימי חג הפסח

תוספת בסעודת יו"ט ראשון של פסח

מבואר במשנ"ב (סי' תכט ס"ק י"א) מתוס' ע"ז (ה' ב') שביו"ט הראשון של פסח ובעצרת יש להרבות סעודה טפי, כלומר יותר מאשר כל יו"ט, כמדומה שנצרך ד"ז ביום שיוסיף מכל יו"ט אבל כשיוסיף בלילה לא מועיל.

'סעודת אסתר' ביום ט"ז ניסן

המג"א בהל' פסח [או"ח סי' ת"צ] כתב משמ' דהשל"ה דיש לעשות ביום שני דפסח בסעודה איזה דבר זכר לסעודת אסתר שביום ההוא נתלה המן. יש לבאר עפ"י האמור בפסיקתא פ' זכור דהקב"ה אמר אם אין אתם קורין זכור אתם חוזרים לחומר וללבנים, כלומר דיצ"מ תליא במחיית עמלק כדת, ואם ח"ו נחסר בזה שוב מתעורר שיעבוד מצרים כיון שיצאו מלפני הזמן, ולהכי הוי סעודת אסתר ותליית המן סיבה להזכירם בפסח, דמחיית עמלק תליא ב' מה דאנו בני חורין עתה, ועי'.

השל"ה מס' מגילה כתב "וראיתי המדקדקים שהיו עושים בסעודתם של יום שני של פסח איזה זכר לסעודת אסתר, כי בו ביום נתלה המן כדי להזכיר שבחו של המקום ברוך הוא, ונתנו הקדמונים סימן מהפסוק של ההפטרה ביו"ט ש"פ "וישבות המן ממחרת" [יהושע ה' יב], כלומר המן נתלה למחרתו של פסח שהוא יום שני לעומר, לכאורה צ"ע לרמוז את המן הרשע במן שהוא לחם אבירים כדרשת הגמ' יומא דף עה שמלאכי השרת משתמשין בו עי"ש. שוב ראיתי מובא מ"נאות הדשא" [עמ' רצד], משמ' דהאריז"ל שיש שייכות בין מאכל המן של ישראל לבין ענין המן הרשע, וביארו שהמן הכניס קרירות בבטחון ואף ישראל באותו זמן נכשלו בזה, כמבואר [יומא עה ע"א] ומאכל המן הוא מביא למדת הבטחון כמבואר יומא [שם], ולפי"ז ניחא.

ענין סעודה זו הובא במשנ"ב סי' ת"צ [ודברי השל"ה הובא במג"א חק יעקב ובאה"ט שם, ועי' סידור יעב"ץ שער המפקד], בודאי המכוון שיש לכוון בסעודה זו על מפלתן של כל צוררי היהודים וצוררי עם הקודש. — מנהג החת"ס זיע"א ה' לאכול ביום שני של פסח לשון מיובש, זכר לתליית המן [תומר דבורה פ"י], ואפשר ענין לשון מיובש כי שונאי ישראל בדר"כ כחם בלשונם בעלילות [כידוע עלילות דם שנהגו בארצות הגולה סמוך לפסח] ויכוון שתהא לשונם מיובשת. [מקו"ח סי' ת"ס כתב שנהגו באכילת בשר יבש זכר לתליית המן].

אכילת מצה כל שבעה בהסיבה וחיוב נשים בזה

עוד אשאל בענינא דיומא, במי שרצונו לאכול כל שבעת ימים את המצה בהסיבה, כיון שלדעת הגר"א ז"ל ודעימ' הוא מצוה מה"ת דכתיב "שבעת ימים תאכל מצות" [שמות יג ו] והוא מצוה קיומית, וע"כ פסח הוא "אות" [דלא כמש"כ התוס' מנחות לו ב' שהוא אות משום איסור אכילת חמץ] יעוי' מעשה רב או' קפ"ה, וכידוע שיש שנהגו לברך על מצה כל שבעה כיון דהוא מצוה כמובא בשד"ח סו' ח"ח [אמנם הגר"א ז"ל ותלמידיו ז"ל לא בירכו, עי' שו"ת משיב דבר ח"ב סי' ע"ז] והמשנ"ב נקיט להלכתא כהגר"א כמובא בסי'

תע"ב ס"ק מ"ה וסי' תרל"ט סעי' ג' [וכתב ללמוד מיני' לסוכות, וכידוע די"א דלהגר"א ז"ל רק בדומיא דמצת מצוה שהוי עני ולא עשירה, ושתהי' שמורה משעת הקצירה, כידוע כן משמי' דרבה של ירושלם הגר"ש סלנאט ז"ל והגרא"ז מלצר ז"ל, - וא"כ לא גרע ואולי מעלה לאוכלו בהסיבה, ובפרט להגר"ז בדעת הר"ם [פ"ז ה"ז מחו"מ] שהסיבה אינו דין נפרד אלא בחיוב המצה גופי', וא"כ ה"ה במצוה. ומשום כל תוספי' יל"ע אי שייכא בזה, וגם יכול לכוון להדיא שאינו בתורת חיוב.

מסתבר דלהגר"א ה"ה נשים נמי מקיימות מצוה כל שבעה, שהרי חייבות בחיוב מצה, ויש עמהם גם חיוב מצוה להרבות באכילתה כמבואר במעשה רב [שם] דמה"ט הוסיף הגר"א סעודה שלישית בשש"פ, וא"כ ה"ה נשים ואולי גם מצות חינוך איכא בזה. ובפרט דעפ"י סוד כמתבאר בשעה"כ כל ימי הפסח הוא מרישומין דיומא ראשון אחר הסתלקות המוחין דגדלות עיי"ש. ושייכא טפי הסיבה כלילה הראשון. וגם הסיבה הוסמך בחז"ל מקרא "ויסב אלקים את העם" [שמות יג יח] המורה על תחלת הניסים ביציאתם ממצרים.

מנהגי חומרות לאורח

מאד חפץ הייתי לדעת דעתו הרמה במי שנוהג חומרא מסוימת כגון במאכלות ומתארח אצל אחר שלא נוהג בזה, אי הו בכלל דינא דסי' תס"ח ס"ד דבא ממקום שמחמירין שם למקום שמקילין ודעתו לחזור אם יתראה בפני אנשי המקום לא ינהג בזה מפני המחלוקת וכמבואר במשנ"ב שם הפרטים בזה, וא"כ אפשר דשייכא גם במקום פרטי גרידא דזיל בתר טעמא מפני המחלוקת, ואם כ"ה במי שאוכל רק מצה שאינה שרוי' ובא כאורח למקום שאוכלין שרוי', יצטרך לשנות מנהגו, אמנם בזה מסתברא כיון שאינו חומרא דילי' אלא מנהג אבותיו וכיו"ב, בזה לא צריך לשנות כשבא לאדם פרטי שלא נוהג בו, ורק אם יש מקום כעיר שלא נהגו בזה ויבוא להתם יצטרך לשנות מנהגו, אבל שייכא בכה"ג דהוי חומרא דילי' ואי"ז משום מנהג אבותיו אפשר דבהא יצטרך לשנות מפני המחלוקת, וכן במי שנוהג לאכול רק מהכשר מסויים ומתארח במקום שאוכלים מהכשר שמקובל שאינו במעלה כפי אשר הוא אוכל, אפשר דגם בהא יצטרך לשנות ולאכול עמם ואולי יש לחלק, וכן במי שמקפיד למלוח בשר בביתו, וקאתי לבעה"ב שלא מחמיר בזה אלא סומך על ועדת הכשרות, יהי' עליו חיוב לאכול בשר זה מפני המחלוקת, והרבה שאלות כאלו מצויות בנוסעים למקומות בחו"ל ומתארחים אצל אנשים פרטים.

הגשת שרויה למי שאינו מקפיד

שב"ק היתה ברי"מ בביהכ"נ - ושאלתי את בעל הברית אמאי לא הובא לציבור המשתתפים עוגת קמח מצה, אמר כי אינו אוכל שרוי', נראה דמדינא גם להמחמירים שלא לאכול שרוי', אי"ז סיבה שלא ליתן לנוהגים לאכול, - (אך כידוע דדעת מרן הגריש"א (שליט"א)

[וצ"ל] שמברכים ע"ז המוציא, ומשום הא הי' אפשר להכריז דלרוה"פ מברכים מזונות ולדעת מרן הגריש"א מברכים המוציא. – וחזינן שאף בקיינדלך מרן החת"ס זיע"א החמיר שלא יהי' בכ"א בפנ"ע כזית משום ספק ברכת המוציא, כמובא בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ט"ז), ובליקוטי חבר בן חיים (עמ' שי"ח) ובח"ה (דף קט).

קיום מצות שמחה ברגל ע"י תלמוד תורה

בזמן שלומדים ברגלים, יש לכוון לקיים מצות עשה דשמחה, לדעת המהרש"א פסחים [ס"ח ב'] דבלימוד תורה מקיים המצוה, וכ"ה בשאג"א [סי' ס"ט] ועי' בנין שלמה [ח"א סי' מ"ז], ויכוון שמקיים מ"ע של שמחה להשיטות דיוצאין בזה כיון שלדעת רבים נצרך אכילה ושתי' (דייקא) לקיים מצות שמחה. ועי'.

נראה דבלומד ביו"ט שהוא קיומו דחציו לה' [פסחים סח ב, טואו"ח סי' תקכט], לכאורה איכא בזה דין עוסק במצוה פטור מן המצוה [סוכה כה, א] ולא כת"ת בדעלמא דליכא פטור [עי' מוע"ק ט, ב ובר"מ פ"ג מת"ת ה"ד], כי הלימוד הוי ע"מ לעשות, אך אם נימא שבמצוה אחרת יקיים בזה נמי דין דחציו לה' אפשר שיש לו להפסיק במצוה, אמנם למהרש"א פסחים [סח ב] והשאג"א סי' סט שו"ת חכ"צ ס' ק, [ואבוהון דכולהו שהש"ר עה"פ "כי טובים דודיך מיינן"] שרק בת"ת מקיימים חציו לה' משום "פקודי ה' ישרים משמחי לב", לא יועיל מצוה אחרת.

מתנה לאשה ליום טוב

שא"לוי בהא דראש הכולל נתן תלושים לחנות תכשיטין עבור נשות אברכים ונכתב ע"ז שהוא מתנת אשתו של רה"כ, האם יצאו יד"ח בזה בחיוב שלהם לשמחת יו"ט לקנות לה לרגל, ואפשר דסגי שנתן מכח שלומד בכולל – שוב אמר לי הנותן שליט"א שכוונתו להוסיף לאברך על לימודו ונותן לו ולא לאשה, וא"כ מקיים בזה הבעל חובתו – ואין נראה שחשיבא ככספי צדקה שאפשר שלא מקיים בזה דלא הוי לה שמחה בנותן מממונו, כי בני"ד דבזה הוי כשכרו של לימודו, ועי'.

מריחת ממרח על המצה בשאר ימי הפסח

לדעת החזקוני [שמות יב יח] והגר"א ז"ל [מעש"ר קפ"ה, עי' חת"ס יו"ד סי' קצא], ערוה"ש ומשנ"ב סי' תעה, דאיכא קיום מצוה במצה כל שבעת ימי הפסח. יל"ע אי מותר ללפת [למרוח] את המצה בגבינה וכיו"ב, דלכאורה בכה"ג אמרינן אתי רשות ומבטל

מצוה כמבואר בפרק ע"פ קטו א, ולהניח דבר מועט אפשר דמותר דמבואר תוס' פסחים שם קיד א ד"ה אע"פ וזבחים עח א ד"ה אלא, בדבר מועט לא אמרין דמבטל לי'.

סוכר שנימוח לגבי איסור שרויה

הא דשאל להמחמירין במצה שרויה [כמובא ברכ"י סי' תס"ג סק"ב משמ"י דהראב"ן, ומחז"ב סק"ו משו"ת בית יהודה, מהח"ש סי' תנ"ח סק"א, והנהגות רבי יוסף שאל סי' תס"א, ועוד] אי אסור נמי להשרות בסוכר שנימוח, דאחר שנימוח הרי יש בו בחלקן מים, ולפי"ז גם אלו המקילין לשרות או לטגן במי פירות לחוד, כמובא בגר"ז בתשובה סי' ל', מ"מ יצטרכו בלא סוכר [ובשמן המעורב עם מים ג"כ א"א לטגן אלא בשמן זית גרידא כשידעין שאין בו מים כלל, ואפשר דסמכין בהא כשיש ששים כנגדו], וכמדומני שלא נזהרו בזה וצ"ע.

והא נראה ברור דגם להמחמירין בכלים שהי' בהם שרוי' חם ומחמירים במי פירות לחודי', כמבואר בסמא דחיי סי' י"ג סק"י, ומעדני שמואל סי' ק"י סק"כ ט, אבל לא בבליעתו של מי פירות.

אכילת דגים חיים

כידוע דיש מעדות החסידים שאין אוכלים בפסח אלא דגים שראו אותם חיים בזמן הקני' [והוא משום דבזה אין חשש של הפמ"ג שלשמור על טריותם של הדגים הניחו בפיהם אוכל לחם], ועתה 'הממונים מטעם המדינה' על המדינה אסרו למכור בחנויות מכירת דגים חיים מפני הסכנה, האם יכול להתיר בהתרת נדרים מנהג זה, כיון שמניעת אכילת דגים הוי להו מניעת שמחת יו"ט.

כמדומה שאין להתיר כיון דהוי מנהג עדתו ומנהג אבות, בפרט שע"י טירחא מעט אפשר לקיים המנהג לילך במקום שצדים הדגים ולקנות מהם.

בגד חדש לשבת או לשביעי של פסח

י"ע ביש לו להחליף בגד אחד בלבד האם יחליף לשבת או לשביעי של פסח שאחר השבת, לכאורה שבת קדים מאידך בגדי יו"ט החשיבו ביותר, וא"כ אפשר נמי להא מילתא להעדיפו על בגדי שבת, - ונידון זה נ"מ נמי בקטנים בהלבשתם.

טעם לצאת לברכת האילנות בערב שש"פ

הנה זמן שביעי של פסח הוא זמן של ספירת החסד, - וימים טובים של כלל ישראל הם הגורמים לקידושם, בהא כחו טפי לפעול ולהעמיד את הנפשות המגולגלות להעלותם

מצומח לחי [עי' שער הגלגולים הקדמה כ"ב, עמ' כ"ב, ועולת שמוא' ליקוטים ל"ז א'], כמו"כ לרוחות ונשמות המשוטטות להכניס לגן עדן [עי' זוה"ק ח"ג קצ"ו ב' ופתח הדביר ח"ב או"ח סי' רכ"ו], והני תרי סיבות נכללות בברכה של "בריות טובות" ליהנות בהן בני אדם, עי' ספר מזמור לאסף, - ועי' מה שהאריך בשו"ת וישב הים ח"ג סי' כ"ד. - כמו"כ בנקל יותר להעלתם בימים טובים המקודשים. - ולהכי הנוהגים לברך בערב שש"פ ראוי שיתפללו תפלת מנחה אחר ברכת האילנות, דהוי המשך עלייתם לעולם הגבוה יותר ואכמ"ל - ומשום תדיר ושאינו תדיר, דתפלה הוי תדיר כלפי ברכת האילנות, ליכא, כיון שסיבת התפלה במקום זה בזמן זה הוא משום הסדר שתואם לאחר ברכות אילנות וכו"ל, ובהנ"ל ליכא זריזין מקדימין, כי אם אינו רואה א"צ לברך, ולכן כשיש סיבה כנ"ל אפשר לאחר.

אכילת מצה בשביעי של פסח אחר שקיבל תוספת שבת

בהיותי בליל שב"ק וכו' אמר לי מעכת"ה דיש מי שאכל סעודה שלישית בשש"פ [שחל בע"ש כדעת הגר"א במעש"ר או' קפה] באופן שקיבל עליו תוספת שבת והתפלל וקידש ובסעודת שבת אכל המצות, והוא עדיין מבעו"י וחשיבא בזה אכילת המצה בשש"פ. בפשטות כוונתו עפ"י המג"א סי' תצ"א דמי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעו"י ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל, דמותר לאכול חמץ, כיון שחמץ לא תליא ביו"ט, להכי לאיסור מלאכה אסור עדיין עד שיבדיל בתפלה, אבל חמץ מותר לאכול משחשכה [ועיי"ש בגר"ז תצ"א סעי' ג' ומשנ"ב שם סק"א], כלומר שתוספת אינו על ענין ששיכא נמי בחוה"מ. נראה דאפשר שאינו לכתחלה, דכיון דקלישא ל"י יו"ט של פסח שהרי אינו יכול לקדש קידוש של יו"ט אם לא קידש עד עתה, כי לגבי זה חל עליו שבת בעיצומו של יום כיון שקידש, להכי בענין מעלת אכילת מצה בו קלישא, ועי'.

בעל מאפיה שאמר שלא הופרשה חלה האם חשיב מזיק

בענין מש"כ למעכ"ת בענין בעל המאפי' שאמר שלא הופרשה חלה, לכאורה דבריו צ"ע שהרי מבואר ברמ"א סי' שפ"ו ס"ג שהמזיק לחבירו בעצה שיעץ לו פטור מדינא דגרמי, והכא הרי בזה שלא אכל המצה מחמת מה שאמר לו שלא הופרש חלה אינו אלא כעצה, שהרי לא היה צריך להפריש חלה, וגם שהרי לא חשיבא בזה היזק כי יכול להפריש חלה בעיו"ט ומה"ט לא הוי נמי מקח טעות ולא הוי כמראה דינר לשולחני וכו' כיון שאין הוא הממונה ע"ז.

סעודה ג' בשביעי של פסח שחל בער"ש

הנוהג בשש"פ לאכול סעודה שלישית, כידוע [מספר מעשה רב] שכן מנהג הגר"א זיע"א משום חיבוב מצוה, האם גם כשחל שש"פ בע"ש חייב להמשיך במנהג, כי קשה

הדבר לאכול קודם שעה עשירית אחר שאכל סעודת שחרית, ואחר שעה עשירית אינה לכתחלה לערוך סעודה גדולה.

נראה דאינו חייב בזה כי עי"ז יפסיד אכילת סעודת ליל שבת לתיאבון, ומ"מ רשאי למעט מאכילתו בסעודת שחרית דיו"ט ואז יכול אח"ז לאכול ויאכל רק מעט – ואם הוא אחר שעה עשירית אין לאכול יותר מכביצה פת. – [כשאוכל מצה בליל שבת ויומו א"צ לכוון שאינו רוצה לצאת ידי מצוה (ואף שלהגר"א ז"ל הוי מצוה באכילתו כל שבעת הימים), דכיון שהוי יום השמיני אין סיבה שהוי קיום מצוה לעבור עליו בבל תוסיף, כדקי"ל כן לגבי שמ"ע בסוכה]. – והוא לדינא בשו"ע [תקכ"ט ס"א] שאין אוכלין ס"ג ביו"ט ועי"ש במשנ"ב, ולנוהגים שאוכלים ס"ג ביו"ט כדעת היעב"ץ בסידורו ו"סדר היום" [עי' מ"ע מע"ש פ"ה מ"י בתוי"ט שם ובתוספות חדשים שם], יש להם לאכול נמי בשש"פ שחל בע"ש, ויאכלוהו כנ"ל, אמנם בסדר היום שם [עניני חג השבועות, ובעניני הנהגת האדם בר"ה] כתב דשחל יו"ט בע"ש אין אוכלין ס"ג, ויש לברר המנהג בזה.

הבדלה על שכר

ידוע מהגר"א זיע"א דהבדלה במוצאי פסח עשה על שכר [ובמעשה רב (אות קפא) נזכר רק שהשתדל שיהיה חמץ, - והמקור להנ"ל הוא מתורה תמימה שמות (י"ב או' קס"ח), ועי' הליכות שלמה פסח (פ"י ס"ק כ"ד)] וכנראה עפ"י הרמ"א (רצ"ו ס"ב) שנהגו להבדיל על שכר במוצאי פסח ולא על יין משום דחביב עליו – וצ"ע איך דוחה חמר מדינה את היין, שאינו אלא כשלא מצוי יין, ולא מהני מה דחביב לי'. ועי' שבט הלוי (ח"ג סי' כ"ו) וצ"ע.

קביעות סעודה במאכלי חוליה עלייאק

נשאלתי בחולי צליאק שקביעתו הוא מקמח תפוז"א, [וברכתו שהכל] האם חשיבא כקביעות דפת, שעל שאר מאכלים גם שברכתם שונה א"צ לברך, ונראה שצריך לברך שרק פת פוטרת, - להצטרף לזימון נראה דיכול אף שאינו ראוי לאכילת פת.

אכילת חריין שעבר עליו הלילה

מה דשאל מעכ"ת להמחמירים בצנזן שעבר לילה כדין שום ובצל, האם מותר להם לאכול למחרת ליל פסח את החריין שנותר [ועיש"ה קב הזהב סי' י"ד], וכמדומה דלא החמירו אלא בצנזן ולא שאר דברים חריפים.

בן חו"ל המאכיל חמוץ בשש"פ לבן א"י

מש"כ למעכת"ר בדין האכלת אביו בא"י ביו"ט שני של פסח, ואביו בן א"י והוא בן חו"ל, משום טוה"נ שיש למאכיל כתוס' פסחים כ"ב ע"ב דב"ה ואבר מן החי, ועי' רעק"א שם, ועי' שמעתתא א' פ"ב וקה"י קידושין – הנה מחותני הגה"צ רבי מנחם לנג שליט"א כתב לי דשייכא בזה עשה דוחה ל"ת כמה"כ רעק"א שם דמה"ט צעב"ח דוחה סיבת איסור הנאה מי"נ, וע"ז השבתי לו דבכיבוד אב לא אמרינן עשה דוחה ל"ת דהוא הנלמד מקרא ד"איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו - אני ה'" [ודריש עלה בב"מ לב, א]. כולכם חייבים בכבודי, ר"מ ממרים פ"ו ה"ב יור"ד סי' ר"מ סט"ו, ועי' סוגית הגמ' יבמות ה' ב' ו' , - והוא לאו דווקא בציוהו אביו לעבור, ה"ה לעשות רצון אביו לעבור על ד"ת, הוי בכלל זה ופשוט, וכ"ה בא"ח שופטים או' י"ט ובשו"ת הר צבי יור"ד סי' קצ"ט. – אך כיון דהוי דרבנן דהוא משום יו"ט שני, י"ל דלא ברירא דאיכא טוה"נ בזה כיון שלא הוי אוכל שלו אלא של אביו.

שיעור הוצאת ממון לקיום מצוות מצה כל שבעה

י"ע להדעות שמצות אכילת מצה הוא בכל שבעה, כמה הוצאות צריך להוציא ע"ז כיון דהוי רק מצוה קיומית [כ"ה דעת החזקוני שמות יב, ח', בעה"מ פסחים כ"ו ב', עי"ש, וכ"ה דעת הגר"א במעשה רב או' קפ"א, חת"ס פסחים ה' א', שו"ת חת"ס יור"ד סי' קצ"א ערוה"ש תע"ה סי"ח וכן פסק המשנ"ב תע"ה ס"ק מ"ה, ועי' אבי עזרי סוכה פ"ו ה"ה] אפשר דהוי כשיעור הידור מצוה. – והאם חייב בזה נמי להוציא לב"ב, אמנם קטנים אף שהגיעו לחינוך יכולים לסמוך על הדעות דליכא מצוה אלא בליל פסח [דכ"ה דעת שו"ת הריב"ש, סי' קנ"ט מנ"ח מצוה י' או' י"ג, ועי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' ר"ט שו"ת חלקת יואב ח"א סי' כ"א, ועי' אור לציון ח"ג פט"ו או' ט"ו].

המקפידים שלא לאכול אצל אחרים בפסח אם מצטרפים לזימון

נשאלתי בברי"מ בסעודה, שכיון שמנהגם בפסח שאין אוכלים מאחרים, לכן צד האב של הנימול וצד האם מכינים כ"א מאכלים משלהם ויושבים בשורה אחרת, האם מצטרפים לזימון – נראה פשוט כיון שיש לכ"א מנין בפנ"ע בודאי מצטרפים – אבל גם להצטרף לשלשה או עשרה נראה שלא חשיבא האי קפידא שלא לאכול מאחר, להקפדה לזימון.

עצה לנוהגים שמיצה אחר הפסח ברכתה מזוונות איך יכולים לברך המוציא

במאי שכתבתי ושלחתי דרך מעכת"ה להגאון וכו' שליט"א בדבר מצה אחר הפסח לעדות הספרדים, שברכתו כבכל השנה בורא מיני מזונות, ומ"מ המברך המוציא לא הפסיד.

הנה אם השרה המצה במים או טיגנה בשמן, לכאורה מברך המוציא ובהמ"ז, שהרי הטעם לברך מזונות משום שנכסס וכמבואר סי' קס"ח ס"ז, ועתה לא נכסס. והיא עצה למי שאין לו אחר הפסח לחם לסעודת שב"ק [שהיא השאלה של הגאון הנ"ל], שיאכל באופן של שרי' או טיגון כנ"ל. - גם יתכן שכיון שמקפיד שלא לאכול לחם, נחשב המצה אצלו לחם, כמו מי שמתעמי בריאות אינו אוכל לחם ורק מצה, מסתבר שגם שלמנהגי הספרדים יברך המוציא, ועי'.

ראיית רצפת העזרה בחול המועד

בהא שיש טורחים בחוה"מ, להסתכל מרחוק על רצפת העזרה, לכאורה יל"ע דאף שהב"ח סי' תקס"א כתב שלברכה לכתחלה יש לראות את רצפת העזרה, אבל כיום שמכוסה בעפר של כמה אמות ולא ניכר, אפשר שאף אויר סגי, וראיתי בהר הקודש עמ' מ"ט דס"ל דא"צ לראות הריצפה וסגי באויר, ועי'. במעלת התפלה כנגד העזרה, עי' כלי יקר פ' בראשית י"ג י"ז ובדברים ג' כ"ה.

השובר לאשתו בגד ליום טוב האם קיים דין שמחה

עוד אשאלה דכיום שאפשר להשכיר שמלות וכיו"ב לזמן, האם מקיים הבעל לחיובו ברגל בשכירות לאשתו, או שנצרך בדיוקא שיהי' שלו.

הקבלת פני רבו קודמת לעליה לכותל המערבי

יש עמנו כבר שנים קביעות בימי חג הפסח וסוכות לעלות לראות פניהם של גדולי הדור וההוראה וכו', וכידוע מהראשונים שמשום מנהג איכא נמי לעלות לכותל המערבי שריד בית מקדשנו, ברגל, ואפשר דחויב לקבל פני רבו ברגל, הוי חיובא טפי מלעלות לכותל המערבי, שהוא משום זכר לעלי' לרגל בזמן שביהמ"ק הי' קיים, וא"כ טוב נהגנו שקודם עלינו לקבל פני הרב ואח"ז לכותל המערבי, ועי' ספר "מקור ברוך" פרשת החודש, עי' מאור ושמש פ' משפטים בקרא "שום תשים עליך מלך" האופן לידע כי אכן הולך לצדיק אמת.

בגדר החייבים בראי' ברגל

בדבר אשר הביא מעכ"ת ראי' לדברי התוס' פסחים דף ג' ע"ב דליכא חובת ראי' מחו"ל, מהא דב"מ דף כ"ח דשיעורא דהכרזת אבידה הוא שיעור ז' ימים, כהא דשואלין על הגשמים, דעד שיגיעו לנהר פרת, מוכח דטפי מנהר פרת לא עלו לא"י [וממשנה דתענית גופי' ליכא ראי', די"ל דעיקרא דבעינן שאלת גשמים דא"י, אבל ממתניתין דב"מ דאיתמר הכי לגבי אבידה איכא ראי'], עכתו"ד מעל'.

הנה שיעורא דנהר פרת משום דהוי סופו של א"י, מבואר בתוס' ר"ה דף כ"ג ע"ב דב"ה אמר רב אשי ומהרש"א ב"מ שם. אמנם צ"ע, דהא אין זה מגבולות א"י דכבשו עולי מצרים וכ"ש לא עולי בבל, כמבואר במקראי קודש פ' מסעי ויהושע ט"ו, וכמבואר ברמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ט, וקראי דדברים י"א, כ"ד ובראשית פט"ו הוא למימר דמנהר פרת יש רשות לכבוש שם, עי' רמב"ן שם, ולעתיד לבוא יהא כן, וא"כ ראי' איפכא מהתם דאף מחו"ל באו, ואפשר דהא דקבעו שיעורא דנהר פרת הוא משום במהרה יבנה הביהמ"ק ויצטרכו לעלות משם, וא"כ הדרא ראי' מעכ"ת, אמנם לא אמרינן האי גזירה מדילן אלא במקום דאיתמר להדיא [ועוד דעתידה א"י שיתפשט בכל העולם כולו, כמבואר בגמ' ב"ב [ועי' שו"ת באר משה סי' ס"ה או' א' שהרחיב לדון במקור המימרא], וא"כ לעת"ל כל חו"ל יהא דינו כא"י לעלות לרגל, ואכתי יל"ע בזה]. וכן דוחק למימר דכוונת התוס' בפסחים דחייב עלי' לרגל תלי' בגבולי העתיד דא"י [ובפרט לטעם המהרש"א שציין מעכ"ת [בפסחים ח' ע"ב] דקרקע תליא משום חובת ביכורים ומע"ש, ור"ל כת"ר דמה"ט חו"ל נמי, וממקומות הנ"ל ליכא חובת ביכורים]. וכן יש להוכיח מירושלמי הוריות דף ה' דאיתא שם על קרא "מלבוא חמת" וכו', והובא בקרן אורה דף ג' דב"ה אמר רב אשי דמוכח מהתם דחו"ל פטור מראי', ואית שם שיעורא דלבוא חמת דהוא כיבוש עולי מצרים, מוכח דאינו בשיעור דלעת"ל וקשה מגמ' ב"מ הנ"ל. ובמשנת יוסף שביעית פ"ח כתב כיון שהיו זמנים בימי דוד ושלמה שהגיע מבויל א"י לנהר פרת, תיקנו באותו זמן שאילת גשמים לא שינוהו אח"ז, ואפשר דשייכא גבי אבידה נמי למימר הכי, וצ"ע.

אמנם בשו"ת שאילת יעב"ץ סי' קכ"ז הביא ראי' ממתניתין דתענית לדעת התוס', ודחה עפ"י מה דהכריע שם דלא תליא בדין א"י וחו"ל, אלא אי צריך לצאת יותר מל' יום מביתו עי"ש, ודבריו צ"ע דהא פרת חו"ל הוא וכנ"ל.

והאידנא ליכא נ"מ, דמנהג העלי' בזמן הרגל המובא בראשונים הוא אף מחו"ל, כמובא בתשב"ץ ח"ג סוס"י ר"א דעדיין עולין לרגל ממצרים ושאר ארצות, ועי' שו"ת חת"ס יור"ד סי' רל"ה. ולהכי אף דכיום לכו"ע הוי כמי שאין לו קרקע, לגבי דינא דעלי' לרגל דלא שייכא ענין דלא יחמוד איש את ארצך, מ"מ המנהג לעלות וכנ"ל.

אגב, אזכיר דלטעם המהרש"א פסחים דף ח' ע"ב, מתיישב קושית החת"ס יור"ד סי' של"ז דאמאי פסח דוחה שבת, והרי אי בעי מפקיר לנכסי' ולית לי' קרקע, ולהנ"ל ניחא דכיון דהי' לו קרקע כבר נתחייב בביכורים, וחייב בעלי' לרגל אף בכה"ג.

שמירת חתיכת אפיקומן כל השנה

כתב השל"ה (מסכת פסחים דיני הסדר) שיש נוהגים ליקח חתיכה מהאפיקומן ועושים בו נקב ותולה אותו בקיר לכל השנה, ובמנ"ח (ת"ק סק"ז) כתב דהוא משום זכרון ליצ"מ

[ועי' שפ"א תרנ"ב], נראה שלא עשוהו מכזית אכילת מצה הראשונה שהוא עיקר המצוה והזכר ליצ"מ, כי רצו לכלול נמי התקוה לאכילת ק"פ שהוא אפיקומן, ועי'.

תפילות חג הפסח

הלל בבית הכנסת

בלילה כיום יאיר, התפללנו תפלת מעריב בישיבת בית מאיר, ושם אין אומרים את הלל בברכה, כפי מנהג מרן החזו"א זיע"א, ואנא זעירא דזעירא רגיל לומר בברכה כמבואר בתוס' סופרים פ"כ ותוספתא סוכה, וכמנהג ירושלים עיה"ק עפ"י הגר"א ותלמידיו זיע"א, וכדעת האריז"ל שהפליג במעלת ההלל, בלילה זו, דאמרין כיון שלא הוי לילה כאופן עליית העולמות [ומעלת ההלל דא שיש בו הרבה סיבות, זכר למקדש שהיו קורין הלל בשחיטת הפסח וכן בזמן אכילתו, יעוי' ספר המכתם פסחים קט"ז, על נס שהי' בלילה זה [מלבד יצי"מ שהוא הלל שבהגדה], יעוי' שו"ת חת"ס או"ח סי' נ"א וטו"א מגילה י"ד ע"א, משום פרסומי ניסא כמבואר ביאור הגר"א תרע"א ס"ז [ועי' ביאור הגר"א סי' תפ"ז, ועי' מוע"ז דאפשר מבעו"י לנוהגים להתפלל ערבית מבעו"י], וכן אמרתי אתמול לעצמי בברכה, האם שפיר נהגתי, ובשו"ת אג"מ ח"ב הוכיח דנמצא במקום שאומרים הלל, והוא לא נוהג לומר כדעת הרמ"א שם, שיאמר עם ברכה, והוא משום דנגרר אחרי מקום זה, ובפרט שאינו הכרעה לדידהו אלא ספיקא ולכן אין אומרין בברכה, וגם משום דדעת רובא דרובא של המקומות בא"י שאומרים בברכה.

עוד בענין הנ"ל

נשאלתי ממי שהי' גר בבחרותו בחו"ל ועתה גר בא"י איך ינהג בהלל דליל פסח בביהכ"נ. דבחו"ל נהגו כהרמ"א [סי' תפ"ז ס"ד] שאין אומרים, - נראה כיון שא"א לומר שהוא גדר מנהג דחו"ל, שגם בחו"ל אף אשכנזים רבים אומרים, עי' שו"ת מהרש"ג [ח"א סי' ל'] ושו"ת דברי ישרא' [ח"ג סי' קכ"ה], ולכן אף שבמקומו לא אמרו, נצרך לומר כמנהג מקומו עתה בא"י, - וגם אם הי' בגדר מנהג חו"ל אצל אשכנזים, מ"מ חזינן בתפילין ואף בחוה"מ שגם אלו שנהגו כן בחו"ל, מ"מ בבואם לא"י נהגו שאין מניחים תפילין ואף בצנעא [כן נהג מרן הגרי"ז, ומרן בעל אבי עזרי, זי"ע].

אמר מקדש ישראל וראשי חדשים ביום טוב

שליח ציבור שטעה ביו"ט ואמר במקום מקדש ישראל והזמנים, מקדש ישראל וראשי חדשים, נ"פ שלא יצא. הביה"ל בסי' תפ"ז סעי' א' כתב שאם לא הזכיר "והזמנים" אינו יוצא, א"כ בהזכיר דבר שאינו שייך לצורת הברכה כהזכרת ר"ח בודאי אינו יוצא. וגם אם הי' יוצא בלא אמירת "והזמנים" בזה גרע שהזכיר ר"ח.

אמר ביום ראש החדש הזה ותקן תוכ"ד יום חג המצות הזה

טעה ואמר בחוה"מ פסח ביעו"י ואמר "ביום ראש החדש הזה" ותיקן עצמו בתוכ"ד ואמר "ביום חג הפסח הזה". נ"פ שמהני חזרה תוכ"ד ככלל האזכרות, ולא הוי כנידון הזכרת מוריד הגשם ותיקנו למוריד הטל דדעת רבים שלא מועיל חזרת תוכ"ד, שהוא משום דהוי הזכרת קללה וכבר אמר וא"א לתקן, אבל בהזכרת זמן בעלמא דהוי טעות מועיל לתקנו. ואולי גם להדעות שתוכ"ד לא הוי עקירה למפרע אלא מכאן ולהבא, מ"מ בכה"ג שברירא שאמר דבר שאינו הוי עקירה למפרע, ובמקו"א הארכנו בזה.

שכח משיב הרוח בחוה"מ"פ ספק בשחרית ספק במוסף

נשאלתי במי שהתפלל שחרית ומוסף בחוה"מ"פ וזוכר שבאחד מהם טעה ואמר מוריד הגשם, ואינו זוכר אם בשחרית או במוסף, איך ינהג, - הא ברירא דא"צ לחזור על שני התפלות, כיון דהוי מ"מ ספק, ובספק אין חוזר ומתפלל [וכדברי הירושלמי שבספק חוזר בל' יום, משום דחזקה שלא הזכיר], אבל כיון דהוי כאיקבע איסורא, נראה דיתפלל שחרית שוב מספק בתורת נדבה, ומוסף שאין מתפללים בנדבה לא יחזור ויתפלל, ואכתי צ"ע.

סדר הפרשיות בפסח אם מעכב

בדבר אשר דנת, אי מעכב ביום הראשון קריאת פרשת 'משכו וקחו לכם'.

לכאורה, מהא דהקשה הפמ"ג בא"א סי' ת"צ סק"ג, על דמשמע בפר"ח, דבקרא יום הראשון 'שור או כשב', יקרא גם ביום השני פרשה זו, ולא כבחוה"מ דקורא בכה"ג פרשה של היום הקודם, והו"ד בקצרה בביה"ל שם. ואי נימא דהוי לעיכובא, הרי דברי הפר"ח פשוטים, דקורא האי פרשה, משום דלא חשיבא דנקראת. והכי נקט לדינא בשערי אפרים שער ז' ס"א, הו"ד בדע"ת שם, ויעוי' כה"ח שם ס"ק כ"ח. נורק נחלק עם השלמי חגיגה, בנזכר באמצע בקריאה דחוה"מ, אי צריך להפסיק ולקרוא פרשת 'משכו וקחו']. וטעמי, כיון דבתחלה קראו 'שור או כשב', כדאיתא במתניתין וברייטא. ובסברת

הפר"ח י"ל, כיון דקוראים פרשה דיום ב' משום דהוזכר בו ספה"ע כדאיתא בר"ן, ולהכי צריכים לקרותו שוב ביום השני. ואפשר, דבתחלה דהתקנה היתה לקרוא פרשת מועדות ביום א', הוי לעיכובא, כיון דאינו אלא משום עניני דיומא בעלמא, אלא קריאת המועדות ביום א'.

ובעיקר הדבר, דמצינו דמשום שנהגו עלמא שינו הקריאה, אף דנראה דהוא נמי בכלל תקנת משה רבינו ע"ה. י"ל, דהנה מכוון הקריאה, הוא שידעו עניני המועד והלכותיו. וי"ל, דבתחלה היה פשוט וברור הלכותי דאכילת קרבן פסח מצה ומרור וכו', ולהכי קראו פרשת המועדות, אבל אח"ז דנתהוו הרבה ע"ה דאין יודעים, הוצרכו לקרוא פרשה דמשכו, כמבואר בתפא"י מגילה שם, דקוראים פרשה הנ"ל משום דאיכא בו מעניני דיומא. ולהכי לא חשיבה לשינוי, אלא אדרבה, איכא בהא המכוון לתקנת משה רבינו ע"ה.

ובזה יש ליישב ההערה הנפלאה שהערת, אמאי הוצרך הרמב"ם להביא המנהג שנהגו בתחלה. די"ל, שאחר שיבוא משיח צדקנו ויהי מלאה הארץ דעה, שוב יחזרו לקרוא פרשת מועדות מטעמא הנז"ל. וי"ל, דלהכי שינה לשונו וכתב וכבר נהגו העם, ובה"ט כתב לישנא דמנהג פשוט, וכן בה"י. משום דבפסח, אינו אלא מנהג העם מכחם, וכמשנ"ת.

ואפשר דמתבאר טפי, עפ"י מה דכתב בשו"ת בנין שלמה סי' נ"ד, ועוד אחרונים, צוינו בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תמ"ג, ומוע"ז ח"ב סי' קס"ו, דקה"ת תליא בחובת ציבור ואינו חובת יחיד, [ויש לדון, דאפשר דקריאת הקרבנות דהוא משום כפרה הוי לכל יחיד, רצ"ע], וליכא חילוקא בין קריאתה משום עניני דיומא גרידא, או משום ברור הלכותי.

וכיון דקריאתה הוא משום ענינא דיומא ויציאת מצרים, לא ידענא אמאי יעכב קריאת פסוק אחרון. וכ"ה לטעמא דהלבוש, דקורין בהאי פרשה משום שהיא ראשונה. ואף להכלבו דטעמא משום פרסומי ניסא, שייכא אף ללא פסוק אחרון.

תשלומין למי שלא אמר הלל ביו"ט ראשון

נשאלתי במי שלא אמר הלל שלם ביום ראשון של פסח אי יאמרו ביום ראשון דחזה"מ, שוב ראיתי בדעת" (סי' תפ"ח סעי' א') משמ"י דשו"ת שו"מ (מהד"ת ח"ד סוס"י קל"ה) שאין תשלומין להלל כשם שאין תשלומין למוסף, ועיינתי שם וכתב טעמא שעל שבח ליכא תשלומין. ולכאורה אינו מדין תשלומין אלא כיון דבגמ' ערכין (י' ב') פריך אמאי לא אמרינן הלל שלם גם בחזה"מ וקאמר כי לא חלוקין בקרבנותיהן. ולפי"ז אם לא אמר נצרך לומר משום חיובו עתה ולא משום תשלומין, שוב ראיתי דהגר"ח מבריסק זצ"ל דעתו דבכה"ג ששכח לגמור הלל ביו"ט של פסח, יאמר בשאר ימים, ומה דהאריך בזה בשו"ת ראש אליהו ח"ב או"ח סי' ס"ה. [א"ה, עיין עוד בפסקים ממרן הגריש"א זצ"ל מש"כ בענין זה].

טעה ואמר הלל שלם בחוהמ"פ

שאלתי במי שבטעות לא דילג שני המזמורים שבהלל, ונמצא ב"מה אשיב" וכו' האם ידלג פסוק שם, ואולי ידלג מפסוקים שכופלים, שלא יכפול, וצ"ע, ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר לי שידלג פסוקים אחרים.

י"ע מי שאמר הלל השלם בחוה"מ פסח, האם יצא או כיון שלא עשה כתיקון חז"ל, לא יצא יד"ח. ונראה דאי נימא דלא יצא, וה"ה בבן א"י (ואצלו הוי חוה"מ פסח שהוא חצי הלל) שמתפלל במנין (של בני חו"ל, או בחו"ל) ושם ביו"ט שני אומרים הלל השלם, גם בזה כשיאמר הלל השלם לא יצא ויצטרך לחזור ועי'. - שוב העירוני לספר שגיאות מי יבין ח"ב.

הזכרת יעלה ויבא במקום הזכרת יום טוב

נשאלתי באשה שביו"ט זה שחל בשבת התפללה של שבת אבל אמרה יעו"י, אי חשיבא דהזכירה יו"ט. הנה בכה"ח [סי' רס"ח ס"ק י"ח] כתב דחשיבא להזכרה, אבל הגרש"ק בחכמת שלמה [סי' תכ"ז ס"א] כתב, שכיון שלא הוי בשמ"ע בברכות אמצעיות לא חשיבא להזכרה, ולכן הוריתי לחזור – ואין סברא לחלק להקל באשה טפי.

אמר המבדיל בין קודש לקודש בחול המועד

שאלתי, אי אמר במוצאי יו"ט לחוה"מ המבדיל בין קודש לקודש, אי יוצא, דהרי חוה"מ הוי מקראי קודש. מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, נשאר בספק. ומרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] אמר, שמסתבר שיוצא בזה. ושאלני אי דיברו בזה האחרונים והשבתי שלא מצאתי.

קידש בליל שבת בנוסח יו"ט שחל בשבת

מי שטעה בשבת חוה"מ וקידש בנוסח של יו"ט שחל בשבת, הנה בכה"ג בשחרית שבת של חוה"מ והתפלל תפלת יו"ט, קי"ל דיצא [כמבואר א"ר ת"צ סק"ח, וכ"ה להלכתא בכה"ח רס"ח ס" י"ח ק"צ ס"ק ס"ו] וי"ל שהוא משום שמזכיר יו"ט שהרי אומרים בו יעלה ויבוא, וכמו"כ במוסף אומרים תפלת יו"ט, אבל בקידוש שאין מזכירים כלל יו"ט, כי הרי מקדש את השבת בלבד י"ל דהוספה הוי הפסק ולא יצא, - וכן נראה.

חתמה בשבת מקדש השבת וישראל והזמנים

מעשה שאירע באשה שבתפלת מנחה בשבת חוה"מ התפללה תפלת יו"ט וסיימה מקדש השבת ישרא' והזמנים, הנה באיש שאירע בכה"ג נחלקו הפוסקים, וכיון שהוא

מחלוקת נראה שיש לשמוע מאחר, - אבל אשה אפשר דשאני עפ"י שו"ת רעק"א סי' א', מ"מ נראה דלהאי דינא אין חילוק, ועי' היטב.

אמירת הלל בביהכנ"ס בניגון

בביהמ"ד וכו' הנהיגו שבהלל הש"ץ יאמר בניגון של שירה, נראה דלא סגי שהש"ץ גרידא מנגן ושר אלא נצרך שהציבור נמי ינגנו עמו, דכ"ה במדרש חזית [שהש"ר פר' ב סי' ז] "השמיעני את קולך". זה קריאת ההלל בנועם, בשעה שישראל קוראין את ההלל קולן עולה למרום [עי' שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' קפ"ב או"ה], המשמעות שהניגון הוא על ידי כולם, ועי'.

פתח בחתימות מגן אבות

בביהכ"נ וכו' בליל פסח, התחיל הש"ץ ברכת מגן אבות ואמר ברוך אתה ה', כיון שהוי בביהכ"נ שאומרים בו הלל עם ברכה יכול לסיים בברכת הלל, - ורק בהתחיל מגן אבות, בזה יסיים בברכת מגן אבות ואף יחתום בברכה כמבואר שו"ת תשורת שי [סי' תט"ז], ואף דטעמו דבזה יכול לסמוך על הפוסקים שדעתם שמברכים ברכת מעין שבע גם בחל בשבת [כן הוא עפ"י סוד - וכך נהגו הרבה קהילות], מ"מ באמר רק ברוך אתה ה' ויכול להמשיך בברכת הלל אין לסיים בברכת מעין שבע כי מנהג המקום שלא לומר [כדעת השו"ע תפ"ז ס"א כיון דהוי ליל שימורים ואין חשש סכנה ולהכי א"צ לומר ברכת מעין שבע שנתקן על המאחרים בתפלתם שלא ישארו יחידים]. ועי'.

אמירת אב הרחמים בשבת אסרו חג

בשבת אסרו חג דפסח, השבתי לביהכ"נ דהקהלה, לא לומר אב הרחמים, משום דהוי אסרו חג, ואף דהוי ימי ספה"ע, כיון שמנהגנו שבשבת ראש חדש אייר אין אומרים, גם בהא אין לומר, ובפרט שנאמר כבר בשש"פ.

אמר חג הפסח במקום חג המצות

י"ע אם טעה ביעו"ב וכיו"ב ואמר במקום "חג המצות" "חג הפסח", האם צריך לחזור אחר שיעור כדי דיבור, ואפשר שגם אם סיים יהא דינו כלא אמר יעו"ב, ואין נראה שחזור, וצ"ע [כידוע ההבדל בין "חג המצות" ל"חג הפסח" מדברי הקדושת לוי פרשת בא, ונדפס במשניות ריש פסחים, ואבי ז"ל ה' רגיל לחזור על דבריו כמעט בכל פסח, - ועי' "בני יששכר" מאמרי חדש ניסן מאמר ד' דרוש א' - ומאמרי חדש אדר מאמר ד' ימי הפורים].

קדימות שירת הים לפסד"ז במאחר לתפילת שביעי של פסח

המאחר לתפלה בשביעי של פסח, ובידו לומר או מקצת פסד"ז או פרשת שירה. אפשר דכיון שהוי יומו של שירה, דהוא סיבת שש"פ, אזי השירה קודם לפסד"ז, דבכל יום קודם פסד"ז כיון דהוי בגדר חובה כמבואר שבת [ק"ח ב'], ואמירת שירה אינו חיוב אלא מנהג [ועי' ר"מ פ"ז מתפלה הי"ג דיש מקומות שלא נהגו לומר שירה בכל יום אלא פ' האזינו, - ולהר"מ גם במקומות שאומרים שירה הוא אחר ישתבח, שאינו בכלל פסד"ז ועי' ערוה"ש סי' נ"ב ועי' מהרש"א שבת שם], ומ"מ בשביעי של פסח אפשר דמעלתו טפי, ועכ"פ אמירת ברוך שאמר ואשרי, קודם לשאר פסד"ז ואמירת השירה, ועי'.

שכח לומר ויכולו בליל הסדר שחל בשבת

נשאלתי מי ששכח לומר ויכולו בליל פסח שחל בשבת, דבעלמא אומר ויכולו ושותה בתוך הסעודה, - אבל הכא בין כוס ראשון לשני הוא כמוסיף על הכוסות, ומסתבר דיאמרו על הכוס באמצע הסעודה, ויכוון בפה"ג של כוס שני ע"ז בשביל שלא יצטרך לברך בפה"ג בסעודה ויהא כמוסיף על הכוסות. - וראיתי שכ"כ בסדר הערוך פנ"ב ס"ו.

הדליקה נרות יו"ט בשביעי של פסח ועדיין לא התפללה מוסף והלל

נשאלתי באשה שהדליקה נרות לשביעי של פסח, ועדיין לא התפללה מוסף והלל. נראה דאף שיש מקום לומר שיכולה לומר משום דלא הוי תרתי דסתרי, כיון שהוי מוסף והלל לפסח. מ"מ נראה דחשיבא לסתירה דבהא דקיבלה לשביעי של פסח הוי כיום חדש [ואף דלילה לא איקרי] ועי'.

אמר ביעלה ויבא חג הפסח במקום חג המצות

בחוה"מ שאלתי לגאב"ד העד"ח ירושלים עיה"ק שליט"א בטעה באמירת יעו"י וכיו"ב, ובמקום חג המצות הזה אמר חג הפסח, האם יצא, והשיב שמסתבר שיצא.

חיוב נשים בהלל בליל פסח אחר מעריב

נשים המתפללות בביתם אי יאמרו הלל בברכה כשנוהג כן הבעל שמתפלל בביהכ"נ שאומרים בו בליל פסח בברכה, - מאז הי' ההוראה עמי שיאמרו בלא ברכה, שנתקן דוקא בציבור, כלשון השו"ע וכ"ה בשו"ת בית יהודה ח"ב סי' ל"ג. ואף שמי שלא אמרו עם הציבור, יש לו לומר אח"כ בביתו, הוא משום שהתפלל עם הציבור ונתחייב בזה, (וכן מבואר בברכ"י סק"ח, עבוה"ק או' י"ז וכה"ח ס"ק מ"ב שבכה"ג יש לומר הלל עם ברכה) אבל לא נשים שלא התפללו בביה"כ, אמנם כשנמצאות בביהכ"נ יאמרו עם ברכה. אבל

בשו"ת דברי יציב סי' רז כתב כיון שסיבת ההלל הוא זכר להקרבת ק"פ ונשים לא היו שם, להכי פטורות מהלל, ולדבריו גם בביהכ"נ פטורות הם, וצ"ע.

אמר מוריד הגשם במוסף

נשאלתי ממי שלא אמר מוריד הטל אלא מוריד הגשם במוסף דפסח – ומכבר ההוראה אצלנו שאינו חוזר, כדכתב בח"א [כלל כ"ד ס"ג] פת"ע [סי' קי"ד סק"ז] כה"ח ס"ק כ"ד, ואף שבמשנ"ב אין נראה כן. י"ל דכיום שיש הרבה מנינים בעיר אחד ומהם רבים שנוהגים שבתפלת לחש אומרים עדיין משיב הרוח ומוריד הגשם, [עי' קי"ד רמ"א ס"ב מג"א סק"ה] להכי לא חוזר.

הזכיר בעל המחיה החג הזה ולא הזכיר פסח

עוד שאלתי [להגאב"ד הגריי"ט וויס שליט"א], באמר בברכת מעין שלש החג הזה ולא פירט פסח. והשיב שנראה שמעכב הדבר להזכיר שם החג [וד"ז נמי נ"מ בתפלה]. ואפשר שבמעין שלש לא מעכב ובתפלה מעכב, ואפשר שיש לחלק אם הזכיר החג הזה דכשאומר הזה מובן שהוא חג המצות, ואולי איתא סברא כשהזכיר רק החג אפשר לטעות שהוא סיבות ששכח שהחג הוא סוכות. שו"ת משנת יוסף ח"ז סי' צ, וקובץ מבקשי תורה אייר תשע"ד.

נזקי שכנים באמירת שירת הים בקול ועוד

בתי כנסיות שנהגו שאומרים שירה ברבים אחר חצות כליל שש"פ, אין טענה בזה לשכנים, שכן נהגו, אך אם יש אפשרות לסגור החלונות בבהכ"נ שיש מזגנים, מהראוי לנהוג כן – אבל אנשים פרטים שתפלתם מסתיימת בשו"י"ט ביום מאוחר, ושירתם בסעודה נשמעת לשכנים, בזמן דלרובא דעלמא הוי' מנוחת צהרים [בין השעות שתיים לחמש] צריכים לזהר לסגור החלונות וכיו"ב. – כמו"כ העורכים סדר כליל שני דהו בני חו"ל אין להם להפריע לשכנים, כי בזה לא הוי כליל יו"ט ראשון שהוא אדעת' דהכי.

חול המועד

הנחת תפילין בחוה"מ

בחורים מיוצאי אשכנז באו ואמרו לי כי מהבר מצוה מניחים הם תפילין בצינעא בחוה"מ, כפי שנהגו במדינות אשכנז בחוה"מ בחו"ל, אמנם אביהם שינה מהמנהג בא"י,

אבל הסבא שלהם לא שינה והניח בחוה"מ, והם רוצים להמשיך מנהג הסבא, נראה דשרי להו להמשיך במנהג זה, ובלבד שיהי' בצנעא. - נראה דיניחו אחרי התפלה, דכיון שמהראוי לומר בהם ק"ש, ואם יניחו קודם התפלה יפסידו ק"ש בברכותי, ולכן עדיף אחר התפלה או לפני התפלה ויכוון שלא לצאת מצות ק"ש.

חיפוש דירה

נשאלתי האם מותר לחפש אחר דירה בחוה"מ לחתן שמתחתן בחדש כסלו, - נראה שבטעם איסור סחורה בחוה"מ איכא טעמא דטירדא, כמובא בסי' תקל"ט מג"א סק"א, ושייכא נמי בחיפוש אחר דירה, וכן טעמא שמתוך טירדא ימנע משמחת יו"ט המבורא בשו"ת הרא"ש כלל כ"ג, שייכא נמי בני"ד. וטעמא דגזירה שמא יכתוב המובא בפרישה [סק"א] שייכא בזה, [אף שטעמים אחרים לא שייכא כטעמא שיקנה ביוקר או זול ויצטער, ומשום זלזול המועד למכור כדרכו בחול], יש להחמיר בטעם הנ"ל, ואם הי' סמוך לסוכות אפשר דהוי שרי, כיון דהוי הכרח לו הדירה והוי כדבר האבד.

נשאלתי ממי שהציעו לו קרקע לשאת ולתת בו או לקנותו, האם יכול בחוה"מ לראות את הקרקע אם ראוי הוא לזה, נראה דזה לא הוי בכלל פרקמטי' המתבאר במו"ק (י' ב') ושו"ע (סי' תקל"ט סעי' א), שאינו אלא ראי', כ"נ.

קניית רכב

נשאלתי ממי שלא השיג רכב לקנות עד חוה"מ, והשבתי דאסור לו לקנותו בחוה"מ, ואף שישתמש בו במועד, כיון שאין הכרחי שיהי' לו רכב כי יש הסעות ציבוריות ובמעשה הנ"ל גם עתה יש לו רכב שקיבל מאדם לנסוע בו, ויכול להמשיך לנסוע בו לצורך המועד, ועדיין צ"ע.

תלישת בשמים לצורך הבדלה

נשאלתי האם אפשר לתלוש בשמים לצורך מוצ"ש של חוה"מ – הנה עי' [סי' תקמ"ז סי"ב ומשנ"ב שם] דתלישה לצורך המועד שרי, ותלישה בביה"ק אסור דלא חשבינן לה צורך – אבל לצורך הבדלה פשיטא דחשיבא לצורך – וגם לצורך בשמים של שבת דהוי מנהגא, נראה נמי דשרי דעכ"פ אית לי' הנאה דמריח ופשוט.

מלאכה בחוה"מ במי שאין לו מה יאכל

בדבר היתר למלאכת חוה"מ לפועל שאין לו מה יאכל, הנה בכה"ג שהי' בידו להשיג מארגוני קימחא דפיסחא אשר רבים הם, ולא הי' רצונו להגיע לידי מתנת בו"ד, נראה

דשרי לו לעבוד בחוה"מ, ודמי להמבואר באשל אברהם [סי' תקמ"ב] שא"צ לקחת מהצדקה ולקבל מתנת חנם כדי להימנע מלעבוד, - ואף שיש לחלק דקימחא דפסחא חשיבא כצורכי העיר ולא כצדקה גרידא, מ"מ להא מילתא אין לחלק.

נטילת צפרניים

נשאלתי במי שגדלו צפרניו ושכח ליטלם בעיו"ט ראשון, ובוש הוא לילך באופן זה אי שרי לקוצצם. ונראה דבחוה"מ אף שיש מתירין ע"י עכו"ם כמבואר נובי"ת סי' צ"ט, וכן הובא משו"ת בית יעקב [סי' מ'] להקל ע"י עכו"ם ומסייע אין בו ממש, יעוי' כה"ח סי' תקל"ב סק"ח - ואף דכמדומה לכתחלה לא מקילים בזה, אבל בגוונא דהוא ע"ש ויו"ט שרבים המקילים בזה [עי' נחלת שבעה סי' נ"ז הובא בבאה"ט שם סק"א], יש לצרף דע"י עכו"ם ודאי שרי.

נשאלתי במי שלא קצצו הצפרנים לבניו הקטנים והם גדולות מעט בני שלש וחמש האם מותר בחוה"מ - והשבתי דלבן שלש יכול להקל, דרק בשערות החמירו ולא בצפרנים ככה"ג שבדר"כ בשיעור כזה קוצצין לו, [ועי' סי' תקל"ו ס"ו ומשנ"ב שם], אבל בן חמש דהוי גיל חינוך לא יקל לו, [מלבד אם הם גדולות טפי ומצטער בשריטתו שרי, דהא דשרי דיש לו צער].

לשאל שאלות שאינם צורך המועד

יש אברכים השואלים בחג שאלות שאינם דחופות, אך ברירא שהוא שמחת החג ואף היפוכו כשאין להם תשובה, יתכן שהוא סיבה שצריך לטרוח עבור ד"ז לפשוט ספיקם בחג עצמו, דהמשמעות שיש מצוה לשמח האחר מלבד שמחת האדם עצמו, ויל"ע עדיין.

מלאכת אומן לערכי רבים

אשר שאל הגאון הנ"ל במי שהגיע מן הצפון לעיר ב"ב בחוה"מ, וכאן יש מי שיכול ללמדו איך לנתק אינטרנט וכיו"ב ממכשירים קלוקלים האם מותר, כיון דהוי מעשה אומן, - נראה דשרי, כיון שלמוד ד"ז הוא צרכי רבים להצילם מאיסור, ואף דיכול לשוב אחר המועד מהצפון, כיון שהוא טירחא יתירה שרי.

עבודה במעון

נשאלתי דבעיר וכו' עובדות נשים במפעל מסויים בחוה"מ, ולכן צריך שיהיה מעון לתינוקות של כל השנה, אף בחוה"מ, ורוצים ליקח אשה כממונה למעון, האם הוי איסור בשכר, כמדומה דיש להקל להחשיבו כצרכי רבים דשרי אף בשכר, כמבואר בביה"ל סי'

תקמד דב"ה צרכי, מ"מ כיון שיש מקום לדון שצרכי רבים הוי רק כצורך עיר וכדו' [במקו"א כתבתי בפרט זה, ויש שהוכיחו מהירושלמי מו"ק פ"א ה"ב שקבר משפחה חשיבא צרכי רבים ואכ"מ], עדיף אם הוי שייך שתעבוד יום אחד קודם חוה"מ או אחריו ובזה ייחשב כהבלעה.

הדלקת נר בקברי צדיקים

כשהולכים לקברים יחידים [שאינן הולכים לביה"ק בחוה"מ] כציון רות וישי אבי דוד בחברון, נראה דשרי להדליק נר בחוה"מ, גם להחוששים שאינן מדליקים שלא לצורך כלל. ולא דמי להמבואר שלא לתלוש עשבים אחרי יציאה מביה"ק כנהוג [עי' יו"ד סי' שעז סעי' ד], דהתם משום דשייכא לענין הקבורה הוא.

תקון מכונת כביסה

נשאלתי במי שנתקלקלה מכונת הכביסה שלו, והטכנאי יכול להגיע רק בחוה"מ [כי אם יקח טכנאי אחר שלא מהביטוח ששייך אליו, יפסיד את הביטוח על המכונת כביסה], אבל הוא לא נצרך למכונה אלא בשביל בתו ומשפחתה שיהיו אצלו, האם מותר לתקנו בחוה"מ. כפי שנאמר לי רק למצוא הקלקול נצרך אומן, אבל אחרי שמוצאים הוא תיקון של מעשה הדיוט, ובכה"ג פשיטא דשרי, אבל אם הי' מעשה אומן יל"ע – ועי' מג"א סוס"י תקמ"ה.

תפירת בגדים לעורך חתונה

נשאלתי במי שעומד לחתן בתו סמוך לחג, ועדיין אין להם בגדים הנצרכים, האם שרי לתפור במועד, ונראה פשוט דאסור כיון שתפירה כזו לא שייך לעשות באופן של מעשה הדיוט או בשינוי, ומעשה אומן אסור אף לצורך המועד, עי' סי' תקמ"א ס"ד וס"ה ומשנ"ב שם, - ואסור גם ע"י גוי כמבואר שו"ע שם, - ובס"ד כיום אפשר למצוא בגדים מוכנים לקני', וזה שייך אחר המועד, ומה שאין דרכם בבגדים מוכנים, אי"ז מתיר איסור דחוה"מ.

התחיל לגלח זקנו בטעות

נשאלתי במי שהתחיל לגלח זקנו בער"פ ומשום אונס גמור הפסיק לגלחו, האם שרי בחוה"מ כיון שהי' אונס והוא במצב שאינו כבוד הבריות לצאת באופן זה לחוץ, - בפשוטו ליכא היתר אף שהי' אונס, כיון שאין האונס ידוע (עי' משנ"ב סק"ד), והנה מצינו שמסיבות רפואיות שהשערות מכאיבות לו מאד או גורמות לו נזק רפואי, דיש מתירים כמבואר שו"ת זרע אמת (ח"א סי' עד) [ועי' ח"ג סי' נב] והכי נמי י"ל כיון דבזיון הוא

לילך כן, הוי כשערות מצערות אותו, ובפרט שאינו יכול לצאת מביתו, וצ"ע. אמנם בשו"ת תשובה מאהבה כתב דלא כשו"ת זרע אמת, - שוב ראיתי מובא משמי' דשו"ת כפי אהרן (סי' נ"א) דמותר במקום בושה, וצריך אני לעי' שם, [כמו"כ יל"ע בא"א ס"ק י"ד].

נשאלתי בחוה"מ בקטן כבן שבע שלקח מכונת תספורת וסיפר חצי משערותיו ונראה משונה, - נראה דשרי לספרו באופן הנאות, דבושה הוי כמצטער דשרי לו כמבואר סי' תקל"א ס"ו ברמ"א ומשנ"ב ס"ק ט"ו.

היתר גילוח לחולה

נשאלתי במי שמחמת חולי לא ה' יכול להתגלח קודם יו"ט כי לא יכול ה' אפי' לזוז באיבריו, האם עתה בחוה"מ שנתרפא שרי. הנה הלכה רווחת שגם כשהי' סכנה בגילוחו קודם המועד אסור לגלח בחוה"מ, כמבואר שו"ע או"ח (סי' תקל"א ס"ב) ומקורו בתשובות הרשב"א [ח"ג סי' ער"ה]. כמובא בב"י, והטעם כיון שלא מפורסם סיבת האונס אסור, ולכאורה לא שנא מה כשהסיבה מחמת בריאותו שאינו יכול להסתפר – ואם כובד השיער גורם לו צער כתב בשד"ח [מערכת חוה"מ סי' כ"ב] שהמיקל לא הפסיד, אבל גם בזה נצרך מי שרב גוברי' לפסוק, ועי' שו"ת זרע אמת [ח"ג סי' נ"ד].

העמדת סכין השחיטה שלא לצורך המועד

י"ע האם מותר להעמיד סכין שחיטה ביו"ט, - וכן יל"ע בחוה"מ כשאינו לצורך המועד, האם שרי [ולצורך או"נ מותר בחוה"מ לתקן הסכין כמבואר סי' תק"מ סעי' א']. דמחד גיסא מכשיר הסכין לשחיטה והוי כמלאכת מכה בפטיש, ומאידך אפשר דלהכשיר סכין שרק להלכתא לא כשר לא הוי מכה בפטיש, ובפשוטו הוי בכלל מתקן דלא גרע מהפרשת תרו"מ ושאר אופנים דאיכא איסורא של מתקן, ועי'.

פתיחת חנות כדי להמנע מקנס

נשאלתי במי שיש לו חנות בקניון, ועל כל יום שלא פותחים החנות קונסים אותו מטעם ה"רשות" אלפיים ש"ח, וא"כ בחוה"מ זה יהי' לו הפסד מרובה, - לכאורה אף דהוי דבר האבד, מ"מ איכא לפנ"ע של הקונים, שאינם קונים לצורך המועד. שוב ראיתי שכ"כ בשש"כ פס"א הערה קמ"א משמי' דמו"ר מרן הגרשו"א זצוק"ל. – וצ"ע ממש"כ שם הערה קי"ז והיתרא שייכא רק משום דבר האבד דדינא דתקל"ט ס"א המבואר ברמ"א בתגר, כיון דהמשנ"ב שם כתב מהמ"א דרך בביתו ולא בחנות.

בנין בית המקדש בחוה"מ

י"ע האם בנין ביהמ"ק דוחה חוה"מ, דקי"ל ביבמות [ו' ע"ב], שבועות [ט"ו ע"ב], שאין בנין ביהמ"ק דוחה את היו"ט וכ"ש שבת, הובא בר"מ [פ' א' מביהב"ח הל' יב] להלכתא, לכאורה שרי דאין לך דבר האבד גדול מהא, להרבה פרטים ליחיד ולכלל ישראל, וראיתי בספר "סוכו ציון" הל' בנית ביהמ"ק וכליו [עמ' צ"ח] ששאל את הגר"נ פרצוביץ זצ"ל, ואמר לו שתליא במחלוקת בשו"ע [סי' לא] אי חוה"מ הוי זמן תפילין, ולהשיטות דאין מניחין הוי כשו"ט ואין בונין המקדש, ולהשיטות דמניחים תפילין בחוה"מ, הכ"נ אפשר לבנות, וצ"ע דלכאורה שרי כנ"ל משום דהוי דבר האבד, ואכתי יש להאריך בזה ועוד חזון למועד.

שוב ראיתי בספר הנ"ל [עמ' ק"א] דמזבח בונים בחוה"מ משום דהוי דבר האבד, וראי' מהא דאיתא סוכה [מ"א א'] שאפשר להקריב העומר בחוה"מ ולהא צריך מזבח, וכמדומה דאף שאפשר להקריב בלא מקדש, עיקר עצם המקדש נמי הוי כדבר האבד. גם יש לדון בבנית מנורה בחוה"מ שהרי גם בנין הכלים אסירא בחוה"מ.

כל הנז"ל להצד דבנין בחוה"מ הוא מה"ת [דעת תוס' שבת צה ע"א שאף בנין ביו"ט אינו אלא דרבנן ואין בו דעת רוב ראשונים, והאריכו בזה רבים] ועי' ביה"ל (רס"י תרל"ז) ביכור"י (תר"מ ס"ק כ"א) ספר חיכו ממתקים (הל' חוה"מ עמ' קפ"ז ורכ"ג) ועי' אוצר מפרשי התלמוד סוכה כ"ז ב' עמ' תתקכ"ז – אבל אם הוי דרבנן נראה דשרי דאין שבות במקדש, - ובמקו"א הבאנו בדין בנית הבימה למצות הקהל בחוה"מ.

עבודה במחשב למניעת הפסד

בענין האשה שנצרכת בימים הקרובים של אחר פסח למסור עבודת פרוייקט של מחשבים, ואם לא, הוי הפסד עבודה של כמה שנים, - פשוט שמותר לצורך זה לעבוד על המחשב בחוה"מ [בלא להיכנס לפרטים אם הוי מלאכה דאורייתא. ככתיבה, מכה בפטיש, בונה] שהוי דבר האבד הפסד זמן והפסד ממון שהי', וגם הכשרה לעבודה זו לא נידונה כמניעת רוח אלא כהפסד, - ומסתבר שלא הי' כוון מלאכה במועד, אלא מה דשכיח דמשום עצלות נדחה מזמן לזמן, ומבואר באחרונים דלא חשיבא לכוון מלאכתו במועד שאסור אף בדבר האבד, - ולכן מותר גם לקחת מורה פרטית בתשלום דשרי לאחר לעשות מלאכה לצורך דבר האבד של חבריו.

כיבוס גרביים

כיום אף שרבים מחליפים פוזמקאותיהם בכל יום. אין נראה להתיר לכבסן במועד. דלא הוו כמטפחות הידים [מגבות] דהן מתלכלכות תדיר ואילו הפוזמקאותיהן אין הכרח להחליפן, אלא נוח הוא להחליפן.

נתינת ספריי על פאה

נראה שלהתיו ספריי על הפאה, שרי בחוה"מ שאינו בכלל כיבוס כלל [ורק תיקון וסירוק פאה בזה יש להחמיר, מכמה טעמי וגם דהוי מעשה אומן].

כיבוס בגד ארוך כשיש לו קצר

בהא דאין מכבסין בחוה"מ, ורק אם אין לו בגד אחר, ובסי' תקל"ד משנ"ב סק"ט ס"ל דהיום שאין אזורו מוכיח עליו שאין בגד אחר, אסור גם בכה"ג, יש שכתבו דכיום שהוא דבר קל אפשר דהוי כבגדי פשתן דמותר אם אין לו בגד אחר כמובא בשעה"צ שם, - נראה דאם יש בגד חול לא חשיבא שאין בגד אחר, וגם אם לובש ביו"ט חליפה ארוכה ויום חול קצר, אך האם לסמוך על סברה הנ"ל, צ"ע לדינא.

כתיבת ספר תורה

נשאלתי במי שכותב ס"ת עבור מי שיהי' לו יארצהייט על אמו בחודש תמוז, ואם לא יכתוב בחוה"מ, לא יסיים עד אותו זמן, האם מותר לו לכתוב בחוה"מ, נ"פ דאסור, שאין ענין סיום ס"ת ליארצהייט סיבה להתיר בשכר, - אמנם אם התחייב לסיים עד אותו זמן, אפשר כיון שהוי דבר מצוה שרי. וצ"ע.

עובד במכון והתחייב לסיים

נשאלתי במי שעובד עבור מכון להוצאת ראשונים, ויש לו חיסור בחומר שהבטיח לסדרו, אי שרי לכתוב בחוה"מ במחשב, - נראה דאסור, וליכא היתרא דצרכי רבים, דיכול להיות יותר מאוחר.

דיבורי מסחר בלי סיכומים

נשאלתי במי שבאים אליו לביקור אנשי מסחר מחו"ל, האם מותר לו בחוה"מ לדבר עמם על עניני מסחר ללא סיכומים על עסקאות, ונראה דמותר שחמשת הסיבות דמה"ט אסור מסחר בחוה"מ לא הוי דיבורים בעלמא בכלל זה.

כתיבה לצורך המועד

כתיבה לצורך המועד מותר, כי הוי מלאכת הדיוט כמבואר בסי' תקמ"ה ס"א. מ"מ בכה"ג שלא ניכר דהוי לצורך המועד, לכאורה הוי ככל מלאכות שאין לעשות בפרהסי', אלא אם הוא ניכר שהוי לצורך המועד כמבואר סי' תקל"ה משנ"ב סק"ד [ומקורו בא"ר

סק"א מהמרדכי סי' תתנ"ה], ואפשר דלא בעינן שבעיני הוראה יהא ודאי שהוא לצורך המועד וסגי במה שמסתבר לו דהוי צורך המועד.

קניית פלאפון לצרכי רבים

נשאלתי ממורה הוראה שנשבר לו הפלפון, האם מותר לתקנו כיון דהוי תיקונו מעשה אומן (ומעשה אומן אסור במועד, עי' סי' תקמ סעי' א'-ג'), וצרכי ציבור גרידא לא שרי במלאכת אומן, ורק אפשר דהוי דבר האבד לשואל שלא יהא לו מענה, ודבר רוחני נמי חשיבא לדבר האבד כמבואר בפוסקים, [עי' סי' תקמה סעי' ח' ט']. - וכשהוי לצורך גוף האדם שרי בצרכי רבים, אבל אין נראה דשאלה ותשובה חשיבא בגדר צורך גוף האדם. ועי' שו"ת "באר משה" ח"ז סי' טז.

בישול לצורך גוי

נשאלתי את מרן הגר"ק שליט"א בהא דקי"ל דאין מבשלים עבור עכו"ם בחוה"מ כמבואר בחיי אדם כלל קו סעיף יא [עי' בנשמ"א, והוא דנתמעט מקרא ד"לכם" ושמעתי ממרן הגריש"א שליט"א דהוי איסור מה"ת להשיטות שמלאכת חוה"מ מן התורה, ואמר שלכן אסור לבשל למחלל שבת בחוה"מ], האם לכן גם אין מזמינים לעכו"ם בחוה"מ כדין שאין מזמינים ביו"ט, ואמר שצריכים ראיה ע"ז.

נשאלתי את מרן הגרי"ש האם בחוה"מ מותר לבשל עבור עכו"ם או מחלל שבת בפרהסיא - והשיב דיש להחמיר בזה כיו"ט דלכם ולא לנכרי.

בניית ת"ת

נשאלתי בת"ת אשר בונים שם אגף נוסף, ולבנות בזמן שהתלמידים נמצאים איכא סכנה, האם שרי מה"ט לבנות בחוה"מ. הנה לבנות ביהכנ"ס בחוה"מ אסירא, כי יכולים להתפלל במקו"א וכדכתב שו"ת הרשב"א [ח"ד סי' שכ] ומיניה בשו"ע סי' תקמ"ד, ובשד"ח מערכת חוה"מ אות ב, אבל הכא לא שייכא, מ"מ אין נראה להקל דהוא מילתא דפרהסיא.

טיפול פסיכולוגי

נשאלתי בפסיכולוג המטפל בשכר אי שרי בחוה"מ, - לכאורה נראה דשרי דהוי צרכי רפואה ומותר בחוה"מ (עי' שו"ע סי' תקלב סעי' ב). ואף דלא חזינן שינוי השתא בחוה"מ, אבל כידוע כל שיחה ושיחה מקרב רפואת המטופל מענין הנצרך, ומה"ט אף בשכר שרי כדין צרכי הגוף דמותר בשכר. - ועי' שו"ת אבנ"ז או"ח (סי' רצ"ה או"ז) וערוה"ש סי' תקלב סעי' ב'.

בדיקת תפילין

נשאלתי האם מותר לבדוק בתי התפילין ע"י אומן עושה בתים בחוה"מ, דאפשר שהורדת הצבע ולידע המקומות הנצרכים להסיר הצבע, הוי מעשה אומן. נראה לכאורה דאסירא דהא כתיבת תפילין לצורך חבירו אסור, גם כשלא יהא לו תפילין אחר החג כמתבאר סי' תקמ"ה משנ"ב ס"ק ט"ו ט"ז, ועי' שש"כ פרק ס"ז או' קס"ד, - אך יתכן שבני"ד הבהירות שיהא לאדם אם עד עתה הניח תפילין כשרות חשיבא לצורך המועד - ובפרט העונג שיהא לו אם יתברר שאינם פסולות.

שאלתי את מרן הגרי"ש כיום שנמצא חסרונות רבים האם מותר לבודק קבוע לבדוק את התפילין בשכר בחוה"מ, - והשיב דשרי דהוי לצורך שלא יהיה ח"ו קרקפתא דלא מנח תפילין, והוי צרכי ציבור.

שתילה בחממות

נשאלתי מאלו שיש להם חממות במצע מנותק, האם מותר להם בחוה"מ לשתול, כיון שללא זה כעבור שלש שבועות לא יוכלו לשווק ממין זה, ויש להתיר כיון דהוי ע"י עכו"ם, ואמירה לעכו"ם באיסור דרבנן, בכה"ג שיפסיד הבעה"ב כיון שמשלם לפועלים שכר חודשי, מותר - ועוד דהרי עתה שהוא שביעית נמכרו העציצים לעכו"ם, א"כ הוי עבודה בשדה עכו"ם.

מעשה הדיוט שנעשה רק ע"י אומן

י"ע אי שרי בחוה"מ מעשה הדיוט אבל רק אומן יעשה ד"ז. כגון תיקון דודי שמש בגג רעפים, בגוונא דהוי תיקון קל שהוא מעשה הדיוט, אבל מחמת סכנת נפילה לא יעלה לשם אלא אומן. נראה דלא חשיבא למלאכת אומן, ושרי.

קניית דבר האבד בחנות שפתוחה כדרכה

נשאלתי בחנות שפתוחה בחוה"מ שלא ע"פ הלכה, ויש לאדם דבר האבד האם שרי לקנות שם, דהותר דבר האבד רק למלאכת חוה"מ, אבל הכא הוי בזה מסייע ידי ע"ע, והשבתי להיתרא דדבר האבד מתיר גם מסייע, כיון דיסוד האיסור והעבירה הוא משום מלאכת חוה"מ, שוב שמעתי משמי' דמו"ר מרן הגרשז"א זצ"ל שאסר.

רפואה בחול המועד

מי שהלך להתרפאות בחוה"מ אצל מי שכל השנה נמצא אצלו ב' פעמים בשבוע ומשלם עבור זה, - ועל חוה"מ לא פירט. הנה מדינא דמשום דהוי רפואה שרי אף בשכר כשא"א

בחנם ועי' סי' תקמ"ב ביה"ל דב"ה ודבר האבד, ושם דב"ה אפילו. ועי' ביאור הגר"א שם סק"א, ואולי כיון שלכתחלה עדיף בחנם, יש לפרט להדיא שהמכוון בשכר, ואכתי צ"ע.

טיפול שיניים

נשאלתי במי שנצרך רפואת שיניים לבנו ואם יעשהו בחוה"מ לא יעלה כלל כסף כיון שהוא פחות מבן שש [והוא מבצע בקופ"ח מסויימת] ומיד אחר חוה"מ הוא כבר בן שש ויצטרך לשלם על הטיפולים, האם שרי בחוה"מ, ונראה להימנע, אף שגדר הדין לכאורה לא גרע ממכוין לעסוק בריפוי בחוה"מ דשרי (עי' ס' תקלב סעי' ב) שהרי דימוהו למלאכת או"נ, אמנם מ"מ ראוי להימנע. ואפשר דכיון דהוה קטנים קילא טפי וצ"ע.

סגירת תחנת דלק שתגרום לאובדן לקוחות

נשאלתי במי שפתח למחייתו קודם חוה"מ חנות לממכר נפט ["תחנת דלק"], ואם יסגור לחנותו בחוה"מ יפסיד אנשים גם לאחר חוה"מ, כי יתרגלו למלאות דלק במקום אחר, - נראה דהוי כהפסד לו בפרט שהוא בתחלת דרכו בזה, עי' ח"א (כלל קי"ב סעי' י'), ומצטרף לזה דהוי צרכי רבים, והוי צרכי הגוף להקל עליו שלא יצטרך לילך, עי' שו"ע סי' תקמ"ד ס"א ב'. להכי יש צדדים להקל, ועדיין צ"ע.

כיבוס בחוה"מ ע"י שעון מערב החג

נראה דאסור לכבס בחוה"מ גם אם יעמיד שעון מעיו"ט שידלק בחוה"מ דזיל בתר טעמא שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, אבל על כיבוס בערב פסח כשיעמיד שעון מקודם חצות שיכבס אחר חצות לכאורה שרי, ואין נראה להחמיר אף דאוושא מילתא דנפיק לחוץ רעש של המכונת כביסה.

סידור שער בחול המועד

נשאלתי אי יכולה אשה להסיר ולסדר שער הגבות בחוה"מ - נראה דשרי כהא דמבואר בסי' (תקמ"ו ס"ה) דמעברת שער בית השחי ובית הערוה, עי' ביה"ל שם (דב"ה כל תכשיטי') דחשיב לגבה כצורך הגוף ואו"נ. - וה"ה בגבות העינים ושאר מקומות.

כתיבת שטר תנאים

בדבר כתיבת שטר תנאים בחוה"מ. הן אמנם מבואר להדיא דהוא שטרי פסיקתא, דשרי בחוה"מ, אבל כיון שבד"כ נגמרו השידוכין קודם, ואף עשו ווארט ורק נדחה

לחזה"מ, בזה אפשר להכין נוסח השטר קודם עם ע"ק, ולעשות קנין בחזה"מ עם החזה"מ כ והצדדין בפני עדים, ויחתמו העדים אחר החג – וכמדומה דיש מקום להקל להחתים כי עני"ז יכול להשכח אחר החג וכיו"ב, ולא נחשב לכוון מלאכתו במועד, ובפרט כלפי העדים. וכן נראה שאם רוצים לחוש יחתמו בשינוי דיד שמאל וכיו"ב, ועי'.

כתבו שטר תנאים בחזה"מ ושוב נודע להם שדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאסור לכתוב בחזה"מ, אחר שכבר סיימו בזכרון דברים כל ההתחייבות, וכ"ה במקו"ח תקמ"ה ס"ה, ורצה צד החתן לקרוע השטר שלא יהי' מעשה חזה"מ, נראה שיכול לקרוע רק בגוונא שעתה יכתבו התחייבות, דאל"ה הוי ריעותא בזה שקורע.

מי שנפטרה אמו בחזה"מ אם מותר לילך לאירוסי נכדו בחזה"מ

נשא"תי ממי שנפטרה אמו, ר"ל בחזה"מ ונכדו מתארס בחזה"מ האם יכול להשתתף באירוסין, - נראה דמותר. משום דהוי אבלות בפרהסי' בהא דלא ישתתף סבא באירוסי נכדו. - בעיקר גדר אבלות בכה"ג שנפטר לו בחזה"מ, יל"ע דלמעשה הרי אסור רק בדברים שבצנעא שהוא תשה"מ ורחיצה כמבואר באו"ח [סי' תקמ"ח ס"ח] ויור"ד [שצ"ט סעי' ב'], - וכן אין רשאי לעלות לתורה כמבואר משנ"ב שם ס"ק ט"ז – כמו"כ חזינן שאינו שרוי בשמחה שע"כ אין לו לישא כפיו אלא צריך לצאת קודם, כמבואר סס"י קכ"ח [מג"א ס"ק ס"ו] וגר"ז [סעי' נ"ה] שו"ת חת"ס יור"ד [סי' שנ"ב], - וא"כ איך מקיים מצות שמחת החג.

דין ניחום בחול המועד

ניחום בחזה"מ, דינו כניחום בשוי"ט שמדינא מותר לנחם, כמבואר שו"ע או"ח סי' רפ"ז סעי' א', אך יש לנהוג כן רק מחמת סיבה כי בשוי"ט אינו לכתחלה, וגם לא נהגו כן כמבואר ביו"ד סי' שצ"ה או"א, נימוקי או"ח שם, ערוה"ש רפ"ז ס"ג, וגשר החיים עמ' ר"ט. – ולכן אין להניח פירסום על זמני ניחום אבלים בחזה"מ.

סעודת תנאים בחזה"מ פסח

אין ראוי לעשות סעודת תנאים בחזה"מ פסח, כיון שבדר"כ רבים מקפידים שלא לאכול אוכל מבושל וכיו"ב אצל אחרים, וא"כ נצרך להיות סעודה של אגוזים, פירות וכדו', ולא חשיבא לסעודת מצוה כמבואר במשנ"ב [תמ"ד ס"ק כ"ד, ותט"ו סק"ב, ושעה"צ תקנ"א ס"ק י"ט], דעל פירות וכיו"ב לא חשיבא לסעודה.

תליית ציצית בחול המועד

הא דשאל את הרב וכו' שליט"א בדבר תליית ציצית, כשיש לו כבר בגד ציצית, והשיב דשרי כמבואר בתוס', וכוונתו לתוס' מו"ק י"ט ע"א דב"ה וטוהו דכתבו ובעשיית תפילין וציצית לא איירי במתניתן וכו', ושמא אין איסור.

י"ע דהתוס' לא כתבו אלא בלשון שמא, ואפשר טעמי' דחשבינן לספיקא דרבנן, ואף דהביה"ל סי' תקמ"ה דב"ה ומותר ס"ל דנקטינן דמלאכת חוה"מ דאורייתא, מכ"מ אם הוא לצורך המועד מצטרף בהא שיטת הראשונים דבכה"ג הוי דרבנן אף במלאכת אומן. אבל אכתי לא ברירא, דאפשר דכוונת התוס' הוא כמבואר בנמ"י דקאי לגדול את החוטים דשרי, אבל תליה חמירא והוי מעשה אומן, אבל אי"ז מסתברא, וכן צ"ע דאמאי השמיטו הפוסקים את התוס' הנ"ל.

מ"מ בנידון דנן כשאינו לצורך המועד [שהרי יש לו כבר בגד אחר], בזה גם אם הוי מעשה הדיוט אסירא, כבכל מלאכה, וליכא היתרא דצורך מצוה.

כיון דהוי צורך המועד, להלכתא למעשה דשרי לכתוב, כהא דאיתא בשו"ע סי' תקמ"ה ס"ח, ומבואר להדיא בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' שנ"ז, והמקורות נצרכים לגוף הפסק, דפסק כהלכתא ללא טעמא אינו פסק, דמתחלף כל יום לפי ערך מנוחת השכל ובהירותו, לכן אף ד"ז שרי, ועי' בלשון החת"ס בתש' אהע"ז ח"ב סי' פ"ו.

בדבר השאלה שנשאל מאחיו שליט"א אשר יום חתונתו סמוך ונראה למועד, אי שרי לו להטיל ציצית בטלית קטן במועד.

הנה בשו"ע סי' תקמ"ה ס"ג איתא כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטוהו על יריכו וכו', וכתב במשנ"ב סק"י דאף לצורך אחר המועד שרי, אמנם מבואר בפמ"ג בא"א שם סק"ז דרק אם לא יוכל לעשות אחר המועד, וכ"ה בב"י שם, ובריטב"א במתניתין מו"ק י"ח, ובפשוטו דין כתיבת תו"מ שווה לדין טוית ציצית דבבבא חדא תני להו במתניתין, ותליית ציצית נמי נראה דדינו בהא כטווי', משום דבודאי הוי מעשה אומן, לא מבעי' להשיטות דאומנות תליא בתוצאה, אלא גם אם תליא במעשה אפשר דחשיבא למעשה אומן, ועי' כף החיים שם.

ומה"ט נראה נמי דגם אם עושה הציצית לצורך המועד ויש לו בגד ציצית אחר, דאסור לעשות, אמנם אם רוצה נאה יותר או הידור אחר אפשר דשרי דזה גופי' הוי צורך מצוה דזה א' ואנוהו.

אמנם למעשה צ"ע כיון דהמשנ"ב שם וכן בס"ק י"ב השמיט התנאי שלא יוכל לעשותו אחר המועד, אפשר דס"ל מסתימת הדברים דצורך מצוה לא נאסר כלל בחוה"מ, וד"ז לא ברירא בהרבה דוכתי אימת אפשר ללמוד מהשמטתו, ובספר אז נדברו ח"י כתב ובדברים המצויים שהשמיטם אפשר ללמוד [התם דן לגבי כזית ראשון דחובה בסוכה

אם שרי כשהוא עם סוכר, דדעת הפמ"ג דבעי דומיא דמצה דאינה עשירה, והמשנ"ב השמיטו, ויש הרבה מדקדקים בכך, וצ"ע דלדבריהם א"א כלל לאכול לחם וחלה דסוכר מעט בכל גוונא מעורב בהם, ובאמת שמעתי מת"ח אחד שאוכל לכזית ראשון לחם שחור], והכ"נ בני"ד.

תספורת ליוצא מבית חולים

נשאלתי במי שהי' בבית החולים וחזר בע"ש ג' דחזה"מ פסח, ושאל אי מותר לו להסתפר ולהתגלח בחזה"מ כיון שלא הי' לו אפשרות כ"כ קודם, הנה בחזה"מ ברירא דאסור כמבואר בסי' תקל"א כיון דלאו כו"ע ידעו את הסיבה שלא הסתפר קודם, ועי"ש בלבוש ס"ד ומשנ"ב סק"ה - ואחר המועד יל"ע, כמבואר בביה"ל סי' תפ"ט שאלו שמותרין בחזה"מ מותרים בספה"ע, וא"כ אפשר דספה"ע דקילא טפי שהוא רק ממנהגא שרי, גם במי שלא מכירין בו סיבתו, מ"מ נראה דאסור, כדין חזה"מ.

ביעור מעשרות

אמירה לעכו"ם לבער מטבע מע"ש בשבת

ב"ל שש"פ נשאלתי במי ששכח לבער פרוטה חמורה של מע"ש איך ינהג, האם יאמר לעכו"ם להשחית את הצורה דהוי שבות דשבות במקום מצוה או מצות שיש בזה.

כמה ספיקות בביעור מטבע מעשר שני

בערב פסח שהייתי שליח לרבים לבער פרוטת המעשרות בים. אכתוב כמה מספקות, נתעוררתי אמאי אין מברכים על ביעור מעשרות [על ויודי מעשרות דלא מברכים, אפשר שהי' ענין שלא כדין] - האם איכא בזה מצוה בו יותר מבשלוחו והמשלחים נצרכים לנסוע - כיון שעיקרו דאורייתא האם איכא חזקה שליח עושה שליחותו - נתתי גם לפחות מבני בר מצוה לזרוק וראיתי שזורקים האם יש בזה חסרון - האם מי שיש לו מטבע בחו"ל נצרך להביאו לכאן דוגמת ביעור שביעית.

נזכר ב"ל שביעי של פסח שלא ביער הפרוטה חמורה

במכתב מעכת"ה מעש"ק העבר, כתב במאי דנשאלתי ב"ל שש"פ במי שלא ביער פרוטה חמורה וכו', וכתב מעכת"ה דהוי כמוזזה וציצית שאם א"א בשבת לא עובר וכו',

הנה התם מיירי שלא נתחייב קודם דבשבת ניטל הציצית ובשבת נפלה המזוזה, אבל בזה הרי נתחייב לדעת רבים מהראשונים בערב פסח, ולהרמב"ם בערב שש"פ, ואולי לדעה זו הרי הסיבה של ערב שש"פ הוא משום דבעיקרו הוא בשש"פ רק א"א להכי החיוב הקודם, א"כ לא חשיבא דנתחייב וצ"ע.

ביעור מטבעות מעשר שני

ראשית אחרות כי בערב שש"פ, הייתי בים בעיר יפו, [התרגשות להיות שם, מקום שגדולי ישראל בדור שעבר שבאו מחו"ל שירדו שם לחונן פעם ראשונה עפר א"י, מלבד תלאות רבות שהיו בתקופות מסויימים כהא ששלטו התורכים בא"י ולא נתנו לירד והחזירום למקומות שבאו משם] לזרוק מטבעות מע"ש [אחר שהייתי שם בע"פ], דיש לחשוש לשני השיטות בראשונים דגירסא דמתניתין מע"ש פ"ה מ"ו. [דהגירסא בע"פ הוא לר"ח סוכה מ' ב' ערוך ערך "בער", רש"י דברים כ"ו י"ב תוס' ר"ה ד' א' דב"ה מעשרות ב"מ י"א ב' דב"ה עישור, ר"ש מע"ש שם ורא"ש שם - וגירסא שש"פ הוא דעת רבי ניסים גאון ברכות ב' א', יד רמ"ה סנהדרין י"א ב', ר"מ פיה"מ שם ובהל' מע"ש פ"א ה"ז, כפתור ופרח פרק מ"ב] לאחריו אמרנו את הוידוי מע"ש דפ' כי תבוא, בתורת תפלה שהרי זמן הוידוי הוא בשש"פ אחר מנחה כדאיתא במתניתין מע"ש שם מ"י, [הגירסא העיקרית במנחה ביו"ט האחרון היו מתודין ואיכא גירסא במנחה ביו"ט, ועי' מש"כ האדרת בחיבורו "אחרית השנים" פ"ד ה"ז] והזכרתי בתפלה את מעכ"ת והנלוים אליו הע"י לנחת מהצאצאים ורב טוב, יהא רעוא דיתקבל לרצון, להפוך השמאל לימין דהוא המכוון דכל השקפה לרעה מלבד השקפה דביעור מעשרות - וכמש"כ הגר"א זי"ע שהוא "בגדול זרועך ידמו כאבן" [שמות טו, טז] דזרועך הוא שמאל ובגדול הוא ימין דהוי איפוך שמאל לימין. מלבד המבואר בראשונים שתפלה בזמן מצוה הוא עת רצון.

אמירת הוידוי בשעת הביעור

אגב, נסתפקתי במי שלא אמר הוידוי בשש"פ האם יכול לאומרו בימים שלאחריו ואולי בכל השנה - כמו"כ האם לא יצא אף בדיעבד באמירת וידוי בעשש"פ או גם ביום ראשון דפסח, [דבירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב איתא אמאי לא אומרים הוידוי ביום ראשון ש"פ ותרין שיהי' להם עדיין לאכול, ולהכי אפשר הא שתקנו לאומרן בשש"פ אינו לעיכובא, - ועי' ביאור הגר"א סי' של"א ס"ק רכ"א ובשנות אליהו מע"ש פ"ה מ"ז].

שכח לבער פרוטה חמורה בערב שביעי של פסח

נשאלתי לליל שש"פ ממי ששכח לבער פרוטה חמורה שני, איך ינהג בזה, - הנה חומר הדבר שאם עבר זמן הביעור ולא ביער, כל יום שעובר יש לו עליו חיוב לבער

הפירות והמטבע כמבואר חזו"א דמאי [סי' ב' סק"ז], – אמנם בזה"ז הוי הביעור דרבנן דחייב תרו"מ הוא דרבנן [ועי' שבט הלוי ח"י סי' קצ"ג], – לכאורה יכול לחללו ביו"ט על סוכר או פרי ואח"ז ישפוך מים על הסוכר ויפורר את הפרי אך בידיים לא יפורר דלכאורה הוי מוקצה דלא חזי למידי, אך לדעת הרמב"ן יבמות [ע"ג] אחר שעבר זמן הביעור נאסר ואינו יכול לחללו, וכ"פ להלכתא במנחת שלמה [ח"א סי' ס"ה], אמנם דעת החזו"א [סי' ב' סק"ז] דאין המטבע נאסרת אחר זמן הביעור, א"כ אפשר לחללו כנ"ל. אמנם יל"ע האם הותר חילול בכדי שלא יעבור איסור, כהא דדחזינן דמדידה הותר לצורך מצוה [שו"ע או"ח סי' שו סע' ז] וכיו"ב, והנטי' לחומרא שלא הותר חילול אף לצורך מצוה. – ולומר לעכו"ם שיחלל, א"א דלאו בר שליחות הוא [ע' ב"מ ע"א, ב.]. ובלא"ה אינו בר פדי' למע"ש, עי' דרך אמונה [פ"ד ממע"ש ציון ההלכה או"י ט].

ימי הספירה

הזכרת מנין הימים אם עולה לספירת העומר

מכתב מעכת"ה הגיעני באור לטו"ב ניסן. ויש להוסיף דחזינן שלא מועיל דין ידות לספה"ע ממנין ימים ושבעות דמעכב שבועות, אף דכו"כ ימים הוא יד לשבועות, וכן חידש בשו"ת מנחת אפרים סי' ק"ו. אבל יש לדון שהוא גופי' ההלכה על שבועות שנצרך מנין להדיא, אך מסתבר כשלא הזכירו עומר בלתי ברכה, אלא שואלו כמה היום ועונה לו היום עשרים וכיו"ב, במאי יוצא, וגם כשהוי בזמן ספה"ע דהוי כעוסקין באותו ענין גם לא מהני. וכן אמר לי וכו' שליט"א דכששאל כמה ימים היום והשיב שלשה ימים, דכיון שלא הזכירו ספה"ע, יכול לספור בברכה.

ספירת ב' הימים בזא"ז בבין השמשות

מכתב מעכת"ה הגיעני בעש"ק, ובו דבר מחודש שאם ספר בין השמשות יום הקודם, ותיכף אח"ז יום הבא יצא ידי שניהם, דשמא תחלתו יום קודם ואח"ז יום שלאחריו. אפשר דאם הוי משום דקי"ל כרוה"פ דספה"ע דרבנן וספיקו לקולא, שייכא לקולא בתרווייהו, – אבל אם הוי משום ספק ספיקא, הוי בזה כספק ספיקא דסתרי אהדי דקי"ל דלא אזלינן בתר ס"ס, ואכתי צ"ע.

ובדין תוכ"ד שהוי לקלקל דהאריכו בזה. וד"ז תליא בגדר תוכ"ד, דלדעת הריטב"א יבמות ל"ג דאמרין תוכ"ד אף במעשה, ולדבריו גדר תוכ"ד דחשיב שהזמן הוא כאחת עד

אחר כ"ד, כדביאר בשערי יושר שער ה', ולפ"ז לא שנא דהוי לקלקל דחשיבא כאמר בבת אחת שני הזמנים, וגם להחת"ס אהע"ז צ"ז שגדרו שלא הוי נשלם בדעתו עד אחר כדי דיבור הכ"נ לא יועיל, כשהוי קלקול, - ואך להשיטות שגדר תוכ"ד הוי עקירה [למפרע או מכאן ולהבא] י"ל דכשהוי קלקול לא הוי עקירה.

ספירת העומר וקידוש מי קודם

נשאלתי באשה שביליל ש"ק אין מתפללת ערבית ועדיין לא ספרה ספיה"ע, האם להקדים קידוש, דמחד גיסא י"ל דהוי תדיר וגם הוי מקודש טפי, ועוד דהוי דאורייתא, וספה"ע אין חייבת לדעת רוב פוסקים דהוי מ"ע שהז"ג, וא"כ הוי כרשות לגבי חובה, שי"א שליכא בזה ענין של קדימות, ואכתי צ"ע למעשה.

עוד בענין הנ"ל

בהא שכתבתי למעכ"ת באגרת לפני שבועיים, באשה שלא ספרה ספה"ע ועתה קידוש לפניה, שנצרך להקדים קידוש. ויל"ע שהרי אסורה באכילה קודם ספה"ע, ולא תוכל לאכול, ואפשר שלא אסורה, דאסור אכילה הוא בכביצה, ולקידוש קביעות סעודה מדינא סגי בכזית, אך אפשר שכיון שחשיבא לסעודה אסור גם בפחות מכביצה, ויל"ע האם בזה שיכולה להעמיד שומר עליה ובזה תהא מותרת באכילה, האם הוי סיבה דחשיבא קידוש במקום סעודה, ועי'.

בברכת ספירת העומר אמר "על הספירה"

נשאלתי במי שלא הזכיר בברכה של ספה"ע את העומר ואמר אקב"ו על הספירה. נראה שאף שבטבילת כלים אם לא אמר אלא על הטבילה בלא להזכיר כלים, וכן בכיסוי הדם אם לא הזכיר "בעפר" יצא, הוא משום דהוי כדבר נוסף, אבל הכא הספירה תלויה מכח העומר. אמנם לדעת הרמב"ם [הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב] שספירה בזה"ז מה"ת, וא"כ לא תליא בעומר אפשר שיצא ועדיין למעשה צ"ע. ובפרט שי"ל שהא שהזכיר בספירה, את "העמר" מועיל גם לברכה.

אף למקילים בכלי שיר בסעודת מצוה בספירת העומר הוא רק לנוהגים כן בכל סעודת מצוה

נראה שגם להמקילים בימי עומר ריקודים וכלי שיר בסעודת מצוה כבר מצוה, ברי"מ, פדה"ב, והכנסת ס"ת [פמ"ג תצג א"א סק"א, אג"מ או"ח ח"ב סי' צה, אהע"ז ח"א סי' צז], הוא רק ברגיל כן בשאר זמנים כשיש בו סעו"מ הנ"ל, אבל אם אינו רגיל בזה נראה

שאסור, וזה תליא בהורי הבר מצוה, ובעלי השמחה של הבריי"מ ופדה"ב, ומי שמכניס הס"ת, ואפשר דסגי שאם באותו בהכ"נ רגילים להכניס ס"ת בכלי שיר. ובסעודת סיום, נראה דאסור, כי אין רגילים כלל בכלי שיר. אך אפשר במאי שדיברו עמי על מלוה מלכה במקום ציון דוד המלך ע"ה, שרגילים בכל מוצ"ש לעשות בכלי שיר, בצירוף סיום, מותר, ועי'. בעיקר הדבר ההוראה בזה שגם בסעודת מצוה אין להקל בכלי שיר, וכמו"כ אין לנהוג בריקודין.

מנה הימים ונזכר שלא בירך

אשמח לידע דעת מעכת"ה במי שזוכר שלא בירך על ספה"ע אחר שמנה את הימים, האם יכול לברך, ואם יכול האם יברך עתה או אחר הספירה, או בהפסיק לגמרי את הברכה.

ספירה סמוך לשקיעה שמה ישבח

אשמח לראות קן קולמסא נמי בדין ספה"ע ה' ית"ש יזכנו להא, במי שסמוך לשקיעה ולא ספר בלילה וחושש שישבח, האם יכול לאומרו בשומע תפלה דמנחה, ואת"ל שאין יכול לאומרו, האם בדרך בקשה שאומר הנני מבקש לפניך היום כו"כ לעומר לרפואת פב"פ שראיתי למי שכתב שבכה"ג יכול לאומרו. יל"ע דלכאורה דמי למתכוין שלא לצאת, שכתב במשנ"ב [סי' תפט יז] דאף למ"ד מצוות אי"צ כוונה לא יצא י"ח, והכא הרי מתכוין שלא יהא כמקיים מצוה דזה אסור באמצע הברכה.

ספר כהוגן וחזר תוכ"ד וספר שלא כהוגן

במי שתוכ"ד חזר וספר ספירה שהי' טעות, והנידון הוא האם תוכ"ד מהני גם לקלקל או רק לתקן, והובא משמי' דמרן הגריש"א זצ"ל שלא מועיל לקלקל [קובץ עיון המועדים קושיא כ' ומשנת הגרי"ש עמ' קפ"א] וכ"ה משמי' דמרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה ספה"ע סעי' ה' - ועי' ספר "רץ כצבי" ספירת העומר סי' כ"ז באריכות, עפ"ד סוגית הגמ' ברכות י"ב א' והראשונים שם, שלדעת הרמב"ן במלחמות שם בהא הוי ספק הגמ'. - נ"פ שגם אם הוי בכלל ספק, מ"מ יכול להמשיך לחזור בימים האחרים עם ברכה, דהוי ס"ס כדין ספק אם טעה וכיו"ב דמצטרף הספק אם החסיר יום האם הפסיד ספירתו כמבואר בתרוה"ד.

ספר הימים ולא הספיק לומר שבועות חייב לענות איש"ר

נשא"תי בהתחיל בספה"ע ולא סיים ושמע קדיש או קדושה. מסתבר שיכול להפסיק בספה"ע של אמצע שבוע, אחר שאמר ימים קודם שאמר שהם וכו', דהרי אינו מעכב כמבואר סי' תפ"ט משנ"ב סק"ט, ולא רק שיכול להפסיק אלא חייב להפסיק, ולדידי שהנני נוהג לחזור הספירה כנוסח ספרד "לעומר", ושוב כנוסח הספרדים ש"לעומר" הוא על הימים, נראה

שמ"מ יש להפסיק לאשי"ר כיון שבראשון יצאתי יד"ח, - ולא מסתבר שבכה"ג הוי ככונה שלא לצאת אלא רק בנוסח הנכון.

תספורת בימי ספירת העומר

אשר שאל וכו', להמחמירים כדעת האריז"ל שאין מסתפרים בספה"ע גם בזמנים שמדינא מותר כל"ג בעומר, בעל ברית, כיון שלדעתו אין הסיבה משום אבלות אלא משום דשערות הוי דין וכו' עי' פרע"ח שער ספה"ע פ"ז, - האי טעמא לא שייכא בזקן, ואם רגיל לסדר זקנו אפשר דשרי כל"ג בעומר או בעל ברית, ויש לברר אי שייכא מנהג בזה שבדר"כ הנוהגים עפ"י האר"י ז"ל בדין להסתפר בימי העומר, אין נוהגים ליגע לסדר זקנם בכל השנה.

תספורת בערב ל"ג בעומר לעורך חתונה בליל ל"ג בעומר

ראיתי בספר "שומע ומוסיף" להגר"ש דבליצקי זצ"ל ספה"ע עמ' ל"ב דחתן שנישא בליל ל"ג בעומר, שאם הוי החופה בתחילת הלילה, יכול להסתפר ביום, ולא רק החתן אלא גם המוזמנים אם לא יספיקו בלילה, יכולים ביום מפלג המנחה כמבואר בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ר"ו שיש דיעות שגם בספה"ע מותר מפלג המנחה, וסמכין בזה על דעת רבי יהודה שמפלג המנחה הוא לילה, [ועי' אג"מ או"ח ח"ב סי' צ"ה], והוא שמכוער הדבר לבוא לחתונה בשערות בלא תספורת, - נראה דביודעים שאם יסתפרו קודם הפסח לא יצטרכו להא, בודאי יש להם לנהוג כן, ועי'.

תספורת לחתן בתוך שבעת ימי המשתה בספירת העומר

נשאלתי בחתן שהוא בתוך שבעת ימי המשתה האם מותר לו להסתפר בימי ספירת העומר, נראה שתליא אם בזה נראה כפגם וחיסרון לשמחתו, שאם רק מעט שערות יותר מהרגיל, ואף בשערות זקנו, אי"ז כיעור דיהא שרי משום מלך ביפיו תחזינה וכו', - ופעמים יהא בזה נמי איסור מלאכה שהותר התספורת לחתן רק משום מלך ביפיו וכו', - וכנ"ל הוא נמי בחתן בשבעת ימי המשתה בבין המצרים. - אבל לצורך סעודת תנאים אין להתיר, ואף שהותר בערב שבת של קודם הנישואין בימי ספה"ע, הוא משום דמישך שייכא לנישואין.

קנה ס"ת ונחלה מותר להכניסו בספירת העומר בכלי שיר וריקוד

נדב ס"ת להכניסו לביהמ"ד, ועתה בימי ספיה"ע מחלתו קשה, לכן בקשתו להכניס הס"ת כפי שרגילים בימי ספה"ע, כי אינו יודע עתו רח"ל. נראה אף דשמענו ממור"ר מרן הגרש"ו זצוק"ל שהחמיר בימי ספה"ע להכניס ס"ת בכלי שיר וריקודין, אבל נראה דכה"ג

משום סיבת החולה, ובודאי הוי לי' יתובי דעתא, יש להקל בזה כמבואר בשו"ת קרן לדוד סי' קי"ט, דהכנסת ס"ת הוי מצוה גדולה והוי כמבואר במחה"ש דסעודת קדושין שרי בו מחולות, ולהכי כיון שמסיבות אין אפשרות לערוך הכנסת הס"ת בליל ל"ג בעומר או ביום, שרי בימי הספירה, - ומה שהציעו שיהי' בלא כלי שיר, ענין זה גם יהי' עצב לחולה, ויש להתחשב בו כנ"ל.

כנס ייסוד כולל בספירת העומר יכולים לשיר בפה ולא בכלי שיר ורקודים

אשר שאלו הנהגה באסיפה להקמת כולל שנערכה בר"ח אייר. הנה שירה באופן שלא הוי דומיא שיכול להביא לריקודין שרי, כלומר דהוי שירה שקטה, אבל ריקודין וכלי שיר, אין להקל עליהם אף שהוי התאספות רוחנית וגם אם יועיל להתרמת הנדיבים, ואין להקל בזה גם אם הי' קודם ר"ח דמאן ספין דבהא תליא ההתרמות, ועי' שו"ת אג"מ או"ח סי' קס"ו.

תספורת בחוה"מ וספה"ע בעת מצוקת הנגיף

נשא"תי באלו שהוצרכו להיות בבדידות ארבעה עשר יום, וסיומו בפסח, ולא היה אפשרות לספר שערותיו, כי לא רצו להסתכן בנגיעה בו, וגם לא היה בידו להסתפר ע"י אחד מבני ביתו, האם מותר לו להסתפר בחול המועד, כדין מי שיצא מהשבי' ומבית האסורין, ולא היה בידו לגלח קודם המועד דשרי, כמבואר סי' תקל"א סעי' ד'. והוא ממתניתין מו"ק י"ג ב', וסוגיית הגמ' שם.

הנה כמתבאר במשנ"ב שם סק"ה ושעה"צ סק"ז דנצרך להיות אונס מפורסם, ושבסיבתו הוי סיבה שא"א לו להסתפר, והוא עפ"י הריטב"א מו"ק י"ד א' דב"ה אמר לי', והוא שלא בשו"ת הרשב"א [ח"ג סי' ער"ה] שלא הותר אלא באונס השנוי במשנה [ועי' בב"י וב"ח דמתבאר בארוכה דעת הרי"ף הר"מ והרא"ש]. בני"ד לכאורה הוי כן, כי יודעים שרבים נמצאים בהתפרדות מחמת שנפגשו עם אחרים חולים, או שהם עצמם חולים. ובפרט שהיום בעו"ה רבים המה בהפרדה, וזמן סיום של חלקם הוא בחוה"מ. והוא בשיעור שיש לו ריבוי שערות, עי' סי' תקל"א שעה"צ סק"א, משמיה דהפמ"ג סי' תקל"א משב"ז סק"ב. נראה שגם אם יצטרך מחמת זה להסתפר בימי ספה"ע, כמבואר בביה"ל סי' תצ"ג ס"ב דב"ה נוהגים מהפמ"ג משב"ז סק"א דאלו שהותרו להסתפר בחוה"מ, ה"ה בימי העומר, אי"ז מתיר להסתפר עתה, משום דעכ"פ איכא בזה כבוד יו"ט, בפרט אם הי' נוהג גם בשיעור שערות אלו שלא להסתפר מעיו"ט, דהא ברירא דקילא טפי איסור תספורת בספה"ע, מאשר בחוה"מ שאי"ז אלא ממנהגא, ובפרט דאפשר בימים שלא לכו"ע מחמירים באיסור תספורת. - לכאורה כיום שכבר כמה ימים אין מספרות פתוחות, הו"ל נמי אונס, ואונס מפורסם,

דכשיזדמן לו ספר בחוה"מ יכול להסתפר. מ"מ עדיין צ"ע, שהרי איכא ספרים פרטיים שהיו מוכנים לספר קודם חוה"מ [באופן שהם מוגנים, שיש עליהם ועל המסתפר מסכה וכפפות]. – אמנם לעדות הספרדים הנוהגים כדעת השו"ע, ישאלו חכם אי יש להקל [ועי' שו"ת עמק המלך סי' י"ז. ועי' מה שאסף בזה איש טהור בקונטרס "קרן אור פני משה" סי' י"ג].

כמו"כ נשאלתי, שיש שמקפידים לילך בדווקא לספר מקצועי, ולא מסתפרים אצל אנשים פרטיים, ומקומות תספורת היו סגורים קודם הפסח מחמת מגיפת הנגיף, אי שרי להסתפר בימי ספה"ע.

נראה כיון שהיתר הארבע דמותרים להסתפר בחוה"מ, וכן שרי להו בספה"ע, כמובא בביה"ל כנ"ל, הוא משום דמפורסם האונס, א"כ הכ"נ שמפורסם שהיו סגורים, וכן ידוע שיש שמקפידים רק ע"י ספר מקצועי, חשיבא בכלל הארבע, וכ"ש מי שלא הסתפר מחמת שהיה בבידוד, באם יהי' אפשרות עדיפא עד ר"ח, שבזה לדעת רבים ליתא למנהג איסור תספורת, כמ"ש הרמ"א שם ס"ג.

אבהיר טפי, דהנה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' צ"ו הקשה ע"ד הפמ"ג מגמ' מו"ק י"ז ב' שהותר באבל רק בתכפוהו אבליו, ובכה"ג של אחד מארבעה דברים שהותרו בחוה"מ, חזינן שהוי היתר רק בחוה"מ, משום דאיסורו הוי שלא יכנס כשהוא מנוול, ובכה"ג דאחד מארבע דברים ליתא לזה, אבל לא באבל שהוא איסור עצמי, ובדעת הפמ"ג והביה"ל צ"ל דסבירא להו דכיון שבימי העומר אינו אלא ממנהגא, לא מחמירין טפי מחוה"מ, ובאבל דאסירא דחמירא טפי, שהוי מעיקרא דדינא, ועכ"פ הוי סיבה דכשכבר בידו להסתפר בחוה"מ, אין לו להמתין לספה"ע, דלא מחשבינן דקילא טפי, ועי'.

ואפשר שאף אם מנהג אבותיו שעד ר"ח אייר מסתפרים [כמובא ברמ"א סי' תצ"ג ס"ג, וגר"ז שם סעי' ו'], מ"מ משום כבוד המועד יש לו להסתפר במועד [דימי חוה"מ ליכא בהו איסור להסתפר מדין ימי העומר ופשוט]. בריא שגם אלו שמנהגם באיסור בתספורת בימי העומר ל"ג יום, אחרי ל"ג בעומר מסתפרים, מ"מ אם הסתפר בשנה זו קודם ר"ח אייר, אין לו להסתפר עד קודם שבועות [ונקטינן עד ג' סיון, עי' משנ"ב שם ס"ק ט"ו].

פשוט שגם כשהותר להסתפר בימי חוה"מ או בימי הספירה, לא הותר אם נוהג לגלח זקנו או לסדרו ולגלח מעט, שהרי ד"ז יכול לעשות גם כשאין מקומות תספורת, כי עושהו לעצמו, וכן כשהי' בבידוד יכול לעשותו, ורק אם הי' חולה בנגיף, ולא הי' בידו משום חולשתו, וגם אי אפשר ע"י אחר, כי חוששים מהתדבקות גם באופן שילבשו מסכה וכפפות [ופעמים הוי לו קצת בושה שאחר מגלחו], בזה שרי גם בזקנו.

שמיעת כלי שיר וניגון ברחובה של עיר בימי ספה"ע

כבוד הרה"ג וכו', שאלתו דלתועלת הזקנים בבתי אבות, לקיים שירה בכלי זמר, אבל אין יכולים ליכנס בפנים אלא יהא מבחוץ.

אין לקיים ד"ז בימי ספה"ע, כיון דהוי שירה בכלי שיר ברה"ר, ולא לזקנים בלבד, וכמדומה שהוא שלא כראוי אף בחוה"מ ניגונים בכלי שיר בחוצות במכוניות וכיו"ב, אחר שיש הרבה נפטרים בגולה ובא"י, וכן רבים שנפגעו ונאנקים בחולשות גדולות, אי"ז ראוי תוספת שמחה. ואף שבאופן פרטי בביתו שרי, כי בזה מקיים שמחת החג, ואדרבה מועיל לו שלא יהא עצבות ודאגה טפי, אבל לא בריבים.

ומה"ט בספה"ע נראה, דהאידינא בעקתא דשרינן בה, שמי ששמיעת שירה מסירה ממנו מתחים ודאגות, שרי לעצמו לשמוע, ובפרט שאינו אלא אסור ממנהגא של איסור ריקודין ומחולות, המבואר במג"א סי' תצ"ג, ומשנ"ב סק"ג סק"א, ובודאי בכלל זה שמיעת כלי זמר [וכמ"ש בשו"ת אג"מ יור"ד ח"ב סי' קל"ז, ומנח"י ח"א סי' קי"א, וכבר כ"כ בערוה"ש ס"ב]. אמנם אם סגי לו שלא יהא בניגון כלי שיר, אלא שירה של חזן ללא כלי נגינה, וכמו"כ שירה וואקאלי, ואף דבעלמא אסור, משום שהטייף והנגן גופי' חשיבא כלי שיר [כמש"כ מו"ר בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז, וכ"ד מו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל], אבל צער ועצבות ביותר, הוי כגדר חולי שאי"ב סכנה [ומו"ר ב"הליכות שלמה" פרק י"א בהערות או' כ"ב ס"ל להקל בכל ניגון שאינו מביא לריקוד ומחול]. וכ"ש מי שרח"ל פגע בו הנגיף, והשמיעה תקל מעליו לרוחו ונפשו, שיכול לשמוע כנ"ל, ואף במלווה בכלי שיר, ופשוט. ועדיפא בכ"ז שיהי' באזניות ולא ישמיע לאחרים, דיבואו להקל באיסור זה. ואף באבל דחמיר איסורא טפי, יש לדון אי להתיר בחולה מחמת הנגיף [ובדר"כ באבל אין ביכולתו לשמוע שירה], דהא אין כוונתו לשמחה, אלא שיועיל להפיג צער מחלתו, ועי' שו"ת צ"א חט"ז סי' י"ט.

תספורת בימי ספירת העומר למוכרחים מחמת המגיפה

אשר שאל מעכ"ת, בבחור שמתחיל ללמוד בשיבה ביום ראשון ט"ז לחודש אייר, ואחר שנמצא שם הדבר מותנה שעד ארבעים וחמש יום אין לצאת מהשיבה [כפי שסוכם כן עם הרשויות], ושערותיו מגודלות ביותר, ובל"ג בעומר בשיבה לא מצוי מי שיוכל לספרו, האם שרי לו להסתפר קודם ל"ג בעומר.

הנה אם יוכל להגיע לשיבה רק אחר ל"ג בעומר, ובנתיים לא יהא לו ביטול תורה כי ילמד בביתו או בבית המדרש, ינהג כן, ולא יבטל המנהג של איסור תספורת קודם ל"ג בעומר, אבל אם הוא מאלו שקשה לו ללמוד שלא בשיבה, או שמטעם הישיבה מוכרחים להגיע קודם ל"ג בעומר, יכול להסתפר. דכהא דהתירו משום הפסד ממון שנצרך להתעסק במלאכתו, כמבואר בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ק"ב [ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ח שמשום הפסד ממון

רב התירו אף בימי אבלו], והכ"נ משום ביטול תורתו. אך לא יסתפר לגמרי, אלא רק בשיעור שלא יהא מגודל שער, חדא דכל מה שאפשר למעוטי עדיף, וגם שלא יהא ניכר לאחרים, וכדינא דגם אלו שמותרים להסתפר בחוה"מ, יעשו בצנעא, כמבואר בהל' חוה"מ שו"ע סי' תקל"א סעי' ה', ומסתבר דה"ה בספה"ע, וכ"כ בספר מצות ספה"ע בהל' ימי העומר עמ' ס'.

תספורת בספה"ע לעורך שידוכין

אשר שאל בבת הנצרכת להפגש עם המוצע לה לשידוך, וגבות עיני' מרובה [באופן שיכול להפריע למוצע לה], אי שרי לה למרוט השערות בימי ספה"ע. נראה להקל בזה, דאף באבלות ס"ל להרמ"א לאסור רק שער ראשה ולא בשאר מקומות [יור"ד סי' ש"צ סעי' ה'], וכ"ה בחכמ"א כלל קס"ה סעי' כ"ח, ואיסור תגלחת בימי העומר קילא טפי שאינו אלא ממנהג. אמנם התם בנשואה שאיכא משום שלא תתגנה על בעלה, ואפשר דגם בזה שייכא שלא תתגנה על מי שנפגשת עמו, ויכול להוות סיבה למניעת נישואי' וכן למניעתו, וחזינן סי' שפ"ו ס"ו שמותר לשאינה נשואה כיחול ופירכוס ורק תספורת שערות ראשה אסור. ועי' שו"ת אג"מ יור"ד ח"ב סי' קל"ז.

כמה פסקי תשובות מאת הוד כבוד

מרן רבינו הגר"ש אלישיב (שליט"א) זצ"ל

בדיקת חמץ לאחר הפסח

שאלתי במי שלא בדק חמץ כי היה אנוס, האם צריך לבדוק אחר הפסח כמבואר סי' תלה ס"א שמא יבוא לאכול ולהנות ממנו. – והשיב דכיון שמכר חמץ לנכרי בכל מקום שהוא א"צ לבדוק כי לא נאסר, ודנתי שהרי לא נתכוין למכור מה דבדעתו לבדוק, ודעתו היתה דמ"מ הוי בכלל המכירה.

לא גמר ההלל בליל פסח

שאלתי בדבר מי שלא אמר הלל השלם ביו"ט ראשון של פסח אי לאומרו בשאר ימים, וכיו"ב קטן שהגדיל בחוה"מ – השיב דלגמ' בערכין ו' ע"ב שלא אמרינן הלל בשאר יומי כיון שלא חלוקין בקרבנותיהם כסוכות, אם לא אמר שייכא למימר, כיון שאין סיבה שלא לומר, אלא ששני ימים אין סיבה לומר, אבל כיון שהט"ז תצ"ד סק"ג כתב הטעם

נאות תשובות מאת מרן רבינו הגר"ש אלישיב מרדכי תפוז

משום שמעשה ידי טובעים בים אין אומרים שירה והוא על היום השביעי, להכי גם בשאר ימים אין אומרים עי"ש בפמ"ג דהוא מהמדרש [בשבלי לקט סי' קעד הוא ממדרש הרנינו פרשת סוכה וילקוט שמעוני אמור רמז תרד. – ועי' א"ר שם סק"ו מהכל בן] והוסיף אף שהוא דבר מתמיה שהפוסקים הביאו ממדרש בדבר שבגמ' מבואר טעמא איפכא, אבל כיון שהביאו המדרש, להכי לא יאמר הלל כי למדרש אין לאומרו בימי חוה"מ. וכן השיב לנו מרן הגרש"ו (שליט"א) [זצ"ל] בביקורנו אצלו בחג.

ועי' שו"ת בית יעקב סי' נד, שו"ת חו"י סי' תה, ועי' היטב גר"ז סי' תצ ס"ו, – ועי' באריכות בספר "ראש אליהו" ח"ב ס"ח, ושם הביא מהגר"ח מבריסק זצ"ל הובא בהגש"פ מבית לוי בקובץ הוספות דף רכט דיאמר בחוה"מ, ושם נתן ב' עצות, חדא שיאמר קודם הלל בלי דילוג ושוב יאמר בדילוג, או שאדם אחר שאומר בלא דילוג יכוין להוציאו ובזמן שהמוציא נמצא במקום שמשם משלימין יאמר מי ששכח שני מזמורים אלו. – ערוה"ש סי' תצ ס"ב כתב שהט"ו הביא רק דרך דרוש, אבל הטעם כגמ' ערכין, ועי' רש"י תענית כח ב ושו"ת הרשב"א ח"א סי' רלא.

שאלתי עפ"י הנ"ל אם שכח ונזכר רק ביום שביעי של פסח, ואמר שבזה פשיטא שאין לומר משום מעשה ידי טובעים וכו'.

אמר חצי הלל ביום הראשון

עוד שאלתי באם אמר ביום ראשון חצי הלל, האם חוזר ואומרו בשלימות ברכה, ואמר שצריך שוב לאומרו בברכה [והוא שלא כדעת שו"ת שבט הלוי ח"ז וח"ח שלא אומרו שוב עם ברכה].

אשר ביקש מעכ"ה כי ארשום לו מפסקים אשר שמעתי מפיו של מרן עט"ר הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], כיון שידעתי שהדברים יקרים וחביבים ולעונג יחשב לו למעכ"ה, הנני למבוקשו לכתוב חלק מהדברים אשר באמתחתי.

א) חסה הנקראת "חסה המסולסלת", שגידולה כחסה הרגילה, אך היא מרה ושונה בגודלה, ובקצוות העלים יש אדמומית והם מסולסלים. האם אפשר לצאת בו ידי חובת מרור. והשיב שאפשר לצאת כי היא חסה, ולא איכפת לן השינויים הנ"ל שישנם בה [אך שאל איך שלא הזכר באחרונים סוג חסה זו כשדיברו על חסה הרגילה שאינה מרה].

ב) אי דיבור הוי הפסק אכילה במצה ובסוכה דלא להוי בכדי אכילת פרס. והשיב דלא הוי הפסק בזה. ומה דלא ידבר הוא משום דנצרך דלהוי ככל המהירות כיון דמדינא דירושלמי בעינן בבת אחת. ואף דלא קי"ל הכי לעכב, מ"מ בעינן כפי המהירות האפשרית [ויל"ע מהפסק בדיבור בתקיעות ומהפסק בדיבור בבדיקת חמץ].

ג) בדין זימון בפסח כשנפגשים ואוכלים כל אחד משלו, ובפסח מקפידים שאין אחד אוכל מחבירו אי מצטרפין לזימון, והשיב דלא מצטרפין.

ד) במי שמקפיד לאכול רק מצות יד וחבירו מקפיד בדוקא רק על מצות מכונה האם יכולים לזמן יחדיו, והשיב שאף שאי"ז אלא רק בדרך חומרא ולא מדינא, מ"מ לכתחילה א"א לזמן יחדיו.

ה) אמאי שרי לאכול חמץ קודם זמן איסור, הרי הוא נהנה ממעיו בזמן איסור ואינו כמעוכל, דהרי חזינן במקיא ושוב חזר ואכל חייב עליו, והשיב דבזמן שנמצא בבטנו דיינין לי' כמעוכל לגבי איסור הנאה, ורק כשפולטו והוא בחוץ לא חשיבא כמעוכל.

ו) בעלת תשובה שבעלה לא שב, והוא אוכל חמץ בפסח אי מותר לה לדור בבית. והשיב דתאסור בקונם את החמץ. והביא מרן שליט"א דוגמאות דחזינן דכשיש איסור אחרינא לא חיישינן שתבוא לאכול, ומ"מ גם בכה"ג אם יש לה אפשרות לילך מביתה עדיפא.

ז) אם מותר לבשל יין ביו"ט בכדי שלא יהיה לו חשש שיגע מומר, כגון שהוזמן לליל הסדר מומר וכיו"ב, וא"כ הוי כאוכל נפש עבורו שלא יאסר היין. והשיב דאי אפשר, וכנראה טעמו דאינו אלא חשש דיני, ולא כפרי שעומד להירקח ובישול יעזור לו וכיו"ב, וצ"ע.

ח) להפמ"ג שאין להאכיל מעל"ע בהמה מחמת החלב שתתן בפסח, האם אשה מינקת ג"כ צריכה לנהוג כן, והשיב שלא חששו לזה, אך לא היה ברירא לי מילתא בטעמא.

ט) במקום שבמצות מכונה הוא על גז ויש הרבה שורות של גז, ובין שורה לשורה אין את החום שיש במקום הגז אם איכא חיסרון בזה. והשיב דאין זה כלל חיסרון בזה והעיקר שיהיה באותו מקום חום הראוי ליאפות.

י) האם קטן יכול לעשות סיום מסכת ולפטור גדול מתענית ביום י"ד ניסן. והשיב כיון שאינו חיוב התענית יש לסמוך ע"ז גם בקטן.

יא) בשכחו למזוג הכוס אחר הא לחמא עניא ונזכרו אחר גאל ישראל, איך ינהגו. והשיב דאינו מעכב.

יב) באלו שמכרו מצות בתחנות חלוקה והזמינו אצלם, ובסוף לא באו לקחת את המצות, ועי"ז נגרם הפסד כי היו אחרים שרצו לקנות. והשיב שצריכים לשלם מחירו לבעה"ב, וכן האחוזים הנוספים למי ששימש בתחנת חלוקה.

יג) שאלתי לגבי סיגריות וכו', ואמר שאם יש שם חשש חמץ אסור לעשן [לא ס"ל היתר שפסול מאכילה וכו', ועי' בקובץ תשובות סי' מ"ה].

יד) אי חציו לה' וחציו לכם מתחיל מליל יו"ט או רק ביומו, והשיב דיש לסמוך שמתחיל מהלילה.

נאות תשובות מאת מרן רבינו הגר"י אלישיב מרדכי תפמ

טו) מי שלא אמר במוצאי שב"ק הבדלה, אי יוצא במוצאי יו"ט בהבדלה ממי שהבדיל במוצאי שבת דשבת חמירא מיו"ט, ואפשר דאין מועיל לו הבדלה, והשיב דלא מועיל [אבל אם הוא בדוקא לא כיוון להוציא הבדלה של שבת אבל אם כיון להוציא נראה דמהני]. ואגב אמר מרן שליט"א שמי שגמר "המבדיל בין קודש לחול" במקום "בין קודש לקודש" לא יצא.

אבקש שלא להורות מדברים אלו בלא שתדבר עמי, כי יש בהרבה תשובות פרטים נוספים שנצטרפו לזה בזמן השאלה.

